ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ – ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΛΑΣΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΤΣΑΒΛΗ

ΚΙΝΥΡΑΣ
ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΜΥΘΟ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΘΗΝΑ 2009

αφιερώνεται στους γιους μου
Δημήτρη, Πάνο, Βαγγέλη

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ……5

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

1. **Συντομογραφίες αρχαίων συγγραφέων και έργων……7**
2. **Συντομογραφίες περιοδικών……14**
3. **Συντομογραφίες όρων……..16**

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ……...17

ΕΙΣΑΓΩΓΗ……..18

Ι. ΟΙ ΠΗΓΕΣ

1. **Η *Ἰλιάς* και το μυκηναϊκό υπόβαθρο……..26**
2. **Το αρχαϊκό ενδιαφέρον……...35**
3. **Οι κλασσικοί χρόνοι……42**
4. **Η ελληνιστική παράδοση……...44**
5. **Η μετάδοση του μύθου στους Ρωμαίους……...46**
6. **Οι αυτοκρατορικοί χρόνοι και η ύστερη αρχαιότητα……...47**
7. **Οι βυζαντινοί λόγιοι……51**

ΙΙ. ΤΟ ΟΝΟΜΑ

1. **Οι παλαιότερες ερμηνείες……53**
2. **Οι νεότερες θεωρίες……56**
3. **Συζήτηση – Συμπέρασμα…….....61**

ΙΙΙ. ΟΙ ΜΥΘΙΚΕΣ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΕΣ

1. **Οι πρόγονοι……69**
2. **Η σύζυγος……...86**
3. **Οι απόγονοι……...91**
4. **Οι τρεις γενεαλογικές ομάδες……105**

IV. ΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ

1. **Κιλικία…….....110**

2. Μεσοποταμία…….....113
3. Συρία – Φοινίκη……..120
4. Κύπρος……..127

V. ΚΙΝΥΡΑΣ ΚΑΙ ΑΧΑΙΟΙ
1. Οι Αχαιοί στην Κύπρο……..140
2. Η ομηρική διήγηση……..143
2.1 Κινύρας και Αγαμέμνων……143
2.2 Ο θώρακας……...147
3. Η ανεκδοτολογική παράδοση και τα *Κύπρια*……...152

VI. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΛΟΥΤΗ
1. Ιερή μεταλλουργία……164
2. *tegulas invenit Cinyra*…….....172
3. Τα παροιμιώδη πλούτη……...175

VII. ΚΙΝΥΡΑΣ ΚΑΙ ΑΦΡΟΔΙΤΗ
1. Η ίδρυση του ιερού της Πάφου……187
2. Ιερέας *κτίλος* και ερώμενος……195
3. Η οργάνωση της μυστηριακής λατρείας……..200
4. Οι Κινυράδες ιερείς……203

VIII. ΜΟΥΣΙΚΟΣ, ΧΡΗΣΜΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΗΣ
1. Οι σχέσεις Κινύρα και Απόλλωνος……210
2. Ο θεϊκός λυριστής της Πάφου……..214
3. Προφήτης και ποιητής……...218

IX. ΚΙΝΥΡΑΣ – ΣΜΥΡΝΑ – ΑΔΩΝΙΣ
1. Οι ελληνικές πηγές……...221
2. Η λατινική αφήγηση του μύθου……..227
3. Το χαμένο δράμα *Κινύρας*……...237
4. Προσεγγίσεις του μύθου……..243
4.1 Ο Άδωνις της Κύπρου……244
4.2 Η σμύρνα και η μυρτιά της Αφροδίτης……..……..249

X. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΙΝΥΡΑ. ΟΙ ΕΚΔΟΧΕΣ
1. Ένας βασιλιάς 160 ετών……...253
2. Βίαιος θάνατος……...256
3. Αυτοκτονία……..259

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ…….....261

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

I. Γενική βιβλιογραφία……264
II. Ειδική βιβλιογραφία……276
III. Εκδόσεις αρχαίων συγγραφέων……287
1. **Γενικές εκδόσεις……287**
2. **Εκδόσεις κατά συγγραφέα ή έργο……..289**

INDEX LOCORUM……301

ΕΙΚΟΝΕΣ……306

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο πλούτος της σχετικής με τον Κινύρα αρχαίας παράδοσης προσέλκυσε το ερευνητικό ενδιαφέρον μου, μετά από μια σειρά Μεταπτυχιακών Σεμιναρίων για την Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία, παράλληλα με τις σπουδές μου τον ίδιο καιρό (1992 κε.) στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και την παρακολούθηση ενός μαθήματος που είχε ως θέμα την Προϊστορική Αρχαιολογία της Κύπρου. Τα διαβάσματα αυτά με έφεραν σε μια πρώτη ουσιαστική επαφή τόσο με την πνευματική κληρονομιά όσο και με τους πολιτιστικούς θησαυρούς της αρχαίας Κύπρου.

Η επιστημονική έρευνα γύρω από ένα πρόσωπο που περιβάλλεται από την αχλύ του μύθου δεν είναι εύκολο εγχείρημα, και μάλιστα, όταν αυτή η έρευνα διενεργούμενη σε επίπεδο διδακτορικής διατριβής πρέπει να διεκδικεί και στοιχεία πρωτοτυπίας. Εδώ ο ερευνητής δεν έχει στα χέρια του αδιάσειστα ιστορικά τεκμήρια, δεν έχει κείμενα του ίδιου του προσώπου, δεν ασχολείται, έστω, με ένα ορισμένο λογοτεχνικό είδος. Σε αυτού του είδους τις εργασίες το βασικό υλικό του μελετητή αποτελείται από ποικίλες και αληθοφανείς ή απίστευτες ιστορίες που τις έχουν διηγηθεί μεταγενέστεροι συγγραφείς (ποιητές, ιστορικοί, μυθογράφοι, φιλόλογοι κ.ά.), οι οποίοι το πιθανότερο είναι να στηρίχθηκαν μόνο σε φήμες και παραδόσεις.

Για την ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας είχα την αμέριστη στήριξη και αρωγή της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής: του εισηγητή του θέματος και επιβλέποντος Καθηγητή κ. Ανδρέα Βοσκού, του Καθηγητή κ. Ιωάννη Προμπονά και της Καθηγήτριας κ. Γεωργίας Ξανθάκη-Καραμάνου. Κατ᾽ αρχήν, θα ήθελα να ομολογήσω ότι αισθάνομαι τυχερή, διότι είχα τη σπάνια ευκαιρία να έχω καθοδηγητές μου τρεις καταξιωμένους πανεπιστημιακούς δασκάλους και αναγνωρισμένους ευρύτερα φιλολόγους. Το αυξημένο κύρος τους, όμως, δεν με καθησύχασε· αντίθετα, με κράτησε σε διαρκή αγωνία να εκπονήσω, κατά το μέτρο των δυνατοτήτων μου πάντα, μια μελέτη όσο το δυνατόν αντάξια των υψηλών προσδοκιών τους. Θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου για την ανεκτίμητη βοήθειά τους. Οφείλω, βεβαίως, να διευκρινίσω ότι για τις τυχόν παραλείψεις, τις υπερβολές και τα λάθη της διατριβής υπόλογη είμαι, αποκλειστικά και μόνο, εγώ η συγγραφέας.

Επίσης, πρέπει να ευχαριστήσω θερμά την Επίκουρη Καθηγήτρια κ. Σοφία Παπαϊωάννου και τη Λέκτορα κ. Γραμματική Κάρλα, οι οποίες, μολονότι δεν ήταν υποχρεωμένες, είχαν την ευγενική καλοσύνη και την υπομονή να διαβάσουν ολόκληρη την εργασία, πριν αυτή πάρει την τελική της μορφή, και να μου υποδείξουν διορθώσεις και αλλαγές. Οι περισσότερες από τις εύστοχες υποδείξεις τους λήφθηκαν υπ᾽ όψιν και συνέβαλαν κατά πολύ στη βελτίωση του περιεχομένου και της μορφής της διατριβής.

Άμεση, όταν του ζητήθηκε, ήταν και η συνδρομή του Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Νικολάου Γεωργαντζόγλου στην ερμηνεία ενός σημαντικού για την εργασία πινδαρικού χωρίου. Ενθαρρυντικός παράγοντας για την πρόοδο της έρευνας ήταν το ενδιαφέρον και οι συμβουλές του Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Αμφιλοχίου Παπαθωμά. Οφείλω να ευχαριστήσω και τους δύο για τον χρόνο που εγκάρδια διέθεσαν.

Ακόμη, θέλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στη διδάκτορα Ναταλία Τζένου και στους υποψήφιους διδάκτορες Γεωργία Κατσαγάνη και Ιωάννη Λεονάρδο για τη φιλική συνεργασία τους και την εποικοδομητική ανταλλαγή απόψεων που είχαμε, στο εκλεκτό προσωπικό του Σπουδαστηρίου Κλασσικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών για την πάντοτε πρόθυμα προσφερόμενη εξυπηρέτηση, στους συναδέλφους μου από το 3ο Ενιαίο Λύκειο Αλίμου, στους μαθητές μου και στους φίλους μου για το ειλικρινές ενδιαφέρον τους.

Τέλος, η εργώδης προσπάθειά μου δεν θα είχε ευοδωθεί, αν δεν είχα από την αρχή μέχρι το τέλος την ηθική συμπαράσταση της οικογένειάς μου και τη σύμπνοια των δικών μου ανθρώπων. Ιδιαίτερα οφείλω να μνημονεύσω τον σύζυγό μου Αντώνη Μητσέα για τη συνεχή παρότρυνση, καθώς και τα παιδιά μου για την υποδειγματική υπομονή που επέδειξαν σε δύσκολες και απαιτητικές στιγμές της όλης διαδικασίας.

Αθήνα, Οκτώβριος 2009

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ι. Συντομογραφίες αρχαίων συγγραφέων και έργων

Αθήν. = Αθήναιος
Αιλιαν. = Κλαύδιος Αιλιανός
Ἰδιότ. ζῴων = Περὶ ζῴων ἰδιότητος
Αισχ. = Αισχύλος
Ἱκέτ. = Ἱκέτιδες
Παλαμ. = Παλαμήδης
[Αλκιδ.] = [Αλκιδάμας]
Ὀδ. = Ὀδυσσεὺς κατὰ Παλαμήδους προδοσίας
Αλκμ. = Αλκμάν
Ανακρ. = Ανακρέων
Ἀνθ. Παλ. = Ἀνθολογία Παλατινή
Anth. Lat. = Anthologia Latina
Αντίμ. = Αντίμαχος ο Κολοφώνιος
Αντιφάν. = Αντιφάνης
Ἄδων. = Ἄδωνις
Ὁμοπ. = Ὁμοπάτριοι
Στρατ. = Στρατιώτης ἢ Τύχων
Αντων. Λιβ. = Αντωνίνος Λιβεράλις
Μετ. = Μεταμορφώσεων συναγωγή
*Απολλόδ. = Ψευδο-Απολλόδωρος
Βιβλ. = Βιβλιοθήκη
Ἐπιτ. = Ἐπιτομή
Απολλωνίδ. = Απολλωνίδης
Append. proverb. = Appendix proverbiorum
Αραρ. = Αραρώς
Αριστοτ. = Αριστοτέλης
Περὶ ψυχ. = Περὶ ψυχῆς
Αριστοφ. = Αριστοφάνης
Λυσ. = Λυσιστράτη
Ὄρν. = Ὄρνιθες
Arnob. = Arnobius
Adv. nat. = Adversus nationes
Αρποκρ. = Αρποκρατίων, ο γραμματικός
Αρσέν. = Αρσένιος αρχιεπίσκοπος Μονεμβασίας, ο παροιμιογράφος (ή Αριστόβουλος Αποστόλιος)
Ἀποφθ. = Ἀποφθέγματα
Αρχίλ. = Αρχίλοχος
Aus. = Decimus Magnus Ausonius Burdigalensis

Epigr. = *Epigrammata Ausonii de diversis rebus*
Epist. = *Epistulae*
Βί. Σμυρν. = Βίων ο Σμυρναίος
Ἐπιτ. Ἀδών. = *Ἐπιτάφιος Ἀδώνιδος*
Γαλην. = Κλαύδιος Γαληνός
Περὶ ἰδ. παθ. = *Περὶ διαγνώσεως καὶ θεραπείας τῶν ἐν τῇ ἑκάστου ψυχῇ ἰδίων παθῶν*
Γοργ. = Γοργίας
Ὑπὲρ Παλαμ. = *Ὑπὲρ Παλαμήδους ἀπολογία*
Catull. = Gaius Valerius Catullus
Cic. = Marcus Tullius Cicero
Tusc. = *Tusculanae disputationes*
Cinn. = Helvius Cinna
Zmyrn. = *Zmyrna*
Cir. = *Ciris*
Claud. = Claudius Claudianus
In Eutr. = *In Eutropium II Praefatio*
Colum. = Lucius Junius Moderatus Columella
De re rust. = *De re rustica*
Δημόδ. = Δημόδοκος ο Λέριος
Δίκτ. = Δίκτυς ο Κρητικός
Διογ. Λαέρτ. = Διογένης ο Λαέρτιος
Φιλ. βί. = *Φιλοσόφων βίων καὶ δογμάτων συναγωγή*
Διογενιαν. = Διογενιανός
Διόδ. Σικ. = Διόδωρος ο Σικελιώτης
Διον. = Διονύσιος, ο επικός
Βασσ. = *Βασσαρικά*
Διον. Περιηγ. = Διονύσιος ο Περιηγητής
Διον. Τραγ. = Διονύσιος ο Τραγικός
Ἄδων. = *Ἄδωνις*
Διοσκ. = Διοσκορίδης, ο επιγραμματοποιός
Διοσκ. Πεδ. = Διοσκορίδης Πεδάνιος Αναζαρβεύς
Εὐπόρ. = *Εὐπόριστα*
Ὑλ. ἰατρ. = *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς*
Δί. Κάσσ. = Δίων ο Κάσσιος
Ῥωμ. ἱστ. = *Ῥωμαϊκαὶ ἱστορίαι*
Δί. Χρυσ. = Δίων ο Χρυσόστομος
Περὶ ἀρετ. = *Περὶ ἀρετῆς*
Περὶ τύχ. β' = *Περὶ τύχης δεύτερος*
Εβδομήκ. = Εβδομήκοντα
Βασιλ. = *Βασιλεῖς*
Γένεσ. = *Γένεσις*
Εμπεδ. = Εμπεδοκλής
Enn. = Quintus Ennius
Euh. = *Euhemerus sive sacra historia*
Etym. Gen. = *Etymologicum Genuinum*
Etym. Gud. = *Etymologicum Gudianum*

Etym. Magn. = *Etymologicum Magnum*
Εύβουλ. = Εύβουλος
Ἄστυτ. = *Ἄστυτοι*
Ευρ. = Ευριπίδης
Βάκχ. = *Βάκχαι*
Παλαμ. = *Παλαμήδης*
Φαέθ. = *Φαέθων*
Ευσέβ. = Ευσέβιος
Εὐαγγ. προπ. = *Εὐαγγελικὴ προπαρασκευή*
Ευστ. = Ευστάθιος αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης
Διον. Περιηγ. = *Παρεκβολαὶ εἰς Διονύσιον τὸν Περιηγητήν*
Ὁμ. Ἰλ. = *Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα*
Ὁμ. Ὀδ. = *Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμήρου Ὀδύσσειαν*
Firm. Matern. = Iulius Firmicus Maternus
De err. = *De errore profanarum religionum*
Fulgent. = Fabius Planciades Fulgentius Afer
Mythol. = *Mythologiarum libri tres*
Ηρόδ. = Ηρόδοτος
Ηρωδιαν. = Ηρωδιανός
Περὶ καθ. προσῳδ. = *Περὶ καθολικῆς προσῳδίας*
Ησ. = Ησίοδος
Θεογ. = *Θεογονία*
Ησύχ. = Ησύχιος
Hyg. = Gaius Iulius Hyginus
Fab. = *Fabulae*
Θεμίστ. = Θεμίστιος
Εἰς Κωνστάντ. = *Εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον*
Χαριστ. = *Χαριστήριος τῷ αὐτοκράτορι ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὑπατείας τοῦ στρατηγοῦ Σατορνίνου*
Θεόδ. = Θεόδωρος
Θεόδ. Υρτ. = Θεόδωρος Υρτακηνός
Ἐπὶ θαν. Μιχ. Παλαιολ. = *Μονῳδία ἐπὶ θανάτῳ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κύρου Μιχαὴλ Παλαιολόγου*
Θεοδώρητ. = Θεοδώρητος επίσκοπος Κύρρου
Ἑλλην. θερ. παθ. = *Ἑλληνικῶν θεραπευτικὴ παθημάτων*
Θεόκρ. = Θεόκριτος
Εἰδύλλ. = *Εἰδύλλια*
Θεόπομπ. = Θεόπομπος
Θεόφρ. = Θεόφραστος
Περὶ ὀσμ. = *Περὶ ὀσμῶν*
Περὶ λίθ. = *Περὶ λίθων*
Θουκυδ. = Θουκυδίδης
Ιάμβλ. = Ιάμβλιχος, ο φιλόσοφος
Προτρ. = *Προτρεπτικός*
Ιμέρ. = Ιμέριος
Λόγ. = *Λόγοι*
Ιουλιαν. = Φλάβιος Κλαύδιος Ιουλιανός, ο αυτοκράτορας

Ἐπιστ. = *Ἐπιστολαί*
Isid. = Isidorus Hispalensis
Orig. = *Etymologiae sive Origines*
Ἴστρ. = Ἴστρος ο Πάφιος
Iust. = Marcus Iunianus Iustinus
Epit. Hist. Phil. = *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*
Ιωάνν. Λυδ. = Ιωάννης Λαυρέντιος ο Λυδός
Περὶ μην. = *Περὶ μηνῶν*
Ιώσηπ. = Φλάβιος Ιώσηπος
Ἰουδ. ἀρχ. = *Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία*
Κεδρ. = Γεώργιος Κεδρηνός
Σύν. ἱστ. = *Σύνοψις ἱστοριῶν ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ μέχρι τῆς βασιλείας Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, συλλεγεῖσα ἐκ διαφόρων βιβλίων*
Κλέαρχ. Σολ. = Κλέαρχος ο Σολεύς
Κλήμ. Αλεξ. = Κλήμης ο Αλεξανδρεύς
Παιδαγ. = *Παιδαγωγός*
Προτρ. = *Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας*
Στρωμ. = *Στρωματεῖς*
Κλήμ. Ρώμ. = Κλήμης επίσκοπος Ρώμης
Ὁμιλ. = *Ὁμιλίαι*
Κορνούτ. = Κορνούτος
Περὶ θ. φύσ. = *Περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως*
Κρατ. = Κρατίνος
Κύπρ. = *Κύπρια*
Κύριλλ. Αλεξ. = Κύριλλος αρχιεπίσκοπος Αλεξανδρείας
Ἠσ. = *Ὑπόμνημα εἰς Ἠσαΐα*
Κωνστ. Πορφ. = Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος
Περὶ θεμ. = *Περὶ τῶν θεμάτων*
Lactant. = Lucius Caecilius Firmianus Lactantius
Div. Instit.= *Divinae Institutiones*
Lactant. Plac. = Lactantius Placidus
Narr. fab.= *Narrationes fabularum ovidianarum*
Λιβάν. = Λιβάνιος
Ἐπιστ. = *Ἐπιστολαί*
Λόγ. = *Λόγοι*
Λουκιαν. = Λουκιανός
Ἀληθ. ἱστ. = *Ἀληθὴς ἱστορία*
Λεξιφ. = *Λεξιφάνης*
Περὶ ὀρχ. =*Περὶ ὀρχήσεως*
Περὶ Συρ. θ. = *Περὶ τῆς Συρίης θεοῦ*
Ῥητ. διδ. = *Ῥητόρων διδάσκαλος*
Lucan. = Marcus Annaeus Lucanus
De bell. civ. = *De bello civili vel Pharsalia*
Λυκόφρ. = Λυκόφρων
Ἀλεξ. = *Ἀλεξάνδρα*
Λυρ. Ἀδέσπ. = *Λυρικά Ἀδέσποτα*
Macrob. = Ambrosius Theodosius Macrobius

Sat. = *Saturnalia*
Martial. = Marcus Valerius Martialis
Epigr. = *Epigrammata*
Μαρτύρ. Ἰγνατ. Ἀντιοχ. = *Μαρτύριον Ἰγνατίου Ἀντιοχείας*
Modest. = Herennius Modestinus
Myth. Vat. = *Mythographi Vaticani*
Nemes. = Marcus Aurelius Olympius Nemesianus
Cyn. = *Cynegetica*
Νίκανδρ. = Νίκανδρος
Νικοφ. = Νικοφών
Ἄδων. = *Ἄδωνις*
Νόνν. = Νόννος
Διον. = *Διονυσιακά*
*Νόνν. = Ψευδο-Νόννος
Σχόλ. μυθ. = *Σχόλια μυθολογικά*
*Ξενοφ. = Ψευδο-Ξενοφών
Ξενοφ. Κύπρ. = Ξενοφών ο Κύπριος
Όμ. = Όμηρος
Ἰλ. = *Ἰλιάς*
Ὀδ. = *Ὀδύσσεια*
Α, Β κ.λπ.: βιβλία της *Ἰλιάδος*
α, β κ.λπ.: βιβλία της *Ὀδυσσείας*
Ομ. ύμν. = Ομηρικοί ύμνοι
Εἰς Ἀφρ. = *Εἰς Ἀφροδίτην*
Εἰς Ἑρμ. = *Εἰς Ἑρμῆν*
Ορφ. = Ορφικά
Ἀργ. = *Ἀργοναυτικά*
Ὕμν. = *Ὕμνοι*
Ov. = Publius Ovidius Naso
Fast. = *Fasti*
Her. = *Heroides*
Met. = *Metamorphoses*
Παν. = Πανύασσις
Πάρ. μάρμ. = *Πάριον μάρμαρον*
Παρθ. = Παρθένιος
Πασχ. Χρον. = *Πασχάλιον Χρονικόν*
Παυσ. = Παυσανίας
Πίνδ. = Πίνδαρος
Νεμ. = *Νεμεόνικοι*
Παρθ. = *Παρθένεια*
Πυθ. = *Πυθιόνικοι*
Πλάτ. = Πλάτων
Νόμ. = *Νόμοι*
Συμπ. = *Συμπόσιον*
Πλάτ. Κωμ. = Πλάτων ο Κωμικός
Ἄδων. = *Ἄδωνις*
Plin. = Gaius Plinius Secundus

Nat. hist. = *Naturalis historia*
Πλούτ. = Πλούταρχος
Ἠθ. = *Ἠθικά*
Θησ. = *Θησεύς*
Κάτ. = *Κάτων ὁ Νεώτερος*
Μάρκελλ.= *Μάρκελλος*
Περὶ Ἀλεξ. τύχ. = *Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς λόγος*
Συναγ. παραλλ. = *Συναγωγὴ ἱστοριῶν παραλλήλων Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν*
Πορφύρ. = Πορφύριος
Περὶ ἀποχ. = *Περὶ ἀποχῆς*
Πράξ. = Πράξιλλα
Prob. = Marcus Valerius Probus
Comm. in Verg. Ecl. = *In Vergilii Eclogas Commentarium*
Προκόπ. = Προκόπιος μητροπολίτης Γάζης
Ἐπιστ. = *Ἐπιστολαί*
Ἠσ. = *Ὑπόμνημα εἰς Ἠσαΐα*
Prop. = Sextus Propertius
Πτολεμ. Μεγαλ. = Πτολεμαίος ο Μεγαλοπολίτης
Πτολεμ. Φιλοπ. = Πτολεμαίος ο Φιλοπάτωρ
Ἄδων. = *Ἄδωνις*
Quint. = Marcus Fabius Quintilianus
Instit. = *Institutionis Oratoriae*
Ρούφ. = Γάιος Μουσώνιος Ρούφος
Frag. min. = *Fragmenta minora*
Σαπφ. = Σαπφώ
Serv. = Maurus Servius Honoratus
Comm. in Verg. Aen. = *In Vergilii Aeneiadam Commentarium*
Comm. in Verg. Ecl. = *In Vergilii Eclogas Commentarium*
Comm. in Verg. Georg. = *In Vergilii Georgica Commentarium*
De cent. metr. = *De centum metris*
Σκόλ. Ἀλφ. = *Σκόλια Ἀλφαβητικά*
Σκύλ. = Σκύλαξ ο Καρυανδεύς
Σοῦδ. = *Σοῦδα*
Σοφ. = Σοφοκλής
Θαμ. = *Θαμύρας*
Ναύπλ. = *Ναύπλιος*
Παλαμ. = *Παλαμήδης*
Stat. = Publius Papinius Statius
Silv. = *Silvae*
Στέφ. Βυζ. = Στέφανος ο Βυζάντιος
Στησίχ. = Στησίχορος
Στοβ. = Ιωάννης ο Στοβαίος
Στράβ. = Στράβων
Suet. = Gaius Suetonius Tranquillus
Cal. = *Caligula* (*De vita Caesarum*)
Cat. = *Cato* (*De vita Caesarum*)
De gramm. = *De grammaticis* (*De viris illustribus*)

Tit. = *Titus* (*De vita Caesarum*)
Σχόλ. Διον. Περιηγ. = *Σχόλια εἰς Διονύσιον Περιηγητήν*
Σχόλ. Εὐρ. Ἀνδρ. = *Σχόλια εἰς Εὐριπίδου Ἀνδρομάχην*
Σχόλ. Θεόκρ. = *Σχόλια εἰς Θεόκριτον*
Σχόλ. Κλήμ. Ἀλεξ. = *Σχόλια εἰς Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως Προτρεπτικὸν πρὸς Ἕλληνας καὶ Παιδαγωγὸν*
Σχόλ. Νικάνδρ. Θηρ. = *Σχόλια εἰς Νικάνδρου Θηριακά*
Σχόλ. Ὁμ. Ἰλ. = *Σχόλια εἰς Ὁμήρου Ἰλιάδα*
Σχόλ. Ὁμ. Ὀδ. = *Σχόλια εἰς Ὁμήρου Ὀδύσσειαν*
Σχόλ. Πινδ. Νεμ. = *Σχόλια εἰς Πινδάρου Νεμεονίκους*
Σχόλ. Πινδ. Πυθ. = *Σχόλια εἰς Πινδάρου Πυθιονίκους*
Σχόλ. Πλάτ. Ἱππ. Μείζ. = *Σχόλια εἰς Πλάτωνος Ἱππίαν Μείζονα*
Tac. = Cornelius Tacitus
Agr. = *Agricola*
Ann. = *Annales*
Hist. = *Historiae*
Τατιαν. = Τατιανός
Πρὸς Ἕλλ. = *Πρὸς Ἕλληνας*
Ter. = Publius Terentius Afer
Adelph. = *Adelphi*
Τζέτζ. = Ιωάννης Τζέτζης
Ἀλληγ. Ἰλ. = *Ἀλληγορίαι Ἰλιάδος*
Χιλ. = *Βίβλος ἱστορική, Χιλιάδες*
[Τζέτζ.] = [Ιωάννης Τζέτζης]
Λυκόφρ. = *Σχόλια εἰς Λυκόφρονα* (*Εἰς τὸν Λυκόφρονα Σχόλια Ἰσαακίου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου*)
Τραγ. Ἀδέσπ. = *Τραγικὰ Ἀδέσποτα*
Τυρτ. = Τυρταίος
Verg. = Publius Vergilius Maro
Aen. = *Aeneis*
Ecl. = *Eclogae* ή *Bucolica*
Φιλιππίδ. = Φιλιππίδης
Ἀδωνιάζ. = *Ἀδωνιάζουσαι*
Φιλοστέφ. = Φιλοστέφανος ο Κυρηναίος
Φιλόστρ. = Φιλόστρατος
Εἰκ. = *Εἰκόνες*
Φώτ. = Φώτιος
Βιβλ. = *Βιβλιοθήκη*
Λέξ. = *Λέξεων συναγωγή*
Χαρίτ. = Χαρίτων ο Αφροδισιεύς
Χρυσοκέφ. = Μακάριος Χρυσοκέφαλος, ο παροιμιογράφος
Παροιμ. = *Παροιμίαι*

II. Συντομογραφίες περιοδικών

ABSA	The Annual of the British School at Athens. Athens-London, British School at Athens.
AC	L᾽ Antiquité Classique. Bruxelles.
Ἀθηνᾶ	Ἀθηνᾶ: Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Ἀθῆναι, Τυπ. Μυρτίδου.
AJPh	American Journal of Philology. Baltimore (Md.), John Hopkins University Press.
APh	L᾽ Année Philologique. Bibliographie critique et analytique de l᾽ antiquité greco-latine. Paris, Les Belles Lettres.
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique. Athènes, École française d᾽ Athènes. Paris, de Boccard.
BCO	Bibliotheca Classica Orientalis. Documentation der altertumwiss. Literatur der Sowjetunion und der Länder der Volksdemokratien. Berlin, Akademie-Verlag.
BICS	Bulletin of the Institute of Classical Studies. London, University of London, Institute of Classical Studies.
BIFG	Bolletino dell᾽ Istituto di Filologia Greca dell᾽ Università di Padova, Roma.
CCEC	Cahiers / Centre d᾽ Études Chypriotes. Paris, de Bocard.
CEA	Cahiers des Études Anciennes. Montréal, Pr. de l᾽ Univ. du Québec.
CJ	The Classical Journal. Ashland (Va.), Randolph-Macon College, Depatment of Classics, Classical Association of the Middle West and South.
CQ	Classical Quarterly. Oxford, Oxford University Press.
F&F	Forschungen und Fortschritte. Berlin, Akademie-Verlag.
Filomata	Filomata. Kraków, Państwowe Wydawn. Naukowe.
FO	Folia Orientalia. Kraków, Państwowe Wydawn. Naukowe.
Glotta	Glotta: Zeitschrift für griechische und lateinische Sprach. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
G&R	Greece & Rome. Oxford, Clarendon Press.
Helios	Helios: A Journal devoted to critical and methodological studies of classical culture, literature and society. Lubbock (Tex.), Texas Tech University Press.
Hermes	Hermes: Zeitschrift für Klassische Philologie. Stuttgart, Steiner.
HSPh	Harvard Studies in Classical Philology. Cambridge (Mass.), Harvard University Press.
InvLuc	Invigilata Lucernis. Bari, Edipuglia.
JANER	Journal of Ancient Near Eastern Religion. Leiden, Brill.
JAOS	Journal of the American Oriental Society. Ann Arbor (Mich.), University of Michigan, Hatcher Graduate Library, American

	Oriental Society.
JHS	The Journal of Hellenic Studies. London, Society for the Promotion of Hellenic Studies.
JSS	Journal of Semitic Studies. London.
Kernos	Kernos: revue internationale et pluridisciplinaire de religion grecque antique. Liège-Athènes, Centre international d᾽ étude de la religion grecque antique.
ΚυΣπ	Κυπριακαὶ Σπουδαί: Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Λευκωσία, Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν.
LAMA	LAMA: documents du Centre de recherches comparatives sur les langues de la Méditerranée ancienne. Nice, Université de Nice, Faculté des letters.
Métis	Métis: anthropologie des mondes grecs ancien: histoire, philologie, archéologie. Paris, E. H. E. S. S. Athènes, Daedalus.
MH	Museum Helveticum: schweizerische Zeitschrift für Klassische Altertumswissenschaft= revue suisse pour l᾽ étude de l᾽ antiquité classique. Basel, Schwabe.
MIO	Mitteilungen des Instituts für Orientforschung. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin
MUSJ	Mélanges de l᾽ Université Saint-Joseph. Beyrouth, Dar el-Machreq.
ONOMATA	ONOMATA: Revue d᾽ Onomastique Grecque. Athènes.
OpArch	Opuscula Archaeologica: Skrifter utgivna av Svenska Institutet i Rom.
ΠΑΑ	Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.
PAPhS	Proceedings of the American Philosophical Society. Philadelphia (Pa.), American Philosophical Society.
Παρουσία	Παρουσία: Εκπαιδευτικό περιοδικό της ΟΕΛΜΕΚ Κύπρου.
Philologus	Philologus: Zeitschrift für Klassische Philologie. Berlin, Akademie Verlag.
Phoenix	Phoenix: Journal of the Classical Association of Canada. Toronto, University of Toronto Press.
Πλάτων	Πλάτων: Περιοδικὸ τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων. Ἀθῆναι, Ἑταιρεία Ἑλλήνων Φιλολόγων.
PP	La Parola del Passato: Rivista di Studi antichi. Napoli, Macchiaroli.
Prometheus	Prometheus: rivista quadrimestrale di studi classici. Firenze, Ed. della Associazione Culturale Filologi Amici di Prometheus.
RA	Revue archéologique. Paris, Pr. Universitaires de France.
RCCM	Rivista di cultura classica e medioevale. Roma, Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali.
RDAC	Report of the Department of Antiquities of Cyprus. Nicosia, Cyprus Archaeological Museum, Department of Antiquities.
RhM	Rheinisches Museum für Philologie. Frankfurt am Main, Sauerländer.
SIFC	Studi Italiani di Filologia Classica. Firenze, Le Monnier.

SMEA	Studi Micenei ed Egeo-Anatolici. Roma, Istituto per gli Studi Micenei ed Egeo-Anatolici, Edizioni dell᾽ Ateneo.
Στασῖνος	Στασῖνος: Δελτίον τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Φιλολόγων Κύπρου. Λευκωσία, Σύνδεσμος Ἑλλήνων Φιλολόγων Κύπρου.
Syria	Syria: revue d᾽ art oriental et d᾽ archéologie. Beyrouth, Institut français d᾽ archéologie du Proche-Orient.
TAPhA	Transactions of the American Philological Association. Baltimore (Md.), John Hopkins University Pr.

III. Συντομογραφίες όρων

αγγλ.: αγγλικός
αι.: αιώνας / αιώνες
αιγυπτ.: αιγυπτιακός
αιθιοπ.: αιθιοπικός
αιολ.: αιολικός
al.: alii
ανωτ.: ανωτέρω
απ.: απόσπασμα / αποσπάσματα
αρ.: αριθμός
αυτ.: αυτόθι
Bde: Bände
βιενν.: βιεννέζικος
βλ.: βλέπε
δηλ.: δηλαδή
δωρ.: δωρικός
εβλαϊτ.: εβλαϊτικός
εβρ.: εβραϊκός
ed.: editor
eds.: editores
εικ.: εικόνα
έκδ.: έκδοση
επίθ.: επίθετο
F, fr.: fragmentum / fragmenta
ιων.: ιωνικός
Κ.: Κινύρας
κ.ά.: και άλλοι
κ.α.: και αλλού
κατωτ.: κατωτέρω
κε.: και εξής
κεφ.: κεφάλαιο
κ.λπ.: και λοιπά
λ.: λέξη / λήμμα
λλ.: λέξεις / λήμματα
λ.χ.: λόγου χάριν
μεσαιων.: μεσαιωνικός
μτγν.: μεταγενέστερος
μ.Χ.: μετά Χριστόν
ό.π.: όπου παραπάνω
ουγκαρ.: ουγκαριτικός
ουσ.: ουσιαστικό
p.: pagina
πβ.: παράβαλε
pl.: plate
π.χ.: παραδείγματος χάριν
π.Χ.: προ Χριστού
ρ.: ρήμα
σ.: σελίδα
sc.: scilicet
σσ.: σελίδες
σημ.: σημείωση
σημμ.: σημειώσεις
σημιτ.: σημιτικός
σ.λ.: στη λέξη / στο λήμμα
σ.λλ.: στις λέξεις / στα λήμματα
στ.: στίχος / στίχοι
Teil.: Teilen
τεύχ.: τεύχος / τεύχη
τόμ.: τόμος / τόμοι
tom.: tomus / tomi
vol.: volume, volumen
voll.: volumina
vols.: volumes
φοινικ.: φοινικικός
χφ.: χειρόγραφο
χφφ.: χειρόγραφα
χ.χ.: χωρίς χρονολογία έκδοσης

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ*

Ύστερη Χαλκοκρατία ή Υστεροκυπριακή περίοδος (ΥΚ)

ΥΚ Ι: 1650/1600-1450 π.Χ.
ΥΚ ΙΑ: 1650/1600-1500 π.Χ.
ΥΚ ΙΒ: 1500- 1450 π.Χ.

ΥΚ ΙΙ: 1450- 1225/1200 π.Χ.
ΥΚ ΙΙΑ: 1450-1350 π.Χ.
ΥΚ ΙΙΒ: 1350-1300 π.Χ.
ΥΚ ΙΙΓ: 1300-1225/1200 π.Χ.

ΥΚ ΙΙΙ: 1225/1200-1050 π.Χ.
ΥΚ ΙΙΙΑ: 1225/1200-1125/1100 π.Χ.
ΥΚ ΙΙΙΒ: 1125/1100-1050 π.Χ.

*Επειδή ο Κ. φέρεται να έζησε (σύμφωνα με τον Όμηρο) κατά την εποχή του Τρωϊκού πολέμου, θεωρούμε χρήσιμο να παραθέσουμε έναν πίνακα με τις χρονικές φάσεις της Ύστερης Χαλκοκρατίας στην Κύπρο· βλ. Μαντζουράνη 12 , 156.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Πάφο η παμπάλαιη λατρεία της Αφροδίτης και το λαμπρό ιερό της, του οποίου τα παλαιότερα σωζόμενα κατάλοιπα ανάγονται περί το 1200 π.Χ. (αρχές ΥΚ ΙΙΙΑ)[1], δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να εξυφανθεί μια πληθώρα διηγήσεων. Σημαίνουσες μορφές του κυπριακού μύθου, όπως ο Άδωνις, ο Κινύρας, ο Πυγμαλίων, η Σμύρνα, και άλλες λιγότερο προβεβλημένες, όπως η Κεγχρεΐς, ο Αμάρακος, ο Μήλος, η Πέλεια, ο Αερίας κ.ά, έχουν ως πεδίο δράσης τους την Πάφο. Σε αυτές τις μορφές πρέπει να προσθέσουμε και τον Αρκάδα Αγαπήνορα που, μετά τον Τρωικό πόλεμο, λέγεται πως με τους δικούς του αποίκισε την Πάφο και αναμόρφωσε το ιερό της. Πάνω από όλες αυτές τις μορφές κυριαρχεί η Αφροδίτη μαζί με τις θεϊκές συνοδούς της, τις Χάριτες και τις Ώρες.

Μπορεί η Αφροδίτη να λατρεύεται σε πλείστους άλλους ελληνικούς τόπους, λαμβάνοντας εκάστοτε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στη λατρεία της και τοπικά επίθετα. Με την κυπριακή μορφή της, όμως, ως Κύπρις και ως Παφία καθιερώνεται ευρύτερα και αποκτά καθολικότερο χαρακτήρα. Η Πάφος δεν είναι απλώς ένας εκ των πολλών τόπων λατρείας της μεγάλης θεάς, είναι ο τόπος που τη γέννησε, σύμφωνα με τις περισσότερες πηγές[2]. Ακόμη και για τον Ησίοδο η θαλασσογεννημένη θεά μπορεί να άγγιξε, αμέσως μετά τη γέννησή της, τις ακτές των Κυθήρων, αλλά τα πόδια της περπάτησαν για πρώτη φορά πάνω στη στεριά της Κύπρου[3]. Εδώ, μόλις την έφεραν του Ζεφύρου οι αύρες, λένε οι ποιητές, τη δέχτηκαν πρώτες οι Ώρες, και αφού την έντυσαν και τη στόλισαν, την πήγαν στους αθανάτους[4]. Εδώ, πάλι, η θεά ήρθε για να την προετοιμάσουν οι Χάριτες με αρωματικά έλαια, πριν πάει στην Ίδη, με σκοπό να συναντήσει τον Αγχίση[5]. Εδώ κατέφυγε μετά την παράνομη ένωσή της με τον Άρη, για να αποφύγει τις ενοχλήσεις των Ολυμπίων[6]. Η Πάφος, δηλαδή, είναι η ιδιαίτερη κατοικία της θεάς, η έδρα της και το καταφύγιό της. Ενώ, κατά την πολεμική αντίληψη των Χριστιανών συγγραφέων, εδώ βρισκόταν ακόμη και ο τάφος της[7]!

Ο Κινύρας κατέχει κεντρική θέση στις παραδόσεις της Πάφου γύρω από το ιερό της Αφροδίτης. Σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές[8], είναι ο αγαπημένος ιερέας

---

[1] Maier – Karageorghis, *Paphos* 81 κε.· βλ. κατωτ. εικ. 2, 3 και 4.

[2] Για το θέμα της γέννησης της Αφροδίτης μέσα από τη θάλασσα της Πάφου και τη σχετική αρχαία παράδοση, βλ. Karageorghis J., *MythCult* 357 κε. και την πιο πρόσφατη μελέτη της *Kypris* 1 κε.· βλ. κατωτ. εικ. 1.

[3] Ησ. *Θεογ*. 192 κε.

[4] Ομ. ύμν. *Εἰς Ἀφρ*. 6.1 κε.

[5] Αυτ. 5. 58 κε.

[6] Ομ. *Ὀδ.* θ 360 κε.

[7] *Μαρτύρ. Ἰγν. Ἀντιοχ*. 3.2.5: *Ἀφροδίτη ἐν Πάφῳ μετὰ Κινύρου τέθαπται.*

[8] Κάποιες από τις ελληνικές πηγές για τον Κ. βρίσκονται συγκεντρωμένες και μεταφρασμένες στο *ΑΚΕΠ* Α΄ αρ. 14-14.43 και στο *ΑΚυΓ*[1] 1 Τ1-Τ7, σσ. 192-203 κείμενο, κριτικό υπόμνημα και μετάφραση, σσ. 343-355 σχόλια. Από τις λατινικές πηγές λίγες (όχι συγκεντρωμένες) βρίσκονται στο *ΑΚΕΠ* Δα΄ κείμενο και μετάφραση και σχόλια στον τόμ. Δβ΄.

της θεάς, αυτός που της αφιέρωσε τον ναό και οργάνωσε τα περίφημα μυστήριά της, ο επώνυμος γενάρχης των ιερέων της, των Κινυραδών.

Πέρα από την Αφροδίτη, ο Κινύρας συνδέεται με τον Απόλλωνα και τον Άδωνι. Με τον πρώτο έχει πότε μια σχέση πατέρα και γιου, πότε μια σχέση ερωτικού χαρακτήρα και πότε μια σχέση ανταγωνιστική ως προς τη μουσική ικανότητα που καταλήγει στον θάνατο. Ο Άδωνις θεωρούνταν γιος του, καρπός της αιμομικτικής σχέσης του με την κόρη του, τη Σμύρνα ή Μύρρα.

Αυτή είναι η θρησκευτική διάσταση του Κινύρα. Πλάι σε αυτήν την ιδιαιτέρως προβεβλημένη ιδιότητα, είναι γνωστές και οι σχέσεις του με τους Αχαιούς και κυρίως τον Αγαμέμνονα, στον οποίο λέγεται πως έστειλε έναν πολύτιμο θώρακα, προκειμένου να έχει την εύνοιά του. Προβάλλει, συνεπώς, ως ηγεμόνας της Κύπρου ή ενός μεγάλου τμήματός της, κατά την εποχή του Τρωικού πολέμου.

Εκτός από βασιλιάς-ιερέας φέρεται να είναι και δημιουργός πολιτισμού (υλικού και πνευματικού) στην Κύπρο. Από τη μια, του αποδίδονται μια σειρά τεχνικών εφευρέσεων που έχουν να κάνουν με τη μεταλλουργία. Από την άλλη, είναι περίφημος μουσικός, λυριστής και σε αυτήν την ικανότητα λένε πως οφείλει το όνομά του. Είναι χρησμολόγος, δηλαδή προφήτης και ποιητής[9], και ως εκ τούτου μπορεί να θεωρηθεί πιθανώς «γενάρχης της κυπριακής λογοτεχνίας»[10].

Του αποδίδονται και άλλα γνωρίσματα από τους αρχαίους συγγραφείς. Η καταγωγή του είναι ασαφής και οι γενεαλογίες του ποικίλες. Είναι εξαιρετικά όμορφος[11] και έχει αμύθητα πλούτη, περισσότερα και από αυτά του Μίδα. Είναι φίλος με τους Αχαιούς, τους οποίους όμως εξαπατά με πολυμήχανο τρόπο. Κάποιοι τον παρουσιάζουν ως έναν ηγεμόνα ευτυχισμένο, ευνοημένο από τους θεούς και επαινούμενο από τους συμπατριώτες του, ενώ άλλοι τον βλέπουν ως έναν άνθρωπο βαθύτατα δυστυχισμένο, ένα τραγικό πρόσωπο. Κάποιοι λένε ότι έφθασε μέχρι την απίστευτη ηλικία των 160 χρόνων, άλλοι λένε ότι τον καταράστηκε ο Αγαμέμνων και σκοτώθηκε από τον Απόλλωνα.

---

[9] Συμπεριλαμβάνεται στους μυθικούς ποιητές της Ελλάδος, μαζί με τον Ορφέα, τον Θαμύρα, τον Μουσαίο κ.ά.· βλ. Platthy 97 κε.

[10] *ΑΚυΓ*[1] 71, 78.

[11] Δεν έχει διασωθεί βεβαιωμένη αρχαία απεικόνιση του παροιμιώδους για την ομορφιά του Κ. Υποθέσεις έχουν γίνει διάφορες. Το μόνο εύρημα, ίσως, που θα μπορούσαμε να πούμε ότι βρίσκεται πιο κοντά του (τοπικά και χρονικά) είναι ένα μικρό ειδώλιο από την Παλαίπαφο (ΥΚ IIIB), το οποίο παριστάνει έναν λυριστή καθισμένο πλαγίως πάνω σε άλογο, βλ. κατωτ. εικ. 7· για τον πιθανό συσχετισμό του ειδωλίου με τον «λυριστή» Κ., βλ. Voyatzis 161 και περισσότερα κατωτ. σ. 63. Μια άλλη ενδιαφέρουσα πρόταση αφορά μια πελίκη (περίπου 330 π.Χ.) της συλλογής Kertscher Tyszkiewicz (Riggisberg, Ελβετία). Η Αφροδίτη ανεβασμένη σε άμαξα που τη σέρνουν δύο Έρωτες φθάνει μπροστά σε μια καθιστή μορφή γενειοφόρου γυμνού άνδρα· δίπλα στον άνδρα κάθεται μια γυναικεία μορφή και πίσω από την Αφροδίτη βρίσκεται ο Παν. Ο Loeb, σ. 87 και σημ. 265, υποστηρίζει ότι θα μπορούσαμε στην αντρική μορφή να δούμε τον Κ.· βλ. Delivorrias σ.λ. *Aphrodite, LIMC* II.1, σ. 117 αρ. 1199. Να υποθέσουμε ότι η γυναίκα δίπλα του είναι ίσως η κόρη του Μύρρα, μια μορφή γνωστή στους αγγειογράφους της εποχής, αφού αναπαριστάνεται και σε απουλιανή πελίκη (περίπου 350 π.Χ.) να συζητάει με την τροφό της; Για τις αρχαίες αναπαραστάσεις της Μύρρας, βλ. κατωτ. σσ. 234, 242 και εικ. 21, 22, 24, 25 και 26.

Αντιλαμβανόμαστε ότι ο Κινύρας είναι μια πολυδιάστατη προσωπικότητα που απασχόλησε έντονα τη σκέψη των αρχαίων συγγραφέων. Ως προς το εύρος της παράδοσης γύρω από το πρόσωπό του αξίζει να εξετάσουμε, ενδεικτικά, μια αρκετά πρώιμη μαρτυρία.

Γύρω από το όνομα του Κινύρα έχουν λεχθεί πολλές ιστορίες κατά ποικίλους τρόπους, αναφέρει ο Πίνδαρος, και γι᾽ αυτό, προτού μιλήσει, στέκεται με ανάλαφρα πόδια ανασαίνοντας βαθιά. Ο ποιητής (δυστυχώς για την ιστορία της παράδοσης του μύθου) δεν προβαίνει στη διήγηση των σχετικών ιστοριών, για τον λόγο ότι θεωρεί εντελώς επικίνδυνο να ανακαλύπτει κανείς καινούργια πράγματα και να τα περνάει από τη βάσανο του ελέγχου· τα λόγια είναι *ὄψον*, δηλαδή «έδεσμα», για τους φθονερούς και ο φθόνος αγγίζει πάντοτε τους καλούς, ενώ δεν τα βάζει με τους υποδεεστέρους[12]:

ἵσταμαι δὴ ποσσὶ κούφοις, ἀμπνέων τε πρίν τι φάμεν.
πολλὰ γὰρ πολλᾷ λέλεκται, νεαρὰ δ᾽ ἐξευ-
ρόντα δόμεν βασάνῳ
ἐς ἔλεγχον, ἅπας κίνδυνος· ὄψον δὲ λόγοι φθονεροῖσιν,
ἅπτεται δ᾽ ἐσλῶν ἀεί, χειρόνεσσι δ᾽ οὐκ ἐρίζει.

Από τον αρχαίο Σχολιαστή έχουμε την ακόλουθη ερμηνεία τούτων των δυσνόητων και αινιγματικών στίχων[13]:

ἐπιλαμβάνεται ἑαυτοῦ ὁ Πίνδαρος, ἵνα μὴ παρεκβῇ πλείονα εἰς τὸν περὶ Κινύρα λόγον… οἱ μέγα φωνεῖν θέλοντες, οἷον τραγωδοί, προαναπνέουσιν ἐπιπολύ, ἵν᾽, ὅταν ἀναφωνήσωσιν, ἐξαρκέσῃ ἐπιπλέον ἡ φωνή· πολλαὶ οὖν, φησί, περὶ τοῦ Κινύρου καταβέβληνται ἱστορίαι καὶ διάφοροι, διὸ ἀναπνέω πρὶν εἰπεῖν… ἐμὲ δὲ νῦν, φησί, καινολογῆσαι περὶ τοῦ Κινύρου παρώσαντα τὰ κοινῶς ἱστορούμενα, κινδυνῶδές ἐστιν. ἐὰν γὰρ τι καινουργῶ, ἀπιστηθήσομαι.

Όσον αφορά τα *κοινῶς ἱστορούμενα*, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι είναι αυτά που αναφέρει ο ίδιος ο Πίνδαρος και η προγενέστερη ποίηση (Όμηρος, Αλκμάν, Τυρταίος κ.ά.). Ποια θα μπορούσαν, όμως, να είναι τα *νεαρά*, τα οποία ο ποιητής

---

[12] Πινδ. *Νεμ.* 8.19 κε. Ο ποιητής υποστηρίζει αυτά, αφού στους αμέσως προηγούμενους στίχους παρουσίασε τον Κ. ως παράδειγμα *ὀλβίου* και ευνοημένου από τους θεούς ανθρώπου. Σε άλλη ωδή (*Πυθ.* 2.13-17), ο Πίνδαρος αναφέρει τους ύμνους των Κυπρίων που συχνά αντηχούν για τον Κ., τον αγαπημένο του Απόλλωνος και πιστό ιερέα της Αφροδίτης. Ωστόσο, πρέπει να επισημάνουμε ότι εδώ (*Νεμ.* ό.π.) δεν είναι ευνόητο για ποιες ιστορίες γίνεται λόγος. Ο ποιητής εννοεί τις ιστορίες για τον Κύπριο Κ. ή εκείνες σχετικά με τη σύγκρουση Οδυσσέως – Αίαντος, την οποία χρησιμοποιεί ως μυθικό τεκμήριο των λόγων του στη συγκεκριμένη ωδή; Οι νεότεροι μελετητές συμφωνούν με τον αρχαίο Σχολιαστή πως αυτά λέγονται για τον Κ.· πβ. Boeckh 446*:* «*πολλὰ λέλεκται*, de Cinyra». Για την ερμηνεία του συγκεκριμένου χωρίου οφείλω να ευχαριστήσω τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Ν. Γεωργαντζόγλου.

[13] *Σχόλ. Πινδ. Νεμ.* 8.32a-34a. Όσοι μελετητές ασχολήθηκαν με τον Κ. δεν έχουν εξετάσει ιδιαίτερα τη σημαντικότητα του πινδαρικού χωρίου και των αντίστοιχων *Σχολίων* για την παράδοση του μύθου του, με εξαίρεση τη λακωνική μνεία στον Engel II.95 και σημ. 2. και τη σύντομη αναφορά στο *ΑΚυΓ*³ 601.

κρίνει επικίνδυνο να ελεγχθούν, εξ αιτίας του φθόνου που στοχεύει πάντοτε τους καλούς; Μήπως αφορούν τις φήμες για την ανόσια ένωση του Κινύρα με την κόρη του Σμύρνα και τη γέννηση του Αδώνιδος, μυθική εκδοχή που, όπως συνάγεται και από άλλες μαρτυρίες, αρχίζει να κερδίζει έδαφος κατά τον 5ο αι. π.Χ.;

Αναμφισβήτητα, η πινδαρική αφήγηση, επειδή αποτελεί βασικό σημείο αναφοράς για τη μεταγενέστερη παράδοση του μύθου, καθίσταται πολύτιμο και ουσιώδες υλικό για την έρευνά μας στο σύνολό της σχεδόν, γι᾽ αυτό και αναλύεται εκτενώς στα επιμέρους θεματικά κεφάλαια. Σε αυτό το αρχικό σημείο, την προσοχή μας ελκύει η βαρυσήμαντη φράση *πολλὰ γὰρ πολλᾷ λέλεκται*. Μας εκπλήττει το ότι μια τέτοια μαρτυρία προέρχεται από τους πρώιμους κλασσικούς χρόνους και όχι από μεταγενέστερους, όταν υπερδιογκώθηκε η μυθολογία για τον αρχέγονο βασιλιά, τον πρώτο μύστη της λατρείας της Αφροδίτης και γενάρχη του κυπριακού πολιτισμού.

Πραγματικά, αν αναλογιστούμε το πλήθος των αρχαίων κειμένων που χάθηκαν κατά την ιστορική τους διαδρομή μέχρι τις μέρες μας και ότι, παρά την καθομολογούμενη καταστροφή, τα σημερινά λείψανα μαρτυρούν μια ιδιαίτερα πλούσια, λογοτεχνική και φιλολογική παράδοση για τον Κινύρα, όταν άλλοι επιφανέστεροι ήρωες ή βασιλείς περιχαρακώθηκαν σε λιγοστές διηγήσεις, τότε μόνο μπορούμε να εννοήσουμε το βαθύτερο νόημα των πινδαρικών στίχων.

Ο Κινύρας φαίνεται πως δεν ευνοήθηκε μόνο από την Αφροδίτη και τον Απόλλωνα με ποικίλα χαρίσματα. Ο μύθος του επέζησε μέσα από ένα πλήθος κειμένων της κλασσικής γραμματείας που καλύπτουν όλες τις χρονικές περιόδους, από τον Όμηρο μέχρι την ύστερη αρχαιότητα και τους βυζαντινούς λογίους, οι οποίοι διέσωσαν ένα μέρος της αρχαίας παράδοσης. Οι σωζόμενες πηγές που ανήκουν σε όλα σχεδόν τα είδη του ποιητικού και πεζού λόγου (έπος, λυρική ποίηση, δράμα, ιστοριογραφία, μυθιστορία, μυθογραφία, φιλολογία κ.ά.), εντυπωσιάζουν με την ποικιλία των διηγήσεων και τον πλούτο των πληροφοριών που παρέχουν. Από αυτές άλλες είναι ιδιαίτερα σημαντικές και πολύτιμες· μερικές είναι δυσνόητες και διφορούμενες· κάποιες προβληματίζουν για την προέλευσή τους και τη γνησιότητά τους· άλλες φαίνονται απομονωμένες από την υπόλοιπη παράδοση.

Ο πλούτος, λοιπόν, της σχετικής με τον Κινύρα παράδοσης αποτελεί πρόκληση για τον φιλόλογο, όπως αποτελεί πρόκληση και για τον ιστορικό, τον αρχαιολόγο και τον θρησκειολόγο. Το ενδιαφέρον για τον Κινύρα γίνεται ακόμη μεγαλύτερο, καθώς υπάρχουν ενδείξεις ότι πιθανότατα πρόκειται για ιστορική ύπαρξη των μυκηναϊκών χρόνων που πολύ γρήγορα έγινε μύθος.

Πριν μιλήσουμε για τον χαρακτήρα και τους σκοπούς της δικής μας εργασίας, ας δούμε ενδεικτικά πώς είδε τον Κινύρα η νεότερη έρευνα.

Κατά τον 19ο αιώνα τις βάσεις έθεσε ο Engel στη θεμελιώδη, δίτομη μονογραφία του για την Κύπρο. Ο συγγραφέας αφιερώνει αρκετές σελίδες στον βασιλιά και ιερέα Κινύρα, παραπέμποντας σε αρκετές πηγές[14]. Τα σχόλιά του είναι πολύτιμα και πολλές φορές εύστοχα, αλλά έχουν τα λάθη, τις υπερβολές και τις ελλείψεις που είχε η βιβλιογραφία εκείνης της εποχής. Η φοινικική πλευρά του Κινύρα, την οποία ο Engel συμπέρανε βάσει κάποιων πηγών, κατέστη βεβαιότητα

[14] Engel κυρίως I.203 κε., II.91 κε.

και πήρε τη θέση της στη «φοινικομανία» που κυριαρχούσε τότε στις έρευνες σχετικά με την αρχαία ελληνική ιστορία.

Οι πρώτες ανασκαφές της βρετανικής αποστολής στο ιερό της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο το 1888 ωθούν τους μελετητές στη διερεύνηση της προσωπικότητας του μυθικού ιερέα και ιδρυτή Κινύρα[15]. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που ισχυρίζεται ο Dyer[16] το 1890, σε μια από τις περίφημες διαλέξεις περί των ελληνικών θεών και των ιερών τους στο Ινστιτούτο Lowell: «If it were possible to unravel aright all the legends of Cinyras, the whole early and unknown history of Cyprus might be understood».

Ο Κινύρας, μολονότι ακόμη άγνωστος στην ευρύτερη επιστημονική κοινότητα, αρχίζει να καταλαμβάνει αξιοζήλευτη θέση στα μυθολογικά και αρχαιογνωστικά λεξικά. Γράφονται βασικά άρθρα με παραπομπές σε αρκετές αρχαίες πηγές και στην έως τότε βιβλιογραφία, όπως αυτό του Drexler[17] στο μυθολογικό λεξικό του Roscher και του Kroll[18] στη *Realencyclopädie der classischen Alterumwissenschaft*.

Ο Frazer[19] ασχολείται με τον Κινύρα στη μελέτη του *Adonis-Attis-Osiris*, στο κεφάλαιο που αφιερώνει για τον Άδωνι στην Κύπρο. Τον συγγραφέα ενδιαφέρουν περισσότερο τα φαινόμενα του ιερού γάμου, της ιερής πορνείας και της αιμομιξίας, όπως αυτά λέγεται ότι τελούνταν στο ιερό της Πάφου γύρω από τη μορφή του Κινύρα.

Γενικά στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα το ενδιαφέρον των ερευνητών δείχνει να εστιάζεται στο θέμα της καταγωγής και της προέλευσης του Κινύρα. Ο Blinkenberg[20] αφορμώμενος από κάποια μυκηναϊκά στοιχεία του ναού της Πάφου μιλάει για μυκηναϊκή καταγωγή του Κινύρα, ενώ ο Gjerstad[21] λαμβάνοντας υπ᾽ όψιν του ορισμένες αρχαίες πηγές και αρχαιολογικά ευρήματα κάνει λόγο για καταγωγή από την Κιλικία.

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές που διενεργούνται όλο και περισσότερο στο νησί και στην απέναντι συριακή ακτή, ωθούν πολλούς ανατολιστές στη μελέτη της Κύπρου. Το 1950 δημοσιεύεται από τον Dussaud[22] το πρώτο εκτενές άρθρο για τον Κινύρα στο περιοδικό *Syria*. Για τον συγγραφέα, ο Κινύρας συμβολίζει τον αυτόχθονα πληθυσμό του νησιού, δηλαδή αυτόν που προϋπήρξε της άφιξης των Φοινίκων και των Αχαιών. Ό,τι γνωρίζουμε για αυτόν, υποστηρίζει ο Dussaud, είναι οι μαρτυρίες των εικαστικών μνημείων σχετικά με τις νεκρικές λατρείες (ο θεός με τον ταύρο, ο θεός με το λιοντάρι). Αυτή η γενικευμένη διαπίστωση σαφώς δεν ισχύει, όπως δεν ευσταθεί και η υπόθεση του Dussaud ότι ο Κινύρας είχε ως βάση την Έγκωμη-Αλασία, γιατί μόνο αυτή εκ των λαμπρών ερειπίων της μπορούσε να είναι στην εποχή του η πρωτεύουσα του νησιού.

---

[15] James 175 κε.
[16] Dyer 294-295.
[17] Drexler σ.λ. *Kinyras*, στο Roscher, *Lex. Myth*. II.1 (1890-1897) 1189-1192.
[18] Kroll σ.λ. *Kinyras*, *RE* XI.1 (1921) 484-486.
[19] Frazer, *Adon.* κυρίως 42 κε.
[20] Blinkenberg 14 κε.
[21] Gjerstad, *SCE* (1948) 429-430.
[22] Dussaud 57 κε.

Ακολουθούν άλλες δύο σύντομες εργασίες, αυτές του Kirst[23] και του Jirku[24]. Αμφότεροι εξετάζουν τη σχέση του ονόματος του Κινύρα με ανατολικά κείμενα που αναφέρονται σε παρόμοιες γλωσσικά θεότητες. Ο δεύτερος, ειδικότερα, μιλάει για την ομοιότητα του δεξιοτέχνη της λύρας Κινύρα με την ουγκαριτική θεότητα της λύρας *knr*. Στο δρόμο που άνοιξαν τα ανατολικά γλωσσικά ευρήματα κινείται και το άρθρο του Brown Pairman[25] που συσχετίζει τον Κινύρα με τον σιδηρουργό, ναυτικό και μουσικό *Kothar*.

Το 1969, στο Α΄ Διεθνές Κυπρολογικό Συνέδριο, ο Kapera[26] μιλάει για τον Κινύρα σε μια σύντομη αλλά περιεκτική ανακοίνωση για την πρώιμη ιστορία του βασιλείου της Πάφου. Όσον αφορά το όνομα του Κινύρα, σωστά υπογραμμίζει ότι εκτός από τα σημιτικά ευρήματα αυτό πρέπει να συγκριθεί και με τον μυκηναϊκό όρο *ki-nu-ra*, ο οποίος είχε αναγνωστεί στις πινακίδες της Πύλου λίγα χρόνια νωρίτερα. Ο εν λόγω μελετητής είχε ασχοληθεί με τον Κινύρα και σε παλαιότερο άρθρο του[27], όπου εξέταζε τη φήμη για τον πήλινο στόλο που έστειλε στους Αχαιούς με ανάλογα κεραμεικά ευρήματα από την Κύπρο. Οι σχέσεις του Κινύρα με τους Αχαιούς και το όνομα *Κινύρας* απασχολούν τον Kapera σε δύο ακόμη δημοσιεύσεις[28]. Πάντως, ο ίδιος έχει κατανοήσει τόσο καλά το μέγεθος της μορφής του Κινύρα, ώστε να επιλέξει το μυθικό όνομά του στην βιβλιογραφία για την αρχαία Κύπρο που εξέδωσε το 1983[29].

Δικαίως πρέπει να σταθούμε στην αποφασιστική συμβολή του Baurain, Καθηγητή Ελληνικής Ιστορίας σήμερα στο Πανεπιστήμιο της Λιέγης. Ο Baurain ερευνά στις ιστορικές μελέτες του την Εποχή του Χαλκού στην Κύπρο. Σε τέσσερα άρθρα του από το 1975 και εξής ασχολείται ειδικά με τον Κινύρα. Στο πρώτο[30] ο συγγραφέας συνεξετάζει γενικά τον μύθο του Κινύρα με την ιστορική πραγματικότητα. Βασικό και πληρέστερο θεωρείται το δεύτερο άρθρο του[31], το οποίο ουσιαστικά αποτελεί εκτενέστερη μορφή του πρώτου. Η προσεγμένη αυτή εργασία έχει τύχει καθολικής αναγνώρισης και αποτελεί, κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, σημείο αναφοράς για κάθε ερευνητή που επιχειρεί να προσεγγίσει τον μύθο του Κινύρα. Στο τρίτο[32] ο μελετητής ασχολείται εν συντομία με το όνομα και στο τέταρτο[33] με τις τεχνικές εφευρέσεις του Κινύρα, όπως παραδίδονται από τον Πλίνιο.

Σε έναν συγκεντρωτικό τόμο, το 1982, δημοσιεύεται μια περιεκτική εργασία του Ribichini για τον Κινύρα τον Κύπριο[34]. Ο μελετητής, γνωστός στην επιστημονική κοινότητα μέσα από τις εργασίες του για τον Άδωνι και τις ανατολικές θρησκείες, εστιάζει την έρευνά του περισσότερο στον θρησκευτικό

---

[23] Kirst 185 κε.
[24] Jirku 211.
[25] Brown Pairman 197 κε.
[26] Kapera, *EHPaK* 191 κε.
[27] Του ιδίου, *TerraFleet* 195 κε.
[28] Του ιδίου, *KinyrAch* 7 κε. και *KinyrMygd* 131 κε.
[29] Του ιδίου, *Kinyras.*
[30] Baurain, *MUSJ* (1975-6) 523 κε.
[31] Του ιδίου, *BCH* (1980) 277 κε.
[32] Του ιδίου, *ONOMATA* (1980) 7 κε.
[33] Του ιδίου, *AC* (1981) 23 κε.
[34] Ribichini, *Kinyr*. 479 κε.

ρόλο του Κινύρα στο πλάι του Αδώνιδος και της Αφροδίτης και στις ανατολικές καταβολές της προσωπικότητάς του.

Την πινδαρική μαρτυρία για τον Κινύρα επιχειρεί να προσεγγίσει ο Parry[35], το 1982, σε σύγκριση με αυτά που αναφέρει ο ποιητής στον 2ο *Πυθιόνικο* για τον Ιέρωνα. Μια άλλη πτυχή της πινδαρικής μαρτυρίας είχε εξετάσει το 1960 και η Anna Morpurgo[36] διερευνώντας την πιθανή σχέση της έκφρασης *ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας*, η οποία χαρακτηρίζει τον Κινύρα, με θηριομορφικές λατρείες της Κύπρου.

Ο Maier, σε αρχαιολογικό συμπόσιο στη Λευκωσία το 1985, επιλέγει να μιλήσει για τους μύθους του Κινύρα και του Αρκάδος οικιστή Αγαπήνορος, σε σχέση με το ιερό της Πάφου, στο οποίο ο ίδιος έχει διενεργήσει πολλές ανασκαφές[37]. Ο Ελβετός Καθηγητής, άριστος γνώστης της ευρύτερης αρχαιολογικής περιοχής της Πάφου, θεωρεί ότι τα ευρήματα, αν και ανήκουν περισσότερο στη μετά τον Τρωικό πόλεμο εποχή του Αγαπήνορος, δεν αναιρούν τον μύθο του Κινύρα.

Η Eveline Loucas-Durie, σε ένα ενδιαφέρον άρθρο της το 1989, εξετάζει τον Κινύρα σε σχέση με την ιερή μεταλλουργία της Κύπρου[38]. Πιο πρόσφατα, το 2001, ο Cayla ορμώμενος από μια δική του καινούργια ανάγνωση σε επιγραφή από τον χώρο της Πάφου κάνει σημαντικές παρατηρήσεις για τη σχέση Κινύρα και Απόλλωνος[39].

Από τους ερευνητές που, εν τω παρόντι χρόνω, ασχολούνται σοβαρά με τον Κινύρα είμαστε σε θέση να έχουμε υπ᾽ όψιν μας τον Franklin και το άρθρο του ''Kinyras at Pylos''[40]. Ο εν λόγω ερευνητής από το Πανεπιστήμιο του Vermont εξετάζει τις δύο πυλιακές πινακίδες με τον όρο *ki-nu-ra* και τη σχέση που μπορεί να έχουν αυτές με τον μύθο του Κυπρίου Κινύρα.

Παράλληλα, η μορφή του Κινύρα ερευνήθηκε άλλοτε περισσότερο άλλοτε λιγότερο σε πολλές μελέτες και άρθρα για την Κύπρο, την Πάφο, τον Άδωνι, την Αφροδίτη, τον Όμηρο, τον Πίνδαρο, τον Οβίδιο κ.λπ. Από όλη αυτή τη συνεχώς διευρυνόμενη βιβλιογραφία, στην οποία και παραπέμπουμε στα επιμέρους κεφάλαια, εδώ πρέπει να μνημονεύσουμε ιδιαιτέρως τρία θεμελιώδη για την κυπρολογική έρευνα έργα, στα οποία η παρούσα μελέτη χρωστάει πολλά. Είναι το έργο του Χατζηιωάννου *Ἡ Ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς Ἑλληνικάς Πηγάς*[41], το *Paphos: History and Archaeology* από τον Maier και τον Καραγιώργη σε συνεργασία με τις Jacqueline Karageorghis και Marie-Louise von Wartburg[42] και, κυρίως, η τετράτομη *Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία* του Βοσκού[43]. Τέλος, οφείλω να αναφέρω και τις

---

[35] Parry 25 κε.
[36] Morpurgo, *ΚΤΙΛΟΣ* 30 κε.
[37] Maier, *KinyrAgap* 311 κε.
[38] Durie-Loucas 117 κε.
[39] Cayla 69 κε.
[40] Franklin, *KinyrPy* (διαθέσιμο μόνο στο διαδίκτυο)· με τον Κ. ασχολείται και στις εργασίες του *LyrGod* 39 κε. και *Lyr*.
[41] *ΑΚΕΠ* Α΄-ΣΤ΄.
[42] Maier – Karageorghis, *Paphos* 1 κε.
[43] *ΑΚυΓ*[1], *ΑΚυΓ*[2], *ΑΚυΓ*[3] και *ΑΚυΓ*[4].

μελέτες της Jacqueline Karageorghis[44], η οποία έχει ασχοληθεί επανειλημμένως με τη λατρεία της Μεγάλης Θεάς της Κύπρου και ειδικότερα με το ιερό της Πάφου.

Η δική μας εργασία έχει ως βάση της, κατά κύριο λόγο, τη γραπτή παράδοση για τον Κινύρα –ελληνική και λατινική– από τον Όμηρο έως τους βυζαντινούς χρόνους. Είναι μια καθαρά φιλολογική έρευνα, σε αντίθεση με τις περισσότερες από τις προαναφερθείσες, οι οποίες διενεργούνται, κατά βάση, από ιστορικούς-αρχαιολόγους (Dussaud, Kapera, Baurain, Maier κά.). Βεβαίως, δεν θα μπορούσαμε να αφήσουμε έξω από την έρευνά μας εκείνα τα αρχαιολογικά δεδομένα που συνδέονται στενά και, πολλές φορές, εναρμονίζονται εκπληκτικά με τη λόγια μαρτυρία.

Η παρούσα διατριβή είναι μια μονογραφία, μια πλήρης προσωπογραφία για τον Κινύρα και παράλληλα μια μελέτη του αρχαίου κυπριακού μύθου. Ο Κινύρας δεν είναι μια απλή, απομονωμένη μορφή του ελληνικού μύθου, αλλά συμπλέκεται με πολλά σημαίνοντα πρόσωπα και παρουσιάζεται να πρωταγωνιστεί σε μείζονος σημασίας διηγήσεις. Το στοιχείο που τον διαφοροποιεί από άλλες μορφές του μύθου είναι ότι, εκτός από τη μακραίωνη και πλούσια γραπτή παράδοση, δείχνει να διαθέτει και κάποια ίχνη ιστορικότητας.

Παρά την υπάρχουσα ειδική και γενική βιβλιογραφία[45], θεωρούμε ότι η εργασία μας έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό φωτίζοντας άγνωστες και σκοτεινές πτυχές όχι μόνο του ίδιου του μύθου και της γραπτής παράδοσης του Κινύρα, αλλά και της ιστορίας, της θρησκείας και του πολιτισμού της αρχαίας Κύπρου και της Ελλάδος ευρύτερα. Συγκεντρώνουμε και σχολιάζουμε όλες τις σωζόμενες πηγές για τον Κινύρα, ομαδοποιημένες κατά εννέα θεματικές ενότητες (όνομα, μυθικές γενεαλογίες, υποψήφιες πατρίδες, σχέσεις με Αχαιούς κ.λπ.). Επειδή ο χαρακτήρας της δικής μας συμβολής είναι περισσότερο φιλολογικός, κρίνουμε αναγκαίο να προτάξουμε ένα κεφάλαιο, όπου παρουσιάζουμε τις πηγές μας και ανασυνθέτουμε την πιθανή διαδρομή του μύθου από την αρχαιότητα έως τους βυζαντινούς χρόνους. Κάποιες από τις πηγές, βεβαίως, έχουν συζητηθεί και στις προαναφερθείσες εργασίες. Η πρωτοτυπία της δικής μας έρευνας έγκειται στο ότι αναλύουμε επαρκώς όλες τις πηγές (ελληνικές και λατινικές) και στο ότι τις περισσότερες φορές καταλήγουμε σε εύλογα συμπεράσματα, αφού πρώτα συνεκτιμήσουμε όλες τις λόγιες παραλλαγές, τα ιστορικά και τα αρχαιολογικά δεδομένα.

Αναμφισβήτητα, ο μύθος του Κινύρα δεν εξαντλείται σε μερικά άρθρα, ακόμη και σε μια διδακτορική διατριβή. Υπάρχουν πάμπολλα θέματα που ανακύπτουν από κάθε ξεχωριστό κεφάλαιο, τα οποία χρήζουν περαιτέρω έρευνας και συζήτησης. Μην ξεχνάμε ότι αρκεί ένας αποσπασματικός στίχος από πάπυρο, μια επιγραφή, ένα καινούργιο αρχαιολογικό εύρημα, μια διαφορετική φιλολογική ερμηνεία για να αναζωπυρωθεί ξανά ο διάλογος μεταξύ των επιστημόνων. Ελπίδα μας είναι το πόνημα τούτο να αποτελέσει αφορμή για δημιουργικό προβληματισμό και για γόνιμη συνέχεια.

---

[44] Karageorghis J., *GDCy* 1 κε., *MythCult, ChReCy, NomGD, RoSaPa* και *Kypris* 1 κε.

[45] Σαφώς στο πλαίσιο του προσωπικού στοχασμού και του ελεύθερου δοκιμίου κινείται το βιβλίο του Αμφιαράου Παναγίδη, *Τρεῖς Κύπριοι Τιτάνες. Κινύρας – Εὐαγόρας – Ζήνων* (1946), γι᾽ αυτόν τον λόγο και δεν το θεωρήσαμε αναγκαίο να το εντάξουμε στη βιβλιογραφία μας.

I. ΟΙ ΠΗΓΕΣ

1. Η *Ἰλιάς* και το μυκηναϊκό υπόβαθρο

Χρονική αφετηρία της μακραίωνης και πολυποίκιλης γραπτής παράδοσης είναι ο Όμηρος, αφού ο γνωστός Κινύρας μνημονεύεται για πρώτη φορά στην *Ἰλιάδα*[46]. Στην ομηρική διήγηση ο *Κινύρης* (ιων. τύπος) τοποθετείται χρονικά στην εποχή του Τρωικού πολέμου να ζει στην Κύπρο και να προσφέρει στον Αγαμέμνονα έναν υπέροχο θώρακα για να έχει την εύνοιά του. Ο θώρακας που είναι έξοχο δείγμα μεταλλοτεχνίας, όπως συνάγεται από τη λεπτομερή περιγραφή του στη συνέχεια της ίδιας ραψωδίας, μαρτυρεί τον πλούτο και την ανώτερη κοινωνική θέση του δωρητή και εμμέσως το βασιλικό αξίωμά του.

Εντύπωση, όντως, προκαλεί το γεγονός ότι ο Όμηρος δεν γενεαλογεί τον άπαξ μνημονευόμενο στην ποίησή του Κινύρα. Γνωρίζουμε ότι κατά κανόνα στα ομηρικά έπη όχι μόνο οι μεγάλοι ήρωες, αλλά και οι πιο ασήμαντοι είναι επώνυμοι, ενταγμένοι σε κάποιο γενεαλογικό δέντρο, με οικογένεια, πατρίδα και ενίοτε με κάποιες λεπτομέρειες της ζωής τους, ακόμη και αν αυτοί οι ήρωες δεν πρόκειται να επανέλθουν σε άλλο σημείο του έργου[47]. Επειδή ένα γυμνό όνομα θα απόμενε σαν άδεια σκιά, δεν συνηθίζει ο ποιητής να μην δίνει έστω το πατρώνυμο ενός ήρωα. Ο Κινύρας, λοιπόν, πρέπει να ήταν ένα πρόσωπο τόσο οικείο από την προφορική επική παράδοση, ώστε δεν απαιτούνταν ιδιαίτερες συστάσεις, και για τον λόγο αυτό ο ποιητής αρκείται στο όνομα και σε πενιχρές αλλά ουσιώδεις πληροφορίες[48].

Πότε ακριβώς δημιουργήθηκε αυτή η παράδοση και ειδικότερα η σχετική με τον τρωικό κύκλο, στην οποία εντάχθηκε μοιραία και ο μύθος του Κυπρίου βασιλιά, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε επακριβώς, εφόσον αναφερόμαστε σε εποχές που δεν άφησαν εκτενή γραπτά μνημεία. Οι νεότεροι ερευνητές επισημαίνουν ότι στο έπος για την εκστρατεία εναντίον της Τροίας συναντήθηκαν ήρωες με πολύ διαφορετική προέλευση και ως προς τον τόπο και ως προς τον χρόνο. Οι προσχώσεις στον κύκλο αυτόν των θρύλων είναι μεγάλες[49]. Η πρώτη μυθοπλασία έχει μακρά προϊστορία και μας πηγαίνει πίσω στους μυκηναϊκούς

---

[46] Ομ. *Ἰλ.* Λ 19-23 και περιγραφή του θώρακα στους στ. 24-28. Περισσότερα για την ομηρική διήγηση, βλ. κατωτ. σ. 143 κε.

[47] *ΕλλΜ* 1.27-30.

[48] Σε τρεις περιπτώσεις ο ποιητής δεν δίνει πλήρη περιγραφή κατά την πρώτη εμφάνιση ενός ήρωα: α) όταν το πρόσωπο είναι τόσο γνωστό από την παράδοση, ώστε δεν χρειάζεται συστάσεις (Αχιλλεύς, Αγαμέμνων κ.ά.), β) όταν το πρόσωπο είναι εντελώς ασήμαντο, όπως ένας κοινός πολεμιστής ή γ) όταν ο ποιητής πρόκειται να ασχοληθεί εκτενώς μαζί του στη συνέχεια, όπως λ.χ. συμβαίνει με τον Φοίνικα στο Ι 168 εν όψει του μακροσκελούς λόγου του στους στ. 434 κε. της ίδιας ραψωδίας. Ο Κ. ούτε κοινός πολεμιστής είναι ούτε ασχολείται ξανά ο ποιητής μαζί του, άρα ανήκει στην πρώτη περίπτωση. Βλ. *ΑΚυΓ*[1] 76 και σημ. 14.

[49] Lesky 51.

χρόνους ή ορθότερα στα χρόνια που ακολούθησαν την κατάρρευση των μυκηναϊκών κέντρων, στους λεγόμενους σκοτεινούς αιώνες, ανάμεσα στον 12ο και τον 8ο αι. π.Χ.[50]

Οι ελληνικοί μύθοι, όπως και οι Έλληνες ως λαός, είναι το αποτέλεσμα της ένωσης ινδοευρωπαϊκών, πελασγικών ή προελληνικών και ανατολικών στοιχείων και δεν έχουν μια και μοναδική ρίζα ή την ίδια ηλικία[51]. Με την πάροδο των χρόνων συγχωνεύτηκε στη μυθική παράδοση των Ελλήνων ένα ετερόκλητο υλικό από ιερές ιστορίες, ιστορικές αναμνήσεις, αιτιολογικές παραδόσεις, λογοποιίες, παραμύθια, τραγούδια, ναυτικές τερατολογίες και επινοήσεις των επικών ποιητών[52]. Πληροφορίες από τα ομηρικά έπη, καθώς και πλούσιο υλικό για σύγκριση από έπη άλλων χωρών[53], μας δίνουν μια ικανοποιητική εικόνα για εκείνα τα ποιητικά προπλάσματα που υπήρχαν ζωντανά αιώνες πριν από τη γένεση της *Ἰλιάδος* και της *Ὀδυσσείας*[54].

Η οργάνωση αυτού του ετερόκλητου και ετερογενούς υλικού (υποθετικά πάντα το δεχόμαστε) πρέπει να έγινε στην Ιωνία της Μικράς Ασίας, όπου από το τέλος της 2ης χιλιετηρίδας είχε αρχίσει ο ελληνικός αποικισμός και δημιουργήθηκαν ευνοϊκές συνθήκες για την αποδέσμευση του ανθρώπινου πνεύματος από τη μαγική θεώρηση των πραγμάτων. Άνθρωποι από όλα τα σημεία του ελληνικού χώρου συνέρρεαν εκεί, κομίζοντας τις παραδόσεις του τόπου τους και αρεσκόμενοι στο να λένε και να τραγουδούν κάθε λογής ιστορίες. Συντεχνίες αοιδών οργάνωσαν σε «κόσμο» το άτακτο μυθολογικό υλικό[55]. Το

---

[50] Κλασσικές στον τομέα αυτόν παραμένουν οι μελέτες του Nilsson, *ΜΠΕΜ*, *ΙΑΕΘ* κ.ά. Ο Nilsson έδειξε ότι οι ηρωικοί θρύλοι συνδέονται με την ιπποτική κοινωνία των Μυκηνών και ότι η ίδια μυκηναϊκή θρησκεία είναι η μητέρα της ελληνικής. Ο Lesky, σ. 38, διαφωνεί με την πρώιμη χρονολόγηση του Nilsson και μεταθέτει την εποχή της μυθοπλασίας στους αιώνες που ακολούθησαν τονίζοντας ότι ο θρύλος προϋποθέτει ερείπια. Πράγματι, παραδόσεις για ήρωες και θρυλικά έργα συνήθως δεν είναι σύγχρονες με τα ίδια τα έργα, αλλά τροφοδοτούνται από την ανάμνηση και τον θαυμασμό των επερχόμενων γενεών. Την ίδια μακροχρόνια διαδικασία ακολούθησε και η διαμόρφωση της θρησκευτικών μύθων ως την αρχαϊκή εποχή· βλ. *ΙΕΕ* Β'.95.

[51] Ενδεικτικά, βλ. Halliday· Dirlmeier 18 κε. Ο Frazer, *Apollod.*, στο πλούσιο εθνογραφικό υπόμνημα συνέλεξε παλαιά και σύγχρονα παράλληλα των ελληνικών μύθων.

[52] Κακριδής, *ΠΟΗ* 18 κε.

[53] Περίφημες είναι οι συγκριτικές μελέτες του Parry και του Lord των ομηρικών επών με τα προφορικά έπη των κατοίκων της Γιουγκοσλαβίας, οι οποίες πιστοποίησαν μια παρόμοια μορφή προφορική ποίησης· βλ. Saïd – Tréd. – Boull. I.25.

[54] Η ύπαρξη στο ομηρικό έπος πολλών εκφράσεων που ανάγονται στην Ινδοευρωπαϊκή Κοινή έχει οδηγήσει πολλούς μελετητές στο συμπέρασμα ότι η αρχαία ελληνική επική ποίηση είναι κληρονόμος της ινδοευρωπαϊκής ποιητικής παράδοσης· βλ. West, *GrePo* 179 κε. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούμενοι μπορούμε να ανιχνεύσουμε, ακόμα και στο περιορισμένο γλωσσικό υλικό των μυκηναϊκών πινακίδων, εκφράσεις που φθάνουν έως το ομηρικό έπος, άλλες αυτούσιες, άλλες εξελιγμένες φωνητικά ή μορφολογικά, άλλες παρερμηνευμένες· βλ. Προμπονάς, *ΜΕΠ* 19 κε.

[55] Μπορεί ο Όμηρος να δοξάζεται ως *κοσμήτωρ ἀνδρῶν ἡρώων*, δηλαδή αυτός που έβαλε σε τάξη τους ήρωες (*Ἀνθ. Παλ.* 7.3), εν τούτοις αυτή η επίπονη συστηματοποίηση είναι έργο των ανώνυμων προδρόμων του.

πρώτο βήμα ήταν να ονοματίσουν τους ήρωες[56]. Αν κάποιο πρόσωπο δεν είχε όνομα, τώρα που έμπαινε στην ηρωική οικογένεια, επιβαλλόταν να γίνει επώνυμο. Αν πάλι είχε από πριν όνομα, οι αοιδοί δεν το άλλαζαν, αρκεί να ταίριαζε στο δακτυλικό εξάμετρο, αλλιώς δεν μπορούσε να γίνει δεκτό στην επική διήγηση. Ένα άλλο βήμα της συντεχνίας ήταν να τοποθετήσει τα έργα και τα πάθη εκάστου ήρωα σε ορισμένο χώρο. Η πιο απλή λύση ήταν να τον εγκαταστήσουν στην πατρίδα του ανθρώπου που τους είχε αφηγηθεί τον σχετικό μύθο ως ιστορία του τόπου του, ιδιαίτερα όταν η αφήγησή του συνοδευόταν από τοπογραφικά στοιχεία. Με την ονοματοδοσία, τη γενεαλόγηση και την εντόπιση των ηρώων η μυθική παράδοση έλαβε τη μορφή ιστορίας ή ορθότερα ψευδοϊστορίας.

Η ένταξη της ιστορίας του Κινύρα από την Κύπρο στον επικό κύκλο πιθανώς να έγινε ήδη κατά τα υπομυκηναϊκά και τα πρώιμα ιστορικά χρόνια, δηλαδή κατά την εποχή της πρώτης μυθοπλασίας. Αν αποδεχτούμε τελικά, όπως όλα δείχνουν, ότι η πολιορκία της Τροίας από τους Αχαιούς διαδραματίστηκε γύρω στα 1200 π.Χ.[57], η χρονική τοποθέτηση του Κινύρα από τον Όμηρο στους χρόνους της Τρωικής εκστρατείας συνάδει εν πολλοίς με την ιστορική πραγματικότητα.

Το δώρο του Κυπρίου ηγεμόνα προς τον Μυκηναίο βασιλιά δεν αποτελεί μόνο έκφραση μιας παγιωμένης διπλωματικής πρακτικής εκείνης της εποχής· είναι εκδήλωση φιλίας προς έναν λαό, με τον οποίον τον συνδέουν σχέσεις οικονομικής, κυρίως, υφής. Οι αρχαιολογικές έρευνες δεικνύουν ότι στα 1400 π.Χ.

---

[56] Για τις ιωνικές συντεχνίες και την επική ονοματολογία, βλ. *ΕλλΜ* 1.29 κε.· Κακριδής, *ΠΟΗ* 25 κε.

[57] Οι αρχαίοι Έλληνες ιστοριογράφοι, στο σύνολό τους, πίστεψαν στην ιστορικότητα των γεγονότων και τοποθέτησαν τον Τρωικό μεταξύ του 1334 και του 1135 π.Χ. Για τον Schliemann (1870) η αποκάλυψη της Τροίας και των Μυκηνών ήταν απόδειξη ότι ο Τρωικός πόλεμος συνέβη, και μάλιστα, όπως τον περιγράφει η *Ἰλιάς*. Ορισμένοι (Daniel, Albright, Wace, Blegen κ.ά.) ακολουθώντας την ίδια γραμμή χρονολογούν το γεγονός από το 1230 έως το 1180 π.Χ.· βλ. Μπένγκτσον 52. Άλλοι αρνούνται ολωσδιόλου τον πόλεμο· βλ. Carpenter. Άλλοι καταλήγουν στο ότι η ομηρική κοινωνία δεν είναι ιστορική, αλλά ένα συνονθύλευμα ετερογενών στοιχείων· βλ. Snodgrass. Διαφωτιστικές ως προς το ζήτημα της ιστορικότητας είναι και οι διαλέξεις των Finley, Caskey, Kirk και Page, υπό τον τίτλο ''The Trojan War''· βλ. FCKP, *Trojan* 1 κε. Από αυτούς ο Finley είναι σκεπτικιστής, ενώ αντίθετα ο Page αισιόδοξος. Ο τελευταίος, με αφορμή τα χεττιτικά κείμενα, είχε επιχειρήσει να παρουσιάσει τον Τρωικό ως αγώνα ανάμεσα στους Αχαιούς, με κέντρο τους τη Ρόδο, και τη συμμαχία της *Assuwa*-Ασίας, στην οποία ανήκε η *Truisa*-Τροία, την εποχή που η δύναμη των Χετταίων έδυε· βλ. Page, *HHI* 1 κε. Σήμερα η έρευνα οδηγεί στο ότι η κοιτίδα της συχνά μνημονευόμενης *Ahhijawa* στις χεττιτικές πηγές δεν είναι η Ρόδος, όπως πρότεινε ο Page, αλλά κάποιο από τα κράτη της ηπειρωτικής Ελλάδος, μάλλον της Πελοποννήσου. Τελικά, οι αναμνήσεις από το έπος, οι ανασκαφές και τα χεττιτικά κείμενα οδηγούν στην πιθανή εκδοχή ότι περί το 1200 π.Χ. οι Αχαιοί, επωφελούμενοι από την αδυναμία των Χετταίων, επεχείρησαν μια μεγάλη εκστρατεία στην περιοχή της *Assuwa* (Μ. Ασία)· για την εμπεριστατωμένη αυτή άποψη, βλ. *ΙΕΕ* Α'.275 κε. Από την άλλη, ακούγεται και η διαφορετική θέση ότι ούτε οι ασιανικές σπουδές ούτε η αρχαιολογία επιτρέπουν να ταυτιστεί μια οποιαδήποτε εκστρατεία εναντίον του Hissarkik-*Wilusa* (Ίλιον) με τον Τρωικό πόλεμο της *Ἰλιάδος*· βλ. Saïd – Tréd .– Boull. I.41. Για μια πιο πρόσφατη επαναπροσέγγιση της ιστορικότητας του Τρωικού πολέμου, με βάση τα τελευταία πορίσματα, βλ. τη σχετική μελέτη του Strauss.

περίπου δημιουργήθηκε μια μεγάλη κοινότητα Αχαιών —κυρίως εμπόρων— στην Κύπρο, όπως και σε άλλες περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου (Ουγκαρίτ). Μόνο όμως περί τα τέλη του 13ου αι. σημειώνονται σημαντικές αλλαγές που δημιουργούν τη βεβαιότητα ότι γύρω στα 1230 έγινε εγκατάσταση Μυκηναίων αποίκων στην Κύπρο (Έγκωμη, Κίτιο, Μάα-Παλαιόκαστρο, Παλαίπαφος). Ύστερα από το 1230 η Κύπρος παρουσιάζει τεράστια εξέλιξη και ανάπτυξη σε όλους τους τομείς. Ο πλούτος των κτερισμάτων από τάφους της Έγκωμης και του Κιτίου, αλλά και άλλων πόλεων της νότιας ακτής, θυμίζουν έντονα τα πολύτιμα ευρήματα των Μυκηνών. Ένα τρίτο ρεύμα Αχαιών εγκαθίστανται μόνιμα φέρνοντας την Αιολοαρκαδική διάλεκτο, τη θρησκεία και τις παραδόσεις μαζί τους[58]. Με αυτές τις διαδοχικές εισροές του ελληνικού πληθυσμού συσχετίζονται οι οικιστικοί μύθοι που ανάγουν την ίδρυση πολλών πόλεων της Κύπρου σε ήρωες του Τρωικού πολέμου και οι πιο πολλοί επιβεβαιώνονται σήμερα από αρχαιολογικά ευρήματα και από γλωσσικά δεδομένα[59].

Επομένως, και στην περίπτωση του μύθου του Κινύρα, όπως και σε άλλους, μπορούμε να μιλάμε πιθανότατα για ιστορικό πυρήνα. Οι βεβαιωμένες σχέσεις Κύπρου και Μυκηναίων και ο διαδοχικός αποικισμός των Ελλήνων αποίκων επιτρέπουν αυτήν την υπόθεση. Φαίνεται, πράγματι, αληθοφανής η ομηρική διήγηση για τον Κινύρα από την Κύπρο, ο οποίος στέλνει ως φιλοξενίας χάρισμα έναν πολύτιμο θώρακα στον ηγεμόνα των Αχαιών, πριν από το ξεκίνημα της μεγάλης εκστρατείας.

Η παραδοχή, όμως, των ιστορικών στοιχείων του συγκεκριμένου μύθου δεν πρέπει να είναι απόλυτη και αναμφισβήτητη, διότι αφενός οι αοιδοί επιθυμούσαν να πλουτίζουν τις διηγήσεις τους με όλο και περισσότερα πρόσωπα και επεισόδια, αφετέρου οι διάφορες πολιτείες αξίωναν για τους δικούς της ήρωες να μη μείνουν έξω από τον πολύδοξο αυτόν αγώνα. Έτσι, στον Τρωικό πόλεμο συμμετέχουν πλήθος ήρωες από όλα τα μέρη σχεδόν της Ελλάδος, αν και πολλοί μένουν στην επική διήγηση απλά ονόματα, γιατί καθώς προστέθηκαν αργότερα, η προδιαμορφωμένη παράδοση δεν ήξερε να διηγηθεί πολλά για αυτούς[60]. Αρκετοί μελετητές, άλλωστε, διατείνονται ότι ο κόσμος του Ομήρου, όπως και η διάλεκτός του, είναι προϊόν μακράς εξέλιξης· το έπος δεν είναι η αντανάκλαση μιας ιστορικής κοινωνίας, είναι ένας ποιητικός κόσμος· ένεκα τούτου πρέπει να παραιτηθεί κάποιος από τη θεώρηση του έπους ως ενός ιστορικού ή γεωγραφικού εγχειριδίου και να στραφεί προς τον ποιητή[61].

---

[58] Σχετικά με τη διαδοχική εγκατάσταση των Αχαιών στην Κύπρο γενικά, βλ. Hill 82 κε.· Catling, ''Cyprus in the Late Bronze Age'', *CAH* II.2, σσ. 188-216· *ΙΕΕ* Α'.269 κε., Β'.25 κε. και 358 κε.· Καραγιώργης, *Αρχ. Κύπρος* 58 κε., *ΠΕλλΚ* 9 κε., *Κύπρ*. 71 κε.· *ΑΚυΓ*[1] 55 κε.

[59] Από τους ήρωες-ιδρυτές των κυπριακών πόλεων θα μας απασχολήσει παρακάτω η περίπτωση του αναφερόμενου ως οικιστή της Πάφου, του Αγαπήνορος. Για τις αρχαίες πηγές σχετικά με τους οικιστικούς μύθους, βλ. *ΑΚΕΠ* Α' αρ. 20-27 και συζήτηση των διαφόρων απόψεων Ε' αρ. 131-139. Για το θέμα υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, ενδεικτικά βλ. Gjerstad, *CCyGL* 107 κε.· Catling, ό.π. (σημ. 58) 215-216· Maier, *GECy* 299 κε.· Βοσκός, *Μορφώ* 21 κε.

[60] *ΕλλΜ* 1.78.

[61] Saïd – Tréd. – Boull. I.42.

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας οπτικής, έχει διατυπωθεί τελευταία η επίσης αληθοφανής άποψη από τον West[62] πως, εν τέλει, δεν υπάρχει κάποια παράδοση πίσω από τον ιερέα της Αφροδίτης και αγαπημένο του Απόλλωνος, τον Κινύρα. Ο μυθικός επώνυμος των Κινυραδών δεν είναι άνθρωπος του πολέμου και δεν ανήκει στον κόσμο του Αγαμέμνονος, από τη στιγμή που δεν συμμετέχει με ενεργό τρόπο στην πανελλήνια σύρραξη. Ο Όμηρος τον εντάσσει αδικαιολόγητα, για να κολακεύσει μάλλον Κυπρίους φίλους με τον υπαινιγμό ότι, μολονότι η επική παράδοση δεν επέτρεψε στον αρχαίο βασιλιά τους να πάρει μέρος στον Τρωικό, αυτός τουλάχιστον έδειξε φιλικό ενδιαφέρον από μακριά. Αργότερα η ιστορία μεταπλάστηκε στα *Κύπρια* με έναν τρόπο λιγότερο αξιόπιστο για τον Κινύρα, από όπου την άντλησαν και οι μεταγενέστεροι συγγραφείς.

Η ιστορικότητα του μύθου του Κινύρα, εν τούτοις, ενισχύθηκε κατά πολύ, όταν κατά τις ανασκαφές των ανακτόρων της Πύλου (1939 κε.) βρέθηκαν δύο πινακίδες Γραμμικής γραφής Β με την ανάγνωση *ki-nu-ra*, βάσει της αποκρυπτογράφησης του Ventris[63]. Οι πινακίδες της Πύλου χρονολογούνται γύρω στο 1200 π.Χ. και ανήκουν ίσως στην τελευταία χρονιά, ακόμη και στις τελευταίες εβδομάδες της ζωής των μυκηναϊκών ανακτόρων[64].

Η πρώτη[65] παρουσιάζει έναν κατάλογο από δώδεκα *ναυδόμους* (*na-u-do-mo*), μεταξύ των οποίων είναι και κάποιος *ki-nu-ra*.

Στη δεύτερη[66] έχουμε την ανάγνωση:

ki-nu-ra me-nu-a₂ *189 [

Όσον αφορά την πρώτη πινακίδα, σαφώς απαριθμούνται *ναυδόμοι*, εργάτες δηλαδή ναυπηγείων[67]. Οι *ναυδόμοι* της Πύλου πρέπει να ήταν και αρκετοί και αναγκαίοι, αφού ο ναυτικός στόλος της ήταν ονομαστός και ήταν η δεύτερη ναυτική δύναμη μετά τις Μυκήνες στην *Ἰλιάδα*[68]· ήταν χρήσιμο για το ανάκτορο

---

[62] West, *EFH* 628 κε. και σημ. 134, όπου υποστηρίζεται ότι ο ποιητής της *Ἰλιάδος*, αν και απίθανο να ήταν Κύπριος ο ίδιος, ίσως επισκέφθηκε το νησί ή είχε κάποια επαφή με αυτό. Η περιγραφή από τον Όμηρο της ταφής του Πατρόκλου που έχει πολλά παράλληλα στοιχεία με τις βασιλικές ταφές στη Σαλαμίνα της Κύπρου του 9ου-8ου αι. π.Χ. και η περιγραφή του θώρακα του Αγαμέμνονος ως δεξιοτεχνήματος ανατολίτικης μεταλλοτεχνίας, στην οποία προσαρτάται το όνομα του Κ., είναι δύο στοιχεία που ενδυναμώνουν αυτήν την υπόθεση. Πβ. και τις φήμες για γέννηση του Ομήρου στη Σαλαμίνα της Κύπρου, καθώς και για τον επικρατέστερο ως ποιητή των *Κυπρίων*, τον Στασίνο, που τον ήθελαν γαμπρό του· βλ. *ΑΚυΓ*[1] 79 κε., 93 κε.

[63] Ventris – Chadwick 554 και 560· Palmer 371-2· ειδικότερα για τις πινακίδες της Πύλου, βλ. έκδ. των Bennett – Olivier· για τον συσχετισμό του *ki-nu-ra* με το όνομα *Κινύρας*, βλ. Morpurgo, *Myc. Lex.* 148· Aura Jorro I.360· Snell σ.λ. *Κινύρης*.

[64] Προμπονάς, *ΣΕΜΦ* 8.

[65] PY Vn 865.

[66] PY Qa 1301.

[67] Οι *ναυδόμοι*, οι *τέκτονες* (*te-ko-to*), *τοιχοδόμοι* (*to-ko-do-mo*), *δρυτόμοι* (*du-ro-to-mo*), *θρονουργοί* είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά επαγγέλματα που καταγράφονται στις μυκηναϊκές πινακίδες· βλ. Προμπονάς, *ΣΕΜΦ* 64-5.

[68] Σύμφωνα με τον κατάλογο των πλοίων που λαμβάνουν μέρος στον Τρωϊκό πόλεμο (Ομ. *Ἰλ.* Β 487-759), οι Μυκήνες διαθέτουν στόλο 100 πλοίων, η Σπάρτη 60, η Πύλος 90, η Κρήτη 80 και η Τίρυνς τον ίδιο αριθμό.

της Πύλου να έχει καταγεγραμμένους τους *ναυδόμους*, όπως τους *ἐρέτας*, τους *ποιμένας* κ.ά.

Δύσκολα μπορούμε να συσχετίσουμε τον εργάτη ναυπηγείων Κινύρα της Πύλου με τον πλούσιο βασιλιά και ιερέα Κινύρα από την Κύπρο, με δεδομένο μόνο τη συνωνυμία τους. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέψουμε και το γεγονός ότι οι Κύπριοι ναυπηγοί φημίζονταν για την τέχνη τους, σε εποχές προγενέστερες ήδη του Τρωικού (19ος/18ος αι. π.Χ.), όταν η Σεμίραμις τούς είχε καλέσει να κατασκευάσουν ποταμόπλοια για τον Ινδό ποταμό[69]. Επίσης, σύμφωνα με μια περίεργη ιστορία[70] που διασώζεται σε μεταγενέστερες παραλλαγές[71], ο Κινύρας υποσχέθηκε στους Αχαιούς να στείλει 50 ή κατ᾽ άλλους 100 πλοία, αλλά τους εξαπάτησε στέλνοντας μόνο ένα, ενώ τα υπόλοιπα τα έφτιαξε από πηλό και τα έριξε στο πέλαγος τηρώντας με σοφό τέχνασμα τον όρκο του. Τέτοια πήλινα ομοιώματα πλοίων ανακαλύφθηκαν στο αρχαϊκό νεκροταφείο της Αμαθούντος να συνοδεύουν ως κτερίσματα νεκρούς[72], πόλη όπου κατά τον Θεόπομπο είχε το βασίλειό του ο Κινύρας, όταν οι Αχαιοί υπό την αρχηγία του Αγαμέμνονος κατέλαβαν την Κύπρο[73]. Ο αριθμός των 50 ή 100 καραβιών, αν και υπερβολικός για τον συσχετισμό των δυνάμεων της εποχής[74], αντικατοπτρίζει την αξιόλογη ναυτική δύναμη των Κυπρίων και τις γνώσεις τους στη ναυπήγηση και τη ναυσιπλοΐα.

Η δεύτερη πινακίδα ανήκει στη σειρά Qa, η οποία έχει ως κοινό χαρακτηριστικό της το ιδεόγραμμα *189 που δεν έχει ακόμα αποκρυπτογραφηθεί. Πάντως, η σειρά μνημονεύει μια ιέρεια (*i-je-re-ja*), έναν ιερέα (*i-je-re-u*) και ένα επίθετο από το *πότνια* (*po-ti-ni-ja-wi-jo*). Να υποθέσουμε ότι ο *ki-nu-ra* αυτής της πινακίδας έχει θρησκευτική χροιά; Όσο για τη μεταγραφή *me-nu-a*$_2$ δεν έχει ακόμη ερμηνευθεί πλήρως, ώστε να καταλήξουμε σε ασφαλές συμπέρασμα[75], όπως και άγνωστο παραμένει το ιδεόγραμμα και το υπόλοιπο του στίχου.

---

[69] *ΑΚΕΠ* Α΄ αρ. 3-3.1. Μάλιστα, βάσει αρχαίων πηγών, η Κύπρος υπήρξε θαλασσοκράτειρα κατά τον 9ο αι. π.Χ., ενώ συνέχισε να είναι αξιόλογη ναυτική δύναμη έως και τους πτολεμαϊκούς χρόνους· *ΑΚΕΠ* Α΄ αρ. 32 κε., Ε΄ αρ. 118 και 142.

[70] Σύμφωνα με τον Baurain, *BCH* (1980) 306 και σημ. 150, σίγουρα δεν μπορούμε να αρνηθούμε το γεγονός ότι ο Κ. συνδέεται με καράβια μέσα από αυτήν την περίεργη ιστορία.

[71] [Αλκιδ.] *Ὀδ.* 20-21, *Απολλοδ. *Ἐπιτ.* 3.9, Ευστ. *Ὁμ. Ἰλ.* Λ 20 κ.ά.· η σχετική παράδοση αναλύεται κατωτ. σ. 152 κε.

[72] Ξεκινώντας από τον Cesnola, σσ. 5 και 415, κάποιοι ερευνητές έχουν συνδέσει τις σχετικές παραδόσεις με τα πήλινα ομοιώματα που βρέθηκαν στην Αμαθούντα· πβ. Kapera, *TerraFleet* και *EHPaK*· βλ. κατωτ. εικ. 15.

[73] Φωτ. *Βιβλ.* 176p.120a.20-22.

[74] Βλ. ανωτ. σημ. 68.

[75] Μέχρι στιγμής έχει συσχετιστεί με το *Μινύας/Μινύειος*. Ο Palmer, σσ. 144 και 372, θεωρώντας πιθανή τη θρησκευτική σημασία του κειμένου και παραβάλλοντάς το με άλλες μυκηναϊκές επιγραφές, όπου οι ιερείς συνοδεύονται από ένα τοπωνύμιο, το οποίο δηλώνει τη θέση ενός ιερού, προτείνει ένα σχετικό τοπωνύμιο. Ο Ruijgh, σ. 56 § 31 σημ. 46 και 47, σ. 261 § 224 σημ. 135, συνεξετάζοντας τους τύπους *me-nu-a*$_2$ και *me-nu-wa* που απαντούν σε πυλιακές πινακίδες, αλλά και σε μια κνωσιακή ο δεύτερος, καταλήγει στο ότι το *Μινύας/Μινύειος* εδώ χρησιμεύει ως τίτλος και ως ανθρωπωνύμιο και το συγκρίνει με το καθαρά προελληνικό όνομα *Μίνως*, το οποίο συχνά θεωρήθηκε τίτλος του βασιλιά της Κνωσού· πβ. Ventris – Chadwick 560, όπου επίσης ερμηνεύεται ως ''title of an official''.

Αναμφισβήτητα, έχουμε από τη μια έναν εργάτη ναυπηγείου ονόματι Κινύρα και από την άλλη πιθανότατα έναν συνονόματο ιερέα ή ιερουργό ή συμμετέχοντα σε κάποια θρησκευτική τελετή. Η ενδεχόμενη ιερατική ιδιότητα του δεύτερου δεν μας αφήνει αδιάφορους[76], όταν ο Κύπριος Κινύρας ήταν γνωστός τοις πάσι ως ιερέας της Αφροδίτης. Αν προσθέσουμε σε αυτό και τον παραδιδόμενο ετυμολογικό συσχετισμό του ονόματος με το μουσικό όργανο *κινύρα* (μεταγενέστερος εξελληνισμός από τους Εβδομήκοντα του εβραϊκού *kinnôr*), το οποίο ταυτίζεται με τη λύρα ή την ψαλτήρια άρπα, και αν συνεξετάσουμε ουγκαριτικά κείμενα[77] που μιλούν για τη θεϊκή λύρα ή κατά άλλους για τον θεό-λύρα *knr*, αναγόμενα χρονολογικά στον 14ο/13ο αι. π.Χ., τότε ο *ki-nu-ra* της εν λόγω πινακίδας δείχνει λιγότερο μυστηριώδης.

Γνωρίζουμε από τα ομηρικά έπη ότι η κυριότερη, αν όχι η μοναδική, ψυχαγωγία στα μυκηναϊκά χρόνια ήταν το τραγούδι ή η μελωδική απαγγελία με απλή συνοδεία από ένα ή το πολύ δύο όργανα[78]. Οι πεντάχορδες ή επτάχορδες λύρες αποτελούσαν τον απαραίτητο εξοπλισμό των μυκηναϊκών παλατιών και οι αοιδοί ήταν ιδιαίτερα αγαπητά και σεβαστά πρόσωπα[79]. Στη θαυμάσια τοιχογραφία της αίθουσας του θρόνου της Πύλου απεικονίζεται ένας κιθαρωδός κρατώντας πεντάχορδη λύρα σε σχήμα ανεστραμμένου πετάλου, ενώ κάθεται σε βράχο και γύρω του πετούν γρύπες[80]. Σύμφωνα με τους ειδικούς, δεν είναι εμφανές αν η συγκεκριμένη τοιχογραφία εντάσσεται σε σκηνή πολέμου, κυνηγιού, θρησκευτικής ή καθημερινής ζωής και αν ο οργανοπαίκτης είναι θνητός αοιδός ή ο θεϊκός του προστάτης[81]. Πρόσφατα, μάλιστα, ήρθαν στο φως δύο θηβαϊκές πινακίδες, όπου διαβάστηκε η λέξη *ru-ra-ta-e*, δηλαδή *λυρισταί*[82]. Η λέξη είναι η μοναδική αναφορά στις χιλιάδες ανευρεθείσες πινακίδες Γραμμικής γραφής Β για τους παίκτες του γνωστού μουσικού οργάνου, το οποίο ο Όμηρος

Σε αυτά να προσθέσουμε ότι η ονομασία *Μινύηιος* που παραδίδει ο Όμηρος (*Ιλ.* Α 722) για έναν ποταμό της βόρειας Τριφυλίας, σε συνδυασμό με την αναφορά στον Ηρόδοτο (4.148) για μετανάστευση Μινυαδών στην ίδια ακριβώς ζώνη, μας διδάσκει ότι πιθανότατα και σε αυτήν την περιοχή εγκαταστάθηκαν Μινύες· πβ. *ΙΕΕ* Α'.375-376. Αλλά και στον μύθο του γάμου της εξ Ορχομενού Χλωρίδος με τον Νηλέα που διασώζει ο Όμηρος διαφαίνονται οι στενές σχέσεις των Μινυών με την Πύλο· βλ. Nilsson, *ΜΠΕΜ* 149-150.

[76] Σε πρόσφατο άρθρο του ο Franklin, *KinyrPy* 13, υποστηρίζει ότι οι Κινύρες και των δύο πυλιακών πινακίδων έχουν δανειστεί στοιχεία απευθείας από τον κυπριακό μύθο: «Two men with this name, each appearing at Pylos in a context belonging to the mythological spectrum of the Kinyras, could hardly be coincidence. It would follow that some form of 'Kinyras' was established in Cypriote myth and cult by the Late Bronze Age, with principal attributes already in place, able to lend his name to mortals».

[77] Nougayrol 42 κε.

[78] Για το θέμα της μυκηναϊκής επικής ποίησης, βλ. Προμπονάς, *ΜΕΠ* ό.π. (σημ. 54) .

[79] Στην *Ὀδύσσεια* κυρίως τονίζεται η δημιουργική προσφορά των αοιδών —τραγουδιστών, ποιητών και μουσικών ταυτόχρονα— και η εκτίμηση που απελάμβαναν, αφού συχνά αναφέρονται ως θείοι, τιμημένοι, δημιουργοί τέρψης, ήρωες και περίφημοι: ψ 133 *ὁ θεῖος ἀοιδὸς ἔχων φόρμιγγα λίγειαν·* ν 27-28 *μετὰ δέ σφιν ἐμέλπετο θεῖος ἀοιδὸς, | Δημόδοκος, λαοῖσι τετιμένος·* θ 44-45 *τῷ γάρ ῥα θεὸς περὶ δῶκεν ἀοιδὴν |τέρπειν·* θ 483 *ἥρως* (sc. *Δημόδοκος*)· α 346 *περικλυτός* (sc. *Φήμιος*) κ.α.

[80] Lang 79-80 και εικ. 27, 125-126· *ΙΕΕ* Α'. 315, 327 και εικ. στη σ. 329· βλ. κατωτ. εικ. 8 α.

[81] Webster, *MyH* 47 σημ. 1 και 130 σημ. 2· *ΙΕΕ* Α'.327.

[82] Arav. – God. – Sacc. 31-32, 176 κε., κυρίως 178.

αποκαλεί με τους όρους *φόρμιγξ* και *κίθαρις* και πουθενά με την ονομασία *λύρα*, όπως συνηθίζουν οι κατοπινοί ποιητές.

Μεταξύ του ουγκαριτικού *knr*, της ίδιας εποχής περίπου πυλιακής πινακίδας με το *ki-nu-ra*, της πυλιακής επίσης τοιχογραφίας με τον κιθαρωδό και του ιερέα-μουσικού Κινύρα της Κύπρου που τοποθετείται χρονολογικά στους τρωικούς χρόνους, θεωρούμε ότι υφίστανται πιθανοί συσχετισμοί.

Με την πόλη Ουγκαρίτ της Συρίας είναι αποδεδειγμένο από γραπτά και υλικά τεκμήρια πως είχαν σχέσεις τόσο οι Μυκηναίοι και οι Κύπριοι ήδη από το 1400 π.Χ. περίπου, όσο και οι Μινωίτες τα προηγούμενα χρόνια. Πρόκειται για μια σημαντική πόλη-σταθμό με εγκατεστημένες εμπορικές αποικίες διαφόρων μεσογειακών λαών. Μετά την κατάρρευσή της τον 12ο αι. π.Χ. πολλοί πρόσφυγες από τη συροπαλαιστινιακή ακτή εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο[83].

Είναι, επίσης, διαπιστωμένο ότι τα περισσότερα μουσικά όργανα δεν ήταν εφευρέσεις των ίδιων των Ελλήνων, αλλά η προέλευσή τους θα πρέπει να αναζητηθεί είτε προς το προελληνικό Αιγαίο είτε προς τις χώρες της Ανατολίας (Λυδία, Φρυγία, Καρία κ.ά.) είτε προς την ευρύτερη συροπαλαιστινιακή ακτή[84]. Επομένως, δεν θα ήταν άτοπο να υποθέσουμε ότι, στο πλαίσιο αυτών των σχέσεων και των πολιτιστικών ανταλλαγών, κατέστη γνωστό το θεοποιημένο μουσικό όργανο *knr* στη γειτονική Κύπρο και στα μυκηναϊκά κέντρα.

Το εξελληνισμένο ανθρωπωνύμιο *Κινύρας* άλλοτε θα διατηρούσε την πρωτογενή κυριολεκτική του σημασία (ομιλούν όνομα) του λυριστή ή του θεϊκού προστάτη της λύρας, άλλοτε θα δινόταν σε απλούς ανθρώπους χωρίς να αποδίδει απαραίτητα και την ιδιότητα του μουσικού. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί η παράλληλη παρουσία του ονόματος στα θρησκευτικού και διοικητικού περιεχομένου κείμενα της Πύλου. Δεν αποκλείεται και η διαδεδομένη χρήση του ονόματος και σε άλλες μυκηναϊκές πόλεις, αφού, όπως προαναφέρθηκε, το τραγούδι με τη συνοδεία λύρας αποτελούσε βασική πτυχή της ζωής των Μυκηναίων και τα ονόματα, αναμφισβήτητα, αντικαθρεφτίζουν τη «μόδα» της εκάστοτε κοινωνίας. Το ανθρωπωνύμιο *Κινύρας*, όπως και άλλα ονόματα της ίδιας εποχής (*Αχιλλεύς*, *Αλκίνοος*, *Φήμιος* κ.ά), εκφράζει τις συνήθειες και τα ιδεώδη εκείνου του λαού και εκείνης της εποχής. Τώρα, όταν το όνομα ήταν και θεοφόρο, όπως ήταν το ουγκαριτικό *knr*, αυτός που το έφερε είχε την προστασία της θεότητας. Πλατιά χρήση τέτοιων ονομάτων συνηθιζόταν στους αρχαίους ανατολικούς λαούς (το συνθετικό *Baal* στους Σημίτες), αλλά και στους Έλληνες (*Ηρακλής* < *Ήρα*, *Διομήδης* <*Διός* κ.ά.), περισσότερο όμως σε μεταγενέστερες εποχές (*Ζήνων* < *Ζεύς*, *Απολλώνιος* κ.ά.).

Επομένως, καθίσταται πλέον σαφές ότι η πινακίδα και η τοιχογραφία από το ανάκτορο της Πύλου φωτίζουν την έρευνά μας όχι μόνο γύρω από την

---

[83] *ΙΕΕ* Α'.341 κε.

[84] Μπορεί, σύμφωνα με τον Ομ. ύμν. *Εἰς Έρμ.* 47 κε., ο φτερωτός θεός να κατασκεύασε τη λύρα, όμως τα πολύχορδα όργανα είχαν εισαχθεί και δανειστεί τα ονόματά τους από την Ανατολή και το προελληνικό Αιγαίο· βλ. Michaelides 168. Κατά τον West, *ΑΕΜ* 68 κε. και *ΕΓΗ* 31, τα δύο βασικά μουσικά όργανα των Ελλήνων, η λύρα και ο αυλός, έχουν ανατολική προέλευση· για τη λύρα αναφέρει ότι πρωτοχρησιμοποιήθηκε στην Παλαιστίνη στα τέλη της 4ης χιλιετίας και από τους Σουμερίους στις αρχές της 3ης, ενώ ήρθε στη μυκηναϊκή Ελλάδα μέσω της Κρήτης και εξελίχθηκε σε νέους τύπους από επινοήσεις των μουσικών.

ονοματοδοσία, αλλά και γύρω από την προσωπικότητα και τον όλο μύθο του Κινύρα. Ποιος μπορεί να αποκλείσει την υπόθεση, ο ιερέας αλλά και μουσικός Κινύρας της Κύπρου να είναι κάτι ανάλογο με τον μυκηναϊκό *ki-nu-ra* και τον λυριστή της τοιχογραφίας της Πύλου; Προσδοκούμε ότι τα αρχαιολογικά ευρήματα και οι συνεχώς αυξανόμενες γνώσεις μας γύρω από τους πολιτισμούς και τις θρησκείες των λαών που έζησαν και έδρασαν, κατά την Εποχή του Χαλκού, στην ευρύτερη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου θα ρίξουν περισσότερο φως και θα επιβεβαιώσουν πολλές υποθέσεις. Από τον ελληνικό χώρο ενδεικτικά αναφέρουμε: τη μεταφυσική, θεϊκή σχεδόν, διάσταση που απέδιδε στους αοιδούς η ομηρική ποίηση· αργότερα την κεντρική θέση της λύρας στην απολλώνεια, στην ορφική θρησκεία και στην παγκόσμια αρμονία των Πυθαγορείων, καθώς και τη σημαντικότητα της μουσικής στον Πλάτωνα ακόμη τα κείμενα τόσο της *Παλαιᾶς* όσο και της *Καινῆς Διαθήκης* που βρίθουν από αναφορές στην ιερή μέθεξη που προκαλεί η μουσική της κινύρας[85].

Τώρα είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε την αρχική διαπίστωσή μας ότι ο Κινύρας πρέπει να ήταν ένα ιδιαίτερα γνωστό πρόσωπο μέσα από την πρώιμη επική παράδοση, ώστε ο Όμηρος να παραλείπει το πατρώνυμό του και άλλα προσδιοριστικά στοιχεία. Εξηγήσαμε τους λόγους, για τους οποίους το όνομα *Κινύρας* ήταν διαδεδομένο ανθρωπωνύμιο κατά τα μυκηναϊκά χρόνια. Εδώ συνέβη ό,τι και με άλλα ανθρωπωνύμια. Όταν ανεγνώσθησαν πριν μερικά χρόνια στις πινακίδες Γραμμικής Β ονόματα όπως *a-ki-re-u* (*Αχιλλεύς*), *de-u-ka-ri-jo* (*Δευκαλίων*), *e-ko-to* (*Έκτωρ*), *te-se-u* (*Θησεύς*) κ.ά., πολλοί χαιρέτησαν αυτή την εμφάνιση ως μια ακόμη επιβεβαίωση της ομηρικής ποίησης. Γρήγορα, εν τούτοις, κατάλαβαν ότι έχουμε να κάνουμε με ονόματα της καθημερινής ζωής και όχι του θρύλου[86]. Καθώς με την πάροδο των χρόνων διαμορφώθηκε η επική παράδοση και εντάχθηκε σε αυτήν ο επιφανής βασιλιάς της Κύπρου, το όνομα φαίνεται πως έπαψε να χρησιμοποιείται για τους κοινούς ανθρώπους. Μετά την ομηρική μνεία και έως τους ελληνιστικούς χρόνους, όπου απαντά το συγκεκριμένο όνομα αφορά το γνωστό από την παράδοση πρόσωπο[87]. Θα επιστρέψει ως κοινό ανθρωπωνύμιο

---

[85] Ενδιαφέροντα είναι τα τεκμήρια του Franklin, *LyrGod* κυρίως 44 κε. και *Lyr.*, για τη θεοποίηση της λύρας κατά την Εποχή του Χαλκού στους λαούς της Ανατολικής Μεσογείου και για το ότι ο Κ. αποτελεί ένδειξη του φαινομένου· βλ. κατωτ. εικ. 7, 8.

[86] Lesky 39. Οι Ventris – Chadwick, σσ. 103-5, καταλογογράφησαν 58 ονόματα από τις μυκηναϊκές πινακίδες, τα οποία μπορούν να παραλληλιστούν με αντίστοιχα στον Όμηρο. Η Gray, *MyNH* 43-8, αναγνωρίζει ονόματα από τους γνωστούς μυθικούς κύκλους, κυρίως από τον πυλιακό, τον θεσσαλικό και τον κρητικό, από όπου κυρίως προέρχονται οι πινακίδες. Υπογραμμίζει, ωστόσο, ότι τα προσωπικά ονόματα που ήταν κοινά πριν από την πτώση του μυκηναϊκού κόσμου πρέπει να εντάχθηκαν στην επική ποίηση μέσα από τρεις οδούς: μπορεί να ήταν ακόμη σε κοινή χρήση ή μπορεί να υπήρχαν ως ένα ''stock of names'' κατάλληλων για ήρωες προς χρήση των ποιητών ή να προσαρτήθηκαν σε ιστορίες, συμβάντα και επαγγέλματα με την πιθανότητα ότι κάποια από αυτά είναι ιστορικά. Η Sacconi, σ. 161 κε., υποστηρίζει σθεναρά τη σχέση αυτών των μυκηναϊκών ονομάτων με τον μύθο.

[87] Επιφυλάξεις έχουμε μόνο για τον *Κινύρη* του Δημοδόκου του Λερίου· βλ. αναλυτικά κατωτ. σ. 110 κε. Για μια Μαινάδα με το όνομα *Κινύρα* σε επιγραφή αγγείου (440 π.Χ.), βλ. Kossatz-Deissmann σ.λ. *Kinyra*, *LIMC* VI.1 σ. 47.

σε εποχές πολύ μεταγενέστερες[88], όταν ζωντανεύει η μυθική και κλασσική παράδοση και οι γονείς δίνουν στα παιδιά τους αρχαιοπρεπή ονόματα. Οι εξαιρέσεις, όμως, αυτές είναι ελάχιστες, ενώ ο κανόνας είναι να πλάθονται συνεχώς νέα ονόματα ανάλογα με τις τάσεις της εκάστοτε εποχής και οι μυθικοί ήρωες να διατηρούν τη μοναδικότητά τους ακόμα και στο όνομα.

Από τη στιγμή που βρέθηκαν οι επιγραφές Γραμμικής Β με το ανθρωπωνύμιο *Κινύρας* στην Πύλο, εύλογο είναι να αναρωτηθεί κανείς γιατί στην Κύπρο που είναι και ο ιδιαίτερος τόπος του Κινύρα δεν έχουν βρεθεί ανάλογα ευρήματα. Δυστυχώς, τα πλούσια επιγραφικά δείγματα της Κυπρομινωικής γραφής που επιχωριάζει στο νησί από το 1500 μέχρι το 750 π.Χ. και προέρχονται κυρίως από την Έγκωμη, δεν έχουν ακόμη διαβαστεί. Η Κυπρομινωική είναι συγγενική με την Κρητομινωική και υποστηρίζεται πως οι Κύπριοι που δεν είχαν δική τους γραφή, τη δανείστηκαν από τους Κρήτες στην Ουγκαρίτ, όπου αμφότεροι είχαν εμπορικές αποικίες. Φαίνεται πως τα κείμενα αυτών των πινακίδων διαφέρουν από τα ευρετηριακού τύπου κείμενα του αιγαιακού χώρου — (με εξαίρεση τον δίσκο της Φαιστού) κατά το ότι είναι συνεχή και μακροσκελή. Υπάρχει, μάλιστα, και η θεωρία ότι αντιπροσωπεύουν ποιήματα, πράγμα που τα καθιστά εξαιρετικά ενδιαφέροντα για την ιστορία αυτής της περιόδου, κατά την οποία παραδίδεται ότι έζησε και έδρασε ο Κύπριος ηγεμόνας. Ας ελπίσουμε ότι μια μελλοντική αποκρυπτογράφηση της Κρητομινωικής και της Κυπρομινωικής θα δώσει πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία[89].

2. Το αρχαϊκό ενδιαφέρον

Μετά τον Όμηρο, θα ξανασυναντήσουμε τον Κινύρα στους λυρικούς Αλκμάνα, Τυρταίο και Πίνδαρο. Σε αυτό το σημείο της έρευνάς μας το ενδιαφέρον μας προσελκύει ο αρχαιότερος, ο εκ Σάρδεων καταγόμενος Αλκμάν που έζησε στη Σπάρτη στα χρόνια 650-600 π.Χ. περίπου[90]. Στα υπολείμματα ενός παρθενείου, σε δημοσιευμένο πριν μερικά χρόνια παπυρικό εύρημα, ο ποιητής εξυμνεί την ομορφιά μιας νέας, της Αστυμέλοισας. Η ερωτική επιθυμία παραλύει τα μέλη του ποιητή, ενώ εκείνη δεν απαντά, αλλά σαν πεφταστέρι ή χρυσό κλωνί ή απαλό

---

[88] Βλ. κατωτ. σσ. 49-50 όσα λέγονται για την ευρεία διάδοση του ονόματος κατά την ύστερη αρχαιότητα και τους αυτοκρατορικούς χρόνους.

[89] Η γραφή αυτή αντικαταστάθηκε από την Κυπροσυλλαβική, η οποία δεν είναι άλλη από τη Μυκηναϊκή Γραμμική Β που έφεραν μαζί τους οι Αχαιοί άποικοι. Η αντικατάσταση έγινε σε πολύ πρώιμους χρόνους, όπως δείχνει η επιγραφή σε χάλκινο οβελό του 1050 π.Χ. περίπου από την Παλαίπαφο, που δίνει την Αρκαδοκυπριακή γενική του ελληνικού ονόματος *Ὀφέλτης: Ὀφέλταυ* (αντί *-αο*). Η προηγούμενη γραφή συνέχισε να χρησιμοποιείται από τους αυτόχθονες Ετεοκυπρίους για πολλά χρόνια (μέχρι το 750 π.Χ.), ενώ η Κυπροσυλλαβική συνεχίστηκε μέχρι το 217 π.Χ., όταν επικράτησε πλήρως το ελληνικό αλφάβητο. Για την Κυπρομινωική, βλ. Καραγιώργης, *Αρχ. Κύπρος* 50-52· *ΙΕΕ* Α'.338· *ΑΚυΓ*[1] 65-66 και σημ. 23. Για την Κυπροσυλλαβική, βλ. Masson, *ICS* 30 κε.· *ΑΚυΓ*[1] 67 και σημ. 24, *ΑΚυΓ*[2] 54-55 και *ΑΚυΓ*[3] 69-71. Για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας στην Κύπρο γενικά, βλ. *HGLC* 1 κε.

[90] Σκιαδάς 2.39 κε.

πούπουλο έρχεται ξανοίγοντας το βήμα της. Μέσα από θραύσματα διαβάζουμε για τη νοτισμένη γοητεία, για τη δροσερή χάρη του Κινύρα που είναι απιθωμένη στα μαλλιά των κοριτσιών του χορού[91]:

Ἀ[σ]τυμέλοισα δέ μ᾽ οὐδὲν ἀμείβεται,
ἀλλὰ τὸ]ν πυλεῶν᾽ ἔχοισα
[ὥ] τις αἰγλά[ε]ντος ἀστὴρ
ὠρανῶ διαιπετὴς
ἢ χρύσιον ἔρνον ἢ ἁπαλὸ[ν ψίλ]ον
..] ν
]. διέβα ταναοῖς πο[σί·]
-κ]ομος νοτία Κινύρα χ[άρ]ις,
ἐπὶ π]αρσενικᾶν χαίταισιν ἵσδει·

Όσοι εξέτασαν το κείμενο συμφωνούν ότι το όνομα του Κινύρα χρησιμοποιείται εδώ για να δηλώσει την Κύπρο και ότι η έκφραση *νοτία Κινύρα χ[άρ]ις* αναφέρεται σε κάποιο αιθέριο έλαιο ή άρωμα[92]. Είναι η μοναδική περίπτωση από τις σωζόμενες πηγές μας που το όνομα αποκτά αυτήν τη σπάνια μεταφορική χρήση.

Γνωρίζουμε από άλλες πηγές ότι τα κυπριακά έλαια ήταν φημισμένα αιώνες πριν από την εποχή του Αλκμάνος και ότι η Αίγυπτος κατά τον 13ο αιώνα π.Χ. εισήγαγε τρία είδη ελαίων από την Αλασία, μάλλον για καλλυντική χρήση[93]. Διαφωτιστικές είναι και οι λεπτομερείς πληροφορίες Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων για τα κυπριακά αιθέρια έλαια και αρώματα από μεταγενέστερους χρόνους. Σύμφωνα με τον Θεόφραστο, η *οἰνάνθη*, ένα φυτό που φύτρωνε στα ορεινά μέρη της Κύπρου, ήταν πολύ μυρωδάτη και από τα φύλλα της εξαγόταν το *οἰνάνθινον μύρον*[94]. Ο Πλίνιος, κατά τον 1ο μεταχριστιανικό αιώνα, αναφέρεται, επίσης, στην *oenanthe* που παράγεται από μια λευκή ποικιλία άγριου σταφυλιού, όταν αυτό ανθίζει και έχει υπέροχο άρωμα[95].

Να προσθέσουμε σε αυτά ότι ο Κινύρας ήταν ιερέας της Αφροδίτης, στη λατρεία της οποίας στην Πάφο τα αρώματα είχαν πρωτεύουσα θέση. Στην *Ὀδύσσεια* και σε έναν από τους Ομηρικούς ύμνους *Εἰς Ἀφροδίτην*, σε πανομοιότυπους σχεδόν στίχους, γίνεται λόγος για τον *θυήεντα* ή *θυώδεα νηόν*, για τον γεμάτο, δηλαδή, ευωδιές από θυμιάματα βωμό του ιερού τεμένους της Πάφου. Εκεί σαν έφθασε η θεά, την έλουσαν οι Χάριτες και την άλειψαν με

---

[91] Αλκμ. 3 P. (= *POxy.* 2387).

[92] Ο Peek, σ. 174, κάνει λόγο γενικά για ένα φίνο άρωμα, ειδικότερα για έλαιο μαλλιών που παρασκευαζόταν στην Κύπρο. Ο Page, *PMG* 13, στο κριτικό υπόμνημα, μιλάει αόριστα για ένα ''unguentum Cyprium''. Πβ. Guerrini 204 κε.

[93] Baurain, *BCH* (1980) 303 σημ. 135.

[94] Θεοφρ. *Περὶ ὀσμ.* 27.6. Την ανωτερότητα της κυπριακής *οἰνάνθης* αναφέρει και ο Αθήναιος (15.689d). Η *οἰνάνθη* απαντά στα ελληνικά κείμενα κυρίως με τη σημασία «το άνθος της άγριας αμπέλου» ή «κάποιο φυτό όμοιο με την άγρια άμπελο»· από τα άνθη της άγριας αμπέλου παρασκευαζόταν *ἔλαιον οἰνάνθινον* (Διοσκ. Πεδ. *Εὐπόρ.* 1.1, 2.27), ενώ από τα φύλλα του παρόμοιου φυτού το *οἰνάνθινον μύρον* (Θεόφρ. ό.π.)· βλ. LSJ⁹ σ.λλ. *οἰνάνθη, οἰνάνθινος.*

[95] Plin. *Nat. hist.* 12.132.

αθάνατο λάδι που μόνο οι αιώνιοι θεοί χρησιμοποιούν, γλυκό και αρωματισμένο[96]. Κατά μια σημαντική μαρτυρία του Πορφυρίου, ο Εμπεδοκλής μιλώντας για τα πράγματα που προσφέρονταν στους θεούς έλεγε ότι προς τιμήν της Κύπριδος οι προσφορές ήταν και μύρα με τέχνη ευωδιασμένα, με καθαρή σμύρνα και με θυμιάματα από λιβάνι[97].

Επιπλέον, ο Κινύρας φέρεται να είναι πατέρας της Σμύρνας ή Μύρρας ή Μυρίκης, του Αδώνιδος και του Αμαράκου. Όλα αυτά τα μυθικά πρόσωπα συνδέονται με τα ιερά φυτά της Αφροδίτης και τις αρωματικές ουσίες που χρησιμοποιούνταν στο ιερό της[98]. Σε αυτόν τον αρωματικό φυτικό περίγυρο θα μπορούσαμε, ίσως, να εντάξουμε και την κόρη ή τον γιο Κύπρο, τον ψυχογιό του Μήλο[99] και τη σύζυγό του Κεγχρεΐδα[100].

Η σμύρνα και το μύρο της λατρείας της Αφροδίτης[101] παραπέμπουν στη Σμύρνα ή Μύρρα, την τραγική κόρη του Κινύρα σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή του μύθου, την οποία μετά την αιμομικτική σχέση με τον πατέρα της οι θεοί υπακούοντας στις παρακλήσεις της μεταμόρφωσαν στο ομώνυμο δέντρο[102]. Κατ᾽ άλλους η Μύρρα συμβολίζει το ιερό φυτό της Αφροδίτης, τη μυρτιά[103], ενώ κατά τον Ησύχιο από τα δάκρυα της κόρης του Κινύρα δημιουργήθηκε η μυρίκη, ένα άλλο συμβολικό φυτό της θεάς[104].

Ο Άδωνις, ο καρπός του αρωματικού δέντρου μετά την ανόσια σχέση πατέρα και κόρης, συνδέεται κατ᾽ εξοχήν με τα αρώματα και τα άνθη. Μαζί με τους Υάκινθο, Νάρκισσο, Άττι και Κρόκο συγκαταλέγεται από τον Οβίδιο στη χορεία των ωραίων νέων που μετά θάνατον μεταμορφώθηκαν σε άνθη ή από το αίμα τους φύτρωσαν λουλούδια[105]. Από την τραγική γέννησή του έως τον τραγικό επίσης θάνατό του η αβρή παρουσία του έχει να κάνει με φυτικά σύμβολα σε τέτοιο σημείο, ώστε στην ουσία να μιλάμε για μια μυθολογία αρωματικών ουσιών[106]. Έχει μητρική σχέση με τη σμύρνα, συμβολίζει ως θεός τον μαρασμό και την αναγέννηση της φύσης, πεθαίνει κατά μια μάλλον κυπριακή παραλλαγή μέσα σε μαρούλια[107], ενώ πασίγνωστη είναι η γέννηση της κόκκινης ανεμώνας από τις σταγόνες του αίματός του μετά τον τραυματισμό του από χαυλιόδοντες

---

[96] Ομ. *Ὀδ.* η 362 κε.· Ομ. ύμν. *Εἰς Ἀφρ.* 5.58 κε.· πβ. Verg. *Aen.* 1.415 κε.

[97] Πορφυρ. *Περὶ ἀποχ.* 2.21. Πβ. Αθήν. 12.510c.

[98] Βλ. κατωτ. εικ. 10 β.

[99] Για τον Μήλο ακολουθεί ανάλυση κατωτ. σ. 99 κε.

[100] Ο Murr, σ. 162, συσχετίζει την Κεγχρεΐδα με το βότανο *κέγχρο*, ένα φυτό παρεμφερές με τη μελίνη, γνωστό και σήμερα ως κεχρί· πβ. Csapo 269· για την Κεγχρεΐδα, βλ. κατωτ. σ. 86 κε.

[101] Περισσότερα για τη σχέση της Σμύρνας ή Μύρρας με τη λατρεία της Αφροδίτης, κατωτ. σ. 249 κε.

[102] Ov. *Met.* 10.298 κε., Πλουτ. *Ἠθ.* (*Συναγ. παραλλ.*) 310 F-311 A κ.α.

[103] Serv. *Comm. in Verg. Aen.* 5.72.

[104] Ησύχ. σ.λ. *μυρίκη· εἶδος δένδρου, ὀνομασθὲν ἀπὸ τοῦ μύρεσθαι τὴν εἰς αὐτὸ μεταβαλοῦσαν κατὰ τοὺς μύθους,* [*τὴν*] *Κινύρου θυγατέρα.*

[105] Ov. *Fast.* 5.227.

[106] Βλ. την περίφημη, στρουκτουραλιστικής μεθοδολογίας, μελέτη του Detienne.

[107] Ευστ. *Ὁμ. Ἰλ.* Χ 499: *κατὰ μῦθον Κύπριον, ὃς λέγει Ἄδωνιν καταφυγόντα εἰς θρίδακα ὑπὸ κάπρου ἀναιρεθῆναι.*

κάπρου[108]. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Βίων ο Σμυρναίος τον αποκαλεί μύρο της Αφροδίτης[109] και ότι ο *Ὕμνος* των Ορφικών στον Άδωνι επιγράφεται *Ἀδώνιδος θυμίαμα, ἀρώματα*[110].

Μια ακόμη ξεχωριστή ευωδιά έχει συνδεθεί με τον Κινύρα και η μυθολογική της προσωποποίηση έχει βρει θέση στο ειδυλλιακό τοπίο του ιερού της Πάφου, αυτή του αρωματικού φυτού αμαράκου. Για τον ωραίο, αν και σπάνιο, μύθο του Αμαράκου έχει διασωθεί η παράδοσή του, κατά κύριο λόγο, από τον Σέρβιο (*Servius Danielis*) και από μυθογράφους που στηρίχτηκαν στα λεγόμενά του, πράγμα που υποδεικνύει μεν την πλούσια μυθοπλασία της ύστερης αρχαιότητας γύρω από τον Κινύρα και το παφιακό ιερό, την ελλιπή δε παράδοσή της και τη σημαντική απώλεια των έργων των Ελλήνων και Κυπρίων μυθογράφων που, ενδεχομένως, ασχολήθηκαν με αυτόν τον αιτιολογικό μύθο[111]. Ο Αμάρακος ήταν γιος του βασιλιά της Κύπρου και υπηρέτης στον ναό της Αφροδίτης, ενώ ήταν άριστος παρασκευαστής μύρων. Μια μέρα καθώς μετέφερε ένα από τα εκλεκτά του αρώματα σε αλάβαστρο, αυτό έσπασε και απλώθηκε παντού μια δυνατή ευωδιά. Οι θεοί που κατάλαβαν την απροσεξία του από την υπερβολικά έντονη μυρωδιά, τον μεταμόρφωσαν στο ομώνυμο φυτό που ήταν ένα είδος ματζουράνας[112]. Από αυτό το φυτό προερχόταν το *ἀμαράκινον*[113], ένα ακόμη μύρο που χρησιμοποιούνταν στη λατρεία της Αφροδίτης στην Κύπρο[114]. Στα ιερά άλση ενός άλλου ναού της, στο βουνό Ιδάλιο, η ματζουράνα μαλακή μέσα στα άνθη τυλίγει τον γιο του Αινεία, τον Ασκάνιο, και τον ευωδιάζει μέσα στον ίσκιο τον γλυκό, λέει ο Βιργίλιος[115].

---

[108] Σύμφωνα με τα *Σχόλ. Θεόκρ.* 5.92e, *τὴν ἀνεμώνην Νίκανδρός φησιν ἐκ τοῦ Ἀδώνιδος αἵματος ῥυῆναι.* Αυτή είναι η επικρατέστερη εκδοχή. Στον Βί. Σμυρν. *Ἐπιτ. Ἀδών.* 64-66 έχουμε την αντίθετη παραλλαγή ότι τα ρόδα φύτρωσαν από το αίμα του Αδώνιδος και οι ανεμώνες από τα δάκρυα της Παφίας.

[109] Βί. Σμυρν. ό.π. (σημ. 108) 78.

[110] Ορφ. *Ὕμν.* 56.

[111] Serv. *Comm. in Verg. Aen.* 1.693: *Amaracus hic puer regius unguentarius fuit, qui casu lapsus dum ferret unguenta, maiorem ex unguentorum confusione odorem creavit: unde optima unguenta amaracina dicuntur. hic postea in herbam sampsucum versus est, quam nunc etiam amaracum dicunt.* Παρόμοια διήγηση του μύθου έχουμε στους *Myth. Vat.* 1.34, 2.182, μια συλλογή ελληνικών και λατινικών μύθων σε γνωστές, αλλά και σε σπάνιες εκδοχές, την οποία οφείλουμε σε τρεις άγνωστους μυθογράφους που κατά μεγάλο μέρος στηρίχτηκαν στον Σέρβιο (έκδ. Bode, εισαγωγή σ. XIV κε.). Τα ίδια επαναλαμβάνονται στον Isid. *Orig.* 4.12.8, 17.9.14. Ο Engel, II.125 κε., αναφέρει ως πηγές του Σερβίου, τον Pomponius Sabinus και προσθέτει παρόμοια εξιστόρηση από τον P. Platinae Cremon.

[112] Όπως διευκρινίζει ο Διοσκ. Πεδ. *Ὑλ. ἰατρ.* 3.39, *ἀμάρακον* καλείται από τους Κυζικηνούς και τους κατοίκους της Ιταλίας, Σικελίας, ενώ στην Κύπρο *σάμψουχον* (πβ. κυπριακή λ. *σαψυσιά*)· το κυπριακό που θεωρείται άριστης ποιότητας μετά το κυζικηνό, είναι μια πολύκλωνη και λεπτόφυλλη πόα, πολύ ευωδιαστή, που πλέκεται και σε στεφάνια· βλ. *ΑΚΕΠ* Β' αρ. 163.24.

[113] LSJ[9] σ.λ. *ἀμαράκινον*.

[114] Ο Engel, ό.π. (σημ. 111), θεωρεί τον μύθο του Αμαράκου, όπως και αυτόν της Μύρρας, προσωποποιήσεις φυτών και αρωμάτων που χρησιμοποιούνταν στη λατρεία της θεάς στην Κύπρο. Για τον Αμάρακο, βλ. Roscher σ.λ. *Amarakos*, στο Roscher, *Lex. Myth.* I.1 (1884-1886) 266· Tűmpel σ.λ. *Amarakos*, *RE* I.1 (1893) 1726.

[115] Verg. *Aen.* 1.690 κε.

Στα παιδιά του Κινύρα σπανίως συναντούμε μια κόρη, την Κύπρο, ή έναν γιο, τον Κύπρο. Με αυτά συνδέεται η ονομασία του νησιού, αλλά και το φυτό κύπρος, αυτοφυές ακόμη και σήμερα, ένα είδος χέννας (*lawsonia inermis*)[116]. Ο Στέφανος ο Βυζάντιος παραθέτει και τις δύο εκδοχές προέλευσης της ονομασίας[117]:

> *Κύπρος, νῆσος μεγάλη* [*καὶ ἐπιφανεστάτη, κειμένη*] *ἐν τῷ Παμφυλίῳ κόλπῳ,* [*καθώς φησιν ὁ περιηγητὴς Διονύσιος «Κύπρος δ᾽ εἰς αὐγὰς Παμφυλίου ἔνδοθι κόλπου». ἐκλήθη δὲ*] *ἀπὸ Κύπρου τῆς θυγατρὸς Κινύρου,* [*ἢ τῆς Βύβλου καὶ Ἀφροδίτης, ὡς Φιλοστέφανος ἐν τῷ περὶ νήσων καὶ Ἴστρος ἐν ἀποικίαις Αἰγυπτίων ἱστόρησαν,*] *ἢ ἀπὸ τοῦ φυομένου ἄνθους κύπρου.*

Ο Ευστάθιος, από την άλλη, δεν αναφέρει κόρη του Κινύρα με αυτό το όνομα, αλλά έναν γιο[118]:

> *τινὲς δέ φασι Κύπρον κληθῆναι αὐτὴν ἀπὸ Κύπρου υἱοῦ Κινύρου, ἢ ἀπὸ ἄνθους ἐκεῖ πολλοῦ φυομένου κύπρου καλουμένου.*

Δεν είναι σαφές, ακόμη, αν το τοπωνύμιο Κύπρος προήλθε από το μυθικό πρόσωπο Κύπρος ή από το φυτό κύπρος, από την Κύπριδα ή από μια παλαιότερη ονομασία του χαλκού[119]. Πάντως, από τις αρχαίες πηγές γνωρίζουμε το άρωμα *κύπρινον* ή *κυπρινέλαιον* ή απλώς *κύπρος*, που παρασκευαζόταν από το άνθος αυτού του φυτού και ήταν ένα από τα πολύτιμα εξαγώγιμα προϊόντα του νησιού[120]. Έχει διατυπωθεί, μάλιστα, η άποψη ότι η ανάγνωση *ku-pi-ri-jo* των μυκηναϊκών επιγραφών δεν αποδίδει μόνο το εθνικό όνομα *Κύπριος*, όπως αρχικά θεωρήθηκε, αλλά και το παραδιδόμενο σε μεταγενέστερες πηγές *κύπρινον*[121]. Αν

---

[116] LSJ[9] σ.λ. *κύπρος*.

[117] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Κύπρος*. Πβ. Ίστρ. F 45 (έκδ. *ΑΚυΓ*[3] 220-1), Φιλοστέφ. απ. 11 (έκδ. Müller, *FHG* III.30), Κωνστ. Πορφ. *Περὶ θεμ.* 15.5-10.

[118] Ευστ. *Διον. Περιηγ.* 508-509.

[119] Η ονομασία του νησιού είναι αβέβαιης ετυμολογίας· βλ. Chantraine σ.λ. *Κύπρος*. Οι περισσότεροι βρίσκουν έναν πιθανό συσχετισμό με τον χαλκό, βλ. *ΑΚυΓ*[2] 300, *ΑΚυΓ*[4] 352· *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 174 κε. και 183 κε.· Μπαμπινιώτης σ.λ. *Κύπρος*.

[120] LSJ[9] σ.λλ. *κύπρινον*, *κύπρος*· πβ. Plin. *Nat. hist.* 13.5: *cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto*· κατά μαρτυρία του Απολλωνίου του Ηροφιλείου *κύπρινον προέκριται τὸ ἐν Αἰγύπτῳ, δευτερεῦον δ᾽ τὸ Κυπριακό* (Αθήν. 15.688f).

[121] Η λ. *ku-pi-ri-jo* αναφέρεται αρκετές φορές σε μυκηναϊκές πινακίδες από Πύλο και Κνωσό. Οι Ventris – Chadwick, σ. 223, την ταύτισαν με το εθνωνύμιο ή προσωπικό κύριο όνομα *Κύπριος*. Ο Palmer, σ. 260, υπέθεσε ότι το *ku-pi-ri-jo* πρέπει να ερμηνευτεί ως άρωματικό έλαιο από το φυτό *κύπρος*, το *κύπρινον μύρον* που συναντούμε σε μεταγενέστερα ελληνικά κείμενα, αλλά και σε βιβλικά. Ο Godart, σ. 64 κε., καταλήγει ότι το *ku-pi-ri-jo* πιθανότατα είναι το όνομα ενός αρωματοποιού. Αξιοσημείωτη, αναφέρει ο Βοσκός, *ΑΚυΓ*[4] 77 σημ. 3, ότι είναι η μαρτυρία της πυλιακής πινακίδας Un 443.1, όπου το *ku-pi-ri-jo* απαντά σε σχέση με την *στυπτηρίαν* (προϊόν της Κύπρου) και των κνωσιακών πινακίδων Fh 347, 361 και 372, όπου ο *ku-pi-ri-jo* παίζει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση του αρωματικού ελαίου. Από τη μελέτη και άλλων μυκηναϊκών κειμένων και ειδικά αυτών της Πύλου, όπου απαντά επανειλημμένως η λ. *e-ra-wo* (*ἔλαιον*), συνάγεται ότι αρωματισμένα με ποικίλες ουσίες έλαια σε υγρή και κρεμώδη μορφή προορίζονταν για θεούς και θεές. Για τον τρόπο

συνδυάσουμε και την πληροφορία από την Αίγυπτο του 12ου αι. π.Χ. για εισαγωγή τριών ειδών ελαίων από την Αλασία, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το *κύπρινον* εξαγόταν σε γειτονικές χώρες και ήταν ταυτισμένο ονομαστικά με το νησί, όπως η θεά Κύπρις ή Κυπρία και ο χαλκός (λατ. *aes cyprium* και *cyprum*).

Η κυπριακή αρωματοποιία, όπως φαίνεται από τα ιστορικά ντοκουμέντα, τις μυθολογικές αντανακλάσεις και τις λογοτεχνικές πηγές, ήταν μια ανθηρή οικονομική ενασχόληση από αρχαιοτάτων χρόνων και πρέπει να τη συσχετίσουμε, πέρα από τη λατρεία της συγκεκριμένης θεάς, και με την πλούσια χλωρίδα και το θαυμάσιο κλίμα του μυροβόλου νησιού, ενώ δεν ήταν ήσσονος σημασίας η γειτνίαση και η εύκολη επικοινωνία με τις μυροπαραγωγούς χώρες της Ανατολής (Συρία, Αραβία, Αίγυπτο κ.ά.). Πρόσφατα, ήρθε στο φως το μέχρι στιγμής αρχαιότερο αρωματοποιείο του κόσμου στην περιοχή του Πύργου της Κύπρου, το οποίο εκτιμάται ότι λειτούργησε από τις αρχές της 2ης χιλιετίας και καταστράφηκε από σεισμό το 1850 π.Χ[122]. Σε περισσότερα από 50 μικρά και μεγάλα αγγεία βρέθηκαν ευωδιές από πρωτότυπα αρώματα από σταφύλι, αλλά και άλλες από πεύκο, κανέλλα, μυρτιά, γλυκάνισο και κίτρο.

Τώρα, κλείνοντας την παρένθεση για τα κυπριακά αρώματα της Αφροδίτης, είμαστε σε θέση να εννοήσουμε την αποσπασματική φράση του Αλκμάνος[123] *νοτία Κινύρα χ*[*άρ*]*ις* ως μια μεταφορική, ποιητική έκφραση ενός φημισμένου κυπριακού αρώματος, ίσως εκ Πάφου εισαγόμενου. Ο ευώδης ναός της Πάφου ήταν γνωστός στον ποιητή μέσα από τον Όμηρο, πιθανόν και από τους Ομηρικούς ύμνους *Εἰς Ἀφροδίτην* ή από τους άγνωστους σε εμάς ύμνους των Κυπρίων για τον Κινύρα που αναφέρει λίγο αργότερα ο Πίνδαρος. Ο Αλκμάν, όπως φανερώνουν οι αποσπασματικοί στίχοι του για την Κύπρο, την Πάφο, την Αφροδίτη και τον Κινύρα, ήταν γνώστης των κυπριακών παραδόσεων και αυτή η γνώση, προφανώς, δεν απορρέει μόνο από την ομηρική ποίηση[124].

Δεν είναι τυχαίο ότι στην ίδια πόλη συνέθεσε τα ποιήματά του, μερικά χρόνια αργότερα, ο Τυρταίος, η τρίτη κατά χρονολογική σειρά σωζόμενη πηγή μας για τον Κινύρα. Ο ποιητής κάνει λόγο για τα μυθικά πλούτη του[125], κάτι που υπονοείται μεν στην ομηρική διήγηση από το πολύτιμο δώρο προς τον Αγαμέμνονα, αλλά δεν διασαφηνίζεται.

παρασκευής του αρωματισμένου ελαίου και για τη χρήση του στη μυκηναϊκή εποχή, βλ. Faure 129 κε.

[122] Το ηλικίας 4000 ετών προϊστορικό εργαστήριο (καταλαμβάνει έκταση 4 στρεμμάτων) αναδύθηκε από την Ιταλίδα αρχαιολόγο Maria Rosaria Belgiorno, η οποία ανασκάπτει την περιοχή από το 1998· βλ. Belgiorno, *Aromata Cipria*.

[123] Με τη φράση του Αλκμάνος *νοτία Κινύρα χ*[*άρ*]*ις* ασχολούμαστε περαιτέρω στην υπό δημοσίευση εισήγησή μας «Ο Κινύρας και η αρωματική μυθολογία της Πάφου», η οποία παρουσιάστηκε πέρυσι στο Δ' Διεθνές Κυπρολογικό Συνέδριο στη Λευκωσία.

[124] Τον 7ο αι. το ιωνικό έπος άρχισε να γίνεται ευρύτερα γνωστό στη Σπάρτη με την ειδική παραδοσιακή γλώσσα του και το πλατύ φάσμα των μύθων του· βλ. Bowra, *ΑΕΛΠ* Α'.47 κε. Ο Αλκμάν καλεί την Αφροδίτη, στο απ. 55 P. *Κύπρον ἱμερτὰν λιποῖσα* | καὶ *Πάφον περιρρύταν*. Κατά τον Bowra, ό.π. 68, έχουμε να κάνουμε μάλλον με ένα δείγμα κλητικού ύμνου που πιθανότατα ο ποιητής έγραψε για λατρευτικές εκδηλώσεις της θεάς στη Σπάρτη. Σε δύο ακόμη αποσπάσματα μιλάει για το γλυκό συναίσθημα που του προκάλεσε η *Κύπρις* (59 a P.) και ιδιαίτερα ο γιος της, ο *μάργος Ἔρως* (58 P.).

[125] Τυρτ. 12 W.

Μεταξύ του Ομήρου και των αρχαϊκών ποιητών θα υπήρξαν λογικά γραπτές λογοτεχνικές αναφορές ή προφορικές παραδόσεις, χαμένες για εμάς σήμερα, που έκαναν νοητό τον συμβολισμό της «κινύρειας χάριτος» στους συγχρόνους του Αλκμάνος. Γνωρίζουμε ότι κατά τα αρχαϊκά χρόνια οι πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις Ελλάδος και Κύπρου έχουν φθάσει σε άριστο επίπεδο, ενώ για μια ακόμη φορά (η πρώτη στα μυκηναϊκά χρόνια) η Κύπρος γίνεται η γέφυρα συνάντησης με την Ανατολή. Ο ανατολίζων ρυθμός στην τέχνη και το φοινικικό αλφάβητο κατά πάσα πιθανότητα υιοθετήθηκαν από τους Έλληνες εκεί. Τα κυπριακά προϊόντα συρρέουν στην ελληνική αγορά, ενώ η ελληνοποίηση του νησιού συνεχίζεται με αμείωτο ρυθμό[126]. Όσο για τη Σπάρτη του Αλκμάνος δεν είναι η γνωστή αυστηρή και καταπιεστική πολιτεία που νομίζουμε, αλλά μια πόλη που διέθετε γοητευτικές εκδηλώσεις και που το εμπόριό της έφθανε ως τη Φοινίκη και την Αίγυπτο[127].

Μέσα σε ένα τέτοιο ιστορικό πλαίσιο γίνεται κατανοητό το αξιοσημείωτο ενδιαφέρον των αρχαϊκών ποιητών για την Κύπρο και ειδικότερα για το παφιακό μυθολογικό σύμπλεγμα· κατά πρώτο λόγο, έλκονται περισσότερο από τις παλαιότερες και οικείες από την επική παράδοση μορφές της Αφροδίτης και του Κινύρα και, κατά δεύτερο λόγο, από τη νεότερη και σκοτεινή μορφή του ξενικού Αδώνιδος[128].

Μετά τον Τυρταίο, ο Πίνδαρος παρέχει μια, ολοκληρωμένη θα λέγαμε, εικόνα του ιερέα της Αφροδίτης, αγαπημένου του Απόλλωνος και βαθύπλουτου αλλά ευτυχισμένου Κινύρα, για τον οποίο αντηχούν οι ύμνοι των Κυπρίων και έχουν ειπωθεί πολλές ιστορίες[129].

Εδώ, όμως, πρέπει να αναφέρουμε μια μεμονωμένη μαρτυρία του Δημοδόκου του Λερίου, ποιητή του ώριμου αρχαϊκού λυρισμού και συγχρόνου του Θεόγνιδος (6ος αι.), τον οποίο ελάχιστα αποσπάσματα παρουσιάζουν πνευματώδη και επιθετικό[130]. Σε ένα αμφισβητούμενο από ορισμένους φιλολόγους δίστιχό του λέει δηκτικά ότι όλοι οι Κίλικες είναι κακοί άνθρωποι, όμως ανάμεσα στους Κίλικες υπάρχει ένας και μόνο τίμιος άνθρωπος (*ἀγαθός*) που λέγεται *Κινύρης* και είναι και αυτός Κίλιξ[131]. Το επίγραμμα αυτό δεν είναι άσχετο με τον γνωστό Κινύρα και πρέπει, ίσως, να συσχετιστεί με την κιλικική καταγωγή που του αποδίδεται, εν μέρει, από τη μυθολογία και τη νεότερη αρχαιολογική έρευνα.

Επίσης, σύμφωνα με μια απομονωμένη πληροφορία του Πλινίου[132], ο Ανακρέων είχε αναφέρει πως ο Κινύρας έζησε 160 χρόνια. Ο ποιητής αυτός από την ιωνική Τέω —έζησε κυρίως στην Αθήνα και τοποθετείται χρονικά περίπου στα 570-485 π.Χ.— είναι γνωστός, μέσα από τους συμποτικούς στίχους του, για την εξύμνηση της ζωής και των απολαύσεών της, από το κρασί ως το τραγούδι και τον έρωτα[133]. Σε τέσσερις σωζόμενους στίχους του ο ποιητής αποποιείται τον πολύ

---

[126] *ΙΕΕ* Β'.358 κε.

[127] Bowra, ό.π. (σημ. 124) 45.

[128] Πβ. μαρτυρίες Σαπφ. 140 a L. – P. για λατρεία του θεού στη Λέσβο (η πρώτη σωζόμενη πηγή για τον Άδωνι) και Πράξ. 747 P.

[129] Βλ. ανωτ. σσ. 20-21 και σημμ. 12-13.

[130] Lesky 257.

[131] Δημόδ. [3] W. (= *Ἀνθ. Παλ.* 11.236)· βλ. ανάλυση του αποσπάσματος κατωτ. σ. 110 κε.

[132] Plin. *Nat. hist.* 7.154.

[133] Σκιαδάς 2.341 κε.

πλούτο και τη μακροζωία, ως βασικά στοιχεία ανθρώπινης ευδαιμονίας[134]. Έχουμε βάσιμες υποψίες[135] να υποθέσουμε ότι το όνομα του Κινύρα χρησιμοποιήθηκε στο συγκεκριμένο ποίημα.

Οι μαρτυρίες του Τυρταίου και του Πινδάρου θα μας απασχολήσουν σοβαρότερα σε άλλα σημεία της έρευνάς μας. Κατά τη γνώμη μας, οι αναφορές των αρχαϊκών ποιητών μαζί με την προγενέστερη αναφορά του Ομήρου, λόγω της πρωιμότητάς τους, είναι και οι πλέον σημαντικές από το σύνολο της παράδοσης για τον Κινύρα.

3. Οι κλασσικοί χρόνοι

Από τους κλασσικούς χρόνους έχουμε την αναφορά του Πλάτωνος στον παροιμιώδη πλούτο του Κινύρα[136] και του συνώνυμου κωμικού ποιητή στον Κινύρα ως πατέρα του Αδώνιδος. Στη κωμωδία του δεύτερου *Ἄδωνις*[137], κατά την έμμεση παράδοση του Αθηναίου, λέγεται ότι δόθηκε στο βασιλιά των Κυπρίων Κινύρα χρησμός που έλεγε ότι ο κάλλιστος και θαυμαστότατος γιος του θα καταστραφεί από δύο θεούς που είναι ερωτευμένοι μαζί του, εννοώντας την Αφροδίτη και τον Διόνυσο. Η σημαντική αυτή πηγή είναι ενδεικτική ότι από τον 5ο αι. π.Χ. αρχίζει να κερδίζει έδαφος η νησιώτικη εκδοχή της γέννησης αυτού του «ξενόφερτου» θεού που, ας σημειωθεί, οι Αθηναίοι ποτέ δεν αποδέχτηκαν ανεπιφύλακτα, αλλά διατήρησαν τη λατρεία του στα στενά πλαίσια μιας ιδιωτικής, καθαρά γυναικείας υπόθεσης[138]. Ο Ησίοδος και ο Πανύασσις, σύμφωνα με τον *Απολλόδωρο[139], είχαν προσδώσει δύο διαφορετικές γενεαλογίες αυτού του θεού, συνδέοντάς τον με ανατολικές και όχι κυπριακές ρίζες.

Στην ίδια περίπου εποχή με τον Κωμικό Πλάτωνα τοποθετείται η μαρτυρία του Αντιμάχου του Κολοφωνίου, όπως τη διασώζει έμμεσα ένα προβληματικό χωρίο από τον Σχολιαστή του Βιργιλίου Πρόβο[140]. Σύμφωνα με νεότερες αναγνώσεις του επίμαχου χωρίου, ο Αντίμαχος απέδιδε την πατρότητα του Αδώνιδος στον Κύπριο Κινύρα, όπως και ο Κωμικός Πλάτων. Δεν πρέπει να αγνοήσουμε τον ρόλο που πιθανόν έπαιξε σε αυτήν την εξέλιξη η καλύτερη γνωριμία με τους κυπριακούς μύθους ήδη από την αρχαϊκή εποχή, όταν οι σχέσεις με το νησί παγιώθηκαν.

---

[134] Ανακρ. 16 P.

[135] Διεξοδικότερα κατωτ. σ. 253 κε.

[136] Πλάτ. *Νόμ.* 2.660e.

[137] Πλάτ. Κωμ. *Ἄδων*. απ. 3 (έκδ. Edmonds, *FrAC* I.490)· παράδοση από Αθήν. 10.456a.

[138] Δεν είναι τυχαίο ότι με τον τίτλο *Ἄδωνις*, με θέμα τον Άδωνι και τα Αδώνια γράφτηκαν και άλλες κωμωδίες από τον 5ο έως τον 4ο αι. π.Χ., των οποίων το περιεχόμενο δεν σώζεται, αλλά μάλλον ακολουθούν τη γραμμή, πιθανώς και την εκδοχή, του Πλάτωνος Κωμικού: πβ. Κρατ. απ. 15, Νικοφ. *Ἄδων*., Αραρ. *Ἄδων*. απ. 1, Αντιφάν. *Ἄδων*. απ. 13-15, Φιλιππίδ. *Ἀδωνιάζ*. απ. 1-3, Ευβούλ. *Ἄστυτ*. απ. 14 κ.ά. (έκδ. Edmonds, *FrAC*). Γνωρίζουμε επίσης ότι ο Πτολεμαίος Φιλοπάτωρ έγραψε μια τραγωδία *Ἄδωνις* (119, *TrGF* 1.283) και έχουμε ένα απόσπασμα από μια ομώνυμη τραγωδία του Διονυσίου Α΄ του Τραγικού (76 F1, *TrGF* 1.242).

[139] *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.4.

[140] Prob. *Comm. in Verg. Ecl.* 10.18.

Από τον ίδιο αιώνα έχουμε και τον Ελλάνικο, ο οποίος φέρεται να έγραψε ένα έργο με τον τίτλο *Κυπριακά*[141]. Από αυτό το έργο έχουμε τη μοναδική πληροφορία ότι η Καρπασία χτίστηκε από τον μυθικό βασιλιά του νησιού, τον Πυγμαλίωνα. Ενδέχεται ο συγγραφέας που ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τις μυθικές παραδόσεις και τις γενεαλογίες διαφόρων τόπων, να έκανε λόγο για τον Κινύρα, πιθανότατα για τη Σμύρνα και τον Άδωνι, πρόσωπα άλλωστε που η μεταγενέστερη μυθογραφία και λογοτεχνία, εν μέρει, τα συνέδεσε με τον Πυγμαλίωνα.

Κατά τα χρόνια αυτά παρατηρείται κριτική στάση απέναντι στους παλαιούς μύθους, μια τάση που εντείνεται ιδιαίτερα τον 4ο αι., όταν μεγάλες ιστορικές προσωπικότητες, όπως ο Φίλιππος, ο Αλέξανδρος κ.ά., διεκδικούσαν την τιμή να υψωθούν σε πρότυπα της ανθρώπινης αρετής, όχι πια οι παλαιοί ήρωες[142]. Ως φυσικό επακόλουθο αυτής της αμφισβήτησης, πρέπει να θεωρήσουμε τη μαρτυρία του Αλκιδάμαντος[143] ότι ο Παλαμήδης, αφού απέσπασε πολλά δώρα από τον Κινύρα, τον έπεισε να μη βοηθήσει τους Έλληνες και να στείλει τελικά στον Αγαμέμνονα έναν απλό χάλκινο θώρακα μηδαμινής αξίας. Αρχίζει, δηλαδή, να εξυφαίνεται μια ανεκδοτολογική φιλολογία[144], αντίθετη στην ομηρική παράδοση, που ήθελε τον Κινύρα να εξαπατά τους Έλληνες. Έτσι, σύμφωνα με τον ίδιας εποχής περίπου ιστορικό Θεόπομπο[145], οι Έλληνες που ήταν με τον Αγαμέμνονα, κατέλαβαν την Κύπρο και έδιωξαν αυτούς που ήταν με τον Κινύρα, απομεινάρια των οποίων είναι οι Αμαθούσιοι.

Η επικράτηση της κυπριακής παραλλαγή του μύθου του Αδώνιδος κατέστησε, όπως ήταν αναμενόμενο, τον Κινύρα ένα τραγικό πρόσωπο. Το έπος και η λυρική ποίηση είχαν πλάσει την εικόνα ενός ισχυρού και ευτυχισμένου ηγεμόνα, που είχε την εύνοια της Αφροδίτης και του Απόλλωνος και απελάμβανε τους ύμνους των συμπατριωτών του. Αυτή η αψεγάδιαστη εικόνα αμαυρώθηκε από τη στιγμή που ο Κινύρας πήρε τη θέση του Θείαντος ως πατέρας του Αδώνιδος και έγινε ακούσια αιμομίκτης και ένας βαθύτατα δυστυχισμένος άνθρωπος.

Η ιστορία αποτελούσε, όπως ήταν φυσικό, πρόσφορο υλικό για δραματοποίηση. Πράγματι, αν πιστέψουμε τις μαρτυρίες του Ιωσήπου και του Σουητωνίου, ένα δράμα *Κινύρας*[146] είχε παρουσιαστεί κατά τους θεατρικούς αγώνες, στη διάρκεια των οποίων δολοφονήθηκε ο Φίλιππος της Μακεδονίας από έναν εταίρο του. Το ίδιο δράμα, σύμφωνα πάντα με τους δύο συγγραφείς —σε ρωμαϊκή βέβαια παραλλαγή— παιζόταν αργότερα στη Ρώμη, όταν δολοφόνησαν τον Καλιγούλα το 41 μ.Χ[147].

---

[141] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Καρπασία.*

[142] *ΕλλΜ* 1.141.

[143] [Αλκιδ.] *Ὀδ.* 20-21.

[144] Ενδέχεται η εν λόγω φιλολογία να έχει την αρχή της στα *Κύπρια*· βλ. κατωτ. σ. 152 κε.

[145] Θεόπομπ. 115 F 103.3 (έκδ. Jacoby, *FGrH* IIB.558)· παράδοση Φωτ. *Βιβλ.* 176p.120a.20-22.

[146] *Τραγ. Ἀδέσπ.* F 5d (έκδ. *TrGF* 2.11).

[147] Ιωσήπ. *Ἰουδ. ἀρχ.* 19.94· Suet. *Cal.* 57.

4. Η ελληνιστική παράδοση

Στους αλεξανδρινούς ο Κινύρας είναι γνωστός, κυρίως, ως ο γεννήτορας του ωραίου Αδώνιδος. Ο ποιητής Απολλωνίδης ή Απολλόδωρος από τη Νίκαια μιλάει για το εξαιρετικό κάλλος[148] του Κινύρα που θαύμασαν τα παλιά τα χρόνια (επακόλουθο και αυτό άραγε της συγγένειάς του με τον Άδωνι;) και τον παρομοιάζει με τους δύο Φρύγες, Πάρι και Γανυμήδη[149]:

θαύμασε τὸν Κινύρην ὁ πάλαι χρόνος ἢ Φρύγας ἄμφω,
σὸν δέ, Λέων, ἡμεῖς κάλλος ἀεισόμεθα.

Σε ένα επίγραμμα του Διοσκορίδη από την Αλεξάνδρεια, ο ποιητής απευθυνόμενος στη Σαπφώ, η οποία ήταν από τους πρώτους που μίλησαν για τη λατρεία του νέου θεού[150], λέει ότι τη βλέπει να μοιρολογάει το τρυφερό βλαστάρι του Κινύρα μαζί με τη θρηνούσα Αφροδίτη και να κοιτάζει το ιερό άλσος των μακαρισμένων νεκρών[151]:

ἢ Κινύρεω νέον ἔρνος ὀδυρομένη Ἀφροδίτη
σύνθρηνος μακάρων ἱερὸν ἄλσος ὁρῇς.

Στο ίδιο κλίμα, ο βουκολικός Βίων παρουσιάζει τις Χάριτες να κλαίνε *τὸν υἱέα τῶ Κινύραο*, με αλαλητά λέγοντας *ὤλετο καλὸς Ἄδωνις*[152]. Μην ξεχνάμε και το ότι στην περίοδο των Πτολεμαίων η βασίλισσα Αρσινόη διοργάνωσε επίσημα στην Αλεξάνδρεια τα Αδώνια, μια γιορτή που τελούνταν χρόνια πριν σε διάφορες περιοχές της Μεσογείου (Βύβλος, Κύπρος, Λέσβος, Αθήνα κ.ά.). Η ποίηση του

---

[148] Ο Λουκιανός (*Ρητ. διδ.* 11.8), επίσης, μιλάει για την ομορφιά του, αλλά του προσδίδει επιτήδευση και θηλυπρέπεια, όμοια με τον Σαρδανάπαλο και τον Αγάθωνα, έχοντας κατά νου, μάλλον, τη μυθολογούμενη ερωτική σχέση του με τον Απόλλωνα: *πρὸς δὲ τὴν ἑτέραν ἐλθὼν εὑρήσεις πολλοὺς καὶ ἄλλους, ἐν τούτοις δὲ καὶ πάνσοφόν τινα καὶ πάγκαλον ἄνδρα, διασεσαλευμένον τὸ βάδισμα, ἐπικεκλασμένον τὸν αὐχένα, γυναικεῖον τὸ βλέμμα, μελιχρὸν τὸ φώνημα, μύρων ἀποπνέοντα… πάναβρόν τινα Σαρδανάπαλλον ἢ Κινύραν ἢ αὐτὸν Ἀγάθωνα, τὸν τῆς τραγῳδίας ἐπέραστον ἐκεῖνον ποιητήν.* Πβ. τη φράση *μύρων ἀποπνέοντα* με την έκφραση *νοτία Κινύρα χ*[*άρ*]*ις* του Αλκμάνος, ό.π. (σημ. 91). Ο Υγίνος (*Fab.* 270) κατατάσσει τον Κ. σε εκείνους *qui formossimi fuerunt*, όπως ο Αγχίσης, ο Πάρις, ο Κέφαλος, ο Τιθωνός, ο Αχιλλεύς κ.ά. Το κάλλος είναι σταθερή ιδιότητα των θεών και των ηρώων· βλ. *ΕλλΜ* 1.34. Αρμόζει, άλλωστε, σε έναν ιερέα και αγαπημένο της θεάς του έρωτα και της ομορφιάς, όπως και στους επίσης συντρόφους της Άδωνι, Αγχίση, Φάωνα και Φαέθωνα· πβ. Engel II.96.

[149] *Ἀνθ. Παλ.* 16.49.

[150] Βλ. ανωτ. σημ. 128.

[151] *Ἀνθ. Παλ.* 7.407.

[152] Βί. Σμυρν. *Ἐπιτ. Ἀδών.* 91-2.

Βίωνος, του Θεοκρίτου[153] και άλλων αντανακλούν την εξάπλωση αυτής της λατρείας και την επικαιρότητα του κυπριακού μύθου[154].

Ο Πτολεμαίος ο Μεγαλοπολίτης, από την ίδια περίπου εποχή, μας δίνει ένα στίγμα, μια πολύ σημαντική μαρτυρία για τον ίδιο τον Κινύρα, σαν να πρόκειται για ιστορικό πρόσωπο: αυτός και οι απόγονοί του είναι θαμμένοι στο ιερό της Αφροδίτης στην Πάφο[155].

Πολύτιμες, επίσης, πηγές είναι δύο αφιερωμένες στην Αφροδίτη επιγραφές από την Παλαίπαφο που κάνουν λόγο για συνέχιση της δυναστείας των Κινυραδών, καθώς και δύο επιγράμματα, όπου ο Πάφιος βασιλιάς Νικοκλής ανάγει την ξακουστή γενιά του στον θεϊκότατο Κινύρα[156].

Στον 3ο/2ο αι. π.Χ. ανήκει, κατά πάσα πιθανότητα, ο Ξενοφών ο Κύπριος, ο οποίος σύμφωνα με τη *Σοῦδα* έγραψε το έργο *Κυπριακά*, ιστορίες δηλαδή ερωτικών υποθέσεων γύρω από τον Κινύρα, τη Μύρρα και τον Άδωνι[157].

Σύμφωνα με πληροφορίες του Πλουτάρχου και του Στοβαίου, ο Θεόδωρος, συγγραφέας των *Μεταμορφώσεων*, έγραψε και αυτός για τη μεταμόρφωση της κόρης του Κινύρα, της Σμύρνας, σε δέντρο με παρέμβαση της Αφροδίτης[158].

Με το ίδιο θέμα υποθέτουμε ότι θα πρέπει να ασχολήθηκε και ο σύγχρονος του Καλλιμάχου Νίκανδρος, στα *Ἑτεροιούμενα*, μια συλλογή από διηγήσεις μεταμορφώσεων στους ελληνικούς μύθους[159]. Γενικά, είναι μια εποχή που γράφονται πλήθος μυθολογικά εγχειρίδια, μια εποχή που ο μύθος ζωντανεύει και γίνεται αναπόσπαστο μέρος της λόγιας ποίησης.

Από τον 1ο προχριστιανικό αιώνα και ύστερα βρίσκουμε σε παπύρους σχολιασμένα κείμενα από τον Όμηρο και πολλούς άλλους. Οι πρόχειροι αρχικά σχολιασμοί, με τα χρόνια συστηματοποιούνται και όλη η φιλολογική σοφία των Αλεξανδρινών διοχετεύεται στα *Σχόλια* που παίρνουν μεγάλη έκταση και αποτελούν το αναγκαίο συμπλήρωμα μιας καλής έκδοσης ενός απαρχαιωμένου ή δύσκολου κειμένου σαν του Ομήρου ή του Πινδάρου. Η σημασία των αρχαίων *Σχολίων*, ως πηγή μυθολογικών γνώσεων[160], είναι μεγάλη από τη στιγμή που δεν σώζονται μυθολογικά εγχειρίδια της αλεξανδρινής περιόδου, όπως του Βοίου, του Νικάνδρου, του Παρθενίου, του Θεοδώρου κ.ά., αλλά απόηχοι αυτών στους κατοπινούς Οβίδιο, *Απολλόδωρο, Υγίνο, Σέρβιο κ.ά. Για το θέμα μας, ιδίως τα ομηρικά και πινδαρικά *Σχόλια* αποτελούν πολύτιμο εργαλείο, όχι μόνο διότι διευκολύνουν την ερμηνευτική προσέγγιση αινιγματικών και δυσνόητων χωρίων,

---

153 Θεοκρ. *Εἰδύλλ*.15.

154 Βλ. το σχετικό άρθρο του Reed, *AAPPI*.

155 Πτολεμ. Μεγαλ. 161 F 1 (έκδ. Jacoby, *FGrH* IIIB.66)· έμμεση παράδοση από Κλήμ. Αλεξ. *Προτρ*. 3.45.4-5, Arnob. *Adv. nat.* 6.6 και 2.6.6-7 και Ευσεβ. *Εὐαγγ. προπ*. 2.6.6-7.

156 Για τις επιγραφές, βλ. Mitford, *HIOPa* 13 αρ. 31· *ΑΚΕΠ* Δα' αρ. 20.7. Για τα επιγράμματα, βλ. *ΑΚυΓ*² 11 Ε13-14, σσ. 82-85 και 251 κε.

157 *Σοῦδ. σ.λ. Ξενοφῶν.*

158 Πλουτ. *Ἠθ.* (*Συναγ. παραλλ.*) 310 F-311 A και Στοβ. 4.20b.71.1-9· ό,τι γνωρίζουμε για αυτόν τον συγγραφέα περιλαμβάνεται στο Ll.-J., *SH* 359.

159 Για τον Νίκανδρο γνωρίζουμε λίγο περισσότερα από τον Θεόδωρο και έχουν σωθεί λείψανα του έργου του, ενώ φαίνεται ότι το σωζόμενο έργο του Αντωνίνου Λιβεράλιδος *Μεταμορφώσεων Συναγωγή* στηρίχθηκε στο δικό του.

160 *ΕλλΜ* 1.152.

αλλά και γιατί διασώζουν, έμμεσα, ίχνη μιας μακρόχρονης παράδοσης, χαμένης στο μεγαλύτερο τμήμα της.

5. Η μετάδοση του μύθου στους Ρωμαίους

Μετά τον Γ' Μιθριδατικό πόλεμο (73 π.Χ.), ο ποιητής Παρθένιος από τη Νίκαια της Βιθυνίας πήγε αιχμάλωτος στη Ρώμη, ανήκοντας στα λάφυρα πολέμου ενός Κίννα, υποθέτουμε του νεωτερικού ποιητή Ελβίου Κίννα, καθώς παρατηρούμε σημαντική επίδραση του Παρθενίου στον Ρωμαίο ποιητή. Ο πρώτος είναι όψιμος εκπρόσωπος του συλλεκτικού ποιήματος και λέγεται ότι συνέθεσε *Μεταμορφώσεις* σε ελεγειακό μέτρο[161]. Ο δεύτερος έγραψε ένα μυθικό επύλλιο με τον τίτλο *Zmyrna*, για το οποίο ο φίλος του Κάτουλλος είχε προφητέψει αιώνια ανάγνωση, διασώθηκαν όμως ελάχιστοι στίχοι[162]. Έτσι, ο απελεύθερος Παρθένιος ουσιαστικά έγινε ο μεταδότης ελληνιστικών μορφών και θεμάτων στους Ρωμαίους.

Ο Οβίδιος, στο έργο του *Metamorphoses*, αφιερώνει μεγάλη έκταση στην ιστορία του Κινύρα και της Μύρρας και προωθεί με τη σειρά του τον μύθο[163]. Ο *Cinyras* καθιερώνεται πλέον στη λατινική γραμματεία ως πατέρας της Μύρρας και του Αδώνιδος, βασιλιάς της Πάφου και ιερέας της Αφροδίτης που περιπλανάται δυστυχισμένος ή αυτοκτονεί μετά την αποκάλυψη της φοβερής αιμομιξίας. Παίζεται το ομώνυμο δράμα στα θέατρα της Ρώμης, όπως παιζόταν το αντίστοιχο ελληνικό στα θέατρα του 4ου αι. π.Χ.

Είναι αξιοσημείωτο ότι πουθενά στις λατινικές πηγές δεν βρίσκουμε κάποιον απόηχο της ομηρικής διήγησης για τον Κινύρα, ένα στοιχείο που ισχυροποιεί την προαναφερθείσα υπόθεσή μας για το πέρασμα του μύθου μέσα από την ελληνιστική θεματολογία των μεταμορφώσεων, κομιστής της οποίας στο ρωμαϊκό έδαφος φαίνεται πως υπήρξε ο Παρθένιος. Από τη φόρμουλα αυτή διαφοροποιούνται ο Πλίνιος, ο Τάκιτος και ο Υγίνος. Ο πρώτος παρουσιάζει ένα εγκυκλοπαιδικό ενδιαφέρον για τη μακροβιότητα και τις τεχνικές εφευρέσεις του Κινύρα[164], δύο θέματα απομονωμένα από την υπόλοιπη σωζόμενη παράδοση, ενώ τον ιστορικό είναι λογικό να ενδιαφέρουν οι παραδόσεις για την ίδρυση του ιερού της Αφροδίτης και οι μαντικές ικανότητες των Κινυραδών[165]. Ο Υγίνος, πέρα από τον γνωστό μύθο για τις σχέσεις με την κόρη του, παρέχει και άλλες πληροφορίες

---

[161] Lesky 1039. Τόσο οι *Μεταμορφώσεις* του Παρθενίου που δεν σώθηκαν, όσο και μια σωζόμενη συλλογή *Ἐρωτικῶν Παθημάτων* που αφιέρωσε στον ελεγειακό Κορνήλιο Γάλλο, άσκησαν τεράστια επίδραση στους Ρωμαίους ποιητές· για τα σωζόμενα έργα και τα αποσπάσματα του Παρθενίου με σχόλια και αναλυτική εισαγωγή, βλ. έκδ. της Lightfoot, *Parth.*

[162] Catull. 95.

[163] Ov. *Met.* 10.298 κε. Επίσης, αναφέρει τον Άδωνι ως γιο του Κ. (*Cinyraque creatum*) στα *Her.* 4.97 και *Fast.* 5.227.

[164] Plin. *Nat. hist.* 7.154 και 195.

[165] Tac. *Hist.* 2.4 και *Ann.* 3.62.

για το πρόσωπό του γνωστές μόνο από τις ελληνικές πηγές, όπως λ.χ. ότι ήταν πάρα πολύ όμορφος[166].

Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε και τούτο: η Πάφος, η οποία δεν ήταν μόνο το βασίλειο του Κινύρα, αλλά προπάντων της *Γανάσ(σ)ας* Αφροδίτης, ήταν μια από τις πλέον ευνοημένες πόλεις της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η εύνοια αυτή μπορεί να ερμηνευτεί ως επακόλουθο της πεποίθησης των Ρωμαίων, και ιδιαίτερα του γένους των Ιουλίων, ότι κατάγονται από τον γιο της Αφροδίτης, τον Αινεία, τον καρπό της σχέσης της με τον θνητό Αγχίση[167]. Το ότι η Κύπρος, και μάλιστα η *Σεβαστὴ* και *Αὐγούστα* Πάφος[168], θεωρούνταν η βασική πηγή αυτής της θεότητας[169], απόλυτα κυρίαρχης στη Ρώμη σε τέτοιο σημείο, ώστε ο Καίσαρ να χτίσει ναό προς χάριν της Αφροδίτης-Μητέρας (*Venus Genetrix* ή *Genitrix*)[170], ήταν ένας ακόμη παράγοντας που καθιστούσε τον Κινύρα και τη Μύρρα οικεία και προσφιλή πρόσωπα στους Ρωμαίους[171].

6. Οι αυτοκρατορικοί χρόνοι και η ύστερη αρχαιότητα

Στον 1ο ή στον 2ο αιώνα μ.Χ. πρέπει να τοποθετήσουμε τη *Βιβλιοθήκη* που σώθηκε με το όνομα του Απολλοδώρου του Αθηναίου, γραμματικού της ελληνιστικής εποχής, αλλά πρόκειται, όπως αποδείχτηκε από τη μελέτη της γλώσσας και του ύφους, για ένα ψευδεπίγραφο έργο που αντλεί στοιχεία από προγενέστερα μυθογραφικά εγχειρίδια και αρχαιότερες διηγήσεις[172]. Ο *Απολλόδωρος επιχειρώντας γενικά να βάλει μια τάξη στη μυθολογία, από τη δημιουργία του κόσμου ως την ηρωική εποχή, δεν παραλείπει να τακτοποιήσει γενεαλογικά την αινιγματική και μετέωρη μορφή του Κυπρίου μυθικού βασιλιά, ενώ είναι εμφανής η τάση να τον εντάξει ειδικότερα στο αθηναϊκό γενεαλογικό δέντρο[173].

---

166 Hyg. *Fab*. 270.

167 Βλ. παραπομπές σε λατινικά κείμενα, *ΑΚΕΠ* Δα' αρ. 276-80.

168 Σύμφωνα με Δί. Κασσ. *Ρωμ. ίστ.* 54.23, ο Αύγουστος επέτρεψε να την αποκαλέσουν *Αὐγούστα*, ενώ σε πολλές επιγραφές της Παλαιπάφου και της Νέας Πάφου ονομάζεται *Σεβαστὴ Κλαυδία* ή *Σεβαστὴ Κλαυδία Φλαυΐα* (*Φλαουΐα*) *Πάφος*· βλ. *SEG* VI αρ. 810-812.

169 Πβ. Bennett 298.

170 Grimal 124. Γνωρίζουμε, επίσης, από την Παλαίπαφο τις αφιερώσεις στη Λιβία, τη μητέρα του Τιβερίου, που ονομαζόταν *Νέα Ἀφροδίτη* και ήταν η αληθινή ενσάρκωση της δυναστείας· βλ. Mitford, *IRCy* 227.

171 Πβ. *Cir*. 237 κε.· Prop. 3.19.15-16, Colum. *De re rust*. 10.1.172, Stat. *Silv.* 5.1.214, Lucan. *De bell. civ.* 8.716, Nemes. *Cyn.* 26-29 κ.α.

172 Lesky 1170· Saïd – Tréd. – Boull. II.268. Ο Frazer, *Apollod*. I σσ. XVIII-XIX (εισαγωγή), σχολιάζοντας την αξιοπιστία του έργου παρατηρεί ότι η ακρίβεια, με την οποία αποδίδει ή συνοψίζει τις διηγήσεις συγγραφέων προσιτών σε εμάς σήμερα, μας δίνει το δικαίωμα να δείξουμε εμπιστοσύνη για τα χαμένα έργα άλλων συγγραφέων.

173 *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.3-4. Στην *Ἐπιτ.* 3.9 ο *Απολλόδωρος επανέρχεται στην ομηρική διήγηση και τη σχετική ανεκδοτολογία για τον Κ.

Μια ανάλογη περίπτωση ψευδεπίγραφου έργου, όμως πολύ λιγότερο αξιόπιστου, είναι το μυθολογικό εγχειρίδιο *Fabulae*, παραδεδομένο με το όνομα του Υγίνου, ενός λογίου της αυγούστειας εποχής, του οποίου όλα τα έργα χάθηκαν. Στην ουσία, γλωσσικοί λόγοι οδήγησαν τον εκδότη του στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για το έργο ενός ημιμαθούς της εποχής των Αντωνίνων, ο οποίος ανατρέχει σε ένα αρκετά καλό ελληνικό πρότυπο που αντλούσε τους μύθους και τις υποθέσεις από παλαιότερες διηγήσεις[174]. Αυτό που έχει φθάσει, εν τέλει, σε εμάς είναι μόνο μια εκλογή χωρίων που έγινε από κάποιον άγνωστο ανθολόγο, πιθανότατα για σχολική χρήση. Τα λίγα ελληνικά και τα απίστευτα λάθη του συγκεκριμένου έργου πρέπει να μας καθιστούν ιδιαίτερα προσεκτικούς στη χρήση του κατά την έρευνά μας. Ο Υγίνος αναφέρεται εν συντομία στη γνωστή στους Ρωμαίους, ήδη από τον Οβίδιο και τους παλαιότερους ποιητές, ιστορία του Κινύρα (βασιλιά των Ασσυρίων και συγχρόνως γιο του Πάφου!), της Σμύρνας και του Αδώνιδος, χωρίς να προσθέτει κάποια ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια[175]. Πέρα της γνωστής ιστορίας, ο Υγίνος αναφέρεται στην παροιμιώδη ομορφιά του Κινύρα, κάτι που είναι γνωστό από τον Λουκιανό και τον Απολλωνίδη[176], και στην αυτοκτονία του μετά την αποκάλυψη της αιμομιξίας με την κόρη του, μια εκδοχή που δεν διασαφηνίζεται από άλλες πηγές. Εντελώς απομονωμένη είναι η πληροφορία του περί ίδρυσης από τον Κινύρα της πόλης Σμύρνης και ονομασίας της προς τιμή της κόρης του[177].

Θυμίζουμε ότι από τον 1ο/2ο αι. μ.Χ. έχουμε, χάριν στον Πλούταρχο, την περίληψη της ιστορίας του Κινύρα και της Σμύρνας, όπως την είχε διηγηθεί προηγουμένως (1ος αι. π.Χ.;) ο Θεόδωρος στις *Μεταμορφώσεις* του.

Πολύτιμες για τη γνώση μας σχετικά με την προέλευση της λατρείας της Αφροδίτης στην Πάφο είναι οι πληροφορίες του Παυσανία[178]. Ο γνωστός για τα αρχαιογνωστικά του ενδιαφέροντα και για την ιδιαίτερη αγάπη του προς τις λαϊκές ιστορίες του κάθε τόπου περιηγητής μάς παραδίδει και τη σπάνια εκδοχή για μια θυγατέρα του Κινύρα (την Εύνη κατά τον Τζέτζη), με την οποία παντρεύτηκε ο Τεύκρος[179].

Το εν λόγω πρόσωπο φαίνεται πως είχε στο μυαλό του ο Λουκιανός[180], όταν έγραψε για έναν Κινύρα, γιο ενός Σκινθάρου, πολύ όμορφο, που ήταν ερωτευμένος με την Ελένη και με τη δική της συγκατάθεση «κλέφτηκαν» με καράβι. Ο Μενέλαος, μόλις πήρε είδηση την απαγωγή, παίρνοντας τον αδελφό του έτρεξε για βοήθεια στον βασιλιά Ραδάμανθυ. Εκείνος πρόσταξε πενήντα ήρωες να επανδρώσουν ένα μονόξυλο πλεούμενο, για να καταδιώξουν τους

---

[174] Rose, *Hyg.* 3 κε.· του ιδίου, *ΙΛΛ* Β'.161-2.

[175] Hyg. *Fab*. 58, 242, 248, 251, 270, 271, 275.

[176] Βλ. ανωτ. σ. 44 και σημ. 148.

[177] Hyg. *Fab.* 275.

[178] Παυσ. 1.14.7.

[179] Αυτ. 1.3.2.

[180] Λουκιαν. *Ἀληθ. ἱστ.* 2.25-7. Η ομορφιά του Κ. τονίζεται επίσης στο *Ῥητ. διδ.* 11.8 (βλ. ανωτ. σημ. 148). Ο ίδιος ο Λουκιανός, όντας Σύριος από τα Σαμόσατα της Κομαγηνής, δεν έχασε την ευκαιρία να επισκεφθεί τον ναό της Αφροδίτης στον Λίβανο που, κατά τον ισχυρισμό του, είχε ιδρύσει ο Κ. (*Περὶ Συρ. θ.* 9.3). Πάντως, κατά τη σύντομη αναφορά του στη Μύρρα, ο Λουκιανός την τοποθετεί στο χώρο της Φοινίκης χωρίς να ονομάζει τους γονείς της (*Περὶ ὀρχ*. 58).

φυγάδες. Τους πρόφτασαν, μόλις το παράνομο ζευγάρι βρισκόταν κοντά στην Τυρόεσσα. Τελικά, η Ελένη γύρισε ντροπιασμένη και ο Ραδάμανθυς έπιασε τους ενόχους, τους έδεσε από τα γεννητικά τους όργανα και αφού πρώτα τους μαστίγωσε με μολόχα, τους έστειλε στην κόλαση. Από την πρώτη ανάγνωση γίνεται φανερό πως ο Λουκιανός εδώ[181] παρωδεί όχι μόνο την ομηρική ποίηση και τους ήρωες του τρωικού μύθου, αλλά και τη φαντασιοκοπία των περιπετειακών μυθιστορημάτων του 2ου αι. μ.Χ[182].

Από την ίδια περίπου εποχή, ο Δίκτυς από την Κρήτη, ο οποίος έγραψε ένα είδος τρωικού μυθιστορήματος που γνώρισε μεγάλη απήχηση μέσα από από μια μεταγενέστερη λατινική παράφραση του Σεπτιμίου, ονομάζει Κινύρα έναν δούλο του Ακάστου που αιχμαλώτισε ο Νεοπτόλεμος[183]. Είναι φανερή και εδώ η τάση για διακωμώδηση των γνωστών μυθικών προσώπων[184].

Στη λατρεία της Αφροδίτης και στον ρόλο του Κινύρα, ως ιδρυτή και αγαπημένου ιερέα της, στρέφεται η πολεμική των Ελλήνων και των Λατίνων συγγραφέων κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. Ο Κλήμης Ρώμης, ο Κλήμης Αλεξανδρεύς, ο Αρνόβιος, ο επίσκοπος Κύρου Θεοδώρητος, ο Φίρμικος Ματέρνος κ.ά. επικεντρώνονται στην κριτική κατά των οργιαστικών τελετών και των μυθολογούμενων ερωτικών σχέσεων του Κινύρα με την Αφροδίτη και τον Απόλλωνα, παρέχοντας όμως πολύτιμες γνώσεις για την οργάνωση του ιερού της Πάφου και τη λατρεία της θεάς. Η αιμομιξία, επίσης, συγκεντρώνει τα πυρά των Χριστιανών συγγραφέων[185], ενώ ο παροιμιώδης πλούτος του —συχνά μαζί με τον πλούτο του Μίδα ή του Κροίσου— αντιπαρατίθεται στην ολιγάρκεια που οφείλουν να επιθυμούν οι αληθινοί Χριστιανοί[186].

Ο μελετητής των πηγών από τα χρόνια της ύστερης αρχαιότητας οφείλει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός, όχι μόνο επειδή είναι δύσκολη πλέον η διάκριση του μυθικού από το εγκόσμιο και το καθημερινό, αλλά διότι, όπως προαναφέρθηκε[187], τα ονόματα των μυθικών προσώπων τώρα ξαναγίνονται κοινά ανθρωπωνύμια και οι γονείς συνηθίζουν να δίνουν στα παιδιά τους αρχαιοπρεπή ονόματα. Έτσι, κατά παρεξήγηση, συνδέθηκαν με τον Κινύρα δύο επιγράμματα που διασώζει η *Παλατινὴ Ἀνθολογία*, τα οποία όμως αναφέρονται σε έναν συνονόματο φτωχό

---

[181] Για περαιτέρω ερμηνείες του συγκεκριμένου χωρίου, βλ. τις εργασίες των Donadi, Deveraux και Levine.

[182] Lesky 1151.

[183] Δίκτ. 6.8. Τα χφφ. της λατινικής μετάφρασης έχουν τους τύπους *Tyniras*, *Syniras.*

[184] Ο αντιπαραδοσιακός μυθογράφος ή ψευδομυθολόγος Δίκτυς (πρόκειται για πλαστό όνομα) συγχέει πρόσωπα, πράγματα και εποχές. Η Καλυψώ π.χ. είναι αδερφή της Κίρκης, ενώ ο Πρίαμος γράφει στον βασιλιά της Ιερουσαλήμ Δαβίδ! Πολλά είναι τα αντιομηρικά και αντιηρωικά στοιχεία αυτού του έργου που πρέπει αρχικά να γράφτηκε τον 1ο αι. μ.Χ. στα ελληνικά, αλλά έχει διασωθεί σε λατινική μετάφραση του 4ου αι. μ.Χ.· για διεξοδικότερη συζήτηση, βλ. Γιατρομανωλάκης, εισαγωγή.

[185] Κυρίλλ. Αλεξ. *Ἧσ.* 70. 440· Προκοπ. *Ἧσ.* 2137. 47-49.

[186] Πολυάριθμες είναι οι σχετικές αναφορές του Λιβανίου κ.ά. (Δίωνος Χρυσοστόμου, Διογενιανού, Ρούφου, Γαληνού, Ιαμβλίχου, Ιμερίου) υπό το κριτικό πνεύμα όμως της σοφιστικής και της νεοπλατωνικής φιλοσοφίας περισσότερο.

[187] Βλ. ανωτ. σσ. 34-35.

γερο-ψαρά που προσφέρει τα δίκτυα του στις Νύμφες[188]. Υπάρχουν, ακόμη, επιγραφές από τη μετακλασσική Κόρινθο και την Απουλία της Ιταλίας που αναφέρουν αυτό το ανθρωπωνύμιο[189], το οποίο ας σημειωθεί ότι στη λατινική του μορφή *Cinyra* ή *Cinura* απαντά σε αρσενικά και σε θηλυκά ονόματα[190].

Ενδεικτική της πλούσιας, σχετικά με τον Κινύρα, παράδοσης και μυθογραφίας αυτών των χρόνων είναι η μαρτυρία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας κατά τον 4ο-5ο αι. μ.Χ.[191]:

> *μυθολογοῦσί τινες τῶν παρ᾽ Ἕλλησι ποιητῶν Μύῤῥαν γενέσθαι τὴν τοῦ Κινύρου τινὸς θυγατέρα, ὃς δὴ καὶ ἀχαλίνοις ὁρμαῖς ταῖς εἰς φιληδονίαν ἡττώμενος, συνεπλέκετο μὲν ἀσελγῶς τῇ ἰδίᾳ θυγατρί…*

Τα ίδια σχεδόν επαναλαμβάνει, λίγα χρόνια αργότερα, ο Προκόπιος Γάζης, άριστος γνώστης των κλασσικών γραμμάτων[192].

Ποιοι είναι αυτοί οι Έλληνες ποιητές που εννοούσαν οι ανωτέρω εκκλησιαστικοί συγγραφείς; Πάντως σε εμάς, αν εξαιρέσουμε την έμμεση παράδοση από τον Πλούταρχο (και τον Στοβαίο αργότερα) της ιστορίας του Κινύρα και της Σμύρνας, όπως την εξιστόρησε ο Θεόδωρος στις *Μεταμορφώσεις* του, δεν έχει φθάσει ποιητικό ή πεζό ελληνικό κείμενο που να κάνει λόγο γι᾽ αυτήν την ιστορία[193]. Αναφέρθηκε παραπάνω ότι για τους Κλασσικούς Αντίμαχο τον Κολοφώνιο και Πλάτωνα τον Κωμικό, καθώς και για τους Αλεξανδρινούς Διοσκορίδη και Απολλωνίδη, ο Κινύρας είναι απλώς ο πατέρας του Αδώνιδος. Ακόμη και ο *Απολλόδωρος που είχε υπ᾽ όψιν την προγενέστερη παράδοση δεν εντάσσει τη Σμύρνα στον μύθο του Κινύρα, ενώ ο Άδωνις είναι καρπός της συζυγικής του σχέσης με τη Μεθάρμη.

Αυτό το κενό έρχονται να καλύψουν τα *Commentaria* του Σερβίου, μαζί με τις υπόλοιπες λατινικές πηγές. Με το όνομα του γραμματικού Σερβίου σώζονται *Commentaria* στον Βιργίλιο σε δύο μορφές, τη συντομευμένη και την εκτενή[194]. Από

---

[188] Πρόκειται για δύο επιγράμματα (*Ἀνθ. Παλ.* 6.25 και 26) του Ιουλιανού, διοικητή της Αιγύπτου (5ος αι. μ.Χ.). Η παρερμηνεία δημιουργήθηκε αρχικά από τον Engel, II.116 και σημ. 50· επανέλαβε ο James, σ. 177. Αναφορά σε αυτήν τη σύγχυση στο *ΑΚΕΠ* Ε᾽ αρ. 110. Ο Baurain, *BCH* (1980) 279 και *ΟΝΟΜΑΤΑ* (1980) 9-10, υποστηρίζει ότι μολονότι οι ψαράδες και τα ψάρια δεν μπορούν να αποκλειστούν από τη θρησκευτική σκέψη των Κυπρίων, το πρόσωπο των επιγραμμάτων είναι αποδεσμευμένο από κάθε κυπριακό περίγυρο. Το ίδιο άσχετο με το γνωστό πρόσωπο του κυπριακού μύθου είναι ένα παλαιότερο επιτάφιο επίγραμμα του Ζωνά ή Διοδώρου από τις Σάρδεις (85 π.Χ.) που μιλάει για έναν χαροκαμένο πατέρα ονόματι Κ. (*Ἀνθ. Παλ.* 7.365).

[189] Frazer – Matthews σ.λ. *Κινύρας.*

[190] *Anth. Lat*. 1017. Από τους εκδότες Buecheler – Riese προτείνεται η γραφή *Cinyra* ή *Cinira* ως συχνό γυναικείο όνομα· πβ. το όνομα *Κινύρα* μιας Μαινάδος σε επιγραφή ελληνικού αγγείου, ανωτ. σημ. 87.

[191] Κύριλλ. Αλεξ. ό.π. (σημ. 185).

[192] Προκόπ. ό.π. (σημ. 185).

[193] Πλουτ. *Ἠθ. (Συναγ. παραλλ.)* 310 F-311 A· πβ. Στοβ. 4.20 b.71.1-9.

[194] Η εκτενέστερη μορφή έχει συμπληρωθεί με υλικό άλλων Σχολιαστών, περιλαμβανομένων και των χαμένων σήμερα *Σχολίων* του Αιλίου Δονάτου. Το μεγαλύτερο μέρος αυτού του συμπληρωματικού υλικού έχει τεράστια αξία, ωστόσο ακόμα δεν έχει γίνει μια καλή κριτική έκδοση ολόκληρου του έργου του Σερβίου. Κλασσική

τη δεύτερη, την αποκαλούμενη *Servius Danielis* ή *Servius auctus*, που πρέπει να γράφτηκε όχι από τον ίδιο τον Σέρβιο του 4ου/5ου αι. μ.Χ., αλλά από κάποιον άγνωστο Χριστιανό συγγραφέα του 7ου/8ου αι. μ.Χ., πληροφορούμαστε τη γνωστή ιστορία του Κινύρα και της Σμύρνας[195], καθώς και άγνωστο από άλλες πηγές μυθολογικό υλικό. Στο τελευταίο ανήκουν οι μύθοι του Μήλου και του Αμαράκου που εντάσσονται από τον Σέρβιο στον κυπριακό μύθο του Κινύρα. Οι ωραίες αυτές διηγήσεις αποτελούν χαρακτηριστική ένδειξη της πλούσιας παράδοσης γύρω από το όνομα του μυθικού βασιλιά, που έφθασε μέχρι τα πρώτα μεσαιωνικά χρόνια ζωντανή και συνεχώς εξελισσόμενη, όταν άλλοι μύθοι είχαν μείνει στάσιμοι και αμετάβλητοι αιώνες πριν[196].

7 . Οι βυζαντινοί λόγιοι

Από τον 5ο αι. μ.Χ. και μετά, οι αναφορές στον Κινύρα συνεχίζονται από τους λεξικογράφους Ησύχιο και Στέφανο Βυζάντιο και από τον ανθολόγο Στοβαίο. Αξιοσημείωτο είναι το ενδιαφέρον των δύο πρώτων να ετυμολογήσουν τοπωνύμια και φυτά της Κύπρου από γιους ή κόρες ή από τον ίδιο τον Κινύρα, κάτι που παρατηρούμε και στους παλαιότερους Ηρωδιανό, Νόννο και Διονύσιο[197]. Ο Στοβαίος[198] παραδίδει έμμεσα, όπως και ο Πλούταρχος, την εξιστόρηση του Θεοδώρου, ενώ αναφέρει και τις μαρτυρίες του Τυρταίου και του Μουσωνίου Ρούφου για τον μυθικό πλούτο του Κινύρα.

Μια περίεργη αναφορά του *Πασχαλίου Χρονικοῦ* (7ος αι. μ.Χ.) για τον Αθηναίο φιλόσοφο Άδωνι, γιο του Κινύρα, που παντρεύτηκε την επίσης φιλόσοφο, λογική και ωραία Αφροδίτη και έζησαν μαζί μέχρι τον θάνατο φιλοσοφώντας[199], μας θυμίζει την προσπάθεια του *Απολλοδώρου να εντάξει τον Κινύρα στην αθηναϊκή βασιλική οικογένεια, αλλά τίποτε παραπάνω. Τα ίδια σχεδόν επαναλαμβάνει αργότερα ο Γεώργιος Κεδρηνός στο συγκριτικό ιστορικό έργο του[200].

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ετυμολογία και τη συλλεκτική φιλολογία αποκορυφώνεται στη *Σοῦδα* τον 10ο αι. μ.Χ., καίτοι πολλαπλά αμφίβολο έργο, όμως εξαιρετικά πολύτιμο για την κλασσική παράδοση, μια πραγματική δεξαμενή της αρχαίας ελληνικής φιλολογίας[201]. Από εδώ πληροφορούμαστε τη γνωστή, ήδη

παραμένει η εκδ. των Thilo – Hagen. Για τον Σέρβιο, βλ. Rose, *ΙΛΛ* Β'.171 κε.· Kenney – Clausen 1031-32, 1186.

[195] Serv. *Comm. in Verg. Aen.* 5.72 και *Comm. in Verg. Ecl.* 10.18.

[196] Για τον μύθο του Αμαράκου, βλ. ανωτ. σ. 38· για τον μύθο του Μήλου (Serv. *Comm. in Verg. Ecl.* 8.37) ακολουθεί συζήτηση κατωτ. σ. 99.

[197] Το έργο του Ηρωδιανού *Περὶ καθολικῆς προσῳδίας* (2ος αι. μ.Χ.), το οποίο διασώθηκε σε επιτομές, υπήρξε η βασική πηγή των πληροφοριών του Στεφάνου Βυζαντίου, όπως φαίνεται από την ομοιότητα των ερμηνειών για τις λέξεις *Κύπρος, Ἀμαθοῦς, Κούριον* (Ηρωδιαν. *Περὶ καθ. προσῳδ.* 3.1.204, 3.1.242, 3.1204). Ο Διον. (3ος αι. μ.Χ.;), στα *Βασσ.* 2.1, και ο Νόνν. (4ος-5ος αι. μ.Χ.), στο ομοειδές έργο *Διον.* 13.451-2, αναφέρουν την επώνυμη πόλη του Κ., την *Κινύρειον* ή *Κινύρειαν*, άλλη ονομασία της Καρπασίας.

[198] Στοβ. ό.π. (σημ. 193).

[199] *Πασχ. Χρον.* 66.

[200] Κεδρ. *Σύν. ίστ.* 1.29.

[201] Lesky 138.

από τον Τυρταίο, παροιμιακή χρήση του ονόματος του Κινύρα για τον υπερβολικό πλούτο[202], καθώς και τη μεμονωμένη μαρτυρία πως ο Ξενοφών ο Κύπριος πραγματεύτηκε την ερωτική ιστορία του Κινύρα και της Σμύρνας[203].

Ο 12ος αι. μάς έδωσε τις *Παρεκβάσεις* του Ευσταθίου στον Όμηρο και τα *Σχόλια* του Τζέτζη στον Λυκόφρονα. Ο πρώτος στηρίχτηκε στα αρχαία ομηρικά *Σχόλια* και στις πληροφορίες της *Σούδας* και, όπως ήταν αναμενόμενο, παρέμεινε στο επικό θέμα του θώρακα και των σχέσεων του Κινύρα με τους Αχαιούς· το ίδιο το ομηρικό χωρίο, άλλωστε, δεν του έδινε αφορμή να επεκταθεί σε άλλα θέματα[204]. Αξιόλογες, επίσης, είναι οι σημειώσεις του για την Κύπρο στις *Παρεκβάσεις* στον Διονύσιο Περιηγητή[205]. Το εντελώς αντίθετο συμβαίνει με τον Τζέτζη, του οποίου τα *Σχόλια*[206] επικεντρώνονται κυρίως στο μυθολογικό σύμπλεγμα Κινύρας-Σμύρνα-Άδωνις-Αφροδίτη. Οι πληροφορίες του είναι πολυτιμότατες, διότι, εκτός των άλλων, φανερώνουν και καλή γνώση της κυπριακής πραγματικότητας και διαλέκτου[207].

Τέλος, στους ύστερους βυζαντινούς συγγραφείς Μακάριο Χρυσοκέφαλο και Αρσένιο ή Αριστόβουλο Αποστόλιο τον παροιμιογράφο βρίσκουμε καταγεγραμμένους τους απόηχους της ισχυρής και παλαιότατης φήμης για τα πλούτη του Κινύρα και, συγκεκριμένα, για τα δίκαια τάλαντά του[208].

---

[202] *Σοῦδ.* σ.λ. *καταγηρᾶσαι.*

[203] Αυτ. σ.λ. *Ξενοφῶν.*

[204] Ευστ. *Ὁμ. Ἰλ.* Λ 20 κε. Το θέμα του θώρακα που παραγκωνίστηκε από το πολύ πιο δημοφιλές θέμα της αιμομιξίας Κ. – Σμύρνας, το ξανασυναντούμε στον ρήτορα Θεμίστιο, *Εἰς Κωνστάντ.* 54a και *Χαριστ.* 201c· τέλος, στον πολύ μεταγενέστερο Θεόδωρο Υρτακηνό (13ος -14ος αι.), βλ. Boissonade, *Anecd. Gr.* I.263.

[205] Ευστ. *Διον. Περιηγ.* 508-9.

[206] Τα *Σχόλια* στον Λυκόφρονα παραδίδονται με το όνομα του γραμματικού Ισαακίου Τζέτζη, αλλά μάλλον είναι έργο του νεότερου αδελφού του Ιωάννη.

[207] Πβ. την κυπριακή ονομασία του Αδώνιδος *Γαύας*, [Τζέτζ.] *Λυκόφρ.* 831.

[208] Χρυσοκεφ. *Παροιμ.* 7.100· Αρσ. *Ἀποφθ.* 15.94a.

ΙΙ. ΤΟ ΟΝΟΜΑ

1. Οι παλαιότερες ερμηνείες

Δεν είναι τυχαίο ότι τα περισσότερα μυθικά πρόσωπα (θεοί, ημίθεοι και θνητοί) έχουν ομιλούντα ή εκφραστικά ονόματα. Επειδή η ονοματοδοσία ήταν έργο κυρίως της συντεχνίας των αοιδών, αυτοί φρόντιζαν να διαλέγουν ονόματα που να δηλώνουν ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της ζωής των προσώπων. Ο Κακριδής διακρίνει τα ονόματα των μυθικών ηρώων σε δύο κατηγορίες, στα προελληνικής προέλευσης κληρονομημένα από την παλαιότερη παράδοση (*Αχιλλεύς*, *Οδυσσεύς* κ.ά.) και στα ελληνικής καταγωγής είτε παρμένα επίσης από την παράδοση (*Οιδίπους*, *Διομήδης*) είτε πλασμένα από τους επικούς (*Πάτροκλος*, *Πολυνείκης* κ.ά.)[209]. Το όνομα *Κινύρας* ανήκει σε εκείνα τα μυθικά ονόματα, τα κληρονομημένα από την παλαιότερη παράδοση, που υπήρξαν κοινά ανθρωπωνύμια κατά τη μυκηναϊκή εποχή. Η ανεύρεση των δύο πινακίδων στην Πύλο με το όνομα *ki-nu-ra* ενισχύει, όπως αναλύθηκε ήδη, το μυκηναϊκό υπόβαθρο του όλου μύθου.

Εύλογα αναρωτιόμαστε αν *Κινύρας* ήταν το πραγματικό όνομα του προσώπου ή αν αυτό του δόθηκε σε κάποια στιγμή της ζωής του, πιθανόν ως τελετουργικός χαρακτηρισμός. Ο Λουκιανός, πάντως, λέει ότι κατά τη διάρκεια του αξιώματός του ο αρχιερέας έμενε χωρίς όνομα[210].

Ετυμολογική ερμηνεία του ονόματος διαβάζουμε για πρώτη φορά στον Ευστάθιο[211]:

> *καὶ αὐτὸν* (sc. *Κινύρην*) *μὲν ἀπολωλέναι ᾠδικῶς ἁμιλλώμενον τῷ Ἀπόλλωνι ὡς οἷα μουσικῆς τεχνίτην· διὸ καὶ Κινύρης ἐκλήθη παρωνύμως τῇ κινύρᾳ.*

Έτσι, κατά τον Ευστάθιο, ο Κινύρας ως τεχνίτης μουσικής πήρε την ονομασία της *κινύρας*, της κιθάρας κατά τη *Σοῦδα*[212]:

> *κινύρα· ὄργανον μουσικόν, ἢ κιθάρα. ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ νεῦρα.*

---

[209] *ΕλλΜ* 1.29 κε.

[210] Λουκιαν. *Λεξιφ.* 10: *εὐ εἰδὼς ὅτι ἐξ οὗπερ ὡσιώθησαν, ἀνώνυμοί τέ εἰσι καὶ οὐκέτι ὀνομαστοί ὡς ἄν ἱερώνυμοι ἤδη γεγενημένοι.*

[211] Ευστ. *Ὁμ. Ἰλ.* Λ 20. Πβ. *Σοῦδ.* σ.λ. *Κινύρας*, σύμφωνα με την παλαιότερη έκδοση του λεξικού από τους Gaisford – Bernhardy: *ὄνομα κύριον. Θείαντος παῖς, βασιλέως Κύπρου, ζάπλουτος· ὅν φασιν ἁμιλλώμενον τῷ Ἀπόλλωνι, ὡς οἷα μουσικῆς τεχνίτην ἀπολωλέναι. διὸ καὶ Κινύρης ἐκλήθη παρωνύμως τῇ κινύρᾳ.*

[212] *Σοῦδ.* σ.λ. *κινύρα.*

Σύμφωνα με την ερμηνεία του Ευσταθίου (*Κινύρας* = κιθαρωδός), πρόκειται για ένα όνομα ομιλούν, όπως πλείστα άλλα, που αποδίδει ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της ζωής του προσώπου.

Η λέξη *κινύρα* απαντά για πρώτη φορά στη μετάφραση των Εβδομήκοντα[213]. Οι λόγιοι αυτοί (δεν γνωρίζουμε την ακριβή χρονολογία πάντως κατά τον 3ο ή 2ο αι. π.Χ.), όταν μετέφρασαν τη *Βίβλο* από την Εβραϊκή στην Κοινή Ελληνική[214], απέδωσαν το εβραϊκό όργανο *kinnor* με τον όρο *κινύρα*. Σύμφωνα με πληροφορία του Ιωσήπου (1ος αι. μ.Χ.), η *κινύρα*, μαζί με τα όργανα *νάβλα* και *κύμβαλα* κατασκευάστηκαν από τον Δαυίδ, ο οποίος δίδαξε τους Λευίτες να υμνούν τον θεό με αυτά κατά τα Σάββατα και τις άλλες εορτές. Ειδικότερα, για τον Ιουδαίο ιστορικό[215] *ἡ μὲν κινύρα δέκα χορδαῖς ἐξημμένη τύπτεται πλήκτρῳ*, δηλαδή ήταν ένα είδος κιθάρας, κάτι σαν ψαλτήρια άρπα[216]. Η *κινύρα*, άρα, ήταν ένα όργανο ευρύτατα γνωστό στους Έλληνες μέσω της μετάφρασης της *Βίβλου* και των μεταχριστιανικών κειμένων[217]. Το πρόβλημα, εν τούτοις, είναι πώς αυτή η λέξη-δάνειο χρησιμοποιήθηκε μια χιλιετία νωρίτερα για την ονοματοδοσία του βασιλιά-ιερέα και μουσικού Κινύρα[218]. Γιατί, ενώ συναντούμε στα αρχαία κείμενα άλλες ονομασίες που αποδίδουν τα έγχορδα μουσικά όργανα όπως *λύρα*, *φόρμιγξ*, *βάρβιτος* ή *βάρμος*, *κιθάρα* ή *κίθαρις*, απουσιάζει παντελώς η *κινύρα*; Μήπως πρόκειται για μια ακόμη παρετυμολογία ονόματος εμπειρικού καθαρά χαρακτήρα;

Για τον Ευστάθιο η *κινύρα* ήταν ένα όργανο τόσο οικείο από την εκκλησιαστική παράδοση, ώστε δεν τον προβλημάτισαν τυχόν αναχρονισμοί και ερωτήματα σαν τα προαναφερθέντα. Ακόμη και η ετυμολόγηση της *κινύρας* από *τοῦ κινεῖν τὰ νεῦρα* στη *Σοῦδα* είναι καθαρή παρετυμολογία και φανερώνει άγνοια της ανατολικής προέλευσης της λέξης από το μουσικό όργανο *kinnor*. Αυτός ο εύκολος συσχετισμός μεταξύ του *Κινύρα* και της *κινύρας* υιοθετήθηκε, εν συνεχεία, από την πλειονότητα των νεότερων μελετητών, αποπροσανατολίζοντας συχνά την έρευνα, όχι μόνο γύρω από το όνομα, αλλά και από την καταγωγή και την υπόσταση του ίδιου του προσώπου. Ας εξετάσουμε στη συνέχεια αναλυτικότερα τις σημαντικότερες από αυτές τις απόψεις.

---

[213] Εβδομήκ. *Βασιλ*. 1.10.5, 1.16.16, 1.16.23 κ.α.

[214] Lesky 1096 κε.

[215] Ιωσήπ. *Ἰουδ. ἀρχ*. 7.85, 7.306, 8.94, 8.176· αλλού γίνεται λόγος για την κατευναστική δύναμη του ήχου της *κινύρας* και τη θεραπεία από την ταραχή των δαιμονίων (*Ἰουδ. ἀρχ*. 6.166, 6.168).

[216] Η υλική υπόσταση αυτού του οργάνου έχει γίνει μερικές φορές αντικείμενο διαφωνιών, καθώς οι οικογένειες των μουσικών οργάνων αριθμούν πολυάριθμα μέλη. Έτσι, ενώ κατά τους Εβδομήκοντα η *κινύρα* κρούεται με το χέρι, κατά τον Ιώσηπο κρούεται με πλήκτρο (βλ. LSJ[9] σ.λ. *κινύρα*). Ο Baurain, *BCH* (1980) 304, στρέφεται στην ασύμμετρη λύρα με αντηχείο, την οποία έπαιζαν με πέννα. Ο Michaelides, σ. 168, καταλήγει στο ότι η *κινύρα* ήταν ασιατικής ή ιουδαϊκής προέλευσης και ότι το εβραϊκό *kinnor* ειδικότερα ήταν μια κιθάρα με δέκα χορδές που κρουόταν με πλήκτρο, όπως είχε υποστηρίξει και ο Ιώσηπος.

[217] Οι Εκκλησιαστικοί συγγραφείς, οι Πατέρες της Εκκλησίας και οι βυζαντινοί λόγιοι (Ευσέβιος, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ιωάννης Χρυσόστομος, Μιχαήλ Ψελλός, Κωνσταντίνος Πορφυρογένητος κ.ά) αναφέρονται συχνότατα στην *κινύρα*· βλ. *ThGrL* σ.λ. *κινύρα*.

[218] Τον ίδιο προβληματισμό εκφράζει και ο Baurain, *ONOMATA* (1980) 8.

Το 1841 ο Engel συσχετίζει τον Κινύρα με τη φοινικική λέξη *kinnôr*[219]. Κατά την άποψή του, αυτό το μουσικό όργανο έγινε γνωστό στο νησί κατά τα χρόνια της παρουσίας των Φοινίκων και εξελληνίστηκε υπό την επίδραση της λέξης *κινυρός*. Όμως, διευκρινίζει ότι οι Κύπριοι χρησιμοποίησαν την *κινύρα*, όχι για να προσδιορίσουν το έγχορδο όργανο που αλλιώς καλείται λύρα, κιθάρα ή άρπα, αλλά για να αποδώσουν τη μουσική του αυλού της κυπριακής λατρείας, του *γίγγρου*. Για τον πένθιμο χαρακτήρα αυτής της μουσικής βασίστηκε στις όμοιες φωνητικά λέξεις της Ελληνικής *κινύρομαι* και *κινυρός* που απαντούν στα αρχαία κείμενα ήδη από τον Όμηρο. Το ρ. *κινύρομαι* σημαίνει «εκπέμπω θρηνώδη φωνή, θρηνώ, οδύρομαι» και το ομόρριζο επίθετο σημαίνει «κλαυθμηρός, γοερός». Όσον αφορά την εξίσωση του αυλού με τον *γίγγρα*, χρησιμοποίησε αρχαίες πηγές που αναφέρουν ότι στους Φοίνικες ο Άδωνις ονομάζεται *Γίγγρης* και οι αυλοί καλούνται *γίγγροι* από τους περί τον Άδωνι θρήνους. Ως τεκμήριο των λεγομένων του ο Engel παρουσίασε τον μυθολογούμενο μουσικό ανταγωνισμό Απόλλωνος – Κινύρα σαν διαμάχη των δύο διαφορετικών οργάνων, της λύρας και του αυλού, όπως στους αντίστοιχους διαγωνισμούς του θεού με τον Λίνο από το Άργος και τον Μαρσύα από τη Φρυγία[220]. Αλλά και η στενή σχέση του Κινύρα με τον Άδωνι, μέσα από τον γνωστό μύθο, οδηγεί στη σύνδεση του πατέρα με τον αυλό, τον *γίγγρα*. Η φοινικική πλευρά του Κινύρα, την οποία ο Engel συμπέρανε βάσει κάποιων πηγών, κατέστη βεβαιότητα και πήρε έτσι τη θέση της στη «φοινικομανία» που κυριαρχούσε τότε στις έρευνες σχετικά με την αρχαία ελληνική ιστορία[221]. Ωστόσο, κατά την άποψή του, το όνομα είναι το μοναδικό φοινικικό στοιχείο που έχει απομείνει στον σχετικό μύθο και, κατά τα άλλα, πρόκειται για έναν συνήθη Έλληνα ήρωα[222].

Στα τέλη του 19ου αι. ο αρχαιολόγος Ohnefalsch-Richter, που με τις ανασκαφές του στην Κύπρο προώθησε σημαντικά την κυπριακή αρχαιολογία και ιστορία, δεν παρέλειψε να εκφράσει την άποψή του για τον πρώτο μυθικό βασιλιά της Κύπρου[223]. Υποστηρίζει ότι το όνομα προέρχεται από τη φοινικική-εβραϊκή λέξη *kinnar* που σημαίνει «άρπα». Διευκρινίζει ότι είναι ένα μουσικό όργανο που απαντά συχνά στη *Βίβλο*, αλλά αναφέρεται μόνο στην καθημερινή ζωή και ποτέ ως θρησκευτικό όργανο. Επίσης, προτείνει ως πιθανή την καρική προέλευση (άρα ινδοευρωπαϊκή) του ονόματος *Κινύρας*, κάνοντας λόγο για συσχετισμό των κυπριακών (και λακωνικών) ονομάτων του Αδώνιδος *Κύρις*, *Κίρις* και *Κίῤῥυς* (δηλαδή *Κύριος*), του *Κινύρα* και της αναγραφόμενης σε κυπριακές επιγραφές γενιάς ιερέων *Κάρυς*, *-υος*.

Την ίδια περίπου εποχή ο Meyer και ο Enmann εξέφρασαν διαφορετικές απόψεις, ανεπιτυχείς όμως[224]. Ο τελευταίος, μάλιστα, φθάνει στο ακραίο σημείο να εξηγήσει τα ονόματα *Ταμίρας* και *Κινύρας* από την Ινδογερμανική-Ελληνική ως

---

[219] Engel II.109 κε., όπου και οι σχετικές παραπομπές στις αρχαίες πηγές για τον *γίγγρα* και τον Άδωνι-Γίγγρη.

[220] Από τους σύγχρονους μελετητές ο Atallah, σ. 312 κε., αντιπαραθέτει ομοίως τον Κ. ως σπουδαίο αυλητή στον Απόλλωνα, τον μεγάλο παίκτη της λύρας.

[221] Πβ. Drexler σ.λ. *Kinyras*, στο Roscher, *Lex. Myth*. II.1 (1890-1894) 1189-1192· Kroll σ.λ. *Kinyras*, *RE* XI.1 (1921) 484-486.

[222] Engel I.203.

[223] Ohnefalsch-Richter 222 κε.

[224] Meyer II.225· Enmann 55· κριτική των απόψεών τους κάνει ο Kroll, ό.π. (σημ. 221) 486.

«βράδυ» και «πρωί» αντίστοιχα και βλέπει σε αυτούς ένα παράλληλο ζευγάρι με τους Διοσκούρους!

Στις αρχές του 20ου αι. ο Frazer δέχεται και αυτός τη σημιτική καταγωγή του ονόματος από το *kinnor*, τη λύρα δηλαδή που έπαιζε ο Δαβίδ μπροστά στον Σαούλ. Τονίζει, αντίθετα από τον Ohnefalsch-Richter, πως η μουσική της λύρας ή της άρπας δεν ήταν μια απλή διασκέδαση της καθημερινής ζωής, αλλά τυπικό μέρος της θρησκευτικής ζωής, καθώς η μελωδία της τόνωνε τον θρησκευτικό ενθουσιασμό, όπως ο οίνος[225].

2. Οι νεότερες θεωρίες

Στα επόμενα χρόνια η ανεύρεση πλήθους κειμένων στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και η ανάπτυξη των ανατολικών σπουδών προώθησαν ακόμη περισσότερο την έρευνα του ονόματος.

Το 1953 ο Otten δημοσίευσε ένα χεττιτικό κείμενο από το Μπογκάζκιοϊ[226], όπου εμφανίζονται πλάι-πλάι οι λέξεις *el-ku-ni-ir-sha* και *a-se-er-tum*. Η δεύτερη θεότητα είναι η *Ashera* των Τυρίων, δηλαδή η Αστάρτη. Όσον αφορά την πρώτη θεότητα, τη συγκρίνει με τη φοινικική *el qn rs* (ο *El* που έφτιαξε τη γη). Εν ολίγοις, διατυπώνει την υπόθεση ότι ο *Κινύρας* και ο *Γίγγρας* ήταν η μεταγενέστερη εξέλιξη ενός και του αυτού ονόματος και ότι δεν είναι απίθανο το όνομα *Kunirsa* να επέζησε μέχρι και την ελληνορωμαϊκή εποχή, έστω και αν θα έπρεπε να προϋποθέσουμε ένα ενδιάμεσο στάδιο, κατά το οποίο η φράση *el qn rs* συγχωνεύτηκε σε ένα όνομα χωρίς το αρχικό *el*.

Ως συμπλήρωμα της ίδιας υπόθεσης, ακολουθεί το 1956 ο Kirst, ο οποίος, σε ένα εμπεριστατωμένο άρθρο, ορμώμενος από τη γνώση ότι το όνομα *Άδωνις* είναι εξελληνισμένη μορφή του φοινικικού ονόματος *Adon* και στηριγμένος στη μαρτυρία του Κλειτάρχου, ιστορικού του Αλεξάνδρου (4ος π.Χ.), ότι πατρίδα του Αδώνιδος είναι η Γκούμπλα-Βύβλος, όπου κατοικούσε ο πατέρας του, υποθέτει ότι το όνομα *Κινύρας* είναι εξελληνισμένη μορφή μιας αρχαίας, φοινικικής-χαναανικής θεότητας[227]. Στηρίζει αυτήν την υπόθεση σε χεττιτικά σφηνοειδούς γραφής κείμενα που βρέθηκαν στο Μπογκάζκιοϊ —χρονολογούνται πριν από την καταστροφή της Χαττούσας και των αρχείων της το 1200 π.Χ.— και αναφέρονται αποσπασματικά σε χαναανικό μύθο, ένα από τα οποία είχε δημοσιεύσει νωρίτερα ο Otten. Εκεί διαβάζουμε για τον θεό *El Kunirsa*, σύζυγο της μοιχαλίδας *Ašertu* ή απλώς για τη θεότητα *Kunirša*. Κατά τον Kirst, από τον σημιτικό θεό *il qn ars – il qūnearsā* φθάνουμε στο *elkunirsa* ή *Kunirša* και από εκεί στο ελληνικό *Κινύρας* και στο λατινικό *Cinyras*. Στους Έλληνες το φοινικικό *El* (θεός) δεν μεταφράζεται, γιατί ο Κινύρας δεν είναι δημιουργός της Γης, αλλά Κύπριος βασιλιάς και ιδρυτής πόλης.

Ανατολικής προέλευσης και ειδικότερα χεττιτικής θεωρούν ορισμένοι ερευνητές τη λέξη *κινύρα*. Ο Grimme παραθέτει την *κινύρα* (*zinar*) μεταξύ άλλων

---

[225] Frazer, *Adon*. 45.

[226] Otten 124-150, κυρίως 138-9.

[227] Kirst 185-9.

δανείων λέξεων από τους Χετταίους[228]. Όπως παρατηρεί, οι Έλληνες δεν πήραν από τους Χετταίους μόνο αντικείμενα υλικού πολιτισμού (μουσικά όργανα κ.ά.), αλλά και πολλά στοιχεία της ελληνικής ιστορίας των θρησκειών σχετικά με θεούς και ήρωες δείχνουν επαφή με το χεττιτικό στοιχείο. Η έρευνα όμως, κατά τον ερευνητή, για τη γενικότερη σχέση Χετταίων – Ελλήνων παραμένει ακόμη ανεπαρκής.

Το 1963 ο Jirku ενισχύει την ανατολική προέλευση του ονόματος[229]. Εξετάζει έγγραφα που βρέθηκαν στην πόλη Ουγκαρίτ της Συρίας, μεταξύ των οποίων και το κείμενο ενός καταλόγου θεών σε αλφαβητική Ουγκαριτική σφηνοειδή γραφή και μαζί ένα παράλληλο κείμενο σε Βαβυλωνιακή σφηνοειδή γραφή. Σε αυτόν τον κατάλογο θεών απαντά, στην χωρίς φωνήεντα Ουγκαριτική σφηνοειδή γραφή, το θεϊκό όνομα *knr*, το οποίο στη Βαβυλωνιακή σφηνοειδή γραφή αντίστοιχα αναφέρεται ως *il is kinarum* και σημαίνει «θεός της λύρας». Η λύρα μάς ανάγει όχι μόνο σε άλλα κείμενα, αλλά και σε ομοιώματα που βρέθηκαν σε παλαιότατα χρόνια στη συροπαλαιστινιακή ακτή. Άρα, όταν διαβάζουμε στην *Παλαιὰ Διαθήκη* για την εντύπωση που έκανε στον βασιλιά Σαούλ το παίξιμο λύρας από τον Δαυίδ, τότε μπορούμε να θεωρήσουμε αυτό ως μια επίδραση του θεού *Kinaru*. Ακολούθως, ο Jirku θεωρεί ότι το όνομα *Κινύρας* δεν προήλθε από την επίσης σημιτική λέξη *kinnor* (όργανο κινύρα), αλλά από το όνομα της παλαιότερης συροπαλαιστινιακής θεότητας *Kinaru*. Ο Ευστάθιος, κατά τον ερευνητή, δεν γνώριζε τίποτα για αυτήν τη θεότητα, εφ᾽ όσον παρέμεινε «θαμμένη» για δύο χιλιετίες περίπου στα ερείπια της Ουγκαρίτ.

Στην όλη συζήτηση περί ανατολικής και ειδικότερα φοινικικής προέλευσης του ονόματος οφείλουμε να συμπεριλάβουμε και τον συσχετισμό από ορισμένους με τα φοινικικά ορυχεία των *Αἰνύρων* και των *Κοινύρων* της Θάσου που αναφέρει ο Ηρόδοτος[230] και μια στήλη που βρέθηκε στη Θάσο[231]. Γνωρίζουμε πως ο αρχαίος ιστορικός μιλάει για ίδρυση της Θάσου από τους Φοίνικες, για τον Φοίνικα Θάσο που έδωσε το όνομά του στο νησί, καθώς και για την εγκαθιδρυμένη από τους Φοίνικες λατρεία του Ηρακλέους. Οι γνώσεις μας, όμως, για το νησί είναι αρκετά ασαφείς ιδιαίτερα για την προαποικιακή περίοδο, δηλαδή για την πριν από τον αποικισμό των Παρίων περίοδο. Θα ήταν ακραίο λοιπόν να συσχετίσουμε γλωσσικά τα δύο τοπωνύμια με το ανθρωπωνύμιο *Κινύρας*[232].

---

[228] Grimme 19. Η Χεττιτική είναι ανατολική γλώσσα ινδοευρωπαϊκής προέλευσης.

[229] Jirku 211.

[230] Ηρόδ. 6.47: *εἶδον δὲ καὶ αὐτὸς τὰ μέταλλα ταῦτα, καὶ μακρῷ ἦν αὐτῶν θωμασιώτατα τὰ οἱ Φοίνικες ἀνεῦρον οἱ μετὰ Θάσου κτίσαντες τὴν νῆσον ταύτην, ἥτις νῦν ἐπὶ τοῦ Θάσου τούτου τοῦ Φοίνικος τὸ οὔνομα ἔσχε. τὰ δὲ μέταλλα τὰ Φοινικικὰ ταῦτα ἐστὶ τῆς Θάσου μεταξὺ Αἰνύρων τε χώρου καλεομένου καὶ Κοινύρων, ἀντίον δὲ Σαμοθρηίκης, ὄρος μέγα ἀνεστραμμένον ἐν τῇ ζητήσι.*

[231] Salviat – Sevais 280-4 και σημ. 3.

[232] Ο Baurain, *ΟΝΟΜΑΤΑ* (1980) 11 και σημ. 28, επισημαίνει ότι τα δύο τοπωνύμια μάς κάνουν να σκεφθούμε το όνομα *Κινύρας*, αφού έχουν κοινό το επίθημα *–υρα* που βρίσκουμε στο *ἄργυρος*. Όσο αφορά το πρώτο μέρος, θα μπορούσαμε να το συσχετίσουμε με μια παλιά σημιτική λ. που σήμαινε «χρυσός» ή με το σουμεριακό *ginnum* που χαρασσόταν πάνω στο ασήμι και δήλωνε την ποιότητά του. Καταλήγει, όμως, ότι δεν υπάρχει κανένα κλιτικό σύστημα, όπου ο ρόλος του επιθήματος *-υρο* να εμφανίζεται καθαρά, και ότι το πρώτο μέρος δεν αντιστοιχεί σε τίποτα γνωστό εξακριβωμένα.

Με δύο άλλα κοντινά μεταξύ τους τοπωνύμια της περιοχής της Επιδαύρου συσχετίζει ο Astour[233] το όνομα *Κινύρας* και της κόρης του *Μύρρας*, με το *Κυνόρτιον* και το *Μύρτιον* αντίστοιχα. Πρόκειται για βουνά κοντά στην περιοχή της λατρείας του Ασκληπιού. Το δεύτερο ετυμολογείται από τη *μυρτιά*, ενώ το πρώτο μπορεί να συνδεθεί είτε με τη λ. *κύων*, *κυνός*, είτε με τον Κινύρα. *Κυνόρτας* είναι επίσης ένα πρόσωπο που εμφανίζεται στη μυθική γενεαλογία των προδωρικών βασιλιάδων της Λακωνίας σε ένα ιδιαίτερα σημαίνον περιβάλλον: είναι εγγονός του *Αμύκλα* που συσχετίζεται με τον χαναανικό θεό *Ršp Mkl*, έναν θεό που συναντούμε και ως *Αμυκλαίο Απόλλωνα* στη Σπάρτη και στην Κύπρο[234] και πατέρας του *Οιβάλου* που συνδέεται ετυμολογικά με το ιερό σημιτικό βουνό *Êbāl* και από τον οποίο γεννήθηκε ο Τυνδάρεως, πατέρας της Ελένης[235]. Ο Astour βλέπει, συνεπώς, μια πιθανή σημιτική προέλευση του μυθικού *Κυνόρτα* από τη δυτικο-σημιτική λέξη *kinnor* (λύρα) και τη δωρική κατάληξη *-τας* αντί της αττικής και ιωνικής *-της*. *Κυνόρτας*, σύμφωνα με την ανάλυσή του, θα μπορούσε να είναι ένας ανάλογος τύπος με τον *αὐλητή*, τον *φορμικτή* και τον *κιθαριστή*. Κατά τον ερευνητή, αυτά τα σημιτικής προέλευσης ονόματα κοντά στην περιοχή του επιδαύρειου Ασκληπιείου συνδέουν αυτόν τον θεό με τον Άδωνι, γιο του Κινύρα και της Μύρρας. Πράγματι, ενώ δεν έχει βρεθεί κάποιο στοιχείο λατρείας του Αδώνιδος στην Επίδαυρο, οι Έλληνες κατά κανόνα ταύτιζαν τον γιο του Απόλλωνος Ασκληπιό με τον φοινικικό θεό της θεραπείας *Ešmun*[236], με τον οποίο συσχετίστηκε και ο φοινικικός Άδωνις[237]. Πάντως, κατά την άποψή του, τα ονόματα *Κινύρας* και *Μύρρα* έχουν καθαρά σημιτική προέλευση, από τη θεοποιημένη λύρα, δηλαδή το *kinnor*, και τη *μύρρα* αντίστοιχα.

Ο Kapera[238] συμφωνεί με τον Jirku ότι τα κείμενα της Ουγκαρίτ μάς δίνουν τη λύση για την ακριβή ετυμολογία του ονόματος. Αρκετές πινακίδες μιλούν, όντως, για το *ki-na-ru(m)* ή για το *knr*, δηλαδή για τη λύρα. Σύμφωνα με γλωσσολογικές αναλύσεις, κατά την Ύστερη Φοινικική περίοδο το φωνήεν *u* στην τελευταία συλλαβή του ονόματος *kinaru|m|* έγινε μακρό και έδωσε τον τύπο *kin|n|ûr* και το αντίστοιχο ελληνικό *Κινύρας*. Με αυτό το δεδομένο το να δούμε στο *D.ĞIS kinaru* μια θεότητα ελάχιστα σημαντική, υποστηρίζει ο Kapera, φαίνεται υπερβολικό. Πολύ πιο απλά πρόκειται για μια λύρα ξύλινη (προσδιοριστικό *ĞIS*) που αποκαλείται θεϊκή (*DINGIR*), γιατί ανήκει σε θεότητα.

---

[233] Astour, *HS* 308.

[234] Η ταύτιση του θεού *Reshef Mikal* που έφεραν οι Φοίνικες στην Κύπρο με τον *Αμυκλαίο Απόλλωνα* που είχαν φέρει οι Έλληνες άποικοι στο νησί, στηρίζεται και σε μεταγενέστερες, δίγλωσσες επιγραφές από το Ιδάλιο (του 4ου-3ου αι. π.Χ.)· βλ. Dietrich.

[235] Γενικότερα αποδεκτή είναι η εκδοχή που θέλει τον Κυνόρτα, γιο του Αμύκλα και εγγονό του Λακεδαίμονος· για τη μυθική γενεαλογία της Λακωνίας, βλ. *ΕλλΜ* 3.226-227· για τον Κυνόρτα, βλ. Grimal 384-385. Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο, κατά τη γνώμη μας, είναι ότι ο Κυνόρτας ήταν ο μεγαλύτερος αδελφός του Υακίνθου, του ερωμένου του Απόλλωνος· τον ρόλο αυτόν στην Κύπρο έχει ο Κ.

[236] Στην κλασσική περίοδο στο Κίτιο λατρευόταν ο *Ešmun*, τον οποίο αργότερα, κατά την ελληνιστική και τη ρωμαϊκή περίοδο, διαδέχτηκε ο Έλληνας θεός Ασκληπιός· για τη λατρεία του Ασκληπιού στην Κύπρο, βλ. Bennett 365-367· Καραγιώργη, *ΕΘΗρΑΚ* 234-236· *ΑΚυΓ*[4] 78-80.

[237] Πβ. τη βασική μελέτη του Baudissin.

[238] Kapera, *EHPaK* 195 κε. και *KinyrMygd* 131 κε.

Ο Chantraine[239] δεν αποδέχεται τον ετυμολογικό συσχετισμό του ανθρωπωνύμιου με τη σημιτική *κινύρα*. Περισσότερο το συνδέει με τις λέξεις *κινυρός*, *κινύρομαι*, *κιναρύζεσθαι*, τις οποίες παραλληλίζει με τις λέξεις *μινυρός*, *μινυρίζω*, *μινύρομαι*, αλλά δεν προτείνει κάποια ετυμολογία τους.

Κατά τον Σπυριδάκι[240], το όνομα *Κινύρας* είναι προελληνικό με σημιτική προέλευση. Η μη συμμετοχή του Κυπρίου βασιλιά στην πανελλήνια εξόρμηση κατά της Τροίας υπό τον Αγαμέμνονα δηλώνει ότι, παρά την εγκατάσταση των Μυκηναίων ήδη από του 14ου -12ου αι. π.Χ., στο νησί υφίσταντο ακόμα προελληνικά στοιχεία. Το όνομα προήλθε από τη σημιτική λέξη *kinnôr* που σημαίνει «άρπα»· *Κινύρας* λοιπόν είναι ο αρπίστας, *Εύμολπος* ίσως θα ονομαζόταν στα ελληνικά, διευκρινίζει ο Σπυριδάκις.

Ο Baurain[241], ο οποίος βλέπει τον Κινύρα ως έναν Κύπριο Μίνωα, προσωποποίηση του προαχαϊκού βασιλείου του νησιού στους 14ο και 13ο αι. π.Χ., θεωρεί ότι το ετεοκυπριακό στοιχείο μάς κάνει να αμφιβάλλουμε για το δάνειο από τη Σημιτική. Ενώ δέχεται ότι η *κινύρα* είναι προφανές λεξιλογικό δάνειο από το σημιτικό *knr* (ακκαδ. *kinnaru*, εβρ. *kinnôr*, φοινικ. *kinnûr*), αντικρούει τον ετυμολογικό συσχετισμό *κινύρα – Κινύρας*, αφού η *κινύρα* δεν εμφανίζεται στην ελληνική γραμματεία πριν από τους Εβδομήκοντα. Κλίνει, έτσι, προς έναν ετεοκυπριακό όρο που υιοθετήθηκε στην Ελληνική σε πολύ μακρινή εποχή (μυκηναϊκή;) και που επηρεάστηκε από μια κατάληξη σε *-ας*, γεν. *-ου* ή *-αο*. Επισημαίνει, εν τούτοις, πως ο τονισμός *Κινύρας* δεν μας επιτρέπει να το εντάξουμε σε μια σειρά κυρίων ονομάτων σε *-ᾱς*, τα οποία δήλωναν αρχικά τον κάτοχο, τον δημιουργό ή τον πωλητή κάποιου πράγματος. Μια τέτοια αφετηρία, προσθέτει, θα ταίριαζε πάρα πολύ με το ελληνικό όραμα ενός ξένου βασιλιά, χαρακτηριζόμενου με βάση κάποιο από τα καθήκοντά του.

Ο Bennett[242] επιχειρεί να προσδιορίσει χρονικά και τοπικά τον εξελληνισμό της λέξης. Ειδικότερα θεωρεί ότι είναι πιθανό το όνομα *Κινύρας* να αποτελεί μέρος ενός πρώιμου στρώματος σημιτικών δανείων-λέξεων της Ελληνικής που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τις λέξεις *χρυσός* και *σησάμη*. Σε αυτήν την περίπτωση μπορούμε να υποθέσουμε, ισχυρίζεται ο εν λόγω μελετητής, ότι το όνομα είχε ήδη εξελληνιστεί κατά τον χρόνο που Έλληνες και Φοίνικες πρωτοσυναντήθηκαν στην Κύπρο και είναι περισσότερο πιθανό το όνομα να έγινε ελληνικό στην Κύπρο.

Ο Χατζηιωάννου δεν αποδέχεται την ετυμολογία του ονόματος από τη Σημιτική που πρωτοπαρουσιάστηκε στον Ευστάθιο. Συνδέει το θέμα του ονόματος

---

239 Chantraine σ.λλ. *κινύρα*, *κινυρός*.

240 Σπυριδάκις, *ΜΔΛΑ* Αβ'.219.

241 Τις απόψεις του για το θέμα του ονόματος και του προσώπου ο Baurain εξέφρασε αρχικά στο *MUSJ* (1975-6) 523-530· κατόπιν στο *BCH* (1980) 304-306· πιο αναλυτικά στο *ONOMATA* 5 (1980) 7-12, όπου και κριτική άλλων απόψεων για την προέλευση και τη σημασία του ονόματος. Στα δύο τελευταία άρθρα του —αν και ίδιας χρονολογίας— ο Baurain δεν κατασταλάζει σε μια συγκεκριμένη θέση ως προς την προέλευση του ονόματος· ενώ δηλαδή στο δεύτερο υπογραμμίζει ότι η Ελληνική δανείστηκε από τη Σημιτική το *knr* σε μια εποχή πολύ πιο παρωχημένη από τα χρόνια των Εβδομήκοντα, όπως επιτρέπουν να υποθέσουμε οι μυκηναϊκές πινακίδες με το *ki-nu-ra*, στο τελευταίο εκφράζει την πεποίθησή του περί ενός ετεοκυπριακού όρου, χωρίς να διασαφηνίζει περαιτέρω.

242 Bennett 83.

με αυτό της καταγωγής. Κατά τη γνώμη του, το χωρίο του Θεοπόμπου, όπου *οἱ μετὰ Κινύρου* είναι τα υπολείμματα των Ετεοκυπρίων των κατοικούντων στην Αμαθούντα μετά την εκδίωξή τους από τον Αγαμέμνονα, στηρίζει την ετεοκυπριακή καταγωγή του προσώπου και του ονόματός του[243].

Ο Βοσκός, αντίθετα, συμφωνεί με την ετυμολογική συσχέτιση του ονόματος με το σημιτικής ή ασιατικής καταγωγής δεκάχορδο μουσικό όργανο και παρόμοιο με κιθάρα, την *κινύρα*[244]. Άσχετα από την ακριβή προέλευση της ρίζας (πβ. φοινικ. *kinnûr*, εβρ. *kinnôr*, μτγν. αιγυπτ. *kennûra*, ουγκαρ. *knr*), το όνομα *ki-nu-ra* των μυκηναϊκών επιγραφών μαρτυρεί ότι η λέξη είχε ενσωματωθεί στην Ελληνική σε χρόνους πολύ πρώιμους. Δεν συνδέει το όνομα του μυθικού βασιλιά με την όποια καταγωγή τού αποδίδεται (ετεοκυπριακή, κιλικική, σημιτική), αλλά με τη σχέση του με τη μουσική, γεγονός που επιβεβαιώνεται έμμεσα και από τους σχετικούς μύθους, κυρίως όσους τόν συνδέουν με τον Απόλλωνα. Θεωρεί, επίσης, ετυμολογικώς συγγενείς τις λέξεις της Ελληνικής *κινυρός* και *κινύρομαι* που σχετίζονται με τον οξύ θρήνο και τον οδυρμό.

Τέλος, για τον West ο Κινύρας δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο μυθικός επώνυμος πρόγονος των *Κινυραδών*, του σωματείου των μουσικών του ιερού που έλεγχαν την παφιακή λατρεία[245]. Αυτοί οι *Κινυράδες* είναι η ελληνική απόδοση του φοινικικού **benê kinnûr*, των «γιων της λύρας», μιας σημιτικής ιδιωματικής έκφρασης για τους επαγγελματίες λυράρηδες. Μάλιστα, ο συγκεκριμένος φιλόλογος θεωρεί ως αρχική κοιτίδα της λύρας την περιοχή της Παλαιστίνης και τους Σουμερίους ως πρώτους χρήστες ενός ακόμη παλαιότερου οργάνου, της άρπας που συναντούμε στον κυκλαδικό πολιτισμό κατά την 3η χιλιετία, στον κυπριακό και αμφιβόλως στην Κρήτη κατά τη 2η χιλιετία[246]. Όσο για τα λεξιλογικά δάνεια που έλαβε η Ελληνική από τη Σημιτική, ο West αναφέρει αρκετές γνωστές λέξεις (*οἶνος*, *κύμινον*, *σησάμι*, *κύανος*, *ἐλέφας*, *τέμενος*, *χιτών*, *χρυσός* κ.ά.), τονίζοντας ότι η κυπριακή διάλεκτος ενσωμάτωσε τις περισσότερες σημιτικές —κυρίως φοινικικές— λέξεις από κάθε άλλη ελληνική διάλεκτο, κάτι που δεν πρέπει να μας εκπλήσσει[247].

---

[243] *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 129.
[244] *ΑΚυΓ*[1] 74-5.
[245] West, *EFH* 57.
[246] Αυτ. 31.
[247] Αυτ. 12 κε.· πβ. την άποψη του Bennett, ό.π. (σημ. 242).

3. Συζήτηση – Συμπέρασμα

Μετά τη σύντομη παρουσίαση των διαφόρων και διαφορετικών ερμηνειών των παλαιότερων και των νεότερων μελετητών περί της ετυμολογίας και της σημασίας του ονόματος κατανοούμε την περιπλοκότητα του ζητήματος[248], όχι μόνο διότι αφορά προϊστορικούς χρόνους που περιβάλλονται από την αχλύ του μύθου, αλλά ένεκα του ότι εμπλέκονται σε αυτό επιστήμες που ασχολούνται με τις γλώσσες, τις φιλολογίες και ευρύτερα τους πολιτισμούς άλλων λαών, ιδίως αυτών που έζησαν και έδρασαν στις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου. Δεν είναι απαραίτητο να είμαστε ειδικοί στις ανατολικές σπουδές, για να αντιληφθούμε ότι μιλάμε για ένα χωνευτήρι διαφορετικών εθνοτήτων, μια πανσπερμία αυτόχθονων και επήλυδων λαών, μια πραγματική «Βαβέλ» διαφόρων φυλών και πολιτισμών. Ωστόσο, μέσα από τα συνεχώς αναδιαμορφούμενα σύνορα των χωρών της Εγγύς Ανατολής, τις διαρκείς μεταναστεύσεις και επιμειξίες των λαών τους, διαπιστώνουμε πως σε αυτές τις περιοχές δημιουργήθηκαν κοινά πολιτιστικά φαινόμενα και ομοειδείς γλωσσικές ομάδες που είχαν ως βάση τη Σημιτική, αφού από τη Συρία έως και τη Μεσοποταμία, οι πληθυσμοί ήταν βασικά Σημίτες χωρισμένοι σε πολλές μικρές φυλές (Ακκάδιοι, Χανααναίοι, Αμορίτες κ.ά.)[249].

Από αυτές τις γλωσσικές ομάδες μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το θέμα μας παρουσιάζει η βορειοδυτική σημιτική ομάδα[250]. Μια ματιά στο χάρτη αρκεί για να διαπιστώσει κανείς ότι η Κύπρος βρίσκεται αρκετά κοντά στην Ουγκαρίτ της γειτονικής ηπείρου. Προαναφερθήκαμε στις αποδεδειγμένες σχέσεις αυτής της συριακής περιοχής με την Κρήτη, την Κύπρο και τους Μυκηναίους. Τον περασμένο αιώνα, από το 1929 κε., αρχαιολογικό υλικό από τον λόφο Ρας Σάμρα, όπου βρισκόταν η αρχαία Ουγκαρίτ, έφερε στο φως αξιόλογα κείμενα που συνιστούν ήδη έναν αρκετά ενδιαφέροντα κλάδο φιλολογίας, τη λεγόμενη ουγκαριτική

---

[248] Η δυσκολία του θέματος αποτρέπει ορισμένους από τους νεότερους να εκφράσουν μια συγκεκριμένη άποψη, όπως λ.χ. τον Lipiński σ.λ. *Kinyras*, στο *DCPP* 242, ο οποίος δεν επιθυμεί στην παρούσα κατάσταση των ερευνών να επιβάλει συσχετισμό με τη σημιτική λ. *kinnāru* > *kinnōr* ή με το επίθ. *qn' rs* του θεού *El* ή με το θεωνύμιο *kunirsa.*

[249] Braudel 236.

[250] Κατά τον Astour, η West Semitic (W-S) είχε τεράστια επίδραση στον μυκηναϊκό πολιτισμό, ιδιαίτερα τη θρησκεία και τη γλώσσα. Στην Κύπρο θεωρεί σημαντική τη συνύπαρξη δυτικοσημιτικών και ακκαδικών (βαβυλωνιακών) γλωσσικών στοιχείων. Κατά τη θεωρία του, η Κύπρος ήταν ένα ακέραιο μέρος της βόρειας συριακής εθνικής σφαίρας με το αδιαίρετο αμάλγαμα των χουρριτικών και δυτικοσημιτικών στοιχείων της. Από τα 15 κυπριακά ονόματα που προέρχονται από τον 17ο μέχρι και τον 13ο αι. π.Χ. και ερευνά ο Astour, 1 είναι σουμεριακό, 1 καθαρά ακκαδικό, 2 πιθανόν ακκαδικά, 1 ινδοαρριανικό, 2 χουρριτικά, 7 δυτικοσημιτικά ή χαναανικά-ακκαδικά και 1 φανερά δυτικοσημιτικό· βλ. Astour, *Onomast*. 248, όπου όμως δεν εξετάζει το όνομα *Κινύρας*· για το τελευταίο εκφράζει τη γνώμη του λίγο αργότερα στο έργο του *HS*, ό.π. (σημ. 233).

λογοτεχνία[251]. Τα κείμενα αυτά που προέρχονταν από τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία της πόλης και ήταν χαραγμένα σε πήλινες πινακίδες, στην τοπική ουγκαριτική και στη βαβυλωνιακή σφηνοειδή γραφή, μας αποκάλυψαν μια τελείως νέα μυθολογική και θρησκευτική λογοτεχνία. Είναι σε αυτές τις πινακίδες (χρονολογούνται τον 14ο/13ο αι. π.Χ.) που διαβάστηκε η ονομασία *knr* = *kinnaru(m),* με τις προτεινόμενες ερμηνείες «θεός της λύρας» ή «θεϊκή λύρα»[252]. Στην ίδια γλωσσική και πολιτισμική οικογένεια, επίσης, ανήκει και η χαναανική-φοινικική θεότητα *Elkunirsa* ή *Kunirsa* που διαβάστηκε σε χεττιτικά κείμενα από το Μπογκάζκιοϊ της Ανατολίας και ερμηνεύτηκε ως «ο θεός που δημιούργησε τη Γη», σύζυγος της *Asertu*, δηλαδή της Αστάρτης, μιας θεότητας όμοιας σχεδόν με την Αφροδίτη.

Στην Ουγκαρίτ και κυρίως στις νοτιότερες Βύβλο, Σιδώνα, Τύρο και Βηρυτό ήταν εγκατεστημένοι οι Φοίνικες ήδη από το 3000 π.Χ., συνεχώς επεκτεινόμενοι. Πρόκειται για έναν λαό φυλετικά όμοιο με τους Χανααναίους, τον ειδωλολατρικό προεβραϊκό πληθυσμό της γειτονικής Παλαιστίνης. Δυστυχώς, για τους Φοίνικες γνωρίζουμε ελάχιστα, ενώ υποστηρίζεται ότι ακόμη και η ονομασία τους *Φοίνικες* στα ελληνικά και αντίστοιχα *Poeni* στα λατινικά δεν ήταν αυτή που χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι για την εθνικότητά τους[253]. Η ανασύσταση του πολιτισμού τους, σήμερα, στηρίζεται σε λειψά αρχαιολογικά τεκμήρια, στα ουγκαριτικά κείμενα και σε αναφορές στις γραπτές πηγές άλλων λαών. Όταν καταστράφηκε η Ουγκαρίτ, περίπου στις αρχές του 12ου αι. π.Χ., είχαν αρχίσει να εισέρχονται οι νομάδες Εβραίοι από το νότιο μέρος στην Παλαιστίνη[254]. Η λογοτεχνία αυτού του λαού φαίνεται ότι στηρίχθηκε στις προφορικές παραδόσεις του και στα γραπτά κείμενα χαναανικής προέλευσης της Ουγκαρίτ.

Επομένως, όταν γίνεται λόγος για όρους, όπως ουγκαριτικός, χαναανικός, φοινικικός και εβραϊκός, πρέπει να καταστεί σαφές ότι δεν υπάρχει ουσιαστική διαφοροποίηση μεταξύ τους, αφού πρόκειται για την ίδια οικογένεια σημιτικών γλωσσών. Το ουγκαριτικό *knr* πρώτα και το εβραϊκό *kinnor* αργότερα στις γραπτές πηγές αφορούν ένα έγχορδο μουσικό όργανο, το σημιτικό *kinnaru*, του οποίου οι ρίζες φθάνουν πολύ παλιά στον ευρύτερο χώρο της συροπαλαιστινιακής ακτής και στους λαούς της Μεσοποταμίας[255]. Άσχετα από την υλική του μορφή και τον αριθμό των χορδών του, από το αν είναι λύρα, άρπα ή κιθάρα (το θέμα αυτό

---

[251] Για την ουγκαριτική λογοτεχνία και τα παράλληλα στοιχεία με το ελληνικό έπος και τον μύθο, βλ. το θεμελιώδες έργο του Gordon, *UL*· στο έργο του ιδίου, *ΟμΒ* 17 κε. συνοψίζονται οι επιδράσεις από την ουγκαριτική και εβραϊκή λογοτεχνία στα ομηρικά έπη· για τα ουγκαριτικά κείμενα, βλ. την αναθεωρημένη έκδοση (1998) του Gordon, *UT*, καθώς και τον συγκεντρωτικό τόμο *Ugaritica*.

[252] Βλ. ανωτ. σ. 57 κε.

[253] Τείνει, πάντως, να γίνει ευρύτερα αποδεκτή μια ευφυής υπόθεση παλαιότερα του Speiser, καθώς ανακάλυψε σε ένα κείμενο από τη Nuzi ότι ο όρος *Χαναάν* (*Kinahhu*) έχει την έννοια «πορφυρό κόκκινο», ερμηνεία που εξηγεί το ελληνικό *Φοίνικες* ως απευθείας μετάφραση του όρου *Χαναάν*· βλ. Dussaud 60 σημ. 5.

[254] West, *EFH* 85.

[255] Πβ. τα δεδομένα από τη συριακή πόλη Ebla και τη μεσοποταμιακή πόλη Mari που κάνουν λόγο για το μουσικό όργανο *kinnaru* στα 2300 και 1700 π.Χ. αντίστοιχα, κατωτ. σ. 118.

απασχολεί τους ειδικούς ερευνητές και όχι εμάς), το όργανο αυτό ήταν άμεσα συνδεδεμένο με τη θρησκευτική ζωή.

Υπό αυτές τις απτές αποδείξεις από την Εγγύς Ανατολή το όνομα *Κινύρας* πιστεύουμε ότι φωτίζεται αρκετά, χωρίς ωστόσο να ερμηνεύεται πλήρως. Ας συνοψίσουμε, στη συνέχεια, τα δεδομένα μας από τον ελληνικό χώρο.

Υπάρχει ένας *ki-nu-ra* θρησκευτικής μάλλον χροιάς σε μια πυλιακή πινακίδα και ομοιώματα λύρας ή απεικονίσεις λυριστών από τα μυκηναϊκά και τα παλαιότερα μινωικά κέντρα, ενώ πρόσφατα διαβάστηκε η λέξη *ru-ra-ta-e* (*λυρισταί*) σε θηβαϊκές επιγραφές[256]. Στα παλαιότερα μυκηναϊκά χρόνια τοποθετείται ο προπάππους της Ελένης *Κυνόρτας* —ένα σημαίνον μυθικό πρόσωπο της λακωνικής γενεαλογίας συνδεόμενο με την πόλη των Αμυκλών, τον Υάκινθο και τον Απόλλωνα— το όνομα το οποίου ο Astour συσχέτισε ετυμολογικά με το σημιτικό *kinnor* και ουσιαστικά το ερμήνευσε ως «λυριστή»[257]. Έρχεται κατόπιν ο Όμηρος, ο οποίος μιλάει μεν για τους θείους και τιμημένους αοιδούς της μυκηναϊκής εποχής, δεν αναφέρεται όμως ούτε στον Κινύρα ως μουσικό, ούτε σε κάποιο μουσικό όργανο με αυτήν την ονομασία, ούτε καν στη *λύρα*. Η λέξη *κινύρα* απαντά για πρώτη φορά, αιώνες μετά, στην ελληνική μετάφραση της *Βίβλου* από τους Εβδομήκοντα, για να αποδώσει το εβραϊκό έγχορδο όργανο *kinnôr*. Έχει προηγηθεί, ωστόσο, ο Πίνδαρος που ονομάζει τον Κινύρα αγαπημένο του Απόλλωνος, του ελληνικού θεού της λύρας, αλλά θα πρέπει να φθάσουμε στα βυζαντινά χρόνια (Ευστάθιος) για να συνδεθεί ο Κινύρας ονομαστικά με την *κινύρα* και να πάρει μέρος σε μουσικό διαγωνισμό με τον άλλοτε αγαπημένο του θεό.

Από την Κύπρο οι επιγραφικές μαρτυρίες της Κυπρομινωικής από την εποχή που μας ενδιαφέρει δεν έχουν διαβαστεί ακόμα, ώστε να έχουμε, ενδεχομένως, κάποιο σύγχρονο τεκμήριο για το όνομα *Κινύρας*. Η ευρύτερη, όμως, περιοχή της Παλαιπάφου, όπου κατά τους μύθους ίδρυσε το ιερό της Αφροδίτης ο Κινύρας, πιστεύουμε ότι έχει δώσει δύο πολύ σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα από τον 11ο αι. π.Χ. Το ένα από τάφο του οικισμού Σκάλες είναι μια ανδρική πήλινη φιγούρα, καθισμένη πλαγίως πάνω σε άλογο και κρατώντας λύρα[258]. Η απεικόνιση ανδρικής φιγούρας, καθισμένης σε άλογο, είναι ένα ανατολικό χαρακτηριστικό για σημαντικές αρσενικές θεότητες και έχει μια παλιότερη παράδοση στην Κύπρο, καθώς έχουν βρεθεί και άλλες τέτοιες μορφές, χωρίς τη λύρα, ήδη από τον 13ο αι.π.Χ. Το δεύτερο εύρημα προερχόμενο από τα Κούκλια είναι μια λεκάνη με δίχρωμο διάκοσμο από γεωμετρικά μοτίβα, δέντρα, πουλιά και ανθρώπινες μορφές[259]. Μια από αυτές είναι όρθια και κρατάει λύρα, ενώ από την ζώνη της κρέμεται ξίφος. Αυτές είναι οι παλαιότερες απεικονίσεις λυριστών από την Κύπρο και μάλιστα η πρώτη έχει συσχετιστεί με τον Κινύρα[260].

---

[256] Arav. – God. – Sacc. 31-2, 176 κε., κυρίως 178.

[257] Κατά τη γνώμη μας, πρόκειται για ενδιαφέρουσα υπόθεση που αξίζει να ερευνηθεί περαιτέρω, λόγω και των ιδιαίτερα στενών σχέσεων μεταξύ Λακωνίας και Κύπρου· βλ. Βοσκός, *Μορφώ*.

[258] Karageorghis, *Skales* 90 αρ. 2 εικ. 73· βλ. κατωτ. εικ. 7.

[259] Του ιδίου, *MyACy* 24 εικ. 16.

[260] Κατά τη Voyatzis, σ. 161, «the lyre was meant to portray the figure as Kinyras».

Επομένως, ελλείψει άλλων άμεσων τεκμηρίων από την εποχή που τοποθετείται ο ήρωάς μας, στηριζόμαστε κυρίως σε μεταγενέστερες πηγές για να ανασυνθέσουμε το κυπριακό σκηνικό γύρω από έναν Κινύρα-Ορφέα. Ο χρησμολόγος Εύκλος, τα *Κύπρια*, οι Ομηρικοί ύμνοι *Εἰς Ἀφροδίτην*, η αναφορά του Πινδάρου για ύμνους των Κυπρίων που επαινούν τον Κινύρα, αγαπημένο του Απόλλωνος και ιερέα της Αφροδίτης, η διαπίστωση του Ευριπίδη ότι οι Μούσες μεταφέρθηκαν από την Πιερία στην Πάφο[261], όλα αυτά είναι απόδειξη ότι η ποίηση και η μουσική βρήκαν πρόσφορο έδαφος στην Κύπρο και ιδιαίτερα στις γιορτές της Αφροδίτης, γύρω από το ιερό της Παλαιπάφου. Κάποια στιγμή (δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς) στις γιορτές της Αφροδίτης προστέθηκαν και τα Αδώνια. Κοντά σε αυτά, νομίζουμε, πρέπει να προσθέσουμε και τη λατρεία του θεού Απόλλωνος. Ο τελευταίος είχε συνδεθεί βέβαια με τον Κινύρα, αλλά δεν υπήρχε κάποια απτή απόδειξη των σχέσεων μεταξύ τους.

Πρόσφατα, ο Cayla πρότεινε νέα ανάγνωση μιας επίκλησης του Απόλλωνος που περιέχεται στο κείμενο ενός όρκου των Κυπρίων προς τον Τιβέριο, χαραγμένο σε επιγραφή από την Παλαίπαφο[262]. Σύμφωνα με την προτεινόμενη αποκατάσταση, σχηματίζεται η επίκληση *Κε*[*ν*]*υρ*[*ι*]*στής*, δηλαδή *Κινυριστής*, που προέρχεται είτε από το άπαξ λεγόμενο *κινυρίζω* (θρηνώ, οδύρομαι) είτε από την *κινύρα*. Η επίκληση στον Απόλλωνα Κινυριστή, δηλαδή αυτόν που οδύρεται ή αυτόν που παίζει την *κινύρα*, μπορεί να ερμηνευτεί, κατά τον ανωτέρω ερευνητή, ότι ο Απόλλων επιβάλλει τη λατρεία του αγαπημένου του μετά θάνατον[263].

Η πιθανή ετυμολογία της κυπριακής επίκλησης του Απόλλωνος *Κινυριστής* από το *κινυρίζω*[264] μας ωθεί να επανεξετάσουμε ένα παραγκωνισμένο από την έρευνα θέμα, τη σχέση του ονόματος *Κινύρας* με την ομάδα των λέξεων της Ελληνικής *κινύρομαι*, *κινυρός* που σημαίνουν τον θρήνο, τον οδυρμό. Θεωρούνται λέξεις αβέβαιης ετυμολογίας, ίσως πλασμένες κατ᾽ αναλογία με τις μάλλον ηχομιμητικές ινδοευρωπαϊκής ρίζας λέξεις *μινύρομαι*, *μινυρός*, *μινυρίζω*, οι οποίες δηλώνουν τον χαμηλόφωνο και ήρεμο θρήνο[265]. Οι λέξεις *κινύρομαι*, *κινυρός*

---

[261] Ευρ. *Βάκχ*. 402 κε., όπου ο ποιητής υμνεί την Πάφο· για τις ερμηνείες του χορικού, βλ. *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 176.

[262] Cayla 69-81.

[263] Αυτ. 79 κε. Ο Cayla αναφέρει μια παράλληλη επίκληση *Φορμικτής* (από το ρ. *φορμίζω*= παίζω τη φόρμιγγα, την κιθάρα) που μαρτυρείται για τον Απόλλωνα και τον Ορφέα στον Πίνδαρο και στον Αριστοφάνη αντίστοιχα. Παραβάλλει και τα ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται για θρησκευτικές ή λατρευτικές οργανώσεις, όπως *ἀδωνιασταί*, *Παναθηναϊσταί*, *θαμμυρίδοντες* (από το ρ. *θαμμυρίζω* και σημαίνει «αυτοί που λατρεύουν τον Θάμυρι/Θαμύρα», τον μυθικό μουσικό από τη Θράκη) κ.ά. Μάλιστα, υπογραμμίζει την ομοιότητα του Κ. με τον Θαμύρα, όχι μόνο ως προς την κατάληξη του ονόματος, αλλά και ως προς τους μύθους που τους συνδέουν με τη μουσική.

[264] Το ρ. *κινυρίζω* είναι ένα άπαξ λεγόμενο σε *Σχόλιο* του Ζηνοδότου (*Σχόλ. Όμ. Ἰλ.* Ι 612b) ως γλώσσα του *ἀχεύω*, το οποίο παρατίθεται ως συνώνυμο του *ὀδύρομαι: ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων: ὅτι Ζηνόδοτος γράφει «ὀδυρόμενος, κινυρίζων», οἷον θρηνῶν.*

[265] Στο LSK οι ομάδες *κινυρός*, *κινύρομαι*, *κινυρίζω* και *μινυρός*, *μινύρομαι*, *μινυρίζω* παραλληλίζονται μεταξύ τους. Οι λέξεις της πρώτης ομάδας δεν ετυμολογούνται, ενώ της δεύτερης συσχετίζονται με τις λέξεις της Ινδοευρωπαϊκής που σημαίνουν «μικρός», όπως οι ελληνικές *μινύς*, *μινύθω*, *μίννυθα* κ.ά, η σανσκριτική *mînâmi*, οι λατινικές *minuo*, *minurio* κ.ά. Ο Hoffman, σ.λ. *κινυρός*, θεωρεί τη λέξη αβέβαιης ετυμολογίας, ίσως συγγενική με τη λ. *κινάθισμα* που δηλώνει το θόρυβο και δεν τη συνδέει με τις *μινυρός*, *μινύρομαι*, *μινυρίζω*

αντίθετα σημαίνουν τον οξύ, τον θορυβώδη θρήνο. Το επίθετο *κινυρός* ήδη απαντά στον Όμηρο με τη σημασία του «κλαυθμηρός, γοερός» και το *κινύρομαι* στον Αισχύλο με τη σημασία του «κροτώ δηλώνοντας». Συχνότατη είναι η χρήση τους από μεταγενέστερους συγγραφείς, κυρίως τους Αλεξανδρινούς και τους μεταχριστιανικούς ποιητές[266]. Προκύπτει, λοιπόν, το εξής ερώτημα: Ποια είναι, εν τέλει, η σχέση αυτών των λέξεων με τον *Κινύρα* και την *κινύρα*; Απλώς φωνολογική ή μήπως ετυμολογική και σημασιολογική;

Είναι αναμφισβήτητο ότι τα ανατολικά κείμενα δεν συνδέουν ευθέως το μουσικό όργανο *knr* ή *kinnôr* με τη θρηνητική μουσική. Αντίθετα, η μουσική αυτού του οργάνου, ιδιαίτερα στη *Βίβλο*, δείχνει από τα συμφραζόμενα να είναι κατευναστική, αφού κατορθώνει να θεραπεύει ακόμα και την ψυχική ταραχή που προκαλούν τα δαιμόνια[267]. Βεβαίως, το θρηνητικό και πένθιμο στοιχείο είναι οικείο στον συροπαλαιστινιακό χώρο και κυριαρχεί έντονα μετά τον θάνατο των Εβραίων βασιλέων, κατά παρόμοιο τρόπο με τον θρήνο των νεαρών γυναικών της Ιερουσαλήμ για τον θάνατο του νεαρού θεού Ταμμούζ ή των γυναικών από τον Λίβανο της Συρίας για τον Άδωνι[268].

Όταν ο Ησύχιος τον 5ο αι. μ.Χ. ερμηνεύει τη λέξη *κινύρα*[269] ως *ὄργανον μουσικόν, κιθάρα· οἰκτρά,* προφανώς είναι επηρεασμένος από την ομάδα των όμοιων φωνητικά λέξεων που σημαίνουν τον θρήνο, τις οποίες και παραθέτει αμέσως μετά την *κινύρα*[270]. Στη *Σοῦδα* παραλείπεται το επίθετο *οἰκτρά* και η λέξη ετυμολογείται *ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ νεῦρα*[271]. Μεγαλύτερη σύγχυση παρατηρούμε και σε άλλα βυζαντινά ετυμολογικά λεξικά. Στο *Etymologicum Genuinum*, που είναι η βασική πηγή των μεταγενέστερων ετυμολογικών λεξικών, διαβάζουμε για τη λέξη *κινυρόμεναι*[272]: *μέλπουσαι, ᾄδουσαι· ἀπὸ τῆς κινύρας*. Το *Etymologicum Magnum* επαναλαμβάνει την ίδια ερμηνεία για το *κινυρόμεναι*, για το *κινύρετο* παραθέτει το *ἐθρήνει*, για το *κινυρή* τα επίθετα *ὀδυρτική, θρηνητική*, ενώ για το *κινύρεσθαι* που έχει λεχθεί κυρίως *ἐπὶ βοός* αναφέρει μια διαφορετική ετυμολογία[273]: *παρὰ τὸ κινεῖν τὴν οὐρὰν ἐν τῷ μυκᾶσθαι*. Προσθέτει μάλιστα την πληροφορία ότι ο Αππίων ανακάλυψε αυτή την ετυμολογία στον *Απολλόδωρο[274]. Αντίθετα, το

που τις θεωρεί ηχομιμητικές, όμοιες με τις λέξεις της Ελληνικής *μηκάομαι* (βελάζω), *μιμίζω* (χρεμετίζω) και με άλλες της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας, όπως η σανσκριτική *mimāti* (βελάζει, μηκάζει), η λατινική *minurio* (ψιθυρίζω) κ.ά. Ο Chantraine, σ.λ. *κινυρός*, παραλληλίζει τις δύο ομάδες, αλλά δεν προτείνει κάποια ετυμολογία.

[266] *ThGrL* σ.λ. *κινύρα*.

[267] Εβδομήκ. *Βασιλ*. 1.16.16: *ἄνδρα εἰδότα ψάλλειν ἐν κινύρᾳ, καὶ ἔσται ἐν τῷ εἶναι πνεῦμα | πονηρὸν ἐπὶ σοὶ καὶ ψαλεῖ ἐν τῇ κινύρᾳ αὐτοῦ, καὶ ἀγαθόν σοι | ἔσται , καὶ ἀναπαύσει σε*. Πβ. Φωτ. *Λεξ*. σ.λ. *μουσικά· τερπνὰ τὰ δι᾽ αὐλῶν καὶ κινύρας καὶ τὰ ὅμοια*.

[268] Frazer, *Adon.* 16 κε. και 26. Ο Frazer, ο οποίος διαπιστώνει ίχνη θεοποίησης των Εβραίων βασιλιάδων, αναφέρει ότι ο Εβραίος βασιλιάς εν ζωή αποκαλούνταν *Adoni-ham-melech*, δηλαδή «Ο Κύριός μου ο Βασιλιάς» και όταν πέθαινε τον έκλαιγαν με τις κραυγές *Hoi ahi! Hoi Adon!* (Αλοίμονο αδελφέ μου! Αλοίμονο Κύριε!).

[269] Ησύχ. σ.λ. *κινύρα*..

[270] Πβ. Φωτ. *Λεξ*. σ.λλ. *κινύρα, κινυρή, κινύρεσθαι*.

[271] *Σοῦδ*. σ.λ. *κινύρα*.

[272] *Etym. Gen*. σ.λ. *κινυρόμεναι*.

[273] *Etym. Magn*. σ.λλ. *κινυρόμεναι, κινύρετο, κινυρή, κινύρεσθαι*.

[274] Πβ. Ησύχ. σ.λ. *κινούρας· τοὺς κακούργους ἵππους*.

Etymologicum Gudianum προσδιορίζει την προέλευση της *κινύρας* από το *κινύρω*, το οποίο σημαίνει θρηνώ αλλά και τραγουδώ[275]: *κινύρα, κιθάρα, ἐκ τοῦ κινύρω τὸ σημαῖνον τὸ θρηνῶ καὶ ἄδω· καὶ κύριον ὄνομα.* Τέλος, ο Ευστάθιος αναφέρει την προέλευση του ονόματος *Κινύρας* από την *κινύρα*, χωρίς να προβαίνει στην ετυμολόγηση του ίδιου του οργάνου, ενώ σε άλλο *Σχόλιό* του στο Α 181 της *Ἰλιάδος* εξομοιώνει ως προς τη σημασία το *κινύρεσθαι* με τα *μινύρω* και *μινυρίζω* που σημαίνουν «υποκλαίω».

Είναι φανερό ότι οι βυζαντινοί φιλόλογοι δεν δύνανται να εκφράσουν μια τελική γνώμη για την προέλευση του ονόματος. Έχουν, από τη μια, το μουσικό όργανο *κινύρα*, ιδιαίτερα οικείο στους ίδιους από τα βιβλικά κείμενα. Από την άλλη, δεν τους αφήνει αδιάφορους η φωνολογική και μορφολογική ομοιότητα με τις λέξεις εκείνες που κατά κύριο λόγο δηλώνουν τον οξύ θρήνο. Έτσι εξηγείται και η σύνδεση της *κινύρας* με τη θρηνητική μουσική, κάτι που υιοθετούν ορισμένοι από τους νεότερους μελετητές[276].

Όσον αφορά την υποτιθέμενη σχέση του ονόματος και του μουσικού οργάνου με την ομάδα των λέξεων *κινυρός*, *κινύρομαι* κ.ά. εκτιμούμε ότι είναι περισσότερο φωνολογική παρά ετυμολογική και σημασιολογική. Αρχικά ο Κινύρας, όπως ο Μουσαίος και ο Ορφεύς, ήταν μουσικός με την ευρύτερη έννοια, ποιητής και χρησμολόγος. Με την πάροδο των χρόνων, όσο γινόταν ευρύτερα γνωστός ως πατέρας του Αδώνιδος, λογικά συνδέθηκε και με τη θρηνητική μουσική. Μην ξεχνάμε πως ο Άδωνις ήταν κάτι αντίστοιχο με τον *Λίνο*[277] που το όνομά του, σημιτικής επίσης προέλευσης, ήταν προσωποποίηση από κάποια θρηνητική κραυγή με τη σημασία του «αλοίμονο», ή με τον παρόμοιο θεό *Ιάλεμο*[278]. Θυμίζουμε ότι σύμφωνα με ορισμένες πηγές, στους Φοίνικες ο Άδωνις ονομαζόταν *Γίγγρης* και ο αυλός λόγω των θρήνων για τον Άδωνι ονομαζόταν *γίγγρας* ή *γίγγρος*. Όταν οι Εβδομήκοντα απέδωσαν το εβραϊκό *kinnôr* με την *κινύρα*, έκαναν ενδεχομένως τον εξελληνισμό ακολουθώντας τους ίδιους γλωσσολογικούς κανόνες, όπως παλαιότερα άλλοι —κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους— είχαν εξελληνίσει το σημιτικό *knr* σε *ki-nu-ra*. Δεν πρέπει οπωσδήποτε να δούμε σε αυτές τις ετερόχρονες διαδικασίες εξελληνισμού των σημιτικών λέξεων κάποια επιρροή από τις όμοιες μορφολογικά λέξεις *κινύρομαι*, *κινυρός* κ.ά. Τότε, με την ίδια λογική, θα έπρεπε να αποδεχτούμε και όλες τις υπόλοιπες παρετυμολογίες των αρχαίων και βυζαντινών χρόνων, στηριζόμενες κατά κύριο

---

[275] *Etym. Gud.* σ.λ. *κινύρα*.

[276] Πβ. Engel, ό.π. (σ. 55 και σημ. 219).

[277] Ο Ηρόδοτος (2.79) ταυτίζει το τραγούδι του Λίνου με ένα τραγούδι κοινό στην Κύπρο, τη Φοινίκη, αλλά και την Αίγυπτο, όπου ήταν γνωστό από πολύ παλιά. Πρώτη αναφορά για το τραγούδι του Λίνου στον Όμηρο (*Ἰλ.* Σ 570). Για τον Λίνο και τη σχέση του με τον Άδωνι, βλ. Platthy 103-109· *ΑΚυΓ*[1] 134-5. Για το θρηνητικό στοιχείο στις παραπλήσιες μορφές του Αδώνιδος, Λίνου, Υακίνθου και Ιαλέμου, βλ. Alexiou 113 κε.

[278] Ο Ιάλεμος, γιος του Απόλλωνος και της Καλλιόπης και αδελφός του Ορφέως, ήταν η προσωποποίηση του θρήνου για αυτούς που πέθαιναν νέοι. Θεωρείται πως εκείνος επινόησε αυτό το είδος τραγουδιού ή ταυτίζεται με τον Λίνο που πέθανε νέος και για αυτόν τραγούδησαν το είδος αυτό του θρήνου· βλ. Grimal 300.

λόγο στην εξωτερική ομοιότητα και στην ομοηχία των λέξεων[279]. Όσο για την επίκληση του Απόλλωνος *Κινυριστής*, επειδή προέρχεται από τα χρόνια του Τιβερίου, ενδέχεται να εμπεριέχει και το στοιχείο του θρήνου που εν τω χρόνω συνδέθηκε με τον πατέρα του Αδώνιδος.

Η άποψή μας, μετά τους ανωτέρω προβληματισμούς, διαμορφώνεται ως εξής: Ο Κύπριος *Κινύρας*, ο μυκηναϊκός *ki-nu-ra*, η ουγκαριτική θεότητα της λύρας ή θεϊκή λύρα *knr*, το παλαιότερο σημιτικό όργανο *kinnaru* καθώς και το μετέπειτα εβραϊκό *kinnor* συσχετίζονται μεταξύ τους. Αυτό ενισχύεται και από τις τεκμηριωμένες σχέσεις μεταξύ Κύπρου, Μυκηναίων και Ανατολής. Η γνωριμία των Μυκηναίων και των Κυπρίων με το συγκεκριμένο όργανο, αλλά και τη θεότητα της λύρας, πιθανόν να έγινε στην ίδια την πολυάνθρωπη και κοσμοπολίτικη Ουγκαρίτ ή τη γειτονική Κύπρο κατά τον 14ο/13ο αι. Αφού εξελληνίστηκε, το ανθρωπωνύμιο διαδόθηκε στην Κύπρο και στα μυκηναϊκά κέντρα, ιδιαίτερα στην περιοχή της Πύλου. Η παρουσία της ελληνικής γλώσσας στην Κύπρο, λογικά, πρέπει να έγινε περισσότερο έντονη μετά το δεύτερο κύμα άφιξης των Ελλήνων στο νησί και ιδιαίτερα όταν ήρθε το τρίτο ρεύμα, με το οποίο συσχετίζονται και οι γνωστοί οικιστικοί μύθοι. Δεν είναι παράλογο, λοιπόν, να υποθέσουμε ότι ο εξελληνισμός του ονόματος έλαβε χώρα στην ίδια την Κύπρο[280]. Το ελληνικό όνομα *Ὀφέλτας* σε γενική *-αυ* (*-αο*) αντί του *Ὀφέλτης*, που απαντά στην επιγραφή από την Παλαίπαφο από τον 11ο αι. π.Χ.[281], φανερώνει μια ήδη διαμορφωμένη κυπριακή τάση για σχηματισμό ονομάτων σε *-ας* υπό την επίδραση της Αιολοαρκαδικής[282]. Εδώ θα βοηθούσε πολύ μια καλύτερη γνώση της τότε κυπριακής πραγματικότητας, την οποία δυστυχώς δεν κατέχουμε. Άραγε το όνομα *Κινύρας* υπήρξε κοινό ανθρωπωνύμιο στην Κύπρο, όπως ήταν στην Πύλο ή αποδόθηκε αποκλειστικά στο γνωστό από την παράδοση πρόσωπο;

Εν κατακλείδι, το όνομα *Κινύρας* είναι ένα εξελληνισμένο σημιτικό δάνειο, το οποίο ανάγεται στον 13ο αι π.Χ., όπως δείχνουν και οι μυκηναϊκές επιγραφές, αλλά οι ρίζες του στον χώρο της Εγγύς Ανατολής είναι πολύ βαθύτερες. Ο εξελληνισμός του, κατά πάσα πιθανότητα, έγινε στην Κύπρο και μετά διαδόθηκε στα μυκηναϊκά κέντρα. Η αρχική σημασία του είχε σχέση με τον θεό της λύρας ή τη θεϊκή λύρα, κάτι που φανερώνει ένα κοινό πολιτιστικό φαινόμενο στους λαούς της Ανατολικής Μεσογείου κατά την εποχή της Ύστερης Χαλκοκρατίας: τη θεοποίηση των αοιδών και των λυριστών. Κατά τη διάδοσή του, το θεοφόρο αυτό όνομα δεν διατήρησε πάντα την αρχική του σημασία, γεγονός που αποδεικνύεται από τον ναυδόμο *ki-nu-ra* της μιας εκ των δύο πυλιακών πινακίδων[283]. Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε, όμως, το ίδιο για τον *ki-nu-ra* της άλλης πινακίδας[284] που ενδέχεται να είχε ιερατική ιδιότητα και να συσχετιζόταν με την τοιχογραφία ενός κιθαρωδού, ως άλλου Ορφέως, στο ανάκτορο της Πύλου. Ο Κύπριος

---

[279] Πβ. την παρετυμολόγηση της Αφροδίτης από τον *ἀφρό* ή την *ἀφροσύνη*, του Απόλλωνος από το *ἀπόλλυμι*, του Αδώνιδος από το *ἅδω* (προσφέρω ευχαρίστηση) κ.ά από αρχαίους συγγραφείς.

[280] Πβ. Bennett 31.

[281] Βλ. ανωτ. σ. 35 σημ. 89.

[282] Πβ. τα κυπριακά ονόματα *Αερίας*, *Ονασαγόρας*, *Στασίας*, *Ηγησίας*, *Ευαγόρας*, *Ανταγόρας*, *Στησαγόρας*, *Ερμίας*, *Ακεστίας* κ.λπ.

[283] PY Vn 865.

[284] PY Qa 1301.

βασιλιάς-ιερέας διατήρησε την αρχική σημασία του ονόματος και αυτό συνάγεται από εκείνες τις πηγές που τόν συνδέουν με τον ελληνικό θεό της λύρας Απόλλωνα αλλά και από την περίοπτη θέση που είχε η μουσική και η ποίηση στις γιορτές της Αφροδίτης στην Πάφο. Οι δύο απεικονίσεις των λυριστών από την Παλαίπαφο του 11ου αι. π.Χ., ιδίως εκείνη που παρουσιάζει μια μορφή λυριστή καθισμένη σε άλογο, όπως συνήθιζαν να απεικονίζουν τις αρσενικές θεότητες στην Ανατολή[285], πιστεύουμε ότι ισχυροποιούν τη θέση μας.

[285] Βλ. ανωτ. σ. 63, κατωτ. εικ. 7.

ΙΙ. ΟΙ ΜΥΘΙΚΕΣ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΕΣ

1. Οι πρόγονοι

Στα ομηρικά *Σχόλια* και στα αντίστοιχα του Ευσταθίου συναντούμε έναν *Θείαντα* ως πατέρα του Κινύρα[286]:

> *τόν ποτέ οἱ Κινύρης <δῶκε ξεινήϊον εἶναι>. οὗτος Θείαντος μὲν ἦν παῖς, βασιλεὺς δὲ Κύπρου.*

Ποιος είναι αυτός ο Θείας[287]; Σύμφωνα με την ασιατική εκδοχή της γέννησης του Αδώνιδος από τον Πανύασσι, κατά τον *Απολλόδωρο, ο Θείας ήταν βασιλιάς των Ασσυρίων και πατέρας του Αδώνιδος από την αιμομικτική σχέση με την κόρη του Σμύρνα[288]. Πώς βρέθηκε αυτός ο Ανατολίτης ηγεμόνας ενταγμένος στην οικογένεια του Κινύρα δεν είναι δύσκολο να κατανοήσουμε. Από τη στιγμή που άρχισε να κερδίζει έδαφος η νησιώτικη παραλλαγή της γέννησης του Αδώνιδος (οι πηγές δεικνύουν κατά τον 5ο αι. π.Χ.) και ο Κινύρας έγινε πατέρας του Αδώνιδος, οι σχολιαστές για να διορθώσουν τη σύγχυση, κατέστησαν τον Θείαντα γεννήτορα του Κινύρα.

Για το όνομα αυτό έχουν δοθεί δύο ερμηνείες. Το *Etymologicum Gudianum* το ετυμολογεί από το *θεωρεῖν*[289]. Περισσότερο αποδεκτή είναι ο συσχετισμός του ονόματος με το *θεῖος*, «θεϊκός». Κατά την ερμηνεία, μάλιστα του Engel, η παρουσία του ονόματος αυτού αποσκοπεί να προσδώσει θεϊκότητα στο κυπριακό γένος, κάτι που συναντούμε και στην περίπτωση του αρχέγονου Πανδίωνος στον αττικό μύθο[290]. Ο Lücken, συντασσόμενος και αυτός με τη δεύτερη ερμηνεία, υποστηρίζει ότι το *Θείας* είναι η μετάφραση του σημιτικού θεού *El* που σημαίνει «Θεός»[291].

---

[286] *Σχόλ. Όμ. Ίλ.* Λ 20a. Ο Ευστάθιος, στο Λ 20, επαναλαμβάνει τις ίδιες σχεδόν γενεαλογικές πληροφορίες προσθέτοντας μόνο τη φράση *κατά τινας*, πράγμα που δείχνει ότι είχε υπ᾽ όψιν και άλλα πατρώνυμα: *ὁ Κινύρης Θείαντος ἦν κατά τινας παῖς, βασιλεὺς Κυπρίων.*

[287] Υπάρχει και η γραφή *Βίας*.

[288] *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.3-4. Ο Αντωνίνος Λιβεράλις, *Μετ.* 34, υιοθετεί την ίδια εκδοχή της γέννησης του Αδώνιδος προσθέτοντας μερικές λεπτομέρειες, όπως ότι ο Θείας, γιος του Βήλου, ενώθηκε με μια νύμφη, την Ωρείθυια (με αυτό το όνομα είναι γνωστή μια κόρη του Ερεχθέως) στο όρος Λίβανο της Συρίας και έκαναν την όμορφη Σμύρνα· η συνέχεια της ιστορίας είναι η γνωστή.

[289] *Etym. Gud. σ.λ. Θείαν· παρὰ τὸ θεωρεῖν τὰ παρόντα ἢ τρέχειν.*

[290] Engel II.122-3. Πρόκειται για τον παλαιότατο μυθικό βασιλιά των Αθηνών, γιο του Εριχθονίου. Το όνομα *Πανδίων* σημαίνει «θεϊκότατος» (*πανδῖος*), εξ ου και ο συσχετισμός με τον Θείαντα, δηλαδή τον «θεϊκό».

[291] Lücken 242.

Επιχειρώντας μια βαθύτερη ερμηνεία διαπιστώνουμε πως το όνομα *Θείας* θυμίζει τη *Θεία*, τη «θεϊκή» Τιτανίδα, η οποία στην κοσμογονική ποίηση των Ελλήνων απαντά ως κόρη της Γης και του Ουρανού[292]. Μαζί με τον αδελφό της και αργότερα σύζυγό της, τον Υπερίωνα, ήταν ένα από τα τρία ζευγάρια που προσωποποιούσαν τη δύναμη των βασικών στοιχείων της φύσης και απέκτησαν τον Ήλιο, τη Σελήνη, και την Ηώ. Η τελευταία μας κινεί το ενδιαφέρον, αφού κατά τη γενεαλογία του *Απολλοδώρου, ανήκει στους μακρινούς, ανιόντες συγγενείς του Κινύρα. Αξίζει να σημειωθεί, ακόμη, ότι στην Κύπρο η Ηώς ονομαζόταν *Ἀῶα*, ενώ *Ἀῶος* αποκαλούνταν ο Άδωνις[293].

Στα *Σχόλια* του Πινδάρου κατονομάζεται ο *Απόλλων* ή κατά μερικούς ο *Πάφος* ως γεννήτορες του Κυπρίου ηγεμόνα[294]:

> *κελαδέοντι μὲν ἀμφὶ Κινύραν*] *περὶ μὲν τὸν Κινύραν οἱ ὕμνοι τῶν Κυπρίων γίνονται, ἐγὼ δὲ περὶ σέ· ἦν δὲ οὗτος Ἀπόλλωνος υἱός, ἢ Πάφου κατὰ ἐνίους.*

Ο ίδιος θεός εμφανίζεται ως πατέρας του και στα *Σχόλια* του Θεοκρίτου[295]:

> *ὡραῖος χῶδωνις*] *Κινύρου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Σμύρνης θυγατρός.*

Για τον Απόλλωνα αρκεί να πούμε ότι, σύμφωνα με τον Ησύχιο, ήταν το ισοδύναμο του Διός στην Κύπρο[296]. Η λατρεία του είχε διαδοθεί ευρύτατα από αιώνες και ήταν η βασική αρσενική θεότητα της νήσου[297]. Ο *Απόλλων Αλασιώτης*, ο οποίος δεν μπορεί παρά να σχετίζεται με την Αλασία της εποχής του Χαλκού, λατρεύτηκε στην Ταμασσό και συνδέθηκε με τα μεταλλεία της εποχής[298]. Στην ίδια μακρινή εποχή ανάγεται και η λατρεία του *Αμυκλαίου Απόλλωνος* που πρέπει να μετέφεραν οι Αχαιοί από τις Αμύκλες της Λακωνίας μετά την πτώση του μυκηναϊκού κόσμου. Ήδη κατά τον Πίνδαρο, τον Κινύρα ολόψυχα αγάπησε ο χρυσομάλλης Απόλλων[299]:

---

[292] Για τη Θεία, βλ. Engel II.123· Grimal 281.

[293] Βλ. πηγές και ανάλυση κατωτ. σσ. 82-83 και 244-245.

[294] *Σχόλ. Πινδ. Πυθ.* 2.27a.

[295] *Σχόλ. Θεόκρ.* 1.109a.

[296] Ησύχ. σ.λ. *Εἰλήτι· Ζεὺς ἐν Κύπρῳ·* το *Εἰλήτι* ταυτίζεται με το επίθετο *Ἐλείτας* του Απόλλωνος που βρίσκεται σε δίγλωσση επιγραφή της Ταμασσού και δηλώνει ότι ο θεός ήταν προστάτης της βλάστησης και των αγρών. Οι Ετεοκύπριοι που ήταν λαός γεωργικός και κτηνοτροφικός, λάτρεψαν κυρίως δύο μεγάλες θεότητες, τη μια που έδινε ζωή, τη θεά Μητέρα, την Αφροδίτη όπως την είπαν αργότερα, και την άλλη που συντηρούσε την ζωή, έναν θεό της βλάστησης και της προστασίας των ποιμνίων που τον ταύτισαν αργότερα με τον αντίστοιχο ελληνικό θεό, τον Απόλλωνα· βλ. *ΑΚΕΠ* Δβ'.33 κε. και Δα' αρ. 17-19.1.

[297] Περισσότερα στο σχετικό κεφ. κατωτ. σ. 210 κε.

[298] Με τον Απόλλωνα Αλασιώτη ή Κεραιάτη ταυτίζεται ένα χάλκινο αγαλματίδιο από την Έγκωμη, ύψους 55 εκατοστών, που απεικονίζει έναν όρθιο και χαμογελαστό άνδρα με μεσογειακού τύπου χαρακτηριστικά, ο οποίος φέρει κωνικό σκούφο με κέρατα ταύρου· βλ. Καραγιώργης, *Μουσ. Κύπρ.* 57-8 εικ.57· Dussaud 74 κε.· Baurain, *BCH* (1980) 287 και σημ. 40· κατωτ. εικ. 20.

[299] Πινδ. *Πυθ.* 2.16-17.

…τὸν ὁ χρυσοχαῖτα προφρό-
νως ἐφίλησ᾽ Ἀπόλλων

Οι μυθολογούμενες, πάντως, προσωπικές ή συγγενικές σχέσεις του θεού με γενάρχες και επώνυμους ήρωες άλλων πόλεων και τόπων συνδέονται με την επιβολή μεγάλων κέντρων λατρείας του σε ευρύτερες περιοχές του ελληνισμού[300]. Η συγκεκριμένη εκδοχή πατρότητας, πέρα από τη θρησκευτική πλευρά, μπορεί να ερμηνευτεί ακόμη και λόγω της στενής σχέσης του Κινύρα με τη μουσική, όπως επισημάνθηκε κατά την ετυμολογική προσέγγιση του όνοματός του, και από το ότι σε ορισμένες πηγές αναφέρεται ως ανταγωνιστής του θεού στη μουσική[301]. Επίσης, η φήμη του Κινύρα ως χρησμολόγου έχει να κάνει με τη σχέση του με τον Απόλλωνα, ως θεό της μαντικής[302]. Θυμίζουμε και την επίκληση του θεού *Κινυριστής* που προτάθηκε πρόσφατα σε επιγραφή από την Παλαίπαφο από τα χρόνια του Τιβερίου και που αποδεικνύει επίσης τη στενότατη σχέση Απόλλωνος – Κινύρα[303].

Ο *Πάφος*, ως πατέρας του Κινύρα, απαντά επίσης στα *Σχόλια* στον Διονύσιο Περιηγητή[304]:

> *Κέφαλος ὁ Πανδίονος καὶ Ἔρσης εἰς τὴν Ἀσίαν οἰκῶν ἔσχε παῖδας Ἀῷον καὶ Πάφον, ὃς διαβὰς εἰς αὐτὴν* (sc. *Κύπρον*) *πόλιν κτίζει Πάφον, οὗ υἱὸς Κινύρας προσέσχε τὴν νῆσον.*

Το ίδιο πατρώνυμο αναφέρει και ο Υγίνος[305]:

> *Cinyras Paphi filius rex Assyriorum.*

Εδώ ο τίτλος «βασιλιάς των Ασσυρίων» μάς θυμίζει περισσότερο το αξίωμα του Θείαντος, γεγονός που φανερώνει τη σύγχυση του Ρωμαίου μυθογράφου από τη γνώση των δύο διαδεδομένων παραλλαγών της προέλευσης του Αδώνιδος[306]. Ο Πάφος παραπέμπει άμεσα στην ομώνυμη πόλη, με την οποία ταυτίστηκε ο Κινύρας ως βασιλιάς και πρώτος ιερέας του ιερού της Αφροδίτης.

Τους ίδιους συνειρμούς προκαλεί η μητέρα *Παφία νύμφη* που μνημονεύεται στα *Σχόλια* του Πινδάρου[307]:

---

[300] Πβ. πολλούς οικισμούς με τα ονόματα *Απολλωνία, Απολλωνίς* και ιερά με την ονομασία *Απολλώνιον* σε διάφορες περιοχές· βλ. *ΕλλΜ* 2.156.
[301] *Σχόλ. Όμ. Ίλ.* Λ 20a· Ευστ. *Όμ. Ίλ.* Λ 20.
[302] Κλήμ. Αλεξ. *Στρωμ*. 1.21.132-4.
[303] Βλ. Cayla και σχετική ανάλυση ανωτ. σ. 54. Αναλυτικότερη συζήτηση για τις σχέσεις του Κινύρα με τον Απόλλωνα και για τη λατρεία του Απόλλωνος στην Κύπρο κατωτ. σ. 210 κε.
[304] *Σχόλ. Διον. Περιηγ*. 509.
[305] Hyg. *Fab*. 242.4, 270.1 και 275.7.
[306] Ο Baurain, *MUSJ* (1975-6) 528-9 σημ. 5, εξηγεί το *rex Assyriorum* του Υγίνου από το εξής: όσο εκτείνονταν οι κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου στην ασιατική ήπειρο και εμπλουτίζονταν οι γεωγραφικές γνώσεις, οι ιστορικοί και οι λόγιοι εγκατέλειψαν την κυπριακή εκδοχή για να δώσουν στον Άδωνι πάλι μια ηπειρωτική και ανατολική πατρίδα.
[307] *Σχόλ. Πινδ. Πυθ*. 2.28.

τὸν τῶν Κυπρίων βασιλέα, οὗ καὶ Ὅμηρος μέμνηται. υἱὸς δὲ Εὐρυμέδοντος καὶ Παφίας νύμφης.

Γνωρίζοντας ότι η Αφροδίτη εμφανίζεται ως *Παφία* σε αρχαίους συγγραφείς αλλά και σε πολυάριθμες κυπριακές επιγραφές που προέρχονται κυρίως από την περιοχή της Παλαιπάφου[308], θα μπορούσε να δει κανείς στην Παφία νύμφη την ίδια τη θεά που μεταφορικά αποκαλείται εδώ «μητέρα» του αφοσιωμένου ιερέα της. Άλλοι βλέπουν την κόρη του Παφίου βασιλιά Πυγμαλίωνος, την *Πάφο*[309], από την οποία σύμφωνα με τον Οβίδιο, ονομάστηκε το νησί και γεννήθηκε εκείνος που, αν έμενε χωρίς παιδί, θα μπορούσε να συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των ευτυχισμένων, ο Κινύρας[310]:

illa Paphon genuit, de qua tenet insula nomen.
''editus hac ille est, qui si sine prole fuisset,
inter felices Cinyras potuisset haberi…

Ο πατέρας *Ευρυμέδων* στα πινδαρικά *Σχόλια* που προαναφέρθηκαν είναι ένα όνομα γνωστό από την ελληνική μυθολογία και ιστορία[311]. Από τον Όμηρο γνωρίζουμε έναν Ευρυμέδοντα[312], βασιλιά των Γιγάντων στη Σικελία, προπάππου του βασιλιά των Φαιάκων Αλκινόου που χάθηκε μαζί με τον άδικο λαό του, έναν Ευρυμέδοντα[313] υπηρέτη του Νέστορος και έναν ακόμη οδηγό του άρματος του Αγαμέμνονος[314]. Έτσι ονομάζεται ένας Κάβειρος, γιος του Ηφαίστου, αλλά και ένας γιος του Μίνωος, ήρωας της Πάρου που μαζί με τα αδέλφια του σκοτώθηκαν από τον Ηρακλή[315]. Στον Ησύχιο διαβάζουμε ότι είναι ένα άλλο όνομα του Περσέως ή του Ποσειδώνος ή του αετού ή του Ερμή[316].

Η πιθανότητα πίσω από τον Ευρυμέδοντα να βρίσκεται ο μεγάλος θεός της γης και της θάλασσας, ο Ποσειδών[317], οδηγεί σε σημαίνοντες και ωραίους συνειρμούς, ιδίως αν θεωρήσουμε ότι πίσω από την Παφία νύμφη βρίσκεται η θαλασσογεννημένη θεά της γονιμότητας, η Αφροδίτη. Η τελευταία που παρουσιάζεται συχνά πάνω σε ιππόκαμπο, συνοδευόμενη από την παιχνιδιάρικη

---

[308] Για τις επιγραφές της Παφίας Αφροδίτης, βλ. *ΑΚΕΠ* Δα' αρ. 19, 20.34, 20.37-20.86 και για τα αρχαία χωρία τόμ. Β' αρ. 26-26.19.

[309] Αρχιμ. Κυπρ. 672.

[310] Ον. *Met*. 10.297-299· όσο για τη σύγχυση των αρχαίων να εκλαμβάνουν την Πάφο ως νησί (*insula* εδώ, παρακάτω στ. 530 *Paphon aequore cinctam*), πβ. Αλκμ. 55 Ρ. *Πάφον περιρρύταν*.

[311] Βλ. Voigt σ.λ. *Eurymedon*, στο Roscher, *Lex. Myth*. I.1 (1884-1886) 1424-1425· Grimal 225-6.

[312] Ομ. *Ὀδ.* η 58 κε.

[313] Ομ. *Ἰλ.* Θ 114, Λ 620.

[314] Αυτ. Δ 228.

[315] Grimal 225-6.

[316] Ησύχ. σ.λ. *εὐρυμέδων: ὁ Περσεύς. ἢ Ποσειδών. ἢ ἀετός. καὶ Ἑρμῆς*. Σε αυτές τις περιπτώσεις πρόκειται για το επίθ. *εὐρυμέδων* που σημαίνει ό,τι και το *εὐκρείων*, ο τρανός. Αναφέρεται επίσης ως επίθ. του Χείρωνος (Πινδ. *Πυθ*. 3.5), αλλά και του αιθέρα (Εμπεδ. 438)· βλ. LSJ[9] σ.λ. *εὐρυμέδων*.

[317] Τα επίθ. *εὐρυμέδων* ή *εὐκρείων* αποδίδονται συχνά στον ενάλιο θεό Ποσειδώνα «διὰ τὸ πλάτος τοῦ πελάγους»· βλ. Wüst σ.λ. *Poseidon*, *RE* XXII.1 (1953) 498.

ομάδα των Τριτώνων και των Νηρηίδων και με σύμβολά της τον κύκνο και το δελφίνι, ανταμώνεται στη λατρεία με τον θεό της θάλασσας ως θεά *Ποντία, Λιμενία, Πελαγία, Θαλασσία, Γαληναίη* και *Εύπλοια*[318]. Είναι γνωστές οι μυθολογούμενες ερωτικές σχέσεις του μεγάλου θεού με την Αφροδίτη που ανάγονται προφανώς σε θεογονικά πρότυπα με τον Ποσειδώνα στον ρόλο του Ωκεανού και την Αφροδίτη στον ρόλο της αναδυομένης Γης και συμβολίζουν ιστορικές προσεγγίσεις της λατρείας τους στον μεσογειακό χώρο, σε μια γραμμή από τη Σικελία έως την Πάφο και τη Συρία. Οι στενές σχέσεις μάλιστα αμφοτέρων (κυρίως στο επίπεδο της λατρείας) έχουν οδηγήσει στην υπόθεση ότι πίσω από πολλούς αγαπημένους της Αφροδίτης βρίσκεται ο ίδιος ο Ποσειδών, όπως συμβαίνει με τον Αγχίση, που θεωρείται υπόσταση του θεού[319]. Ο καρπός της σχέσης τους έτσι, ο Κινύρας, συνειρμικά θυμίζει άλλα παιδιά του θεϊκού ζεύγους, τον βασιλιά της Σικελίας Έρυκα[320] και την όμορφη Ρόδο, πρόσωπα στενά συνδεδεμένα με νησιώτικους τόπους λατρείας των δύο θεών[321].

Στον Στέφανο Βυζάντιο λέγεται για τον Ευρυμέδοντα ότι πρόκειται για έναν *τόπον κατὰ Ταρσόν*[322]. Εδώ είναι δυνατό να ονομάζεται πατέρας του Κινύρα ένας Ευρυμέδων για να συνδεθεί ο ήρωας με την Κιλικία. Σε αυτήν την περιοχή και ιδιαίτερα στην Παμφυλία έρρεε ο ποταμός Ευρυμέδων που εξέβαινε στον κόλπο της Αττάλειας και έγινε γνωστός στους Έλληνες από δύο γεγονότα: εκεί κοντά λέγεται ότι οι οι αρχηγοί των Λαπιθών από τη Θεσσαλία έκτισαν μετά την Τρωική εκστρατεία την Άσπενδο[323] και στις όχθες του αργότερα ο Κίμων νίκησε τους

---

[318] Decharme II.25 και 38 σημ. 22, όπου διευκρινίζεται ότι ο θαλασσινός χαρακτήρας της Αφροδίτης προέρχεται από την Ανατολή και ότι η λατρεία της ως θαλάσσιας θεάς ήταν πολύ εξαπλωμένη στις ακτές της Μεσογείου.

[319] Για τις σχέσεις Ποσειδώνος – Αφροδίτης, βλ. *ΕλλΜ* 2.129, 189-190.

[320] Δεν είναι λίγα τα κοινά σημεία του Κ. με τον μυθικό βασιλιά της Σικελίας. Ο Έρυξ φέρεται να είναι ο ιδρυτής του ιερού της Αφροδίτης στην ομώνυμη πόλη της βορειοδυτικής Σικελίας, στην Έρυκα, και ο εισηγητής της λατρείας της Αφροδίτης Ερυκίνης· βλ. Voigt, σ.λ. *Erux*, στο Roscher, *Lex. Myth.* I.1 (1884-1886) 1385. Το ιερό αυτό, όπως και το ιερό της Παφίας, ήταν γνωστό για τους πολλούς προσκυνητές και τον πλούτο του, ενώ, σύμφωνα με μαρτυρία του Στράβωνος (6.2.5), είχε πολλές ιερόδουλες, γεγονός που παραπέμπει στο έθιμο της ιερής πορνείας αναγόμενο σε μεσοποταμιακά και συριακά λατρευτικά έθιμα. Ένα ακόμη κοινό στοιχείο μεταξύ Πάφου και Έρυκος είναι τα ιερά περιστέρια, τα οποία διατρέφανε κατά πλήθος και τα άφηναν να πετάξουν με ειδικές γιορτές· βλ. Decharme II.33.

[321] Αν εξαιρέσουμε μια επιγραφή από τον Λάρνακα της Λαπήθου που κάνει λόγο για ιερείς και ναό του *Ναρνακίου (Λαρνακίου) Ποσειδώνος*, οι πηγές δεν υποδεικνύουν διαδεδομένη λατρεία του θεού στην Κύπρο· βλ. *ΑΚΕΠ* Δα' αρ. 39, Δβ'. 107· απεικονίζεται σε πολύ λίγες παραστάσεις κυρίως των μεταχριστιανικών χρόνων, όπως σε ψηφιδωτά από τη Νέα Πάφο, βλ. Καραγιώργης, *ΕθΗρΑΚ* 237, 268 και 276. Ωστόσο, σύμφωνα με τον μύθο, ο Ποσειδών θεωρείται υπεύθυνος της δημιουργίας της Κύπρου, αφού λέγεται ότι σε μια φιλονικία του με τον Δία για το ποιος θα είχε στην κυριαρχία του τα άλογα που πετούσαν, ξέσπασε την οργή του στη γη της Λυκτονίας χτυπώντας την με την τρίαινά του και από τα κομμάτια που σκορπίστηκαν στο πέλαγος, αποτελέστηκαν τα μεγάλα νησιά Σαρδηνία, Εύβοια και Κύπρος και άλλα μικρότερα· βλ. *ΕλλΜ* 2.116, 3.303· ο Βαρβούνης, *ΜΛΜ* 29, κατατάσσει τον συγκεκριμένο μύθο δημιουργίας στους ιστορικούς τοπικούς-κυπριακούς μύθους.

[322] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Εὐρυμέδων*.

[323] *ΕλλΜ* 5.326.

Πέρσες στα πλαίσια της προσπάθειάς του για την απελευθέρωση της Κύπρου[324]. Ο συσχετισμός, έτσι, με τον ποταμό Ευρυμέδοντα ερμηνεύεται και λόγω της εγγύτητας της Κύπρου με την εν λόγω περιοχή της Μ. Ασίας και της σύνδεσης του Κινύρα γενικότερα με την Κιλικία.

Η ένωση της Παφίας νύμφης με τον ποταμό Ευρυμέδοντα έρχεται σε πλήρη συμφωνία με τα όσα γνωρίζουμε για τις *Νύμφες* της ελληνικής μυθολογίας και ειδικότερα τις *Ναϊάδες* που κατοικούσαν στις πηγές και στα ποτάμια και συνδέονταν με το απαραίτητο για τη βλάστηση γονομοποιό στοιχείο, το νερό, γι᾽ αυτό και η μυθολογία τις αναφέρει συχνά ως κόρες του Ωκεανού ή του Αχελώου ή άλλων ποταμών[325]. Η Παφία νύμφη στη θέση της μητέρας του Κινύρα φέρνει στον νου τις *Νύμφες κουροτρόφους* που παρουσιάζονταν ως τροφοί θεϊκών βρεφών και ηρώων[326]. Από το νερό, όμως, αναδύθηκε και η θεά της Πάφου, η οποία παρουσιάζει πολλά κοινά στοιχεία με τις Νύμφες που συνδέονται, επίσης, με τον γάμο και τη γονιμότητα (το δηλώνει κυριολεκτικά το όνομά τους «Νύφες»)[327]. Αλλά και ο ποταμός Ευρυμέδων δεν συσχετίζεται, τελικά, με τον ίδιο τον Ποσειδώνα που όχι μόνο είναι θεός των υδάτων, αλλά είναι γνωστός και με αυτήν την επωνυμία; Επομένως και μέσα από την ένωση της Παφίας νύμφης με τον ποταμό Ευρυμέδοντα οδηγούμαστε πάλι στο ίδιο πρότυπο, τη θεϊκή ένωση Αφροδίτης- Ποσειδώνος.

Ένας άλλος πατέρας ή μητέρα κατά μερικούς αναφέρεται από τον Πλίνιο. Στο σχετικό χωρίο διαβάζουμε[328]:

> *tegulas invenit Cinyra Agriopae filius et metalla aeris, utrumque in insula Cypro, item forcipem, martulum, vectem, incudem.*

Από αυτήν την πολυσήμαντη πηγή που αναφέρεται στον εφευρέτη Κινύρα, στην παρούσα φάση, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στη φράση *Cinyra Agriopae*. Ο Baurain ερμηνεύει «του Αγριόπα» και το θεωρεί μια σπάνια παραλλαγή πατρότητας που δεν σχετίζεται με κάποιο γνωστό δεδομένο[329]. Ο Χατζηωάννου

---

[324] Για τις σχετικές πηγές, βλ. *ΑΚΕΠ* Α᾽ αρ. 59α, 59.1-3 και 64.

[325] Στους μεταγενέστερους, μάλιστα, ποιητές *νύμφη* αποκαλείται και το νερό (LSJ⁹ σ.λλ. *νύμφη, νυμφαῖος*). Πβ. και την ονομασία *Νεράιδα* στις νεότερες λαϊκές δοξασίες, προερχόμενη είτε από την αρχαία *Νηρηΐδα* είτε παρετυμολογικά από τη μεσαιων. λέξη *νερό*· βλ. Ανδριώτης σ.λ. *νεράιδα*. Για τις Νύμφες, βλ. *ΕλλΜ* 2.281 κε. Για τις Ναϊάδες, βλ. Grimal 469-70.

[326] Νύμφες ανέθρεψαν λ.χ. τον Δία ή τον Διόνυσο και η ίδια η Αφροδίτη έδωσε τον γιο της Αινεία, από την ένωσή της με τον θνητό Αγχίση, να τον αναθρέψουν οι Νύμφες του τρωικού βουνού Ίδη· βλ. *ΕλλΜ* 2.282.

[327] Πβ. τη λατρεία της Αφροδίτης *Νυμφίας* στην Ερμιόνη, της Αφροδίτης Κωλιάδος στην Αττική μαζί με τις *Νύμφες Γενετυλλίδες*, τη σύγχυσή της με την Ήρα στη Σπάρτη, αλλά και τη θεά των γεννήσεων Ειλείθυια στη Δήλο κ.ά. Όπως και η Άρτεμις, η Αφροδίτη είναι επίσης μια θεά *κουροτρόφος*· βλ. Decharme II.31· για το επίθετο της Κύπριδος *Κουροτρόφος*, βλ. Bruchmann σ.λ. *Ἀφροδίτη*, στο Roscher, *Lex. Myth.* (*Supplement* 1893) 58.

[328] Plin. *Nat. hist.* 7.195.

[329] Baurain, *AC* (1981) 23-24. Κατά τον συγγραφέα, δεν είναι η μοναδική περίπτωση που ο Κ. έχει έναν άπαξ αναφερόμενο πατέρα και παραβάλλει τη μαρτυρία του Στεφ. Βυζ. για την Αμαθούσα (σ.λ. *Κινύρας*). Την ίδια άποψη υιοθετεί η Durie-Loucas, σ. 119 σημ. 12.

ερμηνεύει «ο Κινύρας, γιος της Αγριόπης»[330]. Η Αγριόπη, σύμφωνα με μια παράδοση, ήταν κόρη του Νείλου, γυναίκα του Αγήνορος και μητέρα του Κάδμου. Επομένως η παράδοση αυτή, κατά τον ανωτέρω, αποσκοπεί να συνδέσει τον Κινύρα με τη Φοινίκη, ενώ οι προηγούμενες μυθικές παραδόσεις τον συνδέουν με την Κιλικία και με την Ασσυρία. Πάντως, το όνομα αυτό έχουν (κατά περίεργη σύμπτωση) η γυναίκα και η μητέρα των δύο μυθικών αοιδών, του Ορφέως και του Θαμύριδος ή Θαμύρα αντίστοιχα. Οι μύθοι αναφέρουν το όνομα Αγριόπη για τη νεαρή σύζυγο του Ορφέως, τη δέσποινα «με την άγρια όψη ή το άγριο βλέμμα», όνομα που αντικαταστάθηκε στην ύστερη αρχαιότητα από το Ευρυδίκη[331]. Μια Αγριόπη ή Αργιόπη, σύμφωνα με άλλη παράδοση από τις μυθικές γενεαλογίες της Θράκης, θεωρείται μητέρα του Θαμύρα, του άλλου μυθοποιημένου αοιδού των υπομυκηναϊκών χρόνων, με τον οποίον ο Κινύρας, εκτός των άλλων, είναι δυνατό να παραλληλιστεί και ως προς το ομόηχο των καταλήξεων των ονομάτων τους[332]. Μπορούμε όμως να συνδέσουμε την Αγριόπη, μητέρα του Κινύρα, με τις συνονόματες γυναίκες της οικογένειας του Θαμύρα και του Ορφέως; Το μόνο βέβαιο είναι ότι οι τρεις μυθικοί άνδρες είναι παραπλήσιες σχεδόν μορφές.

Δεν αποκλείεται, κατά την κρίση μας, η εκδοχή του Πλινίου να είναι μάλλον το προϊόν βιασύνης και ευπιστίας του εγκυκλοπαιδιστή συγγραφέα, παρά το αποτέλεσμα πολύπλοκων συνειρμών και λεπτών μυθολογικών συσχετισμών. Όπως είναι διαπιστωμένο, στο έργο του παρουσιάζονται πολλά σφάλματα, διότι διάβαζε και έγραφε ασταμάτητα, ενώ πολύ σπάνια φαίνεται να συλλογίζεται πάνω σε όσα διάβαζε[333]. Πολλά αποσπάσματα από το ογκώδες έργο του φαίνονται σαν συγκόλληση σημειώσεων που κρατήθηκαν κατά τη διάρκεια προσωπικών αναγνώσεων, ενώ ο πατριωτισμός του τον οδηγούσε ενίοτε στην υπερβολή και τον ενθάρρυνε να παίρνει από δεύτερο χέρι, από τους Ρωμαίους, εκείνα που μπορούσε να πάρει από πρώτο χέρι, από τους Έλληνες[334]. Είναι πιθανό, επίσης, το συγκεκριμένο όνομα να προέρχεται απλώς από εσφαλμένη ανάγνωση του χειρογράφου του Πλινίου, όπως συμβαίνει με έναν συνονόματο συγγραφέα, τον Αγριόπα, σε άλλο σημείο του έργου του[335].

---

330 *ΑΚΕΠ* Δβ'.207 κε.

331 Roscher σ.λ. *Agriope*, στο Roscher, *Lex. Myth.* I.1 (1884-1886) 107· Kern σ.λ. *Agriope*, *RE* I.1 (1893) 896· *ΕλλΜ* 3.294, 298.

332 *ΕλλΜ* 3.300, 1 εικ. 30, όπου εικονίζεται μεταξύ άλλων η Αγριόπη με τον γιο της Θαμύρα. Πβ. Σοφ. *Θαμ.* F 236a-245 (*TrGF* 4.234-8). Βλ. συσχετισμό ονομάτων *Θαμύρας – Κινύρας* ανωτ. σ. 53 σημ. 243. Ο Engel συσχετίζει τον αοιδό Θάμυρι ή Θαμύρα με τον μουσικό Κ. και βλέπει τη συγκεκριμένη αναφορά του Πλινίου μέσα από αυτήν τη σύνδεση· έτσι ερμηνεύει το *Agriopae* ως «της Αγριόπης». Στα κοινά σημεία Θαμύρα – Κ., εκτός από τη μουσική τους επιδεξιότητα, να προσθέσουμε την εκπληκτική ομορφιά τους και τον έρωτα του πρώτου για τον Υάκινθο (λέγεται μάλιστα ότι για χάρη του ανακάλυψε την παιδεραστία, βλ. Grimal 279) και του δεύτερου για τον Απόλλωνα (πβ. Πινδ. *Πυθ.* 2.16-7, Κλήμ. Ρώμ. *Όμιλ.* 5.15.1-2).

333 Rose, *ΙΛΛ* Β'.152.

334 Kenney – Clausen 902.

335 Plin. *Nat. hist.* 8.82. Σύμφωνα με τον Schwartz σ.λ. *Agriopas*, *RE* ό.π. (σημ. 331) 896, πρόκειται για όνομα που κατέστη γνωστό από εφαλμένη διόρθωση (τα χφφ. παραδίδουν τις γραφές *copa* και *apoca*). Ένας Κύκλωψ ή ένας γιος του Κύκλοπος, ονόματι *Ἀγρίοπος*,

Ο Λουκιανός αναφέρει έναν Κινύρα, γιο κάποιου *Σκινθάρου*[336]:

Κινύρας ὁ τοῦ Σκινθάρου παῖς, μέγας ὢν καὶ καλός, ἤρα πολὺν ἤδη χρόνον τῆς Ἑλένης, καὶ αὕτη δὲ οὐκ ἀφανὴς ἦν ἐπιμανῶς ἀγαπῶσα τὸν νεανίσκον…

Το προγονικό όνομα *Σκίνθαρος* δεν μας θυμίζει κάτι από τη μυθολογία. Πρόκειται μήπως για μια ακόμη φαντασιοκοπία του μετακλασσικού συγγραφέα που συνηθίζει να παίρνει παραδοσιακές μορφές του μύθου, να τις μεταλλάσσει κατά τον δικό του μοναδικό τρόπο, διατηρώντας κάποια τυπικά στοιχεία[337]; Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο εραστής της Ελένης, ο Κινύρας, έχει την κοινωνική ισχύ και την ομορφιά του γνωστού προσώπου[338], ενώ τοποθετείται και αυτός προς ανατολάς. Αν συνδυάσουμε και τη μαρτυρία του Λουκιανού σε άλλο αρχαιογνωστικής υφής έργο του ότι ο Κινύρας ίδρυσε το αρχαίο ιερό της Αφροδίτης στον Λίβανο της Συρίας[339], μάλλον θα πρέπει να δούμε στο ξενικό πατρώνυμο Σκίνθαρος τη σταθερή πεποίθηση του συγγραφέα για την ανατολική προέλευση και γενεαλογία του ήρωα.

Μια άπαξ μνημονευόμενη μητέρα, ονόματι *Αμαθούσα*, στον Στέφανο Βυζάντιο, εντάσσεται στη γνωστή προσπάθεια των βυζαντινών λεξικογράφων να ετυμολογήσουν κάποια κυπριακά τοπωνύμια από συγγενείς ή από τον αρχέγονο βασιλιά[340]:

<Ἀμαθοῦς>, πόλις Κύπρου ἀρχαιοτάτη… ἀπὸ Ἀμαθοῦντος δὲ τοῦ Ἡρακλέους ἐκλήθη ἢ ἀπὸ τῆς Κινύρου μητρὸς Ἀμαθούσης.

Η σχέση του Κινύρα με την πανάρχαια πόλη της Αμαθούντος είχε ήδη υπογραμμιστεί, πολύ παλαιότερα, από τον ιστορικό Θεόπομπο[341].

Αναφερθήκαμε παραπάνω σε ένα σημαίνον πρόσωπο της κυπριακής και ελληνικής μυθολογίας, τον *Πυγμαλίωνα*. Ο Οβίδιος τοποθετεί τον Κινύρα στην Κύπρο, καταγόμενο από τη μητέρα Πάφο και τον πατέρα της Πυγμαλίωνα, τον αποκαλούμενο *Paphius hero*[342]. Στον *Απολλόδωρο, όμως, αναφέρεται ως πεθερός του από την κόρη του Μεθάρμη[343], όπως επίσης και στον Σχολιαστή του Διονυσίου

αναφέρεται στα *Σχόλ. Όμ. Ίλ.* Σ 483· βλ. Roscher σ.λ. *Agriopos*, στο Roscher ό.π. (σημ. 331) 107.

[336] Λουκιαν. *Ἀληθ. ἱστ.* 2.25-27.

[337] Η *Ἀληθὴς ἱστορία* είναι μια παρωδία που αρχίζει με την προειδοποίηση προς τον αναγνώστη ότι τα γεγονότα της είναι εντελώς ψεύτικα και αδύνατα και περιγράφει ένα ταξίδι που αρχίζει στη θάλασσα, αλλά συνεχίζεται στον ουρανό και περιλαμβάνει επισκέψεις στην κοιλιά μιας φάλαινας.

[338] Πβ. ανωτ. σημ. 148, αναφορά του Λουκιανού σε άλλο έργο του για την εξαιρετική, όμως κατά τη γνώμη του θηλυπρεπή, ομορφιά του γνωστού Κ.

[339] Λουκιαν. *Περὶ Συρ. θ.* 9.

[340] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Ἀμαθοῦς*.

[341] Θεόπομπ. 115 F 103.3 (Jacoby, *FGrH* IIB.558)· παράδοση από Φωτ. *Βιβλ.* 176p.120a.20-22.

[342] Βλ. σ. 72 και σημ. 310.

[343] *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.3.

Περιηγητή, όπου ο φοινικικής καταγωγής Πυγμαλίων αποβιβάστηκε στη νήσο μαζί με τον Κινύρα που παντρεύτηκε την κόρη του πρώτου Θυμαρέτη[344]:

Κινύρας προσέσχε τὴν νῆσον καὶ Πυγμαλίων Φοίνιξ, οὗ θυγατέρα Θυμαρέτην γαμεῖ Κινύρας.

Ο Πυγμαλίων είναι μια προσωπικότητα άκρως αινιγματική[345]. Την παλαιότερη αναφορά στο πρόσωπό του είδαμε πως έκανε ο Ελλάνικος στα *Κυπριακά* του, σύμφωνα πάντα με την έμμεση παράδοση του Στεφάνου Βυζαντίου. Εκεί πληροφορούμαστε ότι έκτισε την πόλη Καρπασία[346]:

Καρπασία· πόλις Κύπρου ἣν Πυγμαλίων ἔκτισεν, ὡς Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Κυπριακοῖς.

Μερικές πηγές τον αναφέρουν απλώς Φοίνικα, άλλες τύραννο ή βασιλιά της Τύρου, ενώ κάποιες Κύπριο ηγεμόνα και ειδικότερα Πάφιο. Δεν μπορούμε, όμως, ακόμη να δώσουμε κατηγορηματική απάντηση στο ερώτημα αν ο μυθικός βασιλιάς της φοινικικής Τύρου και αδελφός της Διδούς, ο γνωστός κυρίως μέσα από τις αναφορές της *Αἰνειάδος*[347], είναι το αυτό πρόσωπο με τον μυθικό βασιλιά της Κύπρου[348]. Ο τελευταίος τοποθετείται χρονολογικά μια ή δύο γενιές πριν από τον Κινύρα ως πεθερός ή παππούς του και μια γενιά πριν τον Κύπριο μυθικό

---

[344] *Σχόλ. Διον. Περιηγ.* 509.

[345] Για τον Πυγμαλίωνα, βλ. Engel II.119-122· Wüst *σ.λ. Pygmalion*, *RE* XXIII.2 (1959) 2074-6· από τη νεότερη βιβλιογραφία, βλ. ενδεικτικά τις εργασίες των Rosati, Mayer – Neumann, Hardie και Stoichita.

[346] Στέφ. Βυζ. *σ.λ. Καρπασία*. Κατά τον Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 123, η παραδοχή του Ελλανίκου δεν ευσταθεί, γιατί σύμφωνα με την επιγραφή του πρίσματος του Essarhaddon (673/2 π.Χ.) η Καρπασία δεν φαίνεται να κτίστηκε πριν από αυτήν τη χρονολογία. Ο Βοσκός, *ΑΚυΓ*³ 414 κε., παρατηρεί σχετικά ότι η μοναδική αυτή μαρτυρία του Ελλανίκου οφείλεται, προφανώς, σε μια τάση της παράδοσης να συνδεθεί η ίδρυση πόλεων της Κύπρου με τους γενάρχες της κυπριακής μυθολογίας, τον Πυγμαλίωνα και τον Κ., αλλά και με τον Άδωνι.

[347] Verg. *Aen.* 1.346-364, 4.325.

[348] Η σύγχυση επιτείνεται από την αοριστία των αρχαίων πηγών σχετικά με την καταγωγή και τον τόπο βασιλείας του. Ο Πυγμαλίων, βασιλιάς των Κυπρίων, αναφέρεται ως Φοίνιξ στον Πορφύριο (*Περὶ ἀποχ.* 4.15.1-2) που αναφέρει ως πηγές του τον Ασληπιάδη τον Κύπριο και τον Νεάνθη τον Κυζικηνό. Κατά τους ανωτέρω, ο Πυγμαλίων προσπάθησε μάταια να αποτρέψει τους ανθρώπους από τη σαρκοφαγία. Για τις σχετικές πηγές, βλ. *ΑΚυΓ*³ 16 FI-2, σσ. 122-5 και σχόλια 400 κε. Ο Σέρβιος (*Comm. in Verg. Georg.* 3.5.) τον συνδέει με τον Βούσιρι. Αλλά και οι πληροφορίες για τον έτερο Πυγμαλίωνα δεν μας βοηθούν και δεν έχουν ιστορική βαρύτητα. Στον Βιργίλιο (*Aen.* 1.613-6.22) πατέρας του Πυγμαλίωνος και της Διδούς ήταν ο Φοίνιξ βασιλιάς Βήλος από τη Σιδώνα, από τον οποίο ζήτησε βοήθεια ο Τεύκρος για να κτίσει νέα βασίλεια στην Κύπρο. Σύμφωνα, όμως, με χρονολογικά στοιχεία η Καρχηδών (την οποία μυθολογείται πως έκτισε η Διδώ) πρέπει να ιδρύθηκε το 818 π.Χ., ενώ ο Τεύκρος ανάγεται στον 12ο αι. Για το σημαντικό αυτό χωρίο του Βιργιλίου, βλ. *ΑΚΕΠ* Δα' αρ. 220.1 και σχόλια Δβ'.208 κε.

μάντη Θρασίο ή Φρασίο[349], τον οποίο ο Υγίνος αποκαλεί ανιψιό του (*Pygmalionis fratris filius*) [350]. Κατά τον Νόννο, ο Μορρεύς που σκότωσε τον Εχέλαο τον Κύπριο, καυχιέται και λέει ότι ψεύδεται, όταν υποστηρίζει ότι έχει τη γενιά του από την Κύπρο, από τον Πυγμαλίωνα, τον οποίο η Παφία θεά ευνόησε με πολύχρονο βίο και του χάρισε άμαξα ημιόνων για να τον μεταφέρει ασφαλή μακριά από τους θανάσιμους κινδύνους[351].

Ο μυθικός βασιλιάς, όμως, είναι περισσότερο γνωστός ως γλύπτης που ερωτεύτηκε το άγαλμά του, την επονομαζόμενη στους νεότερους χρόνους Γαλάτεια[352]. Σύμφωνα με τον Φιλοστέφανο (2ος π.Χ.), στο έμμεσα παραδιδόμενο έργο του *Περὶ Κύπρου*, ο Πυγμαλίων ήταν Κύπριος και ερωτεύτηκε ένα άγαλμα από ελεφαντόδοντο που απεικόνιζε την Αφροδίτη γυμνή· αδυνατώντας να αντισταθεί στην ομορφιά του αγάλματος, συνουσιάστηκε μαζί του[353]:

> *ὁ Κύπριος Πυγμαλίων ἐκεῖνος ἐλεφαντίνου ἠράσθη ἀγάλματος… τὸ ἄγαλμα Ἀφροδίτης ἦν καὶ γυμνὴ ἦν… νικᾶται ὁ Κύπριος Πυγμαλίων τῷ σχήματι καὶ συνέρχεται τῷ ἀγάλματι.*

Την ίδια ιστορία, σε παραλλαγμένη και εκτενέστερη μορφή, έχουμε στις *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου, όταν γίνεται λόγος για τη μεταμόρφωση της τραγικής Μύρρας σε αρωματικό δέντρο[354]. Εδώ ο Πάφιος ήρωας και γλύπτης ερωτεύεται ένα άγαλμά του τόσο παράφορα που, με τη συμπόνια της Αφροδίτης, ζωντανεύει σε αληθινή κόρη· παντρεύεται με την κοπέλα, η οποία σε εννέα μήνες γεννάει την Πάφο· από την τελευταία πήρε την ονομασία του το νησί και

---

[349] Συζήτηση για την πιθανή χρονολογική τοποθέτηση Πυγμαλίωνος, Φρασίου και Κ. στο *ΑΚυΓ*[1] 71-2 και σημ. 1· αναλυτικότερα για τον Φρασίο, βλ. Βαρβούνης, *Φρασ*.

[350] Hyg. *Fab*. 56.

[351] Νόνν. 32.210-218.

[352] Οι αρχαίες πηγές δεν μνημονεύουν το όνομα της γυναίκας του Πυγμαλίωνος. Αυτό δόθηκε κατά τα μέσα του 18ου αι., την εποχή του Γαλλικού Διαφωτισμού (Ρουσσώ)· βλ. Bömer V.96-97. Προφανώς ονομάστηκε έτσι από το γαλακτώδες χρώμα του ελεφαντόδοντου, από το οποίο πλάστηκε (πβ. Ov. *Met*. 10.247-248: *interea niveum mira feliciter arte| sculpsit ebur formaque dedit*), όπως είχε ονομαστεί στα αρχαία χρόνια η άλλη γνωστή Γαλάτεια, η αγαπημένη Νηρηίς του Κύκλωπος Πολυφήμου, πιθανότατα από το λευκό σαν γάλα χρώμα των αφρισμένων κυμάτων.

[353] Φιλοστέφ. απ. 13 (έκδ. Müller, *FHG* III.31)· παράδοση από Κλήμ. Αλεξ. *Προτρ*. 4.57.3 και με κάποιες διαφορές Arnob. *Adv. nat*. 6.22.

[354] Ov. *Met*. 10.243 κε. Ο μύθος του Πυγμαλίωνος στην οβίδεια διήγηση αποτελεί μέρος των κυπριακών ιστοριών που απαρτίζουν τον κορμό του ορφικού άσματος: Κεράστες, Προποιτίδες, Πυγμαλίων και Μύρρα. Στους αμαθουσίους μύθους των ανδρών Κεραστών και των γυναικών Προποιτίδων τίθεται το θέμα της ασέβειας προς τον Ξένιο Δία και την Αφροδίτη αντίστοιχα. Και οι δύο τιμωρούνται από τη θεά με την ιδιότητά της ως προστάτιδος της νήσου. Ως αντίθεση έρχεται ο ευσεβής Πάφιος ήρωας, ο Πυγμαλίων, που με τη βοήθεια της θεάς ικανοποιεί την επιθυμία του. Τέλος, με αποκορύφωμα τη μεταμόρφωση της ασεβούς προς την Αφροδίτη δισέγγονής του, της Μύρρας, κλείνει ο κύκλος αυτών των ιστοριών που φέρνουν στο προσκήνιο το θέμα της ευσέβειας. Βλ. Νικολόπουλος 26 κε.· κατωτ. εικ. 29.

γεννήθηκε εκείνος που, αν έμενε χωρίς παιδί, θα ήταν ευτυχισμένος ανάμεσα στους ανθρώπους, δηλαδή ο Κινύρας· η συνέχεια του μύθου είναι γνωστή[355].

Ποιος είναι τελικά ο ρόλος αυτού του προσώπου μέσα στην κυπριακή προϊστορία και μυθολογία; Όσο σκοτεινή και αν είναι η μυθική μορφή του Πυγμαλίωνος, η ιστορία της Κύπρου δεν μπορεί να αποκλείσει τη μορφή ενός Φοίνικος βασιλέως που εγκαταστάθηκε στην Πάφο. Ακόμη και το όνομα *Πυγμαλίων* που έφερε και ένας Φοίνιξ βασιλιάς του Κιτίου κατά το 312 π.Χ, έχει συσχετιστεί ετυμολογικά με ένα φοινικικό θεωνύμιο, σύνθετο από το **Pumay-ʿelyon* που σημαίνει «Πουμάϋ ο ύψιστος»[356]. Η ιστορία με το άγαλμα της Αφροδίτης που ερωτεύτηκε ή η ποιητική εκδοχή του Οβιδίου ότι ερωτεύτηκε το γλυπτό του που με τη βοήθεια της θεάς ζωντάνεψε υποδεικνύουν, προφανώς, τη λατρεία της Αστάρτης από τους Φοίνικες της Κύπρου, της οποίας τη θέση πήρε η Μεγάλη Κυπριακή Θεά[357]. Σχέσεις με την Αφροδίτη, εν τέλει, δεν είχε μόνο ο Πυγμαλίων, είχε και ο εγγονός του Κινύρας και ο γιος εκείνου Άδωνις. Σύμφωνα με την ερμηνευτική προσέγγιση του Frazer, ο μύθος του Πυγμαλίωνος απηχεί ότι ίσως υπήρχε μια τελετή ιερού γάμου, κατά την οποία ο βασιλιάς παντρευόταν την εικόνα της Αφροδίτης ή μάλλον της Αστάρτης[358].

Δεν μπορούμε να πούμε πότε ακριβώς πρωτοδημιουργήθηκε η παράδοση που συνέδεσε τον Πυγμαλίωνα με τον Κινύρα. Η άγνοιά μας για το ακριβές περιεχόμενο της πρώτης πηγής μας για τον Κύπριο Πυγμαλίωνα, δηλαδή των

---

[355] Στη συγκεκριμένη διήγηση φαίνεται πως ο Οβίδιος έκανε χρήση μιας παραδοσιακής άδειας για ελεύθερη επεξεργασία των πρωτότυπων ιστοριών στον μέγιστο βαθμό. Κατά τους Kenney – Clausen, σ. 584, ο ποιητής βρήκε την ιστορία του Πυγμαλίωνος σαν ένα ανέκδοτο καπνιστηρίου και δημιούργησε, εντελώς κατά τον δικό του προσωπικό τρόπο, έναν χαριτωμένο και αθώα αισθησιακό χαρακτήρα. Βλ. κατωτ. εικ. 28 (πάνω δεξιά).

[356] Ο Πυγμαλίων του Κιτίου αναφέρεται στον Διόδ. Σικ. 19.79.4· στον Αθήν. 4.167d γίνεται λόγος για τον *Πυμάτωνα* τον Κιτιέα που βασίλευε κατά τους χρόνους του Μ. Αλεξάνδρου. Προφανώς πρόκειται για ένα και το αυτό πρόσωπο. Ο Frazer, *Adon.* 43 σημ. 2 και 3, πιστεύει ότι το σωστό είναι *Πυμάτων*, όπως έχουν τα χφφ., και όχι *Πυγμαλίων*. Πρόκειται για τη φοινικική μορφή *Pumi-yathon*, γνωστή από φοινικικές επιγραφές που βρέθηκαν στο Ιδάλιο και από νομίσματα επίσης με το όνομα του ίδιου βασιλιά. Κατά τον ανωτέρω, το *Pumi-yathon* είναι το φοινικικό όνομα που οι Έλληνες μετέτρεψαν σε *Πυγμαλίων*. Το φοινικικό όνομα *Pumi-yathon* ή *Pumaï-yaton,* το όνομα *Πυμάτων*, το εξελληνισμένο *Πυγμαλίων* ακόμα και το γνωστό στους Κυπρίους επίθετο του Αδώνιδος *Πυγμαίων* έχουν να κάνουν ίσως με τον φοινικικό θεό *Pumaï* που ήταν προσφιλής θεός των Φοινίκων του Κιτίου. Μάλιστα το όνομα του συγκεκριμένου θεού βρίσκεται σε επιγραφή από τη Νόρα, αποικία των Κιτιέων της Κύπρου, στα νότια παράλια της Σαρδηνίας. Βλ. Dupont-Sommer 84· επίσης *ΑΚΕΠ* Α' αρ. 74 και 80.2, Ε' αρ. 123, Γβ' αρ. 220· ομοίως ο Frisk, II.619, βλέπει το όνομα *Πυγμαλίων* ως παρετυμολογική επινόηση για την απόδοση των φοινικικών θεωνυμίων, ενώ το παραλληλίζει και με τον τέκτονα *Ίκμάλιο* που αναφέρει ο Όμηρος (*Οδ.* σ 56 κε.).

[357] Σε ένα μάλιστα χρυσό μενταγιόν που βρέθηκε σε τάφο της Καρχηδόνος —πόλη που κατά τον μύθο ίδρυσε η αδελφή του Πυγμαλίωνος Διδώ— απεικονίζονται δύο μορφές που φέρουν τα ονόματα Πυγμαλίων και Αστάρτη· βλ. Frazer, ό.π. (σημ. 356). Αλλά και η Διδώ που φέρεται να πέρασε από την Κύπρο, πριν εγκατασταθεί στην Αφρική, είναι ένα σκοτεινό πρόσωπο που συσχετίζεται με την Αστάρτη των Φοινίκων ή την Ουρανία Αφροδίτη των Λιβύων.

[358] Frazer, ό.π. (σημ. 356) 42 κε.

Κυπριακῶν του Ελλανίκου, αλλά και άλλων μυθογραφικών συγγραμμάτων της αρχαιότητας, μας καθιστά επιφυλακτικούς σε υποθέσεις[359]. Το πιο πιθανό είναι, από τότε που ο Κινύρας συνδέθηκε με την Αφροδίτη και τον Άδωνι, να του δόθηκε και αυτή η καταγωγή. Η παλαιά σχέση, υποθέτουμε, του Αδώνιδος με την Αστάρτη, δηλαδή με την Αφροδίτη, συνέδεσε και τον Πυγμαλίωνα με τον Κινύρα και την Αφροδίτη· από όλες τις μορφές ο Κινύρας, αναμφισβήτητα, διαθέτει περισσότερη ιστορικότητα.

Για τον Πυγμαλίωνα γνωρίζουμε λιγότερα, αφού και οι πληροφορίες από τις αρχαίες πηγές είναι εξαιρετικά πενιχρές. Να ήταν άραγε και αυτός μια θεότητα της βλάστησης σαν τον φοινικικό *Pumaï* και τον σημιτικής επίσης καταγωγής Άδωνι; Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει και αυτήν την εκδοχή. Το επίθετο του Αδώνιδος στην Κύπρο *Πυγμαίων*, ίσως, πρέπει να συσχετιστεί με αυτόν[360].

Κατά τον Atallah[361], ο Πυγμαλίων δεν ήταν ούτε Έλλην ούτε Φοίνιξ, αλλά μια από τις θεότητες της βλάστησης που ανήκαν στο πρωτόγονο θρησκευτικό υπόβαθρο της Κύπρου. Σύμφωνα με την ερμηνεία του —στηριγμένη πάντα στην αφήγηση του μύθου από τον Οβίδιο— ο θεός της βλάστησης Πυγμαλίων, μέσω της προσευχής του στην Αφροδίτη τη μέρα της ανοιξιάτικης γιορτής της, ξαναδίνει ζωή στην απονεκρωμένη φύση, την οποία συμβολίζει το γυναικείο άγαλμα.

Άλλοι βλέπουν στον παφιακό μύθο απλώς τη γοητεία, την έλξη ή ακόμη και το έντονο ερωτικό πάθος που είναι δυνατό να εμφυσήσει ένα αριστουργηματικό καλλιτέχνημα, τόσο στον ίδιο τον δημιουργό του, όσο και στους αποδέκτες του[362].

Κατά τη γνώμη μας, το κυπριακό μυθολογικό σύμπλεγμα Πυγμαλίων-Αφροδίτη-Κινύρας παρουσιάζει ιδιαίτερη σχέση και με την ιερή μεταλλουργία[363]. Στον ελληνικό μύθο η Αφροδίτη είναι γυναίκα του Ηφαίστου τεχνίτη, γλύπτη κ.λπ. Στον κυπριακό μύθο ο γλύπτης Πυγμαλίων έχει τον ρόλο του Ηφαίστου, ρόλος που — αν πιστέψουμε τον Πλίνιο — μπορεί να αποδοθεί και στον Κινύρα, αφού ανακάλυψε τη μεταλλουργία στην Κύπρο. Αν πάμε και σε κοσμογονικό επίπεδο, ο μύθος του Κυπρίου γλύπτη έχει ως πρότυπο την ιδέα ενός δημιουργικού θεού της φωτιάς που πλαστουργεί τη θεά της Γης και ενώνεται μαζί της (το ζεύγος Ουρανός – Γη). Από το ίδιο πρότυπο είναι εμπνευσμένος και ο ανθρωπογονικός μύθος της Πανδώρας, της πρώτης θνητής γυναίκας που δημιούργησε ο Ήφαιστος, των δημιουργών του ανθρώπινου γένους Προμηθέως και Επιμηθέως και των απογόνων τους, του Δευκαλίωνος και της Πύρρας, που πετούσαν λιθάρια στη γη και δημιουργήθηκαν αντίστοιχα άνδρες και γυναίκες[364]. Ο ρόλος της Αφροδίτης στον μύθο του Πυγμαλίωνος, όπως και στη δημιουργία της Πανδώρας, συμβολίζει

---

[359] Αν έχει βάση η πρόσφατη θέση των White – Giangrade ότι στο προβληματικό χωρίο του Αισχ. *Ἱκέτ.* 282-3 (*Κύπριος χαρακτὴρ τ᾽ ἐν γυναικείοις τύποις| εἰκὼς πέπληκται τεκτόνων πρὸς ἀρσένων*) εννοείται ο Κύπριος γλύπτης Πυγμαλίων, τότε μπορούμε να μιλάμε για μια παράδοση που ανάγεται μέχρι στιγμής στον 5ο αι. π.Χ.· για τις παλαιότερες ερμηνείες του χωρίου, βλ. *ΑΚΕΠ* Ε΄ αρ. 113.

[360] Ησύχ. σ.λ. *Πυγμαίων· ὁ Ἄδωνις παρὰ Κυπρίοις*· βλ. ανάλυση κατωτ. σσ. 244-245.

[361] Atallah 315.

[362] Bömer V.95-6, όπου αναφέρονται πολλά τέτοια παραδείγματα από μυθικές και ιστορικές διηγήσεις.

[363] Περισσότερα για το θέμα, βλ. κατωτ. σ. 164 κε.

[364] Πβ. Böhme 89 κε.

την κοσμογονική δύναμή της που έλκει και συνέχει όλα τα στοιχεία του σύμπαντος[365].

Μια άλλη πολύ σημαντική δεξαμενή γενεαλογικών πληροφοριών είναι η *Βιβλιοθήκη* του *Απολλοδώρου. Σχετικά με τους προγόνους του Κινύρα διαβάζουμε[366]:

> *Ἔρσης δὲ καὶ Ἑρμοῦ Κέφαλος, οὗ ἐρασθεῖσα Ἠὼς ἥρπασε καὶ μιγεῖσα ἐν Συρίᾳ παῖδα ἐγέννησε Τιθωνόν, οὗ παῖς ἐγένετο Φαέθων, τούτου δὲ Ἀστύνοος, τοῦ δὲ Σάνδοκος, ὃς ἐκ Συρίας ἐλθὼν εἰς Κιλικίαν, πόλιν ἔκτισε Κελένδεριν, καὶ γήμας Φαρνάκην τὴν Μεγασσάρου τοῦ Ὑριέων βασιλέως ἐγέννησε Κινύραν. οὗτος ἐν Κύπρῳ παραγενόμενος σὺν λαῷ ἔκτισε Πάφον…*

Γενάρχης του γένους του είναι ένας θεός, ο *Ερμής*, καθώς είναι κανόνας σχεδόν στην κορυφή κάθε μυθικής οικογένειας να ίσταται ένας θεός που σε χρόνια παλιά είχε αγαπήσει μια θνητή βασιλοπούλα[367]. Εδώ μαθαίνουμε ότι ο Ερμής ενώθηκε με την Έρση, την κόρη του Κέκροπος και γέννησαν τον Κέφαλο[368].

Είναι οφθαλμοφανές ότι όλα αυτά τα πρόσωπα συνδέονται με την αθηναϊκή βασιλική οικογένεια. Ο *Κέκρωψ*, ο διφυής και αυτόχθων, παντρεύτηκε την κόρη του πανάρχαιου και επίσης αυτόχθονος βασιλιά της Αττικής Ακταίου, την Άγραυλο και απέκτησε τρεις κόρες: την Άγραυλο, την *Έρση* (δροσιά) και την Πάνδροσο· αυτές ήταν κάτι σαν Νύμφες που έριχναν πάνω στους αγρούς τη δροσιά τους, όπως φαίνεται και από τα ονόματά τους[369]. Ένα άλλο τεκμήριο της

---

[365] *ΕλλΜ* 2.58 κε. Πβ. την αντίληψη του Εμπεδοκλέους ότι κατά το *χρύσεον γένος* του Ησιόδου, όταν η κατάσταση της ανθρώπινης κοινωνίας ήταν παραδεισένια, επικρατούσε η *Κύπρις βασίλεια* (παράδοση από Πορφυρ. *Περὶ ἀποχ.* 2.21 και Αθήν. 12.510c).

[366] *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.14.3.

[367] *ΕλλΜ* 1.6.

[368] Κατά τα *Σχόλ. Διον. Περιηγ*. 509, ο Πανδίων (γιος του Εριχθονίου) και η Έρση γεννούν τον Κέφαλο.

[369] Οι τρεις κόρες του Κέκροπος συμβόλιζαν την αύρα και τη δροσιά και ήταν ιέρειες της Αθηνάς, της οποίας αρχικά η λατρεία, ως κόρη του θεού του αιθέρα Διός, συσχετίστηκε με τα νερά, τη βλάστηση, τη γονιμότητα και τις σχετικές μαγικές τελετουργίες (βλ. *ΕλλΜ* 2.113). Οι τρεις νέες έμεναν στο ιερό της θεάς στην Ακρόπολη και όταν ο Ερμής αγάπησε παράφορα την Έρση, ζήτησε τη βοήθεια της αδελφής της, της Αγραύλου, αλλά η Αθηνά ενστάλαξε στην ψυχή της τελευταίας το δηλητήριο της ζηλοτυπίας, για να αποφευχθεί η βεβήλωση του ιερού. Είχαν άσχημο τέλος από την Αθηνά, γιατί άνοιξαν το κιβώτιο με τον μικρό Εριχθόνιο μέσα που εκείνη είχε συμβουλέψει να μην ανοίξουν. Σχετική με το μυθικό περιστατικό ήταν η γιορτή των *Αρρηφορίων* ή *Αρρητοφορίων*, κατά την οποία δύο αγνές ιέρειες μετέφεραν από τον ναό της Πανδρόσου στην Ακρόπολη καλάθια κλειστά με πράγματα που έπρεπε να μείνουν μυστικά (*ἄρρητα*) και αφού τα μετέφεραν στο ιερό της *Εν Κήποις Αφροδίτης*, τα αντάλλασσαν με άλλα που τα έφερναν πίσω κατά τον ίδιο τρόπο. Η ουσία αυτής της τελετουργίας που αποτελούσε μέρος των *Παναθηναίων*, αλλά διενεργούνταν και σε άλλα μέρη, ήταν η μεταφορά των αγνώστων *sacra*, των μαγικών φυλακτών που ταίριαζαν στη θεά (πιθανότατα στη συγκεκριμένη περίπτωση να μεταφερόταν το γονιμοποιό στοιχείο της δροσιάς, κάτι που συμβολίζουν και τα ονόματα των τριών αδελφών). Για τον Κέκροπα και τον οίκο των Κεκροπιδών, βλ. Immisch σ.λ. *Kekrops*, στο Roscher, *Lex. Myth*. II.1 (1890-1897) 1014-1024· *ΕλλΜ* 3.15 κε. Για τα *Αρρηφόρια*, βλ. Harrison 180 κε.

σύνδεσης της Κύπρου με το βασιλικό γένος των *Κεκροπιδών* είναι και μια μαρτυρία του Πορφυρίου που κάνει λόγο για ναό της Αγραύλου, στον ίδιο περίβολο με τον ναό της Αθηνάς, στη Σαλαμίνα της Κύπρου και για ανθρωποθυσία προς τιμή της κόρης του Κέκροπος[370].

Ο *Κέφαλος*, σύμφωνα με άλλη παράδοση, ήταν από τη Φωκίδα, γιος του Δηιονέως από τη Διομήδη, ενώ κατά τον Υγίνο ήταν γιος του Ερμή από την Κρέουσα, την κόρη του Ερεχθέως και επομένως αττικός ήρωας[371]. Υπερείχε για την ανδρεία του και την ομορφιά του. Η Ηώς ερωτεύτηκε τον Κέφαλο και επειδή εκείνος αντιστεκόταν, τον άρπαξε με τη βία και τον έφερε στη Συρία. Ο παράνομος δεσμός Ηούς και Κεφάλου στον χώρο της Συρίας που αναφέρει εδώ ο *Απολλόδωρος, είναι γνωστός από την παράδοση. Άρα, δεν έχει βάση ο ισχυρισμός ότι η παρουσία της Ηούς και του Κεφάλου στη Συρία δεν μπορεί να ερμηνευτεί παρά μόνο ως προσπάθεια να συνδεθεί μεν ο Κινύρας με τον ελληνικό μύθο, χωρίς να χάνει όμως τη φοινικική ή γενικότερα συριακή καταγωγή που του αποδίδεται και λόγω του ονόματος του και ότι με αυτό το μυθολογικό τέχνασμα συνδέεται ο κυπριακός με τον ελληνικό μύθο[372]. Εκεί που υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές είναι ως προς τα τέκνα που απέκτησε το παράνομο ζευγάρι· για τον Ησίοδο, ο Φαέθων είναι γιος του Κεφάλου και της Ηούς[373]· για τον *Απολλόδωρο, οι δύο τους γέννησαν τον Τιθωνό και αυτός με τη σειρά του τον Φαέθωνα.

Η *Ηώς* είναι η Αυγή, η Ανατολή και, αν συνδυάσουμε μια άλλη πληροφορία ότι η Ηώς με τον Κέφαλο γέννησαν τον Τιθωνό και τον Αώο, το μυθολογικό αυτό πρόσωπο αποκτά ιδιαίτερα συμβολικό περιεχόμενο, αφού *Ἀῶος* ονομαζόταν στην Κύπρο ο Άδωνις[374]. Αν γίνουν πιστευτές οι πηγές, σύμφωνα με τις οποίες ο Κινύρας και ο γιος του Άδωνις προέρχονται από ένα γένος, στο οποίο ανήκε κάποιος Αώος, τότε μπορεί κανείς να προχωρήσει στη γοητευτική υπόθεση ότι «ἕνας γιὸς τοῦ Κινύρα μὲ τὸ προγονικὸ ὄνομα *Ἀῶος* ταυτίστηκε μὲ τὸν Ἄδωνη»[375]. Η ονομασία συνδέεται είτε με τα ιερά δέντρα της Αφροδίτης, τα ετεοκυπριακής μάλλον ρίζας *ἀοῖα*[376], είτε πιο πιθανόν να σημαίνει «Ανατολίτης», αφού τόσο ο

---

[370] Πορφυρ. *Περὶ ἀποχ*. 2.54: *ἐν δὲ τῇ νῦν Σαλαμῖνι, πρότερον δὲ Κορωνίδι ὀνομαζομένῃ, μηνὶ κατὰ Κυπρίους Ἀφροδισίῳ ἐθύετο ἄνθρωπος τῇ Ἀγραύλῳ τῇ Κέκροπος και νύμφης Ἀγραυλίδος*.

[371] Για τον Κέφαλο διασώζεται πλούσια μυθολογική παράδοση· βλ. Rapp σ.λ. *Kephalos*, στο Roscher, ό.π. (σημ. 369) 1089-1104· *ΕλλΜ* 3.34 κε.

[372] Engel I.131.

[373] Ησ. *Θεογ*. 986.

[374] *Etym. Gen*. σ.λ. *Ἀῶος· ποταμὸς τῆς Κύπρου. Ἀῶος γὰρ ὁ Ἄδωνις ὠνομάζετο, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ οἱ Κύπριοι βασιλεύσαντες. Ζωΐλος δὲ ὁ Κεδρασεὺς καὶ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς κληθῆναι· τὴν γὰρ Θείαντος θυγατέρα οὐ Σμύρναν ἀλλ᾽ Ἀῶαν καλεῖσθαι.Φιλέας δὲ πρῶτον βασιλεῦσαι Ἀῶον, Ἠοῦς ὄντα καὶ Κεφάλου, ἀφ᾽ οὗ καὶ ὄρος τι ὠνομάσθη Ἀώιον, ἐξ οὗ β᾽ ποταμῶν φερομένων, Σεράχου καὶ Ἀπλιέως, τὸν ἕνα τούτων ὁ Παρθένιος Ἀῶον κέκληκεν*.

[375] Βλ. *ΑΚυΓ*[1] 73-4 και σημ. 7.

[376] Ησύχ. σ.λ. *Ἀοῖα· δένδρα κοπτόμενα καὶ ἀνατιθέμενα τῇ Ἀφροδίτῃ, ὡς ἱστορεῖ Ἡγήσανδρος, πρὸς ταῖς εἰσόδοις*. Σύμφωνα με τον εκδότη του λεξικού Latte, I.497-498, το *ἀοῖα* πρέπει να συνδεθεί με την κυπριακή γλώσσα *ἠώα* (Ησύχ. σ.λ. *ἠώα· ἡ κέδρος ἐθνικῶς*). Ο ίδιος λεξικογράφος παραδίδει και τη σύμφωνη με την επική γλώσσα ονομασία του Αδώνιδος *Ἠοίης* που αναφέρει ο Πανύασσις: *Ἠοίην· τὸν Ἄδωνιν. Πανύασις*. Αν συνδυάσουμε αυτά με τις πηγές που αναφέρουν ότι η μητέρα του Αδώνιδος λεγόταν *Ἀῶα* και όχι Σμύρνα [*Etym.*

Αώος όσο και η μητέρα του, η Ηώς, παραπέμπουν ως ονόματα στην Ανατολή[377]. Η Ηώς επίσης, σύμφωνα με τη *Θεογονία* του Ησιόδου, έχει μητέρα τη Θεία, ένα όνομα που φέρνει στον νου τον πατέρα του Αδώνιδος ή του Κινύρα, τον Θείαντα.

Ο *Τιθωνός* είναι μια μορφή γνωστή από τους μύθους της Τρωάδος, από το βασιλικό γένος του Λαομέδοντος[378]. Μαζί με τους συγγενείς του Αγχίση, Γανυμήδη και Πάρι ήταν φημισμένοι για την εξαιρετική ομορφιά τους και για τους έρωτες που ενέπνευσαν σε θνητούς και αθανάτους[379]. Αν και εδώ παρουσιάζεται ως καρπός της σχέσης Κεφάλου – Ηούς, είναι περισσότερο γνωστός ως αγαπημένος της ροδοδάκτυλης και αιωνίως ερωτευμένης θεάς. Εκείνη τον ερωτεύτηκε παράφορα —τάση που της είχε εμφυσήσει η Αφροδίτη, όταν την έπιασε κάποτε να ερωτοτροπεί με τον Άρη— και παρακάλεσε τον Δία να τον κάνει αθάνατο ξεχνώντας, όμως, να ζητήσει και αιώνια νεότητα. Έτσι, ο Τιθωνός γερνούσε χωρίς η θεά να μπορεί να τον διατηρήσει νέο ή να του δώσει τον θάνατο, μιας και ήταν αθάνατος. Στη συνέχεια, τον μεταμόρφωσε σε τζίτζικα και τον έκλεισε σε κλουβί, για να χαίρεται, τουλάχιστον, τη φωνή του που είχε διατηρηθεί γλυκιά και δροσερή[380].

Πώς ερμηνεύεται ο διπλός ρόλος του Τιθωνού, από τη μια δηλαδή να παρουσιάζεται ως γιος της Ηούς από τον Κέφαλο και από την άλλη ως ερώμενος; Υποθέτουμε ότι επήλθε σύμφυρση μεταξύ των μύθων του Τιθωνού, του Φαέθωνος, του Φάωνος και του Αδώνιδος. Εδώ ο *Φαέθων* είναι γιος του Τιθωνού

Gen. ό.π. (σημ. 374), τότε θεωρεί ο Latte πως κάποιοι υποστήριζαν ότι ο θεός γεννήθηκε από τη *μύρραν* και άλλοι από την *κέδρον*. Η σύνδεση του *ἀοῖα* με τον Άδωνι-Αώα και τη μητέρα του Αώα ταιριάζει με τη σημασία της λ. κατά τον Ησύχιο. Πράγματι, πρόκειται για δένδρα που συνδέονται τελετουργικά με τη σύντροφο του Αδώνιδος, την Αφροδίτη, αλλά και την παραπλήσια θεά της γονιμότητας στη μινωική Κρήτη και στη μυκηναϊκή Ελλάδα· βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ' αρ. 36 και 57· για τον Ηγήσανδρο (ή Κάσανδρο) τον Σαλαμίνιο, βλ. *ΑΚυΓ*³ 80-1, 22 *F2 και 26 *F1, 504 -6 σχόλια 507-8, 589 κε.

377 Ησύχ. σ.λ. *ἀώϊος· πρωϊνός, ὀρθρινός* και σ.λ. *Ἄωοι·* (…) *καὶ Κίλικες ἀπὸ Ἀώου τοῦ Κεφάλου·* πβ. *Σχόλ. Διον. Περιηγ*. 509, ανωτ. σ. 71.

378 Ο Τυρταίος, μάλιστα, σε μια ελεγεία του μεταξύ άλλων αναφέρει τον Τιθωνό ως υπόδειγμα ευγενικής καταγωγής και στον αμέσως επόμενο στ. τον Κ. ως πρότυπο πλούτου (12 W., στ. 5-6). Τα δύο αυτά πρόσωπα (Τιθωνός, Κ.) ξανασυναντιούνται σε μια αρχαία παροιμία, όπου ο Κ. πάλι είναι το σύμβολο του πάμπλουτου ανθρώπου και ο Τιθωνός είναι παράδειγμα βαθιά γερασμένου ανθρώπου (*Σοῦδ.* σ.λ. *καταγηρᾶσαι*, *Append. proverb*. 4.68).

379 Σύμφωνα με τη μυθολογία, τα πρόσωπα αυτά έλκουν την καταγωγή τους από τον Τρώα που ήταν απόγονος του Δαρδάνου και της κόρης του Τεύκρου (όχι του ομηρικού ήρωα), της Βατείας ή Αρίσβης. Τόσο ο Δάρδανος όσο και ο Τεύκρος, σύμφωνα με κάποιες εκδοχές, έχουν ελληνικές ρίζες. Επομένως, η ελληνική μυθολογία ήθελε τους Τρώες βασιλιάδες ελληνικής προέλευσης· βλ. το γενεαλογικό τους δέντρο, Grimal 163. Στην Ομ. *Ίλ.* Υ 237 κε. ο Τιθωνός εμφανίζεται να ανήκει στην ίδια γενιά με τον Αγχίση, ενώ στον Ομ. ύμν. *Εἰς Ἀφρ*. 5.218 κε. παρουσιάζεται μεγαλύτερός του· βλ. *ΑΚυΓ*¹ 455-6.

380 Ομ. ύμν. ό.π. (σημ. 379) 218 κε. Στον Ησίοδο (*Θεογ*. 984 κε.) η Ηώς αρπάζοντας τον Τιθωνό τον έφερε στην Αιθιοπία, όπου του γέννησε τον Ημαθίωνα και τον Μέμνονα. Για την ιστορία Ηούς – Τιθωνού, βλ. Schmidt σ.λ. *Tithonos*, στο Roscher, *Lex. Myth*. V (1916-1924) 1021-1029· Grimal 277-8 και 655· *ΕλλΜ* 3.321 και 324.

και εγγονός του Κεφάλου και της Ηούς[381], αλλά επικρατέστερη είναι η παραλλαγή που τον παρουσιάζει γιο του Κεφάλου και της Ηούς, ο οποίος αρπάχτηκε από την Αφροδίτη, επειδή τον ερωτεύτηκε και τον κράτησε στην υπηρεσία της, όπως η Ηώς είχε ερωτευτεί και απαγάγει τον Τιθωνό. Τόσο ο Φαέθων, όσο και ο Φάων, υπάρχει η υπόθεση ότι είναι μυθοποιημένα ονόματα του πλανήτη της Αφροδίτης και ότι υπάρχει αντιστοιχία με την πιο γνωστή σχέση του θεάς με τον Άδωνι[382]. Γιο του Φαέθωνος αναφέρει ο *Απολλόδωρος τον *Αστύνοο*, ένα όνομα που απαντά μόνο στον τρωικό μύθο[383].

Γιος του Αστυνόου ήταν ο *Σάνδοκος*. Ο Engel υποστηρίζει ότι ο Σάνδακος (αυτή τη γραφή υιοθετεί) θυμίζει τον *Sandan*, έναν Αιθίοπα που, σύμφωνα με τον Αμμιανό Μαρκελλίνο, πρέπει να είχε ιδρύσει την Ταρσό καθώς και τον Ασσύριο *Sandan* (Ηρακλή), ο οποίος έχει απεικονιστεί σε νομίσματα της Ταρσού[384]. Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία, ο Σάνδοκος (αλλιώς Σάνδας, Σάνδης, Σάνδων) ήταν μια θεότητα του Ήλιου, κάτι σαν τον Απόλλωνα[385]. Ο Gjerstad, αναλύοντας τους μύθους της καταγωγής του Κινύρα από τη Συρία, την Ασσυρία και τη μυκηναϊκή Ελλάδα, συμπεραίνει ότι αυτοί εφευρέθηκαν για να τον συνδέσουν είτε με τη Συρία είτε με τον ελληνικό ηρωικό κόσμο και ότι ο μόνος αξιόπιστος μύθος είναι αυτός που συσχετίζει την καταγωγή του με την Κιλικία. Τον Σάνδοκο ο Σουηδός αρχαιολόγος τον ταυτίζει τελικά με τον θεό *Sandon* των Κιλίκων[386]. Πράγματι, ο Σάνδοκος του *Απολλοδώρου έχει σχέση με την Κιλικία, αφού έφυγε από τη Συρία, όπου κατοικούσαν οι ελληνικής καταγωγής γενάρχες του και πήγε στην Κιλικία, όπου έκτισε την Κελένδερι[387] και παντρεύτηκε τη Φαρνάκη, κόρη του Μεγασσάρου ή Μεγασσάρη, βασιλιά των Υριέων, ενός λαού της Κιλικίας.

Η *Φαρνάκη* παραδίδεται ως μητέρα του Κινύρα μόνο στη *Σοῦδα*[388]:

Κινύρας δέ, ἀπόγονος Φαρνάκης, βασιλεὺς Κυπρίων.

---

[381] Ο Φαέθων είναι ευρύτερα γνωστός ως γιος του Ηλίου και της Κλυμένης, που δανείστηκε το άρμα του πατέρα του και οδηγώντας το κοντά στη γη προκάλεσε φωτιά, γι' αυτό ο Ζευς τον τιμώρησε και έπεσε τελικά στον Ηριδανό· βλ. Baratte σ.λ. *Phaethon*, *LIMC* VIII.1 σσ. 350-355· πβ. το αποσπασματικά σωζόμενο έργο του Ευρ. *Φαέθ.* F 771-786 (*TrGF* 5.2, σσ. 798-826).

[382] *ΕλλΜ* 3.309. Για τις πολλές ερωτικές περιπέτειες της Αφροδίτης, μετά κυρίως την αισχύνη της από την αποκάλυψη της παράνομης σχέσης της με τον Άρη, βλ. Κλήμ. Αλεξ. *Προτρ.* 2.33.8-9: *αἱ δὲ ἀκολασταίνουσιν ἐμπαθέστερον ἐν τῇ μοιχείᾳ δεδεμέναι… Ἀφροδίτη δὲ ἐπ᾽ Ἄρει κατῃσχυμμένη μετῆλθεν ἐπὶ Κινύραν καὶ Ἀγχίσην ἔγημεν καὶ Φαέθοντα ἐλόχα καὶ ἤρα Ἀδώνιδος.*

[383] Ομ. *Ίλ.* Ε 144, όπου αναφέρεται ένας Αστύνοος αρχοντικής γενιάς που σκοτώνεται από τον Διομήδη και στο Ο 455 ένας γιος του Προτιάονος.

[384] Engel II.132.

[385] Βλ. Höfer σ.λ. *Sandas-Sandes-Sandon*, στο Roscher, *Lex. Myth.* IV (1909-1915) 319-333, κυρίως 330.

[386] Gjerstad, *SCE* (1948) 429 σημ. 9.

[387] Βρίσκεται στη νότια ακτή της Κιλικίας, από όπου κανείς εύκολα μπορεί να πλεύσει προς την Κύπρο.

[388] *Σοῦδ.* σ.λ. *καταγηρᾶσαι.*

Στον Ησύχιο[389], όπου ο Κινύρας αναφέρεται ως γιος *Απόλλωνος καὶ Φαρνα* †, το όνομα της μητέρας συμπληρώθηκε από τους φιλολόγους με βάση τη *Σοῦδα*. Στο σχετικό χωρίο του *Απολλοδώρου μας παραδόθηκε η γραφή *θανάκην* ή *θαινάκην* που διορθώθηκε από τον Muncker σε *Φαρνάκην*[390]. Το όνομα *Φαρνάκη* είναι παρμένο από τη Μ. Ασία και προφανώς από την περιοχή του Πόντου. Από εκεί γνωρίζουμε την πόλη *Φαρνάκεια* ή *Φαρνακία* (άλλη ονομασία της Κερασούντος), τους γνωστούς βασιλιάδες *Φαρνάκη* Α' και Β', καθώς και μια κύρια θεότητα, τον *Φαρνάκου* (επωνυμία του ανατολικού θεού Μην) που, σύμφωνα με τον Στράβωνα, είχε ιερό στην περιοχή των Καβείρων και το όνομά του έφεραν οι γνωστοί από την ιστορία μεταγενέστεροι βασιλείς[391]. Ο Engel διαβλέπει μέσα από το όνομα τη σκοπιμότητα των Κυπρίων να συνδέσουν το νησί τους με διάφορους τόπους και στη συγκεκριμένη περίπτωση με τον Πόντο, όπου είχε ιδρυθεί κυπριακή αποικία[392]. Οι *Υριείς πάλι*, των οποίων βασιλιάς ήταν ο πατέρας της Φαρνάκης *Μεγασσάρης*, ανήκαν κατά μερικούς στην πανάρχαια Αρία φυλή, από την οποία προήλθε ο ελληνικός κόσμος[393].

Είναι σαφές από τα παραπάνω ότι ήταν μεγάλη η συμβολή του *Απολλοδώρου στο να βάλει μια τάξη στην όλη σύγχυση. Από την άλλη, όμως, η περίεργη και πολυπρισματική γενεαλογία του παρουσιάζει έναν Κινύρα μιγαδικής προέλευσης, προϊόν ποικίλων επιγαμιών μεταξύ διαφορετικών εθνών, με φανερή ωστόσο την υπερίσχυση του ελληνικού στοιχείου ως προς τους ανιόντες. Εν τούτοις, αν και οι πρόγονοί του συνδέονται άμεσα με την αθηναϊκή βασιλική οικογένεια, είχαν τις ρίζες τους θαμμένες βαθιά στην ασιατική ήπειρο[394].

Κατά παρόμοιο τρόπο, ο Σχολιαστής του Διονυσίου Περιηγητή συνδέει τον Κύπριο βασιλιά με την αθηναϊκή βασιλική οικογένεια, μεταφερθείσα και αυτή σε ασιατικό περιβάλλον[395]:

> *Κέφαλος δὲ ὁ Πανδίονος καὶ Ἔρσης εἰς τὴν Ἀσίαν οἰκῶν ἔσχε παῖδας Ἀῶον καὶ Πάφον, ὃς διαβὰς εἰς αὐτὴν πόλιν κτίζει Πάφον, οὗ υἱὸς Κινύρας προσέσχε τὴν νῆσον.*

Παρά τις διαφορές, τα κοινά στοιχεία με τον *Απολλόδωρο είναι πολλά και οι πιθανότητες είναι δύο: ή να είχαν αμφότεροι την ίδια πηγή ή να υιοθέτησε ο ένας από τον άλλο.

Έναν μακρινό απόηχο των ανωτέρω γενεαλογήσεων βρίσκουμε στους βυζαντινούς χρονογράφους, στους οποίους ο Κινύρας και ο γιος του Άδωνις έφθασαν να πολιτογραφηθούν Αθηναίοι και μάλιστα φιλόσοφοι! Στο *Πασχάλιον Χρονικόν* διαβάζουμε[396]:

---

[389] Ησύχ. σ.λ. *Κινύρας*.

[390] Για τα σχετικά με την παράδοση του ονόματος, βλ. Kroll σ.λ. *Pharnake*, *RE* XIX.2 (1938) 1848.

[391] Oppermann σ.λ. *Pharnaku*, *RE* ό.π. (σημ. 390) 853-55.

[392] Engel II.123 και σημ. 62.

[393] Περιστιάνης 307.

[394] Baurain, *BCH* (1980) 285.

[395] *Σχόλ. Διον. Περιηγ*. 509.

[396] *Πασχ. Χρον*. 66. Πρόκειται για έναν χρονολογικό κατάλογο, έργο άγνωστου μοναχού των χρόνων 631 και 641 μ.Χ., που ξεκινάει από κτίσεως κόσμου· βλ. *Tusculum Λεξ*. I.506-7.

Ἀφροδίτην εἰς ὄνομα καὶ αὐτὴν τοῦ πλάνητος ἀστέρος τῆς οὐρανίας Ἀφροδίτης, φιλόσοφον γενομένην, ὅστις ἐγαμήθη Ἀδώνιδι τῷ υἱῷ τοῦ Κινύρου, ἀθηναίῳ, καὶ αὐτῷ φιλοσόφῳ, καὶ ἔμειναν ὁμοῦ φιλοσοφοῦντες σωφρόνως ἄχρι θανάτου.

Ο συγγραφέας του χρονικού έχοντας εξετάσει προηγουμένως τη γενεαλογία των Ασσυρίων βασιλιάδων που δανείζονται τα ονόματά τους από το ελληνικό πάνθεον, φθάνει στην Αφροδίτη που, κατά τη δική του εκδοχή, γεννήθηκε από τον Άφραο (βασιλιά της Λιβύης, δηλαδή της Αφρικής), τον γιο του Κρόνου από τη Φιλύρα, και την Αστυνόμη από τη νήσο Λακερία (μας θυμίζουν τον Αστύνοο και τη νήσο Κύπρο αντίστοιχα από την ψευδο-απολλοδώρεια γενεαλογία). Αυτή με τη σειρά της παντρεύτηκε τον γιο του Κινύρα, τον Άδωνι, Αθηναίο πολίτη.

Την ίδια ακριβώς γενεαλογία της Αφροδίτης υιοθετεί αργότερα (11ος/12ος αι.) και ο Γεώργιος Κεδρηνός στο συμπιληματικό του έργο *Σύνοψις ἱστοριῶν*, με τη διαφορά ότι παραλείπει την αθηναϊκή καταγωγή του Αδώνιδος και του πατέρα του, του Κινύρα[397].

2. Η σύζυγος

Από τη στιγμή που ο Κινύρας έγινε γνωστός ως πατέρας του Αδώνιδος, ύστερα από την αιμομικτική σχέση με την κόρη του Σμύρνα, η νόμιμη γυναίκα του παρέμεινε στη σκιά και πέρασε σε δεύτερη μοίρα. Ακόμα και στο θέμα του ονόματος της συζύγου του παρατηρούμε ασυμφωνία ή αποσιώπηση των αρχαίων πηγών. Αυτό, μάλλον, εξηγείται από το γεγονός ότι οι αλλαγές των ονομάτων παρουσιάζονται σε δευτερεύοντες ήρωες, συνήθως στις γυναίκες, που δεν έχουν δική τους ιστορία και δεν επηρεάζουν την πορεία του μύθου[398]. Στον δικό μας μύθο, ένας ακόμη λόγος είναι ότι η σύζυγος υποκαταστάθηκε, κατά τραγικό τρόπο, από την κόρη της και κατέστη έτσι μια αφανής ηρωίδα, της οποίας η θέση υπονομεύτηκε από το ίδιο της το παιδί. Ήταν μοιραίο, όπως φαίνεται, η σύζυγος της κυπριακής εκδοχής να κληρονομήσει τον άχρωμο και ανενεργό ρόλο της συζύγου του Θείαντος στην αρχική, ανατολική εκδοχή του Πανυάσσιδος[399].

---

[397] Κεδρ. *Σύν. ἱστ.* 1.29.

[398] Πβ. τα διαφορετικά ονόματα της μητέρας του Οιδίποδος (Ιοκάστη ή Επικάστη ή Ευρυγάνεια ή Ευρυάνασσα ή Ευρύκλεια ή Αστυμέδουσα), της γυναίκας του Πολύβου που ανέθρεψε τον Οιδίποδα στην Κόρινθο (Μερόπη ή Περίβοια ή Μέδουσα ή Αντιοχίδα) κ.ά.· βλ. *ΕλλΜ* 1.31.

[399] Είναι ενδεικτικό πως ούτε ο Πανύασσις (απ. 25 Μ., *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.4) αναφέρει κάποιο όνομα μητέρας, αλλά και ο Αντωνίνος Λιβεράλις (*Μετ.* 34), σε πολύ μεταγενέστερους χρόνους, ακολουθώντας επίσης την ανατολική εκδοχή, αναφέρει ως μητέρα τη νύμφη Ωρείθυια, η οποία όμως δεν λαμβάνει ρόλο στην εξέλιξη του μύθου. Αλλά και οι σωζόμενες ελληνικές πηγές που ακολουθούν την κυπριακή παραλλαγή είτε δεν αναφέρουν καθόλου όνομα γυναίκας του Κ. είτε αναφέρουν τη Μεθάρμη (*Απολλόδ. ό.π.) και τη Θυμαρέτη (*Σχόλ. Διον. Περιηγ.* 509), χωρίς πάλι να της προσδίδουν κάποια επι πλέον δράση ή ιδιότητα.

Όπως προαναφέραμε, ο Οβίδιος τοποθετεί τον Κινύρα στην Κύπρο, να κατάγεται από την Πάφο και τον πατέρα αυτής Πυγμαλίωνα. Η σύζυγός του ονομάζεται *Cenchreis*, μια ευλαβική γυναίκα που τελούσε μαζί με άλλες δέσποινες τα ιερά μυστήρια στην ετήσια γιορτή της Δήμητρος, κατά την οποία καλυμμένες με λευκή εσθήτα προσέφεραν στη θεά τους πρώτους καρπούς και στεφάνια από στάχυα, ενώ για εννιά νύχτες ήταν απαγορευμένος για αυτές ο έρωτας[400]:

festa piae Cereris celebrabant annua matres
illa, quibus nivea velatae corpora veste
primitias frugum dant spicea serta suarum
perque novem noctes Venerem tactusque viriles
in vetitis numerant: turba Cenchreis in illa
regis adest coniunx arcanaque sacra frequentat.

Το συγκεκριμένο χωρίο αποδίδει το πορτραίτο της *Κεγχρεΐδος* (ή *Κεγχρηίδος*), η οποία απουσιάζει από τις ελληνικές πηγές. Δεν μπορούμε να αποφανθούμε με βεβαιότητα αν πρόκειται για πρωτοτυπία του Ρωμαίου ποιητή ή αν στηρίχτηκε σε κάποιο χαμένο ελληνικό πρότυπο[401]. Πάντως η γιορτή των *Θεσμοφορίων*, κατά την οποία οι έγγαμες γυναίκες που συμμετείχαν, υποχρεώνονταν σε αποχή από κάθε συζυγική συνάντηση, ήταν μια ευφής επινόηση εκ των υστέρων για να δικαιολογηθεί η περίεργη και αδικαιολόγητη αρχικά απομάκρυνση των συζύγων για κάποιες νύχτες, καθώς και η ανίερη πρωτοβουλία της κόρης[402].

Το ίδιο όνομα μνημονεύει ο Υγίνος, ο οποίος, σε αντίθεση, δεν σκιαγραφεί μια ευσεβή και χαμηλών τόνων σύζυγο, αλλά μια αλαζονική μητέρα που τόλμησε να συγκρίνει την ομορφιά της κόρης της Σμύρνας με αυτήν της Αφροδίτης και ακολούθως επέφερε την οργή της θεάς που ενέπνευσε τον ανόσιο έρωτα πατέρα και κόρης[403]:

Smyrna Cinyrae Assyriorum regis et Cenchreidis filia, cuius mater Cenchreis superbius locuta quod filiae suae formam Veneri anteposuerat. Venus matris poenas exsequens Smyrnae infandum amorem obiecit, adeo ut patrem suum amaret.

---

[400] Ov. *Met*. 10.431 κε.

[401] Ίσως, είναι μια από τις πολλές προσωπικές επινοήσεις του ποιητή στην πραγμάτευση του συγκεκριμένου μύθου· βλ. Bömer V.113. Το ίδιο όνομα μνημονεύεται αργότερα στον Υγίνο (*Fab*. 58) και στον Λακτάντιο Πλάκιδο (*Narr. fab*. 10.9).

[402] Το συγκεκριμένο χωρίο έχει εγείρει αρκετή συζήτηση, όχι μόνο για το αν είναι επινόηση του ποιητή, αλλά για το ποια γιορτή συγκεκριμένα είχε υπ᾽ όψιν του, αφού είναι γνωστό ότι τα ελληνικά *Θεσμοφόρια* κρατούσαν κατά κανόνα 3 και όχι 9 ημέρες· βλ. Harrison 167 κε.· Burkert, *ΑΕΘ* 496 κε. Οι απόψεις των περισσοτέρων συγκλίνουν στη ρωμαϊκή γιορτή S*acrum Anniversarium Cereris*· για περαιτέρω σχόλια, βλ. Bömer V.147-8· Ο᾽ Bryhim, *Myrr*. 194.

[403] Hyg. ό.π. (σημ. 401).

Αξίζει να σταθούμε περισσότερο σε αυτό το όνομα[404]. Η μια περίπτωση είναι να συνδέεται με τον σαλαμινιακό μύθο, αφού *Κεγχρεΐς* θα μπορούσε να ονομάζεται κάποια απόγονος του Κυχρέως[405]. Ο *Κυ(γ)χρεύς* ή *Κυχρείος* ήταν περίφημος ήρωας της μητροπολιτικής Σαλαμίνος, γιος του Ποσειδώνος και της Νύμφης Σαλαμίνος, μιας εκ των αμέτρητων θυγατέρων του ποταμού Ασωπού[406]. Κατά τον μύθο, ήταν ο πρώτος κάτοικος και βασιλιάς του νησιού και ταυτόχρονα ο σωτήρας του, αφού το απάλλαξε από έναν φοβερό δράκοντα. Στο νησί του, που αρχικά ονομαζόταν *Κύχρεια* από τον ίδιο και αργότερα *Σαλαμίς* προς τιμήν της μητέρας του, τον τιμούσαν με θεϊκές τιμές ή με χθόνια λατρεία και η παράδοση αναφέρει ότι βοήθησε αργότερα στη ναυμαχία της Σαλαμίνος εμφανιζόμενος ως δράκοντας και προκαλώντας σύγχυση στους Πέρσες. Λέγεται ακόμη ότι έτρεφε ένα φίδι, τον *Κυχρείδην ὄφιν*, που κατέφυγε στο ιερό της Δήμητρος στην Ελευσίνα, ενώ ο ίδιος ο ήρωας απεικονιζόταν από τους καλλιτέχνες δίμορφος, μισός άνθρωπος πάνω και μισός φίδι κάτω[407]. Επειδή δεν απέκτησε αρσενικούς απογόνους, μόλις έφτασε στο νησί ο Αιακίδης Τελαμών, τον πάντρεψε με την κόρη του Γλαύκη και του άφησε το βασίλειο[408]. Ο Τελαμών από την τρίτη γυναίκα του, την Τρωαδίτισσα και αδελφή του Πριάμου Ησιόνη, απέκτησε τον *Τεύκρο*, τον μυθικό οικιστή της κυπριακής Σαλαμίνος που λόγω της ιδιαίτερης πατρίδας του απαντά και με την επωνυμία *Κυχρείος*[409].

Μια άλλη σύνδεση της Κεγχρεΐδος είναι εξίσου ενδιαφέρουσα. Στην αρχαία πόλη *Κεγχρεές*, κορινθιακό λιμάνι προς την πλευρά του Σαρωνικού, λατρευόταν

---

[404] Μπορεί να σχετίζεται ετυμολογικά είτε με το *κερχνός* είτε με το *κέγχρος*. Η πρώτη λ. σημαίνει τραχύς, βραχνός, ενώ *κεγχρηΐς, -ΐδος* αποκαλείται από τον Αριστοτέλη και τον Αιλιανό η *κέρχνη*, ένα είδος γερακιού, που ονομάστηκε έτσι από τη βραχνάδα της φωνής του· βλ. LSJ⁹ σ.λλ. *κερχνός*, *κέρχνη*. Το ουσ. *κέγχρος* κυριολεκτικά σημαίνει το βότανο και σπόρο «κεχρί», κατά τον Ησύχιο *σπερμάτιον μελίνη ἐμφερές*, ενώ το ουσ. *κεγχρίας* δήλωνε ένα είδος δερματικού εξανθήματος, αλλά και ένα φίδι με κοκκοειδή, σαν του κέγχρου, εξογκώματα στο δέρμα του· βλ. LSJ⁹ σ.λλ. *κέγχρος*, *κεγχρίας*.

[405] Engel II.126.

[406] Για τον Κυχρέα, βλ. Stoll σ.λ. *Kychreus*, στο Roscher, *Lex. Myth*. II.1 (1890-1897) 1672-1673· Grimal 387· *ΕλλΜ* 3.314 κε.

[407] Πβ. περιπτώσεις των διφυών βασιλιάδων Ερεχθέως και Κέκροπος στην Αττική. Επίσης πβ. ανωτ. σημ. 376 για το φίδι *κεγχρία*. Πιθανότατα η ονομασία του Σαλαμινίου βασιλιά να σχετίζεται ετυμολογικά με αυτό, όπως και του άλλου γιου του Ποσειδώνος, του Κεγχρία.

[408] Οι παραδόσεις για τη σχέση Κυχρέως – Τελαμώνος είναι συγκεχυμένες. Άλλοι θέλουν τον εξ Αιγίνης ορμώμενο Τελαμώνα γαμπρό του (*ΕλλΜ* ό.π.), άλλοι εγγονό του από τον γάμο της Γλαύκης με τον Ακταίο (αθηναϊκή εκδοχή) και άλλοι δισέγγονό του από την κόρη του Χαρικλώ (μεγαρική εκδοχή), μητέρα της Ενδηίδος και πεθερά του Αιακού, πατέρα του Τελαμώνος. Ο Κυχρεύς, που πέθανε χωρίς αρσενικό απόγονο, άφησε το βασίλειό του στον εγγονό ή δισέγγονό του, τον Τελαμώνα. Για τις σχετικές παραλλαγές, βλ. Eitrem σ.λ. *Kychreus*, *RE* XI.2 (1922) 2301-2. Με την Ενδηίδα φαίνεται πως συνδέονται και οι Κύπριες Νύμφες Ενδηίδες [βλ. Engel, ό.π. (σημ. 405) και Ησύχ. σ.λ. *Ἐνδηΐδες*].

[409] Ο Τεύκρος ονομάζεται *Κυχρεῖος* στον Λυκόφρ. 451. Κατά τον Σχολιαστή του, *Κυχρεῖος, Κυχρεύς* είναι ο γιος της Σαλαμίνος και του Ποσειδώνος, κατ᾽ επέκτασιν ο εκ Σαλαμίνος. Για τον ιδρυτή Τεύκρο, βλ. Schmidt σ.λ. *Teukros (2)*, στο Roscher, *Lex. Myth*. V (1916-1924) 407-429· *ΑΚΕΠ* Α΄.46-59 αρ. 20-20.20 αρχαίες πηγές και σχόλια Ε΄ αρ. 131· *ΑΚυΓ*¹ 61 σημ. 9, *ΑΚυΓ*² 229 κε. και 420 κε., *ΑΚυΓ*³ 351 κε. και 585 κε.· Βοσκός, *Μορφώ* 21 κε.

και είχε δικό της ναό η Αφροδίτη[410]. Η αγαστή σχέση της θεάς με την ευρύτερη περιοχή της Κορίνθου φαίνεται πως συσχετίζεται με εκείνη τη μυθική παράδοση που ήθελε την κόρη της από τον Ποσειδώνα, τη Ρόδο, να παντρεύεται τον Ήλιο. Ο τελευταίος λέγεται πως παραχώρησε στην Αφροδίτη μια από τις πολλές κτήσεις του, τον Ακροκόρινθο, για να λατρεύεται εκεί η θεά με περίσσιες τιμές από τους πιστούς της[411]. Ο Ποσειδών πάλι, που συγκρούστηκε με τον Ήλιο για την κατοχή της Κορίνθου και περιορίστηκε στην κατοχή του ιερού της Ισθμίας, όπου τελούνταν προς τιμήν του τα πανελλήνια *Ίσθμια*, τυγχάνει όχι μόνο να είναι ένας επιφανής σύντροφος της Αφροδίτης[412], αλλά και πατέρας του Κυχρέως και του Κεγχρία από τις σχέσεις του με τις δύο κόρες του ποταμού Ασωπού[413]. Με τον *Κεγχρία* ειδικότερα, τον γιο του από τη Νύμφη Πειρήνη, συνδέει η παράδοση την ονομασία της κορινθιακής πόλης των Κεγχρεών[414].

Επομένως, η εν λόγω σύζυγος του Κινύρα, για την οποία δεν έχουμε άλλες πληροφορίες, παραπέμπει ως όνομα τόσο στις δύο Σαλαμίνες, όσο και στην Αφροδίτη[415]. Η σχέση με τη συγκεκριμένη θεά είναι αναμενόμενη και λογική από το ιερατικό αξίωμα του συζύγου της και την κυρίαρχη λατρεία της Αφροδίτης στην Πάφο. Αλλά και η σύνδεση με τις δύο Σαλαμίνες δικαιολογείται, αφού, σύμφωνα

---

410 Στον σημερινό οικισμό *Κεχριές* ή *Κεχρεές*, στον βόρειο μώλο του λιμανιού, βρέθηκαν τα ερείπια πολλών αρχαίων οικοδομημάτων, χρονολογημένων από τον 4ο αι. π.Χ. Στον χώρο πρέπει να βρισκόταν ναός της Αφροδίτης με λίθινο άγαλμά της, όπως απεικονίζεται σε κορινθιακά νομίσματα και όπως αναφέρει ο Παυσ. 2.3.2. Βλ. Dűmmler σ.λ. *Aphrodite*, *RE* I.2 (1894) 2741· Bürchner σ.λ. *Kenchreai*, *RE* XI.1 (1921) 170. Ωστόσο ο Bömer, V.13, συνδέει το όνομα *Κεγχρεῖς* με την ομώνυμη αργολική πόλη *Κεγχρεαί*.

411 *ΕλλΜ* 2.185.

412 Πβ. όσα ειπώθηκαν ανωτ. σσ. 82-3 για τις μυθολογούμενες σχέσεις των δύο θεών και την υπόθεσή μας ότι πίσω από την Παφία νύμφη και τον Ευρυμέδοντα, γονείς του Κ. κατά τα πινδαρικά *Σχόλια*, ενδεχομένως να βρίσκονται η Αφροδίτη και ο Ποσειδών.

413 Πβ. τα επίθετα του θεού *Ἰσθμιος* [Wűst σ.λ. *Poseidon*, *RE* XXII.1 (1953) 500] και *Κέγχρειος* (Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Κεγχρεαί· λέγεται καὶ Κέγχρειος ὁ Ποσειδῶν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἥρωος Κεγχρίου*). Πάντως στις ακτές της Ιωνίας, που αποικίστηκαν από κατοίκους της βόρειας Πελοποννήσου και η λατρεία του Ποσειδώνος γνώρισε επίσης ευρύτατη διάδοση, έρρεε ο ποταμός *Κέγχρειος* ή *Κεγχρείος* (στην Έφεσο), ενώ με την ονομασία αυτή στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους αναπαριστάνεται ο τύπος μιας ανθρωπόμορφης ποτάμιας θεότητας (Ganschow σ.λ. *Kenchreios*, *LIMC* V.1 σσ. 983-984). Δεν γνωρίζουμε κατά πόσο συσχετίζονται με τον Ποσειδώνα και άλλα συναφή τοπωνύμια από τον ελληνικό παράκτιο και τον ευρύτερο μικρασιατικό χώρο· βλ. σχετικά άρθρα στη *RE* XI.1 (1921) 170· πβ. και το νησάκι *Cenchreis* (Plin. *Nat. hist.* 4.57).

414 Για τον Κεγχρία, βλ. Grimal 543-4. Σχετικό της σύνδεσής του με τις Κεγχρεές, τόπο λατρείας της Αφροδίτης, είναι ένα εύρημα από την εποχή του Σεπτιμίου Σεβήρου με απεικόνιση της Αφροδίτης και μιας ημίγυμνης μορφής που κρατάει κουπί με το όνομα *Κεγχρίας* στα πόδια ενός βράχου (Ακροκόρινθος)· βλ. Touratsoglou σ.λ. *Kenchrias*, *LIMC* V.1 σ. 984. Με την Πειρήνη που μεταμορφώθηκε σε πηγή από τα πολλά δάκρυα που έχυσε για τον χαμό του γιου της ο Engel, II.127, συσχετίζει τις Κύπριες νύμφες Πειρήθους (πβ. Ησύχ. σ.λ. *Πείρηθοι*).

415 Πβ. Ομ. ύμν. *Εἰς Ἀφρ.* 10.4-5, όπου η Αφροδίτη παρουσιάζεται ως προστάτιδα της πλούσιας Σαλαμίνος της Κύπρου: *Χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα|εἰναλίης τε Κύπρου*. Περισσότερα *ΑΚυΓ*¹ 5 Υ3 σχόλια 474 κε.

με πληροφορία του Παυσανία, ο Ευαγόρας ανήγαγε τη ρίζα του στον Σαλαμίνιο ήρωα Τεύκρο που παντρεύτηκε μια θυγατέρα του Κινύρα[416]:

> *ἔπραξε δὲ ὡς Ἀθηναῖος* (sc. *ὁ Εὐαγόρας*) *καὶ τὸ ἀνέκαθεν ἐκ Σαλαμίνος, ἐπεὶ καὶ γενεαλογῶν εἰς προγόνους ἀνέβαινε Τεῦκρον καὶ Κινύρου θυγατέρα.*

Κινύρας και Σαλαμίνα δείχνουν έτσι να συμπεθερεύουν μέσω τούτου του γάμου. Είναι, όμως, περίεργο πώς μια τόσο σημαντική επιγαμία μεταξύ των δύο επιφανών οικογενειών δεν παραδίδεται από άλλες αρχαίες πηγές, αλλά και το πόσο αφανής και άγνωστη παρέμεινε η συγκεκριμένη κόρη του Κινύρα, η ονομαζόμενη αλλού *Εύνη*[417].

Η σύνδεση της Κεγχρεΐδος με την Αφροδίτη θα μπορούσε να εξηγηθεί πιο απλά και άμεσα μέσα από την ετυμολογική ανάλυση του ονόματός της. Ο *κέγχρος*, όπως σημειώθηκε[418], είναι ο σπόρος ενός βοτάνου παρόμοιου με τη μελίνη, το γνωστό κεχρί[419]. Κατ᾽ αυτήν την ερμηνεία, η Κεγχρεΐς μπορεί ως όνομα να συμβολίζει τη γονιμότητα, την αναπαραγωγή και τον γάμο[420], κάτι που τονίζεται και μέσα από τη συμμετοχή της μαζί με άλλες έγγαμες γυναίκες στη γιορτή των *Θεσμοφορίων* προς τιμή της Δήμητρος. Η παρουσία της στην Πάφο στο πλάι του ιερέα της Αφροδίτης Κινύρα, μαζί με τη Σμύρνα ή Μύρρα, τον Άδωνι, τη Μυρίκη, τον Αμάρακο, τον Μήλο, εντάσσεται έτσι στον γεμάτο συμβολισμούς φυτικό περίγυρο της θεότητας[421].

Σύμφωνα με την εκδοχή του *Απολλοδώρου, ο Κινύρας, όταν μεγάλωσε, ήρθε με λαό (στρατό) στην Κύπρο και έκτισε την Πάφο. Εκεί παντρεύτηκε τη *Μεθάρμη*, κόρη του βασιλιά των Κυπρίων Πυγμαλίωνος[422]:

> *οὗτος ἐν Κύπρῳ παραγενόμενος σὺν λαῷ ἔκτισε Πάφον, γήμας δὲ ἐκεῖ Μεθάρμην κόρην Πυγμαλίωνος Κυπρίων βασιλέως...*

Ο Σχολιαστής του Διονυσίου Περιηγητή παραδίδει ότι η κόρη του Πυγμαλίωνος, με την οποία παντρεύτηκε ο Κινύρας, ονομαζόταν *Θυμαρέτη*[423]:

> *Κινύρας προσέσχε τὴν νῆσον καὶ Πυγμαλίων Φοίνιξ, οὗ θυγατέρα Θυμαρέτην γαμεῖ Κινύρας.*

---

[416] Παυσ. 1.3.2.

[417] Για τα σχετικά με τον γάμο Τεύκρου – Εύνης, βλ. Grimal 649-650. Σύμφωνα με άλλη παραλλαγή που διασώζεται στον [Τζέτζ.] *Λυκόφρ.* 450, ο Τεύκρος παντρεύτηκε την κόρη του βασιλιά Κύπρου (ένας Κύπρος είναι γιος του Κ. κατά τον Ευστάθιο) Εύνη (τα χφφ. παραδίδουν και τους τύπους *Ἔβη*, *Εὔη* και *Εὐνόη*) και απέκτησε την Αστερία· βλ. Escher σ.λ. *Eune*, *RE* VI.1 (1907) 1127.

[418] Βλ. ανωτ. σημ. 404.

[419] Για τον συσχετισμό της Κεγχρεΐδος με τον *κέγχρο*, βλ. Murr 162.

[420] Πβ. Csapo 269.

[421] Βλ. ανωτ. σ. 36 κε.

[422] *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.3

[423] *Σχόλ. Διον. Περιηγ.* 509.

Εν τέλει, ο γάμος με μια κόρη του Κυπρίου βασιλιά Πυγμαλίωνος, ονόματι Μεθάρμη ή Θυμαρέτη, μας φαίνεται περισσότερο πειστικός από τον γάμο με την Κεγχρεΐδα[424]. Αξιοσημείωτο είναι ότι, κατά την ψευδο-απολλοδώρεια αφήγηση, ο Σάνδοκος στην Κιλικία και ο γιος του Κινύρας στην Κύπρο νυμφεύονται κόρες των εντοπίων βασιλιάδων. Αυτοί οι μύθοι, κατά τον Frazer, φαίνεται να απηχούν αναμνήσεις από τα βασίλεια της Κιλικίας και της Κύπρου που πέρασαν σε γυναικεία χέρια και μέσω αυτών σε άντρες, ενίοτε ξένους, που παντρεύτηκαν τις κληρονομικές πριγκίπισσες[425]. Για τη Μεθάρμη ή Θυμαρέτη το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι, σε αντίθεση με το φοινικικής προέλευσης όνομα του πατέρα της, μας θυμίζει και αυτή ελληνικό όνομα[426].

3. Οι απόγονοι

Στο θέμα των παιδιών και των κατιόντων συγγενών του Κινύρα έχει παραδοθεί πλούσιο μυθολογικό υλικό. Εξετάζοντας κατά χρονολογική σειρά τις πηγές μας διαπιστώνουμε ότι οι αρχαίοι ενδιαφέρθηκαν να του αποδώσουν πρώτα παιδιά και μετά σύζυγο, γονείς και μακρινούς προγόνους.

Σύμφωνα με τον Αθήναιο, ο κωμικός ποιητής Πλάτων στην κωμωδία του *Ἄδωνις* ονομάζει τον Κινύρα βασιλιά των Κυπρίων και του αποδίδει ως γιο τον κάλλιστο νέο *Ἄδωνι*. Στο συγκεκριμένο χωρίο, ο ποιητής κάνει λόγο για έναν χρησμό που δόθηκε στον Κύπριο ηγεμόνα, σχετικά με τις δυστυχίες που περίμεναν τον γιο του εξαιτίας της ομορφιάς του· δύο θεοί θα τον καταστρέψουν, η Αφροδίτη δηλαδή και ο Διόνυσος, ερωτευμένοι αμφότεροι μαζί του[427]:

Πλάτων δ᾽ ἐν τῷ Ἀδώνιδι χρησμόν δοθῆναι λέγων Κινύρᾳ ὑπὲρ Ἀδώνιδος τοῦ υἱοῦ φησιν·

ὦ Κινύρα, βασιλεῦ Κυπρίων, ἀνδρῶν δασυπρώκτων,
παῖς σοι κάλλιστος μὲν ἔφυ θαυμαστότατός τε
πάντων ἀνθρώπων, δύο δ᾽ αὐτὸν δαίμον᾽ ὀλεῖτον,
ἣ μὲν ἐλαυνομένη λαθρίοις ἐρετμοῖς, ὃ δ᾽ ἐλαύνων.

λέγει δ᾽ Ἀφροδίτην καὶ Διόνυσον· ἀμφότεροι γὰρ ἤρων τοῦ Ἀδώνιδος.

Πώς εξηγείται αυτή η όψιμη σύνδεση Κινύρα και Αδώνιδος; Όπως αποδεικνύει ο Atallah στη μονογραφία του για τον σημιτικό θεό της βλάστησης, του οποίου η λατρεία στην Ελλάδα εισήχθη κατά τα αρχαϊκά χρόνια, μέχρι το τέλος του 5ου αι.π.Χ. η Κύπρος και ο Κινύρας είναι απόντες από τον μύθο του Αδώνιδος[428]. Αν

---

[424] Πβ. Strand 23.

[425] Frazer, *Adon*. 37.

[426] *ΑΚυΓ*[1] 59 σημ. 6. Ο Graves, I.212, ερμηνεύει το όνομα *Μεθάρμη* ως «Αλλαγή» (πβ. *μεθαρμόζω*, *μεθάρμοσις*) και το συνδέει με αλλαγές που ίσως έγιναν τότε στην Κύπρο. Το όνομα *Θυμαρέτη* θα μπορούσαμε να το συσχετίσουμε με το επίθ. *θυμαρής*, *-ές* που σημαίνει ευάρεστος, αγαπητός, ευφρόσυνος και απαντά ήδη στο Ομ. *Ὀδ*. ρ 199, ψ 232 (πβ. ρ. *θυμαρέω*, Θεοκρ. *Εἰδύλλ*. 26.9).

[427] Πλάτ. Κωμ. *Ἄδων*. απ. 3 (έκδ. Edmonds, *FrAC* I.490)· παράδοση από Αθήν. 10.456a.

[428] Atallah 39.

πιστέψουμε τον *Απολλόδωρο, ο Ησίοδος και ο Πανύασσις έδιναν ασιατική καταγωγή στον Άδωνι[429]:

> *Ἡσίοδος δὲ αὐτὸν Φοίνικος καὶ Ἀλφεσιβοίας λέγει, Πανύασις δέ φησι Θείαντος βασιλέως Ἀσσυρίων, ὃς ἔσχε θυγατέρα Σμύρναν.*

Κατά τη γενεαλόγηση του Ησιόδου, ο Φοίνιξ είναι προφανώς ο γιος του βασιλιά της Φοινίκης Αγήνορος και αδελφός του Κίλικος και του Κάδμου. Η παραλλαγή του Πανυάσσιδος παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το θέμα μας. Ο ηρωικός αυτός ποιητής από την Αλικαρνασσό έζησε περί τα τέλη του 6ου αι. και έχασε τη ζωή του στα 460 πολεμώντας εναντίον του τυράννου Λυγδάμιδος[430]. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του (κατά τον *Απολλόδωρο πάντα), ο Άδωνις ήταν γιος του Θείαντος, βασιλιά των Ασσυρίων. Ο τελευταίος είχε μια κόρη, τη Σμύρνα, η οποία από την οργή της Αφροδίτης, επειδή δεν την τιμούσε, ένιωσε ένα ανίερο πάθος για τον πατέρα της και από το σμίξιμό τους (εν αγνοία εκείνου) γεννήθηκε ο Άδωνις.

Κατά τον Atallah, περί τα τέλη του 5ου αι. π.Χ. πρέπει να αναπτύχθηκε η κυπριακή εκδοχή του μύθου, όπου τον ρόλο που μέχρι τότε είχε ο Θείας, αποδόθηκε στον Κινύρα. Από τον Ησίοδο και τον Πανύασσι δεν μας σώζεται σχεδόν τίποτα που να συσχετίζεται με τον μύθο της προέλευσης του Αδώνιδος, πέρα από την έμμεση αναφορά των αρχαίων συγγραφέων. Αντίθετα, τα λογοτεχνικά κείμενα της κλασσικής και της αλεξανδρινής περιόδου αντανακλούν τη νησιώτικη προέλευση του νεαρού ευνοουμένου της Αφροδίτης. Περισσότερο από τον μακρινό γιο του βασιλιά των Ασσυρίων, ο αγαπημένος της Κύπριδος έπρεπε να είναι οικείος στην έμπνευση των Ελλήνων ποιητών. Οι αρχαίοι, που αναγνώριζαν την Αφροδίτη στη Μεγάλη Κυπριακή Θεά, αντικατέστησαν τον Κύπριο Κινύρα στη θέση του πατέρα του Αδώνιδος· όσον αφορά τις μεταγενέστερες παραποιήσεις, αυτές στόχευαν στη συγχώνευση –καλώς ή κακώς– των δύο εκδοχών του μύθου σε έναν ενιαίο θρύλο[431].

Οι περισσότεροι μελετητές θεωρούν τον Πλάτωνα τον Κωμικό ως την πρώτη σωζόμενη πηγή που εντάσσει τον Άδωνι στην κυπριακή οικογένεια. Σύμφωνα, όμως, με την έκδοση των αποσπασμάτων του Αντιμάχου του Κολοφωνίου από τον West και τη διόρθωση από τον ίδιο ενός προβληματικού αποσπάσματος του Πρόμπου που αναφέρεται στον Αντίμαχο, θα πρέπει να προσθέσουμε και τον –περίπου σύγχρονο με τον Πλάτωνα– επικό ποιητή. Στο κείμενο του Πρόβου διαβάζουμε[432]:

> (*Adonis*) < *filius, ut* > *Hesiodus ait, Phoenicis* < *Agenoris* > *et Alphesiboeae* {*Agenoris*}; < *ut Panyassis ait, T* >*hiantis, qui Assyriam Arabiamque tenuit imperio; ut*

---

429 *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.14.4 (Ησ. απ. 139 Μ. – W., Παν. απ. 25 Μ.).

430 Lesky 170.

431 Atallah 313 κε.

432 Prob. *Comm. in Verg. Ecl*. 10.18. Υιοθετούμε το κείμενο ως έχει στην έκδοση του West, *IEG* II. 42 απ. 102. Τη συμπλήρωση του ονόματος του Κ. στον κατάλογο των πατέρων του Αδώνιδος στηρίζει ο Ribichini, *Adon.* 45-46 και σημ. 38· πβ. Matthews, *Antim*. 256 κε.

Antimachis ait, < Cinyrae qui > regnavit in Cypro; ut Philostephanus libro quo quaestiones poeticas reddidit, ex Iove sine ullius feminae accubitu procreatus.

Κρατώντας πάντα μια επιφύλαξη, γιατί αφ᾽ ενός τα αποσπάσματα του έργου του Αντιμάχου είναι πολύ φτωχά[433], αφ᾽ ετέρου το κείμενο του Πρόβου είναι ιδιαιτέρως αποσπασματικό, θα συμφωνήσουμε με την ανάγνωση του West: ο Άδωνις ήταν γιος του Κινύρα που βασίλεψε στην Κύπρο. Αυτό τό στηρίζουμε στις εξής παρατηρήσεις μας: α) Ο Πρόβος αναφέρει τέσσερις διαφορετικές εκδοχές πατρότητας για τον Άδωνι (Φοίνιξ, Θείας, Κινύρας, Ζευς)· β) η ακμή του ποιητή τοποθετείται περίπου στα 404, εποχή κατά την οποία έγραψε ο Πλάτων ο Κωμικός που επίσης απέδωσε την πατρότητα του Αδώνιδος στον Κύπριο βασιλιά και εποχή κατά την οποία αναπτύσσεται και κερδίζει συνεχώς έδαφος η κυπριακή εκδοχή· γ) η φράση *regnavit in Cypro* του Πρόβου που αποδίδεται στον Αντίμαχο, δεν μπορεί να αναφέρεται σε άλλον βασιλιά· ο Κολοφώνιος ποιητής ήταν συγχρόνως και φιλόλογος, αφού είχε κάνει μια έκδοση του Ομήρου και μερικές μαρτυρίες αναφέρουν μελέτες του για τον ποιητή[434]· ήταν γνώστης λοιπόν της ομηρικής αναφοράς στον Κύπριο ηγεμόνα.

Στο παρόν κεφάλαιο δεν θα διεισδύσουμε στο μείζον θέμα της λατρείας του Αδώνιδος στην Κύπρο και της σχέσης του με τον Κινύρα, θέμα που θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε σε άλλο σημείο[435]. Εδώ αυτό που πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι η κυπριακή εκδοχή της προέλευσης του Αδώνιδος υιοθετήθηκε μέσα από μια διαδικασία «σκοτεινή», κατά τον 5ο αι. π.Χ.[436]. Ίσως, από τη στιγμή που ο Κινύρας συνδέθηκε με την Αφροδίτη (στον Πίνδαρο έχουμε την πρώτη σωζόμενη μαρτυρία[437]) και αφ᾽ ότου η Κύπρις, η *Φάνασσα* των κυπριακών επιγραφών, ταυτίστηκε με την Αφροδίτη, ο Κινύρας μοιραία έγινε «όμηρος» της θεάς και είδε να τού αποδίδονται ένα πλήθος συγγενών και πατρίδων· ένας από αυτούς ήταν και ο Άδωνις.

Ένα παιδί που απέκτησε ο Κινύρας, μέσω της κυπριακής παραλλαγής, είναι και η *Σμύρνα* ή *Μύρρα*. Το όνομα αυτό, βάσει των σωζομένων πηγών μας[438], άργησε να συνδεθεί με τον Κινύρα. Αν πιστέψουμε, όμως, τις ταυτόσημες σχεδόν μαρτυρίες του Ιωσήπου και του Σουητωνίου, η τραγική ιστορία του Κινύρα και της Σμύρνας αποτέλεσε το θέμα του ελληνικού δράματος του 4ου αι. π.Χ. *Κινύρας*[439] που παιζόταν και στα θέατρα της Ρώμης κατά τον 1ο μεταχριστιανικό αι. Σύμφωνα πάλι με έμμεσες παραδόσεις, ο Παρθένιος, ο Θεόδωρος και ο Ξενοφών ο Κύπριος πρέπει να ασχολήθηκαν με αυτό το θέμα. Στα μετακλασσικά χρόνια, η Σμύρνα αποκτά ευρύτερη φήμη ως κόρη του Κυπρίου βασιλιά, παρά ως κόρη του Ασσυρίου Θείαντος. Μοναδική εξαίρεση ο Αντωνίνος Λιβεράλις που κατά τον 2ο

---

[433] Πιθανότατα η επίμαχη αναφορά στον Άδωνι να προέρχεται από το έργο του *Λύδη*, όπου διηγούνταν σε ελεγειακό μέτρο άτυχες ερωτικές ιστορίες από τους μύθους, προκειμένου να παρηγορηθεί για τον θάνατο της ομώνυμης αγαπημένης του· βλ. λεπτομερή σχόλια στον Matthews, ό.π. (σημ. 432) 56 κε.

[434] Lesky 127, 876 κε.

[435] Βλ. ανάλυση κατωτ. σ. 244 κε.

[436] Baurain, *BCH* (1980) 285 σημ. 34· Atallah, ό.π. (σημ. 431).

[437] Πινδ. *Πυθ*. 2.17.

[438] Βλ. ανάλυση των ελληνικών και λατινικών πηγών κατωτ. σ. 221 κε.

[439] *Τραγ. Ἀδέσπ*. F 5d (έκδ. *TrGF* 2.11).

αι. μ.Χ. ξανασυνδέει τη Σμύρνα και τον Άδωνι με τον Θείαντα. Στους Λατίνους συγγραφείς, με προεξάρχοντα τον Κίννα, η ιστορία της τραγικής κόρης γνώρισε μεγάλη διάδοση, με αποκορύφωμα τη λεπτομερειακή εξιστόρηση του μύθου από τον Οβίδιο.

Θα πρέπει, άραγε, να θεωρήσουμε την κόρη Σμύρνα ως ένα αμιγές μυθολογικό πρόσωπο που εκ των υστέρων και λόγω της επικράτησης της κυπριακής εκδοχής συνδέθηκε με τον Κινύρα, χωρίς ίχνος πραγματικής σχέσης με την Κύπρο και ειδικότερα με τον βασιλικό οίκο και το ιερό της Πάφου[440];

Στα ομηρικά *Σχόλια* διαβάζουμε για τις πενήντα κόρες του Κινύρα που μεταμορφώθηκαν σε *αλκυόνες*, μετά από την οργή του Απόλλωνος, όταν τον συναγωνίστηκε ο Κινύρας στη μουσική[441]:

> *καὶ αὐτὸν μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἀναιρεθῆναι, ἐπειδήπερ ἡμιλλᾶτο αὐτῷ εἰς μουσικὴν, τὰς δὲ θυγατέρας αὐτοῦ πεντήκοντα οὔσας ἁλέσθαι εἰς θάλασσαν καὶ εἰς ἀλκυόνας μεταβληθῆναι.*

Ο αριθμός 50 είναι ένας τυπικός αριθμός που απαντά συχνά και σε άλλους μύθους· γνωστοί είναι οι πενήντα γιοι του Πριάμου, του Αιγύπτου, οι πενήντα κόρες του Δαναού (Δαναΐδες) κ.ά. Σαφώς, οι πενήντα κόρες-αλκυόνες του Κινύρα παρουσιάζουν μεγαλύτερη ομοιότητα με τις Αλκυονίδες, τις κόρες του Γίγαντος Αλκυονέως. Οι τελευταίες (επτά τον αριθμό), μετά τον φόνο του πατέρα τους από τον Ηρακλή, έπεσαν στον Κορινθιακό κόλπο που ονομάστηκε έκτοτε Αλκυονίδων κόλπος και μεταμορφώθηκαν στη συνέχεια από την Αμφιτρίτη στα πουλιά αλκυόνες· τα μυθικά αυτά πτηνά ταυτίστηκαν με τους θαλάσσιους ιχθυοφάγους, γνωστούς για τους λυπητερούς κρωγμούς τους[442]. Πιθανή εδώ είναι η σύμφυρση του μύθου των Αλκυονίδων με τις πενήντα Νηρηίδες, τις Νύμφες της θάλασσας, θυγατέρες του Νηρέως και της Ωκεανίδος Δωρίδος που αγαπούσαν και προστάτευαν τα πέλαγα[443]. Τέλος, ο αριθμός μας φέρνει συνειρμικά στον νου και

---

[440] Σε άλλο σημείο της έρευνάς μας θα προσεγγίσουμε βαθύτερα τη μυθολογική σχέση Σμύρνας – Κ. και τις πιθανές ερμηνείες της, βλ. κατωτ. σ. 249 κε.

[441] *Σχόλ. Ἰλ.* Λ 20a. Οι 50 κόρες-αλκυόνες αναφέρονται κατά παρόμοιο τρόπο και στον Ευστάθιο (*Όμ. Ἰλ.* Λ 20), ο οποίος είναι οφθαλμοφανές ότι ακολούθησε κατά γράμμα τον αρχαίο Σχολιαστή.

[442] Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η Αλκυόνη, κόρη του θεού των ανέμων Αιόλου, μάταια αναζητούσε το πτώμα του αγαπημένου συζύγου της Κήυκος και οι θεοί που άκουσαν το κλάμα της τη μεταμόρφωσαν στο ομώνυμο πουλί με την παραπονιάρικη φωνή και παραχώρησαν ανάλογη μεταμόρφωση στον άντρα της (Ov. *Met*. 11.410-750). Κατά μια διαφορετική παραλλαγή, οι θεοί εξοργισμένοι με το ευτυχισμένο ζευγάρι που συνέκριναν τους εαυτούς τους με τον Δία και την Ήρα, μεταμόρφωσαν τον μεν Κήυκα σε κολυμπίδα, τη γυναίκα του σε αλκυόνη, αλλά της επέτρεψαν για δεκατέσσερις ημέρες μέσα στο χειμώνα να επωάζει τα αυγά της (Αλκυονίδες μέρες). Για την Αλκυόνη, βλ. Stoll σ.λ. *Alcyone (3)*, στο Roscher, *Lex. Myth*. I.1 (1884-1886) 250-251· Grimal 76-77. Πάντως, το στοιχείο του θρήνου της αλκυόνης μάς θυμίζει εκείνες τις λέξεις που σημαίνουν τον οξύ θρήνο (*κινύρομαι*, *κινυρίζω* κ.λπ.), με τις οποίες συσχετίστηκε από πολλούς και το όνομα *Κινύρας*((βλ. ανωτ. σ. 64 κε.), ενώ απαντά και η λ. *κιννυρίδες* (Ησύχ. σ.λ.) για τα μικρά πουλιά που βγάζουν οξύ θρήνο (< *κινύρομαι*).

[443] *ΕλλΜ* 2.15.

τα πενήντα πλοία που, κατά μια παράδοση[444], ο Κινύρας έστειλε ως βοήθεια στους Έλληνες για την Τρωική εκστρατεία.

Οι γενάρχες με τους πενήντα γιους και τις πενήντα κόρες πιστεύεται γενικά ότι έχουν πρότυπα θεογονικά και ημερολογιακά· ο Αίγυπτος ή ο Δαναός, ο ίδιος ο Νείλος είναι ένας άλλος ποταμοθεός με τους ποταμούς και τις Ωκεανίδες, τους γιους του και τις θυγατέρες του, ένας άλλος Νηρεύς με τις πενήντα Νηρηίδες του. Οι πενήντα κόρες του Κινύρα, σύμφωνα με διαφορετική ερμηνεία του Baurain, αποτελούν έκφραση του εντελώς ανατολίτικου πλούτου του, κάτι που συναντούμε στον Πρίαμο, τον ολοκληρωμένο τύπο του Ανατολίτη πρίγκηπα[445].

Κατά τη γνώμη μας, τα ομηρικά *Σχόλια* επιχειρούν να παρουσιάσουν έναν Κινύρα περισσότερο ελληνικό και λιγότερο Ανατολίτη. Έτσι εξηγείται η απουσία από τη συγκεκριμένη πηγή της Σμύρνας και του Αδώνιδος, με τους οποίους είχε συνδεθεί ήδη ο Κινύρας. Οι πενήντα κόρες παραπέμπουν σε ελληνικής έμπνευσης μύθους. Ένα άλλο στοιχείο που ενισχύει την ελληνικότητα αυτής της εκδοχής είναι η παρουσία του Απόλλωνος, αλλά και η νύξη για τις περίφημες σχέσεις Κινύρα και Αχαιών.

Στον *Απολλόδωρο ο Κινύρας είναι, επίσης, πολύτεκνος πατέρας. Με την κόρη του Κυπρίου βασιλιά Πυγμαλίωνος, τη Μεθάρμη, αποκτούν δύο αγόρια, τον *Οξύπορο* και τον *Άδωνι* και τρεις κόρες, την *Ορσεδίκη*, τη *Λαογόρη* και τη *Βραισία*[446]:

> *… Ὀξύπορον ἐγέννησε καὶ Ἄδωνιν, πρὸς δὲ τούτοις θυγατέρας Ὀρσεδίκην, <καὶ > Λαογόρην καὶ Βραισίαν.*

Εκτός από τον Άδωνι και τον Οξύπορο που απαντούν μαζί και στον Σχολιαστή του Διονυσίου Περιηγητή[447], τα υπόλοιπα παιδιά δεν μνημονεύονται σε άλλες πηγές.

Αξίζει να σταθούμε λίγο στην τύχη των τριών (κατά τον *Απολλόδωρο πάντα) θυγατέρων του Κινύρα:

> *αὗται δὲ διὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἀλλοτρίοις ἀνδράσι συνευναζόμεναι τὸν βίον ἐν Αἰγύπτῳ μετήλλαξαν.*

Εδώ, όπως φαίνεται, ο *Απολλόδωρος υιοθετεί μόνο την οργή της Αφροδίτης από την ιστορία της Σμύρνας, την οποία εξοβελίζει, κατά περίεργο τρόπο, από τη γενεαλογία του Κινύρα. Ο Άδωνις είναι γιος του, αλλά από τη νόμιμη γυναίκα του Μεθάρμη, και τελικά πεθαίνει στο κυνήγι από οργή της Αρτέμιδος. Οι τρεις κόρες, λόγω της οργής της Αφροδίτης που δεν προσδιορίζεται, πεθαίνουν στην Αίγυπτο πλαγιάζοντας με ξένους άντρες. Οι Κύπριες βασιλοπούλες μάς θυμίζουν εκείνες τις παρθένες από την Αμαθούντα, τις Προποιτίδες, που αρνήθηκαν τη θεότητα

---

[444] *Σχόλ. Όμ. Ίλ.* Λ 20b T· *Απολλοδ. *Έπιτ.* 3.9.

[445] Baurain, *MUSJ* (1975-6) 538 σημ. 1. Υπάρχει η ερμηνεία ότι στον μύθο του Πριάμου με τις πολλές γυναίκες και τα πολλά παιδιά έπαιξε ρόλο και η επιθυμία των Ελλήνων επικών να τον παρουσιάσουν ως Ασιάτη βασιλιά με το χαρέμι του, σε αντίθεση με τους Αχαιούς που είχαν μονογαμικό σύστημα· βλ. *ΕλλΜ* 5.63.

[446] *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.3.

[447] *Σχόλ. Διον. Περιηγ.* 509.

της Αφροδίτης και είχαν την τιμωρία να καταλήξουν νυμφομανείς (οι πρώτες κοινές γυναίκες κατά τον Οβίδιο) και να μεταμορφωθούν σε σκληρές πέτρες[448]. Μας φέρνουν στον νου, ακόμη, τις Λήμνιες που, επειδή δεν τιμούσαν τη σύντροφο του Ηφαίστου, εκείνη τις έκανε να είναι τόσο δύσοσμες, ώστε οι άντρες τους να μην τις πλησιάζουν και να έχουν σχέση μόνο με ξένες γυναίκες από τη Θράκη· οι γυναίκες της Λήμνου για να εκδικηθούν, αφάνισαν τον ανδρικό πληθυσμό του νησιού[449]. Σχετική με αυτές τις ιστορίες είναι και η διήγηση για τις Τυνδαρίδες στη Σπάρτη (Ελένη, Κλυταιμήστρα, Τιμάνδρα), τις οποίες η ίδια θεά έκανε να προδώσουν τους άντρες τους και να γίνουν δίγαμες και τρίγαμες[450]. Οι Κύπριες (Προποιτίδες και κόρες του Κινύρα), οι Λήμνιες και οι Τυνδαρίδες, όπως και η ίδια η Αφροδίτη, με πρότυπα ίσως μητριαρχικά-γυναικοκρατικά, παρουσιάζουν παρεκκλίσεις από την αρμόζουσα μονογαμική συμπεριφορά των γυναικών στις πατριαρχικού τύπου κοινωνίες[451].

Πάντως, η εκδοχή του *Απολλοδώρου για τις τρεις κόρες έχει το ακόλουθο κοινό σημείο με τις άλλες διηγήσεις για τη Σμύρνα ή για τις πενήντα κόρες-αλκυόνες: όλες τιμωρήθηκαν από θεϊκή οργή. Το πιθανότερο είναι αυτές οι μυθικές εκδοχές να απηχούν πραγματικά φαινόμενα, όπως αιμομιξία ή πορνεία, πρακτικές που συνηθίζονταν στις χώρες της Ανατολής και που πρέπει να μεταφυτεύτηκαν στο έδαφος της Κύπρου μέσω της λατρείας της Αφροδίτης[452]. Τόσο η αιμομιξία, όσο και η πορνεία, φαινόμενα που επικράτησαν κυρίως σε γυναικοκρατούμενες και μητριαρχικές κοινωνίες, ενώ αρχικά ήταν απόλυτα και κανονικά μέσα στον μύθο, όταν ξεχάστηκαν από τις νεότερες κοινωνίες, εξηγήθηκαν σαν κάτι τερατώδες, σαν κάτι εξαιρετικό και δικαιολογήθηκαν με την αμαρτία και την οργή της θεότητας (εδώ της Αφροδίτης και του Απόλλωνος)[453].

Σε άλλο σημείο της *Βιβλιοθήκης* λέγεται ότι ο Κινύρας είχε μια κόρη, τη *Λαοδίκη*, που είχε παντρευτεί τον Αρκάδα Έλατο, γιο του Αρκάδος και είχε γεννήσει τον Στύμφαλο και τον Περέα[454]:

> *Ἀρκάδος δὲ καὶ Λεανείρας τῆς Ἀμύκλου ἢ Μεγανείρας τῆς Κρόκωνος, ὡς δὲ Εὔμηλος λέγει, νύμφης Χρυσοπελείας, ἐγένοντο παῖδες Ἔλατος καὶ Ἀφείδας. οὗτοι τὴν γῆν ἐμερίσαντο, τὸ δὲ πᾶν κράτος εἶχεν Ἔλατος, ὃς ἐκ Λαοδίκης τῆς Κινύρου Στύμφαλον καὶ Περέα τεκνοῖ, Ἀφείδας δὲ Ἀλεὸν καὶ Σθενέβοιαν, ἣν γαμεῖ Προῖτος.*

---

[448] Ov. *Met*. 10.238 κε. Μάλιστα, στους αμέσως επόμενους στ. (243 κε.), ο «ψυχαναλυτικός» Οβίδιος αποδίδει στον ακόλαστο βίο των Προποιτίδων την απογοήτευση και την για πολύ καιρό τάση του ευσεβούς Πυγμαλίωνος να ζει χωρίς γυναίκα-σύντροφο στην κλίνη του, ως εργένης.

[449] Απολλών. Ροδ. 1.609 κε.· *ΕλλΜ* 3.304 κε.

[450] Στησίχ. 46 Ρ.· *ΕλλΜ* 3.211 κε.

[451] *ΕλλΜ* 2.186.

[452] Frazer, *Adon.* 39 κε.

[453] *ΕλλΜ* 3.306.

[454] *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.9.1.

Ποια είναι όμως η Λαοδίκη[455]; Μήπως απλώς συμφύρονται η *Λαο*-γόρη και η Ορσε-*δίκη*; Ο Παυσανίας δηλώνει ότι η Λαοδίκη *γεγονυῖα* από τον Αγαπήνορα, έναν από τους ιδρυτές της Πάφου, δεν ξέχασε ποτέ τη μακρινή της πατρίδα, την Τεγέα· για να δέσει μάλιστα τη νέα της πατρίδα με την παλιά έκτισε στην αρκαδική Τεγέα ναό της Παφίας Αφροδίτης[456]. Είναι φανερό ότι πρέπει να υπήρξε συγχρωτισμός μεταξύ του Κινύρα και του Αγαπήνορος, αφού και τα δύο πρόσωπα συνδέονται με την Πάφο[457]. Με αυτήν τη λογική, ο *Απολλόδωρος παρουσιάζει την εκδοχή ο Κινύρας να συγγενεύει εξ αγχιστείας με την Πελοπόννησο και ιδιαίτερα με την Αρκαδία και τον βασιλιά Έλατο[458]. Είναι προφανές πως οι συνδέσεις αυτές με τις αρκαδικές γενεαλογικές παραδόσεις είναι η μυθική αντανάκλαση των κυπροαρκαδικών σχέσεων, για τις οποίες οι μυθογράφοι — και όχι μόνο — ήταν σχεδόν πεπεισμένοι. Σήμερα οι έρευνες δείχνουν ότι οι σχετικοί μύθοι έχουν αναντίρρητα ιστορικό πυρήνα, επιβεβαιούμενο συνεχώς από αρχαιολογικά ευρήματα και γλωσσικά δεδομένα[459].

Στο πλαίσιο των επιγαμιών της οικογένειας του Κινύρα με ελληνικές, εντάσσεται και η μαρτυρία του Παυσανία ότι ο Ευαγόρας ο Α΄ ανήγαγε τη γενιά του στον Σαλαμίνιο Τεύκρο που είχε νυμφευθεί *μια θυγατέρα* του Κινύρα (την *Εύνη*;)[460]. Από αυτό ορμώμενος ο τελευταίος Σαλαμίνιος βασιλιάς, ο Νικοκρέων (πέθανε το 311 π.Χ.), τόνιζε σε αναθηματική επιγραφή στο Άργος τη συγγένειά του προς την Πελοπόννησο και ιδιαίτερα το Άργος και την καταγωγή του από το γένος των Αιακιδών, δια του πατέρα του, Πνυταγόρα, και των προγόνων του. Με την αναγωγή της οικογένειάς του στον παππού του ιδρυτή της Σαλαμίνος Τεύκρου, στον Αιακό δηλαδή, και έμμεσα στους προπάππους του Τεύκρου, Δία και

---

[455] Με το όνομα *Λαοδίκη* είναι γνωστές πολλές μορφές της ελληνικής μυθολογίας. Εκτός από τη Λαοδίκη του Κ. και αυτήν του Αγαπήνορος που οι πηγές συνδέουν με την Πάφο και την Τεγέα, ήδη στην *Ἰλιάδα* (Ι 144 κε.) αναφέρεται μια Λαοδίκη, κόρη του Αγαμέμνονος και της Κλυταιμήστρας, η οποία στην τραγωδία έχει αντικατασταθεί από την Ηλέκτρα. Η όμορφη Λαοδίκη, η κόρη του Πριάμου, λέγεται ότι ερωτεύτηκε παράφορα, αν και παντρεμένη με τον Ελικάονα, τον γιο του Θησέως Ακάμαντα, από τον οποίο απέκτησε τον Μούνιτο, αλλά, όταν έχασαν οι Τρώες, ζήτησε από τους θεούς να την καταπιεί η γη. Για τον Ακάμαντα θυμίζουμε ότι υπήρξε οικιστής της Κύπρου, εξ ου και το ακρωτήριο Ακάμας. Τέλος, με το όνομα αυτό ήταν γνωστή μια κοπέλα από τη μακρινή χώρα των Υπερβορείων, την οποία μαζί με άλλες τρεις παρθένες είχαν στείλει οι Υπερβόρειοι για να μεταφέρουν ιερές προσφορές στο νησί της Δήλου προς τιμή του Απόλλωνος, τον οποίο λάτρευαν ιδιαίτερα, γιατί θεωρούνταν ότι η μητέρα του Λητώ είχε γεννηθεί στη χώρα τους. Υπάρχει και η ερμηνεία ότι οι κοπέλες αυτές που θάφτηκαν στη Δήλο, στο ιερό της Αρτέμιδος, ήταν αγροτικές θεότητες που συγγένευαν με την Άρτεμι και την Ειλείθυια. Αναφέρεται μάλιστα και ένας *Λαόδοκος* (πβ. το μυκηναϊκό όνομα *ra-wo-do-ko*), γιος του Απόλλωνος και ένας άλλος Υπερβόρειος επίσης. Βλ. Stoll σ.λ. *Laodike*, στο Roscher, *Lex. Myth*. II.2 (1894-1897) 1829-1830· Grimal 395· *ΕλλΜ* 2.152, 336·. Για σύνδεση του ιερού της Πάφου με τους Δελφούς, όπου μια Υπερβόρεια *Λαοδίκη* ήταν ακόλουθος του Απόλλωνος, βλ. Platthy 99.

[456] Παυσ. 8.5.2-3. Ένα σχετικό άρθρο μάς καθιστά προσεκτικούς στη χρήση της συγκεκριμένης μαρτυρίας· βλ. Roy 197 κε.

[457] Maier, *KinyrAgap*· περαιτέρω, βλ. κατωτ. σσ. 136-7.

[458] Baurain, *BCH* (1980) 282-3 σημ. 24.

[459] Καραγιώργης, *Αρκάδ.*· Voyatzis· Βοσκός, *Μορφώ*.

[460] Πβ. [Τζέτζ.] *Λυκόφρ*. 450 (βλ. ανωτ. σημ. 417).

Αίγινα, προσέδιδε ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια στη γενιά του και ισχυροποιούσε το βασιλικό του δικαίωμα. Από την καταγωγή του αυτή δικαιολογείται και ο σεβασμός του προς την προστάτιδα του Άργους, την Ήρα[461]. Κατά παρόμοιο τρόπο, ο Νικοκλής ο Πάφιος αποδίδει την καταγωγή του στον θεϊκότατο Κινύρα θέλοντας έτσι να συνδεθεί και με την ελληνική γενιά[462]. Είναι γνωστό ότι ανέγραψε το όνομά του σε νομίσματα του Μ. Αλεξάνδρου και μάλιστα πάνω στη μορφή του, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την πολιτική του εξουσία. Ανάγοντας επίσης την καταγωγή του στον Κινύρα, μπορούσε να βρει σύνδεσμο με την Ήρα, κύρια θεότητα του Άργους, όπως και με τον Απόλλωνα, του οποίου τη λατρεία ο Νικοκλής διέδωσε κατά τους ελληνιστικούς χρόνους[463].

Μερικούς αιώνες αργότερα, ο Στέφανος Βυζάντιος, στην προσπάθειά του προφανώς να ετυμολογήσει κάποια κυπριακά τοπωνύμια, προσθέτει νέους απογόνους στην οικογένεια του Κινύρα· αναφέρει δύο γιους, τον *Κουριέα* και τον *Μαριέα*[464]:

> *Κούριον, πόλις Κύπρου, ἀπὸ Κουρέως τοῦ Κινύρου παιδός.*
> *Μάριον, πόλις Κύπρου, ἡ μετονομασθεῖσα Ἀρσινόη, ἀπὸ Μαριέως. ὁ πολίτης Μαριεύς. ὅθεν καὶ τὸ κύριον «ὁ Κινύρου Μαριεύς».*

Για μια *κόρη* του Κινύρα, ονόματι *Κύπρος*, από την οποία ίσως ονομάστηκε έτσι το νησί (κατά τον Στέφανο Βυζάντιο) ή για έναν γιο *Κύπρο* (κατά τον Ευστάθιο) έγινε ήδη λόγος[465].

Στον Ησύχιο συναντήσαμε μια άλλη κόρη με το όνομα *Μυρίκη*, παραλλαγή μάλλον του μύθου της Σμύρνας / Μύρρας, από τα δάκρυα της οποίας πήρε την ονομασία του το ομώνυμο δέντρο μυρίκη[466].

Για τον αρωματοποιό και υπηρέτη της Αφροδίτης *Αμάρακο*, γιο του Κινύρα κατά τον Σέρβιο και τους Λατίνους μυθογράφους, αναφερθήκαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο[467]. Πιθανώς θα πρέπει να εντάξουμε και αυτόν τον απόγονο του Κινύρα στο πλαίσια της προσωποποίησης των ιερών φυτών της Αφροδίτης και των κυπριακών τοπωνυμίων από λογίους των χρόνων της ύστερης αρχαιότητας και της βυζαντινής εποχής.

Για εγγόνια του Κινύρα δεν γίνεται σαφής αναφορά στις αρχαίες πηγές και αυτό εξηγείται από το τραγικό τέλος των παιδιών του: ο γιος του Άδωνις πεθαίνει

---

[461] Για το επίγραμμα, βλ. *ΑΚυΓ*² 11Ε9, σσ. 76-7 και σχόλια 229 κε.· για τον βασιλιά Νικοκρέοντα, βλ. Σπυριδάκις, *ΚΒασ* 66.

[462] Πρόκειται για δύο αναθηματικά επιγράμματα χαραγμένα σε κεφαλαιογράμματη αλφαβητική γραφή πάνω στη βάση αγαλμάτων του Παφίου βασιλιά: α) *Λεδρίῳ ἐν τεμένει Π*[*αφίαι γέρας ἐκ πολυκλείτων*] | *Ἀρχαῖος πατέρων ἔστ*[*ασ᾽ ἀγασσάμενος*] | *υἱὸν Τιμάρχου Παφίων* [*βασιλῆα φέριστον,*] | *Νικοκλέα, Κινύρου θε*[*ιοτάτου γενεᾶς*]. β) [-υυ –υυ – *Π*]*αφίαι γέρας εἰκόνα τάνδε* | [-υυ –υυ –*μ*]*νᾶμα θυαπολίας*| [-υυ –υυ]*ων ἱερὸν νόον ἤθεσι τέχνας* | [-υυ – *Κινύ*]*ρα κλειζόμενος γενεᾶς*. Βλ. *ΑΚυΓ*² 11Ε13, σσ. 82-83 και 251-256 για το πρώτο, 11Ε14, σσ. 84-85 και 257-260 για το δεύτερο· κατωτ. εικ. 11, 12.

[463] Σπυριδάκις, *ΚΒασ* 147 και 151.

[464] Στέφ. Βυζ. σ.λλ. *Κούριον* και *Μάριον*.

[465] Βλ. ανωτ. σ. 39.

[466] Ησύχ. σ.λ. *μυρίκη* (βλ. ανωτ. σημ. 104).

[467] Βλ. ανωτ. σ. 38.

στον ανθό της νιότης του χτυπημένος από αγριόχοιρο στο κυνήγι· η κόρη του Σμύρνα μεταμορφώνεται στο ομώνυμο δέντρο μετά την αποκάλυψη της φοβερής αιμομιξίας· αλλά και οι άλλες κόρες, σύμφωνα με διαφορετικές παραλλαγές, δεν είχαν ευνοϊκότερη τύχη· οι πενήντα κόρες πέφτουν στη θάλασσα και μεταμορφώνονται σε αλκυόνες· οι τρεις (Ορσεδίκη, Λαογόρη, Βραισία) γίνονται ιερόδουλες στην Αίγυπτο εξ αιτίας της οργής της Αφροδίτης. Μοναδική εξαίρεση η Λαοδίκη, η οποία, κατά τη μεμονωμένη αναφορά του *Απολλοδώρου, «καλοπαντρεύεται» και αποκτά δύο παιδιά, τον Στύμφαλο και τον Περέα, εγγόνια επομένως του Κινύρα. Αλλά η περίπτωση της Λαοδίκης, όπως αναλύθηκε παραπάνω, μόνο ως σύγχυση με την ομώνυμη κόρη του Αγαπήνορος, του οικιστή της Πάφου, μπορεί να ερμηνευτεί.

Μήπως, εν τέλει, ο παραδιδόμενος από τον Σέρβιο μύθος του Μήλου είχε δίκιο, όταν έλεγε ότι ο *Μήλος* ήταν ο μόνος που είχε απομείνει από τη γενιά του Κινύρα; Ο Σχολιαστής του Βιργιλίου ερμηνεύοντας τη φράση *roscida mala* (δροσερά μήλα) παραθέτει τον ωραίο αυτόν μύθο[468]:

> *Melus quidam, in Delo insula ortus, relicta pat ria fugit ad insulam Cyprum, in qua eo tempore Cinyras regnabat, habens filium Adonem. hic Melum sociatum Adoni filio iussit esse, cumque eum videret esse indolis bonae, propinquam suam, dicatam et ipsam Veneri, quae Pelia dicebatur, Melo coniunxit. ex quibus nascitur Melus, quem Venus propterea quod Adonis amore teneretur, tamquam amati filium inter aras praecepit nutrivi. sed postquam Adonis apri ictu extinctus est, senex Melus cum dolorem mortis Adonis ferre non posset, laqueo se ad arborem suspendus vitam finit: ex cuius nomine melus appelata est. Pelia autem coniux eius in ea arbore se adpendens necata est. Venus misericordia eorum mortis ducta, Adoni luctum continuum praestitit, Melum in pomum sui nominis vertit, Peliam coniugem eius in columbam mutavit, Melum autem puerum, qui de Cinyrae genere solus supererat, cum adultum vidisset, collecta manu redire ad Delum praecepit. qui cum ad insulam pervenisset et rerum ibi esset potitus, Melon condidit civitatem: et cum primus oves tonderi et vestem de lanis fieri instituisset, meruit ut eius nomine oves μῆλα vocarentur; graece enim oves μῆλα appelantur.*

Μαθαίνουμε, λοιπόν, ότι κάποιος Μήλος γεννημένος στο νησί Δήλο, αφού εγκατέλειψε την πατρίδα του, κατέφυγε στην Κύπρο, όπου εκείνο τον καιρό βασίλευε ο Κινύρας που είχε γιο τον Άδωνι. Εκεί ο Κινύρας διέταξε τον Μήλο να κάνει παρέα με τον γιο του και όταν είδε ότι ήταν πολύ έξυπνος, τον πάντρεψε με μια συγγενή του αφοσιωμένη και αυτή στην Αφροδίτη, την Πέλεια. Από αυτό το ζευγάρι γεννήθηκε ο Μήλος, τον οποίο η Αφροδίτη, επειδή ήταν ερωτευμένη με τον Άδωνι, είχε σαν γιο του αγαπημένου της και έδωσε εντολή να ανατρέφεται εντός του ναού της. Όταν ο Άδωνις πέθανε κτυπημένος από αγριόχοιρο, ο γερο-Μήλος που δεν μπορούσε να υποφέρει τον πόνο του θανάτου του φίλου του, κρεμάστηκε από ένα δέντρο που ονομάστηκε «μηλέα». Η Πέλεια κρεμάστηκε και αυτή από το ίδιο δέντρο. Η Αφροδίτη από τη θλίψη της για τον θάνατό τους κράτησε συνεχώς πένθος για τον Άδωνι, μετέτρεψε τον πατέρα Μήλο σε μήλο, την Πέλεια σε περιστέρι και τον μικρό Μήλο, ο οποίος ήταν ο μόνος που είχε απομείνει από τη γενιά του Κινύρα, τον διέταξε να γυρίσει στη Δήλο, αφού

---

[468] Serv. *Comm. in Verg. Ecl.* 8.37.

μαζέψει πολύ λαό. Αυτός, όταν κατέφθασε στη νήσο και έγινε κύριος της κατάστασης, έκτισε τη Μήλο και αφού πρώτος διέταξε να κουρεύονται τα πρόβατα και να γίνεται φορεσιά από τα μαλλιά, αξιώθηκε ώστε από το όνομά του τα πρόβατα «μήλα» να λέγονται· στα ελληνικά λοιπόν τα πρόβατα «μήλα» ονομάζονται

Ο Μήλος ανατράφηκε σαν «εγγονός» του Κινύρα και σαν «γιος» του Αδώνιδος, γι᾽ αυτό ο Σέρβιος αναφέρει ότι ήταν ο μόνος που είχε απομείνει τελικά από τη γενιά του Κινύρα. Οι ερμηνείες αυτού του παράξενου μύθου είναι ποικίλες.

Εν πρώτοις, θα μπορούσε κανείς να ανιχνεύσει τις πολιτιστικές διασυνδέσεις μεταξύ της Κύπρου και των Κυκλάδων[469]. Μην ξεχνάμε ότι η Δήλος ήταν το ιερό νησί του Απόλλωνος, με τον οποίο τόσο η Κύπρος ευρύτερα αλλά και ο ίδιος ο Κινύρας συνδέθηκαν[470]. Η Μήλος, επίσης, ήταν ένα νησί, στο οποίο η Αφροδίτη αποκτά κυρίαρχη θέση στις τοπικές λατρείες[471].

Στις Κυκλάδες ανήκει και η Νάξος, ένα νησί που συνδέθηκε με την Κύπρο και την Αφροδίτη μέσω του μύθου της Αριάδνης[472]. Από την ένωση Θησέως και Αριάδνης στο νησί Δία ή Νάξο γεννήθηκαν, κατά μια λιγότερο γνωστή εκδοχή, τα παιδιά τους Ακάμας και Δημοφών, οι οποίοι αποίκισαν την Κύπρο μετά τον Τρωικό. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο[473], ο Παίων ο Αμαθούσιος είχε αφηγηθεί μια σπάνια παραλλαγή του μύθου: Μια φοβερή κακοκαιρία είχε παρασύρει το καράβι με το ερωτευμένο ζευγάρι στην Κύπρο· τον Θησέα παρέσυραν τα κύματα και η έγκυος Αριάδνη έμεινε σε άθλια κατάσταση να την φροντίζουν και να την παρηγορούν οι ντόπιες γυναίκες μέχρι που πέθανε χωρίς να ξεγεννήσει· όταν ξαναγύρισε ο Θησεύς πόνεσε πολύ και άφησε χρήματα για να θυσιάζουν και να φτιάξουν δύο αγαλματίδια προς τιμήν της. Αυτή η σπάνια παραλλαγή του μύθου με την Αριάδνη στην Κύπρο φαίνεται ότι αντανακλά την κυπριακή λατρεία της Αφροδίτης-Αριάδνης στην περιοχή της Αμαθούντος, όπου οι ντόπιοι έδειχναν τον τάφο της Αριάδνης. *Αριάδνη* σημαίνει «πάναγνη» (*Αριάγνη* στους Κρήτες) και μάλλον πρέπει να θεωρηθεί μια μινωική θεά με γνωρίσματα κοντά στην Αφροδίτη και την Άρτεμι, μια προελληνική θεά του φεγγαριού και των δένδρων που πεθαίνει κάθε χρόνο, μια νεαρή θνήσκουσα θεά, θα λέγαμε το θηλυκό αντίστοιχο του Υακίνθου ή αργότερα του Αδώνιδος, η οποία ξέπεσε κατόπιν σε ηρωίδα ενός μύθου[474].

---

[469] Λαμπρινουδάκης 289 κε.

[470] Για τη σχέση του Κ. και του Απόλλωνος, βλ. ανωτ. σσ. 70-71 και κυρίως κατωτ. σ. 210 κε.· για τις στενές σχέσεις μεταξύ Δήλου και Κύπρου, βλ. τα δύο επιγράμματα του Αντισθένους του Παφίου που βρέθηκαν στη Δήλο (*ΑΚυΓ*² Ε1-2 σσ. 64-69 και σχόλια σ. 151 κε.).

[471] Πβ. τον μαρμάρινο δίσκο με ανάγλυφη γυναικεία κεφαλή πιθανότατα της Αφροδίτης από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ., την ελληνιστική *Αφροδίτη της Μήλου* στο Μουσείο του Λούβρου, την παρουσία του ιερού καρπού της Αφροδίτης, του μήλου, σε πολλά νομίσματα του νησιού· βλ. Renfrew – Wagstaff 49, 52, 230 κ.α.· *ΠΛΜπρ* σ.λ. *Μήλος*, τόμ. 42.

[472] Webster, *Ariadn*. 22 κε.· *ΕλλΜ* 2.204 κε., 357-8 και 3.48 κε., 278 κε., 359. Για τις εσωτερικές αντιφάσεις του κύκλου των σχετικών μύθων και την κυπριακή παραλλαγή, *ΑΚυΓ*³ 608 κε.· Καραγιώργης, *ΕλλΘΗρΑΚ* 86-7, 204-5, 228-33, 272 κε., με εικονογράφηση και περαιτέρω βιβλιογραφία.

[473] Πλουτ. *Θησ*. 20.3-7· βλ. *ΑΚΕΠ* Α᾽ αρ. 12 και *ΑΚυΓ* ³ 30 F1, σσ. 276-7 και σχόλια 608 κε.

[474] Λεπτομερώς εξετάζει το θέμα η Δρακωνάκη, σ. 41 κε.

Πέρα από τις σχέσεις με τις Κυκλάδες και το Αιγαίο, ο μύθος του Μήλου θεωρούμε ότι συσχετίζεται προπάντων με τη λατρεία της Αφροδίτης[475]. Με την τοποθέτηση της εξέλιξης του εν λόγω μύθου στην Πάφο, κοντά στο ιερό της Αφροδίτης, τονίζεται η συμβολική σημασία του μήλου γύρω από τη γονιμότητα σε σχέση με τη λατρεία της. Το μήλο, όπως το κυδώνι και το ρόδι, θεωρούνταν οι ευνοούμενοι καρποί της θεάς και έπαιζαν μεγάλο ρόλο στα έθιμα του γάμου[476].

Η παρουσία του καρπού σε πολλούς μύθους[477] —όπως τα χρυσά μήλα που η θεά προμήθευσε στον Μελανίωνα, προκειμένου αυτός να κατακτήσει την Αταλάντη, το μήλο που ο Πάρις προσέφερε στην καλλίστη θεά Αφροδίτη, το μήλο επίσης στους μύθους του Ακοντίου και της Κυδίππης ή του Ερμοχάρους και της Κτήσυλλας, αλλά και τα μήλα των Εσπερίδων και της βιβλικής Εύας—, και στην ποίηση των Ελλήνων και των Ρωμαίων έχει σαφή ερωτικό συμβολισμό[478].

Αλλά και οι αποσπασματικοί στίχοι της Πράξιλλας από ένα ποίημα *Ἄδωνις* που παρουσιάζουν τον νεκρό Άδωνι, όταν τον ρωτούν στον Άδη ποια ήταν τα πιο όμορφα πράγματα που άφησε στη γη, να ονοματίζει μαζί με τον ήλιο και το φεγγάρι και διάφορους καρπούς, όπως σύκα και μήλα, πιθανόν να έχουν σχέση με τον ιερό καρπό της αγαπημένης του Αφροδίτης και να μην είναι τόσο απλοϊκοί όσο εκ πρώτης όψεως φαίνονται[479].

Τα μήλα προσφέρονταν, επίσης, και στον φερόμενο ως γιο του Αδώνιδος και της Αφροδίτης (εγγονό του Κινύρα;), τον θεό της γονιμότητας και της αναπαραγωγικής δύναμης, τον Πρίαπο, ενώ από το ξύλο της μηλιάς φτιάχνονταν ομοιώματά του[480].

Τη σύνδεση του συγκεκριμένου μύθου, κατά κύριο λόγο, με την Αφροδίτη ενισχύει και η παρουσία της *Πέλειας*, γυναίκας του Μήλου. Η *πέλεια*, το

---

[475] Ο Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Δβ' αρ. 288, σχολιάζοντας τον μύθο δεν τον συσχετίζει καθόλου με το μήλο ως ιερό καρπό της Αφροδίτης, αλλά με το μήλο ως πρόβατο. Κατ᾽ αυτόν —σύμφωνα και με την αναφορά του Σερβίου— η επεξεργασία του μαλλιού των προβάτων και η κατασκευή μάλλινων φορεμάτων μεταφέρθηκε στα νησιά εκείνα από την Κύπρο που ήταν περίφημη για τα υφαντά της και τους υφαντές της, Ακεσάν και Ελικώνα. Εκτός τούτου, ο συγκεκριμένος μύθος απηχεί και κάποιες μετακινήσεις πληθυσμών από τα νησιά του Αιγαίου προς την Κύπρο και αντιστρόφως.

[476] Είναι γνωστό ότι η λ. *μῆλον* στα αρχαία χρόνια δήλωνε εκτός από τον καρπό της μηλιάς και οποιονδήποτε άλλο καρπό δένδρου· βλ. LSJ⁹ σ.λ. *μῆλον*. Πάντως συχνά όταν οι αρχαίοι έλεγαν *μῆλον* εννοούσαν το κυδώνι, το οποίο συνδεόταν περισσότερο με τον γάμο. Πβ. απ. 10 Ρ. από την *Ἑλένη* του Στησιχόρου, όταν κατά τους γάμους της Ελένης με τον Μενέλαο το πλήθος έραινε το βασιλικό αμάξι με *Κυδώνια μᾶλα* (δηλ. κυδώνια), *μύρσινα φύλλα* και *ῥοδίνους στεφάνους*, ιερά σύμβολα όλα της Αφροδίτης· βλ. Σκιαδάς 2.295-296.

[477] *ΕλλΜ* 2.190.

[478] Littlewood 147-181, κυρίως 149, ο οποίος όμως υποστηρίζει ότι ο συγκεκριμένος μύθος, αν και συνδέεται με την Αφροδίτη, είναι καθαρά ετυμολογικός και μικρής συμβολικής σημασίας.

[479] Πράξ. 747 Ρ. Οι συγκεκριμένοι στίχοι έγιναν αφορμή μάλιστα για την αρχαία παροιμιακή φράση *ἠλιθιώτερος τοῦ Πραξίλλης Ἀδώνιδος*. Είναι πιο πιθανό ότι με αυτό ήθελαν να κοροϊδέψουν την Πράξιλλα, παρά να δείξουν ότι η ίδια ήθελε να παρουσιάσει ανόητο τον Άδωνι· βλ. Lesky 271.

[480] Littlewood 162.

αγριοπερίστερο δηλαδή, ήταν ένα από τα αγαπημένα ζώα της θεάς[481], ένα από τα σύμβολα που φαίνεται πως κληροδοτήθηκαν από τη λατρεία της Μεγάλης Μητέρας στις χώρες της Ανατολής και της μινωικής επικράτειας. Τα περιστέρια, ίσως, θεωρήθηκαν ιερά, επειδή φώλιαζαν στους παλιούς μεγάλους ναούς και τα ιερά[482]. Σύμφωνα με ερμηνεία του Κορνούτου, ο Αφροδίτη χαίρεται το περιστέρι για το ότι το ζώο αυτό είναι καθαρό και φιλοφρονητικό με τα σαν φιλήματα κουνήματά του[483]. Πιθανότατα το περιστέρι συνδέθηκε με τη συγκεκριμένη θεά, όπως ο τράγος, το κριάρι, ο κάπρος και ο λαγός, λόγω της ερωτικής ορμής και της αναπαραγωγικής δύναμης αυτών των ζώων ή για τη γνωστή μέσα από θρύλους και μύθους πολλών λαών μονογαμική συμπεριφορά του και την πίστη προς τον σύντροφο[484].

Γνωστά είναι τα περιστέρια της κυπριακής πανίδας και ιδιαίτερα της Πάφου[485] και αποτελούν προσφιλές θέμα παφιακών και άλλων κυπριακών νομισμάτων της πτολεμαϊκής περιόδου, ενώ έχουν βρεθεί αρκετές αναπαραστάσεις τους σε πηλό και μάρμαρο, εντός και πέριξ του ιερού ναού, καθώς και σε τάφους[486]. Τα ιερά περιστέρια φαίνεται ότι αποτελούσαν μέρος των προσαρτημάτων του ναού της θεάς και έχαιραν ιδιαίτερης φροντίδας και σεβασμού από το ιερατείο και τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής. Σύμφωνα με μαρτυρία του Διογενιανού, κατά τη διάρκεια τελετής προς τιμή του αγαπημένου της θεάς Αδώνιδος, οι Κύπριοι άφησαν ζωντανά περιστέρια να πετάξουν[487].

Οι *Πέλ(ε)ιαι* ή *Πελειάδες* ήταν προφητικές ιέρειες στη Δωδώνη και ονομάστηκαν έτσι από τις μαντικές περιστέρες (*πέλειαι*)[488]. Σύμφωνα με τον

---

[481] Dümmler σ.λ. *Aphrodite*, *RE* I.2 (1894) 2779· Farnell II.672 κε. Το περιστέρι δεν πρέπει να συγχέεται με άλλα ιερά πτηνά της Αφροδίτης όπως ο κύκνος, η χήνα, το σπουργίτι και η στρουθοκάμηλος· βλ. Turner 57 κε..

[482] *ΙΕΕ* Α΄.222. Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί ότι το περιστέρι είχε ως σύμβολό της και η Αστάρτη, σημιτική θεά της γονιμότητας και της αναπαραγωγής, με την οποία ταυτίστηκε η Αφροδίτη· μια από τις ερμηνείες της λ. *περιστέρι* (αρχ. *περιστερά*, *περιστέριον*, μεσαιων. *περιστέριν*) που θεωρείται από τα περισσότερα λεξικά αβέβαιης ετυμολογίας, είναι «πουλί της Αστάρτης» (σημιτ. *perah Istar*)· βλ. Ανδριώτης 277.

[483] Κορνούτ. *Περὶ θ. φύσ*. 46.9-12.

[484] Ξιούτας 297-299.

[485] Κατά τον Αντιφάνη, *Όμοπ.* απ. 175, αν στην Αθήνα υπάρχουν εξαιρετικές γλαύκες, στην Κύπρο υπάρχουν περιστέρια: *ἡ Κύπρος | ἔχει πελείας διαφόρους* (πβ. τη σκηνή και στο ιδίου, *Στρατ.* απ. 202, όπου ο Πάφιος βασιλιάς τρώει κάτω από τα πετάγματα πολλών περιστεριών)· πβ. Martial. 8.28.13 *Paphiaeque columbae.*

[486] Εμφανίζονται συχνά σε παραστάσεις του ιερού της Παλαιπάφου πάνω σε νομίσματα, ενώ σχετικό ίσως είναι ένα άγαλμα ιερέα από τους Γόλγους με περιστέρι στο χέρι του· βλ. Frazer, *Adon.* 29 και σημ. 4, κατωτ. εικ. 10 α. Να προσθέσουμε και μια χρυσή καρφίτσα που προέρχεται από το ιερό και απεικονίζει κεφάλια αιγών και περιστέρια· βλ. James 185-6.

[487] Για τις αρχαίες πηγές που συνδέουν την Αφροδίτη με το αγαπημένο της περιστέρι, *ΑΚΕΠ* Β΄ αρ. 49-49.4· *ΑΚυΓ*³ 332 κε., 347 κε.

[488] Φορείς προφητείας του Διός αρχικά ήταν οι Σελλοί που αντικαταστάθηκαν από τρεις ιέρειες, οι οποίες ονομάζονταν *πέλειαι* ή *πελειάδες* που χρησμοδοτούσαν σε έκσταση και κατόπιν αγνοούσαν όσα είχαν πει. Οι ησιόδειες *Ἠοῖαι*, σύμφωνα με ένα σωζόμενο απ. (Ησ. 240 Μ. – W.), μιλούσαν για τρία περιστέρια που κατοικούσαν στην ιερή δρυ, κάτι που

Ηρόδοτο, υπάρχουν δύο εκδοχές[489]: η πρώτη αναφέρει πως το μαντείο ιδρύθηκε από ένα μαύρο περιστέρι (*πέλεια*) που προερχόταν από τις Θήβες της Αιγύπτου και κάθισε στην κορυφή μιας βελανιδιάς στη Δωδώνη· κατά τη δεύτερη, Φοίνικες άρπαξαν από τις Θήβες δύο γριές (*πέλειαι* ή *πελειάδες*), εκ των οποίων η μια ίδρυσε το εν λόγω ιερό. Μάλιστα ο Παυσανίας που θεωρεί πιθανότερη τη δεύτερη εκδοχή, διευκρινίζει ότι ίσως οι θρυλούμενες Πελειάδες να μην ήταν πτηνά, αλλά ηλικιωμένες γυναίκες που φρόντιζαν το ιερό, αφού λέγεται ότι στη γλώσσα των Μολοσσών και των Θεσπρωτών οι γριές καλούνται *πέλειαι*[490]. Στο αρχαιότατο αυτό μαντείο λατρευόταν μαζί με τον Νάιο Δία σαν ιερό ζεύγος η Διώνη, μια παλαιότατη θεά της πρώτης θεϊκής γενιάς, Νύμφη του υγρού στοιχείου, που το όνομά της το ίδιο αποτελεί το θηλυκό ισοδύναμο του Διός[491]. Σύμφωνα με μια παράδοση, η Αφροδίτη ήταν καρπός αυτού του ζευγαριού, εξ ου και το επίθετο *Κύπρις Διωναία*[492]. Σύμβολο της Διώνης ήταν το περιστέρι, κάτι που πέρα από τις παραδόσεις επιβεβαιώνεται και από ανασκαφικά ευρήματα ομοιωμάτων περιστεριών στον χώρο του μαντείου.

Δεν αποκλείεται οι Πελειάδες της Δωδώνης να ήταν ιέρειες της Διώνης, όπως η Πέλεια ήταν ιέρεια της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο κατά τον ανωτέρω μύθο. Δεν μαρτυρείται, ωστόσο, από τις πηγές η παρουσία στην Κύπρο ιερειών με αυτήν την ονομασία και μαντικές ικανότητες, όπως αναφέρεται αντίστοιχα για τις Πελειάδες της Δωδώνης ή τους Κινυράδες ιερείς της Παλαιπάφου.

Το όνομα της Πέλειας, τέλος, μας θυμίζει και τη νύμφη *Χρυσοπέλεια*, η οποία, σύμφωνα με μια γενεαλογική εκδοχή του Ευμήλου (Εύκλου) κατά τον *Απολλόδωρο[493], απέκτησε με τον Αρκάδα τον Έλατο που παντρεύτηκε τη Λαοδίκη, την κόρη του Κινύρα.

Ο μύθος του «ψυχογιού» Μήλου και της «ψυχοκόρης» Πέλειας, όπως και του γιου Αμαράκου — παραδιδόμενοι αμφότεροι από τον Σέρβιο —, κατά κύριο λόγο εντάσσονται σε μια όψιμη προσπάθεια των μυθογράφων να αιτιολογήσουν τα σύμβολα της λατρείας της Αφροδίτης, είτε πρόκειται για φυτά και καρπούς είτε για ζώα. Στην ζωηρή φαντασία των αρχαίων φαίνεται ότι το ειδυλλιακό περιβάλλον της Πάφου και της Κύπρου ευρύτερα ήταν το καταλληλότερο έδαφος για τη δημιουργία πλήθους γόνιμων μυθοπλασιών. Η γέννηση της θεάς στην Πάφο, το φημισμένο ιερό και το λαμπρό παλάτι της, τα ιερά άλση της, οι σχέσεις της με τον Πυγμαλίωνα, τον Κινύρα και τον γιο του Άδωνι, αλλά και μια σειρά μεταμορφώσεων που οδηγούν στη δημιουργία των ιερών συμβόλων της, φυτικών και ζωικών (ας σημειωθεί ότι άπαντα σχεδόν επιχωριάζουν στην κυπριακή χλωρίδα και πανίδα), όλα απηχούν την πρωτοκαθεδρία της Κύπρου στην περί την Αφροδίτη μυθολογία[494]. Τα κατ᾽ εξοχήν σύμβολα της θεάς είναι ενωμένα σε διηγήσεις, των οποίων ο όψιμος χαρακτήρας δεν αφαιρεί τίποτε από την

απεικονίζεται και σε νόμισμα. Βλ. Parke 30 κε.· Platthy 208· Burkert, *ΑΕΘ* 252 και σημ. 49-51· *ΑΚυΓ*³ 518 κε.

[489] Ηρόδ. 2.55 κε.

[490] Παυσ. 7.21.2· πβ. Ησύχ. σ.λ. *πελείους*.

[491] Sybel σ.λ. *Dione*, στο Roscher, *Lex. Myth*. I.1 (1884-1886) 1028-9· Escher σ.λ. *Dione*, *RE* V.1 (1903) 878-9· Grimal 186· Price – Keans 167-8.

[492] Ομ. *Ίλ*. Ε 370 κε. κ.α.

[493] *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.9.1.

[494] Βλ. κατωτ. εικ. 10.

αναφορική τους ισχύ[495]. Τώρα, αν μέσα από τον μύθο του Μήλου διαφαίνονται και σχέσεις πολιτιστικές, εμπορικές και οικιστικές με το Αιγαίο και ιδίως με τα νησιά Μήλο, Δήλο και Νάξο, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει, από τη στιγμή που είναι αποδεδειγμένες οι σχέσεις Κύπρου και Ελλάδος, ήδη από τον 15ο αι. π.Χ.

Ως εγγόνια του Κινύρα θα μπορούσαν λογικά να θεωρηθούν και τα παραδιδόμενα ως τέκνα του Αδώνιδος και της Αφροδίτης. Σύμφωνα με τον Τζέτζη, οι δυο τους απέκτησαν τον *Πρίαπο*[496], ο οποίος όμως σε άλλες παραλλαγές έχει πατέρα τον Δία ή τον Ερμή ή τον Διόνυσο κ.ά[497]. Από τα *Σχόλια* στον Θεόκριτο μαθαίνουμε ότι παιδί τους ήταν ο *Γόλγος*[498], τον οποίο ο Στέφανος Βυζάντιος συνδέει με την πόλη Γόλγοι της Κύπρου[499]:

πόλις Κύπρου, ἀπὸ Γόλγου τοῦ ἡγησαμένου τῆς Σικυωνίων ἀποικίας.

Σχετική με τον γιο Γόλγο ή την πόλη Γόλγοι ήταν η κυπριακή επωνυμία Γολγία της Αφροδίτης[500].

Τέλος, ως μακρινοί απόγονοι του Κινύρα είναι δυνατόν να εκληφθούν οι *Κινυράδαι* ή *Κινυρίδαι*, πνευματικά παιδιά του μέσω του ιερατικού αξιώματος, το οποίο πρώτος αυτός έλαβε ως επώνυμος του γένους τους. Οι μύθοι οδηγούν, κατά περίεργο τρόπο, σε τραγική κατάληξη της φυσικής οικογένειάς του, από την οποία δεν φαίνεται να επέζησαν απόγονοι. Ευνοϊκότερη τύχη είχαν, αντίθετα, οι πνευματικοί του απόγονοι, δηλαδή οι ντόπιοι βασιλικοί ιερείς της Πάφου, οι οποίοι, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Τακίτου, ιερουργούσαν ακόμα κατά τα ρωμαϊκά χρόνια. Σε αυτούς τους «απογόνους» πρέπει λογικά να αναφέρεται ο Πτολεμαίος του Αγησάρχου, ο λεγόμενος Μεγαλοπολίτης, όταν γράφει[501]:

λέγει ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ Κινύραν τε καὶ τοὺς Κινύρου ἀπογόνους κεκηδεῦσθαι.

Σε αντίθεση με τον γενάρχη τους, οι Κινυράδες έχουν αμιγώς ιστορικό χαρακτήρα και δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει την ύπαρξή τους[502].

---

[495] Πβ. Pirenne-Delgorge 366.

[496] [Τζέτζ.] *Λυκόφρ.* 831: *Ἄδωνις δὲ ὁ Κύπριος κατά τινας Κινύρου παῖς ἦν τοῦ Κυπρίων βασιλέως καὶ οὐ Θείαντος ἐξ οὗ Ἀφροδίτη γεννᾷ Πρίαπον δυσειδῆ καὶ βαθυαίδοιον. ἡ γὰρ Ἥρα ἔγκυον οὖσαν αὐτὴν μεμαγευμένη χειρὶ ἁψαμένη ἐποίησε τοιοῦτον γεννῆσαι.*

[497] Για τις διαφορετικές εκδοχές ως προς τον γεννήτορα του Πριάπου, βλ. *ΕλλΜ* 2.243-4.

[498] *Σχόλ. Θεόκρ.* 15.100-101.

[499] Στέφ. Βυζ. *σ.λ. Γολγοί.*

[500] Ο Benett, σ. 284 κε., θεωρεί τον Κ., τον Πάφο και τον Γόλγο τα καθαρά ετεοκυπριακά στοιχεία, τα μη ελληνικά στον όλο μύθο του Κ.

[501] Πτολεμ. Μεγαλ. 161 F 1 (έκδ. Jacoby, *FGrH* IIIB.66)· παράδοση από Κλήμ. Αλεξ. *Προτρ.* 3.45.4-5, Arnob. *Adv. nat.* 6.6 και 2.6.6-7 και Ευσεβ. *Εὐαγγ. προπ.* 2.6.6-7.

[502] Σε άλλο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του σημαντικού ρόλου που είχαν στο ιερό της Αφροδίτης, αλλά και στον βασιλικό θρόνο της Πάφου, βλ. κατωτ. σ. 203 κε.

4. Οι τρεις γενεαλογικές ομάδες

Μετά από την ανάλυση των σχετικών πηγών διαπιστώνουμε ότι είναι αδύνατο, εν τέλει, να ανασυστήσουμε ένα συγκεκριμένο γενεαλογικό δέντρο για το σημαίνον τούτο πρόσωπο του κυπριακού και ευρύτερα του ελληνικού μύθου[503]. Η απουσία μιας στέρεης γενεαλογικής παράδοσης για τον Κινύρα, ήδη από την επική ποίηση, άφησε ελεύθερο το πεδίο για την έκφραση της μυθοπλαστικής φαντασίας του εκάστοτε δημιουργού.

Οι αρχαίοι, οι βυζαντινοί, αλλά και οι νεότεροι λόγιοι πόρρω απέχουν από το να είναι απολύτως σύμφωνοι μεταξύ τους[504]. Ανάλογη, ωστόσο, δυσκολία ανακύπτει, όταν επιχειρούμε να ανασυστήσουμε το γενεαλογικό δέντρο και άλλων προσώπων της ελληνικής μυθολογίας και τούτο, επειδή αυτή η πλευρά προσφερόταν για κάθε είδους ευρηματικότητα και παραλλαγή[505]. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Κακριδής, «το γενεαλογικό σύστημα της ελληνικής μυθολογίας μοιάζει με ένα πελώριο πεζόβολο που κατάφερε να πιάσει στα δίχτυα του όλους τους ήρωες, μικρούς και μεγάλους»[506].

Τόσο ο Όμηρος, όσο και οι αμέσως επόμενες πηγές, δεν επιχειρούν τη γενεαλόγησή του. Ο ποιητής της *Ἰλιάδος* δεν αναφέρει ούτε καν το πατρώνυμό του, όπως συνηθίζει, όχι γιατί δεν το γνωρίζει ή θεωρεί ασήμαντο το πρόσωπο, αλλά επειδή προφανώς είναι πασίγνωστο μέσα από την παράδοση. Διαπιστώνουμε, επομένως, ότι για την εξαιρετικής και παροιμιώδους φήμης μορφή του Κινύρα δεν κατέστη δυνατή η δημιουργία μιας συγκεκριμένης γενεαλογικής παράδοσης εξαρχής. Αντιθέτως, παρατηρούμε μια όψιμη τάση να του αποδίδονται διάφορες συγγένειες, καταγωγές και πατρίδες, προσπάθεια που φαίνεται πως ξεκίνησε κατά τα κλασσικά χρόνια και κορυφώθηκε στην ύστερη αρχαιότητα και κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο.

---

[503] Εύχρηστοι είναι οι γενεαλογικοί πίνακες στο *ΑΚΕΠ* Δβ' αρ. 219 και στον Baurain, *MUSJ* (1975-6) 526-7 και *BCH* (1980) 280-1.

[504] Πβ. τη μαρτυρία του Πινδάρου και του Σχολιαστή του σχετικά με τις πολλές ιστορίες για τον Κ. (βλ. ανωτ. σσ. 20-1). Από τους νεότερους αναφέρουμε, ενδεικτικά, τη διαπίστωση του Engel, II.94, ότι υπήρχε μια σύγχυση των σχετικών με τον Κ. παραλλαγών, τέτοια που σπάνια συναντούμε στον κόσμο της ελληνικής μυθολογίας, και ότι πρέπει να έχουμε υπ᾽ όψιν μας ότι αυτό που έχει φθάσει σε εμάς είναι ένα πολύ μικρό μέρος της παράδοσης: «In der That hat sich um den Kinyras ein Sagengewirr gezogen, wie vielleicht um wenig andere Wesen der griechischen Mythenwelt und doch müssen wir annehmen, dass uns nur das Wenigste von ihm aufbehalten ist»· πβ. Baurain, *MUSJ* (1975-6) 523: «Les nombreux récits concernant Kinyras sont confus et remplis de multiples contradictions internes».

[505] Πολλοί θεωρούνται οι λόγοι των γενεαλογικών παραλλαγών (άγνοια της γραφής, πολιτικές σκοπιμότητες, ανατολικές επιδράσεις, τοπικές λαϊκές παραδόσεις, επίδειξη γνώσεων του εκάστοτε δημιουργού κ.ά) . Βλ. Broadbent 2 κε.· Edmunds, A*GM* 91-2· *ΕλλΜ* 1.64 κε.

[506] Κακριδής, *ΠΟΗ* 29.

Στην περίπτωση του Κινύρα, ο Πλάτων ο Κωμικός και πιθανότατα ο σχεδόν σύγχρονός του Αντίμαχος ο Κολοφώνιος, είναι οι πρώτοι από τις σωζόμενες πηγές μας που του αποδίδουν έναν συγγενή, τον γιο Άδωνι. Από τον ίδιο αιώνα ίσως πρέπει να αναφέρουμε και τον Ελλάνικο τον Μυτιληναίο, ο οποίος, σύμφωνα με τον Στέφανο τον Βυζάντιο, στο έργο του *Κυπριακά* κάνει λόγο για τον μυθικό βασιλιά και οικιστή της Καρπασίας, τον Πυγμαλίωνα. Επειδή ο τελευταίος συνδέθηκε από μεταγενέστερους συγγραφείς με τον Κινύρα, είτε ως πεθερός είτε ως παππούς του, δεν αποκλείουμε την πιθανότητα ο ειδικός στις γενεαλογίες Ελλάνικος να καταπιάστηκε με το θέμα της γενεαλογίας και του μυθικού βασιλιά Κινύρα.

Σχετικά με τον Κινύρα και μόνο η αναγνώριση των κινήτρων που ώθησαν το τάδε ή το δείνα άτομο στον οίκο του μπορεί να αποδειχθεί πλούσια σε πληροφορίες και να επιτρέψει να κατανοήσουμε καλύτερα τη σημασία άλλων ενδείξεων διασκορπισμένων στους θρύλους[507]. Έτσι πολλοί από τους συγγενείς του είναι αποδεδειγμένα δημιουργήματα των λογίων της ελληνιστικής και της βυζαντινής εποχής, είτε για να εξηγήσουν κάποιους γεωγραφικούς όρους (τοπωνύμια, όπως Κούριον < Κουριεύς, γιος του Κινύρα), είτε οικιστικούς μύθους (λ.χ. σχέση Κυπρίων και Αρκάδων), είτε για να τονίσουν σύνδεση με κάποιον θεό (λ.χ. Απόλλων, πατέρας του Κινύρα). Υπάρχουν, όμως, και παραλλαγές που είναι εντελώς αυθαίρετες και ανερμήνευτες εκ πρώτης όψεως. Στους μετακλασσικούς και πρωτοχριστιανικούς αιώνες ακμάζει ένα είδος μυθογράφων και συγγραφέων-παρωδών που χαρά τους έχουν να αμφισβητούν τη μαρτυρία των παλαιών αναγνωρισμένων ποιητών —ιδιαίτερα του Ομήρου— και να την αντικαθιστούν με δικά τους πρωτότυπα ευρήματα. Ο μύθος έχει, προ πολλού, χάσει το κύρος και την αλήθεια του και έχει καταντήσει «παιχνίδι» στα χέρια οποιουδήποτε διαθέτει κάποια φαντασία[508].

Μέσα από τις ποικίλες και συγκεχυμένες γενεαλογικές πληροφορίες των ελληνικών και λατινικών κειμένων θα λέγαμε ότι σχηματίζονται τρεις βασικές γενεαλογικές ομάδες: η *ανατολική*, η *ετεοκυπριακή* και η *ελληνική*.

Η *ανατολική* ομάδα άρχισε να διαμορφώνεται από τη στιγμή που ο Κινύρας συνδέθηκε με τον Άδωνι και την Αφροδίτη. Ο *Άδωνις* είναι ο συχνότερα μνημονευόμενος συγγενής του, είτε μόνος του είτε με τη Σμύρνα / Μύρρα είτε μαζί με άλλα τέκνα (Οξύπορο, Οξύπορο – Λαογόρη – Ορσεδίκη – Βραισία). Στην ίδια ξενική ομάδα εντάσσεται και η κόρη-ερωμένη *Σμύρνα* και ο αναφερόμενος ως πατέρας του Κινύρα *Θείας* ή *Βίας*. Οι δυο τους (Θείας – Σμύρνα) συναποτελούν, εξ άλλου, την εκδοχή της ανατολικής προέλευσης του ίδιου του Αδώνιδος, όπως την εξέφρασε πρώτος ο Πανύασσις. Στην ίδια ομάδα μπορούμε να εντάξουμε και τα προγονικά ονόματα *Μεγάσσαρος*, *Σάνδοκος*, *Φαρνάκη*, *Ευρυμέδων* (ως ποταμός της Κιλικίας) και *Σκίνθαρος*, ονόματα που συνδέονται με περιοχές της Ανατολής, από

---

[507] Baurain, *BCH* (1980) 282.

[508] Πβ. έναν πατέρα Σκίνθαρο που αποδίδει ο Λουκιανός (*Άληθ. ίστ.* 2.25-7) σε έναν Κ. δικής του έμπνευσης, με δανεισμένα όμως κάποια στοιχεία από τον γνωστό μύθο του Κυπρίου Κ. (εποχή του Τρωικού πολέμου, εξαιρετική ομορφιά, κοινωνική ισχύ, ανατολική πατρίδα κ.ά.).

την οποία σύμφωνα με κάποιες πηγές προήλθε και ο Κινύρας[509]. Να επισημάνουμε, τέλος, ότι το ανατολικής προέλευσης όνομα του Κινύρα ισχυροποιεί την εν λόγω ομάδα σε τέτοιο σημείο, ώστε να φαντάζει περισσότερο γνήσια από τις άλλες δύο στην κρίση της πλειοψηφίας των μελετητών.

Η *ετεοκυπριακή* ομάδα συνίσταται από τον *Πυγμαλίωνα* και τους συνδεόμενους με κυπριακά τοπωνύμια και τοπικές παραδόσεις συγγενείς: τον/ την *Πάφο*, την *Παφία νύμφη*, την *Αμαθούσα*, την/τον *Κύπρο*, τον *Μαριέα*, τον *Κουριέα*, τον *Γόλγο*, τον *Αμάρακο* και τη *Μυρίκη*. Στην ίδια ομάδα θα μπορούσαμε να εντάξουμε και εκείνη την ανώνυμη θυγατέρα (την *Εύνη*;) που παντρεύτηκε τον οικιστή της Σαλαμίνος Τεύκρο, αλλά και τους «πνευματικούς» απογόνους *Κινυράδες*. Για την αινιγματική προσωπικότητα του Πυγμαλίωνος που μερικές πηγές τον θέλουν Κύπριο και ειδικότερα Πάφιο, άλλες πάλι Φοίνικα, έγινε ήδη λόγος. Στην κυπριακή χορεία θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε με επιφύλαξη και την κόρη του Πυγμαλίωνος *Μεθάρμη* ή *Θυμαρέτη*, της οποίας όμως το όνομα μοιάζει περισσότερο ελληνικό.

Με τον όρο *ετεοκυπριακός* εννοούμε βεβαίως τον αμιγώς κυπριακό. Τι μπορεί, όμως, να θεωρείται αμιγές ή γνήσιο (*ἐτεόν*) στις μυθικές γενεαλογίες, όταν βλέπουμε εντελώς διαφορετικά γένη να συγγενεύουν και να συμπεθερεύουν, όταν εκμηδενίζεται ο χρόνος μεταξύ των γενεών και οι αποστάσεις των εθνών; Ο Κινύρας παρουσιάζεται από μια μερίδα νεότερων ερευνητών[510] και αρχαίων συγγραφέων[511] ως ένας ηγέτης του αυτόχθονος πληθυσμού της Κύπρου που σήκωσε το ανάστημά του κατά των ξένων κατακτητών του νησιού. Οι υποστηρικτές της κυπριακής προέλευσής του προσώπου θεωρούν και το όνομά του ετεοκυπριακής και όχι ανατολικής προέλευσης. Ακόμη και το ότι δεν έλαβε ενεργό ρόλο στον Τρωικό πόλεμο, θεωρείται ως επιχείρημα του ετεοκυπριακού και μη ελληνικού χαρακτήρα του. Ανεξάρτητα από την όποια καταγωγή του και από τον όποιον τόπο γέννησής του, η Κύπρος υπήρξε, αναμφισβήτητα, ο κατ᾽ εξοχήν τόπος της ζωής και της δράσης του. Εκεί βασίλεψε, εκεί ιερούργησε, εκεί δημιούργησε καθ᾽ οιονδήποτε τρόπο. Οι απόγονοί του πάλι, φυσικοί και πνευματικοί, συνδέθηκαν άρρηκτα με τον συγκεκριμένο χώρο.

Τέλος, η *ελληνική* ομάδα βασίζεται κυρίως στον γενεαλογικό «κόσμο» (τάξη) του *Απολλοδώρου. Όπως είδαμε, ο μυθογράφος είχε υπ᾽ όψιν τους σχετικούς μύθους που ήθελαν τον Κινύρα Ανατολίτη μεν ως προς την καταγωγή, αλλά μια εξελληνισμένη προσωπικότητα που έζησε και δημιούργησε στο κυπριακό περιβάλλον. Εμφανής είναι η πρόθεση του *Απολλοδώρου να εντάξει τον Κινύρα ειδικότερα στην αθηναϊκή βασιλική οικογένεια. Να δούμε σε αυτό έναν πραγματικό ιστορικό πυρήνα από την εποχή του Κινύρα ή κάποια πολιτική ή άλλη σκοπιμότητα των κατοπινότερων χρόνων; Το δεύτερο μάς φαίνεται

---

[509] Για το επίσης περίπλοκο ζήτημα του τόπου καταγωγής του —άρρηκτα συνυφασμένο με τη γενεαλογία του— θα ακολουθήσει εκτενέστερη συζήτηση κατωτ. σ. 110 κε.

[510] Από τους νεότερους θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τον Dussaud, τον Χατζηιωάννου και με επιφύλαξη τον Baurain.

[511] Οι μαρτυρίες του Θεοπόμπου, του Αλκιδάμαντος, των ομηρικών *Σχολίων*, του *Απολλοδώρου (στην *Ἐπιτομή*) κ.ά. εντάσσονται σε αυτήν την κατηγορία· βλ. αναλυτική παρουσία των πηγών αυτών κατωτ. σ. 152 κε.

πιθανότερο βάσει της ίδιας της ιστορίας. Γνωρίζουμε από αρχαίες πηγές ότι ιδιαίτερα μετά τους Περσικούς πολέμους και τους αγώνες των Αθηναίων για την απελευθέρωση της Κύπρου από τον περσικό ζυγό[512] και προπαντός από την εποχή του Ευαγόρα που, με αφορμή την πολιτική του, πολλοί Αθηναίοι εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο, η αθηναϊκή κουλτούρα επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την κυπριακή[513]. Είναι χαρακτηριστικό ότι για τους Αθηναίους η Κύπρος αναφέρεται σαν κέρδος (*ἀγαθόν*) από τις νίκες τους και ένα μέρος, από όπου μπορούσαν να πορίζονται ευχάριστα προϊόντα. Ως μια μακρινή ανάμνηση της ψευδο-απολλοδώρειας γενεαλογίας μπορούμε να δούμε την εκδοχή του *Πασχαλίου Χρονικοῦ* που πολιτογραφεί τον Κινύρα και τον γιο του Άδωνι Αθηναίους. Αλλού ο *Απολλόδωρος θέλει τον Κινύρα να συμπεθερεύει με την αρκαδική βασιλική οικογένεια, μέσω της κόρης του *Λαοδίκης*. Εξηγήσαμε ότι η συγκεκριμένη σύνδεση μπορεί να ερμηνευτεί είτε ως σύγχυση με τη συνονόματη κόρη του Αρκάδος Αγαπήνορος, μυθικού οικιστή της Πάφου, είτε ως ανάμνηση των γνωστών ήδη από την αρχαιότητα αρκαδοκυπριακών σχέσεων. Αλλά και όσοι από τους νεότερους ερευνητές προσέδωσαν ελληνική καταγωγή στον ήρωα δεν στηρίχθηκαν σε ισχυρά και πειστικά επιχειρήματα. Ο Περιστιάνης, λόγου χάριν, συνάγει, με βάση τη γενεαλογία του *Απολλοδώρου, πως ο Κινύρας ήταν Έλλην από την πλευρά της μητέρας του που ανήκε στη φυλή των Υριέων, οι οποίοι προέρχονταν από την πανάρχαια Αρία φυλή, από όπου καταγόταν ολόκληρος ο ελληνικός κόσμος[514]. Ο Blinkenberg, πάλι, αρκέστηκε να προβάλει τη μυκηναϊκή καταγωγή του προσώπου από τις ομοιότητες της αρχιτεκτονικής και των λατρευτικών στοιχείων του παφιακού ιερού με τον μυκηναϊκό πολιτισμό[515]!

Στην ελληνική ομάδα μπορούμε να εντάξουμε εκτός από τον πατέρα *Απόλλωνα*, τον *Ευρυμέδοντα* (ως Ποσειδώνα), τον *Ερμή*, την *Έρση*, την *Ηώ*, τον *Πανδίονα*, τον *Κέφαλο*, τον *Φαέθωνα*. Τα ονόματα του *Τιθωνού* και του *Αστυνόου*, αν και παρμένα από τον τρωικό μύθο, θα μπορούσαν κατά κάποιον τρόπο να συμπεριληφθούν εδώ, εφ όσον στη μυθολογική συνείδηση των Ελλήνων οι Τρώες γενάρχες ήταν ελληνικής καταγωγής. Βέβαια ο *Απολλόδωρος, για να γίνει περισσότερο πιστευτός, υιοθετεί από τον μύθο ελληνικά ονόματα που συνδέθηκαν με την Ασία και τα καθιστά προγόνους του Κινύρα. Την ίδια λογική ακολουθεί και ο Σχολιαστής του Διονυσίου Περιηγητή. Ελληνικής έμπνευσης και ιδιαίτερα σαλαμινιακής, αλλά και κορινθιακής ή σύμφωνα με άλλους αργολικής, είναι η σύζυγος *Cenchreis* που αποδίδουν ορισμένες από τις λατινικές πηγές. Αλλά και η μητέρα ή ο πατέρας *Agriopa* του Πλινίου θυμίζει γνωστά πρόσωπα από την ελληνική μυθολογία. Στην ίδια ομάδα εντάσσονται και τα ονόματα των παιδιών του *Λαογόρη*, *Ορσεδίκη*, *Οξύπορος*, *Βραισία* καθώς και οι *50 κόρες-αλκυόνες*. Ο «ψυχογιός» του *Μήλος* υποδεικνύει δεσμούς με το Αιγαίο, ενώ οι «εγγονοί» του από τον Άδωνι, *Πρίαπος*, και από τη Λαοδίκη, *Στύμφαλος* και *Περεύς*, έχουν ελληνική προέλευση.

---

[512] Βλ. αναφορές Πλουτάρχου και *Ξενοφώντος, *ΑΚΕΠ* Α' αρ. 63-63.1.

[513] Αποδεικνύεται άλλωστε από τις επιγραφές ότι η γνώση της αττικής διαλέκτου και της αλφαβητικής γραφής κατέστησαν απαραίτητες για τις νέες πολιτιστικές ανάγκες (όπως η μελέτη των αττικών συγγραφέων) και τις εμπορικές συναλλαγές· βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ' §4.4.

[514] Περιστιάνης 307.

[515] Blinkenberg 14 κε.

Αν συγκρίνουμε τις τρεις ομάδες, βρίσκουμε πολυπληθέστερη τη γενεαλογία ελληνικής σύνθεσης και τούτο μπορεί εύκολα να γίνει κατανοητό. Από τη στιγμή που ο Κινύρας εντάχθηκε στην επική παράδοση ως βασιλιάς ενός νησιού που βαθμιαία αποικίστηκε από Έλληνες και εξελληνίστηκε πολιτιστικά[516], ανεξάρτητα από την όποια καταγωγή του —ανατολική ή κυπριακή—, θεωρήθηκε πρόσωπο του ελληνικού μύθου. Δεν έχει άδικο ο Engel, όταν αναφέρει ότι τελικά το μόνο ξενικό πάνω του είναι το φοινικικό όνομα και δεν υστερεί σε τίποτα από τους ελληνικούς ήρωες[517]. Πράγματι, η θρησκευτική πίστη του, η παιδεία του, η χάρις του, η αγάπη του για τη μουσική, την ποίηση και τις τέχνες, αλλά και το εξαιρετικό κάλλος του θυμίζουν περισσότερο Έλληνα ηγέτη παρά Ανατολίτη. Ακόμη και η πονηριά του να ξεγελάσει τους Αχαιούς, σε κάποιες από τις πηγές, είναι ένα χαρακτηριστικό που μας φέρνει στον νου τον πολυμήχανο Οδυσσέα. Αλλά και το τραγικό τέλος της οικογένειάς του και πιθανότατα του ίδιου δεν θυμίζει το ξεκλήρισμα ελληνικών βασιλικών οίκων που αποτέλεσαν το βασικό υλικό για την εξύφανση των αρχαίων τραγωδιών; Δηλαδή, δεν θα ήταν παράλογο να δούμε τον Κινύρα ως ένα προϊόν ανατολικών και κυπριακών επιμειξιών, ο οποίος όμως, επειδή ανατράφηκε με βάση την ελληνική κουλτούρα (θρησκεία, ποίηση, μουσική κ.ά.), αναδείχθηκε ως ένας καθαρά ελληνικός ήρωας.

Η διαφορετικότητα και το συγκεχυμένο των γενεαλογικών πληροφοριών αναδεικνύουν τον Κινύρα ως μια πολυσύνθετη και πολυπρισματική προσωπικότητα, ένα αμάλγαμα ανατολικών, ετεοκυπριακών και κυρίως ελληνικών επιδράσεων. Μέσα από την πολυδιάστατη μορφή του καθρεφτίζεται η ίδια η πανάρχαια Κύπρος με το ανθρώπινο και πολιτιστικό μωσαϊκό της, ένα σταυροδρόμι διαφορετικών λαών και πολιτισμών. Καταλήγουμε με το εξής, γενεαλογικό κατά κάποιον τρόπο, συμπέρασμα: Ο Κινύρας φαντάζει ως ένα γνήσιο τέκνο της μεταβατικής και ασταθούς εποχής του, γεννημένος σε χρόνους συνεχών μεταναστεύσεων των λαών, στη μεγάλη «οικογένεια» των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου· από τη γονιμοποιό σχέση του, τον «γάμο» του, στο κυπριακό έδαφος με τα ανατολικά και προ πάντων με τα ελληνικά πολιτιστικά στοιχεία προβάλλεται, με τη σειρά του, ως δημιουργός και «πατέρας» ενός ωραίου, υγιούς και σφριγηλού «τέκνου», του θαυμαστού κυπριακού πολιτισμού.

---

[516] Για το θέμα του εξελληνισμού της Κύπρου περισσότερα κατωτ. σ. 140 κε.

[517] Βλ. ανωτ. σ. 55 και σημ. 222.

IV. ΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ

1. Κιλικία

Στο πρώτο κεφάλαιο έγινε σύντομη αναφορά σε ένα ελεγειακό δίστιχο του Δημοδόκου του Λερίου που χαρακτηρίζει τους Κίλικες συλλήβδην κακούς ανθρώπους, με εξαίρεση έναν καλό άνθρωπο ονόματι Κινύρα[518]:

πάντες μὲν Κίλικες κακοὶ ἀνέρες· ἐν δὲ Κίλιξιν
εἷς ἀγαθὸς Κινύρης – καὶ Κινύρης δὲ Κίλιξ.

Οι εν λόγω δηκτικοί στίχοι του αρχαϊκού ποιητή αποκτούν ιδαίτερη αξία, εφ᾽ όσον αποτελούν την πιο πρώιμη αναφορά στο θέμα της καταγωγής του προσώπου. Υφίσταται, όμως, το εξής φιλολογικό πρόβλημα: είναι γνήσιοι στίχοι του Δημοδόκου, ενός ποιητή που άκμασε προς το τέλος του 7ου αι. π.Χ. και καλλιέργησε μαζί με τον Φωκυλίδη εκείνο το είδος της γνωμικής ποίησης, απήχηση του οποίου συναντούμε αργότερα στα *Θεογνίδεια*[519], ή είναι νόθοι στίχοι που του αποδόθηκαν σε υστερότερα χρόνια, όπως πιστεύουν αρκετοί φιλόλογοι[520];

Αν πρόκειται για γνήσιους στίχους, τότε κατά πάσα πιθανότητα γίνεται λόγος για το πασίγνωστο μέσα από την ομηρική και την αρχαϊκή ποίηση πρόσωπο και όχι για κάποιον συνονόματο Κίλικα, άγνωστο και αδιάφορο στον ελληνικό κοινό[521]. Αν ισχύει η εκδοχή της νοθείας, τότε υπάρχουν δύο πιθανές ερμηνείες: να γίνεται αναφορά στην κιλικική καταγωγή του γνωστού Κινύρα από κάποιον μεταγενέστερο ποιητή υπό την επίδραση άλλων έργων (όπως του *Απολλοδώρου) ή να πρόκειται για περίπτωση απλής συνωνυμίας με το μυθικό πρόσωπο, κάτι που

---

[518] Δημόδ. [3] W. *(= Ἀνθ. Παλ.* 11.236).

[519] Για τα ελάχιστα λείψανα της πνευματώδους και επιθετικής ποίησης του Δημοδόκου, βλ. Lesky 257.

[520] Τη γνησιότητα του συγκεκριμένου ποιήματος αμφισβήτησε ο Bergk. Πάντως το [3] W. είναι όμοιο σχεδόν με ένα άλλο δίστιχο που του αποδίδεται (2 W.) και κάνει λόγο για την κακότητα των Λερίων και την εξαίρεση του καλού Προκλέους· βλ. Παπαδημητρίου 165-6. Ο Σκιαδάς, 2.276, αναφέρει πως το είδος της γνωμικής ποίησης ήταν ιδιαίτερα αγαπητό και σχηματίσθηκαν σιγά-σιγά διάφορα ποιήματα που αποδόθηκαν στους καλύτερους του είδους (Φωκυλίδη, Θέογνι). Το ίδιο πρέπει να συνέβη και με τον Δημόδοκο, αν λάβουμε υπ᾽ όψιν και τα απ. [4] W. και [5] W. του ίδιου ποιητή (βλ. Παπαδημητρίου 166-7), τα οποία ορθώς αμφισβήτησε ο Bergk, αφού υπαινίσσονται καταστάσεις και πρόσωπα της βυζαντινής εποχής, όπως τον Ιουστινιανό και τον Ιωάννη Καππαδόκη.

[521] Αν και ο Όμηρος (*Ίλ.* Ζ 397 και 415) αναφέρεται με επαινετικά λόγια στους Κίλικες, τους οικούντες τις Υποπλακίους Θήβες, και στον αντρειωμένο και ισχυρό βασιλιά τους Ητίωνα, πατέρα της Ανδρομάχης, η κατοπινότερη παράδοση τούς προσέδωσε κακοήθεια και πονηρία (πβ. Ησύχ. σ.λ. *κιλικίζεσθαι· κακοηθίζεσθαι*, σ.λ. *κιλίκιος ὄλεθρος· πονηρός. πονηροὶ γὰρ οἱ Κίλικες*).

συναντήσαμε και σε άλλα επιγράμματα από την ύστερη αρχαιότητα που διασώζει επίσης η *Παλατινὴ Ἀνθολογία*[522].

Πάντως, πρέπει να επισημάνουμε ότι ο χαρακτηρισμός *ἀγαθός* ταιριάζει περισσότερο με τον Κινύρα της παλαιότερης παράδοσης. Στον Όμηρο και ιδιαίτερα στους αρχαϊκούς ποιητές ο Κινύρας ήταν ένα σεβαστό πρόσωπο, υπόδειγμα ενός ευτυχισμένου και πλούσιου ηγεμόνα, ενός χαρίεντος και μακρόβιου ανθρώπου, τον οποίο υμνούσαν οι συμπατριώτες του. Η αγλαϊσμένη και αγαθή μορφή του αμαυρώθηκε στα μεταγενέστερα χρόνια, μοιραία, από τους μύθους τους σχετικούς με την αιμομικτική σχέση του, από την ανεκδοτολογική παράδοση τη σχετική με την απάτη του εις βάρος των Αχαιών, καθώς και από την κριτική των Χριστιανών συγγραφέων για τον αποφασιστικό ρόλο του στην οργάνωση της οργιαστικής λατρείας μιας «ανήθικης» θεάς.

Η *Βιβλιοθήκη* του *Απολλοδώρου, όπως σημειώθηκε, αναφέρεται σαφώς στην κιλικική (ορθότερα στη συροκιλικική) καταγωγή του[523]. Ο Σάνδοκος έφυγε από τη Συρία, όπου κατοικούσαν οι ελληνικής καταγωγής γενάρχες του (Κέφαλος, Τιθωνός, Φαέθων, Αστύνοος), προερχόμενοι όλοι από την ένωση του Ερμή με την Αθηναία βασιλοπούλα, την Έρση, και πήγε στην Κιλικία. Εκεί έκτισε την Κελένδερι και παντρεύτηκε τη Φαρνάκη, κόρη του Μεγασσάρου, βασιλιά των Υριέων, ενός λαού της Κιλικίας. Από τον γάμο του Ελληνοσυρίου Σανδόκου με την Κίλισσα Φαρνάκη προήλθε ο Κινύρας.

Μεταξύ των αρχαίων πηγών που συσχετίζουν τον Κινύρα με την Κιλικία θα μπορούσαμε να αναφέρουμε και τη μαρτυρία του Τακίτου για τον Ταμίρα και τους Ταμιράδες. Στις *Ἱστορίες* του, αναφέρεται στη φήμη πως η επιστήμη και η τέχνη των μάντεων εισήλθαν στο ιερό της Πάφου από τον Κίλικα Ταμίρα[524] και πως έγινε συμφωνία μεταξύ των Κινυραδών και των Ταμιραδών να προεδρεύουν εναλλάξ των ιερουργιών. Μετά από λίγο, προσθέτει ο ιστορικός, προκειμένου να υπερέχει η βασιλική οικογένεια των Κινυραδών σε κάποια τιμή έναντι εκείνων της ξένης ρίζας, παραχωρήθηκε το δικαίωμα της χρησμοδότησης μόνο στον Κινυράδη ιερέα[525].

> *sed scientiam artemque haruspicum accitam et Cilicem Tamiram intulisse, atque ita pactum ut familiae utriusque posteri caerimoniis praesiderent. mox ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecceleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur.*

---

[522] Πβ. δύο επιγράμματα του Ιουλιανού, ενός διοικητή της Αιγύπτου (5ος αι. μ.Χ.) που αναφέρονται σε έναν γερο-ψαρά Κ. και την παρουσία του ανθρωπωνυμίου σε επιγραφές από την ύστερη αρχαιότητα, ανωτ. σημ. 188.

[523] Βλ. ανάλυση ανωτ. σ. 81 κε.

[524] Η ομοηχία των ονομάτων *Κινύρας* και *Ταμίρας* και η σχέση τους με το ιερό της Παλαιπάφου και την Κιλικία οδήγησαν τον Enmann να προτείνει την εσφαλμένη προέλευσή τους από την Ινδογερμανική (Ελληνική) και να τα ερμηνεύσει ως «πρωί» και «βράδυ» αντίστοιχα· βλ. ανωτ. σσ. 55-6 και σημ. 224. Πιθανότατα το όνομα *Ταμίρας* είναι σημιτικό, όπως το *Κινύρας*, ή προελληνικό-αιγαιακό, σε αντίθεση με το επίσης ομόηχο *Θαμύρας* που δείχνει να είναι ελληνικό· βλ. Geisau *σ.λ. Tamiras*, *RE* A IV.2 (1932) 2138.

[525] Tac. *Hist*. 2.3.

Στις ανωτέρω πηγές και σε αρχαιολογικά ευρήματα που συνδέουν την Κύπρο και την Κιλικία στηρίχθηκε ο Gjerstad, ο πιο ένθερμος οπαδός της θεωρίας για την κιλικική καταγωγή του Κινύρα στους νεότερους χρόνους[526]. Ο Σουηδός αρχαιολόγος και σημαντικός ερευνητής της Κύπρου ανέλυσε τους μύθους που συνέδεσαν τον Κινύρα με τη μυκηναϊκή Ελλάδα, τη Συρία και την Ασσυρία και διαπίστωσε ότι αυτοί εφευρέθηκαν για να τον συνδέσουν είτε με τον ελληνικό ηρωικό κόσμο είτε με τη Συρία. Κατά τη γνώμη του, ο μόνος αξιόπιστος μύθος είναι αυτός που τον συνδέει με την Κιλικία, αφού δεν δείχνει να εφευρέθηκε για κάποιον ειδικό σκοπό. Μάλιστα, ταυτίζει τον *Σάνδοκο*, πατέρα του Κινύρα κατά την ψευδο-απολλοδώρεια εκδοχή, με τον θεό των Κιλίκων *Sandon*. Οι πολιτιστικές σχέσεις της Κύπρου και της Κιλικίας, διευκρινίζει ο Gjerstad, αποδεικνύονται από αρχαιολογικά ευρήματα και από το ότι μέρος του ετεοκυπριακού πληθυσμού συσχετιζόμενο με τους κατοίκους της βόρειας Συρίας και της Ανατολίας, πρέπει να προήλθε από την Κιλικία. Επομένως, καταλήγει, υπό αυτήν την οπτική δικαιούμαστε να θεωρούμε τον Κινύρα και ως έναν εκπρόσωπο των Ετεοκυπρίων, του προελληνικού πλυθυσμού της Κύπρου.

Η ανωτέρω θεωρία δεν έτυχε ευρύτερης αποδοχής, για τον ίδιο λόγο που ο ίδιος ο εμπνευστής της απέρριψε τις εκδοχές της συριακής, της ασσυριακής ή της μυκηναϊκής καταγωγής. Ακόμη και αυτή η καταγωγή, δηλαδή, μπορεί να εξηγηθεί από τις πληροφορίες που παρέχει ο Τάκιτος για τον Ταμίρα και τους Ταμιράδες, τους μάντεις του παφιακού ιερού[527]. Ενδεχομένως και η εκδοχή του *Απολλοδώρου περί κιλικικής καταγωγής συσχετίζεται με τα λεγόμενα του Ρωμαίου ιστορικού, ο οποίος, όμως, διακρίνει σαφώς το *regium genus* των Κινυραδών από την *peregrinam stirpem* των Ταμιραδών[528].

Κατά την κρίση μας, η θεωρία του Gjerstad θα διέθετε ισχυρότερα ερείσματα αν αποδεικνυόταν η γνησιότητα των στίχων του Δημοδόκου και η ταύτιση του αγαθού Κίλικος με τον γνωστό Κινύρα. Σε μια τέτοια περίπτωση, λόγω της πρωιμότητας της μαρτυρίας του αρχαϊκού ποιητή, θα υπήρχε γερή βάση για την εν λόγω θεωρία. Από την άλλη, τα αρχαιολογικά ευρήματα και οι πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών που προβάλλει ο ερευνητής δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ισχυρό αποδεικτικό στοιχείο της κιλικικής καταγωγής του Κινύρα. Η Κύπρος, ως γνωστόν, διατηρούσε εμπορικές σχέσεις με πολλές χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, εισάγοντας και εξάγοντας πλήθος προϊόντων. Αλλά ούτε και η κιλικική προέλευση μέρους του ετεοκυπριακού πληθυσμού μπορεί να αποδείξει την κιλικική καταγωγή του Κινύρα, γιατί μιλάμε για έναν πληθυσμό που παραμένει στην ουσία άγνωστος, με μια γραφή μη αποκρυπτογραφημένη. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η Κιλικία, μια τόσο γειτονική χώρα με την Κύπρο, θα είχε στενή επαφή και ανταλλαγή πληθυσμών σε διάφορες χρονικές περιόδους.

Σχετικός με τις στενές σχέσεις των δύο χωρών είναι και ένας περίεργος Σιβυλλικός χρησμός που λέει ότι θα έρθει καιρός που ο Πύραμος, ξεχύνοντας την άμμο, θα φθάσει πλατυκύματος στην ιερή Κύπρο[529]. Ο Πύραμος, γνωρίζουμε από

---

[526] Gjerstad, *SCE* (1948) 429 -430.

[527] Baurain, *MUSJ* (1975) 529 σημ. 8 και *BCH* (1980) 290.

[528] Tac. ό.π. (σημ. 525).

[529] Τζέτζ. *Χιλ*. 7.574-5: *ἔσσεται ἐσομένοις, ὅτε Πύραμος εὐρυοδίνης| ἠϊόνα προχέων ἱερὴν εἰς Κύπρον ἵκηται.* Στην Κύπρο, τον 6ο αι. μ.Χ., ο Ιωάννης Λυδός (*Περὶ μην*. 4.47), είδε ένα

τον *Απολλόδωρο, ότι είναι ο ποταμός, κοντά στον οποίο ίδρυσε ο μυθικός Κίλιξ, γιος του Αγήνορος, την Κιλικία, μετά την αποτυχημένη προσπάθεια με τα αδέρφια του Φοίνικα και Κάδμο να βρουν την αρπαγείσα αδελφή τους, την Ευρώπη[530]. Ο Στράβων αναφέρει ότι ο Σιβυλλικός χρησμός υποδηλώνει απλώς ότι ο Πύραμος φέρνει τόσο πολύ χώμα από την Καταονία και την Κιλικία, ώστε θα δημιουργήσει προσχώσεις ως την Κύπρο[531]. Σύμφωνα με τον Τζέτζη, ο χρησμός υποδηλώνει τον ερχομό του Κίλικος στην Κύπρο[532]. Ακόμη και στη νεότερη Κύπρο απαντά η πίστη πως κάποιος ποταμός, κοντά στην Αττάλεια, ρέει κάτω από τη θάλασσα και εκβάλλει στην περιοχή Κυθρέα της Κύπρου. Μπορεί, όμως, οι αντιλήψεις αυτές να προέρχονται από τη γεωγραφική γειτνίαση των δύο χωρών και τη γεωλογική ενότητα της Κύπρου με αυτό το κομμάτι της Μ. Ασίας, πριν από τον διαχωρισμό τους με καθίζηση[533].

2. Μεσοποταμία

Η πιθανότητα να έλκει ο Κινύρας την καταγωγή του από τις πανάρχαιες και πλούσιες πολιτισμικά κοιτίδες γύρω από τους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη, την Ασσυρία και τη Βαβυλωνία, παρ᾽ όλη την έλλειψη αρχαίων μαρτυριών και τη σημαντική απόσταση των περιοχών αυτών από την Κύπρο, δεν πρέπει να αποκλειστεί από την παρούσα έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν στοιχεία από τον μύθο του Κινύρα και την παφιακή λατρεία, ανιχνεύσιμα στον ευρύτερο μεσοποταμιακό χώρο, τα οποία αξίζει να διερευνηθούν βαθύτερα. Όσο για την απόσταση, δεν φαίνεται να εμπόδισε την επικοινωνία των χωρών και τη σύναψη εμπορικών σχέσεων ήδη σε προϊστορικούς χρόνους, εφ᾽ όσον οι πινακίδες της μεσοποταμιακής πόλης Mari, σύγχρονες του Χαμουραμπί (18ος αι.), μας δίδαξαν πως παραλάμβαναν στον μέσο Ευφράτη τον χαλκό της Κύπρου από την Αλασία και την Ουγκαρίτ[534].

Αναφερθήκαμε σε άλλο σημείο στον τίτλο *rex Assyriorum* που αποδίδει στον Κινύρα ο Υγίνος και τον ερμηνεύσαμε ως απόρροια της σύγχυσης του Ρωμαίου μυθογράφου από τη γνώση των δύο διαδεδομένων παραλλαγών του μύθου του Αδώνιδος και τη σύμφυρση των γεννητόρων του, δηλαδή του Κινύρα της κυπριακής παραλλαγής και του Ασσυρίου Θείαντος της ανατολικής εκδοχής[535]. Ο τίτλος του «βασιλιά των Ασσυρίων», όμως, μολονότι υστερογενής και αποτέλεσμα μυθολογικής σύγχυσης, θα μπορούσε να απηχεί και κάποια πραγματική σχέση του Κινύρα με την Ασσυρία και εν γένει τη Μεσοποταμία;

βιβλίο της πρώτης Σίβυλλας, της Εβραίας Σαμβήθης από τη γενιά του Νώε, που περιείχε πολλές προφητείες, μεταξύ των οποίων και την κάλυψη της Κύπρου από τη θάλασσα· βλ. *ΑΚΕΠ* Β' αρ. 113, Ε' αρ. 187.

[530] *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.1.1.

[531] Στράβ. 1.3.7.

[532] Τζέτζ. *Χιλ*. 7.572.

[533] *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 119. Κατά τη μυθική παράδοση, υπεύθυνος για τη γεωλογική διάσπαση των περιοχών και τη διαμόρφωση της Κύπρου ήταν ο Ποσειδών (βλ. ανωτ. σημ. 321).

[534] Dussaud 62· Karageorghis, *CyNE* 713.

[535] Βλ. ανωτ. σ. 71.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο που και οι δύο παλαιότερες πηγές μας για την προέλευση του Αδώνιδος, οι έμμεσα παραδιδόμενοι από το ψευδο-απολλοδώρειο κείμενο Ησίοδος και Πανύασσις, προσδίδουν ανατολική καταγωγή στον νεαρό θεό της βλάστησης[536]:

> *Ἡσίοδος δὲ αὐτὸν Φοίνικος καὶ Ἀλφεσιβοίας λέγει, Πανύασις δέ φησι Θείαντος βασιλέως Ἀσσυρίων.*

Ειδικότερα, ο επικός ποιητής από την Αλικαρνασσό της Ιωνίας ήταν καλύτερος γνώστης των σχετικών με τον Άδωνι ανατολικών διηγήσεων λόγω και του τόπου καταγωγής του. Δεν υπάρχει αμφιβολία, καταλήγουν οι ειδικοί[537], ότι παρά τις ασάφειες και τα κενά στις γνώσεις μας το γενικό περίγραμμα της λατρείας αυτού του θεού ακολούθησε την εξής πορεία: η ετήσια γιορτή του θρήνου για τον Ταμμούζ εξαπλώθηκε από τη Μεσοποταμία στη Συρία και στην Παλαιστίνη και από εκεί με το όνομα *Άδωνις* στην Ελλάδα· για τη Σαπφώ (η παλαιότερη σωζόμενη ελληνική μαρτυρία) είναι ο Άδωνις, ο αγαπημένος της βαρυπενθούσας Αφροδίτης· από τη Βαβυλωνία ως τη Συρία και την Παλαιστίνη είναι ο Ταμμούζ, ο σύζυγος της Ιστάρ-Αστάρτης, για την οποία οι περισσότεροι μελετητές συμφωνούν ότι είναι το πρότυπο της ελληνικής Αφροδίτης[538]· ακόμη παλαιότερα, στην αρχαία Σουμερία τα ονόματα ήταν Ντουμούζι και Ινάννα.

Οι γνώσεις μας για το σουμεριακό πρότυπο Ντουμούζι – Ινάννα απορρέουν, κυρίως, από μια σειρά ποιητικών και αφηγηματικών κειμένων[539]. Ο Ντουμούζι είναι ο αγαπημένος της Ινάννα, ένας νεαρός ποιμένας που κατοικεί έξω από την πόλη και φροντίζει τα ζώα του. Η Ινάννα είναι η κύρια θηλυκή θεότητα των Σουμερίων που λατρεύτηκε για πρώτη φορά στην πόλη Ουρούκ, η κόρη του άρχοντα του ουρανού Άνου, «Βασίλισσα του ουρανού» και η ίδια, όπως ερμηνεύεται το όνομά της. Ως θεά της γονιμότητας και του ερωτικού αισθησιασμού είχε και τη δύναμη να καταστρέφει τα χωράφια και να στερεί τη γονιμότητα από όλα τα γήινα πλάσματα· ήταν προστάτιδα των ιερόδουλων, οι οποίες την υπηρετούσαν στους ναούς της (ιερή πορνεία)· αλλά ήταν και πολεμική θεά, γι᾽ αυτό παρουσιάζεται οπλισμένη· συχνά εμφανίζεται πωγωνοφόρος και ανδρόγυνος, ενώ λατρευόταν σε βωμούς θυμιάματος και με θυσίες περιστεριών. Οι Σουμέριοι βασιλιάδες που λατρεύουν την Ινάννα αναλάμβαναν τον ρόλο του Ντουμούζι και πήγαιναν στον ναό για να ολοκληρώσουν εορταστικά τον γάμο τους με τη θεά (ιερός γάμος)[540]. Το ειδύλλιο, ωστόσο, Ντουμούζι – Ινάννα καταλήγει σε καταστροφή. Ο Ντουμούζι θανατώνεται και τον πενθούν, ενώ ο ετήσιος τελετουργικός θρήνος για τον χαμό του, κατά τον μήνα που πήρε το όνομά του, παρέμεινε το κύριο χαρακτηριστικό της λατρείας του.

---

536 *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.14.4.

537 Burkert, *ΕΜΤ* 170 κε.

538 Βλ. Budin, *Aphr*. εισαγωγή.

539 Βλ. Penglase 12-47 για την Ινάννα και τον Ντουμούζι, 159 κε. για τις μεσοποταμιακές επιρροές στους Ομηρικούς ύμνους και στον Ησίοδο όσον αφορά τους σχετικούς μύθους με την Αφροδίτη· Burkert, ό.π. (σημ. 537).

540 Για τον ιερό γάμο, βλ. τη κλασσική μελέτη του Kramer· Burkert, *ΑΕΘ* 240 και *ΕΜΤ* ό.π. (σημ. 537).

Είναι οφθαλμοφανές πόσα κοινά στοιχεία συνδέουν τον σουμεριακό μύθο Ντουμούζι – Ινάννα με τον αντίστοιχο ελληνικό μύθο Αδώνιδος – Αφροδίτης. Είναι εκπληκτική, επίσης, η ομοιότητα της παραλλαγής του Πανυάσσιδος με ένα γνωστό σουμεριακό αφηγηματικό κείμενο, την *Κατάβαση της Ινάννα στον Κάτω Κόσμο*. Σύμφωνα με τον Πανύασσι[541], ο Άδωνις ήταν τόσο όμορφος, ώστε η Αφροδίτη τον έκρυψε σε *λάρνακα* (φέρετρο) και τον παρέδωσε στην Περσεφόνη, που ερωτεύτηκε τον ωραιότατο νεαρό και θέλησε να τον κρατήσει κοντά της· ύστερα από μια φιλονικία μεταξύ των δύο θεοτήτων, ο Ζευς αποφάσισε ο Άδωνις να ανήκει το ένα τρίτο του χρόνου στην Αφροδίτη, το ένα τρίτο στην Περσεφόνη και το ένα τρίτο στον ίδιο, ο οποίος και παραχώρησε το μερίδιό του στη θεά του έρωτα. Στο σουμεριακό κείμενο[542], παρά τις διαφορές, συναντούμε την ίδια βασική ιδέα, τον διακανονισμό ανάμεσα στον Έρωτα και τον Θάνατο, τη φιλονικία ανάμεσα στην Ινάννα και τη βασίλισσα του Κάτω Κόσμου Ερεσκιγκάλ για τον αγαπημένο Ντουμούζι. Ένα άλλο παράλληλο στοιχείο είναι η γέννηση του Αδώνιδος από ένα δέντρο και η ανατροφή του Ντουμούζι επίσης από ένα δέντρο. Αμφότεροι, επίσης, πεθαίνουν και γεννιούνται κάθε χρόνο με τη βλάστηση[543].

Οι Ασσύριοι και οι Βαβυλώνιοι, αργότερα, λατρεύουν την Ιστάρ, η οποία έχει πάρει τα κύρια χαρακτηριστικά της σουμεριακής Ινάννα. Στα ερείπια των πόλεων Ασσούρ, Νινευί και Βαβυλώνος ανακαλύφθηκαν ναοί και πύλες αφιερωμένες στη θεά της ευφορίας και του πολέμου[544]. Στο σημαντικότερο έργο της ασσυροβαβυλωνιακής φιλολογίας, στο *Έπος του Γκιλγκαμές*, του οποίου η αρχαιότερη παραλλαγή (στα ακκαδικά) ανάγεται στα χρόνια του Χαμουραμπί, αλλά αναφέρεται στα κατορθώματα του ομώνυμου θρυλικού ήρωα της σουμεριακής πόλεως Ουρούκ της 3ης χιλιετίας, διαβάζουμε για τους έρωτες της Ιστάρ και του Ταμμούζ[545].

Τα αρχαιολογικά και τα φιλολογικά τεκμήρια από τις περιοχές της Μεσοποταμίας επιβεβαιώνουν εύγλωττα τόσο την παραλλαγή του Πανυάσσιδος για την ασσυριακή καταγωγή του Αδώνιδος, όσο και τη σημαντική μαρτυρία του Παυσανία ότι οι Ασσύριοι ήταν οι πρώτοι από την ανθρώπινη φυλή που λάτρεψαν την Ουρανία Αφροδίτη[546], κατόπιν ο λαός της Πάφου στην Κύπρο και των Φοινίκων στην Παλαιστίνη και ο λαός των Κυθήρων που έμαθε τη λατρεία της από τους Φοίνικες[547]:

> *πρώτοις δὲ ἀνθρώπων Ἀσσυρίοις κατέστη σέβεσθαι τὴν Οὐρανίαν, μετὰ δὲ Ἀσσυρίους Κυπρίων Παφίοις καὶ Φοινίκων τοῖς Ἀσκάλωνα ἔχουσιν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, παρὰ δὲ Φοινίκων Κυθήριοι μαθόντες σέβουσιν.*

Το ουσιώδες ερώτημα που προκύπτει από τα παραπάνω και αφορά την έρευνά μας είναι κατά πόσο το μεσοποταμιακό αρχέτυπο της λατρείας της

---

541 *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.14.4.
542 Pritchard 52-7.
543 Penglase 179.
544 *ΠΛΜπρ σ.λ. Ασσυρία* τόμ. 12, *σ.λ. Βαβυλών* τόμ. 13.
545 Pritchard 84.
546 Πβ. τις ερμηνείες των ονομάτων *Ινάννα*, *Ιστάρ* και *Αστάρτη*.
547 Παυσ. 1.14.7.

Αφροδίτης και του Αδώνιδος μάς επιτρέπει, από μόνο του, να αναζητήσουμε την πιθανή πατρίδα του Κινύρα στις αρχέγονες αυτές κοιτίδες. Αναμφίβολα, η θεά του παφιακού ιερού, της οποίας τη λατρεία φέρεται ότι οργάνωσε ο Κινύρας, έχει υιοθετήσει τις κύριες ιδιότητες της Ινάννα-Ιστάρ που προαναφέρθηκαν. Πέρα από αυτό, όμως, υπάρχουν και άλλα εμφανή στοιχεία που συνδέουν τον Κινύρα με τη Μεσοποταμία.

Ειδικότερα, η στενή σχέση που συνέδεε τον βασιλιά-ιερέα με τη θεότητα στην Πάφο, όπως μπορούμε να διαβλέψουμε από τους υπαινιγμούς για τις ερωτικές σχέσεις του Κινύρα και της Αφροδίτης, απηχεί ξεκάθαρα τις ανατολικές θρησκείες[548]. Στη Σουμερία της 3ης χιλιετίας δεν λέγεται ρητά ότι ο βασιλιάς ήταν ιερέας της Ινάννα, αλλά ότι είχε «ιδιαίτερες σχέσεις» μαζί της, ήταν σύζυγός της και αντιπροσώπευε τον πρώτο βασιλιά, τον Ντουμούζι, τον οποίο η ίδια είχε επιλέξει. Στη Βαβυλώνα, αργότερα, η Ιστάρ είναι η προστάτιδα του βασιλιά, στον οποίο δίνει το σκήπτρο, τον θρόνο και το βασιλικό έμβλημα και αυτή προστατεύει τις βασιλικές δυναστείες. Πιο κοντά στο διάστημα που μας ενδιαφέρει, στην Ασσυρία του 11ου αι. π.Χ., ο βασιλιάς Ασσουρνασιρπάλ Α΄, σε προσευχή του προς την Ιστάρ, δηλώνει ότι είναι ταπεινός δούλος και ευνοούμενός της, της κάνει προσφορές και γιορτές και φροντίζει το ιερό της. Κατά παρόμοιο τρόπο, στην Πάφο εγκαθιδρύεται μια ανάλογη παράδοση που θέλει τον βασιλιά ιδιαίτερα συνδεδεμένο με τη θεότητα, παράδοση που φθάνει ακόμη και στην όψιμη εποχή του 4ου αι. π.Χ., με τους βασιλιάδες Τιμοχάρη και Νικοκλή να είναι συγχρόνως και ιερείς της θεάς, γεγονός αδιανόητο για εκείνη την εποχή[549]. Τον ιδιαίτερο δεσμό μεταξύ του βασιλιά και της θεότητας υποδεικνύει και η προσφώνηση της Αφροδίτης στις συλλαβικές επιγραφές της Παλαιπάφου ως *Fάνασσας*, δηλαδή «Βασίλισσας»[550].

Ένα άλλο στοιχείο είναι το ενδιαφέρον των ιερέων της Πάφου για τη μαντική τέχνη της ηπατοσκοπίας ή σπλαγχνοσκοπίας. Σύμφωνα με την απομονωμένη μαρτυρία του Τακίτου, η τέχνη των οιωνοσκόπων των Κιλίκων μάντεων, των Ταμιραδών, ήταν ξένη προς το νησί, αφού η προτίμηση των Κυπρίων έκλινε προς τα αρσενικά σφάγια και έδειχναν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στα σπλάγχνα των εριφίων[551]:

hostiae, ut quisuqe vovit, sed mares deliguntur: certissima fides haedorum fibris.

Δηλαδή, αν πιστεψουμε τον ιστορικό, οι Κινυράδες μάντεις καταγίνονταν με την τέχνη της ηπατοσκοπίας ή της σπλαγχνοσκοπίας των εριφίων, σύμφωνα με τις δύο πιθανές ερμηνείες του όρου *fibris*[552]. Δεν γνωρίζουμε από πού μπορεί να

---

548 Karagheorgis J., *RoSaPa* 155 κε.

549 Αυτ. 156.

550 Βλ. Karagheorgis J., *NomGD* 115 κε.

551 Tac. *Hist*. 2.3.

552 Glare σ.λ. *fibra, ae*· Η λ. δηλώνει την ίνα των φυτών, αλλά και τον λοβό του ήπατος, του πνεύμονα, ή μέρος των εντέρων και στον πληθυντικό σημαίνει τα εντόσθια, τα σπλάγχνα. Ο Baurain στρέφεται προς την ερμηνεία της ηπατοσκοπίας, ωστόσο αποδέχεται ότι τα συμφραζόμενα δεν μας επιτρέπουν να προσδιορίσουμε αν το *fibris* εδώ σημαίνει τους λοβούς του ήπατος ή πρέπει σε αυτό να δούμε ένα συνώνυμο του *extra* (σπλάγχνα)· βλ. Baurain, *BCH* (1980) 290.

επηρεάστηκαν και να διδάχθηκαν τη συγκεκριμένη τέχνη, γνωστή και ως ιεροσκοπία ή ιερομαντία, οι Κύπριοι μάντεις, πολύ πριν τη γνωρίσουν οι Έλληνες κατά τους ομηρικούς χρόνους[553]. Πιθανότατα να έχει να κάνει με τους Αιγυπτίους ή με τους Τυρρηνούς της Λυδίας. Αυτές οι μαγικοθρησκευτικές τεχνικές ήταν, επίσης, γνωστές στη Χαττούσα, την πρωτεύουσα των Χετταίων, και αυτοί μπόρεσαν να τις διαδώσουν με τις κατακτήσεις τους. Από την άλλη, από την Ουγκαρίτ έχουμε ένα εκμαγείο πνεύμονα και δεκατέσσερα αντίγραφα ήπατος από άργιλο, εκ των οποίων το ένα έφερε την απάντηση στο ερώτημα ενός Αλασιώτη[554]. Όμως, νωρίτερα από όλους τους ανατολικούς λαούς, οι κάτοικοι της Μεσοποταμίας από έναν έντονο και ενδόμυχο φόβο για το μέλλον ασχολήθηκαν συστηματικά με την οιωνοσκοπία γενικότερα και ιδαίτερα με την παλαιότερη και εγκυρότερη μέθοδο μαντικής, την ηπατοσκοπία, την εξέταση δηλαδή του ήπατος ή των εντοσθίων των ζώων που θυσίαζαν. Έχει διασωθεί, μεταξύ άλλων μαντικών συλλογών, μια μεγάλη πραγματεία περί ηπατοσκοπίας, η οποία που αποτελείται από πολλά βιβλία χωρισμένα σε κεφάλαια, όπου ήταν καταγεγραμμένες γύρω στις δέκα χιλιάδες παρατηρήσεις τους[555]!

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε την πρωτοπορία των κατοίκων της Μεσοποταμίας και στον τομέα της μουσικής. Οι Σουμέριοι θεωρούνται οι εφευρέτες, κατά την 4η χιλετία π.Χ, ενός χορδόφωνου οργάνου λίγο παλαιότερου από τη λύρα, της άρπας, που συναντάται στην Αίγυπτο και στις Κυκλάδες κατά την 3η, στην Κύπρο και ίσως στην Κρήτη κατά τη 2η χιλιετία. Η λύρα, πάλι, με διάφορες μορφές, πρωτοπαρουσιάζεται στην Παλαιστίνη περί τα τέλη της 4ης χιλιετίας και εμφανίζεται στην τέχνη των Σουμερίων περί το 2800 π.Χ., ενώ φθάνει στη μυκηναϊκή Ελλάδα από την Κρήτη και παραμένει στον ελληνικό χώρο εξελισσόμενη σε νέους τύπους στα χέρια των μουσικών[556]. Επιπλέον, μετά την ανακάλυψη ενός corpus μουσικών κειμένων, σε σφηνοειδή γραφή, οι ειδικοί διαπίστωσαν πως οι Σουμέριοι κατείχαν πλήρως τη γνώση του μουσικού επτατονικού συστήματος, πάνω στο οποίο βασίστηκε κυρίως η νεότερη μουσική παράδοση[557].

Το σημαντικότερο όλων είναι ότι στη Μεσοποταμία συναντούμε για πρώτη φορά τη θεοποίηση της λύρας, πολύ νωρίτερα από την Ουγκαρίτ και τις άλλες περιοχές[558]. Το φαινόμενο αυτό συνίσταται στο ότι η λύρα ανήκε στον ιερό εξοπλισμό των ναών και της προσφέρονταν, όπως πληροφορούμαστε από τα σουμεριακά κείμενα της 3ης χιλιετίας, σαν σε θεούς θυσίες ζώων, αρώματα, λάδι, φρούτα και άλλες προσφορές. Στα χέρια των ιερέων-βασιλιάδων ή των επαγγελματιών λυριστών, η λύρα εξυπηρετούσε θρησκευτικούς και κοινωνικοπολιτικούς σκοπούς. Η «θεϊκή» αρμονία της μουσικής της μπορούσε να εξευμενίσει τους θεούς, να εξαγνίσει την πόλη από τα κακά δαιμόνια και να επαναφέρει την τάξη και την ισορροπία[559]. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που

---

[553] *ΠΛΜπρ σ.λ. σπλαγχνοσκοπία* τόμ. 55.
[554] Baurain, ό.π. (σημ. 552) 291.
[555] *ΠΛΜπρ σ.λ. Ασσυρία* τόμ. 12.
[556] West, *AEM* 68 κε. και *EFH* 31.
[557] Kilmer 131 κε.
[558] Franklin, *LyrGod* και *Lyr*.
[559] Πβ. την εξέχουσα θέση της λύρας στη μυκηναϊκή, αρχαϊκή και κλασσική Ελλάδα.

διαπιστώνουμε από τα κείμενα που γράφτηκαν για τον εορτασμό της θεμελίωσης ναού προς τον θεό Νινγκίρσου από τον βασιλιά Γκουντέα, περί το 2100 π.Χ.: η αγαπημένη λύρα (*balag* στα σουμεριακά) του βασιλιά προσωποποιείται σε θεό-λύρα. Το *balag* επίσης αναφέρεται, ως επί το πλείστον, στα σουμεριακά κείμενα που έχουν να κάνουν με τους έρωτες Ινάννα-Ντουμούζι ή με τον ιερό γάμο του βασιλιά με τη θεότητα και θεωρείται το «θεϊκό όργανο» της Ινάννα.

Πριν λίγα χρόνια οι πινακίδες της πόλης Ebla, από τα μέσα της 3ης χιλιετίας, ήλθαν να διαβεβαιώσουν ότι το σουμεριακό μουσικό όργανο *balag* αντιστοιχεί στο σημιτικό *kinnāru*[560]. Ο τελευταίος τύπος συναντάται κατόπιν στα αρχεία της μεσοποταμιακής πόλης Mari[561], τα οποία χρονολογούνται στον 18ο αι. π.Χ. και, όπως προαναφέρθηκε[562], αναφέρουν εμπορικές σχέσεις με την Αλασία. Οι ανακαλύψεις αυτές είναι ιδιαίτερα πολύτιμες για την έρευνά μας. Από τη μια, μας πάνε πιο πίσω από τα ουγκαριτικά κείμενα ή τις χεττιτικές πηγές που κάνουν λόγο για το *knr* ή για το *zinar* αντίστοιχα, αποδεικνύοντας ότι η προέλευση του ονόματος *Κινύρας* έχει βαθιές τις ρίζες της στην Εγγύς ή και δεν πρέπει κατ᾽ ανάγκη να συνδέεται με το μετέπειτα φοινικικό-εβραϊκό όργανο, το *kinnor*[563]. Από την άλλη, η θεοποίηση του *balag* και η σύνδεσή του με τον ιερέα-βασιλιά, καθώς και με το ζεύγος Ινάννα – Ντουμούζι, απαντούν και στην Πάφο με τον ιερέα-βασιλιά Κινύρα (τον εξ ονόματος λυριστή) και με τα όσα γνωρίζουμε για τις σχέσεις του με την Αφροδίτη και τον Άδωνι, καθώς και με τον ελληνικό θεό της λύρας, τον Απόλλωνα.

Τέλος, ένα στοιχείο που θα μπορούσε να συνδέσει τον Κινύρα με αυτές τις πολιτιστικά προηγμένες περιοχές είναι η καλλιέργεια της επικής και της λυρικής ποίησης στα πλαίσια των εορτών της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο. Το σημιτικής ρίζας όνομά του, σχετικό με το όργανο *kinnaru* που ανάγεται, σύμφωνα με την προαναφερθείσα μαρτυρία της Ebla, στα μέσα της 3ης χιλιετίας, επιτρέπει τον πιθανό συσχετισμό με τη σημιτική φυλή των Ακκαδίων. Γνωρίζουμε ότι περί το 2330 π.Χ. ο Σημίτης βασιλιάς Σαργών του Ακκάδ κατέλαβε την πολιτική εξουσία της χώρας που κατείχαν από αιώνες οι Σουμέριοι. Τότε οι γραφείς άρχισαν να γράφουν στη γλώσσα των νέων κυρίων, στην Ακκαδική, τον αρχαιότερο κλάδο των σημιτικών γλωσσών, και εμφανίστηκε η λεγόμενη ασσυροβαβυλωνιακή φιλολογία που είναι γραμμένη στις δύο διαλέκτους της Ακκαδικής, τη βόρεια Ασσυριακή και τη νότια Βαβυλωνιακή[564]. Είναι εντυπωσιακός ο όγκος, το εύρος και η ποικιλία αυτών των γραπτών τεκμηρίων, κατά πολύ ανώτερων από όσα μας

---

[560] Στα αρχεία του παλατιού της Ebla, μιας αρχαίας πόλης της βόρειας Συρίας, ανακαλύφθηκαν το 1975 από την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή περί τις 20000 σφηνοειδείς πλάκες, μεταξύ των οποίων και μια λίστα λεξιλογίου που ταυτίζει λέξεις της Εβλαϊτικής (σημιτικής διαλέκτου) και της Σουμεριακής. Το *kinnârum* είναι μια λέξη κοινή, με μικρές διαφοροποιήσεις, σε όλες τις σημιτικές γλώσσες, εκτός από την Αιθιοπική· βλ. Archi 9.

[561] Βλ. *CAD* σ.λ. *kinnāru*. Στις πινακίδες της Mari γίνεται λόγος για *Gis ki-in-na-r*[*a-tim*], δηλαδή για ξύλινες λύρες.

[562] Βλ. ανωτ. σ. 113.

[563] Πβ. ανωτ. σ. 56 κε. όσα ειπώθηκαν για τις νεότερες ερμηνείες του ονόματος *Κινύρας*.

[564] Για την ακκαδική γλώσσα και την ασσυροβαβυλωνιακή λογοτεχνία, βλ. West, *EFH* 161 κε., με παραπομπές σε νεότερες εκδόσεις και μελέτες. Βασική και προσιτή παραμένει η ανθολόγηση των σημαντικότερων κειμένων με μετάφραση και περιεκτικά σχόλια στην έκδοση του Pritcard.

άφησαν οι άλλοι λαοί της Εγγύς Ανατολής. Έπη, μύθοι, θρησκευτικά ποιήματα, ύμνοι, χρονικά, επιστολές, διάλογοι, μαντικά κείμενα, νόμοι και άλλα πολλά συνιστούν μια πλουσιότατη φιλολογία που γνώρισε ιδιαίτερη άνθιση στον κλασσικό Αιώνα του Χαμουραμπί και αργότερα κατά τους λεγόμενους κασσιτικούς χρόνους (13ο/12ο αι.), οπότε η Βαβυλωνία γνώρισε και πάλι μια αναμφισβήτητη πνευματική αναγέννηση.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το να θεωρήσουμε τον Κινύρα έναν μετανάστη Ασσύριο ή Βαβυλώνιο, ο οποίος για λόγους πολιτικούς, οικονομικούς ή θρησκευτικούς μεταπήδησε από τα εδάφη της Μεσοποταμίας στο κυπριακό έδαφος και εξελίχθηκε σε εξέχουσα φυσιογνωμία της δεύτερης πατρίδας του, δεν φαντάζει παράλογο και ουτοπικό. Η φερόμενη ως εποχή του (δεύτερο ήμισυ του 13ου αι. π.Χ.) σημαδεύτηκε, άλλωστε, από αλλαγές στον μεσοποταμιακό χώρο, από εκτοπίσεις και βασανιστήρια που χρησιμοπούσαν οι Ασσύριοι ηγεμόνες[565], ακόμα και από θρησκευτικές ανακατατάξεις, αφού γνωρίζουμε πως ο μεγάλος Ασσύριος κατακτητής Τουκουλτί-Νινούρτα Α΄ (1246-1209), που διπλασίασε το μέγεθος της ασσσυριακής αυτοκρατορίας αντικατέστησε ακόμη και τη λατρεία της μεγάλης θεάς Ιστάρ με μια τοπική θεότητα[566].

Να ήταν άραγε ο Κινύρας ένας δυσαρεστημένος, μορφωμένος (ένας *nāru*) και ευσεβής, επιφανής άνδρας που δεν μπόρεσε να αντέξει τη βιαιότητα και τις ισοπεδωτικές μεταρρυθμίσεις που διαδραματίζονταν στη γενέτειρά του και πέρασε στην αντίπερα όχθη για μια καλύτερη ζωή[567]; Διόλου απίθανο, αφού μιλάμε και για μια περίοδο συχνών μεταναστεύσεων και ποικίλων αλληλεπιδράσεων μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου.

---

565 Για τον ταραχώδη 13ο αι. της ασσυριακής στορίας, βλ. Munn-Rankin, ''Assyrian Military Power 1300-1200 B.C.'', *CAH* II.2, σσ. 274-298.

566 Η συγκεκριμένη περίοδος είναι γνωστή μέσα από ένα μεγάλο ιστορικό έπος, το μεγαλύτερο από τα διασωθέντα μεσοποταμιακά ιστορικά έπη, που αναφέρεται στα κατορθώματα του Τουκουλτί-Νινούρτα Α΄ και πρέπει να γράφτηκε πριν το 1208 π.Χ.· βλ. West, ό.π. (σημ. 564) 72-3.

567 Έχοντας ως βάση το υψηλό επίπεδο της ασσυροβαβυλωνιακής φιλολογίας σε σχέση με τα γραπτά τεκμήρια των άλλων χωρών, ακόμη και στους μεταγενέστερους αιώνες, και έχοντας αναλύσει πολλά παράλληλα στοιχεία στην ελληνική αρχαϊκή ποίηση (θέματα, λέξεις, αφηγηματικές τεχνικές κ.ά.) ο West, ό.π. (σημ. 564) 628-9, προχώρησε σε μια τολμηρή υπόθεση, ανάλογη με τη δική μας για τον Κ. Κατά τη γνώμη του, δεν αποκλείεται ο ποιητής της *Ἰλιάδος* να ήταν τελικά ένας εγγράμματος Ασσύριος (*nāru*), ένας δυσαρεστημένος άνδρας που κάποια μέρα μπήκε σε ένα πλοίο, σάλπαρε για την Κύπρο, εξελληνίστηκε σε διάστημα μερικών χρόνων και μεταστράφηκε σε Έλληνα ποιητή. Το σύντομο πέρασμά του από την Κύπρο, ίσως, δικαιολογεί και εκείνη τη φήμη που τον ήθελε Κύπριο και κάποια κυπριακά στοιχεία της ποίησής του (περιγραφή της κηδείας του Πατρόκλου με τα έθιμα της κυπριακής Σαλαμίνος, θώρακας του Κ. προς τον Αγαμέμνονα). Είναι, επίσης, ενδιαφέρον και για τη δική μας έρευνα το πώς ερμηνεύει το όνομα *Ὅμηρος* ο West, ό.π. (564) 622-3. Κατ᾽ αυτόν, πιθανόν ο *Ὅμηρος* να μην ήταν όνομα ενός ιστορικού προσώπου, αλλά ο φανταστικός πρόγονος των *Ομηριδών*, όπως ο μυθικός *Κινύρας* ήταν ο επώνυμος των Κυπρίων *Κινυραδών*. Και όπως οι Κινυράδες ανάγονται στο σημιτικό πρότυπο των **b^e^ nê kinnur* (γιοι της λύρας), οι Ομηρίδες έχουν ως πρότυπό τους τους **b^e^ nê ʿōmerîm* (από το *ʿōmēr* που σημαίνει «ομιλητής, διηγητής ιστοριών»).

3. Συρία - Φοινίκη

Περνώντας στα συροπαλαιστινιακά εδάφη η αναζήτησή μας για μια πιθανή πατρίδα του Κινύρα, σαφώς, λαμβάνει έναν χαρακτήρα περισσότερο ουσιαστικό, εφ᾽ όσον υπάρχουν αρκετές αρχαίες μαρτυρίες και στοιχεία από τον μύθο του που τον συνδέουν με αυτές τις περιοχές, των οποίων η απόσταση με την Κύπρο είναι σχεδόν μηδενική. Κρίναμε ορθότερη τη συνεξέταση της Συρίας και της Φοινίκης προς αποφυγή ενδεχόμενης σύγχυσης των γεωγραφικών ορίων, αφού γίνεται αναφορά σε περιοχές με βασική εθνολογική σύσταση τη σημιτική φυλή των Χανααναίων, με ομοιόμορφα πολιτιστικά στοιχεία και κοινή γλώσσα, τη λεγόμενη Δυτικοσημιτική[568]. Αυτή που ονόμαζαν οι Έλληνες Φοινίκη ήταν ένα μέρος που απέμεινε, προς τα νότια με κέντρα την Τύρο και τη Σιδώνα, από το άλλοτε ισχυρό κράτος των Χανααναίων και κατά τον 12ο αι. π.Χ. έγινε η πατρίδα ενός ισχυρού ναυτικού λαού[569].

Η έναρξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των Φοινίκων και των Κυπρίων τοποθετείται περί τα τέλη της 3ης χιλιετίας π.Χ., όπως διαπιστώνεται από τη διάδοση των κυπριακών ορειχάλκινων αντικειμένων, καθώς και από την εξαγωγή ράβδων και μεταλλεύματος χαλκού στη Φοινίκη και ιδίως στη Βύβλο[570]. Στα αρχεία της πόλης Ebla της βόρειας Συρίας (Πρώιμη Χαλκοκρατία)[571], η Αλασία αναφέρεται ως χαλκοπαραγωγός χώρα. Κατά το πρώτο μισό της 2ης χιλιετίας (Μέση Χαλκοκρατία), επιδράσεις από τη συροπαλαιστινιακή ακτή παρατηρούνται στην ταφική αρχιτεκτονική και στην οχύρωση της Καρπασίας. Το εμπόριο του χαλκού συνεχίζεται και ταυτόχρονα παρουσιάζονται στην Κύπρο αγγεία που έχουν εισαχθεί από τη Συρία και την Παλαιστίνη, ενώ άλλα κατασκευάζονται στο νησί από Συρίους μετανάστες, που εισάγουν έναν νέο ρυθμό, τον γνωστό ως *συριακό*[572].

Προαναφερθήκαμε στην αρχαιότατη πόλη της βόρειας Συρίας, στην Ουγκαρίτ, χτισμένη πάνω στον λόφο Ρας Σάμρα και κοντά σε ένα εξαιρετικό φυσικό λιμάνι, δια μέσου του οποίου τα προϊόντα της Κύπρου έφθαναν έως τις χώρες της Μεσοποταμίας και αντιστρόφως[573]. Ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας της πόλης και η στενή επαφή της με τη γειτονική Κύπρο αποδεικνύονται και από το γεγονός ότι οι ανευρεθείσες πινακίδες[574], που χρονολογούνται από τη μέγιστη ακμή της πόλης (γύρω στα 1450-1200 π.Χ.), είναι γραμμένες σε 4 γλώσσες και σε 7

---

[568] Βλ. ανωτ. σ. 61 σημ. 250.

[569] Για τις ονομασίες *Φοινίκη*, *Φοίνικες*, βλ. ανωτ. 62 σημ. 252. Περισσότερα, βλ. Albright, ''Syria, The Philistines, and Phoenicia'', *CAH* II.2, σσ. 507-29, κυρίως 516 κε.

[570] Dussaud 61-2.

[571] Για την Ebla, βλ. ανωτ. σ. 118 και σημ. 560.

[572] Καραγιώργης, *Αρχ. Κύπρος* 43-5.

[573] Dussaud 62· Drower, ''Ugarit'', *CAH* II.2, σσ. 130-160.

[574] Catling, ''Cyprus in the Late Bronge Age'', *CAH* II.2, σ. 206 κε.

γραφές, μεταξύ των οποίων και στην Κυπρομινωική. Μάλιστα υποστηρίζεται ότι η μη αποκρυπτογραφημένη Κυπρομινωική, η γλώσσα και η γραφή των Ετεοκυπρίων που μοιάζει με την επίσης άγνωστη Γραμμική Α των Μινωιτών, δεν ήλθε απ᾽ ευθείας από την Κρήτη, αλλά έγινε γνωστή στους Κυπρίους στην Ουγκαρίτ, όπου διατηρούσαν εμπορική αποικία και οι Κύπριοι και οι Κρήτες, όπως και οι Μυκηναίοι.

Οι διαρκείς εμπορικές σχέσεις μεταξύ της Κύπρου και της γειτονικής Ουγκαρίτ διαμόρφωσαν και ένα καθεστώς φιλίας και συνεργασίας σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, που αποδείχθηκε πολύ ισχυρό, όταν αμφότερες αντιμετώπισαν τις καταστροφικές επιδρομές των Λαών της Θαλάσσης μετά το 1230 έως και το 1190 π.Χ., οπότε οι τελευταίοι νικήθηκαν από τον Φαραώ Ραμσή ΙΙΙ. Αρκετά ουγκαριτικά κείμενα περιέχουν λεπτομέρειες αυτών των σχέσεων, όταν λόγου χάριν ο βασιλιάς της Αλασίας ειδοποιεί τον σύμμαχό του βασιλιά της αντικρυνής συριακής ακτής ότι φάνηκαν τα εχθρικά καράβια και τον συμβουλεύει να προετοιμαστεί για την επίθεση και όταν, σε απάντηση, ο βασιλιάς της Ουγκαρίτ αποκαλώντας τον «πατέρα» τον πληροφορεί για τις καταστροφές και τις λεηλασίες που υπέστη η χώρα του[575]. Αποκαλυπτικό είναι ένα άλλο παλαιότερο ουγκαριτικό κείμενο που αναφέρει πως δύο πρίγκηπες, αδέλφια του βασιλιά της Ουγκαρίτ Ammishtamru II, περιέπεσαν σε «αμαρτία»[576]. Η βασιλομήτωρ Ahatmilku τους παίρνει μαζί της στην Αλασία (δεν αναφέρεται συγκεκριμένη πόλη), όπου μπροστά στον ναό της Ιστάρ εκείνοι υποχρεώνονται να ορκιστούν πως δεν θα ζητήσουν τίποτε από τον βασιλιά της Ουγκαρίτ και τον γιο του. Από αυτή τη μαρτυρία, που ίσως υπονοεί και κάποιο είδος εξορίας, απορρέει και ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την έρευνά μας: Η λατρεία της σημιτικής θεότητας Ιστάρ είχε εισαχθεί στην Κύπρο, πολύ πριν από την εποχή του Κινύρα, πιθανότατα με την έλευση των πρώτων Συρίων αποίκων[577].

Επομένως, οι μετακινήσεις πληθυσμών εκατέρωθεν από τον 16ο περίπου έως τον 12ο αι. π.Χ., είτε για οικονομικούς είτε για πολιτικούς λόγους, δεν μπορούν να αποκλείσουν και την υπόθεση ενός μεταστάντα Σημίτη, ονόματι Κινύρα, από τα συροπαλαιστινιακά εδάφη και ειδικότερα από την κοσμοπολίτικη Ουγκαρίτ. Η υπόθεσή μας ενισχύεται από τον τύπο των ουγκαριτικών πινακίδων *knr* που ερμηνεύτηκε ως «θεός της λύρας» ή «θεϊκή λύρα»[578] και που αντιστοιχεί στο βαβυλωνιακό *kinnaru*, το οποίο, σύμφωνα με την παλαιότερη μαρτυρία της Ebla, ταυτίζεται με το σουμεριακό «θεϊκό» όργανο, το *balag*[579]. Δηλαδή, στην Ουγκαρίτ συναντούμε το ίδιο φαινόμενο που διαπιστώνουμε σε προγενέστερους χρόνους και στη Σουμερία, τη «θεοποίηση της λύρας» και την ύπαρξη μιας θεότητας της λύρας[580].

---

575 *IEE* Α΄.341.

576 Catling, ό.π. (σημ. 574) 203-4.

577 Περισσότερα για τις θρησκευτικές σχέσεις μεταξύ Κύπρου και Ουγκαρίτ κατά τη 2η χιλιετία, βλ. Bucholz 563 κε.

578 Βλ. ανωτ. σ. 57.

579 Βλ. ανωτ. σ. 118.

580 Για τη θεοποίηση της λύρας, βλ. ανωτ. σσ. 32-4, 117-8 και κατωτ. 214 κε. Για τα δεδομένα από την Ουγκαρίτ σχετικά με αυτό το φαινόμενο, βλ. Caubet 9 κε., κυρίως 13.

Παράλληλα, υπάρχουν και εκείνα τα χεττιτικά κείμενα από τα αρχεία της Χαττούσας που χρονολογούνται, επίσης, πριν το 1200 π.Χ. και αναφέρονται σε έναν χαναανικό μύθο για τον θεό *El kunirsa* ή απλώς *kunirsa* και τη μοιχαλίδα σύζυγό του, την *Asertu*. Θυμίζουμε πως, σύμφωνα με τους ερευνητές που δημοσίευσαν και μελέτησαν τα εν λόγω κείμενα[581], από τον φοινικικό θεό *il qn rs-il qūnearsā* («ο El που έφτιαξε τη γη») φθάσαμε στο *elkunirsa* ή *Kunirša* και από εκεί στο ελληνικό *Κινύρας* και στο λατινικό *Cinyras*. Η ερμηνεία αυτή, αν και δεν είναι ευρύτερα αποδεκτή για την ετυμολόγηση του ονόματος[582], προκαλεί με τη σειρά της άλλους ενδιαφέροντες συνειρμούς. Προφανώς, η θεότητα *Asertu* δεν είναι άλλη από την *Ashtart* ή *Athtart* (Αστάρτη) των Φοινίκων που υιοθέτησε τα γνωρίσματα της μεσοποταμιακής Ινάννα-Ιστάρ και λατρεύτηκε στον δυτικό σημιτικό κόσμο, συνήθως, ως συναγωνίστρια ή σύντροφος θεοτήτων του γηγενούς υποστρώματος[583]. Εδώ ο *El kunirsa* φαίνεται πως παίρνει τη θέση του κατ᾽ εξοχήν θεού τεχνίτη, του *ktr* (*Kothar*)[584]. Αν και το ζήτημα της ταύτισης των θεών που αποτελούν το φοινικικό πάνθεον παραμένει ακόμη ανοικτό μεταξύ των ειδικών επιστημόνων, θα μπορούσε κανείς να παραβάλει τους συντρόφους της Αστάρτης (*El kunirsa, Kothar*) με τον ελληνικό Ήφαιστο. Κατά περίεργο τρόπο, διαπιστώνουμε την απουσία του θεού σιδηρουργού, νόμιμου συζύγου της Κύπριδος στον Όμηρο και τους μεταγενεστέρους, από την Κύπρο[585], όπου τη θέση του καταλαμβάνουν οι δύο ευνοούμενοι της θεάς, ο μεταλλουργός Κινύρας[586] και ο γλύπτης Πυγμαλίων[587].

Ακολούθως, πέρα από τη γεωγραφική γειτνίαση, τις οικονομικές και πολιτικές σχέσεις, τις μετακινήσεις των πληθυσμών, υπάρχουν και άλλα στοιχεία που καθιστούν πιθανή την προέλευση του Κινύρα από την Ουγκαρίτ και τη βόρεια συριακή περιοχή.

Νοτιότερα, προς τα παράλια της αρχαίας Φοινίκης και βόρεια της Βηρυτού, βρισκόταν η Βύβλος, μια από τις αρχαιότερες πόλεις του κόσμου και ιδρυμένη από τον Βάαλ (Κρόνο), σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο[588]. Από τις παλαιότατες ονομασίες της *Gibel* ή *Goubla* που σήμαιναν βουνό προήλθε η ελληνική ονομασία αυτής της πόλης που έγινε σημαντικότατο εμπορικό κέντρο, ήδη από την 4η χιλιετία π.Χ., λόγω της μεταφοράς μέσω αυτής της πολύτιμης ξυλείας από τα δάση του Λιβάνου. Η Βύβλος είναι γνωστή από τα αρχαία χρόνια, κυρίως, ως θρησκευτικό κέντρο των Φοινίκων, ως ιερή πόλη της Αστάρτης και του Αδώνιδος[589]. Η πόλη, χτισμένη σε ένα ύψωμα πίσω από τη θάλασσα, περιελάμβανε έναν μεγάλο ναό της Αστάρτης, όπου μεταξύ στοών υψωνόταν ένας ψηλός κώνος ή οβελίσκος, η ιερή εικόνα της θεάς[590]. Αναφέρει ο Λουκιανός[591]:

---

[581] Otten 138-9· Kirst 185-9· βλ. ανωτ. σ. 56.

[582] Baurain, *ONOMATA* 5 (1980) 11.

[583] Bonnet 136 κε.· Karageorghis J., *RoSaPa* 163.

[584] Συσχετισμό του Κ. με τον σιδηρουργό, ναυτικό και μουσικό *Kothar* επιχείρησε ο Brown Pairman 197 κε.· για τη φοινικική θεότητα *Kothar*, βλ. Lipiński 108 κε.

[585] Borgeaud 156-159.

[586] Περισσότερα για τον μεταλλουργό και εφευρέτη Κ., βλ. κατωτ. σ. 164 κε.

[587] Για τον Πυγμαλίωνα, κυρίως βλ. ανωτ. σ. 77 κε.· επίσης κατωτ. σσ. 168, 246-7.

[588] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Βύβλος*.

[589] Benzinger σ.λ. *Byblos*, *RE* III.1 (1897) 1099-1100.

[590] Frazer, *Adon*.10-11.

εἶδον δὲ καὶ ἐν Βύβλῳ μέγα ἱρὸν Ἀφροδίτης Βυβλίης, ἐν τῷ καὶ τὰ ὄργια ἐς Ἄδωνιν ἐπιτελέουσιν.

Αλλά ενώ για την «Κυρία της Βύβλου», την *Baalat Gebal*, έχουμε αρκετές αναφορές στις σημιτικές πηγές ακόμα και από την Εποχή του Χαλκού, υπάρχουν λιγοστές μόνο μαρτυρίες για τον σύντροφό της. Το όνομα σε αυτές τις πηγές είναι πάντοτε *Ταμμούζ*, ενώ η ονομασία *Ἄδωνις* —κατά γενική σήμερα παραδοχή— είναι ένας εξελληνισμένος τύπος του σημιτικού τύπου *Adon* που σημαίνει «Κύριε» και χρησιμοποιούνταν για την προσφώνηση όλων των θεοτήτων ή στη θρηνητική κραυγή *Hoi Adon* («Αλοίμονο Κύριε») κατά τις βασιλικές κηδείες[592].

Αναμφισβήτητα, πέρα από το όνομα ο ελληνικός Άδωνις έχει πάρει πολλά στοιχεία της λατρείας του και της μυθολογίας του από το φοινικικό περιβάλλον του παρέδρου της Αστάρτης[593]. Αρκετές είναι, εξάλλου, οι ελληνικές πηγές που τον συνδέουν με τη Φοινίκη και ιδιαίτερα με τη Βύβλο και τον Λίβανο. Κατά τον Ησίοδο, ήταν γιος του Φοίνικος, του επώνυμου ιδρυτή της περιοχής[594]. Ο Κλείταρχος από την Αλεξάνδρεια, λίγο μετά το 280 π.Χ., διηγούνταν πως ο Θείας από τη Βύβλο, άνδρας θεϊκής ομορφιάς, ερωτεύτηκε την ίδια του την κόρη, τη Μύρρα, και από την αιμομικτική τους σχέση γεννήθηκε ο Άδωνις[595]. Πολύ αργότερα, ο Αντωνίνος Λιβεράλις αναφέρει τα ίδια πρόσωπα, με τη διαφορά ότι τα τοποθετεί στο όρος Λίβανο και διευκρινίζει πως πατέρας του Θείαντος ήταν ο Βήλος και γυναίκα του η νύμφη Ωρείθυια[596].

Με τον ίδιο τρόπο που ο Ασσύριος Θείας και η οικογένειά του μετατοπίστηκαν προς τη Φοινίκη ακολουθώντας την πορεία του μύθου του Αδώνιδος, συναντούμε και τον Κινύρα να συνδέεται με τη Βύβλο[597]. Ας εξετάσουμε χρονολογικά τις σχετικές πηγές.

Στον Στράβωνα διαβάζουμε πως η Βύβλος ήταν η βασιλική κατοικία του Κινύρα, η ιερή πόλη του Αδώνιδος, την οποία απελευθέρωσε ο Πομπήιος από τον τύραννο που την κυβερνούσε αποκεφαλίζοντάς τον με τσεκούρι[598]:

ἡ μὲν οὖν Βύβλος, τὸ τοῦ Κινύρου βασίλειον, ἱερά ἐστι τοῦ Ἀδώνιδος, ἣν τυραννουμένην ἠλευθέρωσε Πομπήιος πελεκίσας ἐκεῖνον.

Από τα συμφραζόμενα αντιλαμβανόμαστε πως ένας βασιλιάς της Βύβλου που έφερε το αρχαίο όνομα του Κινύρα αποκεφαλίστηκε από τον Πομπήιο για

---

[591] Λουκιαν. *Περὶ Συρ. θ.* 6. Τις σημαντικές μαρτυρίες του Λουκιανού σχετικά με τα ιερά της Βύβλου, τη γιορτή του Αδώνιδος και τις τοπικές παραδόσεις, εξετάζει η Soyez 12 κε., 28 κε.

[592] Burkert, *EMT* 171· Frazer, *Adon*. 16-7· βλ. ανωτ. σημ. 268.

[593] Σύμφωνα με τις εργασίες του Ribichini, η προσωπικότητα του Αδώνιδος συμβολίζει τους φοινικικούς Βάαλ που λαμβάνουν μέρος σε ένα επεισόδιο θανάτου ή εξαφάνισης και επιστροφής στη ζωή· βλ. Ribichini, *Adon.*· πβ. Bonnet 27-8.

[594] Ησ. απ. 139 M.-W.· *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.14.4.

[595] Στοβ. 4.20b.73.

[596] Αντων. Λιβ. *Μετ*. 34.

[597] Σε μερικές, μάλιστα, πηγές ο Θείας γίνεται πατέρας του Κ.· βλ. ανωτ. σ. 69.

[598] Στράβ. 16.2.18.

τιμωρία, εξ αιτίας του υπερβολικά απολυταρχικού χαρακτήρα της τυραννίας του[599].

Από τον Λουκιανό, κατόπιν, πληροφορούμαστε πως αυτοπροσώπως ανέβηκε στον Λίβανο περπατώντας μια μέρα δρόμο από τη Βύβλο, γιατί έμαθε πως εκεί ήταν ένα αρχαίο ιερό της Αφροδίτης που ίδρυσε ο Κινύρας, και είδε το ιερό και πραγματικά ήταν αρχαίο[600]:

> *ἀνέβην δὲ καὶ ἐς τὸν Λίβανον ἐκ Βύβλου, ὁδὸν ἡμέρης, πυθόμενος αὐτόθι ἀρχαῖον ἱρὸν Ἀφροδίτης ἔμμεναι, τὸ Κινύρης εἵσατο, καὶ εἶδον τὸ ἱρόν, καὶ ἀρχαῖον ἦν.*

Προφανώς, ο Λουκιανός εννοούσε το άλλο ιερό της Αστάρτης στην περιοχή Άφακα του όρους Λιβάνου, έναν ναό που κατέστρεψε ο Μ. Κωνσταντίνος αργότερα[601]. Το συγκεκριμένο ιερό βρισκόταν κοντά στις πηγές του ποταμού Άδωνις, του οποίου τα νερά, σύμφωνα με μια παράδοση του τόπου που διασώζει ο Λουκιανός[602], ήταν κόκκινα από το αίμα του θεού. Ήταν εδώ, επίσης, που λέγεται πως ο Άδωνις συνάντησε την Αφροδίτη για πρώτη ή τελευταία φορά και εδώ που, κατά μια παράδοση, θάφτηκε το πληγωμένο κορμί του[603]. Τα λείψανα του αρχαίου ναού και η σπάνια ομορφιά ολόκληρης της κοιλάδας, ακόμη και σήμερα, θυμίζουν το πέρασμα του αρχαίου μύθου από αυτό το σημείο[604].

Μια μαρτυρία του Ευσταθίου επιτείνει τη σύγχυση των πληροφοριών, όσον αφορά τη σχέση Κινύρα και Βύβλου[605]:

> *ἡ δὲ Βύβλος κτίσμα καὶ αὐτὴ Κρόνου, Ἀδώνιδος ἱερά, Κινύρου βασίλειον ἀρχαιότατον.*

Αν παραβάλουμε τις μαρτυρίες του Στράβωνος και του Ευσταθίου, συμπεραίνουμε ότι υπήρχε ένας νεότερος Κινύρας, τύραννος της Βύβλου, που αποκεφαλίστηκε από τον Πομπήιο και ένας αρχαιότερος Κινύρας, βασιλιάς της Βύβλου, που ταυτίζεται, προφανώς, με το γνωστό πρόσωπο, τον πατέρα του Αδώνιδος. Η τελευταία μαρτυρία φαίνεται να «δένει» και με τα λεγόμενα του Λουκιανού περί ίδρυσης ενός αρχαιότατου ναού της Αφροδίτης από τον Κινύρα στον Λίβανο. Ο προβληματισμός μας έγκειται στο αν η αρχαιότερη πηγή, δηλαδή ο Στράβων, μνημονεύοντας κάποιον σύγχρονό του Κινύρα, βασιλιά της ιερής πόλης του Αδώνιδος, «παραπλάνησε» τους μεταγενέστερους Λουκιανό και Ευστάθιο, οι οποίοι συνέδεσαν και τον αρχέγονο Κινύρα με τη Βύβλο και τον Λίβανο. Από την άλλη, μήπως ο Λουκιανός, όντας Σύριος στην καταγωγή και αυτόπτης επισκέπτης του ναού της Άφακας, γνώριζε περισσότερα για τις

---

599 Πβ. Frazer, *Adon*. 23· Benzinger, ό.π. (σημ. 589). Αντίθετα, για τον Baurain, *BCH* (1980) σημ. 39, είτε το κείμενο του Στράβωνος είναι φθαρμένο είτε όχι, αυτή η μετάφραση δεν γίνεται εύκολα δεκτή.

600 Λουκιαν. *Περὶ Συρ. θ.* 9.

601 Frazer, ό.π. (σημ. 599) 24-5· Lightfoot, *Lucian*. 328 κε.

602 Λουκιαν. ό.π. (σημ. 600).

603 *Etym. Magn*. σ.λ. *Ἄφακα*.

604 Βλ. Frazer, ό.π. (σημ. 599) 25.

605 Ευστ. *Διον. Περιηγ*. 912.

συνθήκες ίδρυσής του και είχε υπ᾽ όψιν του τοπικές πηγές, χαμένες για εμάς σήμερα; Το συγκεκριμένο έργο του, εξάλλου, *Περὶ τῆς Συρίης θεοῦ*, φανερώνει άριστη γνώση της περιοχής και των τοπικών παραδόσεων. Πάντως, οι σωζόμενες τοπικές πηγές της Βύβλου[606] δεν αναφέρουν κάποιον βασιλιά με το όνομα *Κινύρας*, όπως δεν μνημονεύουν και κάποιον με το όνομα *Θείας*[607].

Υπάρχουν, ακόμη, δύο παλαιότερες μαρτυρίες που συνδέουν την Κύπρο με τη Βύβλο, εκείνες των συγχρόνων του Καλλιμάχου, του Φιλοστεφάνου και του Ίστρου. Σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο, το νησί ονομάστηκε Κύπρος είτε από την κόρη του Κινύρα, είτε από την κόρη του Βύβλου και της Αφροδίτης, όπως υποστήριξαν οι συγγραφείς Φιλοστέφανος και Ίστρος, είτε από το ομώνυμο φυτό[608]:

> *ἐκλήθη δὲ*] *ἀπὸ Κύπρου τῆς θυγατρὸς Κινύρου,* [*ἢ τῆς Βύβλου καὶ Ἀφροδίτης, ὡς Φιλοστέφανος ἐν τῷ περὶ νήσων καὶ Ἴστρος ἐν ἀποικίαις Αἰγυπτίων ἱστόρησαν,*] *ἢ ἀπὸ τοῦ φυομένου ἄνθους κύπρου.*

Η δεύτερη εκδοχή, πιθανότατα, αντικατοπτρίζει τις στενές σχέσεις Κύπρου και Βύβλου που έγιναν εντονότερες κατά την ασσυριακή κυριαρχία του νησιού και κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, όταν αμφότερες ήταν υπό την επιρροή των Πτολεμαίων. Οι σχέσεις αυτές έχουν να κάνουν, κυρίως, με την πορεία της λατρείας του Αδώνιδος από τη Βύβλο στην Κύπρο και κατόπιν στην Αλεξάνδρεια[609].

Μια αρχαία φοινικική πόλη που αξίζει να συμπεριληφθεί στη διερεύνησή μας είναι η Ασκάλων ή Ασκαλών, στην ακτή της νότιας Παλαιστίνης. Μπορεί να μην υπάρχει κάποια πηγή που να συνδέει τον Κινύρα με αυτήν, αλλά, αν πιστέψουμε τον Ηρόδοτο, το ιερό της Ουρανίας Αφροδίτης της Ασκάλωνος που συλλήθηκε από τους Σκύθες τον 7ο αι. π.Χ. ήταν το αρχαιότερο από όλα όσα είχαν αφιερωθεί στη θεά και —το σημαντικότερο— από αυτό το μέρος προήλθε το ιερό της Αφροδίτης στην Κύπρο, όπως λένε οι ίδιοι οι Κύπριοι, καθώς και το ιερό των Κυθήρων[610]:

> *ἔστι δὲ τοῦτο* (sc. *ἐν Ἀσκάλωνι*) *τὸ ἱρόν, ὡς ἐγὼ πυνθανόμενος εὑρίσκω, πάντων ἀρχαιότατον ἱρῶν, ὅσα ταύτης τῆς θεοῦ· καὶ γὰρ τὸ ἐν τῷ Κύπρῳ ἱρὸν ἐνθεῦτεν ἐγένετο, ὡς αὐτοὶ Κύπριοι λέγουσι, καὶ τὸ ἐν Κυθήροισι Φοίνικές εἰσι οἱ ἱδρυσάμενοι ἐκ ταύτης τῆς Συρίης ἐόντες.*

Ο Παυσανίας, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, αναφέρει μια διαφορετική πορεία[611]: Πρώτοι λάτρεψαν την Αφροδίτη Ουρανία οι Ασσύριοι, μετά από αυτούς

---

[606] Frazer, ό.π. (σημ. 599) 11.

[607] Το όνομα *Κινύρας*, βέβαια, έχει σημιτική προέλευση, αλλά το *Θείας* ακούγεται καθαρά ελληνικό, αν και ο Lücken, σ. 240 κε., έχει υποστηρίξει πως *Θείας* είναι η ελληνική μετάφραση ενός σημιτικού θεϊκού ονόματος, του *El*.

[608] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Κύπρος*. Πβ. Ίστρ. F 45 (έκδ. *ΑΚυΓ*³ 220-1), Φιλοστέφ. απ. 11 (έκδ. Müller, *FHG* III.30), Κωνστ. Πορφ. *Περὶ θεμ*. 15.5-10.

[609] Βλ. σχετικό άρθρο του Jackson.

[610] Ηρόδ. 1.105.

[611] Παυσ. 1.14.7· βλ. ανωτ. σ. 115.

οι Πάφιοι και μετά από αυτούς οι Φοίνικες που κατοικούσαν στην Ασκάλωνα της Παλαιστίνης. Αναμφίβολα, πίσω από την Αφροδίτη Ουρανία βρίσκεται η Αστάρτη και ακόμη πιο πίσω η Ιστάρ και η Ινάννα, των οποίων τα ονόματα, όπως σημειώθηκε, ερμηνεύονται ως «Βασίλισσες των ουρανών»[612]. Οι Έλληνες αργότερα για να δικαιολογήσουν την επωνυμία της θεάς, έπλασαν και τον σχετικό μύθο για την προέλευσή της από τα γεννητικά μόρια του Ουρανού που τα αφαίρεσε και έριξε στη θάλασσα ο Κρόνος[613] ή θεώρησαν ότι η Ουρανία γεννά αγνούς έρωτες σε αντίθεση με την Πάνδημο Αφροδίτη που προκαλεί βέβηλους έρωτες[614]. Ακόμη και το όνομα *Ἀφροδίτη* —σε μια από τις πολλές προσπάθειες ετυμολόγησής του— έχει συνδεθεί με τη σημιτική *Αστάρτη* ως εξής[615]: από το *Aštoret* έγινε **Attorit*, έπειτα **Aftorit* που οι Έλληνες της Κύπρου το έκαμαν στην αρχή **αφτωρίτα*, ύστερα **Αφωρδίτα*, κατόπιν *Ἀφορδίτα*, και αφού το συνέδεσαν με το *ἀφρός*, το έκαναν *Ἀφροδίτα*.

Από την ανωτέρω ανάλυση συμπεραίνουμε ότι η συροπαλαιστινιακή περιοχή, από τη βόρεια Συρία ως τα νότια της Φοινίκης, συγκεντρώνει τα περισσότερα στοιχεία από τις υπόλοιπες περιοχές της Ανατολής για να χαρακτηριστεί υποψήφια πατρίδα του Κινύρα.

Παράλληλα, οι έρευνες των τελευταίων χρόνων στο κυπριακό έδαφος έχουν φέρει στο φως αρχαιολογικά ευρήματα που ανατρέπουν την παλαιότερη αντίληψη των επιστημόνων περί αποικιακής εξάπλωσης των Φοινίκων στην Κύπρο μόλις κατά τον 9ο αι. π.Χ., αντίληψη που βασιζόταν στη μαρτυρία του Ηροδότου για τον αποικισμό του Κιτίου από τη Φοινίκη[616]. Ενδιαφέρον προκαλεί η περίπτωση της ευρύτερης περιοχής της Παλαιπάφου. Ειδικότερα, νεότερες μελέτες πάνω στο κεραμεικό υλικό που βρέθηκε στους τάφους του οικισμού Σκάλες και χρονολογείται στον 11ο αι. π.Χ. αποδεικνύουν την παρουσία Φοινίκων στην Παλαίπαφο[617]. Αξιοσημείωτο είναι πως σε έναν από τους τάφους αυτούς βρέθηκε ο λυριστής πάνω σε άλογο[618], παραπλήσια μορφή με ανάλογες αναπαραστάσεις ανατολικών αρσενικών θεοτήτων πάνω σε άλογα που μπορεί να συγκριθεί με αυτό που πιθανότατα αντιπροσώπευε ο Κινύρας[619]. Δεν αποκλείεται το συγκεκριμένο ειδώλιο να συνδέεται με μια αρσενική θεότητα της λύρας ή τη θεοποίηση της λύρας που συναντούμε από την 3η χιλιετία στους ανατολικούς

---

[612] Βλ. ανωτ. σ. 114. Η ταύτιση ιδιαίτερα με τη σημιτική Αστάρτη φαίνεται καθαρά σε μια επιγραφή της Δήλου, αφιέρωμα των Ασκαλωνιτών: *Ἀφροδίτῃ Οὐρανίᾳ Ἀστάρτῃ Παλαιστινῇ* (*ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 177).

[613] Ησ. *Θεογ*. 176-182 και 188-206.

[614] Τη διάκριση μεταξύ της αρχαιότερης Ουρανίας, της κόρης του Ουρανού, και της νεότερης Πανδήμου, της κόρης του Διός και της Διώνης, έκανε πρώτος ο Πλάτων (*Συμπ*. 180d-e).

[615] Dugand 194 κε.

[616] Ο Ηρόδοτος (7.90), στηριγμένος σε παραδόσεις που χάνονται στα βάθη των αιώνων, έκανε λόγο για αποικισμό της Κύπρου από τη μητροπολιτική Σαλαμίνα (Τεύκρος, κυπριακή Σαλαμίς), από την Αθήνα (Δημοφών, Σόλοι), από την Αρκαδία (Αγαπήνωρ, Πάφος), από την Κύθνο (Δρύοπες), από τη Φοινίκη (Κίτιο) και από την Αιθιοπία· βλ. *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 143.

[617] Bikai 31-37· Karageorghis, *CyNE* 715.

[618] Karageorghis, *Skales* 90 αρ. 2 εικ. 73.

[619] Voyatzis 161.

λαούς και να μεταφέρθηκε στην Πάφο από τους Φοίνικες αποίκους. Μήπως και ο άλλος μυθικός βασιλιάς της Πάφου, ο Πυγμαλίων, παππούς του Κινύρα από τη μητέρα του Πάφο ή πεθερός του από τη γυναίκα του Μεθάρμη ή Θυμαρέτη, Φοίνιξ στην καταγωγή κατά μερικούς ή Κύπριος κατ᾽ άλλους, δεν απηχεί στην ουσία την έντονη παρουσία του φοινικικού στοιχείου στην περιοχή αυτή της Κύπρου; Αναφερθήκαμε στην πιθανή προέλευση του ονόματός του από φοινικικά θεωνύμια, στη σύνδεσή του με την Αφροδίτη-Αστάρτη, καθώς και στη σύγχυση με τον άλλο Πυγμαλίωνα, τον βασιλιά της Τύρου[620]. Μπορεί η μορφή του να παραμένει σκοτεινή και αινιγματική, αλλά δεν αποκλείεται ο μύθος του, όπως και αυτός του Κινύρα, να αντανακλά την ύπαρξη μιας εγκατεστημένης φοινικικής αποικίας στην Παλαίπαφο πολύ πριν τον 11ο αι.π.Χ.

Επομένως, τα σημερινά δεδομένα δεν είναι πλέον εκείνα που είχαν στη διάθεσή τους οι παλαιότεροι μελετητές, λ.χ. ο Engel, όταν στη μονογραφία του για την Κύπρο το 1841, έγραφε γενικόλογα πως το μόνο φοινικικό στοιχείο που απέμεινε στον Κινύρα είναι το όνομά του από το *kinnor*[621] ή άλλοι που θεωρούσαν τον Κινύρα δημιούργημα του 9ου αι., εποχή της εξάπλωσης των Φοινίκων στο νησί[622]. Εν τούτοις, η υπόθεση ενός Φοίνικος μετανάστη με τον εξελληνισμένο τύπο του σημιτικού ονόματός του σε *Κινύρας* που περνώντας στην περιοχή της Παλαιπάφου μετέφερε λατρευτικά και πολιτιστικά στοιχεία της αρχικής πατρίδας του, αν και λογικοφανής, παραμένει μια ακόμη αναπόδεικτη πιθανότητα.

4. Κύπρος

Τα ανατολικά στοιχεία του μύθου του Κινύρα, όσο εντυπωσιακά και αν είναι, δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να υπερτιμώνται και να μονοδρομούν την έρευνά μας αποκλειστικά προς την Ανατολή.

Οι αρχαίες πηγές εστιάζουν το ενδιαφέρον μας σε δύο πιθανές πατρίδες του Κινύρα, στην Αμαθούντα και στην Πάφο. Ας εξετάσουμε, όμως, πρώτα τις ιδιάζουσες περιπτώσεις της Έγκωμης και της Κινύρειας, περιοχές που, επίσης, συνδέθηκαν με το πρόσωπό του από αρχαίους συγγραφείς και νεότερους μελετητές.

Μετά τις ανασκαφές που διενήργησε ο Schaeffer στη μυκηναϊκή νεκρόπολη της Έγκωμης, την οποία είχαν εξερευνήσει οι προκάτοχοί του, ανακαλύφθηκε μια μεγάλη οχυρωμένη πόλη της ίδιας εποχής με ωραία κτίρια και αξιόλογη ανάπτυξη της κατεργασίας του χαλκού. Μετά από μια λαμπρή περίοδο, κατά τη διάρκεια του 16ου-15ου αι. π.Χ., η πόλη παρήκμασε για να εγκαταλειφθεί γύρω στα τέλη του 12ου αι. π.Χ. Ο Schaeffer στηριγμένος στα πλούσια ευρήματα της Έγκωμης προχώρησε στην ταύτισή της με την Αλασία των ανατολικών πηγών, αφού η κατοικία του αναφερόμενου ως βασιλιά της Αλασίας δεν μπορούσε να βρίσκεται αλλού. Το σημαντικό στοιχείο αυτής της υπόθεσης —όσον αφορά την έρευνά

---

620 Βλ. ανωτ. σ. 77 κε.

621 Engel I.203.

622 Πβ. Drexler σ.λ. *Kinyras*, στο Rosher, *Lex. Myth*. II.1 (1890-1894) 1189-1192.

μας— είναι ότι η Αλασία-Έγκωμη προβάλλεται ως πρωτεύουσα της νήσου κατά τη μυκηναϊκή εποχή και ως έδρα του Κινύρα και των Κινυραδών[623].

Σύμφωνα μάλιστα με τον Dussaud, που ευθυγραμμίστηκε εξ αρχής με την υπόθεση του Schaeffer, η παρακμή της πόλης πρέπει να ξεκίνησε στο δεύτερο μισό του 14ου αι., ίσως ως συνέπεια και κάποιων προβλημάτων που δημιούργησαν οι ανταγωνιστές των Κινυραδών, οι Ταμιράδες, αλλά κυρίως ως επακόλουθο της επίθεσης των Αχαιών, η οποία αποδίδεται στον Τεύκρο. Ο ήρωας αυτός, μερικά χρόνια έπειτα από την πτώση της Τροίας, κυνηγημένος από την αττική Σαλαμίνα και από τον πατέρα του, έφτασε στην Κύπρο διά θαλάσσης και ίδρυσε μια καινούργια Σαλαμίνα, πολύ κοντά στην Έγκωμη-Αλασία, της οποίας το ανάκτορο πυρπολήθηκε. Ο αρχηγός των Κινυραδών υποτάχτηκε και η ειρήνη οικοδομήθηκε πάνω στον γάμο του Τεύκρου με την κόρη του ηττημένου, γεγονός που διασώζει η σχετική παράδοση για την Εύνη[624]. Υπό αυτές τις συνθήκες και λόγω της επίθεσης των Λαών της Θαλάσσης, οι Κινυράδες, οι διάδοχοι του Κινύρα, οδηγήθηκαν τελικά να εγκαταλείψουν την Έγκωμη και να καταφύγουν στην Αμαθούντα και στην Πάφο. Η Έγκωμη, μετά την αναχώρηση των Κινυραδών, φυτοζωούσε και δεν μπόρεσε να ανακάμψει και τελικά εγκαταλείφθηκε οριστικά κατά το τέλος του 12ου αι. π.Χ. προς όφελος της γειτονικής Σαλαμίνος. Οι Κινυράδες που εγκαταστάθηκαν στην Πάφο έφεραν μαζί τις παραδόσεις της λατρείας τους και μάλιστα αυτής του Απόλλωνος, ενός θεού που λατρεύτηκε πολύ στην Έγκωμη, όπως αποδεικνύεται και από το περίφημο άγαλμά του που βρέθηκε στα ερείπιά της[625]. Από τον αρχαίο θεό οι Κινυράδες δεν κράτησαν τίποτα άλλο πια παρά μόνο το χάρισμα της προφητείας και τελικά ταύτισαν τον πρόγονό τους, λίγο ή πολύ μυθικό, με τον θεό του οποίου θεωρούνταν γιος ή ερώμενος. Στην καινούργια πατρίδα, υπό την επίδραση των Φοινίκων, η λατρεία της Αφροδίτης και του Αδώνιδος υποκατέστησε τελικά τη λατρεία του Απόλλωνος και ο Κινύρας κατέστη αγαπημένος ιερέας της θεάς και πατέρας του Αδώνιδος[626].

Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν εύκολα να στοιχειοθετήσουν μια δυνατή και ευφυή υπόθεση περί προέλευσης του Κινύρα και των διαδόχων του από την περιοχή της Έγκωμης, αν δεν υπήρχαν, κατά την κρίση μας, κάποια αδύνατα σημεία. Κατ᾽ αρχήν, η ταύτιση της Αλασίας με την Έγκωμη, την πρώτη μεγάλη μυκηναϊκή πόλη που ανακαλύφθηκε στην Κύπρο, δεν είναι ευρύτερα αποδεκτή σήμερα[627]. Νεότερες ανασκαφές αναδεικνύουν και άλλες κυπριακές πόλεις που θα μπορούσαν να διεκδικήσουν τον τίτλο της πρωτεύουσας του νησιού κατά την εποχή της Ύστερης Χαλκοκρατίας, κυρίως κατά τον 15ο και 14ο αι., οπότε και χρονολογούνται οι αλληλογραφίες του βασιλιά της Αλασίας με τους ηγεμόνες των ανατολικών χωρών (Αιγύπτου, Ουγκαρίτ κ.ά.). Το Κίτιο, αλλά και η Παλαίπαφος, σύμφωνα με τα νεότερα ευρήματα, αναδεικνύονται σε πλούσια και ισχυρά κέντρα της Κύπρου στη διάρκεια αυτών των χρόνων και για τον λόγο αυτό είναι ορθότερο να αποδοθεί ο τίτλος Αλασία σε όλο το νησί και όχι σε κάποια

---

[623] Βλ. εισαγωγή του Dussaud στον Schaeffer, σ. 9.

[624] [Τζέτζ.] *Λυκόφρ*. 450 ·βλ. σχετική αναφορά ανωτ. σημ. 417, επίσης σ. 97.

[625] Πρόκειται για το αγαλματίδιο του Απόλλωνος Αλασιώτη ή Κεραιάτη· βλ. ανωτ. σημ. 298, κατωτ. εικ. 20.

[626] Dussaud 63 κε.

[627] *ΙΕΕ* Α΄.350.

πόλη[628]. Ύστερα, η τοποθέτηση της επίθεσης του Τεύκρου και της βασιλείας του Κινύρα στο δεύτερο ήμισυ του 14ου αι. προϋποθέτει μια αρκετά πρώιμη χρονολόγηση του Τρωικού πολέμου σε σχέση με τη συνήθη τάση των αρχαίων συγγραφέων και των ελληνιστών να ανάγουν τη μεγάλη σύρραξη γύρω στο 1200 π.Χ., τάση που ο Dussaud χαρακτηρίζει αβασάνιστη, αφού, κατά την άποψή του, μια τέτοια όψιμη χρονολογία δεν συμβαδίζει με την ανάπτυξη του μυκηναϊκού πολιτισμού[629]. Τέλος, είναι άξιο απορίας το πόσο γρήγορα οι Κινυράδες αντικατέστησαν την πατρογονική λατρεία του Απόλλωνος με εκείνη της Αφροδίτης και του Αδώνιδος που εμπεριέχει, εκτός των αυτόχθονων, και πολλά ξενόφερτα στοιχεία.

Η περίπτωση της Κινύρειας είναι ιδιαίτερα προβληματική, καθώς εξακολουθεί να απασχολεί τους ερευνητές το ζήτημα της ταύτισης και της ακριβούς τοποθεσίας της. Την πρώτη μνεία αυτής της πόλης συναντούμε στον Πλίνιο, ο οποίος κατά την απαρίθμηση 15 κυπριακών πόλεων, προσθέτει ότι υπήρξαν ακόμη τρεις, μεταξύ των οποίων η *Cinyria*[630]:

> *oppida in ea XV, Neapaphos, Palaepaphos, Curias, Citium, Corinaeum, Salamis, Amathus, Lapethos, Soloe, Tamasos, Epidaurum, Chytri, Arsinoe, Carpasium, Golgoe; fuere et Cinyria, Mareum, Idalium.*

Σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο, ο Διονύσιος στο τρίτο βιβλίο των *Βασσαρικῶν* αναφέρει την *Κινύρειον* ως μια άλλη ονομασία της Καρπασίας[631]:

> *Διονύσιος δὲ διὰ διφθόγγου Κραπάσειαν αὐτήν φησιν ἐν τρίτῳ Βασσαρικῶν «ἠδ᾽ ὁπόσοι Κινύρειον, ἠδ᾽ αἰπεινὴν Κραπάσειαν».*

Αυτόν τον Διονύσιο, συγγραφέα ενός έργου διονυσιακών θεμάτων που πρέπει να έζησε στον 3ο αι. μ.Χ.[632], φαίνεται πως είχε υπ᾽ όψιν ο μεταγενέστερος Νόννος, όταν στα δικά του *Διονυσιακά* έγραφε για την *Κινύρειαν*, την επώνυμη πατρίδα (*πάτρην*) ή κτίσμα (σύμφωνα με τη γραφή *πέτρην*) του αρχέγονου Κινύρα[633]:

> *οἵ τε πόλιν Κινύρειαν ἐπώνυμον εἰσέτι πάτρην*
> *ἀρχεγόνου Κινύραο…*

Οι περισσότεροι μελετητές ταυτίζουν την *Cinyria* του Πλινίου και την *Κινύρειον* ή *Κινύριον* ή *Κινύρειαν* των μεταχριστιανικών ελληνικών κειμένων με

---

[628] Για το θέμα της ταύτισης της Αλασίας, βλ. Goren 233 κε. με όλα τα νεότερα πορίσματα.

[629] Dussaud, ό.π. (σημ. 626). Για το ζήτημα της ιστορικότητας και της χρονολόγησης του Τρωικού πολέμου, βλ. ανωτ. σημ. 57.

[630] Plin. *Nat. hist.* 5.130.

[631] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Καρπασία·* το *Κινύριον* της χειρόγραφης παράδοσης διορθώθηκε σε *Κινύρειον* για μετρικούς λόγους.

[632] Σχετικά με την ταύτιση του συγγραφέα και τη χρονική τοποθέτησή του, βλ. *ΑΚυΓ*³ 415 κε.

[633] Νόνν. 13.451-2.

την πόλη Κερύνεια που βρισκόταν κοντά στην Καρπασία[634]. Για την ετυμολόγηση της πόλης φαίνεται πως υπήρχαν δύο τοπικές παραδόσεις, εκ των οποίων η μια τη συνέδεε με τον αρχέγονο βασιλιά Κινύρα και η άλλη με την ομώνυμη αχαϊκή πόλη Κερύνεια[635]. Το ζητούμενο, όμως, είναι αν πίσω από την επωνυμία υπάρχει ουσιαστικότερη σχέση του Κινύρα με αυτήν την περιοχή ή αν πρέπει να εντάξουμε τη συγκεκριμένη παράδοση στη συνήθη τάση να συνδέονται οι διάφορες πόλεις με θεούς ή γενάρχες ή ακόμη και με συγγενείς αυτών (παιδιά, γονείς). Η Κερύνεια αναφέρεται για πρώτη φορά κατά τον 4ο π.Χ. από τον Σκύλακα[636], ενώ δεν συγκαταλέγεται μεταξύ των 10 κυπριακών βασιλείων του πρίσματος του Esarhaddon, ενός ντοκουμέντου από την ασσυριακή περίοδο της κυπριακής ιστορίας που χρονολογείται το 673/2 π.Χ[637]. Στηριγμένος μάλιστα στο ίδιο πρίσμα, ο Χατζηιωάννου θεωρεί ότι η μαρτυρία του Ελλανίκου —σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο[638]— πως η Καρπασία είναι κτίσμα του Πυγμαλίωνος, δεν έχει βάση, αφού δεν την απαριθμεί το πρίσμα, αλλά είναι μια πόλη που κτίστηκε μετά τον 7ο αι. π.Χ. Επομένως, η Κερύνεια, όπως και η γειτονική Καρπασία, είναι πόλεις που αναπτύχθηκαν μετά τον 7ο αι. και δεν έχουν σχέση με τους κατά πολύ αρχαιότερους Πυγμαλίωνα και Κινύρα.

Μια διαφορετική ταύτιση της Κινύρειας, που δημιουργεί πολλούς προβληματισμούς και συσχετισμούς, προτείνει ο Baurain. Ο συγκεκριμένος ερευνητής ερευνώντας τις αρχαίες πηγές που αφορούν την αρχαιότατη πόλη της Αμαθούντος, διαπίστωσε πως τα ασσυριακά ντοκουμέντα του 7ου αι. π.Χ. (πρίσμα Essarhaddon κ.ά.) κάνουν λόγο για ένα βασίλειο *Nūria/e*, το οποίο, ίσως, ταυτίζεται με την Αμαθούντα, που περιέργως δεν μνημονεύεται σε αυτά τα κείμενα με τη συνηθισμένη ονομασία[639]. Λαμβάνοντας υπ᾽ όψιν του ο Baurain, επίσης, τις πηγές εκείνες που συνδέουν τον Κινύρα με τον αυτόχθονα πληθυσμό της Αμαθούντος και εκείνες που κάνουν λόγο για μια επώνυμη πόλη, την *Κινύρεια*, οδηγήθηκε στην εξής υπόθεση: το *Nūria/e* των ασσυριακών πηγών μπορεί να διαβαστεί ως *Kinnuria/e*.

Αυτή η καινούργια ανάγνωση επέτρεψε στον ανωτέρω να συμπεράνει ότι οι κάτοικοι της Αμαθούντος αντιπροσώπευαν πιθανότατα το υπόλειμμα μιας πολιτικής ή πολιτισμικής οντότητας με το όνομα *Κιννύρεια* που ίδρυσε ο Κινύρας και που καταστράφηκε από τους Έλληνες την εποχή του Αγαμέμνονος[640]. Ωστόσο, εφόσον το τοπωνύμιο ήταν συνεχώς σε χρήση κατά τη νεο-ασσυριακή περίοδο, κατά το πρώτο μισό του 7ου αι., πρέπει να παραδεχθούμε, συνεχίζει ο Baurain, πως ο διαμελισμός που έγινε υπό την πίεση των Ελλήνων δεν είχε ολοκληρωθεί σε αυτήν την περίοδο ή ότι παρά τον διαμελισμό το βασικό κέντρο κράτησε για πολύ καιρό αυτήν την επωνυμία ως ανάμνηση μιας εποχής που πέρασε. Υπάρχει, όμως, και η δυνατότητα το όνομα *Κιννύρεια*/*Κινύρεια* να είναι ένα φτιαχτό όνομα που δόθηκε σε μεταγενέστερη εποχή ως χαρακτηρισμός ενός συνόλου ή μιας

---

634 Μενάρδος, *ΤΛΜ* 7· *ΑΚΕΠ* Δβ΄.248 αρ. 292· *ΑΚυΓ* 3 418-9.

635 *ΑΚυΓ*3 414, 418.

636 Σκύλ. απ. 103 (βλ. κατωτ. σ. 131).

637 Για το πρίσμα του Essarhaddon, βλ. *ΑΚΕΠ* Δβ΄αρ. 292 σ. 246 και Ε΄ αρ. 123.

638 Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Καρπασία*.

639 Baurain, *Amath*. (1981) 361-372.

640 Του ιδίου, *Amath*. (1984) 109-117, κυρίως 115 κε.

κοινότητας που θεωρούσε ότι η καταγωγή της ήταν ξεχωριστή και προγενέστερη της άφιξης του ελληνικού στοιχείου. Εν ολίγοις, ο Baurain υποστηρίζει πως η επωνυμία *Κινύρεια* είναι μια άλλη ονομασία της Αμαθούντος είτε παλαιότερη είτε νεότερη.

Από την πλευρά μας, δεν θα αποκλείσουμε την ανωτέρω υπόθεση, αν και βασίζεται ουσιαστικά μόνο σε μια καινούργια ανάγνωση των ασσυριακών κειμένων. Ανεξάρτητα από το αν ταυτίζεται ή δεν ταυτίζεται τελικά με την Κινύρεια, η Αμαθούς προβάλλεται ως μια περιοχή που συνδέθηκε, ούτως ή άλλως, με τον Κινύρα. Ένα χωρίο από τον Θεόπομπο τον Χίο, μια πληροφορία από τον Σκύλακα και ένα λήμμα του Στεφάνου Βυζαντίου είναι τα φιλολογικά τεκμήρια που έχουμε στη διάθεσή μας. Παράλληλα, υπάρχει μια συνδετική γραμμή μεταξύ της λατρείας της Αφροδίτης και του Αδώνιδος στην Αμαθούντα με το αρχαιότερο ιερό της Παλαιπάφου και μια παλαιότερη παράδοση από τη *fama recentior* για τον ιδρυτή Κινύρα, κατά τον Τάκιτο, που θεωρεί έναν Αερία ιδρυτή του ιερού της Παλαιπάφου και τον γιο του, τον Αμαθούντα, ιδρυτή του ιερού της Αμαθούντος[641].

Από το επίμαχο χωρίο του που διασώζει η επιτομή του Φωτίου, στην παρούσα φάση, το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στη μαρτυρία πως οι Έλληνες κατέλαβαν την Κύπρο, αφού εξεδίωξαν τον Κινύρα και τους δικούς του ή τους υπηκόους του, των οποίων απομεινάρια ή επιζώντες είναι οι Αμαθούσιοι[642]:

> *τίνα τε τρόπον Ἕλληνες οἱ σὺν Ἀγαμέμνονι τὴν Κύπρον κατέσχον ἀπελάσαντες τοὺς μετὰ Κινύρου, ὧν εἰσὶν ὑπολιπεῖς Ἀμαθούσιοι.*

Συνάπτοντας στη μεμονωμένη αυτή πληροφορία του ιστορικού και τη μαρτυρία του συγχρόνου του Σκύλακος πως οι κάτοικοι της Αμαθούντος ήταν αυτόχθονες[643], ο προβληματισμός μας εντείνεται, καθώς είναι αποδεδειγμένο πως οι περισσότερες επιγραφές που έχουν αναγνωριστεί ως ετεοκυπριακές, προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από τη συγκεκριμένη περιοχή. Παρά τη σταδιακή καθιέρωση της ελληνικής γλώσσας στο νησί μετά τον ερχομό των Αχαιών αποίκων, αρχικά στη συλλαβική και πολύ αργότερα στην αλφαβητική της μορφή[644], στην περιοχή της Αμαθούντος έως και το 310 π.Χ. ο ντόπιος πληθυσμός εξακολουθούσε, παράλληλα με την ελληνική, να χρησιμοποιεί την ετεοκυπριακή διάλεκτο και ένα ιδιότυπο τοπικό συλλαβάριο, όπως δείχνουν οι επιγραφικές μαρτυρίες[645]. Η ετεοκυπριακή δάλεκτος της Αμαθούντος, που δεν κατέστη δυνατό έως σήμερα να ερμηνευθεί και να βρεθεί η ταυτότητά της, αποτελεί επιβίωση της αρχαίας γλώσσας των προελληνικών κατοίκων της Κύπρου γραμμένη σε

---

[641] Tac. *Hist*. 2.3 και *Ann*. 3.62.

[642] Θεόπομπ. 115 F 103.3 (Jacoby, *FGrH* IIB.558)· παράδοση από Φωτ. *Βιβλ*. 176p.120a.20-22. Το χωρίο θα μας απασχολήσει και στο επόμενο κεφάλαιο, όσον αφορά τις πληροφορίες που παρέχει για τις τις σχέσεις του Κ. με τους Αχαιούς.

[643] Σκύλ. απ. 103 (έκδ. Müller, *GGM* I.77*): κατὰ δὲ Κιλικίαν ἐστὶ νῆσος Κύπρος καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ αἵδε· Σαλαμὶς Ἑλληνίς… Καρπάσεια, Κερύνεια, Λήπηθις Φοινίκων, Σόλοι… Μάριον Ἑλληνίς, Ἀμαθοῦς (αὐτόχθονές εἰσιν)… εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι ἐν Μεσογείᾳ βάρβαροι.*

[644] *HGLC* 1 κε.· *ΑΚυΓ*[1] 65-67.

[645] Για τις ετεοκυπριακές επιγραφές της Αμαθούντος, βλ. Masson, *ICS* 203 κε.· *ΑΚΕΠ* Γβ' §2.

συλλαβική γραφή (Γραμμική Β)[646], μια μετάβαση από την παλαιότερη Κυπρομινωική γραφή (Γραμμική Α) των Ετεοκυπρίων, πλούσια δείγματα της οποίας σώζονται από το 1500 έως το 750 π.Χ. κυρίως από την περιοχή της Έγκωμης[647].

Ο Στέφανος Βυζάντιος μιλώντας για την πανάρχαια πόλη της Κύπρου αποδίδει την ετυμολογία της στον Αμαθούντα, γιο του Ηρακλέους, ή στην Αμαθούσα, μητέρα του Κινύρα[648]:

> *<Ἀμαθοῦς>, πόλις Κύπρου ἀρχαιοτάτη… ἀπὸ Ἀμαθοῦντος δὲ τοῦ Ἡρακλέους ἐκλήθη ἢ ἀπὸ τῆς Κινύρου μητρὸς Ἀμαθούσης.*

Η εκδοχή για την ονομασία της πόλης από τον γιο του Ηρακλέους (στον Τάκιτο ο Αμαθούς είναι γιος του Αερία, του κατά μια παράδοση ιδρυτή του ιερού της Παλαιπάφου)[649] προφανώς έχει να κάνει με τη διαδεδομένη λατρεία του συγκεκριμένου θεού στην Αμαθούντα, τον οποίο οι ντόπιοι αποκαλούσαν *Μάλικα*[650]. Η άπαξ μνημονευόμενη μητέρα Αμαθούσα πρέπει να θεωρηθεί, μάλλον, αποτέλεσμα των δύο προηγούμενων πηγών παρά μια συμπληρωματική πληροφορία. Πάντως, όσον αφορά την προέλευση του τοπωνυμίου, πιο πειστική φαίνεται να είναι η άποψη του Μενάρδου για την ετυμολόγησή του από την ελληνική –ινδοευρωπαϊκής ρίζας– λέξη *ἄμαθος*, που σημαίνει άμμος, αμμώδες έδαφος[651]. Η προελληνική ονομασία της πόλης που πρέπει να υπάρχει σε μια από τις ανευρεθείσες ετεοκυπριακές επιγραφές, δεν έγινε κατορθωτό να απομονωθεί και να διαβαστεί[652].

Στηριζόμενοι στις ανωτέρω τρεις πηγές, κυρίως στο χωρίο του Θεοπόμπου, ορισμένοι μελετητές —μεταξύ των οποίων και οι ειδήμονες των θεμάτων της αρχαίας Κύπρου Baurain και Χατζηιωάννου— θεώρησαν τον Κινύρα ως έναν εκπρόσωπο (μυθικό ή ιστορικό) του αυτόχθονος πληθυσμού της Κύπρου και ιδιαίτερα των Ετεοκυπρίων της Αμαθούντος[653]. Μάλιστα ο Baurain, εξειδικευμένος περισσότερο με την εποχή και τα θέματα που μας ενδιαφέρουν, κάνει λόγο για μια αντίθετη κατεύθυνση από ένα άλλο μέρος προς στην Πάφο, δηλαδή για μια μετακίνηση του ιερού χώρου και μια όψιμη «αποκρυστάλλωση» ή «καθήλωση»

---

[646] Κάτι ανάλογο συναντούμε στην Κρήτη με την ετεοκρητική διάλεκτο που ήταν γραμμένη με ελληνικούς χαρακτήρες, ανάμεικτη με αρχαία κατάλοιπα της γλώσσας των προελληνικών πληθυσμών. Να συνδέσουμε τη γλωσσική ιδιαιτερότητα της Αμαθούντος με τα έντονα κρητομινωκά στοιχεία που παρατηρούνται στη νοτιοδυτική Κύπρο, όπως φαίνεται από την αμαθούσια παραλλαγή του μύθου της Αριάδνης που διέσωσε ο Παίων Αμαθούσιος και από αρχαιολογικά ευρήματα; Βλ. Δρακωνάκη 60 κε.

[647] Για την Κυπρομινωική, βλ. ανωτ. σ. 35 και σημ. 89.

[648] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Ἀμαθοῦς*.

[649] Tac. *Hist*. 2.3 και *Ann*. 3.62.

[650] Ησύχ. σ.λ. *Μάλικα· τὸν Ἡρακλέα. Ἀμαθούσιοι*.

[651] Μενάρδος, *ΤΛΜ* 28 και *Τοπωνυμικόν* 349: «Ἀμαθοῦς ἤτοι ἀμαθόεις, ἀμμώδης, ὑπάρχουσι δὲ τῷ ὄντι ἀμμόβουνοι καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Λεμεσοῦ ἕως ἐκεῖ παραλίαν»· πβ. Chantraine σ.λ. *ἄμαθος*.

[652] *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 126.

[653] Βλ. ανωτ. σσ. 59-60.

των Κινυραδών στην Πάφο[654]. Κατά την άποψή του, η απουσία της ακριβούς τοποθέτησης του Κινύρα στις αρχαιότερες πηγές είναι άξια λόγου και οι έρευνες απέδειξαν ότι ο αρχαιότερος ναός της Πάφου ιδρύθηκε γύρω στο 1200 πΧ., ούτε πριν ούτε μετά. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να υποθέσουμε ότι υπήρξε ο ιδρυτής ενός ναού προγενέστερου από εκείνον της Πάφου, σε περιοχή κοντινή στην τοποθεσία του τελευταίου.

Ο Baurain, αν και σε άλλα άρθρα του που προαναφέραμε ταυτίζει την Αμαθούντα με την επώνυμη πόλη του Κινύρα ορισμένων πηγών, την *Κιννύρεια*, αποφεύγει, ωστόσο, να προτείνει ξεκάθαρα την Αμαθούντα ως πατρίδα του Κινύρα[655]. Η επιφύλαξή του για ένα τέτοιο συμπέρασμα δικαιολογείται από την ένδεια των γραπτών πηγών που αφορούν τις παλαιότερες περιόδους της Αμαθούντος, αλλά και από τις αρχαιολογικές ανασκαφές στην περιοχή που ανάγουν τη δημιουργία του παλαιότερου οικισμού και της ακρόπολης σε μια εποχή υστερότερη, κατά τον 11ο αι. π.Χ[656]. Γι᾽ αυτό ο ίδιος μελετητής εικάζει ως ένα παλαιότερο κέντρο της Αμαθούντος την κοντινή τοποθεσία Άγιος Δημήτριος-Καλαβασσός που γνώρισε σημαντική ανάπτυξη μεταξύ του τέλους του 13ου και της αρχής του 12ου αι. π.Χ. Παρόμοιες μετακινήσεις οικισμών ήταν κάτι συνηθισμένο, άλλωστε, στο εσωτερικό της Κύπρου, όπως συνέβη και στην περίπτωση της Έγκωμης που μεταφέρθηκε στη γειτονική Σαλαμίνα. Η ουσία, σύμφωνα με τον ανωτέρω, είναι ότι μπορεί, επί του παρόντος, η αρχαιολογία να μην παρέχει ούτε αποδεικτικά στοιχεία ούτε μέσα διάψευσης της δήλωσης του Θεοπόμπου, όμως, είναι αξιοσημείωτο πως έχουμε ένα ιστορικό κείμενο που συνδέει τον Κινύρα με την Αμαθούντα, απέναντι σε μια καλά ριζωμένη μυθολογική παράδοση που τον συνδέει με την Πάφο.

Η πραγματικότητα είναι ότι τα μέχρι τώρα αρχαιολογικά ευρήματα τοποθετούν χρονολογικά την ίδρυση της Αμαθούντος όχι νωρίτερα από το τέλος του 11ου αι., εποχή πολύ μεταγενέστερη από τους χρόνους του Κινύρα. Η μαρτυρία του Τακίτου πως το ιερό της Αφροδίτης στην Αμαθούντα είναι νεότερο σε σχέση με το ιερό της Παλαιπάφου, φαίνεται να συμφωνεί με τις νεότερες αρχαιολογικές ανακαλύψεις. Το ιερό της Αφροδίτης που ανακαλύφθηκε στην κορυφή της ακρόπολης και άλλες ενδείξεις χρονολογούν τη λατρεία της Μεγάλης Θεάς τον 8ο αι. π.Χ. [657].

Οι πηγές δεν μας διαφωτίζουν πολύ ως προς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της λατρείας, σε αντίθεση με τις περισσότερες λεπτομέρειες που γνωρίζουμε για την παφιακή λατρεία. Έτσι, σε ορισμένες πηγές υπάρχουν περίεργες μνείες του Ερμαφροδίτου ή του Αφροδίτου ή της πωγωνοφόρου Αφροδίτης[658], δηλαδή μιας αρσενικοθήλυκης θεάς, κάτι που συναντούμε κυρίως

---

654 Baurain, *BCH* (1980) 288-289.

655 Βλ. ανωτ. σσ. 130-131.

656 Κατά τον Hermary, σσ. 171-2, αντίθετα με άλλες περιοχές των νότιων ακτών του νησιού (Κίτιο, Καλαβασσός-Άγιος Δημήτριος, Κούριο, Παλαίπαφος κ.ά.) «Amathus and its region bear no traces of occupation during this period [XIIIth – XIIth c.]: ''Kinyras' companions'' seem to have chosen to settle in a completely vacant place in the XIth c.».

657 Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 129 κε.

658 Ησύχ. σ.λ. *Ἀφρόδιτος· Θεόφραστος μὲν τὸν Ἑρμαφρόδιτόν φησιν, ὁ δὲ τὰ περὶ Ἀμαθοῦντα γεγραφὼς Παίων εἰς ἄνδρα τὴν θεὸν ἐσχηματίσθαι ἐν Κύπρῳ λέγει*. Κατά Macrob. *Sat.* 3.8.2-3, στην Κύπρο υπήρχε πωγωνοφόρο άγαλμα της Αφροδίτης με γυναικείο φόρεμα, σκήπτρο

στις ανατολικές λατρείες με την ανδρόγυνη μορφή της Ιστάρ-Αστάρτης[659], αλλά και σε χαλκολιθικά ειδώλια από την Κύπρο με χαρακτηριστικά και των δύο φύλων που συμβόλιζαν την απόλυτη δύναμη της θηλυκής και αρσενικής γονιμότητας[660]. Ο Παυσανίας κάνει λόγο για το αρχαίο ιερό της Αφροδίτης και του Αδώνιδος στην Αμαθούντα, αλλά δεν μας διευκρινίζει περισσότερα[661]. Για τον Στέφανο Βυζάντιο[662], η Αμαθούς ήταν κυρίως το κέντρο λατρείας ενός αιγυπτιακής καταγωγής Αδώνιδος-Οσίριδος (χωρίς αναφορά στη λατρεία της Αφροδίτης), ενώ για τον Τάκιτο ήταν το κέντρο ενός σημαντικού ιερού της Αφροδίτης (δεν μιλάει για λατρεία του Αδώνιδος)[663]. Από τον Οβίδιο (μέσα από τους αμαθούσιους μύθους των ασεβών Κεραστών και των αναιδών Προποιτίδων που μπορεί να είναι πλάσματα της δικής του φαντασίας ή μπορεί να περιέχουν κάποιον ιστορικό πυρήνα) μαθαίνουμε για την προτίμηση της Αμαθουσίας Αφροδίτης προς τις αναίμακτες θυσίες[664] και για την εξάσκηση της (ιερής;) πορνείας στην Αμαθούντα. Εκτός από αυτές τις πηγές που μιλούν για λατρεία της Αφροδίτης μόνης της ή μαζί με τον Άδωνι, η μαρτυρία του Παίωνος Αμαθουσίου για την Αφροδίτη-Αριάδνη έρχεται να προσθέσει στις ανατολικές επιρροές και αιγαιακά ή κρητομινωικά στοιχεία[665]. Τέλος, αν λάβουμε υπ᾽ όψιν και το ετεοκυπριακό υπόστρωμα της Αμαθούντος, η ντόπια λατρεία πρέπει να υιοθέτησε και πολλά στοιχεία από την αρχέγονη λατρεία της Μεγάλης Θεάς.

Επομένως, η υστερότερη χρονολόγηση της Αμαθούντος και του ιερού της δεν μας προσανατολίζουν προς την αποδοχή της άποψης για καταγωγή του Κινύρα από την Αμαθούντα ή από την ευρύτερη περιοχή. Τα παράλληλα στοιχεία στις λατρείες Αμαθούντος και Πάφου δεν μπορούν από μόνα τους να χρησιμοποιηθούν ως αποδεικτικό στοιχείο μιας τέτοιας προέλευσης, αφού είναι πιθανό να οφείλονται σε άλλους παράγοντες που έχουν να κάνουν με την κοινή εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού αυτών των, κοντινών σχετικά, περιοχών και τις κοινές πολιτιστικές επιδράσεις που τυχόν δέχτηκαν. Η υπόθεση, ο Κινύρας να προέρχεται από την ευρύτερη περιοχή της Αμαθούντος και να συνδέθηκε με την Πάφο μυθολογικά εκ των υστέρων λόγω της κοινής λατρείας των δύο περιοχών, δεν συνάδει ούτε με τα αρχαιολογικά ευρήματα από την Αμαθούντα που προαναφέρθηκαν ούτε και με την παράδοση.

Από την πλευρά μας, δεν θα συμφωνήσουμε με τη μετατόπιση της Πάφου σε ένα καθαρά μυθολογικό επίπεδο και τον παραγκωνισμό της από μια έρευνα που, εκτός των άλλων, εξετάζει και τα πιθανά «σενάρια» της καταγωγής ενός

και ανδρικό ανάστημα: *signum etiam eius* [*Veneris*] *est Cypri barbatum corpore sed veste muliebri, cum sceptro ac statura virili et putant eandem marem ac feminam esse. Aristophanes eam Ἀφρόδιτον appellat*. Για τη λατρεία του Αφροδίτου στην Κύπρο, Pirenne-Delforge 350-1· *ΑΚυΓ*³ 615 και *ΑΚυΓ*⁴ 592-3· για τον Ερμαφρόδιτο, βλ. Herrmann σ.λ. *Hermaphroditos*, στο Roscher, *Lex. Myth.* I.2 (1884-1886) 2314-2342· Decharme II.37· *ΕλλΜ* 3.339-41.

[659] Βλ. ανωτ. σ. 114.

[660] Καραγιώργης, ό.π. (σημ. 657) 131.

[661] Παυσ. 9.41.2-3.

[662] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Ἀμαθοῦς*.

[663] Tac. *Ann*. 3.62.

[664] Πβ. Ησύχ. σ.λ. *κάρπωσις· θυσία Ἀφροδίτης ἐν Ἀμαθοῦντι*. Η *κάρπωσις* (κυπριακή γλώσσα) φαίνεται πως ήταν ένα είδος θυμιάματος, λιβανωτού· βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ᾽ αρ. 156.

[665] *ΑΚυΓ*³ 608 κε.· Δρακωνάκη 60 κε.

προσώπου που κατ᾽ εξοχήν συνδέθηκε με αυτόν τον τόπο. Αφήσαμε, λοιπόν, τελευταία τη διερεύνηση της Πάφου, όχι επειδή τη θεωρούμε λιγότερο πιθανή από τις κυπριακές και τις ανατολικές υποψήφιες πατρίδες, αλλά διότι, κατά τη γνώμη μας, είναι η πιο ισχυρή και ενδιαφέρουσα υπόθεση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση συμβαίνει το εξής αξιοπερίεργο: Ενώ ένα μεγάλο μέρος της αρχαίας παράδοσης θεώρησε την Πάφο ως τον κυρίως τόπο ζωής και δράσης του Κινύρα, οι νεότεροι ερευνητές έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην Ανατολή και σε άλλες κυπριακές πόλεις, παρακινούμενοι από τα εμφανή ανατολικά στοιχεία του μύθου και δη του ονόματός του και από κάποιες αμφιλεγόμενες αρχαίες μαρτυρίες, αγνοώντας το πιο φυσιολογικό και σύνηθες ενδεχόμενο, ένα πρόσωπο να αποτελεί «γέννημα και θρέμμα» του τόπου εκείνου, με τον οποίο το συνέδεσε και η μυθική παράδοση.

Αναμφισβήτητα, εκείνες οι γενεαλογικές εκδοχές που κάνουν λόγο για έναν Πάφο, μια Πάφο ή μια Παφία νύμφη, πατέρα ή μητέρες του Κινύρα αντίστοιχα και μυθικά πρόσωπα που συνδέονται με την επωνυμία του τόπου, δεν αποτελούν από μόνες τους αποδεικτικό στοιχείο μιας ανάλογης εντοπιότητας του Κινύρα, αλλά μάλλον αντανακλούν τις φήμες για την καταγωγή του που η μεταγενέστερη παράδοση φρόντισε να μυθοποιήσει ή εντάσσονται στην προσπάθεια των λογίων της ύστερης αρχαιότητας και των βυζαντινών χρόνων να ετυμολογήσουν τοπωνύμια από μυθικούς γενάρχες και θεούς[666].

Η περίπτωση της ονομασίας της Πάφου είναι ανάλογη σχεδόν με εκείνη της Κύπρου[667]. Η προέλευση και αυτού του τοπωνυμίου παραμένει σκοτεινή, αν και μερικοί το ετυμολόγησαν είτε από τα προαναφερθέντα πρόσωπα που ανήκουν στη μυθική γενεαλογία του αρχέγονου βασιλιά είτε από μια ιδιότητα της κύριας κυπριακής θεότητας και προστάτιδος της Πάφου[668]. Πιο συγκεκριμένα, ο Κορνούτος (1ος αι. μ.Χ.)[669] ετυμολογεί την προέλευση του τοπωνυμίου από το *ἀπαφίσκω* που σημαίνει «απατώ», αφού, κατά τα λεγόμενα του Ησιόδου[670], η

---

[666] Βλ. ανωτ. σσ. 51, 71 κε.

[667] Βλ. ανωτ. σσ. 39-40 και αντίστοιχες παραπομπές.

[668] Ένας άλλος πιθανός συσχετισμός της Πάφου είναι με τον μυθικό γενάρχη Έπαφο, γιο του Διός από την παράνομη «επαφή» του με την Ιώ. Σύμφωνα με τη βασική εκδοχή του μύθου, η Ήρα έβαλε τους Κουρήτες να κλέψουν το μωρό, το οποίο δεν βρέθηκε και η δύστυχη μητέρα αναζητώντας το από τόπο σε τόπο, τελικά το βρήκε στη Συρία, όπου το ανέτρεφε η γυναίκα του βασιλιά της Βυβλίδος. Η Ιώ ξαναγύρισε στην Αίγυπτο, όπου ο Έπαφος έγινε βασιλιάς και παντρεύτηκε την κόρη του Νείλου, τη Μέμφιδα. Από την ένωση της κόρης τους, της Λιβύης, με τον Ποσειδώνα γεννήθηκαν οι Αγήνωρ και Βήλος. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με μια εκδοχή, ο Πυγμαλίων —κατά μερικούς παππούς του Κ. από την κόρη του Πάφο— ήταν απόγονος του Βήλου. Δηλαδή, η μητέρα του Κ. Πάφος παρουσιάζεται να έχει μακρινό πρόγονό της τον γιο του Διός, τον Έπαφο. Για τον Έπαφο, βλ. *Απολλοδ. *Βιβλ.* 2.1.3-4· Schultz *σ.λ. Epaphos*, στο Roscher, *Lex. Myth.* I.1 (1884-1886) 1278· *ΕλλΜ* 3.167-8· Bennett 284-5. Αυτός ο συσχετισμός της Πάφου με τον Έπαφο, ίσως, έχει να κάνει με λατρεία του Διός στην Πάφο και να συνδέεται με το σπανιότατο επίθ. *Πάφιος* του θεού στην Κιλικία· βλ. Bennett 466.

[669] Κορνούτ. *Περὶ θ. φύσ.* 45.21-22· πβ. Ευστ. *Ὁμ. Ὀδ.* θ 362: *διὰ τὸ ἐπαφᾶσθαι δὲ ἢ διὰ τὸ ἀπαφίσκειν ἤγουν ἀπατᾶν κατὰ τοὺς παλαιούς, τῇ Ἀφροδίτῃ ἀνεῖται ἡ Πάφος οἷα τοιουτοφώνως τῇ προφορᾷ. ὥσπερ καὶ ἡ Κύπρος, διὰ τὸ ἐξ Ἀφροδίτης τὸ κύειν πόρεσθαι ὅ ἐστι πορίζεσθαι ἢ πορσύνεσθαι. ὃ καὶ ἡ Κύπρος ἐμφαίνει κατὰ τὴν προφοράν.*

[670] Ησ. *Θεογ.* 205: *μειδήματά τ᾽ ἐξαπάτας τε.*

Αφροδίτη έχει χαμόγελα και ξεγελάσματα και, κατά τον Όμηρο[671], προκαλεί ξελόγιασμα που και των λογικών κλέβει τα μυαλά.

Εισερχόμενοι στον ιερό χώρο της αρχαίας Πάφου ή ορθότερα της Παλαιπάφου, στον έτερο ομφαλό της γης μαζί με τους Δελφούς[672], και μόνο τα εναπομείναντα ερείπια του ιερού της Αφροδίτης κάνουν την αναζήτησή μας να παίρνει ουσιαστικότερο χαρακτήρα, λιγότερο χιμαιρικό.

Μια πρώτη ανασκαφή του ιερού διενεργήθηκε από τη βρετανική αποστολή το 1888, αλλά η συστηματικότερη εργασία εκπονήθηκε, κυρίως, κατά το διάστημα 1973 έως 1979 από τη γερμανοελβετική ομάδα υπό τον Καθηγητή Maier[673]. Οι τελευταίες ανασκαφές έφεραν στο φως ό,τι ήταν δυνατό να ξεθάψει κανείς σε μια τοποθεσία ήδη λεηλατημένη και κατεστραμμένη από ισχυρούς σεισμούς και συχνές ανοικοδομήσεις κατά τα αρχαία και τα μεσαιωνικά χρόνια. Υπάρχουν τα υπολείμματα ενός ιερού του τέλους της Εποχής του Χαλκού (τέλη 13ου αι. – αρχές 12ου αι. π.Χ.), δίπλα στα ερείπια ενός ιερού της ρωμαϊκής εποχής[674]. Τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του αρχαιότερου ναού συνίστανται σε ένα ανοικτό τέμενος, σε ένα κτίριο σκεπασμένο από τη μια πλευρά, το οποίο προστάτευε τα άδυτα, σε ένα καλοχτισμένο τείχος από τεράστιους ογκόλιθους και σε άλλα κατάλοιπα, μεταξύ των οποίων ένας πήλινος λουτήρας και ένα τετράγωνο κιονόκρανο με βαθμίδες και κέρατα Αμάλθειας, τα τελευταία αιγαιακής μάλλον επίδρασης.

Η ακριβής χρονολόγηση του πρώτου ιερού γύρω στο 1200 π.Χ. εύκολα μπορεί να συνδεθεί με τον μύθο του Αρκάδος Αγαπήνορος, ο οποίος, σύμφωνα με τον Παυσανία[675], μετά την άλωση της Τροίας παρασυρμένος μαζί με το ναυτικό του από τρικυμία έφθασε στην Κύπρο, όπου

> *Πάφου… ἐγένετο οἰκιστὴς καὶ τῆς Ἀφροδίτης κατεσκευάσατο ἐν Παλαιπάφῳ τὸ ἱερόν.*

Ο διαχωρισμός της γνωστής ήδη από τον Όμηρο[676] Πάφου από την Παλαίπαφο για πρώτη φορά στον Στράβωνα[677], όπου οι δύο πόλεις έχουν απόσταση μεταξύ τους 60 στάδια, και αργότερα στο προαναφερθέν χωρίο του Παυσανία, οδήγησε τους νεότερους μελετητές στην ταύτιση της Πάφου του Αγαπήνορος με τη Νέα Πάφο. Όμως, οι αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή της Νέας Πάφου δεν δείχνουν κατοίκησή της πριν από την κλασσική περίοδο[678].

---

[671] Ομ. *Ἰλ.* Ξ 217: *πάρφασις, ἥ τ᾽ ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων.*

[672] Ησύχ. σ.λ. *γῆς ὀμφαλός· ἡ Πάφος. καὶ Δελφοί.* Η Πάφος κατέστη ομφαλός της γης, όπως οι Δελφοί, είτε λόγω της παγκόσμιας λατρείας της Αφροδίτη είτε διότι το άγαλμά της έμοιαζε με ομφαλό· βλ. *ΑΚΕΠ* Β΄ αρ. 12.14.

[673] Για το ιστορικό και τα αποτελέσματα των ανασκαφών στο ιερό της Παλαιπάφου, βλ. Maier – Karageorghis, *Paphos* 81 κε.· μια σύντομη και περιεκτική αναφορά κάνει η Karagheorgis J., *RoSaPa* 160 κε.

[674] Βλ. κατωτ. εικ. 2, 3, και 4.

[675] Παυσ. 8.5.2.

[676] Για τις αρχαίες πηγές σχετικά με την Πάφο, βλ. James 175 κε.· Schmidt σ.λ. *Paphos*, *RE* XVIII.3 (1949) 938-964· κυρίως *ΑΚΕΠ* Α΄- Ε΄ με πλήθος παραπομπών και σχολίων.

[677] Στράβ. 14.6.3. Στον Πλίνιο (*Nat. hist.* 5.130) είναι σαφής η διάκριση *Neapaphos – Palaepaphos*.

[678] Catling, ''The Late Cypriote Period and the Foundation Legends'', *CAH* II.2, σ. 216.

Επομένως, ο Κινύρας και ο Αγαπήνωρ πρέπει να συνδεθούν με την ίδια πόλη, την Παλαίπαφο. Ο μύθος του Αγαπήνορος δεν αναιρεί και την πιθανότητα ενός προγενέστερου ιερουργού μιας ήδη καθιερωμένης λατρείας της γονιμότητας[679]. Όπως δείχνουν τα χαλκολιθικά ευρήματα από την Παλαίπαφο —κατά ένα μεγάλο μέρος τους ανακαλύφθηκαν στην τοποθεσία του ιερού— ήδη από την 3η χιλιετία επικρατούσε η λατρεία των δυνάμεων της γονιμότητας, τις οποίες συμβόλιζε μια γυναίκα που γεννούσε[680]. Η μη ανεύρεση ακόμη ενός παλαιότερου ιερού δεν αποκλείει την πιθανότητα ο Κινύρας να αντιπροσωπεύει αυτήν την αυτόχθονη λατρεία, συνδυασμένη με επιλεγμένα ανατολικά και αιγαιακά χαρακτηριστικά και ο Αγαπήνωρ την προσαρμογή της από τους Έλληνες μέσω της ανέγερσης ενός μνημειώδους ιερού[681]. Μάλιστα, κατά τον Χατζηιωάννου, πρέπει να εννοήσουμε ότι το ιερό του Κινύρα καταστράφηκε από τις μάχες και τις πυρκαγιές που έγιναν κατά την κατάληψη της πόλης από τους Αχαιούς και την εκδίωξη των Ετεοκυπρίων προς την Αμαθούντα[682].

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το θέμα της καταγωγής του Κινύρα παρουσιάζουν οι αρχαιολογικές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή της Παλαιπάφου, διότι αυτές, κατά κύριο λόγο, μπορούν να επιβεβαιώσουν ή να διαψεύσουν την ιστορικότητα του μύθου του.

Ο ευρύτερος αρχαιολογικός χώρος της Παλαιπάφου απλώνεται στη θέση του σημερινού χωριού Κούκλια και σε διάφορες τοποθεσίες στα περίχωρά του[683]. Οι ανασκαφές ξεκίνησαν το 1888, κατόπιν στα 1950-1955 από τη βρετανική αποστολή, ενώ από το 1966 και εξής τη σκυτάλη πήρε η γερμανοελβετική αποστολή του Maier, παράλληλα με έρευνες που διενεργήθηκαν από μια καναδική αποστολή[684] και τον Καραγιώργη[685]. Σποραδικά ευρήματα ανάγουν την κατοίκηση του ευρύτερου χώρου στα χαλκολιθικά χρόνια που πρέπει να υπήρξε ένα σημαντικό κέντρο, όπως μαρτυρεί μια πλούσια νεκρόπολη στη Σουσκιού και επίσης κάποια ερείπια στα περίχωρα και στην ίδια την τοποθεσία που βρισκόταν το μετέπειτα ιερό της Αφροδίτης. Το σημαντικό στοιχείο που ήδη επισημάναμε είναι ότι αυτός ο πολιτισμός της 3ης χιλιετίας διακατεχόταν από τη λατρεία της Μεγάλης Μητέρας, θεάς της γονιμότητας[686]. Ύστερα από ένα κενό κάποιων αιώνων, τάφοι του 16ου αι. π.Χ. μαρτυρούν την κατοίκηση του χώρου που θα συνεχιστεί αδιάκοπη μέχρι τα τέλη των μεσαιωνικών χρόνων. Για την ίδια την πόλη των Κουκλίων τα αρχαιολογικά δεδομένα είναι σχεδόν ανύπαρκτα, ενώ τα περισσότερα στοιχεία προκύπτουν από την ανασκαφή φρεάτων και εκτεταμένων νεκροπόλεων στα

---

679 Βλ. κατωτ. εικ. 5, 6.

680 Maier – Karagheorgis, ό.π. (σημ. 673) 30, 34 και 102.

681 Βλ. Maier, *KinyrAgap* 311-320, κυρίως 319, όπου εκφράζεται η άποψη ότι από τις δύο μυθικές προσωπικότητες, ο Κ. με όλο το ανατολικό παρελθόν του αντιπροσωπεύει την ύπαρξη της προελληνικής πόλης· ο Αγαπήνωρ αντιπροσωπεύει ένα γεγονός που κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί, τον ερχομό δηλαδή των Ελλήνων στην Παλαίπαφο.

682 *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 133.

683 Maier – Karagheorgis, ό.π. (σημ. 673) 50 κε.· βλ. εικ. 13.

684 Βλ. Wriedt – Rupp.

685 Βλ. Karageorghis, *Skales.*

686 Peltenburg, *BeReCy* κυρίως 117-120· Karageorghis J., *ChReCy* 22-3, καθώς και την παλαιότερη μονογραφία της *GDCy.*

περίχωρα[687]. Σημαντικά νεκροταφεία της Ύστερης Χαλκοκρατίας ή Υστεροκυπριακής περιόδου (1650/1600-1050 π.Χ.) ανεσκάφησαν στις τοποθεσίες Καμίνια, Ευρετή, Ασπρογή, Σκάλες κ.α. Από λαξευτούς τάφους με μικρό λακκοειδή δρόμο ήρθαν στο φως εκπληκτικά δείγματα κεραμεικής, χρυσοχοΐας, ελεφαντουργίας, σφραγιδογλυφίας και μεταλλουργίας.

Τα ταφικά ευρήματα της Παλαιπάφου, στο σύνολό τους, μαρτυρούν εύγλωττα την παρουσία Μυκηναίων και Κρητών, τις σχέσεις με την Ανατολή (κυρίως Συρία – Φοινίκη) και τον πλούτο της περιοχής. Τα συγκεκριμένα στοιχεία είναι άκρως ενδιαφέροντα για την έρευνά μας, εφ᾽ όσον συνάδουν με τα όσα γνωρίζουμε για τον Κινύρα.

Ειδικότερα, από τον 15ο αι. π.Χ. πρέπει να υπήρχε ένα σημαντικό κτήριο στην περιοχή της Παλαιπάφου, προφανώς τοπικού χαρακτήρα, στο οποίο οι εισαγωγές μυκηναϊκών κεραμεικών μαρτυρούν κάποιες αρχικά σποραδικές σχέσεις με το κρητομυκηναϊκό κόσμο που κορυφώθηκαν στο τέλος του 13ου αι. και στον 12ο αι. π.Χ., χρονολογία που αντιστοιχεί στην άφιξη των Μυκηναίων και των Κρητών αποίκων[688]. Στο πλαίσιο αυτό, η ομηρική διήγηση για τις σχέσεις του Κινύρα και των Αχαιών και το δώρο του πρώτου προς τον Αγαμέμνονα δεν φαντάζει καθόλου εξωπραγματική.

Οι σχέσεις της Παλαιπάφου με την Ανατολή μαρτυρούνται από την εισαγωγή αντικειμένων από φαγεντιανή και κυλινδρικών σφραγιδόλιθων, αλλά επίσης και από την παρουσία εργαστηρίων κατεργασίας ελεφαντοστού, παρόμοιων με τα συριακά και παλαιστινιακά εργαστήρια[689]. Η ανακάλυψη των εργαστηρίων ελεφαντουργίας ανατολικής έμπνευσης μάς φέρνει στον νου τον μύθο του Πυγμαλίωνος, εκείνου του μυθικού βασιλιά της Πάφου, φοινικικής ή κυπριακής καταγωγής, που είχε ερωτευτεί το ελεφάντινο άγαλμα που ο ίδιος είχε φιλοτεχνήσει[690]. Αναφερθήκαμε παραπάνω στις νεότερες μελέτες[691] που έγιναν πάνω στο κεραμεικό υλικό των ταφών από την περιοχή της Παλαιπάφου, οι οποίες μαρτυρούν την έντονη φοινικική παρουσία στην περιοχή, τουλάχιστον από τον 11ο αι. π.Χ. και όχι από τον 9ο αι., οπότε συνήθως χρονολογείται η φοινικική εξάπλωση στην Κύπρο. Σε αυτό το υλικό περιλαμβάνεται και εκείνη η ανδρική φιγούρα του λυριστή πάνω σε άλογο[692], με την οποία έχουμε παρομοιάσει αυτό που πιθανότατα συμβόλιζε ο ίδιος ο Κινύρας[693].

Ο μεγάλος πλούτος της περιοχής διαφαίνεται, κυρίως, από έναν τάφο της *Ευρετής* του 13ου/12ου αι. π.Χ. που περιείχε 28 χρυσά στολίδια, αργυρά και ορειχάλκινα κύπελλα, εγχειρίδια, θραύσματα από έναν καθρέφτη, καθώς και αντικείμενα από ελεφαντόδοντο, ανάμεσα στα οποία η περίφημη λαβή του καθρέφτη που είναι διακοσμημένη με έναν άντρα που μάχεται με λιοντάρι[694]. Μάλιστα, ο τάφος αυτός θεωρείται ο πλουσιότερος από τους υπόλοιπους της ίδιας

---

[687] Μαντζουράνη 166.
[688] Karageorghis J., *RoSaPa* 162.
[689] Maier – Karageorhis, ό.π. (σημ. 673) 67 κε.
[690] Βλ. ανωτ. σ. 77 κε.
[691] Bikai 31-37· Karageorghis, *CyNE* 715· βλ. ανωτ. σ. 126.
[692] Karageorghis, *Skales* 90 αρ. 2 εικ. 73.
[693] Voyatzis 161.
[694] Maier – Karageorghis, ό.π. (σημ. 689)· βλ. κατωτ. εικ. 14.

εποχής, οι οποίοι έχουν ανακαλυφθεί σε ολόκληρη την Κύπρο. Είναι ενδεικτικό, επίσης, της οικονομικής ευμάρειας της περιοχής ότι μόνο στην Ευρετή βρέθηκαν 5000 θραύσματα οστών ζώων και ότι το κρέας του άγριου ελαφιού αποτελούσε τη βάση της διατροφής των κατοίκων της. Επομένως, εκείνη η φήμη του παροιμιώδους πλούτου του Κινύρα και εκείνη της ενασχόλησής του με τη μεταλλουργία δεν αποδεικνύονται ασύμβατες με την ευμάρεια και το υψηλό βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο της αρχαίας Πάφου.

Τα ανωτέρω τεκμήρια καταδεικνύουν τον πλούτο και τη σπουδαιότητα της Παλαιπάφου, ιδιαίτερα κατά τα χρόνια 1325-1050 π.Χ. της Ύστερης Χαλκοκρατίας (ΥΚ ΙΙΒ-ΙΙΙΒ). Το ότι δεν ανευρέθηκε ακόμη ένα παλαιότερο ιερό της Αφροδίτης που να χρονολογείται πριν το 1200 π.Χ. ή δεν αναδείχθηκαν τα ερείπια μιας λαμπρής πόλης δεν αναιρούν τον μύθο του Κινύρα, εφ᾽ όσον τα ανευρεθέντα στοιχεία επιτρέπουν την ύπαρξή ενός αυτόχθονος βασιλιά-ιερέα πριν την άφιξη των Ελλήνων. Επομένως, δεν καταλαβαίνουμε γιατί ορισμένοι μελετητές θέλουν τον Κινύρα Ανατολίτη ή Αμαθούσιο ή προερχόμενο από την Έγκωμη, αποκλείοντας a priori τον ίδιο τον τόπο, με τον οποίο τον συνέδεσε η μυθική παράδοση.

Η υπόθεσή μας έχει να κάνει με δύο εξ ίσου πιθανές εκδοχές: ή ο Κινύρας να αποτελεί μια καθαρά αυτόχθονη μορφή της Παλαιπάφου που συνένωσε στο έργο του τα υπάρχοντα γηγενή, δηλαδή τα ετεοκυπριακά[695], με τα ξενόφερτα στοιχεία (αιγαιακά, ελληνικά, ανατολικά)· ή να είναι γόνος μιας γενιάς μεταναστών σημιτικής προέλευσης που γεννήθηκε και ανατράφηκε στην περιοχή και έτσι μπόρεσε να αφομοιώσει καλύτερα τα πατρογονικά με τα ντόπια στοιχεία. Για τη δεύτερη από τις δύο εκδοχές συνηγορούν το σημιτικής προέλευσης όνομά του και τα εμφανή ανατολικά στοιχεία του μύθου του. Συμπερασματικά, είτε δεχτούμε την πρώτη είτε τη δεύτερη εκδοχή, η Πάφος ως γενέτειρα του Κινύρα φαντάζει μια ισχυρή υπόθεση που συνάδει εκπληκτικά με τη μυθική παράδοση και τη λειψή, έστω, αρχαιολογική τεκμηρίωση και γι᾽ αυτό μπορεί να θεωρηθεί, στην παρούσα φάση των ερευνών, η πλέον πιθανή από τις λοιπές υποψήφιες πατρίδες.

[695] Για τη μακραίωνη παρουσία του ετεοκυπριακού στοιχείου στην Παλαίπαφο, όπως αυτή τεκμαίρεται μέσα από τις συλλαβογραφικές επιγραφές, βλ. Masson – Mitford 10.

V. ΚΙΝΥΡΑΣ ΚΑΙ ΑΧΑΙΟΙ

1. Οι Αχαιοί στην Κύπρο

Είναι διαπιστωμένο από τα αρχαιολογικά ευρήματα και τις ανατολικές πηγές πως η Κύπρος (Αλασία), κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, διανύει περίοδο πλούτου και ακμής και διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Από τον 16ο αι. π.Χ. και μετά ανθούν οι εμπορικές σχέσεις της Κύπρου με το Αιγαίο. Από την επαφή Κυπρίων και Μινωιτών λίγο αργότερα στην κοσμοπολίτικη Ουγκαρίτ υιοθετήθηκε από τους πρώτους η Κυπρομινωική γραφή, μια μορφή Γραμμικής Α που δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί ακόμα[696]. Στην ίδια πόλη είχαν ιδρύσει αποικίες *οι* Αλασιώτες αλλά και οι Μυκηναίοι, οι οποίοι γύρω στα 1400 π.Χ. καταφθάνουν και στην Κύπρο που ήταν ένα ιδανικός σταθμός για την οικονομική εξάπλωσή τους λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αλλά και ένας ιδιαίτερα πλούσιος τόπος λόγω του χαλκού[697].

Το καίριο ζήτημα που απασχόλησε τους νεότερους ερευνητές είναι αν οι Μυκηναίοι ίδρυσαν, κατά την πρώτη άφιξή τους στην Κύπρο, αποικίες ή αν οι σχέσεις τους ήταν μόνο εμπορικές. Οι τελευταίες ανασκαφές δεν δίνουν στοιχεία που να πιστοποιούν μυκηναϊκό αποικισμό μεταξύ του 14ου-13ου αι. π.Χ. Ειδικότερα, κατά το διάστημα αυτό, παρατηρούνται στις παράλιες κυπριακές πόλεις των νότιων και των ανατολικών ακτών αφίξεις, κυρίως, εμπόρων και τεχνιτών. Είναι ενδεικτικό, πάντως, ότι τους χρόνους αυτούς τα γενικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του κυπριακού πολιτισμού παραμένουν αμετάβλητα.

Περί τα τέλη του 13ου αι., όμως, σημειώνονται σοβαρές αλλαγές που δημιουργούν τη βεβαιότητα ότι γύρω στο 1230 έγινε η εγκατάσταση των πρώτων Μυκηναίων αποίκων στην Κύπρο. Ένα δεύτερο κύμα αποίκων φθάνει στις αρχές του 12ου αι. και ακολουθεί στα μέσα του ίδιου αιώνα το τρίτο κύριο ρεύμα των Ελλήνων μεταναστών[698]. Οι άποικοι προερχόμενοι κυρίως από την Αχαΐα, τη Λακωνία, την Αρκαδία, την Αργολίδα, και την Κρήτη και φέρνοντας μαζί τους τη γλώσσα τους, τη θρησκεία και τον πολιτισμό τους εγκαθίστανται μόνιμα πλέον στην Έγκωμη, στο Κίτιο, στο Κούριο, στο Ιδάλιο, στην Παλαίπαφο, στη Μόρφου, στη Σαλαμίνα και αλλού.

Το ότι οι Αχαιοί οικιστές από τα τέλη του 13ου αι. ως τα μέσα του 11ου αι. π.Χ. άλλαξαν ριζικά τη φυσιογνωμία της Κύπρου αποτελεί γεγονός αναμφισβήτητο, παρ᾽ όλο που οι πραγματικές συνθήκες του ελληνικού αποικισμού δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθούν απολύτως σήμερα. Το πανάρχαιο τοπωνύμιο *Ἀχαιῶν ἀκτή* στη βόρεια ακτή της Καρπασίας προσδιορίζει τον τόπο, όπου φαίνεται ότι

---

[696] Βλ. ανωτ. σ. 35 και σημ. 89.

[697] *ΙΕΕ* Α΄.340-341.

[698] Για τα ρεύματα του ελληνικού αποικισμού στην Κύπρο, βλ. Hill 82 κε.· Catling, ''Cyprus in the Late Bronze Age'', *CAH* II.2, σσ. 188-216· *ΙΕΕ* Α΄.269 κε., Β΄.25 κε. και 358 κε.· Καραγιώργης, *Αρχ. Κύπρος* 58 κε., *ΠΕλλΚ* 9 κε. και *Κύπρ.* 71 κε.· *ΑΚυΓ*[1] 55 κε.

συνήθως αποβιβάζονταν οι Έλληνες άποικοι. Το προσδιοριστικό *Ἀχαιῶν* πρέπει να υποδηλώνει γενικά τους Έλληνες —άσχετα με την πόλη καταγωγής τους— και όχι αποκλειστικά τους κατοίκους της Αχαΐας, από όπου είναι γεγονός ότι προήλθε ένα μεγάλο κύμα οικιστών περίπου στις αρχές του 11ου αι. [699]. Τούτο συμπεραίνεται από το ότι η *Ἀχαιῶν ἀκτή* συνδέεται συχνά και με τον Τεύκρο τον Τελαμώνιο, τον οικιστή της κυπριακής Σαλαμίνος[700]. Πολλές ονομασίες κυπριακών πόλεων —με πιο εύγλωττο παράδειγμα αυτό της Σαλαμίνος— και πολλών μικρότερων οικισμών θυμίζουν ακόμη και σήμερα την προέλευση τους από αντίστοιχα ελληνικά τοπωνύμια[701].

Στους ελληνικούς μύθους διατηρήθηκε η ανάμνηση του αποικισμού της Κύπρου στους μετά τον Τρωικό πόλεμο χρόνους, δηλαδή της άφιξης του δεύτερου και του τρίτου κύματος των μεταναστών[702]. Οι αναφορές αυτών των παραδόσεων ήδη από συγγραφείς, όπως ο Πίνδαρος και ο Ευριπίδης, δείχνουν ότι οι οικιστικοί μύθοι είναι παλαιότατοι και πολύ γνωστοί, ιδίως αυτός του Τεύκρου[703]. Σύμφωνα με την εκτενή αναφορά του Λυκόφρονος[704] στις σχετικές παραδόσεις (κατά τρόπο δυσνόητο και αινιγματικό και χωρίς να διευκρινίζεται ποιες πόλεις οικίζουν) εκτός από τον Σαλαμίνιο ήρωα τέσσερις ακόμη ήρωες θα φθάσουν στην Κύπρο: ο Αγαπήνωρ, ο Ακάμας, ο Κηφεύς και ο Πράξανδρος. Για τον Αρκάδα Αγαπήνορα και τη σύνδεσή του με την Παλαίπαφο έγινε ήδη λόγος[705]. Από άλλες πηγές[706] μαθαίνουμε ότι ο Ακάμας και ο αδελφός του Δημοφών, γιοι του Θησέως, μαζί με τον Φάληρο, ιδρύουν την Αίπεια που μετονομάστηκε αργότερα από τον βασιλιά Φιλόκυπρο σε Σόλους προς τιμή του Αθηναίου νομοθέτη Σόλωνος για την εκεί επίσκεψή του. Ο Κηφεύς από την Αχαΐα ιδρύει την Κερύνεια που ονομάστηκε έτσι από την ομώνυμη αχαϊκή πόλη και ο Λακεδαιμόνιος Πράξανδρος ιδρύει τη γειτονική Λάπηθο. Επίσης αναφέρονται ως οικιστές ο Φείδιππος, ο Γόλγος από τη Σικυώνα που ίδρυσε του Γόλγους, ο Χύτρος τους Χύτρους, ο Χαλκήνωρ που ίδρυσε το Ιδάλιο. Τέλος, το Κούριο θεωρείται κτίσμα των Αργείων.

Βεβαίως, η ερμηνεία των σχετικών μύθων πρέπει να γίνεται με τη δέουσα προσοχή, γιατί υπάρχει η πιθανότητα ο μύθος να δημιουργήθηκε αργότερα για να εξυπηρετήσει κάποια πολιτική σκοπιμότητα. Πάντως, η αρχαιολογική έρευνα σε πολλές από τις προαναφερθείσες περιοχές (Σαλαμίς, Παλαίπαφος, Κούριο κ.ά.) απέδειξε, κατά τρόπο εντυπωσιακό, ότι πίσω από τους οικιστικούς αυτούς μύθους υπάρχει ιστορικός πυρήνας. Όσο για τον τρόπο διείσδυσης των Ελλήνων στο κυπριακό έδαφος, οι έρευνες δεικνύουν ειρηνικά και όχι βίαια μέσα επιβολής τους.

---

[699] Βοσκός, *Μορφώ* 23-5· *ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 93.

[700] Στράβ. 14.6.3: *Ἀχαιῶν ἀκτή, ὅπου Τεῦκρος προσωρμίσθη πρῶτον ὁ κτίσας Σαλαμῖνα τὴν ἐν Κύπρῳ, ἐκβληθείς, ὥς φασιν, ὑπὸ τοῦ πατρὸς Τελαμῶνος.*

[701] Για τα κυπριακά τοπωνύμια και τη σχέση τους με αντίστοιχα ελληνικά, βλ. Μενάρδος, *Τοπωνυμικόν· ΑΚΕΠ* Ε' αρ. 131 κε.· Βοσκός, *Μορφώ* 21 κε.

[702] Ο Βαρβούνης, *ΜΛΜ* 27 κε., κατατάσσει τους μύθους σχετικά με τον εποικισμό της Κύπρου στους ιστορικούς τοπικούς-κυπριακούς μύθους.

[703] Το *Πάρ. μάρμ.* 2.41-42 τοποθετετεί χρονολογικά την ίδρυση της Σαλαμίνος στο 1202/1 π.Χ. (έκδ. Müller, *FHG* I.546).

[704] Λυκόφρ. 479-85.

[705] Βλ. ανωτ. σσ. 136-7.

[706] Για τους οικιστικούς μύθους της Κύπρου, βλ. *ΑΚΕΠ* Α' αρ. 20-27 και Ε' αρ. 131-139· Gjerstad, *CCyGL*· Catling, ό.π. (σημ. 698) 215-216· Maier, *GECy* 299 κε.· Βοσκός, *Μορφώ* 21 κε.

Έχει παρατηρηθεί, επίσης, ότι οι Αχαιοί άποικοι μπορεί να μη προχωρούσαν στην ίδρυση νέων πόλεων, προτιμώντας την εγκατάσταση στις παλαιότερες πόλεις και τον σταδιακό εξελληνισμό τους[707].

Οι σχέσεις των Μυκηναίων ειδικότερα με την περιοχή που αποτελεί κατά κύριο λόγο το επίκεντρο του ενδιαφέροντός μας, την Παλαίπαφο, χρονολογούνται περίπου από τα τέλη του 15ου αι. και το πρώτο μισό του 14ου αι. π.Χ. (ΥΚ ΙΙΑ). Αυτό συμπεραίνεται από το παλαιότερο δείγμα μυκηναϊκής κεραμεικής στη συγκεκριμένη περιοχή, ένα λεπτό θραύσμα που βρέθηκε κοντά στο ιερό και απεικονίζει γυναίκα ντυμένη με τη μινωική μόδα[708]. Όπως σημειώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο[709], οι νεότερες έρευνες αναδεικνύουν την ευρύτερη περιοχή της Παλαιπάφου σε ένα πλούσιο και ισχυρό κέντρο της Κύπρου της Ύστερης Εποχής του Χαλκού που είχε καλλιεργήσει εμπορικές σχέσεις με τον μυκηναϊκό και τον ανατολικό κόσμο. Αναφέρθηκε, ακόμη, ότι υπήρχε ήδη από τον 15ο αι. ένα σημαντικό κτήριο, προφανώς τοπικού χαρακτήρα, στο οποίο οι εισαγωγές μυκηναϊκών κεραμεικών μαρτυρούν κάποιες αρχικά σποραδικές σχέσεις με τον μυκηναϊκό κόσμο που γίνονταν στενότερες με την πάροδο των χρόνων[710]. Από τις αρχές του δεύτερου μισού του 14ου αι. ο αριθμός των εισαγόμενων κεραμεικών αυξάνεται αισθητά και κορυφώνεται τον 13ο αι. Είναι ενδεικτικό ότι 343 αγγεία και θραύσματα μυκηναϊκής τεχνοτροπίας τοποθετούνται στο χρονικό διάστημα 1300-1200 (ΥΚ ΙΙΒ-ΙΙΓ). Προς τα τέλη του 13ου αι., μάλιστα, φαίνεται πως ανθίζει και μια σχολή ντόπιων αγγειογράφων που δημιουργούν κατά τον μυκηναϊκό τρόπο[711].

Μολονότι τα υπάρχοντα ευρήματα προέρχονται κυρίως από τάφους και πηγάδια και θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν πολύ προσεκτικά για την εξαγωγή επακριβών χρονολογήσεων[712], δεν θα ήταν παράλογο να θεωρήσουμε ότι από τον 13ο αι. έχουμε πραγματική παρουσία Μυκηναίων στην Παλαίπαφο ως αποίκων, γεγονός που παρατηρείται σαφέστερα κατά τους δύο αμέσως επόμενους αιώνες. Εδώ να προσθέσουμε ένα ακόμη αρχαιολογικό τεκμήριο που αποδεικνύει την παλαιότατη παρουσία Μυκηναίων αποίκων στην περιοχή: την ανακάλυψη στις ακτές της Πάφου —στη θέση Μάα-Παλαιόκαστρο— μιας μικρής οχυρωμένης πόλης που ιδρύθηκε από τους Αχαιούς αποίκους στα τέλη του 13ου αι. π.Χ[713]. Όσον αφορά πάλι τον οικιστικό μύθο για τον αρκαδικό οικισμό της Παλαιπάφου από τον Αγαπήνορα και για την πιθανή ιστορικότητά του έγινε ήδη λόγος[714]. Επίσης έχουμε αναφερθεί και στην αρχαιότερη μαρτυρία της Ελληνικής στην Κύπρο, στη

---

[707] *ΙΕΕ* Α΄.352.

[708] Maier – Karageorghis, *Paphos* 55.

[709] Βλ. ανωτ. σ. 137 κε.

[710] Karageorghis J., *RoSaPa* 162.

[711] Maier – Karageorghis, ό.π. (σημ. 708).

[712] Καραγιώργης, *ΠΕΛΛΚ* 23.

[713] Maier – Karageorghis, (ό.π. σημ. 708) 80. Η συγκεκριμένη θέση, σύμφωνα με την αρχαιολογική μαρτυρία, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και αυτή ως «Αχαιών ακτή», αφού εδώ προσορμίστηκαν μερικοί από τους πρώτους Αχαιούς πρόσφυγες· βλ. Βοσκός, *Μορφώ* 44 σημ. 14.

[714] Βλ. ανωτ. σσ. 136-7.

μορφή της Αρκαδοκυπριακής[715], από τον χάλκινο οβελό του 1050 π.Χ. που βρέθηκε σε τάφο των Σκαλών της Παλαιπάφου και δίνει τη γενική του ελληνικού ονόματος *Ὀφέλτης*: *Ὀφέλταυ* (αντί *–αο*)[716].

Το σημαντικό στοιχείο που συνάγεται από την παράθεση των ανωτέρω τεκμηρίων είναι ότι ο Κινύρας φέρεται από τους μύθους να έζησε σε έναν τόπο (Παλαίπαφος) που διατηρούσε από παλιά στενές σχέσεις με τον ελληνικό κόσμο, σχέσεις που ξεκίνησαν αρχικά από το οικονομικό επίπεδο, εξελίχθηκαν με την πάροδο των χρόνων σε πιο σύνθετους ανθρώπινους και πολιτιστικούς δεσμούς και οδήγησαν σταδιακά στον πλήρη εξελληνισμό του. Η φερόμενη, κυρίως μέσα από την ομηρική διήγηση, ως εποχή του, δηλαδή το δεύτερο ήμισυ του 13ου αι. (αν υιοθετήσουμε τη συνήθη χρονολόγηση του Τρωικού περίπου στα 1200), μολονότι δεν είναι ακόμη η εποχή της αθρόας εγκατάστασης των Αχαιών αποίκων στην Κύπρο, εναρμονίζεται χρονολογικά με την πρώτη φάση και την αρχή της δεύτερης φάσης της άφιξης των Ελλήνων μεταναστών.

2. Η ομηρική διήγηση

2.1 Κινύρας και Αγαμέμνων

Ο Κινύρας αναφέρεται άπαξ στο Λ της *Ἰλιάδος* με αφορφή την περιγραφή της χάλκινης αρματωσιάς του Αγαμέμνονος, μετά τη διάθεση για πόλεμο που προκάλεσε στους Αχαιούς η σταλμένη από τον Δία θεότητα της μάχης, η Έρις. Κατά πρώτον, ο Ατρείδης ενδύθηκε τις ωραίες περικνημίδες του, κατά δεύτερον τον λαμπρό θώρακά του, στη συνέχεια πέρασε το χρυσοκάρφωτο σπαθί στους ώμους του και την ασημένια θήκη στη μέση του και ύστερα πήρε την πολυδαίδαλη ασπίδα με τον αργυρό τελαμώνα, την περικεφαλαία και τα δύο δόρατα. Για το δεύτερο και πολύ σημαντικό στοιχείο του οπλισμού του ήρωα, ο Όμηρος, αφού αναφέρει πρώτα σε τέσσερις στίχους την προέλευσή του από τον Κύπριο Κινύρα ως δώρο φιλοξενίας προς τον Αγαμέμνονα λίγο πριν την αρχή της εκστρατείας, περιγράφει με θαυμασμό τα πολύτιμα υλικά της κατασκευής του και τα πολύπλοκα σχέδια που απεικονίζονται πάνω του σε μια «έκφραση» πέντε στίχων.

Πριν ασχοληθούμε διεξοδικά με την περιγραφή του θώρακα και την πιθανή σχέση που μπορεί να είχε αυτό το περίτεχνο έργο με τη φημισμένη κυπριακή μεταλλουργία και τον ίδιο τον Κινύρα, ας εξετάσουμε αναλυτικότερα τους προτασσόμενους της περιγραφής στίχους[717]:

δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνε,

---

[715] Οι Αρκάδες και οι Κύπριοι διασώζουν την Αχαϊκή (Μυκηναϊκή) που εκτόπισαν οι Δωριείς από το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου. Στην Κύπρο η διάλεκτος με τη μορφή της Κυπροσυλλαβικής γραφής συνεχίζεται αδιάλειπτα μέχρι το 217 π.Χ. Ακόμη και στη σημερινή κυπριακή διάλεκτο είναι εκπληκτική η επιβίωση πανάρχαιων γλωσσικών στοιχείων· βλ. *ΑΚυΓ*[1] 67 και σημ. 26.

[716] Βλ. ανωτ. σ. 35 σημ. 89, σ. 67.

[717] Ομ. *Ἰλ.* Λ 19-23.

τόν ποτέ οἱ Κινύρης δῶκε ξεινήϊον εἶναι.
πεύθετο γὰρ Κύπρονδε μέγα κλέος, οὕνεκ᾽ Ἀχαιοὶ
ἐς Τροίην νήεσσιν ἀναπλεύσεσθαι ἔμελλον·
τοὔνεκά οἱ τὸν δῶκε χαριζόμενος βασιλῆϊ.

Στον στίχο 20 πληροφορούμαστε ότι ο Κινύρης κάποτε χάρισε τον θώρακα σαν δώρο φιλοξενίας στον Αγαμέμνονα (εννοείται από το *οἱ*). Έχουμε ήδη παρατηρήσει ότι η απουσία του πατρωνύμου ή άλλων γενεαλογικών πληροφοριών για έναν άπαξ αναφερόμενο δεν συνηθίζεται στον Όμηρο, εκτός και αν είναι ένα ασήμαντο πρόσωπο ή αντίθετα ένας πασίγνωστος μέσα από την παλαιότερη παράδοση ήρωας[718]. Ο Κινύρας δεν ανήκει βεβαίως στην πρώτη περίπτωση, αφού το γεγονός και μόνο ότι ο αρχηγός του ελληνικού στρατού αγωνίζεται με έναν θώρακα χαρισμένο από εκείνον, δίνει το μέτρο της υπόληψης και της εξέχουσας θέσης του. Ο χρονικός προσδιορισμός αυτής της χειρονομίας εκ μέρους του Κινύρα, μολονότι αόριστος στον συγκεκριμένο στίχο (*ποτέ*), καθίσταται σαφής στους αμέσως επόμενους στίχους.

Αυτά, όμως, που προβληματίζουν τον μελετητή είναι οι λέξεις *δῶκε* και *ξεινήϊον*. Το ρήμα *δῶκε* εδώ μπορεί να σημαίνει «έδωσε ανά χείρας», αλλά μπορεί να σημαίνει και «χάρισε ή προσέφερε κατόπιν αποστολής»[719]. Το επίθετο *ξεινήϊον* είναι ο ιωνικός και επικός τύπος του *ξένιος* και σημαίνει «αυτός που ανήκει σε φίλο ή ξένο»[720]. Στον Όμηρο απαντά συνήθως η πλήρης φράση *ξεινήϊα δῶρα* ή μόνο του το επίθετο *ξεινήϊον*, *ξεινήϊα* στον ενικό και στον πληθυντικό του ουδετέρου γένους αντίστοιχα. Εδώ μπορεί να σημαίνει «δώρο του φιλοξενούντος, το οποίο δόθηκε στον απερχόμενο φιλοξενηθέντα» ή γενικά «δώρο φιλίας ή φιλοξενίας».

Επομένως, δύο είναι οι δυνατές ερμηνείες ολόκληρου του στίχου: Ή ο Κινύρας να φιλοξένησε τον ίδιο τον Αγαμέμνονα στην Κύπρο και να του χάρισε τον θώρακα χέρι με χέρι ή ο Κινύρας να φιλοξένησε κάποιους απεσταλμένους του Αργείου βασιλιά και να του έστειλε μέσω αυτών το πολύτιμο δώρο του προς έκφραση της φιλίας του. Το μόνο σίγουρο, πάντως, από τα συμφραζόμενα είναι ότι οι Αχαιοί δέχτηκαν τη φιλοξενία και τα φιλικά δώρα του Κινύρα. Η αοριστία της ομηρικής αναφοράς στον εν λόγω στίχο φαίνεται, επίσης, πως αποτέλεσε τον καμβά, πάνω στον οποίο εξυφάνθηκαν και οι μεταγενέστερες παραδόσεις, άλλες παρουσιάζοντας τον Αγαμέμνονα αυτοπροσώπως στην Κύπρο, άλλες μιλώντας για απεσταλμένους του[721].

Οι στίχοι 21-2 είναι λίαν σημαντικοί, αφού σε αυτήν την πρώτη και μοναδική αναφορά του ποιητή στον Κινύρα δίνονται ο τόπος και ο χρόνος της ζωής και της δράσης του, καθώς και ο ακριβής χρόνος της κυπριακής φιλοξενίας και της προσφοράς του θώρακα προς τον Αγαμέμνονα: είχε δηλαδή φθάσει ως την Κύπρο η μεγάλη είδηση πως οι Αχαιοί σκόπευαν σε λίγο να πλεύσουν με τον στόλο τους

---

[718] Βλ. ανωτ. σ. 26 και σημ. 48.

[719] Η πρώτη σημασία του ρ., ήδη από τον Όμηρο, είναι δίνω, δωρίζω, χαρίζω, περιλαμβανομένης πάντοτε της ιδέας του δώρου, σε αντίθεση με το *ἀποδίδωμι·* βλ. LSJ⁹ σ.λ. *δίδωμι*.

[720] LSJ⁹ σ.λλ. *ξεινήϊον*, *ξένιος*.

[721] Για τις παραδόσεις αυτές θα ακολουθήσει ιδιαίτερος λόγος παρακάτω, σ. 152 κε.

για την Τροία. Βρισκόμαστε, λοιπόν, στην Κύπρο λίγο πριν από το ξεκίνημα της μεγάλης εκστρατείας. Θα μπορούσε κανείς εύλογα να αναρωτηθεί για ποιον λόγο ο ποιητής δεν αναφέρει την Πάφο και τον γεμάτο θυμιάματα βωμό της Αφροδίτης, τον οποίο σαφώς γνωρίζει, εφόσον τον μνημονεύει στην *Ὀδύσσεια*[722]. Ο ομηρικός Κινύρης, όντως, δείχνει να είναι αποκομμένος από την ιδιότητα του ιερέα της θεάς ή του ευνοουμένου του Απόλλωνος, πολύ διαφορετικός από τον Κινύρα του Πινδάρου. Κατά τη γνώμη μας, εδώ η βασική προτεραιότητα του ποιητή είναι η περιγραφή του θώρακα που ακολουθεί λεπτομερώς στους επόμενους στίχους και όχι τόσο η αναλυτική αναφορά στο πρόσωπο του μακρινού αποστολέα του. Προέχει σε αυτό το σημείο της διήγησης να διευκρινιστεί εν συντομία ο τόπος προέλευσης του θώρακα, ο χρόνος και οι συνθήκες, υπό τις οποίες ο Αγαμέμνων έλαβε αυτό το έξοχο δώρο. Δεν ενδιαφέρει τον ποιητή και τον ακροατή του ηρωικού έπους ο θρησκευτικός ρόλος του Κινύρα, ρόλος που εκείνα τα χρόνια, άλλωστε, ήταν άρρηκτα συνυφασμένος με το βασιλικό αξίωμα.

Στον στίχο 23 αιτιολογείται με λακωνικό τρόπο από τον ποιητή η ευγενική χειρονομία του Κυπρίου προς τον αρχηγό των Αχαιών: γι᾽ αυτό του έδωσε τον θώρακα *χαριζόμενος βασιλῆϊ*. Η μετοχή *χαριζόμενος* με δοτική προσώπου απαντά συχνά στον Όμηρο και σημαίνει «δείχνοντας εύνοια ή κάνοντας χάρη σε κάποιον»[723]. Το επίθετο *ξεινήϊον* του στίχου 20 προδιαθέτει βέβαια ότι πρόκειται απλά για ένα δώρο φιλοξενίας ή φιλίας σαν αυτά που συνηθίζονταν εκείνα τα χρόνια μεταξύ των βασιλιάδων.

Σε αυτό το σημείο της ανάλυσής μας, είναι εύλογο να αναρωτηθούμε για τη πολιτική θέση του Κινύρα, όπως αυτή διαφαίνεται μέσα από την ομηρική αναφορά. Μερικοί ιχυρίστηκαν ότι στην *Ἰλιάδα* δεν έχει τον τίτλο του βασιλιά[724]. Ο ισχυρισμός, όμως, αυτός δεν έχει βάση, γιατί ο Κινύρας εμφανώς έχει τον ρόλο του φερέφωνου των Κυπρίων στον Όμηρο, με τον ίδιο τρόπο που τον έχει *ο βασιλιάς της Αλασίας* των ανατολικών πηγών μέχρι το τέλος του 13ου αι. π.Χ[725]. Αν ο Κινύρας δεν κατείχε το ανώτατο πολιτικό αξίωμα, δεν θα υπήρχε λόγος να στείλει στον βασιλιά των Μυκηναίων ένα τόσο πολύτιμο και πολυδάπανο δώρο, με σκοπό να γίνει αρεστός ή να τύχει ευνοϊκής διάθεσης. Σαφώς, δεν μπορούμε να αποφανθούμε με βεβαιότητα ότι το *Κύπρονδε* του ομηρικού στίχου αφορά την Πάφο ή το μεγαλύτερο μέρος του νησιού ή όλο το νησί. Πιθανότερη μας φαίνεται η πρώτη ή η δεύτερη περίπτωση. Είναι περίεργο ότι στις μυκηναϊκές πινακίδες αναφέρεται περισσότερες φορές το εθνωνύμιο *ku-pi-ri-jo* (Κύπριος)[726], ενώ μόνο δύο φορές το *a-ra-si-jo* (Αλάσιος). Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό με τις αναφορές των ανατολικών πηγών που κάνουν λόγο μόνο για Αλασία, για βασιλιά της Αλασίας, για *alas* (χαλκό) και για Αλάσιο, καθιστούν πιθανή την υπόθεση *Αλασία* να ονομαζόταν η ανατολική Κύπρος που ήταν άλλωστε περισσότερο γνωστή στους

---

[722] θ 362-366. Στην *Ὀδύσσεια* έχουμε δύο ακόμη αναφορές στην Κύπρο (δ 83, ρ 442-443), εκ των οποίων η δεύτερη μνημονεύει έναν άλλον Κύπριο βασιλιά, τον Δμήτορα Ιασίδη (ελληνικό όνομα), προφανώς μεταγενέστερων χρόνων. Στην *Ἰλιάδα*, εκτός από το γνωστό χωρίο για τον Κ., έχουμε την πρώτη αναφορά στην Αφροδίτη με το επίθ. *Κύπρις* (Ε 422, 760). Για τις ομηρικές αναφορές στην Κύπρο, βλ. Panagl 31-35 κε.

[723] LSJ[9] σ.λ. *χαρίζομαι*.

[724] Lorimer 31 και σημ. 5.

[725] Baurain, *BCH* (1980) 300.

[726] Για το *ku-pi-ri-jo*, βλ. ανωτ. σημ. 121.

ανατολικούς λαούς, ενώ με το όνομα *Κύπρος* να ήταν γνωστό στους Έλληνες το δυτικό τμήμα του νησιού[727]. Αλλά και τα πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα της Παλαιπάφου, ιδίως από την περίοδο 1325-1050 π.Χ.[728], συνάδουν με την εξέχουσα θέση του Κινύρα, όπως αυτή υποδηλώνεται μέσα από τους ομηρικούς στίχους. Έτσι μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Κινύρας, είτε ως βασιλιάς της Πάφου είτε ως βασιλιάς ενός μεγαλύτερου μέρους του νησιού (πιθανότατα του δυτικού τμήματος), παρουσιαζόταν στα μάτια των Ελλήνων ως εκπρόσωπος των Κυπρίων γενικότερα[729].

Επομένως, με βάση πάντα την ομηρική διήγηση και έχοντας υπ᾽ όψιν μας πως ο Όμηρος δεν γράφει πρωτίστως ιστορία, αλλά ποίηση, οδηγούμαστε στις ακόλουθες παρατηρήσεις: Ο Κύπριος βασιλιάς Κινύρας λίγο πριν από την έναρξη της μεγάλης εκστρατείας και επ᾽ ευκαιρία μιας φιλοξενίας προσφέρει στον Αγαμέμνονα έναν θώρακα σαν δώρο φιλοξενίας και για να γίνει αρεστός. Τώρα, αν αυτή η χειρονομία είναι απλώς μια τυπική και παραδοσιακή διαδικασία που εντάσσεται στη διπλωματική πρακτική της εποχής[730] να ανταλλάσσονται δώρα μεταξύ των βασιλιάδων ή αν υποκρύπτει άλλες σκοπιμότητες και λεπτούς διπλωματικούς ελιγμούς, το βέβαιο είναι πως δεν απασχόλησε περισσότερο τον Όμηρο που στάθηκε στο δώρο αυτό καθαυτό. Το ότι πίσω από το *χαριζόμενος* μπορεί να κρύβονται λεπτομέρειες ενός πολιτικού παιχνιδιού μεταξύ των δύο μερών, οι λεπτομέρειες του οποίου χάνονται στα βάθη των αιώνων, είναι πολύ πιθανό[731]. Το να υποθέσουμε, επίσης, ότι η *Ἰλιάς* διέσωσε την απόπειρα κάποιας ανεπιτυχούς προσέγγισης των Κυπρίων από την πλευρά του Αγαμέμνονος δεν φαίνεται άτοπο από τη στιγμή που γνωρίζουμε ότι εκείνα τα χρόνια η Κύπρος ήταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των λαών της Ανατολικής Μεσογείου λόγω της στρατηγικής της θέσης, των κοιτασμάτων χαλκού, των αποθεμάτων ξυλείας και των δυνατοτήτων εξοπλισμού στόλων. Σε κάθε περίπτωση υπάρχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Κύπρου, αλλά και του ίδιου του Κινύρα, που ανέκαθεν έκανε μεγάλη εντύπωση στη φαντασία των Ελλήνων: ο εξαιρετικός πλούτος.

---

[727] Για την υπόθεση αυτή, βλ. Bubenik 245 κε. Για την ταύτιση της Αλασίας, βλ. την πρόσφατη εργασία του Goren.

[728] Βλ. ανωτ. σσ. 138-9.

[729] Ο Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Ε᾽ αρ. 129, υποστηρίζει την άποψη ότι «γιὰ νὰ μείνη παροιμιώδης γιὰ τὰ πλούτη του… ἔπρεπε νὰ ἐξουσιάζει ὁλόκληρη τὴν Κύπρο κι᾽ ὄχι μόνο τὴ φτωχὴ σὲ πλουτοπαραγωγικοὺς πόρους Πάφο» και προσθέτει, προς ενίσχυση της άποψής του, ότι οι ανατολικοί λαοί είχαν βασιλιάδες λαών και όχι πόλεων, όπως ισχύει στους Αχαιούς.

[730] Πβ. Morris – Powell, *NCH* 610.

[731] Βλ. κατωτ. εικ. 16.

2.2 Ο θώρακας

Η εξαίρετη περιγραφή των όπλων του Αγαμέμνονος που αποτελεί στοιχείο επικής άνεσης αλλά συγχρόνως και προετοιμασία για την προβολή του μεγάλου ήρωα[732] εντάσσεται στο σύνηθες μοτίβο της *Ἰλιάδος* να παρουσιάζει λεπτομερώς την πανοπλία των επιφανών κυρίως ηρώων, με αποκορύφωμα τη μεγαλειώδη περιγραφή των θεϊκών όπλων του Αχιλλέως στη ραψωδία Σ[733].

Ο ποιητής αφιερώνει 30 στίχους για τον λαμπρό οπλισμό του Ατρείδη, για την προέλευση του οποίου —με εξαίρεση τον θώρακα— δεν δίνει περαιτέρω διευκρινίσεις. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αναφορά των μεταγενέστερων διηγήσεων για *δῶρα* προς τους Αχαιούς και την ομοιότητα ως προς τη διακόσμηση και την τεχνική του θώρακα, της ασπίδας και του τελαμώνα, στρέφει ορισμένους από τους νεότερους μελετητές στο να αποδίδουν ολόκληρο τον οπλισμό στον Κύπριο βασιλιά. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Baurain, «δεν γνωρίζουμε ακριβώς αν ο ποιητής της *Ἰλιάδος* αποδίδει συνειδητά ή όχι την προέλευση του θώρακα, της ασπίδας και του τελαμώνα στον Κινύρα, αυτή όμως η αμυντική θωράκιση αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο, τόσο στη διακόσμηση όσο και στη σύλληψη»[734].

Μετά από τη σύντομη ιστορία της προέλευσης του θώρακα ο ποιητής περνά στην περιγραφή του[735]:

τοῦ δ᾽ ἤτοι δέκα οἶμοι ἔσαν μέλανος κυάνοιο,
δώδεκα δὲ χρυσοῖο καὶ εἴκοσι κασσιτέροιο·
κυάνεοι δὲ δράκοντες ὀρωρέχατο προτὶ δειρὴν
τρεῖς ἑκάτερθ᾽, ἴρισσιν ἐοικότες, ἅς τε Κρονίων
ἐν νέφεϊ στήριξε, τέρας μερόπων ἀνθρώπων.

Στην αξεπέραστη έμμετρη μετάφραση των Καζαντζάκη – Κακριδή διαβάζουμε: «Κι εἶχε λαζούρι μπλάβο πάνω του δέκα ζωνάρια γύρα,| κι εἶχε εἴκοσι

---

[732] Ο Ευστάθιος (*Ὅμ. Ἰλ.* Λ 46) λέει χαρακτηριστικά: *Ὁμήρῳ δὲ νῦν ἤρεσεν οὕτως αὐτὸν λαμπρῶς ὁπλίσαι, ὁπηνίκα ἔμελλεν ἀνδραγαθίαις ἐλλάμψεσθαι. πολλαχοῦ δὲ εἴωθεν ὁ ποιητὴς κατά τινα διαλείμματα φιλοτιμεῖσθαι γραφῆς καινότητας, ἐξεγείρων μεθόδοις τοιαύταις τὸ οἷον ὑπνηλὸν καὶ ὕπτιον τῆς ἀφηγήσεως, ὅσγε καὶ νῦν ἐν τοῖς κατὰ τὸν Κινύραν καὶ τοῖς ἑξῆς θαυμασίαν οἵαν δαιταλουργίαν ῥητορείας ἐσκεύασεν, ἱστορήσας εὐμεθόδως παλαιόν τι, οὐ μὴν ἐκ τοῦ δεκάτου ἔτους, ἐκφράσας καινότερον ὡς οὐδαμοῦ ἐν τοῖς πρὸ τούτων, τερατευσάμενος, ἀλληγορίας ἐμφήνας, καλλιρρημονήσας, εἴτ᾽ οὖν εἰς κάλλος φράσας, καὶ ὅλως εἰπεῖν, ἀλλοιώσας τὸν ἀκροατὴν ἐξ ὧν πολεμικῶς τὰ πρὸς τούτων ἤκουσεν*. Βλ. Καλογεράς 322-324.

[733] Το ίδιο μοτίβο, αλλά με κάποιες διαφοροποιήσεις, συναντάται σε τρία ακόμη χαρακτηριστικά χωρία οπλισμού ηρώων: του Πάριδος (Γ 328-338), του Πατρόκλου (Π 130-154) και του Αχιλλέως (Τ 364-399)· βλ. Armstrong 337 κε.

[734] Baurain, *BCH* 104 (1980) 298.

[735] Ομ. *Ἰλ.* Λ 24-28.

καλάι καὶ δώδεκα ζωνάρια ἀπὸ χρυσάφι.| Μαυρογάλαζα φίδια ἀνέβαιναν κάθε μεριὰ ἀπὸ τρία| πρὸς τὸ λαιμό, μὲ οὐρανοδόξαρα παρόμοια, ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου| ψηλὰ στὰ σύγνεφα ποὺ στύλωσε, σημάδι στοὺς ἀνθρώπους». Οι ανωτέρω παραθέτουν στο τέλος της μετάφρασης το εξής σημείωμα[736]: «Ο θώρακας τοῦ Αγαμέμνονα ἦταν πλουμισμένος μὲ 42 χρωματιστές ζώνες, μισές μπροστά, μισὲς πίσω. Βασικὸ χρῶμα ἦταν τὸ ἄσπρο (τὸ καλάι). Ἡ διάταξη ἦταν: Χ (ρυσάφι)-Κ (αλάι)-Λ (αζούρι)-Κ-Χ-Κ-Λ-Κ-Χ-Κ-Λ-Κ-Χ-Κ-Λ-Κ-Χ-Κ-Λ-Κ-Χ (6 χρυσάφι, 10 καλάι 5 λαζούρι)».

Τα υλικά του θώρακα, δηλαδή ο κύανος, ο χρυσός και ο κασσίτερος είναι ιδιαιτέρως πολύτιμα και αποτελούν ενδείξεις πολυτέλειας[737]. Όσον αφορά τον κύανο, μπορεί να δηλώνει το φυσικό ορυκτό λαζουρίτη, την απομίμησή του σε πάστα γυαλί ή το μπλε-μαύρο κράμα γνωστό και ως νιέλλο. Η τρίτη περίπτωση είναι πιο πιθανή για τη διακόσμηση ενός θώρακα, αν κρίνουμε από τη χρήση νιέλλου, το οποίο βρέθηκε στα εγχειρίδια από τους λακκοειδείς τάφους των Μυκηνών[738]. Ο κασσίτερος που διακοσμούσε και τον θώρακα του Αστεροπαίου[739] και σε άκρατη μορφή χρησιμοποιείται στην πανοπλία του Αχιλλέως[740] είναι ένα σύνηθες μεταλλουργικό υλικό για τη μυκηναϊκή εποχή και προβάλλεται ως πολύτιμο υλικό και ως ένδειξη πολυτέλειας, όπως ο χρυσός. Όπως παρατηρεί, όμως, ο Ευστάθιος, ίσως τα υλικά αυτά να μη βρίσκονταν σε άκρατη μορφή, αλλά να ήταν στην πραγματικότητα σίδηρος επικαλυμμένος με κύανο, κασσίτερο και χρυσό[741]:

> *τὰς δὲ κασσιτερίνας οἴμους σίδηρον νοητέον ἀλειφόμενον κασσιτέρῳ εἰς ἀργύρου σχῆμα, ὡς καὶ τὰς κυανέας ἔγκαυσιν ἐχούσας ἢ χείμευσιν μέλαιναν τὴν διὰ κυάνου. ἴσως δὲ καὶ αἱ χρυσαῖ σίδηρος ἦσαν χρυσῷ συγκαλυπτόμενος.*

Αυτό που έχει απασχολήσει τους μελετητές του συγκεκριμένου χωρίου είναι το σχήμα και η διάταξη αυτών των υλικών. Ήδη ο Ευστάθιος είχε εκφράσει την απορία αν ο θώρακας ήταν αλυσιδωτός ή φολιδωτός[742]:

> *εἶτα ἐκφράζων ὁ ποιητὴς τὸν τοιοῦτον θώρακα, ὁποῖος ἂν καὶ ἦν, εἴτε ἁλυσειδωτὸς εἴτε ἐκ φολίδων, τοῦτο γὰρ οὐ παρασημαίνεται.*

Ο ποιητής δίνει μόνο την πληροφορία ότι τα τρία υλικά σε μορφή λωρίδων ή ζωνών (*οἶμοι*) —πιθανότατα ένθετες ή στερεωμένες με άλλον τρόπο ως διακόσμηση στο κύριο υλικό του θώρακα— βρίσκονταν σε ποσότητες των 10, 12 και 20 αντίστοιχα. Δυστυχώς, το κείμενο δεν προσφέρει καμιά ένδειξη ως προς τη διάταξη των λωρίδων, αν ήταν οριζόντια ή κάθετη, σε τετράγωνα, ακανόνιστη ή σε επαναλαμβανόμενο σχέδιο. Από τις προτεινόμενες διατάξεις, η

---

[736] Καζαντζάκης – Κακριδής 400.
[737] Hainsworth 219.
[738] Gray, *MeWH* 1 κε.
[739] Ομ. *Ἰλ.* Ψ 561.
[740] Αυτ. Σ 474 κ.α.
[741] Ευστ. *Ὁμ. Ἰλ.* Λ 24-6.
[742] Αυτ. Λ 24.

προαναφερθείσα (ΧΚΛ…) είναι η περισσότερο πιθανή. Αναμφισβήτητα, αυτό που πετύχαινε μια τέτοια διάταξη των ζωνών από τα τρία υλικά ήταν ο εντυπωσιασμός του θεατή από την παραβολή τριών διαφορετικών χρωμάτων (κίτρινο – λευκό – μπλε).

Όσο για τα φίδια (*δράκοντες*) που απεικονίζονται πάνω στον θώρακα, όπως επίσης και στον ιμάντα (*τελαμών*) της ασπίδας στους παρακάτω στίχους, ασφαλώς είναι κάτι περισσότερο από διακοσμητικά. Γνωρίζουμε, ήδη από τους μινωικούς χρόνους, ότι το φίδι στη λατρεία συνδέεται με τις χθόνιες θεότητες, αλλά είναι ταυτόχρονα και μια μορφή του αγαθού στοιχείου ως φύλακας των σπιτιών ή των ιερών[743]. Εδώ τα φίδια από κύανο πάνω στον θώρακα παρομοιαζόμενα —ως προς την καμπυλότητα — με τα ουράνια τόξα του Διός (*ἴριδες*) που είναι *τέρας*, δηλαδή μια θεϊκή παρέμβαση στην πορεία της φύσης, αποβλέπουν προφανώς στην πρόκληση τρόμου στο πεδίο της μάχης. Η διακόσμηση του θώρακα και γενικά της πανοπλίας του ήρωα δεν είναι κάτι τυχαίο, αλλά ανήκει σε εκείνη την πνευματική κατηγορία που ονομαζόταν *μῆτις* και αντιστοιχεί σε μια συμβολική μαγεία αποτροπαϊκού χαρακτήρα[744]. Το φίδι, ον αμφιλεγόμενο που το κυλινδρικό και εύκαμπτο κορμί του το εξομοιώνει συγχρόνως με τον κύκλο και την ευθεία, εκπέμπει μια δύναμη γοητείας κυρίως μέσα από τα λαμπερά του μάτια[745]. Ο κύανος, από τον οποίο είναι κατασκευασμένα τα φίδια του θώρακα, πολλαπλασιάζει αυτή τη μαγική λάμψη. Ακόμη και ο αριθμός των φιδιών —3 εκατέρωθεν, δηλαδή 6— έχει, σαφώς, κάποια συμβολική σημασία για τους αρχαίους και δεν είναι τυχαίος.

Οι ερευνητές προσπάθησαν εύλογα να ταυτίσουν τον περιγραφόμενο θώρακα με ανάλογα ευρήματα από την Ελλάδα, την Κύπρο και την Ανατολή. Καταρχήν τρεις είναι οι δυνατές περιπτώσεις: Ή ο θώρακας είναι καθαρό προϊόν της ποιητικής φαντασίας ή αποτελεί πραγματικό επίτευγμα της μυκηναϊκής εποχής και μέρος της προγενέστερης επικής παράδοσης ή είναι περιγραφή ενός αντικειμένου της εποχής του ποιητή.

Σύμφωνα με τους παλαιότερους αναλυτές, ο θώρακας του Αγαμέμνονος ανάγεται στους γεωμετρικούς ή το αργότερο στους αρχαϊκούς χρόνους. Ο Poulsen —μαζί του συντάσσεται και ο Nilsson— συγκρίνοντας το καλλιτέχνημα αυτό με αντίστοιχα φοινικικά και ανατολίζοντα έργα τέχνης βρίσκει εντυπωσιακές ομοιότητες, κυρίως σχετικά με το μοτίβο του φιδιού. Παρατηρεί, μάλιστα, ότι τα φίδια ζωγραφιστά ή πλαστικά απαντούν συνήθως στα γεωμετρικά χρόνια, σε αντίθεση με τη μινωϊκή και μυκηναϊκή τέχνη, όπου το φίδι χρησιμοποιούνταν για λατρευτικούς και όχι για διακοσμητικούς σκοπούς[746].

Αν κρίνουμε, όμως, από τα αρχαιολογικά ευρήματα της μυκηναϊκής εποχής, ο τύπος αυτός του θώρακα δεν είναι τόσο φανταστικός και ουτοπικός, όσο εκ

---

[743] Σχετικά με τις ιδιότητες που οι αρχαίοι απέδιδαν στα φίδια, βλ. Gossen – Steier σ.λ. *Schlange*, *RE* A.II.1 (1921) 494-557· Bodson 68 κε.

[744] Durie-Loucas 121.

[745] Το μάτι και η όραση θεωρούνταν ως το κοινό χαρακτηριστικό των *δρακόντων*, δηλαδή των φιδιών με τα μεγάλα μάτια· βλ. Bodson 71 κε. Η ονομασία *δράκων* οφείλεται στο βλέμμα του ζώου (< *δέρκομαι*= βλέπω, παρατηρώ), το οποίο ένεκα της αγριότητάς του καθηλώνει και παραλύει· βλ. Hofmann σ.λ. *δράκων*.

[746] Poulsen 170· Nilsson, *OM* 167 και 172. Στους γεωμετρικούς χρόνους τοποθετεί τον θώρακα και ο Richardson, σ. 125.

πρώτης όψεως φαίνεται[747]. Οι ζώνες (*οἶμοι*) που εναλλάσσονται στον περιγραφόμενο θώρακα αναγνωρίστηκαν σε ιδεογράμματα της Γραμμικής Β σε πινακίδες της Κνωσού (14ος αι.) και ιδίως της Πύλου (12ος αι.)[748]. Τα ιδεογράμματα αυτά παριστάνουν θώρακες με κοντά μανίκια που συνοδεύονται κατά κανόνα με περικεφαλαίες και αποκρυπτογραφήθηκαν ως *to-ra-ke*. Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο μάς το δίνουν οι πινακίδες της Πύλου που αναφέρουν ότι οι θώρακες έχουν επιπλέον *o-pa-wo-ta* (*op-aworta*, ίσως από το ρ. *ἀFείρω*), δηλαδή εξαρτήματα, συναρτημένα ή εγκόλλητα, πότε «20 μεγάλα, 10 μικρά» ή «22 μεγάλα, 12 μικρά». Αυτά τα εξαρτήματα που πρέπει να ήταν μεταλλικές ενισχύσεις του θώρακα και δεν έχουν βρεθεί ακόμα σε ευρήματα από τον μυκηναϊκό κόσμο και το Αιγαίο, χρησιμοποιούνταν σίγουρα στην Εγγύς Ανατολή από τον 15ο αι.

Η Lorimer, η οποία πιστεύει ότι πρόκειται για έναν φολιδωτό θώρακα, ταυτίζει τον θώρακα του Αγαμέμνονος με παρόμοιους που απεικονίζονται στις τοιχογραφίες στον τάφο του Φαραώ Ραμσή ΙΙΙ (1190 περίπου), οι οποίοι φέρουν χαρακτηριστικές οριζόντιες λωρίδες βαμμένες με διαφορετικά χρώματα[749].

Ο Catling, ο οποίος επίσης έχει εξετάσει το θέμα των αρχαιολογικών μαρτυριών για τον συγκεκριμένο θώρακα[750], διαβεβαιώνει ότι αυτό το δώρο φαίνεται να είναι περισσότερο πανοπλία επίδειξης τελετουργικής χρήσης παρά πολεμικός εξοπλισμός για το πεδίο της μάχης και να θυσιάζει πολλή από την αποτελεσματικότητά του προς χάριν της αισθητικής.

Δεν αποκλείουμε την αιγυπτιακή επίδραση και στην Κύπρο από τη στιγμή που γνωρίζουμε ότι μετά την υπογραφή της αιγυπτοχεττιτικής συνθήκης (1283), η Κύπρος είχε συνάψει στενές σχέσεις με την Αίγυπτο. Πάντως, σύμφωνα με τον Baurain[751], εν συγκρίσει με τους αιγυπτιακούς θώρακες, την καλύτερη εικαστική αναπαράσταση της ομηρικής περιγραφής προσφέρουν οι ανάγλυφες αναπαραστάσεις ενός κουτιού παιχνιδιών που βρέθηκε στην Έγκωμη. Το συγκεκριμένο ελεφάντινο αριστούργημα, που πρέπει να προέρχεται από κυπριακό εργαστήριο, τοποθετείται χρονολογικά μεταξύ περίπου του 1210 και του 1190 π.Χ. Με το δεδομένο ότι, σύμφωνα με τον Όμηρο[752], η πανοπλία του Αγαμέμνονος είχε και μια αργυρή ζώνη, ο Baurain υποστηρίζει ότι ο κυνηγός που παριστάνεται στο κουτί ανεβασμένος στο άρμα, απεικονίζει τέλεια αυτόν τον φολιδωτό θώρακα που έλαβε από τον Κινύρα ο Ατρείδης. Δείγματα από φολιδωτούς θώρακες έχουν βρεθεί σε κυπριακούς τάφους και χρονολογούνται στους 12ο-11ο αι., ενώ ένα παρόμοιο δείγμα βρέθηκε στις Μυκήνες και τοποθετείται στο πρώτο μισό του 12ου αι. Οι φολιδωτές πανοπλίες πάντως εξακολούθησαν να χρησιμοποιούνται στην Κύπρο (Σαλαμίς, Αμαθούς, Ιδάλιο)[753].

Υπέρ της πιθανής κυπριακής προέλευσης ενός τέτοιου θώρακα είναι και το μοτίβο των φιδιών. Ήδη στους τάφους των Βουνών από την 3η χιλιετία βρίσκουμε

---

[747] Για τους ομηρικούς θώρακες γενικά, βλ. Lorimer 196-211· Stubbings 506-510.

[748] Stubbings 508 κε.

[749] Lorimer 197-198· στο συγκεκριμένο παράδειγμα, κατά τη συγγραφέα, προβάλλονται τρία επίσης χρώματα, το κίτρινο που συμβολίζει τον χρυσό, το κόκκινο που απεικονίζει τον χαλκό και το μπλε που αντιστοιχεί στον κύανο.

[750] Catling, *Panz*. 78-79.

[751] Baurain, *BCH* (1980) 296.

[752] Ομ. *Ἰλ.* Λ 234.

[753] Baurain, ό.π. (σημ. 751) 296-7 σημ. 98.

αναπαραστάσεις φιδιών δίπλα στη Μητέρα-Γη, η οποία εμφανίζεται σε τριαδική μορφή, όπως συνήθως απεικονίζεται η τριπλή Εκάτη. Το φίδι συμβολίζει τη χθόνια υπόσταση αυτής της θεότητας, ιδίως στη νεκρική λατρεία[754]. Είναι εντυπωσιακό ακόμη ότι η διακόσμηση του θώρακα, όπως μας τη δίνει ο ο Όμηρος, με τα τρία φίδια από την κάθε πλευρά να ανεβαίνουν από τους ώμους προς τον λαιμό, βρίσκει το παράλληλό της[755] σε ένα άγαλμα από τερακότα του πρώτου μισού του 6ου αι. από το Πατρίκι της Κύπρου. Το πρόσωπο, αρχικά κερασφόρο, κρατά σε κάθε του χέρι τρία φίδια που σκαρφαλώνουν καμπυλωτά κατά μήκος του θώρακά του από κάθε πλευρά του λαιμού[756].

Αλλά και η χρήση του κυάνου με τις διάφορες μορφές και τεχνικές δεν ήταν άγνωστη από πολύ παλιά στην Κύπρο[757]. Σύμφωνα δε με μεταγενέστερες αρχαίες μαρτυρίες, η Κύπρος θεωρούνταν μια από τις καλύτερες πηγές κυάνου στην αρχαιότητα[758]. Ο Catling παραθέτει ένα ανάλογο εύρημα από τάφο της Σαλαμίνος της Κύπρου, ένα χάλκινο αγαλματίδιο πολεμιστή από τον 8ο αι. π.Χ., ο οποίος φοράει θώρακα διακοσμημένο με περίτεχνο σχέδιο από κύανο[759].

Το εν λόγω κυπριακό εύρημα από τη Σαλαμίνα με την ένθετη μπλε υαλόμαζα (κύανο) και ένας ελλιπής χάλκινος θώρακας από τον ίδιο τάφο με έκτυπη διακόσμηση θυμίζουν, κατά τον Βοσκό, τον θώρακα του Αγαμέμνονος που του χάρισε ο Κινύρας[760].

Επομένως, από τα παραπάνω αρχαιολογικά τεκμήρια διαφαίνεται εύγλωττα ότι το δώρο του Κινύρα προς τον Αγαμέμνονα, πέρα από τα όποια στοιχεία ποιητικής φαντασίας, θα μπορούσε να είναι ένα πραγματικό προϊόν της προηγμένης κυπριακής μεταλλουργίας εκείνης της εποχής (13ος αι.) μιμούμενο ίσως και κάποια ανατολικά (αιγυπτιακά;) πρότυπα. Οι προαναφερθείσες μαρτυρίες των μυκηναϊκών πινακίδων δείχνουν ότι αυτός ο τύπος θωράκων δεν πρέπει να ήταν άγνωστος στη μυκηναϊκή Ελλάδα. Πιθανότατα, παρόμοιοι θώρακες να εισάγονταν από την Κύπρο ή την Ανατολή, σε μικρό αριθμό λόγω και του τεράστιου κόστους τους, προορισμένοι για τον οπλισμό εξεχόντων προσώπων ή να προσφέρονταν ως δώρα φιλοξενίας ή φιλίας από τους ξένους βασιλιάδες στους Μυκηναίους ομολόγους τους.

Δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει, λοιπόν, την υπόθεση της κυπριακής προέλευσης ενός τέτοιου δώρου. Όσο για τη σχέση αυτού του περίτεχνου αριστουργήματος με τον ίδιο τον Κινύρα, προφανώς εναρμονίζεται με εκείνες τις φήμες που θέλουν τον ίδιο εφευρέτη, μεταλλουργό και προπάντων έναν πανίσχυρο οικονομικά άνθρωπο. Ίσως ο Κινύρας, όντας βασιλιάς και ιερέας συγχρόνως, να είχε στα χέρια του την οργάνωση και την εκμετάλλευση των μεταλλουργικών εργασιών της Παλαιπάφου ή ενός μεγαλύτερου τμήματος του νησιού, γεγονός που καλλιέργησε τις ανωτέρω φήμες.

---

754 Dussaud 79.

755 Baurain, *MUSJ* (1975-6) 536-7

756 Karageorghis, *Patriki* 27 αρ. 7.

757 Halleux 47 κε.

758 Θεοφρ. *Περὶ λίθ*. 55· Plin. *Nat. hist.* 37.119.

759 Catling, *Panz*. 79.

760 *ΑΚυΓ*[1] 343 και εικ. 90, 91· Καραγιώργης, *Κύπρ*. 157 κε. και εικ. 325, 332· βλ. κατωτ. εικ. 17.

Εν τω παρόντι, κλείνουμε με μια επισήμανση, την οποία θα αξιοποιήσουμε περαιτέρω στο επόμενο κεφάλαιο: Τα *δαίδαλα*[761] όπλα του Αχιλλέως κατασκευάζονται από τον θεό-αρχισιδηρουργό Ήφαιστο, τον νόμιμο σύζυγο της Αφροδίτης· ο θώρακας –ίσως και ο υπόλοιπος *πολυδαίδαλος*[762] οπλισμός– του Αγαμέμνονος προέρχεται από τον βασιλιά-μεταλλουργό Κινύρα, τον αγαπημένο ιερέα και έναν από τους πολλούς παράνομους συντρόφους της Αφροδίτης. Μήπως δεν είναι τυχαίο και το ότι ο Ήφαιστος απουσιάζει κατά περίεργο τρόπο παντελώς από τις λατρείες και τις μυθικές παραδόσεις της Κύπρου, ενός τόπου που κατ᾽ εξοχήν συνδέεται με την αρμοδιότητά του ως προστάτη της μεταλλουργίας, αλλά και με τη νόμιμη συμβία του;

3. Η ανεκδοτολογική παράδοση και τα *Κύπρια*

Όπως σημειώθηκε παραπάνω, οι ασάφειες του ομηρικού χωρίου έδωσαν λαβή στους μεταγενέστερους συγγραφείς και στους ομηρικούς Σχολιαστές να προσθέσουν περαιτέρω λεπτομέρειες και ποικίλες εκδοχές γύρω από τη σχέση του Κινύρα με τους Αχαιούς. Αυτό που προβληματίζει είναι το μεγάλο χρονικό κενό μεταξύ του Ομήρου και των συγγραφέων του 4ου αι. που επαναπραγματεύτηκαν το γνωστό επεισόδιο υπό εντελώς διαφορετική οπτική. Το γεγονός ότι η συνάντηση του Κυπρίου ηγεμόνα με τους Αχαιούς τοποθετείται από τον ποιητή της *Ἰλιάδος* στους χρόνους πριν από τον Τρωικό πόλεμο, όταν δηλαδή διαδιδόταν παντού η φήμη της εκστρατείας και γίνονταν οι κατάλληλες προετοιμασίες, οδηγεί σε μια πιθανή πηγή της μεταγενέστερης παραομηρικής φιλολογίας, στα *Κύπρια*[763].

Δυστυχώς, τα ελάχιστα διασωθέντα αποσπάσματα αυτού του σημαντικού επικού έργου και η περίληψή του, την οποία γνωρίζουμε κυρίως από τη *Χρηστομάθεια* του Πρόκλου[764], δεν μας επιτρέπουν να είμαστε σίγουροι για μια τέτοια υπόθεση. Η θεματική, όμως, του έργου σχετικά με την προϊστορία της *Ἰλιάδος*, καθώς και η κυπριακή προέλευση του συνήθως θεωρούμενου ως δημιουργού του, του Στασίνου, είναι δύο στοιχεία που συνηγορούν υπέρ αυτής. Είναι αποδεδειγμένο, άλλωστε, πως οι αποκλίσεις των *Κυπρίων* και των άλλων έργων του *Κύκλου* από τον Όμηρο δεν είναι λίγες και μάλιστα από εκεί άντλησαν το υλικό τους κατόπιν πολλοί μυθολόγοι, καλλιτέχνες και ποιητές[765].

---

[761] Το επίθ. *δαίδαλος* απαντά ήδη στον Όμηρο (*Ιλ.* Ε 60, Ξ 179, Σ 482) και χαρακτηρίζει τα ευφυή, έντεχνα έργα· βλ. LSJ[9] σ.λ. *δαίδαλος*. Η Morris, σ. 7 κε., συμπεριλαμβάνει και τον θώρακα του Αγαμέμνονος στα ονομαζόμενα *δαίδαλα* έργα της αρχαιότητας.

[762] Με το επίθ. *πολυδαίδαλος* χαρακτηρίζει ο Όμηρος (*Ιλ.* Λ 32) την ασπίδα του Αγαμέμνονος.

[763] Ο Wagner, *Epit.* 181-6, έκανε πρώτος την υπόθεση αυτή· ακολούθησε ο Frazer, *Apollod.* I.179 σημ. 3. Ο Baurain, *BCH* (1980) 294, υποστηρίζει πως, μολονότι είναι επικίνδυνο να αποδείξουμε μια τέτοια υπόθεση, επιβάλλεται να γίνει δεκτή μια κυπριακή προέλευση.

[764] *ΑΚυΓ*[1] 83 κε. όπου και περαιτέρω βιβλιογραφία, 3T1-3F26 κείμενο με μετάφραση της περίληψης, των αποσπασμάτων και των άλλων μαρτυριών για τα *Κύπρια*, σσ. 273-304 λεπτομερή σχόλια.

[765] Ξυδάς 23-33· Jouan 4-31.

Για τη μαρτυρία του Θεοπόμπου έγινε ήδη λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο[766], όταν αναφερθήκαμε στη σχέση που μπορεί να είχε ο Κινύρας με την ετεοκυπριακής σύνθεσης πανάρχαια πόλη της Αμαθούντος. Εδώ από το επίμαχο χωρίο θα σταθούμε στην ακόλουθη φράση:

> *τίνα τε τρόπον Ἕλληνες οἱ σὺν Ἀγαμέμνονι τὴν Κύπρον κατέσχον ἀπελάσαντες τοὺς μετὰ Κινύρου.*

Η ανωτέρω φράση έχει εννοηθεί ποικιλοτρόπως από τους νεότερους μελετητές[767]. Άλλοι μεταφράζουν το υποκείμενο *οἱ σὺν Ἀγαμέμνονι* ως «ο Αγαμέμνων και οι Έλληνες που τον συνόδευαν»[768]. Άλλοι μεταφράζουν πιο επιφυλακτικά «οι Έλληνες, αυτοί που ήταν με τον Αγαμέμνονα»[769].

Ανακύπτει, συνεπώς, το ερώτημα αν στο μυαλό του ιστορικού του 4ου αι. ο Αγαμέμνων διεύθυνε ο ίδιος προσωπικά την εκστρατεία ενάντια στον Κύπριο ηγεμόνα ή αν αυτή η έκφραση ήταν ένας τρόπος για να προσδιορίσει ο συγγραφέας την εποχή, κατά την οποία συνέβησαν τα γεγονότα, ή τους Έλληνες που τα προκάλεσαν. Η δεύτερη ερμηνεία μάς φαίνεται πιο πιθανή, αφού καμιά γνωστή διήγηση δεν φέρνει τον ίδιο τον Αγαμέμνονα στην Κύπρο[770]. Κατά την ανάλυση του ομηρικού χωρίου, αναφερθήκαμε στον όρο *ξεινήϊον* που μπορεί να είναι ένα δώρο προς έναν φιλοξενούμενο αυτοπροσώπως ή σε έναν φίλο μέσω απεσταλμένων του, επίσης φιλοξενουμένων.

Πάντως, είτε δεχθούμε την ίδια την παρουσία του Αγαμέμνονος στην Κύπρο είτε δεχθούμε την ελληνική παρουσία γενικότερα, η απόσταση του ιστορικού κειμένου από την ομηρική διήγηση είναι μεγάλη. Πώς φθάσαμε από την κυπριακή φιλοξενία και το πολύτιμο δώρο στις επιθέσεις των Ελλήνων του Αγαμέμνονος εις βάρος των Κυπρίων του Κινύρα; Υπονοείται άραγε κάποια αποτυχημένη απόπειρα προσέγγισης των δύο μερών που δεν είχε τελικά αίσια έκβαση; Μήπως ο Θεόπομπος αναφέρεται σε γεγονότα που ακολούθησαν τον Τρωικό κατά τον

---

[766] Βλ. ανωτ. σ. 131.

[767] Baurain, *Amath.* (1984) 109-113.

[768] Hill 54.

[769] *ΑΚΕΠ* Α΄ αρ. 14.7.

[770] Πβ. Baurain, ό.π. (σημ. 767) 111. Σχετικά με το θέμα, ο Άγγλος πολιτικός και ιστορικός Gladstone θεωρούσε πιθανό το γεγονός η Κύπρος να ήταν υπό την επικυριαρχία του Αγαμέμνονος και αυτό το στήριζε στη μαρτυρία της *Ἰλιάδος* (Β 108) πως ο Ατρείδης *πολλῆσιν νήσοισι καὶ Ἄργεϊ παντὶ ἄνασσεν*, καθώς και στα λεγόμενα του Θουκυδίδη (1.9) πως ο Αγαμέμνων θα είχε πολύ ναυτικό και θα εξουσίαζε πολλά ελληνικά νησιά, ευρισκόμενα μακριά από την Πελοπόννησο· βλ. Σακελλαρίου, Α΄.280-281. Παρομοίως, ο Περιστιάνης 305, αποδεχόταν ότι η σχετική με τον Κ. ομηρική διήγηση και οι μεταγενέστερες παραδόσεις «οὐδὲν ἄλλο μαρτυροῦσιν ἢ ὅτι τὸ πανίσχυρον κράτος τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐπεξετάθη κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐκείνην περίοδον καὶ ἐπὶ τῆς Κύπρου, ἥτις καὶ συγκατηριθμεῖτο ταῖς «πολλῆσιν νήσοισιν» (*Ἰλ.* 2, 108), ὧν ὁ Ἀγαμέμνων ἐβασίλευεν. Καὶ ἵνα ὁ Ἀγαμέμνων καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν Κινύραν εἰκάζομεν, εὐλόγως, ὅτι ἢ ἐθεώρει αὐτὸν ὡς Ἕλληνα τὴν καταγωγήν, ὡς ἦτο τοιοῦτος, ἢ ὡς βασιλέα ἑλληνικοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, ὄντα ἁρμόδιον καὶ ἱκανὸν σύμμαχόν του, καὶ οὐχὶ λαοῦ «βαρβάρου», ὅν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἐκάλει ἐπίκουρον ἐν ἐθνικῷ ἀγῶνι».

ερχομό των Αχαιών αποίκων στο έδαφος της Κύπρου, όπως του Αγαπήνορος ή του Τεύκρου;

Μια διαφορετική παραλλαγή για τις σχέσεις των δύο ηγεμόνων διαβάζουμε στα αρχαία *Σχόλια* του γνωστού χωρίου της *Ἰλιάδος*. Ο Κινύρας, άνθρωπος ζάπλουτος, φιλοξένησε τους Έλληνες που παρουσιάστηκαν σε αυτόν και τους υποσχέθηκε να τους στείλει στην Τροία τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους. Αλλά λένε πως, επειδή αμέλησε να εκτελέσει τις υποσχέσεις του, ο Αγαμέμνων τον καταράστηκε και πως τον σκότωσε ο Απόλλων, γιατί τον συναγωνιζόταν στη μουσική και πως οι πενήντα κόρες του πήδηξαν στη θάλασσα[771]:

> *ὃς* (sc. *Κινύρης*) *ζάπλουτος ὢν παριόντας Ἕλληνας ἐξένισε καὶ ὑπέσχετο αὐτοῖς ἐν Ἰλίῳ πέμψειν τὰ πρὸς τὸν βίον. φασὶ δὲ αὐτὸν ἀμελήσαντα τῶν ὑποσχέσεων καταραθῆναι ὑπὸ Ἀγαμέμνονος· καὶ αὐτὸν μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἀναιρεθῆναι, ἐπειδήπερ ἡμιλλᾶτο αὐτῷ εἰς μουσικήν, τὰς δὲ θυγατέρας αὐτοῦ πεντήκοντα οὔσας ἁλέσθαι εἰς θάλασσαν.*

Αλλού τα ομηρικά *Σχόλια* επιχειρούν να παρουσιάσουν καλοπροαίρετη την κίνηση του Κυπρίου ηγεμόνα προς τον Ατρείδη παρέχοντας τη διευκρίνιση ότι, επειδή οι Κύπριοι έχουν αποσυρθεί και δεν συνεισφέρουν στους Έλληνες εκστρατεύοντας μαζί τους, προσπαθούν με δώρα να κερδίσουν τη φιλία των Ελλήνων και ότι τα δώρα δεν τα δίνουν για να απαλλαγούν από την εκστρατεία, όπως έκανε ο Εχέπωλος από την Σικυώνα δωρίζοντας την Αίθη[772]:

> *ἀφεστήκασι μὲν καὶ ὡς μὴ συντελοῦντες εἰς Ἕλληνας οὐ στρατεύουσιν, οἰκειοῦνται δὲ δώροις τὴν Ἑλλήνων φιλίαν· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀστρατείας, ὡς Ἐχέπωλος ὁ Σικυώνιος τὴν Αἴθην.*

Δηλαδή, τα *Σχόλια* απομακρύνουν το ενδεχόμενο της εξαγοράς της συμμετοχής του Κινύρα στην εκστρατεία, πράγμα που επεδίωξε ο υποτακτικός του Αγαμέμνονος Εχέπωλος προσφέροντας την εξαιρετική φοράδα του[773].

Με το όνομα ενός άλλου συγγραφέα του 4ου αι. που είναι γνωστός ως μαθητής του Γοργία και ανταγωνιστής του Ισοκράτους, του ρήτορα-σοφιστή Αλκιδάμαντος από τη μικρασιατική Ελαία, έχει σωθεί ένα έργο που αφορά το θέμα μας, το *Ὀδυσσεὺς κατὰ Παλαμήδους προδοσίας*. Η νεότερη έρευνα έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν ανήκει στον μαθητή του Γοργία, αλλά είναι ψευδεπίγραφο κείμενο που πάντως χρονολογείται και αυτό στον 4ο αι. π.Χ[774]. Στο εν λόγω έργο διαβάζουμε την εξής εκδοχή: Όταν έμαθαν οι Έλληνες την αρπαγή της Ελένης και ο Μενέλαος το πήρε συναισθηματικά το πράγμα, συγκέντρωνε στρατιωτικές δυνάμεις και έστελνε τον έναν εδώ και τον άλλο εκεί στις πόλεις για να ζητήσουν στρατό. Τον Παλαμήδη τον έστειλε στη Χίο, στον Οινοπίωνα, και στην Κύπρο, στον Κινύρα. Και αυτός έπεισε τον Κινύρα να μην εκστρατεύσει με

---

[771] *Σχόλ. Ὁμ. Ἰλ.* Λ 20a.

[772] Αυτ. 20b.

[773] Για το επεισόδιο με τον Εχέπωλο, βλ. Ομ. *Ἰλ.* Ψ 295.

[774] Lesky 497· περισσότερα για το έργο αυτό στο πρόσφατο άρθρο του O᾽ Sullivan, ο οποίος, επίσης, συνηγορεί υπέρ ενός ψευδεπίγραφου έργου του 4ου αι. π.Χ.

τους Έλληνες και αφού πήρε πολλά δώρα από αυτόν έφυγε από την Κύπρο· στον Αγαμέμνονα έδωσε έναν χάλκινο θώρακα που δεν άξιζε τίποτα, ενώ τα υπόλοιπα τα κράτησε ο ίδιος. Κυκλοφορούσε ακόμη η είδηση πως ο Κινύρας θα έστελνε εκατό πλοία, αλλά ούτε ένα δεν έφθασε από μέρους του. Επομένως γι᾽ αυτούς τους λόγους (κατά τον Οδυσσέα πάντα που εκφωνεί τον λόγο) θα ήταν δίκαιο να τιμωρηθεί με θάνατο, αν αξίζει την τιμωρία εκείνος που φανερά μηχανεύτηκε αυτά τα φοβερά πράγματα εναντίον των συντρόφων του[775]:

ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο οἱ Ἕλληνες τὴν ἁρπαγὴν καὶ Μενέλεως ἤσθετο, ἤγειρε τὴν στρατιὰν καὶ διέπεμπεν ἡμῶν ἄλλον ἄλλοσε εἰς τὰς πόλεις αἰτήσων τὰς στρατιάς. καὶ δὴ τοῦτον (sc. *Παλαμήδην*) *ἔπεμψεν εἰς Χίον πρὸς Οἰνοπίωνα καὶ εἰς Κύπρον πρὸς Κινύραν. ὁ δὲ <…> Κινύραν τε ἔπεισε μὴ συστρατεύειν ἡμῖν, δῶρά τε πολλὰ παρ᾽ αὐτοῦ λαβὼν ἀποπλέων ᾤχετο. καὶ Ἀγαμέμνονι μὲν ἀποδίδωσι χαλκοῦν θώρακα, ὅστις οὐδενὸς ἄξιος ἦν, τὰ δὲ ἄλλα αὐτὸς ἔχει χρήματα. ἀπήγγελε δὲ ὅτι ἑκατὸν ναῦς ἀποπέμψει ὁ Κινύρας· ὁρᾶτε δὲ καὶ αὐτοὶ οὐδεμίαν παρ᾽ αὐτοῦ ἥκουσαν. ὥστε καὶ διὰ ταῦτα δικαίως ἂν μοι δοκεῖ θανάτῳ ζημιωθῆναι, εἰ ἄρα γε κολάσασθαι ἄξιόν ἐστι τὸν σοφιστήν, ὃς ἐπὶ τοῖς φίλοις τὰ αἴσχιστα μηχανώμενος πέφανται.*

Στην *Ἐπιτομή* της *Βιβλιοθήκης* του *Απολλοδώρου συναντούμε μια διαφορετική παραλλαγή από την προηγούμενη. Εδώ ο ίδιος ο Μενέλαος μαζί με τον Οδυσσέα και τον Ταλθύβιο, αφού ήρθαν στον Κινύρα στην Κύπρο, τον έπειθαν να γίνει σύμμαχος· και αυτός, στον Αγαμέμνονα που δεν ήταν παρών, δώρησε θώρακες και ενώ ορκίστηκε να στείλει πενήντα πλοία, έστειλε ένα, του οποίου κυβερνήτης του ήταν ο γιος του Μυγδαλίωνος και αφού έφτιαξε τα υπόλοιπα με πηλό τα έριξε στο πέλαγος[776]:

ὅτι Μενέλαος σὺν Ὀδυσσεῖ καὶ Ταλθυβίῳ πρὸς <Κινύραν εἰς> Κύπρον ἐλθόντες συμμαχεῖν ἔπειθον· ὁ δὲ Ἀγαμέμνονι μὲν οὐ παρόντι θώρακας ἐδωρήσατο, ὀμόσας δὲ πέμψειν πεντήκοντα ναῦς, μίαν πέμψας, ἧς ἦρχεν… ὁ Μυγδαλίωνος, καὶ τὰς λοιπὰς ἐκ γῆς πλάσας μεθῆκεν εἰς τὸ πέλαγος.

Ο Μενέλαος, ο αριθμός των 50 πλοίων που φέρεται να υποσχέθηκε ο Κινύρας στους Έλληνες και η αθέτηση της υπόσχεσης είναι στοιχεία που μαρτυρούνται, επίσης, σε κάποιο από τα *Σχόλια* της *Ἰλιάδος*. Σύμφωνα με αυτά, λένε ακόμη ότι ο Κινύρας στην Πάφο ορκίστηκε στον Μενέλαο να στείλει πενήντα πλοία, αλλά έστειλε μόνο ένα, ενώ τα υπόλοιπα τα έφτιαξε από χώμα και πήλινους άνδρες[777]:

φασὶ δὲ αὐτὸν ἐν Πάφῳ ὀμόσαντα Μενελάῳ πέμψειν πεντήκοντα ναῦς, <μίαν> μὲν ἀποστεῖλαι, τὰς δὲ λοιπὰς ἐκ γῆς καὶ γηΐνους ἄνδρας.

---

[775] [Αλκιδ.] *Ὀδ.* 20-21.
[776] *Απολλοδ. *Ἐπιτ.* 3.9.
[777] *Σχόλ. Ὁμ. Ἰλ.* Λ 20b T.

Πολύ γενικές και συγκεχυμένες είναι οι πληροφορίες του Στράβωνος για την ομηρική διήγηση σχετικά με τον θώρακα. Αναφέρει πως ο περισσότερος χρόνος της περιπλάνησης των Ατρειδών (εννοεί μετά τον Τρωικό) πέρασε στα μέρη κατά τη Φοινίκη και τη Συρία, την Αίγυπτο, τη Λιβύη και γύρω από την Κύπρο και πως ο βιοπορισμός τους έβγαινε από τα δώρα που έπαιρναν, τις αρπαγές και τις λεηλασίες, κυρίως από εκείνους που συμμάχησαν με τους Τρώες[778]:

> *καθάπερ ἐπὶ τοῦ θώρακος τοῦ Ἀγαμέμνονος λέγεται «τόν ποτέ οἱ Κινύρης … μέγα κλέος». καὶ δὴ καὶ τὸν πλείω χρόνον τῆς πλάνης λεκτέον μὲν ἐν τοῖς κατὰ Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ Αἴγυπτον καὶ Λιβύην γενέσθαι καὶ τὰ περὶ Κύπρον χωρία καὶ ὅλως τὴν καθ᾽ ἡμᾶς παραλίαν καὶ τὰς νήσους· καὶ γὰρ ξένια παρὰ τούτοις καὶ τὸ βίᾳ καὶ τὸ ἐκ λεηλασίας πορίσασθαι, καὶ μάλιστα παρὰ τῶν συμμαχησάντων τοῖς Τρωσίν, ἐντεῦθεν ἦν.*

Το πρόβλημα, όμως, με το ανωτέρω χωρίο είναι ότι από τα συμφραζόμενα ο γεωγράφος φαίνεται να εντάσσει τον θώρακα στα δώρα που πήραν οι Ατρείδες στις περιπλανήσεις τους, μετά και όχι πριν τον Τρωικό πόλεμο, όπως αναφέρει ο Όμηρος.

Γύρω από την ομηρική διήγηση και τα αντίστοιχα *Σχόλια* κινείται η αναφορά του ρήτορα-σοφιστή του 4ου αι. μ.Χ. Θεμιστίου, μαθητή του Λιβανίου, επ᾽ ευκαιρία ενός κολακευτικού λόγου προς τον αυτοκράτορα Κωνστάντιο Β΄[779]:

> *Ἰταλιώταις ὑμνοποιοῖς, καὶ εἴπερ ἀρεστὸς ὑμῖν ὁ ὕμνος φανείη, δῶρον αὐτὸν ποιησόμεθα τῷ βασιλεῖ. ὁ δὲ προσήσεται, εὖ οἶδα, εὐμενέστερόν τε καὶ ἥδιον ἢ παρὰ Κινύρου τὸν θώρακα ὁ Ἀγαμέμνων· φιλόλογος γὰρ οὐχ ἧττόν ἐστιν ἢ φιλοπόλεμος καὶ τὰ ξένια τῶν Μουσῶν.*

Σε έναν άλλο λόγο του αναφέρεται επίσης στον θώρακα του Αγαμέμνονος, δώρο του Κινύρα[780]:

> *οὐδὲ γὰρ ὁ τὴν ἵππον τὴν Αἴθην δωρησάμενος Ἀγαμέμνονι Σικυώνιος Ἐχέπωλος τοῦ λειποστρατίου οὐδὲ Κινύρας ὁ τὸν θώρακα ἀοίδιμον αὐτοῦ τὴν στρατείαν ποιοῦσιν, ἀλλ᾽ Ὅμηρός ἐστι δι᾽ ὃν παρέστηκεν ἔτι τῶν πράξεων ἐκείνων ἀκραιφνὴς καὶ ζῶσα ἡ μνήμη.*

Ο Ευστάθιος, στις δικές του *Παρεκβάσεις* στο επίμαχο ομηρικό χωρίο, είναι πασιφανές πως ακολούθησε, σχεδόν κατά γράμμα, τα αρχαία *Σχόλια*. Έτσι αναφέρει ότι ο ζάπλουτος βασιλιάς της Κύπρου Κινύρας φιλοξένησε τους Αχαιούς (*Έλληνες* στα *Σχόλια*) υποσχόμενος ότι θα στείλει στην Τροία τα αναγκαία (*τὰ πρὸς τὸν βίον* στα αρχαία *Σχόλια*). Επαναλαμβάνει την κατάρα του Αγαμέμνονος, το τέλος του Κινύρα από την οργή του Απόλλωνος και τη μεταμόρφωση των 50

---

[778] Στράβ. 1.2.32.
[779] Θεμιστ. *Εἰς Κωνστάντ*. 54a.
[780] Θεμιστ. *Χαριστ*. 201c.

θυγατέρων του σε αλκυόνες. Δεν παραλείπει, επίσης, να μνημονεύσει και την άλλη εκδοχή περί συνάντησης Κινύρα και Μενελάου και τα λεγόμενα για τον οστράκινο στόλο που διασώζουν τα *Σχόλια*[781].

Ο Ευστάθιος, όμως, δεν μας διαφωτίζει περισσότερο για την κυπριακή ξενία, για την οποία είναι ενδεικτικό αυτό που λέει, ότι δηλαδή δεν την γνώριζε ούτε και ο ίδιος ο Όμηρος[782]:

> *ἰστέον δὲ ὅτι φαίνεται εἰδὼς Ὅμηρος ξενίαν Κινύρου, ἀλλὰ σέβας μόνον τὸ ἐξ ἀκοῆς.*

Αγνοούσε άραγε ο δεινός ομηριστής τις πληροφορίες του Αλκιδάμαντος και του *Απολλοδώρου και τη μαρτυρία του Θεοπόμπου ή μήπως τις γνώριζε, αλλά δεν τις ανέφερε, γιατί τις έκρινε ανυπόστατες; Στη συνέχεια, ο Ευστάθιος — επαναλαμβάνοντας και σε αυτό τα αρχαία *Σχόλια*— επιχειρεί να αιτιολογήσει τη χειρονομία του Κινύρα ως ενέργεια με σκοπό να κερδίσει την ελληνική φιλία και όχι να αποφύγει την εκστρατεία, όπως έκανε ο Σικυώνιος Εχέπωλος, ο οποίος έδωσε την περίφημη φοράδα Αίθη καταναγκαστικά στον βασιλιά του για να μην πάει στην εκστρατεία[783]:

> *Ὅμηρος δέ φησιν, ὅτι ὁ Κινύρης θώρακα ἔδωκε τῷ βασιλεῖ… ἤγουν τοῦτον, «δῶκε χαριζόμενος βασιλῆϊ», καὶ δώροις οὕτως οἰκειούμενος τὴν Ἑλληνικὴν φιλίαν καὶ οὐ δήπου διδοὺς εἰς ποινὴν ἀστρατείας, ὡς ὁ τῷ Ἀγαμέμνονι ὑποτελῶν Σικυώνιος Ἐχέπωλος τὴν ὑμνουμένην Αἴθην τὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος ἵππον ἐξ ἀνάγκης αὐτῷ ὡς οἰκείῳ βασιλεῖ δέδωκεν, ἵνα μὴ στρατεύσηται.*

Τέλος, ο Ευστάθιος, όπως προαναφέρθηκε, επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στον περίτεχνο θώρακα, χωρίς όμως να προσθέτει κάποια ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια για τη σχέση του με τα κυπριακά εργαστήρια ή τον Κινύρα[784].

Κοντά στην ομηρική εκδοχή και στα αρχαία *Σχόλια*, αλλά και σε κάποια άλλη διαφορετικής προέλευσης πηγή, βρίσκεται και η σχετική μαρτυρία του Τζέτζη στο έργο του *Ἀλληγορίαι Ἰλιάδος, Προλεγόμενα*. Ο βυζαντινός λόγιος αναφέρει ως στρατολόγους του Κινύρα τον Οδυσσέα, τον Νέστορα και τον Παλαμήδη, οι οποίοι περνούσαν και μάζευαν στρατιωτικές δυνάμεις από όλα τα μέρη. Κάποιοι από δειλία προτίμησαν να βοηθήσουν με δώρα, όπως ο Σικυώνιος Εχέπωλος με την εξαιρετική Αίθη και ο Κύπριος Κινύρας με τον θώρακα που ήταν ένα ξένο θαύμα[785]:

> *ὡς Ὀδυσσεὺς καὶ Νέστωρ δὲ μετὰ τοῦ Παλαμήδους*
> *ἁπανταχοῦ διήρχοντο πάντας στρατολογοῦντες,*
> *οἱ μὲν γυναικωδέστεροι καὶ τῶν δειλῶν ἀνθρώπων,*

---

[781] Ευστ. *Ὅμ. Ἰλ.* Λ 20 (827.30-35).
[782] Αυτ. Λ 20-21 (827.40-45).
[783] Αυτ. Λ 20-23 (827.50).
[784] Αυτ. Λ 24 (827.55-60), Λ 24-28 (828.15-30).
[785] Τζέτζ. *Ἀλληγ. Ἰλ.* 456-464.

οἷος ὁ Σικυώνιος Ἐχέπωλος ἐκεῖνος,
ὁ Κύπριος Κινύρης δέ, καί τινες τῶν ἑτέρων,
ἀτράκτους ἐπελέγοντο, ἤγουν τὴν οἰκουρίαν.
καὶ γὰρ ὁ μὲν Ἐχέπωλος διὰ τὸ μὴ στρατεῦσαι
Αἴθην ἵππον ἐξαίρετον τῷ βασιλεῖ δωρεῖται,
ὁ Κύπριος Κινύρης δὲ θώρακα, θαῦμα ξένον.

Τέλος, σαφώς κοντά στην ομηρική διήγηση, βρίσκεται η αναφορά του Θεοδώρου Υρτακηνού που έζησε τον 13 / 14ο αι. μ.Χ., σε μια μονωδία του για τον θάνατο του βασιλιά Μιχαήλ Παλαιολόγου του νέου[786]:

ὃ δή φησιν Ὅμηρος καὶ Κινύρην, τὸν ἡγεμόνα Κυπρίων, πεποιηκέναι πρὸς Ἀγαμέμνονα, τὸν τῶν Ἑλλήνων βασιλέα φιλοφρονούμενον· ὃν γὰρ εἶχε πολυδαίδαλον θώρακα, χρῆμά τι ξένον καὶ σοφῆς τέχνης μηχάνημα, καθαπερεὶ τὸν ἥρωα μειλισσόμενος (αἰδὼς γὰρ καὶ δέος ἀνέπειθον) ἐδωρήσατο.

Αναμφίβολα, η έλλειψη γενναιόδωρων πληροφοριών από τον Όμηρο σχετικά με τον Κύπριο ηγεμόνα και το είδος των σχέσεων του με τους Αχαιούς έδωσε το έναυσμα στη φαντασία των μεταγενέστερων συγγραφέων και των ομηρικών Σχολιαστών. Επισημάναμε τον ρόλο που πιθανόν να έπαιξαν τα *Κύπρια* σε όλη αυτή την ανεκδοτολογική παράδοση, η οποία σε γενικές γραμμές δείχνει να «απομυθοποιεί» την ομηρική διήγηση και να προσθέτει ρεαλιστικές λεπτομέρειες —συχνά όχι και τόσο κολακευτικές— γύρω από τη διπλωματική προσέγγιση των δύο πλευρών. Μήπως η εξαπάτηση των Ελλήνων από έναν ήσσονα ηγεμόνα ήταν κάτι που δεν είχε θέση στην *Ἰλιάδα*, είχε όμως στα *Κύπρια* και στην υστερότερη παραομηρική φιλολογία;

Ένα πρόσθετο στοιχείο που συνηγορεί υπέρ των *Κυπρίων* ως πιθανή πηγή των διαφορετικών εκδοχών γύρω από τις σχέσεις του Κινύρα με τους Αχαιούς είναι η αναφορά του Αλκιδάμαντος στο τέχνασμα του Παλαμήδους. Είναι γνωστό από την περίληψη του Πρόκλου ότι μετά τη γνωστοποίηση των δραματικών συμβάντων στον Μενέλαο από την Ίριδα, οι Ατρείδες γυρίζουν όλη την Ελλάδα και μαζεύουν τους ηγεμόνες· ακόμα και τον Οδυσσέα που προσποιείται τον τρελό αποκαλύπτουν με ένα τέχνασμα του Παλαμήδους.

Δεν είναι παράλογο, λοιπόν, να υποθέσουμε ότι το επεισόδιο μεταξύ του Κινύρα και του Παλαμήδους, όπως μας το διαζώζει το ψευδεπίγραφο έργο, πηγάζει από μια σχετική διήγηση των *Κυπρίων*. Ο μεγαλοφυής γιος του Ναυπλίου που περιέργως δεν μνημονεύεται πουθενά στα ομηρικά έπη[787], παρουσιάζεται για

---

[786] Θεοδ. Υρτ. *Ἐπὶ θαν. Μιχ. Παλαιολ.* (βλ. Boissonade, *Anecd. Gr.* I.263).

[787] Η απουσία του Παλαμήδους από τα ομηρικά έπη εξηγείται από το ότι ο ήρωας αποθνήσκει προ της *μήνιδος* του Αχιλλέως, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο Όμηρος αγνοούσε τους σχετικούς μύθους· βλ. *ΑΚυΓ*[1] 3 F23 και σχόλια στη σ. 406. Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία, ο ύπουλος τρόπος που ο Οδυσσεύς παραμερίζει τον προσωπικό εχθρό του δεν ταίριαζε καθόλου με το ήθος του, όπως θέλησε να το διαμορφώσει ο Όμηρος, γι' αυτό αγνόησε εντελώς τον Παλαμήδη· βλ. *ΕλλΜ* 5.93. Πάντως, κατά τον Phillips, σ. 267 κε., η θανάσιμη έχθρα των Αχαιών προς τον Παλαμήδη μπορεί να εξηγηθεί από το ότι αυτός ο διανοούμενος-ήρωας και εφευρέτης γραμμάτων είναι επιβίωση παλαιότερης εποχής, γι᾽ αυτό και είναι ξένος προς τους πολεμιστές.

πρώτη φορά στα *Κύπρια*[788], από όπου παρέλαβαν την ιστορία του και τη διαμόρφωσαν ποικιλοτρόπως οι τραγικοί ποιητές[789], ενώ τις διάφορες διηγήσεις γύρω από αυτή τη σημαντική, αλλά αμφιλεγόμενη προσωπικότητα του αρχαίου μύθου[790], εκμεταλλεύτηκαν και οι σοφιστές μέσα στο πλαίσιο του δικού τους σκοπού συγγραφής, δηλαδή της επίδειξης σοφιστικής ρητορικής[791].

Στη διήγηση του Αλκιδάμαντος πληροφορούμαστε μεν το τέχνασμα του Παλαμήδους να κρατήσει για τον εαυτό του τα ακριβά δώρα του Κινύρα και να αποδώσει στον Αγαμέμνονα έναν απλό χάλκινο θώρακα, αλλά και την ψευδή ανακοίνωση ότι ο Κινύρας επρόκειτο να στείλει στους Αχαιούς 100 πλοία. Έχουμε, δηλαδή, διπλή απάτη του Παλαμήδους εις βάρος των Αχαιών. Όσον αφορά τον Κινύρα, αν λάβουμε υπ᾽ όψιν και τις άλλες εκδοχές που αναφέρουν πως υποσχέθηκε 50 πλοία στους Αχαιούς, είναι φανερό πως διαπράττει και αυτός απάτη, αν και στη μαρτυρία του Αλκιδάμαντος αυτό δεν είναι ευδιάκριτο. Στον *Απολλόδωρο ο Κινύρας επανδρώνει ένα πλοίο με αρχηγό τον γιο του Μυγδαλίωνος και στέλνει τα υπόλοιπα 49 φτιαγμένα από πηλό. Στα ομηρικά *Σχόλια* και στον Ευστάθιο αναφέρονται δύο διαφορετικές εκδοχές ως προς το είδος της βοήθειας: σύμφωνα με τη μια ο Κύπριος ηγεμόνας υπόσχεται να στείλει στους Έλληνες τα απαιτούμενα για την επιβίωσή τους, δηλαδή τρόφιμα· σύμφωνα με την άλλη υπόσχεται 50 καράβια, στέλνει όμως ένα αληθινό και τα υπόλοιπα 49 από πηλό. Στον Αλκιδάμαντα αναφέρεται ο διπλάσιος αριθμός καραβιών, αλλά δεν διευκρινίζεται αν τούτο ήταν στο πλαίσιο του τεχνάσματος του Παλαμήδους ή υπόσχεση του ίδιου του Κινύρα. Ο αριθμός των 50 καραβιών των άλλων πηγών μάς φαίνεται βέβαια περισσότερο λογικός από τον διπλάσιο που αναφέρει ο ρήτορας, μολονότι η Κύπρος φημιζόταν, ήδη κατά τους προϊστορικούς χρόνους, για τις μεγάλες δυνατότητές της σχετικά με τη ναυπήγηση και την επάνδρωση πλοίων[792].

Είμαστε, πάντως, υποχρεωμένοι να εξετάσουμε με προσοχή τις πληροφορίες που αντλούμε από το ανωτέρω έργο σε σχέση με την υπόλοιπη παράδοση. Είναι διαπιστωμένο από την έρευνα ότι ο Αλκιδάμας δεν διστάζει να διαστρέψει ή να αποσιωπήσει παραδοσιακά δεδομένα του μύθου του Παλαμήδους, όταν δεν εξυπηρετούν τον στόχο του να συκοφαντήσει τον ήρωα[793]. Δεν μπορούμε, όμως, να υποστηρίξουμε με βεβαιότητα ότι ο σοφιστής αυτοσχεδιάζει εκ του μηδενός[794] και δεν έχει υπ᾽ όψιν του κάποια προγενέστερη διήγηση. Ειδικά, για τη συμμετοχή του

---

[788] Ο Ξυδάς, σ. 151 και σημ. 9, σημειώνει σχετικά με την παρουσία του Παλαμήδους στα *Κύπρια* ότι φαίνεται να οδηγεί προς τους εμπορικούς λαούς της Ανατολής και να συμφωνεί με τη γεωγραφική και την πολιτιστική θέση και σημασία της Κύπρου· η σύνδεση του ήρωα με την Ανατολή συμπεραίνεται μέσω της γιαγιάς του Αμυμώνης, η οποία με τη σειρά της συνδέεται με τον Δαναό και τον Βήλο.

[789] Αισχ. *Παλαμ.* F 181-182a· Σοφ. *Παλαμ.* F 478-481 και *Ναύπλ.* F 425-438· Ευρ. *Παλαμ.* F 578-590.

[790] Για τον μύθο του Παλαμήδους, βλ. Lewy σ.λ. *Palamedes*, στο Roscher, *Lex. Myth.* III (1897-1909) 1264-1273· Wüst σ.λ. *Palamedes*, *RE* XVIII.2 (1942) 2500-2512· *ΕλλΜ* 5.91 κε.· κυρίως τη διδακτορική διατριβή της Ζωγράφου-Λύρα.

[791] Πβ. τη σωζόμενη απολογία του Γοργ. *Ὑπὲρ Παλαμ.*

[792] Βλ. ανωτ. σ. 31.

[793] Ζωγράφου-Λύρα 27.

[794] Ο Muir, σ. 19, θεωρεί το τέχνασμα του Παλαμήδους επινόηση του Αλκιδάμαντος.

Παλαμήδους στην αποστολή στην Κύπρο έχουμε και τη μαρτυρία του Τζέτζη — και μάλιστα σε ένα κείμενο εντελώς διαφορετικό—, γεγονός που ενισχύει την αξιοπιστία του ρητορικού κειμένου.

Ένα στοιχείο που συνδέει τη διήγηση του Αλκιδάμαντος με την υπόλοιπη ανεκδοτολογική παράδοση είναι η μνεία πολλών δώρων από την πλευρά του Κινύρα και όχι αποκλειστικά και μόνο του περίφημου θώρακα. Ήδη αναφέραμε πως, κατά ορισμένους μελετητές[795], το ίδιο το ομηρικό κείμενο με το να μην αναφέρει την προέλευση των άλλων όπλων του Αγαμέμνονος και με το να περιγράφει όμοια τεχνοτροπικά στοιχεία του θώρακα, του τελαμώνα και της ασπίδας, αφήνει να εννοηθεί η κυπριακή ίσως προέλευσή τους. Ο Αλκιδάμας κάνει λόγο για *δῶρα… πολλά*, μεταξύ των οποίων και ο χάλκινος θώρακας που ο Παλαμήδης έδωσε στον Αγαμέμνονα. Τα ομηρικά *Σχόλια*, αν και αφορμώνται από τον *θώρηκα… ξεινήϊον* που έδωσε ο Κινύρας στον Αγαμέμνονα, κατά περίεργο τρόπο δεν σχολιάζουν καν τον γνωστό θώρακα, αλλά κάνουν λόγο για *δῶρα* γενικά των Κυπρίων προς τους Έλληνες. Στον *Απολλόδωρο, επίσης, λέγεται ότι ο Κινύρας δώρησε *θώρακας* στον Αγαμέμνονα που δεν ήταν παρών. Αντίθετα, τον αοίδιμο θώρακα της ομηρικής διήγησης μνημονεύει ο Θεμίστιος, περιγράφει λεπτομερώς ο Ευστάθιος, εξυμνεί ως *θαῦμα ξένον* ο Τζέτζης και ως *σοφῆς τέχνης μηχάνημα* ο Θεόδωρος Υρτακηνός.

Εκεί που διαφοροποιούνται οι εν λόγω πηγές και παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι ως προς τα πρόσωπα της αχαϊκής πρεσβείας στην Κύπρο. Για τον Αλκιδάμαντα ο Μενέλαος έστειλε τον Παλαμήδη στην Κύπρο. Στον Θεόπομπο *οἱ σὺν Ἀγαμέμνονι* εξεδίωξαν τον Κινύρα με τους δικούς του. Στα ομηρικά *Σχόλια* σώζονται δύο εκδοχές: σύμφωνα με την πρώτη, ο Κινύρας φιλοξένησε τους *Ἕλληνας* και, σύμφωνα με τη δεύτερη, ορκίστηκε στον Μενέλαο στην Πάφο ότι θα στείλει βοήθεια. Για τον *Απολλόδωρο τρία ήταν τα πρόσωπα της πρεσβείας στην Κύπρο: ο Μενέλαος, ο Οδυσσεύς και ο Ταλθύβιος. Ο Ευστάθιος επαναλαμβάνει απλώς τα ομηρικά *Σχόλια* ως προς αυτό. Τέλος, σύμφωνα με τις πληροφορίες του Τζέτζη, τον Κύπριο ηγεμόνα επεχείρησαν να στρατολογήσουν οι Οδυσσεύς, Νέστωρ και Παλαμήδης.

Από τα ανωτέρω πρόσωπα, ο Μενέλαος, ο Οδυσσεύς και ο Παλαμήδης είναι επαναλαμβανόμενα πρόσωπα, ενώ ο Ταλθύβιος και ο Νέστωρ είναι άπαξ αναφερόμενα. Ο Μενέλαος δικαιολογημένα αναφέρεται τις περισσότερες φορές, αφού είναι ο άμεσα ενδιαφερόμενος για την όσο το δυνατό μεγαλύτερη συγκέντρωση δυνάμεων. Η παρουσία του στην Κύπρο, επίσης, είναι γνωστή από την παράδοση. Ήδη στην *Ὀδύσσεια* διηγείται ο ίδιος πως απέκτησε τα πλούτη του από τις περιπλανήσεις του σε πλούσιες χώρες, μεταξύ των οποίων ήταν η Κύπρος[796]:

ἦ γὰρ πολλὰ παθὼν καὶ πόλλ᾽ ἐπαληθεὶς
ἠγαγόμην ἐν νηυσὶ καὶ ὀγδοάτῳ ἔτει ἦλθον,
Κύπρον Φοινίκην τε καὶ Αἰγυπτίους ἐπαληθείς.

[795] Βλ. ανωτ. σ. 147.
[796] Ομ. *Ὀδ.* δ 81-83.

Στον Λυκόφρονα μαθαίνουμε για δώρα που έλαβε από τις περιπλανήσεις του, όπως έναν *Ταμάσσιον κρατῆρα καὶ βοάγριον*[797]. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι, σύμφωνα με κάποιες μεμονωμένες μαρτυρίες, στην Κύπρο έμειναν για ένα διάστημα, πριν από τον Τρωικό, η Ελένη και ο Πάρις[798]. Αλλά και ο γιος του Μενελάου και της Ελένης, ο Πλεισθένης, λέγεται ότι επισκέφθηκε την Κύπρο μετά τον Τρωικό πόλεμο. Σύμφωνα με τα *Σχόλια* στην *Ἀνδρομάχη* του Ευριπίδη, ο συγγραφέας των *Κυπριακῶν ἱστοριῶν* (δηλαδή των *Κυπρίων*) αναφέρει ότι στην Κύπρο είχαν πάει ο γιος της από τον Μενέλαο, ο Πλεισθένης, και ο γιος της από τον Πάρι, ο Αγανός ή Αγάνος[799].

Αλλά και η εμφάνιση του Οδυσσέως ως στρατολόγου του Κινύρα θα μπορούσε να δικαιολογηθεί. Στον Όμηρο, ως γνωστόν, βλέπουμε τον πολυμήχανο άνδρα να αναλαμβάνει μια ανάλογη αποστολή μαζί με τον Νέστορα, προκειμένου να προσεταιριστούν τον Αχιλλέα. Στην *Ὀδύσσεια* μάλιστα μαρτυρείται κάποια σχέση του ήρωα με την Κύπρο[800]. Σε μια από τις πολλές πλαστές διηγήσεις του προς τους μνηστήρες και ενώ παρουσιάζεται ως άλλοτε πλούσιος που κατάντησε ζητιάνος, αναφέρει πως περιπλανήθηκε στην Αίγυπτο. Εκεί αιχμαλωτίστηκε από τους ντόπιους και δόθηκε στον φίλο του βασιλιά της Κύπρου, τον Δμήτορα Ιασίδη, τον οποίο είχε συναντήσει ο ίδιος στο νησί. Τελικά από την Κύπρο έφθασε στην Ιθάκη. Για τον Δμήτορα Ιασίδη, του οποίου το όνομα είναι καθαρά ελληνικό[801], δεν διαθέτουμε κάποιο ιστορικό στοιχείο. Από τον Σχολιαστή του συγκεκριμένου χωρίου μαθαίνουμε πως βασίλευσε στην Κύπρο, όταν πέθανε ο Κινύρας που μπορεί και να μην ήταν βασιλιάς, γιατί στην *Ἰλιάδα* δεν έχει ονομαστεί βασιλιάς της Κύπρου, αλλά Κύπριος απλώς[802]:

> *Δμήτορι*] *Κινύρου ἀποθανόντος Δμήτωρ ἐβασίλευσε Κύπρου. ἢ οὐδὲ εἴρηται ὁ Κινύρας ἐν Ἰλιάδι (Λ 20) Κύπρου βασιλεύς, ἀλλὰ Κύπριος ἁπλῶς.*

Ο Παλαμήδης φαίνεται να είναι ένα ακόμη σταθερό μέλος της αχαϊκής πρεσβείας. Όπως σημειώθηκε, μνημονεύεται μόνος του ως απεσταλμένος του Μενελάου στην Κύπρο από τον Αλκιδάμαντα και μαζί με τον Οδυσσέα και τον Νέστορα ως στρατολόγος του Κινύρα από τον Τζέτζη. Δεδομένου ότι στα *Κύπρια* αναφέρονται ρητά ως στρατολόγοι γενικά ο Παλαμήδης και ο Νέστωρ, οδηγούμαστε πάλι στην ίδια αρχική υπόθεση, ότι δηλαδή οι μεταγενέστεροι συγγραφείς δίπλα στην αοριστία της ομηρικής διήγησης, είχαν υπ᾽ όψιν τους μια διαφορετική πηγή, πιθανότατα τα *Κύπρια* ή κάποιο άλλο από τα ποιήματα του *Κύκλου*.

Ας συνοψίσουμε, τώρα, τα συμπεράσματά μας: Οι σχέσεις του Κινύρα με τους Αχαιούς, με αφορμή το γνωστό χωρίο της *Ἰλιάδος*, ήταν ένα πρόβλημα για τις

---

[797] Πιθανότατα εδώ ο Λυκόφρων αναφέρεται σε κάποιο δώρο (γνωστό από την προηγούμενη παράδοση;) του Κ. προς τον Μενέλαο· βλ. έκδ. Holzinger 295.

[798] *Απολλοδ. *Ἐπιτ.* 3.3.

[799] *Σχόλ. Εὐρ. Ἀνδρ.* 898.

[800] Ομ. *Ὀδ.* ρ 424-449.

[801] Το *Δμήτωρ* παράγεται από το ρ. *δάμνημι* (δαμάζω), ενώ το *Ἰασίδης* απαντά στον Όμηρο (*Ὀδ.* λ 283)· βλ. *ΑΚΕΠ* Ε᾽αρ. 129.

[802] *Σχόλ. Ὁμ. Ὀδ.* ρ 443.

αρχαίες πηγές. Τα πρόσωπα που συνέθεταν την ελληνική αποστολή στην Κύπρο, η κυπριακή φιλοξενία, ο θώρακας ή τα δώρα προς τον Αγαμέμνονα και τους Αχαιούς, η σκοπιμότητα της χειρονομίας του Κυπρίου ηγεμόνα, οι υποσχέσεις για βοήθεια και τέλος η κατάληξη που είχε όλη αυτή η προσπάθεια προσέγγισης των δύο μερών ήταν θέματα που απασχόλησαν τη μεταγενέστερη παράδοση.

Σε γενικές γραμμές, η ανεκδοτολογική παράδοση βρίσκεται σε απόσταση από το ομηρικό κείμενο και φαίνεται να προσθέτει σχόλια προερχόμενα από μια διαφορετική πηγή. Τα *Κύπρια* και τα άλλα ποιήματα του επικού κύκλου συγκεντρώνουν τις υποψίες μας ότι περιείχαν ίσως κάποια παραλλαγή, η οποία, πλάι στην ομηρική εκδοχή, τροφοδότησε περαιτέρω την υστερότερη φιλολογία, με αποτέλεσμα την έντονη διαφωνία των πηγών ως προς το συγκεκριμένο επεισόδιο. Είναι πιθανό ότι μετά τον Όμηρο και όσο οι σχέσεις της Κύπρου με τον ελληνικό κόσμο —κυρίως με την Αθήνα— γίνονταν στενότερες, η ανάγκη να ερμηνευτεί η αισθητή απουσία του νησιού από τον Τρωικό πόλεμο γινόταν όλο και πιο έντονη. Είναι πιθανό, επίσης, στην Κύπρο να κυκλοφορούσαν από πολύ παλιά διαφορετικές διαδόσεις ως προς τις σχέσεις του Κινύρα με τους Αχαιούς, τοπικές παραδόσεις που μέσω των *Κυπρίων* ή των άλλων επών να πέρασαν στον Αλκιδάμαντα και στα υπόλοιπα έργα. Η σύνθεση των σχετικών διηγήσεων μπορεί να αναχθεί στους μεθομηρικούς χρόνους, αλλά και στους προομηρικούς, αφού είναι κοινά αποδεκτό ότι χρονογραφικά έπη που αφορούσαν την προϊστορία και τα εννέα πρώτα χρόνια του Τρωικού πολέμου, είχαν συντεθεί πριν την *Ἰλιάδα* και στην Ιωνία και στην Κύπρο[803].

Κατά την άποψή μας, η εμφάνιση του Κινύρα στις μεταγενέστερες πηγές ως ενός δυναμικού και τολμηρού ηγεμόνα, ο οποίος αθετώντας την υπόσχεσή του κατορθώνει να εξαπατήσει τους Αχαιούς με τον πλέον κατάφωρο τρόπο, πιθανότατα να έχει κυπριακή προέλευση. Για τους Κυπρίους αρχαϊκούς ποιητές ο Κινύρας φαίνεται να ήταν ένα πρότυπο ηγέτη, αν πιστέψουμε τη μαρτυρία του Πινδάρου πως συχνά αντηχούν οι ύμνοι των Κυπρίων για τον Κινύρα[804]. Με την πάροδο των χρόνων και όσο το νησί εξελληνιζόταν, ο Κινύρας κατέστη ένα σύμβολο του αυτόχθονος κυπριακού πληθυσμού και του ηρωικού παρελθόντος. Ζώντας ο ίδιος στο μεταίχμιο δύο ιστορικών φάσεων, της «παλιάς τάξης» με ηγέτιδα δύναμη τους Ετεοκυπρίους και της «νέας τάξης» με ηγέτιδα δύναμη τους Έλληνες, είναι φυσικό, ως εκπρόσωπος της παλαιάς τάξης, να πρόβαλε αντίσταση ή αντίρρηση στο νέο κατεστημένο με οιονδήποτε τρόπο. Δεν θα ήταν παράλογο να υποθέσουμε, λοιπόν, ότι οι ιστορίες αυτού του είδους, οι οποίες παρουσιάζουν τους Κυπρίους ανυπάκουους και άπιστους απέναντι στους Έλληνες, αντανακλούν την πολιτική κατάσταση στο νησί, πριν από την κυριαρχία του ελληνικού στοιχείου επί του αυτόχθονος πληθυσμού[805]. Βεβαίως, η εκδοχή ότι ο Κινύρας ξεγέλασε τους Έλληνες στέλνοντας ένα κανονικό επανδρωμένο πλοίο και φτιάχνοντας τα υπόλοιπα 49 από πηλό και εξοπλίζοντάς τα με χωματένιους άνδρες μας φαίνεται, εν πρώτοις, λόγω της υπερβολής της ως μια καθαρά μυθική και πλαστή διήγηση. Έχοντας, όμως, υπ᾽ όψιν μας τα πήλινα ομοιώματα πλοίων με τα πληρώματά τους, τα οποία βρέθηκαν στο αρχαϊκό νεκροταφείο της

---

[803] *ΑΚυΓ*[1] 92.

[804] Πινδ. *Πυθ*. 2.13-14: *κελαδέοντι μὲν ἀμφὶ Κινύραν πολλάκις | φᾶμαι Κυπρίων.*

[805] Πβ. Cesnola 4.

Αμαθούντος να συνοδεύουν ως κτερίσματα τους νεκρούς, ο νους μας πάει συνειρμικά στον πήλινο στόλο του Κινύρα[806], από τη στιγμή μάλιστα που και ο ίδιος συνδέθηκε —από τον Θεόπομπο— με αυτήν την αρχαιότατη και ετεοκυπριακής σύνθεσης πόλη. Δεν αποκλείεται η διήγηση για τα πήλινα καράβια του Κινύρα να απορρέει από την επιδεξιότητα των Κυπρίων στην κατασκευή τέτοιων ομοιωμάτων[807].

Με αφορμή τον *ξεινήϊον θώρηκα*, η ομηρική διήγηση παρουσιάζει τον Κινύρα ως έναν περισσότερο αρεστό και ευνοϊκό στους Αχαιούς ηγεμόνα, έτσι όπως τον έβλεπε ή ήθελε να τον βλέπει η ελληνική πλευρά. Η ανεκδοτολογική παράδοση φαίνεται πως απηχεί, μάλλον, την κυπριακή άποψη για εκείνον τον αρχέγονο πρόγονο που κατόρθωσε, καίτοι τοπικός ηγεμόνας, να αντισταθεί στη νέα τάξη πραγμάτων. Ποια από τις ανωτέρω απόψεις έχει μεγαλύτερη δόση ιστορικής αλήθειας, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, μολονότι τα αρχαιολογικά δεδομένα, όπως επισημάνθηκε[808], μαρτυρούν, κατά κανόνα, ειρηνική και όχι βίαιη επιβολή των Ελλήνων στο κυπριακό έδαφος.

---

[806] Από την πρώτη στιγμή που βρέθηκαν αυτά τα πήλινα ομοιώματα συνδέθηκαν με τον Κ. και τις σχετικές παραδόσεις· βλ. Kapera, *TerraFleet*· κατωτ. εικ. 15.

[807] Cesnola 12.

[808] Βλ. ανωτ. σ. 141-2.

VI. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΛΟΥΤΗ

1. Ιερή μεταλλουργία

Είναι γενική διαπίστωση πως η έννοια της «πρωτιάς» παίζει πολύ μεγάλο ρόλο στην ελληνική μυθολογία[809]. Κάθε τόπος θέλει να τιμήσει τους ήρωές του με το να τους παρουσιάζει να καθιερώνουν, αυτοί πρώτοι, κοινωνικούς θεσμούς και να επινοούν διάφορα στοιχεία του πνευματικού και του υλικού πολιτισμού. Εκτός από τους δύο κατ᾽ εξοχήν εφευρέτες, τον Προμηθέα και τον Παλαμήδη, ο ελληνικός μύθος έχει αναδείξει πολλά ονόματα ευρετών. Από τις αρχές του 4ου αι. π.Χ. αναφέρονται συστηματικοί κατάλογοι ευρετών, όμως οι λίγοι που μας σώθηκαν είναι νεότεροι.

Ένας από τους σωζόμενους καταλόγους είναι αυτός του Πλινίου, με αναγεγραμμένα 200 ονόματα θεών, λαών και προσώπων, πραγματικών και μυθικών, που ανακάλυψαν ή επινόησαν κάτι στις επιστήμες, στα γράμματα, στους πολιτικούς θεσμούς και στις τέχνες. Στη μακροσκελή απαρίθμηση των επινοητών αναφέρεται και ο Κινύρας, ο γιος της Αγριόπης (ή του Αγριόπα), ο οποίος ανακάλυψε τα *tegulas* (κεραμίδια;) και τα μεταλλεία χαλκού, αμφότερα στο νησί της Κύπρου, όπως επίσης και τη λαβίδα, το σφυρί, τον μοχλό και το αμόνι[810]:

> *tegulas invenit Cinyra Agriopae filius et metalla aeris, utrumque in insula Cypro, item forcipem, martulum, vectem, incudem.*

Κατ᾽ αρχήν για το συγκεκριμένο χωρίο, με αφορμή το άπαξ μαρτυρημένο μητρώνυμο ή πατρώνυμο *Agriopae*, εκφράσαμε σε άλλο σημείο τον προβληματισμό μας σχετικά με τον βαθμό αξιοπιστίας του Ρωμαίου εγκυκλοπαιδιστή και την ποιότητα των πηγών του. Είναι οφθαλμοφανές, όπως διευκρινίστηκε, ότι οι παραδρομές είναι συνήθεις στο έργο του, λόγω της ταχύτητας, με την οποία διάβαζε και έγραφε, αλλά και λόγω της χρήσης πηγών από δεύτερο χέρι[811].

Η επιφύλαξή μας για την εν λόγω μαρτυρία, πέρα από τα όσα γνωρίζουμε για την τεχνική του συγγραφέα, ενισχύεται και από το στοιχείο των μεμονωμένων πληροφοριών που αυτή παρέχει στο σύνολό της. Ο Κινύρας δεν αναφέρεται ρητά σε άλλη σωζόμενη πηγή —ελληνική και λατινική— ως επινοητής της μεταλλουργίας και των λοιπών τεχνικών εφευρέσεων. Επομένως, δύο είναι οι πιθανές περιπτώσεις: ή ο πολυγραφότατος Πλίνιος, στη βιασύνη του, να μπέρδεψε τα ονόματα ή, πράγματι, να διάβασε αυτούσια τη μαρτυρία σε κάποιο παλαιότερο πρότυπο. Η δεύτερη πιθανότητα μάς φαίνεται περισσότερο λογική, γιατί ο Κινύρας μπορεί να μη συνδέεται με αυτό το μητρώνυμο ή πατρώνυμο σε άλλη πηγή, όμως η σύνδεση του εφευρέτη με την Κύπρο στο συγκεκριμένο κείμενο δεν

---

[809] *ΕλλΜ* 1.47 κε.
[810] Plin. *Nat. hist.* 7.195.
[811] Βλ. ανωτ. σ. 75.

αφήνει περιθώρια για αμφιβολία πως, και εδώ, γίνεται λόγος για τον *Cinyra Cypriorum*, τον οποίο ο φυσιοδίφης μνημόνευσε προηγουμένως στο βιβλίο του, ανάμεσα σε διακεκριμένα για την εξαιρετική μακροζωία τους πρόσωπα[812]. Δηλαδή, ο Πλίνιος, ενδεχομένως, κάνοντας λάθος μόνο στο όνομα της μητέρας ή του πατέρα έγραψε αυτό που διάβασε για τον γνωστό Κινύρα κάπου αλλού.

Δεν είναι πρόθεσή μας και αντικείμενο της έρευνάς μας να ασχοληθούμε λεπτομερέστερα με το σύστημα συγγραφής του Πλινίου, με το είδος και την ποιότητα των προτύπων του. Το καίριο ερώτημα που ανακύπτει, όμως, από τη μαρτυρία του και απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση εκ μέρους μας είναι αν δικαιούται ο Κινύρας να μνημονεύεται ως ευρετής της μεταλλουργικής τέχνης και των άλλων εργαλείων στο νησί του[813].

Σύμφωνα με μια διαφορετική και παλαιότατη παράδοση, η κατεργασία του χαλκού και του σιδήρου διδάχθηκε στην Κύπρο από Κρήτες που πήγαν έπειτα στη Ρόδο και στην Τεμησσό της Βοιωτίας[814]. Οι Κρήτες αυτοί ήταν οι Τελχίνες και οι Ιδαίοι Δάκτυλοι, οι κατά μυθική παράδοση πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης, σχετικά με τους οποίους σώζονται διαφορετικές διηγήσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύνδεση στον μύθο αυτών των πλασμάτων με τη Μητέρα των θεών Ρέα —αντίστοιχη μορφή της Μεγάλης Θεάς της Φρυγίας (Κυβέλη)— ως συνοδών και υπηρετών της, κατά παρόμοιο τρόπο με τους Κρήτες Κουρήτες και Κορύβαντες ή με τους Καβείρους της Σαμοθράκης και τους σιδηρουργούς Ηφαιστείους της Λήμνου[815].

Έχει διατυπωθεί η άποψη πως πίσω από τα περίεργα αυτά δαιμονικά όντα, με τις τεχνικές δεξιότητες και τις μαγικές ικανότητες που κρατούν ζηλόφθονα φυλαγμένα τα μυστικά της τέχνης τους, βρίσκονται οι κλειστές, θρησκευτικά οργανωμένες, συντεχνίες των σιδηρουργών. Ανασκαφές, μάλιστα, που έγιναν στο Αρκαλοχώρι της Κρήτης έφεραν στο φως ευρήματα από τη μυκηναϊκή εποχή και ανέδειξαν ένα σπήλαιο «χαλκείο», δηλαδή εργαστήριο μεταλλουργίας που λειτουργούσε σε ένα ιερό, θρησκευτικό πλαίσιο: οι μεταλλουργοί, οργανωμένοι σε σωματείο, δούλευαν υπό την προστασία μιας ή πολλών θεοτήτων που λατρεύονταν σε αυτό το σπήλαιο και προστάτευαν ειδικά τη μεταλλουργία[816].

Χωρίς να είναι δυνατή η ανασύνθεση της ιστορίας μέσω της μυθολογίας, μπορεί να διατυπωθεί η υπόθεση ότι αυτοί οι δαίμονες της μεταλλουργίας

---

[812] Plin. *Nat. hist.* 7.154: *Anacreon poeta Arganthonio Tartesiorum regi CL tribuit annos, Cinyrae Cypriorum decem annis amplius.*

[813] Η Κύπρος μνημονεύεται συχνότατα στο συγκεκριμένο έργο του Πλινίου. Υπάρχουν αρκετές αναφορές στις πόλεις, τα προϊόντα, τη χλωρίδα και την πανίδα, τη θρησκεία (με ενδιαφέρουσες αναφορές στην Αφροδίτη και τον βωμό της στην Πάφο), την ιατρική κ.λπ. Σε σχέση με την κυπριακή μεταλλουργία, εκτός από τη μαρτυρία εδώ για τον πρώτο εφευρέτη Κ., έχουμε αναφορές αλλού για την πρώτη ανεύρεση του χαλκού (*aes Cyprium*) στην Κύπρο και για διάφορα είδη και μείγματα χαλκού (*sory*, *chalcanthos* κ.ά.), τα οποία χρησιμοποιούνταν κυρίως για θεραπευτικούς σκοπούς (*Nat. hist.* 34.2, 34.94, 34.103 κε.)· βλ. *ΑΚυΓ*[4] 596-598.

[814] Για τις αρχαίες πηγές, βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ αρ. 6-6.3, Ε΄.120· σύμφωνα, μάλιστα, με Κλήμ. Αλεξ. *Στρωμ.* 1.16.75, ο Κέλμις και ο Δαμναμενεύς, δύο από τους Ιδαίους Δακτύλους, βρήκαν το σίδερο στην Κύπρο.

[815] Κερένυϊ 88-93· Blakely 16· ειδικότερα για τους Τελχίνες, βλ. Ντούμας 79 κε.

[816] *ΕλλΜ* 2.297-298.

αποτελούσαν μια συντεχνία μεταλλουργών, οι οποίοι μετά τις ανακατατάξεις στον ελλαδικό χώρο κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού κατέληξαν να κατοικούν στην Κρήτη, από όπου έφθασαν στην Κύπρο προς αναζήτηση νέων κοιτασμάτων χαλκού και σιδήρου[817]. Ίσως, η μυθική εκδοχή για την παρουσία των Τελχίνων και των Ιδαίων Δακτύλων στην Κύπρο να αποτελεί, απλώς, την αντανάκλαση των παλαιότατων σχέσεων μεταξύ Κρήτης και Κύπρου[818]. Η Κυπρομινωική γραφή — συγγενική με τη Γραμμική Α— που εισάγεται στην Κύπρο γύρω στα τέλη του 16ου αι., καθώς και αντικείμενα κρητικής προέλευσης που βρέθηκαν σε κυπριακούς τάφους και ανάγονται σε πρώιμους χρόνους, φανερώνουν εύγλωττα την προσέγγιση μεταξύ των δύο νήσων. Πάντως, σύμφωνα με ειδικούς ερευνητές, πρέπει να υπάρχει κάποια βάση στον μύθο για την παρουσία των Κρητών μάγων-σιδηρουργών στην Κύπρο, αφού έχουν βρεθεί ομοιότητες στον τρόπο επεξεργασίας του χαλκού[819].

Οι αρχαιολογικές έρευνες στην Κύπρο αναδεικνύουν, κατά παρόμοιο τρόπο με την Κρήτη, τη στενή σχέση της μεταλλουργίας με το ιερατείο και τη λατρεία θεοτήτων. Σε ένα από τα τρία ιερά της Έγκωμης βρέθηκε ένα χάλκινο άγαλμα του 12ου αι. π.Χ. που παρουσιάζει μια κερασφόρα ανδρική μορφή, οπλισμένη με περίζωμα, περικεφαλαία, δόρυ και ασπίδα[820]. Η αινιγματική μορφή, η οποία στέκεται πάνω σε βάση που έχει σχήμα ταλάντου χαλκού, ταυτίστηκε με τον άγνωστο θεό-προστάτη των μεταλλείων χαλκού στην Κύπρο[821]. Στο Ashmolean Museum της Οξφόρδης υπάρχει ένα χάλκινο αγαλματίδιο από την Κύπρο που παριστάνει τη γυμνή θεά της γονιμότητας να στέκεται, επίσης, πάνω σε βάση με σχήμα ταλάντου χαλκού. Η θεά αυτή έχει ερμηνευθεί ως η σύντροφος του κερασφόρου θεού της Έγκωμης και συμβολίζει τον πλούτο των χαλκούχων μεταλλείων[822]. Όπως παρατηρεί ο Καραγιώργης, θα υπήρχαν στην Κύπρο, κατά τον 12ο αι., δύο θεότητες που συνδέονταν άμεσα με τη μεταλλουργία[823]. Οι «θεότητες των ταλάντων» προστάτευαν τα μεταλλουργικά εργαστήρια, είχαν τον έλεγχο της παραγωγής των ταλάντων και γενικά της εξαγωγής του χαλκού που ήταν η βάση της οικονομίας του τόπου. Την ίδια διαπίστωση για στενή σχέση μεταξύ μεταλλουργίας και θρησκείας συνάγουμε και από τα ερείπια του Κιτίου: Οι ναοί και τα ιερά τεμένη συγκοινωνούσαν κατευθείαν με τα εργαστήρια[824].

Εκτός από την Κρήτη και την Κύπρο, το φαινόμενο της σύνδεσης της μεταλλουργίας με τα ιερά κέντρα απαντά και αλλού. Στις πινακίδες της Πύλου γίνεται αναφορά στους «χαλκείς που ανήκουν στην *πότνια*»», ενώ ο επικεφαλής

---

[817] Λεονάρδος 93.

[818] Βλ. ανωτ. σ. 35, σ. 132 σημ. 643 και σ. 138.

[819] Λεπτομερέστερη συζήτηση στο Karageorghis, *CyCret*, όπου βλ. κυρίως τις σχετικές με τη μεταλλουργία ανακοινώσεις των Muhly και Buchholz.

[820] Καραγιώργης, *Μουσ. Κυπρ*. 56 εικ. 58· βλ. κατωτ. εικ. 18 α.

[821] Ο Catling, *CyBronz* 256 σημ. 3-5, προτείνει τρεις διαφορετικές ταυτίσεις, με τη σημιτική θεότητα *El*, τον Κύπριο «ήρωα» Κ. και με μια ανώνυμη πολεμική θεότητα· παρομοίως και ο Picard, σσ. 48-9.

[822] Βλ. κατωτ. εικ. 18 β.

[823] Καραγιώργης, *Μουσ. Κυπρ*. 58 και *Αρχ. Κύπρος* 61.

[824] Καραγιώργης, *Αρχ. Κύπρος* 64. Αναλυτικότερα για τη σύνδεση της μεταλλουργίας με τα ιερά της Κύπρου, βλ. Webb 298 κε.· Kassianidou 135 κε.

εκάστης ομάδας των χαλκέων φέρει τον τίτλο «βασιλεύς»[825]. Είναι αξιοσημείωτο, ακόμη, ότι οι πινακίδες αναφέρουν δύο κατηγορίες χαλκέων, τους *ἀσκητῆρας* και τους *ἀταλανσίους*, δηλαδή τους ώριμους τεχνίτες που ασκούν τη μύηση στους νέους και τους «χωρίς μετάλλευμα» νεαρούς μυουμένους. Μύηση, όμως, και μαγεία είναι πολύ κοντά. Ο μαγικός χαρακτήρας αυτής της τέχνης φανερώνει την πολυπλοκότητά της και το γεγονός ότι χωρίς θεία βοήθεια, χωρίς μαγεία και χωρίς μύηση, δεν μπορούσε κανείς να την εξασκήσει. Η σύνδεση της μεταλλοτεχνίας με τη μητέρα των θεών Ρέα, είτε με τη Μεγάλη Θεά της Φρυγίας, είτε με την *πότνια*, δείχνει την άμεση εξάρτησή της από θεότητες που έχουν σχέση με τη μητέρα-γη, η οποία δίνει και τα μέταλλα. Η σύναψη, επομένως, της μεταλλουργίας με τη θρησκευτική εξουσία, κατά την Εποχή του Χαλκού, δείχνει τη μεγάλη σημασία που είχε αυτή η τέχνη για τη ζωή των ανθρώπων.

Το πανάρχαιο μοτίβο της σύνδεσης της γυναικείας θεάς της γης και της γονιμότητας με έναν θεό της μεταλλουργίας που συναντούμε στη μινωική Κρήτη και στην Κύπρο, αλλά και στην Ανατολή, επανέρχεται και στον κλασσικό ελληνικό μύθο, μέσα από τη γαμική σχέση της Αφροδίτης με τον Ήφαιστο. Σε πρώτο επίπεδο, πιστεύεται πως η σχέση αυτή εκφράζει το σμίξιμο της γης με τη φωτιά για τη δημιουργία μορφών, κατά το πρότυπο της κεραμεικής· σε δεύτερο επίπεδο, σημαίνει, μάλλον συμβολικά, το ζευγάρωμα της φυσικής ομορφιάς με την ομορφιά της τέχνης[826].

Έχει σωστά παρατηρηθεί η αισθητή και περίεργη απουσία του *χαλκέως*[827] Ηφαίστου από την Κρήτη και την Κύπρο[828]. Στην Κρήτη, τη «χώρα των μεταλλουργών» και «θρόνο του Koshar» (θεού της αρχιτεκτονικής και της μεταλλουργίας) κατά τα ουγκαριτικά κείμενα, συναντούμε τους τεχνίτες-μάγους Ιδαίους Δακτύλους και τους Τελχίνες, τους οπλισμένους με χάλκινα όπλα Κουρήτες και Κορύβαντες, τον ορειχάλκινο γίγαντα Τάλω που φυλάει το νησί και σκοτώνει τα θύματά του βουτώντας τα σε μια υψικάμινο, αλλά και τον Δαίδαλο. Η τελευταία περίπτωση είναι και η πιο ενδιαφέρουσα για εμάς, διότι γνωρίζουμε ότι ο Δαίδαλος[829], επιδέξιος τεχνίτης και εφευρέτης τεχνικών εργαλείων, φιλοτέχνησε μεταξύ άλλων ένα άγαλμα της Αφροδίτης που μπορούσε να κινείται[830] και το λατρευτικό άγαλμα (*ξόανον*) της ίδιας θεάς, το οποίο μετέφερε η Αριάδνη και ευλόγησε ο Θησεύς στη Δήλο[831]. Εδώ ας θυμηθούμε την ανάλογη περίπτωση του γλύπτη Πυγμαλίωνος, τη λατρεία της Αφροδίτης-Αριάδνης στην Αμαθούντα της Κύπρου, καθώς και την κυπριακή παραλλαγή του μύθου της Αριάδνης του Παίωνος του Αμαθουσίου.

Στην Κύπρο η σημασία της μεταλλουργίας λαμβάνει, οπωσδήποτε, ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις από την Κρήτη, λόγω των πλούσιων κοιτασμάτων του

---

[825] *ΕλλΜ* 2.292.

[826] Αυτ. 190 και 196.

[827] Επίθετο του θεού στον Όμηρο (*Ίλ.* Ο 309).

[828] Borgeaud 156 κε.

[829] Για τον Δαίδαλο και τα *δαίδαλα*, βλ. τη σχετική μονογραφία της Morris.

[830] Αριστοτ. *Περὶ ψυχ*. 13.

[831] Παυσ. 9.40.3-4.

πολυτιμότατου χαλκού[832]. Οι ανατολικές πηγές της 2ης χιλιετίας, από τα μεσοποταμιακά αρχεία έως τις επιστολές της Αμάρνα, μιλούν συχνά για τον χαλκό της Αλασίας, τον αποκαλούμενο μερικές φορές *alas*[833]. Είναι ενδεικτικό, μάλιστα, ότι, σύμφωνα με μια από τις πολλές εκδοχές της ετυμολόγησης της ονομασίας *Κύπρος*, προτείνεται η προέλευση από έναν ετεοκυπριακό όρο που σήμαινε τον χαλκό[834]. Ο Dossin, ειδικότερα, συσχετίζει το όνομα του νησιού με τον σουμεριακό όρο *zubar* που σήμαινε τον χαλκό ή με τον *kubar* που σήμαινε τον ορείχαλκο. Ο Χατζηιωάννου, συντασσόμενος με αυτή την πρόταση, δικαιολογεί και την επωνυμία *Κύπρις* από το ότι η Αφροδίτη ταυτίστηκε με αυτό το μέταλλο ως θεά της γονιμότητας της γης· γι᾽ αυτό άλλωστε τη βλέπουμε σε χάλκινα αγάλματα να πατά πάνω σε τάλαντο ή τη βλέπουμε αργότερα στο πλάι του ελληνικού θεού της χαλκουργίας, του Ηφαίστου[835].

Στην Κύπρο, πλάι στην προϊστορική Μεγάλη Θεά, συναντούμε τον κερασφόρο θεό των ταλάντων της Έγκωμης· πλάι στη διάδοχό της, την Αφροδίτη, βλέπουμε τον γλύπτη Πυγμαλίωνα και τον εγγονό ή γαμπρό του, τον μεταλλουργό και εφευρέτη Κινύρα, κατά τον Πλίνιο.

Όσον αφορά την αινιγματική μορφή του Πυγμαλίωνος, έχουν υποστηριχθεί διαφορετικές απόψεις, ενώ η μελέτη του ονόματός του, όπως αναλύθηκε σε άλλο σημείο, τον φέρνει κοντά σε φοινικικές θεότητες. Σύμφωνα, όμως, με την άποψη του Chantraine, το όνομά του μπορεί να συσχετιστεί και με τις λέξεις *πύξ*, *πυγμή*, και *πυγμαῖος*[836]. Κατ᾽ αυτόν, δηλαδή, ήταν ένας πυγμαίος, ένας νάνος κοντός σαν μια παλάμη, ένα όν ανάλογο των Ιδαίων Δακτύλων, οι οποίοι ονομάστηκαν έτσι, επειδή είχαν μέγεθος δακτύλου. Γνωρίζουμε, επίσης, από αρχαίες διηγήσεις ότι στην αρχέγονη εποχή κατοικούσαν σε νησιά της Ανατολικής Μεσογείου κάποια όντα, που τα ονόμαζαν νάνους και μεγάλους θεούς συγχρόνως. Σε αυτούς ανήκουν οι Κάβειροι της Σαμοθράκης, οι πολυτεχνίτες Τελχίνες της Ρόδου και ο Ήφαιστος της Λήμνου[837]. Μήπως, λοιπόν, και ο Πυγμαλίων της Κύπρου ήταν μια ανάλογη θεότητα[838]; Αλλά και από τις ποικίλες ερμηνείες της σχέσης Πυγμαλίωνος – Αφροδίτης, η περισσότερο ικανοποιητική ερμηνεία, κατά τη γνώμη μας, είναι αυτή που τοποθετεί τον μύθο του Κυπρίου γλύπτη σε κοσμογονικό επίπεδο, αντιπαραβάλλοντάς τον με τον μύθο της δημιουργίας της Πανδώρας από τον Ήφαιστο, με τον μύθο των δημιουργών του ανθρώπινου γένους Προμηθέως και Επιμηθέως και τον ανθρωπογονικό μύθο του Δευκαλίωνος και της Πύρρας. Όλοι αυτοί οι μύθοι, όπως και η ίδια σχέση Ηφαίστου – Αφροδίτης, ανάγονται στο θεϊκό πρότυπο Ουρανός – Γη, όπου ένας δημιουργικός θεός πλαστουργεί τη θεά της Γης και ενώνεται μαζί της[839].

---

[832] Για τη μεταλλουργία στην προϊστορική Κύπρο η βιβλιογραφία είναι αρκετά πλούσια· βλ. κυρίως τον συγκεντρωτικό τόμο *EMCy*· Catling, *CyBronz*· επίσης τις εργασίες των Muhly και Knapp.

[833] Βλ. ανωτ. σ. 145.

[834] Πβ. Μπαμπινιώτης σ.λ. *Κύπρος*· *ΑΚυΓ*² 300, *ΑΚυΓ*⁴ 352· *ΑΚΕΠ* Ε΄ αρ. 174 κε. και 183 κε.

[835] *ΑΚΕΠ* Ε΄ αρ. 180.

[836] Chantraine σ.λ. *πύξ*.

[837] Κερένυϊ 82.

[838] Πβ. και την ονομασία *Πυγμαίων* του Αδώνιδος στην Κύπρο (Ησύχ. σ.λ. *Πυγμαίων*)· βλ. ανάλυση της επωνυμίας κατωτ. σσ. 246-7.

[839] Βλ. ανωτ. σσ. 80-81.

Αντίθετα με τη «θεϊκή» υπόσταση του Πυγμαλίωνος, η μορφή του Κινύρα φαντάζει περισσότερο «ιστορική», περισσότερο γήινη[840] και δεν έχει ερμηνευτεί ως θεότητα η ίδια. Κατά την παράδοση, ο Κινύρας δεν είναι θεός, ούτε καν ημίθεος· είναι ένας θνητός βασιλιάς-ιερέας, θαμμένος μαζί με τους διαδόχους του, τους Κινυράδες, στο ιερό της Αφροδίτης, αν λάβουμε σοβαρά τη μαρτυρία του Πτολεμαίου Μεγαλοπολίτη. Από την άλλη, οι στενές σχέσεις του με την Αφροδίτη, τον Απόλλωνα και τον Άδωνι, αλλά και η πιθανή ετυμολογική προέλευση του ονόματός του από το ουγκαριτικό *knr* (= σημιτ. *kinnaru*) που, όπως σημειώθηκε, έχει ερμηνευτεί ως «θεός της λύρας» ή «θεϊκή λύρα», προσδίδουν μια διάσταση θεϊκότητας στη μορφή του. Ακόμα και εκείνη η έμμεσα παραδιδόμενη μαρτυρία ότι έζησε έναν εξαιρετικά μακρόχρονο βίο —έως την ηλικία των 160 χρόνων— εκφράζει, ίσως, τη μετατόπισή του πάνω από το μέσο ανθρώπινο επίπεδο[841]. Εξάλλου, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι όλα σχεδόν τα σημαίνοντα μυθικά πρόσωπα ήταν ημίθεοι ή ήσσονες θεότητες στους τόπους με τους οποίους συνδέθηκαν. Η μυθοποίηση, εν μέρει, είναι θεοποίηση. Δεν αποκλείεται και ο Κινύρας, μολονότι οι υπάρχουσες πηγές δεν το ομολογούν ρητά, να υψώθηκε κάποια στιγμή πάνω από τα ανθρώπινα μέτρα τόσο, ώστε να προσέλαβε μια «θεϊκή» διάσταση.

Οι ήσσονες, αν και έντονες, παρουσίες του Πυγμαλίωνος και του Κινύρα δίπλα στην Αφροδίτη ήταν αναμενόμενο να μην αφήσουν καθόλου χώρο για τη μείζονα μορφή του Ηφαίστου στον κυπριακό μύθο. Ο τελευταίος ήρθε, στην κλασσική εποχή, να πάρει τη θέση προσώπων που ήταν συγχρόνως ιερείς, τεχνίτες, μάγοι και σύντροφοι μιας θεάς ανατολικού τύπου, προγόνου της κλασσικής Αφροδίτης[842]. Ο ίδιος θεός εισήχθη στο πάνθεον των Ολυμπίων, ως παρείσακτος, πιθανόν γιατί δεν έχει ελληνική προέλευση. Ενσαρκώνει μια στοιχειώδη δύναμη, τη φωτιά, την οποία και χειρίζεται με μαεστρία, όπως ένας σιδηρουργός, ενώ με την ιδιότητά του ως θεού που «δένει» είναι και μάγος[843].

Τώρα είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε καλύτερα εκείνη τη διαπίστωσή μας, στο προηγούμενο κεφάλαιο, σχετικά με τους δημιουργούς των όπλων των δύο πιο επιφανών ηρώων της *Ἰλιάδος*: τα όπλα του Αχιλλέως είναι ηφαιστότευκτα· ο θώρακας του Αγαμέμνονος –μπορεί και ο υπόλοιπος οπλισμός— αποδίδεται στον Κινύρα. Δηλαδή, στην ομηρική ποίηση ο Κύπριος Κινύρας είναι κάτι αντίστοιχο και ισάξιο, θα τολμούσαμε να πούμε, με τον Ήφαιστο[844]. Η κατασκευή αυτού του σημαντικού στοιχείου του οπλισμού του Αγαμέμνονος δεν μπορούσε να αφεθεί στον οποιονδήποτε τεχνίτη. Ο αριστουργηματικός θώρακας με τα

---

[840] Πβ. τον χαρακτηρισμό ''earthbound'' του Strand, σ. 22.

[841] Plin. *Nat. hist.* 7.154.

[842] Borgeaud 157.

[843] Malten σ.λ. *Hephaistos*, *RE* VIII.1 (1912) 311-366, κυρίως 330 κε.· *ΕλλΜ* 2.195-196· περισσότερα για το θέμα της σχέσης Ηφαίστου και μαγείας, βλ. Delcourt.

[844] Η Durie-Loucas, σ. 123 κε., συσχετίζει τον Κ. περισσότερο με τη *μῆτιν* της Αθηνάς παρά με τον Ήφαιστο, αφού η συμβολή του Κυπρίου στον τομέα της τεχνικής και, πιο συγκεκριμένα, σε αυτόν της μεταλλουργίας τοποθετείται όχι τόσο στο πλαίσιο του χειρισμού των εργαλείων, όσο σε αυτό της εφεύρεσης και της οργάνωσης. Επίσης, αντίθετα από τον Borgeaud, ό.π. (σημ. 842), παραβάλλει τον Κ. —γνωστό και από το τέχνασμά με τα πλοία προς εξαπάτηση των Αχαιών— περισσότερο με τους πολυμήχανους Παλαμήδη και Οδυσσέα παρά με τον αγαλματοποιό Δαίδαλο.

πολύτιμα υλικά, την περίπλοκη διάταξη και τη συμβολική αποτροπαϊκού χαρακτήρα των δρακόντων θα μπορούσε να συγκριθεί με τα *δαίδαλα*[845] έργα του Ηφαίστου και πιο συγκεκριμένα με την πανοπλία του Αχιλλέως.

Στο ομηρικό χωρίο ο θώρακας μπορεί να αποδίδεται στον Κινύρα, όμως δεν λέγεται ρητά ότι τον κατασκεύασε ο ίδιος. Έρχεται αρκετούς αιώνες αργότερα ο Πλίνιος, ο οποίος με την απομονωμένη μαρτυρία του αναφέρει τα εξής: ο Κινύρας εφεύρε στη νήσο Κύπρο τα μεταλλεία χαλκού (*metalla aeris*), όπως επίσης τη λαβίδα (*forcipem*), το σφυρί (*martulum*), τον μοχλό (*vectem*) και το αμόνι (*incudem*). Ο Κινύρας, δηλαδή, είναι ο εφευρέτης των εργαλείων που χειρίζεται ο μεταλλουργός, αλλά επίσης και των ορυχείων, από όπου προέρχεται το υλικό που δουλεύει ο μεταλλουργός, πράγμα που σημαίνει ότι ανακάλυψε το μετάλλευμα και οργάνωσε την εξόρυξή του.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα από την Κύπρο δεν μας επιτρέπουν, σαφώς, να δούμε τη μαρτυρία του Πλινίου ως ένα αμιγές ιστορικό τεκμήριο. Η χαλκοπαραγωγός χώρα Αλασία των ανατολικών πηγών είναι ένα αποδεδειγμένο γεγονός που μας πάει σε αιώνες πολύ προγενέστερους από τους χρόνους του Κινύρα[846]. Δεν είναι δυνατό, λοιπόν, να πιστέψουμε ότι τα μεταλλεία του χαλκού και τα σχετικά με τη μεταλλουργία εργαλεία ανακαλύφθηκαν στην Κύπρο, μόλις, κατά το δεύτερο μισό του 13ου αι. π.Χ.

Δεν μπορούμε, από την άλλη, να αποκλείσουμε τον ενεργό ρόλο του Κινύρα, ως ανώτατου άρχοντα του τόπου του, στην περαιτέρω αξιοποίηση και στην καλύτερη οργάνωση των ορυχείων, αλλά και στην ανακάλυψη αποδοτικότερων τεχνικών ή βελτιωμένων εργαλείων. Από πολύ μεταγενέστερες επιγραφές της Παλαιπάφου μαθαίνουμε ότι τα μεταλλεία του χαλκού, κατά την πτολεμαϊκή και τη ρωμαϊκή περίοδο, ανήκαν στον βασιλιά, ο οποίος διόριζε και υπεύθυνους για τη διαχείρισή τους[847]. Μήπως έχουμε να κάνουμε, δηλαδή, και στην Κύπρο με τον θεσμό του βασιλιά-μεταλλουργού, έναν θεσμό που φαίνεται να λειτούργησε στον πολιτισμό των Χετταίων, από τους οποίους και άρχισε η επεξεργασία του σιδήρου; Μήπως και οι προαναφερθείσες πινακίδες της Πύλου που μιλούν για έναν «βασιλιά επικεφαλής των χαλκέων της *πότνιας*» απηχούν τον ίδιο θεσμό; Από τη μυθολογική παράδοση έχουμε, πάντως, ένα αξιοσημείωτο παράλληλο: αυτό του Φορωνέως, του μυθικού βασιλιά της Αργολίδος και πρώτου ιερέα της Ήρας, για τον οποίο παραδίδεται ότι κατόρθωσε να πάρει από τους δύστροπους και μυστικοπαθείς Τελχίνες τη γνώση της φωτιάς και της μεταλλουργίας και αναδείχθηκε πρώτος βασιλιάς και ήρωας πολιτισμού[848].

Την παραπάνω υπόθεση ενισχύουν και οι πιο πρόσφατες ανακαλύψεις από την περιοχή της Παλαιπάφου. Σύμφωνα με τον Καραγιώργη, το ερώτημα αν η μεταλλουργία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ακμή της Παλαιπάφου στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού, θα μπορούσε να απαντηθεί καλύτερα, εάν και όταν

---

[845] Η Morris, σ. 7 κε., συγκαταλέγει στα *δαίδαλα* έργα της αρχαιότητας και τον θώρακα του Αγαμέμνονος. Για τη σημασία του επιθέτου *δαίδαλος* στον Όμηρο, βλ. ανωτ. σ. 152 και σημ. 761.

[846] Πβ. Dussaud 62· Karageorghis, *CyNE* 713.

[847] *ΑΚΕΠ* Δβ' αρ. 77-77.1.

[848] *ΕλλΜ* 2.295.

ανασκαφεί ο οικισμός της ίδιας περιόδου[849]. Όμως, τα μέχρι τώρα ευρήματα από τάφους της τοποθεσίας Τερατσούδια[850] θα μπορούσαν να αποτελέσουν θετικές ενδείξεις για τους πολυμήχανους μεταλλουργούς της ευρύτερης περιοχής. Ειδικότερα, σε τάφο που μπορεί να χρονολογηθεί περίπου στο 1200 π.Χ., βρέθηκαν δύο μεγάλες χάλκινες οινοχόες καθώς και ένας χάλκινος αμφοροειδής κρατήρας· αμφότερα είναι πολύ καλής ποιότητας, με λαβές διακοσμημένες με εγχάρακτα μοτίβα, ενώ οι βάσεις και τα χείλη είναι ενισχυμένα με συμπαγείς χάλκινους δακτυλίους, τεχνική που προηγουμένως ήταν άγνωστη στην κυπριακή μεταλλοτεχνία και πιθανόν να είχε εισαχθεί από το Αιγαίο, όπου είναι καλά τεκμηριωμένη. Εκτός από αυτά τα ταφικά ευρήματα, ο Καραγιώργης αναφέρει δύο ακόμη σημαντικές ενδείξεις που ενισχύουν τη σημαντική θέση που είχε η μεταλλουργία στην ισχυρή, κατά τους χρόνους αυτούς, πόλη της Παλαιπάφου: κομμάτια χαλκού βρέθηκαν πολύ κοντά στο ιερό της Αφροδίτης, ενώ πρόσφατες επιφανειακές έρευνες επεσήμαναν περιοχές εξόρυξης χαλκού που θα ήταν εύκολα προσιτές στους κατοίκους της Παλαιπάφου, κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

Αλλά και στους μετά την έλευση των Αχαιών χρόνους, η Πάφος ανέπτυξε ιδιαίτερα τη μεταλλουργία και την εμπορία του χαλκού, για δύο κυρίως λόγους: αφ᾽ ενός η πόλη του μυθικού οικιστή Αγαπήνορος βρισκόταν πολύ κοντά στο όρος Τρόοδος που συγκέντρωνε όλον τον ορυκτό πλούτο της Κύπρου· αφ᾽ ετέρου η πόλη διέθετε μεγάλο λιμάνι, από το οποίο διακινείτο ο κυπριακός χαλκός[851].

Αν και τα ευρήματα από την Παλαίπαφο είναι ενδεικτικά, επιβεβαιώνουν θα λέγαμε τη φήμη για το εφευρετικό πνεύμα του Κινύρα σχετικά με τη μεταλλουργία, αλλά και τη σύνδεση αυτής της ζωτικής σημασίας, για την Κύπρο, τέχνης με τη θρησκεία και, ιδίως, με τη λατρεία της Αφροδίτης. Η ομηρική διήγηση για τον περίτεχνο θώρακα και η μαρτυρία του Πλινίου για τις μεταλλουργικές εφευρέσεις του Κινύρα απηχούν, κατά πρώτον, την πρωτοκαθεδρία της αξιοποίησης του χαλκού στην Κύπρο από τα πανάρχαια χρόνια· κατά δεύτερον, μαρτυρούν το υψηλό επίπεδο της παφιακής μεταλλουργίας υπό την ιερή προστασία της κύριας θεότητας της νήσου. Εν γένει, ο Κινύρας, όντας ο πλέον φημισμένος βασιλιάς της Κύπρου της Εποχής του Χαλκού, ενσαρκώνει στον μύθο όλους εκείνους τους ανώνυμους Κυπρίους μεταλλουργούς και εφευρέτες. Ειδικότερα, η στενή σύνδεσή του με την Αφροδίτη, ως ιερέα ή ερωτικού συντρόφου της, τον καθιστά σύμβολο μιας εξαιρετικής ποιότητας και τεχνικής, μιας «ιερής» θα λέγαμε, μεταλλουργίας.

---

[849] Καραγιώργης, *ΠΕλλΚ* 23.

[850] Βλ. κατωτ. εικ. 13.

[851] Catling, *CyBronz* 149, 239· Λεονάρδος 88-9.

2. *tegulas invenit Cinyra*

Όταν παραπάνω επιχειρήσαμε να μεταφράσουμε το σχετικό με τον εφευρέτη Κινύρα χωρίο της *Historiae Naturalis*, μεταφράσαμε τον όρο *tegulas* ως «κεραμίδια» θέτοντας ένα ερωτηματικό. Και αυτό γιατί ο συγκεκριμένος όρος δικαιολογημένα έχει προβληματίσει τους ερευνητές, εφόσον τα κεραμίδια καθυστέρησαν να χρησιμοποιηθούν στην Κύπρο σε σχέση με την Ελλάδα, ενώ οι οικοδόμοι φαίνεται να χρησιμοποίησαν τις κεραμοσκεπές μόλις στην αρχαϊκή-κλασσική περίοδο[852]. Το πιο πιθανό είναι ο Πλίνιος να συνάντησε δυσκολία στην ακριβή απόδοση στα λατινικά κάποιου αντίστοιχου ελληνικού ονόματος της εν λόγω εφεύρεσης. Ποιος μπορεί να ήταν αυτός ο ελληνικός όρος και ποια εφεύρεση του Κυπρίου βασιλιά να αφορούσε;

Μας φαίνεται θεμιτό να υποθέσουμε ότι ο Πλίνιος άντλησε τις πληροφορίες του από έναν Έλληνα συγγραφέα, καθώς η ευρηματογραφία υπήρξε προσφιλής ενασχόληση των Ελλήνων, οι οποίοι είχαν πάντοτε την περιέργεια να μάθουν τον εφευρέτη κάθε πράγματος[853]. Ειδικότερα, η χρήση του ουσιαστικού *tegula* στον πληθυντικό αριθμό δημιουργεί τη βάσιμη υποψία ότι ο Ρωμαίος φυσιοδίφης επιχείρησε να μεταφράσει είτε τον ελληνικό όρο *κεραμίδες* είτε τον όρο *κέραμος*[854].

Ο Ορλάνδος, με βάση το χωρίο του Πλινίου, θεωρεί τον Κινύρα εφευρέτη του *κεράμου*, δηλαδή του συνόλου των *κεραμίδων* της στέγης, κοινώς των κεραμιδιών[855]. Ο Martin, από την πλευρά του, παραδόξως περιορίζει την εφεύρεση του Κινύρα στα κεραμίδια κορινθιακού τύπου, ενώ συγχρόνως αναγνωρίζει και αυτός ότι ο *κέραμος* χρησιμοποιείται στα κείμενα, γενικά, για να δηλώσει το σύνολο των κεραμιδιών της στέγης, και συνεπώς έχει περιληπτική σημασία, ενώ οι *κεραμίδες* δηλώνουν τα μέρη του συνόλου αυτού ως ξεχωριστές μονάδες, αλλά και ως τμήματα του συνόλου[856].

Σε ένα ενδιαφέρον άρθρο του σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα[857], ο Baurain έδωσε μια διαφορετική ερμηνεία του όρου *κέραμος* που οδηγεί με τη σειρά της σε άλλου είδους πιθανή εφεύρεση. Κατά τη γνώμη του, υπάρχει ένα *Σχόλιο* στον ομηρικό στίχο Ε 387, το οποίο μπορεί να διαφωτίσει τέλεια τα λεγόμενα του Πλινίου σχετικά με τον Κινύρα. Στον εν λόγω στίχο της *Ἰλιάδος* μαθαίνουμε ότι, μια μέρα, ο Ώτος και ο Εφιάλτης, οι γνωστοί Αλωάδες, επιτέθηκαν στον Άρη, τον κράτησαν δεμένο με δυνατά δεσμά για δεκατρείς μήνες μέσα σε ένα χάλκινο πιθάρι και, όταν ο Άρης απελευθερώθηκε, ήταν εξαντλημένος: *χαλκέῳ δ᾽ ἐν κεράμῳ δέδετο τρισκαίδεκα μῆνας*. Ο Σχολιαστής γράφει για το νόημα που πρέπει

---

[852] Gjerstad, *SCE* (1948) 24-25 και 42· Wright 383, 498.

[853] Βλ. ανωτ. σ. 170.

[854] Τσακαλώτος σ.λ. *tegula, ae*: «θ. (*tego*), κεραμίς, κέραμος (πλακώδης τῶν στεγῶν, πρβλ. *imbrex*)».

[855] Ορλάνδος 1.99-100.

[856] Martin I.48, 65 και 87.

[857] Baurain, *AC* (1981) 23-37.

να δοθεί εδώ στη λέξη *κέραμος*: *χαλκῷ ἀγγείῳ, πίθῳ. ἢ δεσμωτηρίῳ· οἱ γὰρ Κύπριοι τὸ δεσμωτήριον κέραμον καλοῦσι.*

Βασιζόμενος στην έννοια της φυλακής που έδιναν οι Κύπριοι στη λέξη *κέραμος*[858], ο Baurain υποστηρίζει ότι, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πλινίου, ο Κινύρας είχε εφεύρει στην Κύπρο τα ορυχεία του χαλκού, τα σχετικά με τη μεταλλουργία εργαλεία και, συγχρόνως, μια «φυλακή», ένα είδος δεσμωτηρίου[859]. Με αυτήν την ερμηνεία της λέξης *κέραμος*, κατά τον Baurain, δικαιολογείται και η σύνδεση της συγκεκριμένης εφεύρεσης με τα ορυχεία του χαλκού που αναφέρει ο Πλίνιος. Μολονότι ο τρόπος στρατολόγησης του προσωπικού που δούλευε στα μεταλλεία χαλκού της Κύπρου δεν μας είναι τόσο γνωστός, πιθανότατα έχουμε να κάνουμε με καταναγκαστικά έργα φυλακισμένων μέσα σε ένα είδος «χάλκινης φυλακής».

Προς ενίσχυση της θέσης του, ο Baurain παραθέτει τους στίχους της *Ὀδυσσείας*, τους σχετικούς με τις ολέθριες συνέπειες μιας επιδρομής που με επιπολαιότητα πραγματοποίησε ο Οδυσσεύς με τους συντρόφους του, ενάντια σε μια αιγυπτιακή περιοχή. Διηγείται ο ήρωας στους μνηστήρες[860]: «Η χάλκινη αιχμή σκότωσε γύρω μου πολλούς, ενώ τους υπόλοιπους τους οδήγησαν στα καταναγκαστικά έργα (*σφίσι ἐργάζεσθαι ἀνάγκῃ*). Και εγώ γνώρισα την Κύπρο, καθώς περνούσε ένας ξένος και με έκαναν δώρο σε αυτόν τον γιο του Ιάσου, τον Δμήτορα, του οποίου η βασιλική ισχύς ήταν μεγάλη στην Κύπρο· από εκεί έρχομαι, αφού πέρασα πολλά δεινά». Η αντίδραση του Αντινόου στα λεγόμενα του Οδυσσέως δεν αφήνει παρά ελάχιστες αμφιβολίες, προσθέτει ο Baurain[861], για τον τρόπο, με τον οποίον εκτυλίχθηκε η παραμονή του ήρωα στην Κύπρο[862]: «Ποια είναι, λοιπόν, η θεότητα που μας έστειλε αυτή τη μάστιγα για να χαλάσει τις γιορτές μας; Κυρίως, να μην πατήσεις στο τραπέζι μου, ειδάλλως θα πας να ξαναβρείς την πίκρα της Αιγύπτου και της Κύπρου (*μὴ τάχα πικρὴν Αἴγυπτον καὶ Κύπρον ἵκηαι*)».

---

[858] Τον ομηρικό Σχολιαστή επαναλαμβάνουν οι Ησύχιος, Ευστάθιος, *Etymologicum Magnum* κ.ά., γεγονός που δείχνει ότι η κυπριακή σημασία ήταν κοινά αποδεκτή· βλ. Bowra, *HWCy* 70. Ο Προμπονάς, *Κέραμ.* 210, θεωρεί ότι η λ. *κέραμος* με τη σημασία «φυλακή», «σπήλαιο» ήταν σε χρήση στην Ελληνική γλώσσα πολύ πριν από το Όμηρο και ότι επιβιώνει ακόμη και σήμερα σε κρητικά και σε άλλα ελληνικά τοπωνύμια. Η ετυμολογική προέλευση της λέξης είναι αβέβαιη· βλ. Hofmann σ.λ. *κέραμος*: «δάνειον ἔκ τινος προελλ.-μικρασιατ. γλώσσης»· στο LSK η λέξη *κέραμος* με την κυπριακή χρήση της φυλακής συσχετίζεται ετυμολογικά με τη λέξη *χηραμός* (οπή, κοίλωμα, χάσμα) και με τη σανσκριτική λέξη *śra* (*coquere* που σημαίνει «ψήνω πλίνθους, μαγειρεύω», αλλά και «βασανίζω»)· ο Leumann, σ. 270, θεωρεί την κυπριακή γλώσσα ως αποτέλεσμα παρερμηνείας του Ε 387· ο Chantraine, σ.λ. *κέραμος*, υποστηρίζει ότι ίσως η έννοια της φυλακής αποτελεί μια ευφημιστική χρήση της λ. *κέραμος* = στέγη, «βάζω στη σκιά»· την ευφημιστική χρήση φαίνεται να αποδέχονται και άλλοι ερευνητές, οι οποίοι παραβάλλουν ανάλογα παραδείγματα από άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες και διαλέκτους, λ.χ. αγγλ. *jug* = πήλινο δοχείο, «φυλακή», βιενν. *Hafen*= δοχείο/*Häfen* = φυλακή κ.ά.· βλ. σχετική συζήτηση *HGLC* 36-7.

[859] Baurain, ό.π. (σημ. 857) 29.

[860] Ομ. Ὀδ. ρ 440-444.

[861] Baurain, ό.π. (σημ. 857) 30.

[862] Ομ. Ὀδ. ρ 445-449.

Κατά τη γνώμη μας, το πρόβλημα είναι εξαιρετικά περίπλοκο. Κατ᾽ αρχήν, δεν μπορούμε να είμαστε απολύτως σίγουροι ούτε για την πηγή που χρησιμοποίησε ο ίδιος ο Πλίνιος, αν ήταν δηλαδή ελληνική ή λατινική, ούτε για τον ακριβή όρο που είχε υπ᾽ όψιν του. Το όλο χωρίο, υπενθυμίζουμε, έχει προβληματίσει αρκετά τους ερευνητές και με το πατρώνυμο ή μητρώνυμο *Agriopae* που αποδίδεται στον Κινύρα. Η υπόθεση του Baurain περί εφεύρεσης κάποιου είδους φυλακής από τον Κινύρα, κοντά στα ορυχεία χαλκού, αποκτά νόημα μόνο στην περίπτωση που ο Πλίνιος προσπάθησε να μεταφράσει τη λέξη *κέραμος* από μια ελληνική πηγή.

Από την άλλη, δεν υπάρχουν άλλες μαρτυρίες ή δεν μας βοηθούν οι έως τώρα ανασκαφές στην Κύπρο. Γνωρίζουμε, γενικά από φιλολογικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες, ότι οι συνθήκες εργασίας στα μεταλλεία της αρχαιότητας ήταν άθλιες και υπήρχε φοβερή θνησιμότητα ανάμεσα στους δούλους που εργάζονταν σε πολλά από αυτά, όπως λόγου χάριν του Λαυρίου, της Καππαδοκίας και της Νουβίας. Στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία το εργατικό δυναμικό των ορυχείων αποτελούσαν σκλάβοι ή κατάδικοι, για τους οποίους η καταδίκη *in metalla* αποτελούσε τη βαρύτερη, μετά τη θανατική, ποινή[863], ενώ έχουν βρεθεί αλυσίδες που φορούσαν στα πόδια οι εργάτες και άλλα τέτοια τεκμήρια της απάνθρωπης μεταχείριση τους. Στην Κύπρο πουθενά δεν έχουν ανακαλυφθεί τέτοιου είδους «δεσμωτήρια» ή άλλα πειστήρια, όπως δεν έχει πιστοποιηθεί ακόμη και κάποια πρωιμότερη χρήση των κεραμιδιών, για να αποδεχθούμε την άλλη — και γενικότερα αποδεκτή— ερμηνεία της μαρτυρίας του Πλινίου περί εφεύρεσης των κεραμιδιών από τον Κινύρα.

Όσο για τους προαναφερθέντες στίχους της *Ὀδυσσείας*, δεν είναι ευνόητοι και αποτελούν, όπως σημειώθηκε σε προηγούμενη ανάλυση[864], μια από τις πολλές πλαστές διηγήσεις του Οδυσσέως προς τους μνηστήρες. Με τη λέξη *ξείνῳ* που αναφέρεται στον Δμήτορα Ιασίδη, δεν είναι σαφές αν εννοείται ένας φίλος του Οδυσσέως από φιλοξενία ή απλώς ένας ξένος. Σύμφωνα με τη δική μας ερμηνεία, η λέξη πιθανότατα χρησιμοποιείται με την πρώτη σημασία, αφού θεωρείται ότι ο Όμηρος γενικά μεταχειρίζεται τη λέξη *ξεῖνος* επί παντός ξένου ανθρώπου, ο οποίος όμως δεν παρουσιάζεται ως εχθρός, αλλά ως άνθρωπος, ο οποίος τελεί υπό την προστασία του Ξενίου Διός[865]. Αλλά, αν ο βασιλιάς Δμήτωρ υπήρξε φίλος του Οδυσσέως, δεν διακαιούμαστε να μιλάμε ανεπιφύλακτα για «πικρή διαμονή» του ήρωα στην Κύπρο, για φυλακή και καταναγκαστικά έργα, όπως στην περίπτωση της Αιγύπτου. Ο υπαινιγμός του Αντινόου για την πικρή Αίγυπτο και την Κύπρο μάλλον εντάσσεται στο πλαίσιο μιας υβριστικής συμπεριφοράς προς έναν ζητιάνο (Οδυσσεύς) και δεν θα έπρεπε να αποτελεί βάση για γενικεύσεις[866].

Τέλος, υπάρχουν κάποιες μαρτυρίες που μιλούν για τον δίκαιο και σταλμένο από τους θεούς πλούτο ή για τα δίκαια τάλαντα του Κινύρα. Ένας βασιλιάς, όμως, ο οποίος έχει χρησιμοποιήσει φυλακές και καταναγκαστικά έργα για την

---

[863] Glare σ.λ. *metallum-i*. Για την έννοια της λέξης ως τόπου εξορίας, Tac. *Agr.* 32.4 *tributa et metalla et ceterae servientum poenae*, Isid. *Orig*. 5.27.31 *metallum est, ubi exules deputantur,* Suet. *Cat*. 27.3 *multos honesti ordinis… ad metalla…condemnavit* κ.α.

[864] Βλ. ανωτ. σ. 161.

[865] LSJ⁹ σ.λ. *ξεῖνος*.

[866] Panagl 32.

απόκτηση της περιουσίας του, δεν θα δικαιούνταν τέτοιους μακαρισμούς από τους μεταγενέστερους συγγραφείς ή δεν θα απελάμβανε τους επαίνους των συμπατριωτών του, αν πιστέψουμε τον Πίνδαρο.

3. Τα παροιμιώδη πλούτη

Η φήμη του εξαιρετικού πλούτου συνοδεύει σταθερά το όνομα του Κινύρα από την πρώιμη αρχαιότητα έως τα ύστερα βυζαντινά χρόνια, από τον Τυρταίο μέχρι τους βυζαντινούς παροιμιογράφους και λογίους. Ο Κύπριος βασιλιάς, όπως οι Τάνταλος, Μίδας, Γύγης και Κροίσος, υπήρξε συνώνυμο του υπερβολικού υλικού πλούτου, με μια σημαντική, όμως, ειδοποιό διαφορά από τους άλλους. Ο πλούτος του είναι δίκαιος και δικαιωματικά αποκαλείται από τον Πίνδαρο *ὄλβιος*, ένα επίθετο που σημαίνει πλούσιος και ευτυχισμένος μαζί, ευλογημένος από τους θεούς με υλικά αγαθά και ευδαιμονία[867].

Οι ρίζες αυτού του τυπικού γνωρίσματος θα πρέπει, λογικά, να ανάγονται πολύ παλαιότερα, στο μυκηναϊκό υπόβαθρο του όλου μύθου και στην προομηρική παράδοση. Μια πρώτη υπόνοια της υλικής ευημερίας του Κινύρα μπορούμε να ανιχνεύσουμε και στην ομηρική διήγηση για τον περίφημο θώρακα. Από τη διεξοδική ανάλυση του χωρίου της *Ἰλιάδος* και από την παραβολή του περιγραφόμενου θώρακα με παρόμοια αρχαιολογικά ευρήματα από τον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου συμπεράναμε ότι πρέπει να ήταν ένα έργο εξαιρετικά πολυδάπανο για τα δεδομένα εκείνης της εποχής[868]. Τα ακριβά υλικά και το περίτεχνο σχέδιο, αλλά και η μεταφορά ενός τόσο βαρύτιμου έργου από την Κύπρο προϋποθέτουν, αναμφισβήτητα, έναν πλούσιο κατασκευαστή ή δωρητή. Έτσι ο Όμηρος μπορεί να μη μιλάει ανοιχτά για τον πλούτο του Κινύρα, όπως οι αρχαϊκοί ποιητές αργότερα, όμως τούτος διαφαίνεται έμμεσα από τα λεγόμενά του.

Ο πλούτος, άλλωστε, από την ποίηση του Ομήρου και μετά είναι ένα τυπικό και παραδοσιακό γνώρισμα όλων των βασιλιάδων, ιδίως των κατοικούντων στις μακρινές χώρες της Ανατολής. Στη μυθολογούσα συνείδηση των Ελλήνων, οι Ανατολίτες πρίγκηπες είναι συνήθως υπερβολικά πλούσιοι με αμύθητους θησαυρούς στα παλάτια τους, κάτι που δεν στερείται ιστορικής αλήθειας και αποδεικνύεται περίτρανα από τα πολυτιμότατα ευρήματα της αρχαιολογικής έρευνας στις ανατολικές περιοχές. Κοντά στους ζάπλουτους βασιλιάδες της Φρυγίας και της Λυδίας, τον Μίδα και τον Κροίσο, παραβάλλεται ένας ακόμη πλουσιότερος μεγιστάνας των αρχαίων χρόνων, ο Κινύρας της Κύπρου.

Η παλαιότερη άμεση μαρτυρία είναι αυτή του Τυρταίου, ο οποίος, σύμφωνα με τη *Σοῦδα*, άκμασε κατά την 35η Ολυμπιάδα (640-637)[869]. Είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε τον λίγο αρχαιότερο ποιητή —κατά τη *Σοῦδα* τοποθετείται στα 672-668[870]— που έγραψε, επίσης, στη Σπάρτη και αναφέρεται κατά έναν ιδιαίτερο

---

[867] LSJ[9] σ.λλ. *ὄλβιος, ὄλβος*.
[868] Βλ. ανωτ. σ. 149 κε.
[869] Σκιαδάς 1.41.
[870] Αυτ. 2.39.

τρόπο στον Κινύρα, τον Αλκμάνα. Κατά την ανάλυση της δεύτερης χρονολογικά, μετά τον Όμηρο, πηγής μας για τον Κινύρα, αυτής του Αλκμάνος, τονίστηκε το έντονο ενδιαφέρον των αρχαϊκών ποιητών για το πρόσωπό του, γεγονός που ερμηνεύεται από τη διάδοση του έπους στη Σπάρτη εκείνης της εποχής, αλλά και από τις στενές σχέσεις της συγκεκριμένης πόλης και της ευρύτερης περιοχής με την Κύπρο[871]. Ας μη ξεχνάμε, επίσης, και το ότι από τη Λακωνία προήλθε ένα μεγάλο μέρος των Ελλήνων αποίκων της Κύπρου.

Στο προοίμιο της γνωστής ελεγείας του, ο Τυρταίος απαριθμεί διάφορες αρετές και γνωρίσματα που, σύμφωνα με τα πρότυπα εκείνης της εποχής, έδιναν αξία σε έναν άνθρωπο (αγωνιστική επίδοση, ομορφιά, πλούτη, βασιλική αξιοπρέπεια, γλυκόλογη γλώσσα,) για να ομολογήσει, εν τέλει, ότι πραγματική αξία και τιμή προσδίδει μόνο η θαρραλέα στάση του πολεμιστή μπροστά στον εχθρό. Μαζί με τα χαρίσματα, ο ποιητής μνημονεύει και γνωστά από την παράδοση πρόσωπα που τα ενσάρκωσαν με απολύτως ξεχωριστό τρόπο: οι Κύκλωπες τη σωματική δύναμη, ο Τιθωνός την ομορφιά, οι Μίδας και Κινύρας τον πλούτο, ο Πέλοψ τη μεγαλοπρέπεια και ο Άδραστος τη γλυκόλαλη φωνή[872]:

οὔτ᾽ ἂν μνησαίμην οὔτ᾽ ἐν λόγῳ ἄνδρα τιθείην
οὔτε ποδῶν ἀρετῆς οὔτε παλαιμοσύνης,
οὐδ᾽ εἰ Κυκλώπων μὲν ἔχοι μέγεθός τε βίην τε,
νικῴη δὲ θέων Θρηΐκιον Βορέην,
οὐδ᾽ εἰ Τιθωνοῖο φυὴν χαριέστερος εἴη,
πλουτοίη δὲ Μίδ<εω> καὶ Κινύρ<εω> μάλιον,
οὐδ᾽ εἰ Τανταλίδ<εω> Πέλοπος βασιλεύτερος εἴη,
γλῶσσαν δ᾽ Ἀδρήστου μειλιχόγηρυν ἔχοι,
οὐδ᾽ εἰ πᾶσαν ἔχοι δόξαν πλὴν θούριδος ἀλκῆς·

Πρέπει να επισημάνουμε τη χαρακτηριστική απουσία πρόσθετων στοιχείων για τους μυθικούς αυτούς ήρωες, γεγονός που δείχνει πόσο ευρύτατα γνωστοί ήταν από την παράδοση. Την ίδια έλλειψη περαιτέρω πληροφοριών για τον Κινύρα συναντήσαμε και στον Όμηρο, ο οποίος —ευτυχώς για εμάς— δεν παρέλειψε τη χρονική και τοπική οριοθέτηση του ήρωα. Εδώ, η παράλληλη μνεία του Κινύρα μαζί με μυθικά πρόσωπα διαφορετικών γενιών δεν επιτρέπει να συναγάγουμε οποιοδήποτε συμπέρασμα για την ακριβή χρονολόγησή του[873]. Αξιοσημείωτη, πάντως, από τα πρόσωπα αυτής της μυθικής χορείας είναι η περίπτωση του Τιθωνού, αφού στην ψευδο-απολλοδώρεια γενεαλογία, όπως προαναφέρθηκε, κατατάσσεται στους μακρινούς προγόνους του Κινύρα[874]. Με την μορφή αυτή του τρωικού μύθου ξανασυναντούμε τον Κινύρα και σε μια παροιμία[875]: Ο Τιθωνός προβάλλεται τώρα ως σύμβολο μακρόβιου ανθρώπου και ο Κινύρας πάλι ως πρότυπο πλούτου.

---

[871] Βλ. ανωτ. σ. 41.
[872] Τυρτ. 12 W.
[873] *ΑΚυΓ*[1] 77 σημ. 15.
[874] Βλ. ανωτ. σ. 81 κε.
[875] Ιουλιαν. *Ἐπιστ*. 50.446· *Σοῦδ. σ.λ. καταγηρᾶσαι· Append. proverb*. 4.68.

Η αμέσως επόμενη μαρτυρία του Πινδάρου έρχεται να προσδώσει άλλη διάσταση στον υπερβολικό πλούτο του Κυπρίου, διαφοροποιώντας τον αισθητά από τον πάμπλουτο βασιλιά της Φρυγίας. Για τον Πίνδαρο, ο *ὄλβος*, δηλαδή η ευτυχία που επήλθε με τη χάρη του θεού, αυτή μονάχα μένει στους ανθρώπους· μια τέτοια ευτυχία καταφόρτωσε με πλούτη και τον Κινύρα κάποτε στην πελαγίσια Κύπρο[876]:

σὺν θεῷ γάρ τοι φυτευθεὶς
ὄλβος ἀνθρώποισι παρμονώτερος·
ὅσπερ καὶ Κινύραν ἔβρισε πλούτῳ
ποντίᾳ ἔν ποτε Κύπρῳ.

Τα *Σχόλια* στο συγκεκριμένο απόσπασμα τονίζουν τον σταθερό και μόνιμο χαρακτήρα της θεόσταλτης ευδαιμονίας του Κινύρα[877]:

σὺν θεῷ γὰρ φυτευθεὶς ὄλβος ἀνθρώποισι παρμονώτερος] *ὁ γὰρ γνώμη θεοῦ, φησίν, ὄλβος τοῖς ἀνθρώποις ἐμφυτευθεὶς καὶ δοθεὶς μονιμώτερός ἐστιν· ὅστις ὄλβος ἐπλούτισε καὶ εὐδαίμονα πεποίηκε τῷ πλούτῳ τὸν Κινύραν ἐν Κύπρῳ τῇ νήσῳ.*

Έχουμε υπογραμμίσει, από την αρχή ήδη, τη σημαντικότητα των αναφορών του Πινδάρου για την ιστορία της παράδοσης του μύθου του Κινύρα. Σε αντίθεση με τις λακωνικές μνείες και τις πενιχρές πληροφορίες των προηγούμενων ποιητών —Όμηρος, Αλκμάν, Τυρταίος— η μαρτυρία του Πινδάρου δίνει, για πρώτη φορά, ένα σαφές και περισσότερο ολοκληρωμένο πορτραίτο αυτής της σημαίνουσας μορφής. Στο ανωτέρω απόσπασμα γίνεται λόγος για έναν βαρύτιμο πλούτο— αυτό συνάγεται εύγλωτα από το ρήμα *ἔβρισε* που εδώ σημαίνει «καταφόρτωσε, επιβάρυνε»[878]—, για μια υλική ευδαιμονία (*ὄλβος*) που δημιουργήθηκε με τη θέληση των θεών και είχε διάρκεια μέχρι το τέλος της ζωής του ευνοημένου προσώπου. Στην περίπτωση του Κινύρα, έχουμε το εξής σπάνιο: Κάτι το υπέρμετρο και το υπερβολικό από μόνο του δεν οδήγησε στην αλαζονεία και την ύβρη, όπως συνήθως συμβαίνει· διατηρήθηκε η ισορροπία, το μέτρο και η πίστη στους θεούς. Το τελευταίο χαρακτηριστικό, άλλωστε, τονίζεται από τον ίδιο ποιητή και σε άλλο σημείο, όπου ο Κινύρας αποκαλείται αγαπημένος του Απόλλωνος και αφοσιωμένος ιερέας της Αφροδίτης[879].

Στους *Νόμους* του Πλάτωνος επαναλαμβάνεται το γνωστό από τον Τυρταίο δίδυμο του υπερβολικού πλούτου Κινύρα – Μίδα ως μέτρο σύγκρισης για να χαρακτηριστεί ένας άνθρωπος πολύ πλούσιος. Σε ένα σημείο του διαλόγου του με τον Κρητικό Κλεινία, ο Αθηναίος ξένος εκφράζει τη βασική πίστη της πλατωνικής φιλοσοφίας πως ο καλός άνθρωπος που είναι λογικός και δίκαιος, είναι ευτυχισμένος, είτε είναι μεγάλος και ισχυρός, είτε μικρός και ανίσχυρος, είτε πλούσιος είτε φτωχός· και αν ακόμη είναι γεμάτος πλούτη περισσότερα και από

---

[876] Πινδ. *Νεμ*. 8.16-18 .
[877] *Σχόλ. Πινδ. Νεμ*. 8.28.
[878] Πβ. LSJ[9] σ.λ. *βρίθω*.
[879] Πινδ. *Πυθ*. 2.16-17.

τον Κινύρα και από τον Μίδα, είναι όμως άδικος, τότε είναι δυστυχής και ζει με στενοχώριες[880]:

> *ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ σώφρων ὢν καὶ δίκαιος εὐδαίμων ἐστὶ καὶ μακάριος, ἐάντε μέγας καὶ ἰσχυρὸς ἐάντε μικρὸς καὶ ἀσθενὴς ᾖ, καὶ ἐὰν πλουτῇ καὶ μή· ἐὰν δὲ ἄρα πλουτῇ μὲν Κινύρα τε καὶ Μίδα μᾶλλον, ᾖ δὲ ἄδικος, ἄθλιός τ᾽ ἐστὶ καὶ ἀνιαρῶς ζῇ.*

Ο Πλάτων δεν προσδιορίζει περισσότερο τον χαρακτήρα του πλούτου του Κινύρα ή του Μίδα, όπως έκανε προηγουμένως ο Πίνδαρος για τον πρώτο. Φαίνεται να χρησιμοποιεί τα ονόματα, απλώς, ως παροιμιώδη πρότυπα του υπερβολικού πλούτου, ως στερεότυπα κληροδοτημένα από την προγενέστερη παράδοση. Η παράθεση και ο σχολιασμός του γνωστού χωρίου του Τυρταίου, στη συνέχεια, δεν αφήνει αμφιβολίες για την ακριβή προέλευση του παραδείγματος. Βεβαίως, θα ήταν αυθαίρετο να ισχυριστούμε ότι ο Πλάτων είχε ταυτίσει στον νου του την περίπτωση του Κυπρίου ηγεμόνα με την ιδεατή εικόνα ενός πολύ πλούσιου, δίκαιου, λογικού και συνάμα ευτυχισμένου ανθρώπου. Δεν μπορούμε, όμως, να αποκλείσουμε και αυτήν την πιθανότητα, δεδομένης της προγενέστερης αναφοράς του Πινδάρου για έναν *ὄλβιο* Κινύρα, αγαπητό στους θεούς και άξιο επαίνων και ύμνων από τους συμπατριώτες του.

Από ένα παπυρικό απόσπασμα των αλεξανδρινών χρόνων μάς έχει παραδοθεί ένα *Λυρικό Ἀδέσποτο*, όπου λέγεται ότι ο Κινύρας ήταν *τρισόλβιος* σε σχέση με τον Μίδα που ήταν απλώς *ὄλβιος*, αλλά κανείς δεν έφθασε στον Άδη έχοντας μαζί του περισσότερα από έναν οβολό[881]:

> *ὄλβιος ἦν ὁ Μίδας, τρὶς δ᾽ ὄλβιος ἦν ὁ Κινύρας,*
> *ἀλλὰ τίς εἰς Ἀΐδα ὀβολοῦ πλέον ἤλυθεν ἔχων;*

Αυτό που μας εντυπωσιάζει, κυρίως, είναι η πεποίθηση του άγνωστου ποιητή για την υπεροχή του Κινύρα σε σύγκριση με τον Μίδα. Για τον τελευταίο είναι γνωστό από τη μυθική παράδοση πως ήταν ένας σοφός, ευσεβής και πολύ πλούσιος βασιλιάς της Φρυγίας, ήρωας πολλών λαϊκών διηγήσεων[882]. Προς ανταπόδοση της ευσέβειάς του, ο Διόνυσος τού ικανοποίησε την επιθυμία του, ό, τι άγγιζε να γίνεται χρυσάφι. Ο Μίδας έγινε πάμπλουτος, αλλά κινδύνευσε να πεθάνει από την πείνα, αφού ακόμη και το ψωμί που άγγιζε, γινόταν χρυσός. Τότε ζήτησε από τον Διόνυσο να απαλλαγεί από την ιδιότητα αυτή και ο θεός τού είπε να πάει να λουστεί στις πηγές του Πακτωλού ποταμού. Έπειτα από το λουτρό του «χρυσού» βασιλιά, ο ποταμός άρχισε να ρέει χρυσό, ενώ ο Μίδας επανήλθε στη φυσιολογική του κατάσταση.

Είναι η μοναδική φορά στις σωζόμενες πηγές μας που ο Κινύρας προβάλλεται πολύ πλουσιότερος και από τον γνωστό για τις πολύτιμες δωρεές

---

[880] Πλάτ. *Νόμ.* 2.660e.

[881] *Λυρ. Ἀδέσπ.* απ. 37.32-3· το ίδιο παραδίδεται και στα *Σκόλ. Ἀλφ.* απ. 2.1 (= *POxy.* 15.1795).

[882] Kuhnert σ.λ. *Midas*, στο Roscher, *Lex. Myth.* II.2 (1894-1897) 2954-2966· Kroll σ.λ. *Midas*, *RE* XV.2 (1932) 1526-1536.

του προς τους Έλληνες Μίδα[883]. Κατά τη γνώμη μας, η συγκριτική απόσταση μεταξύ των δύο βαθύπλουτων βασιλιάδων δεν πρέπει να απορρέει τόσο από την ποσότητα του πλούτου, αλλά από την ποιότητα του ίδιου του βίου τους. Δεν είναι τυχαία, άλλωστε, εδώ η χρήση της λέξης *ὄλβιος*, η οποία για τους περισσότερους αρχαίους συγγραφείς (Ηρόδοτος, Πίνδαρος, Αισχύλος, Σοφοκλής κ.ά.) δεν σημαίνει μόνο την υλική ευημερία, αλλά και την ευτυχία, τη μακαριότητα και την ευλογία από τους θεούς[884]. Αν λοιπόν δικαιούται να αποκαλείται ο Μίδας *ὄλβιος*, παρά το γεγονός ότι, εξαιτίας της αγάπης του για το χρυσό, βίωσε την απόλυτη δυστυχία, ο Κινύρας συγκριτικά με αυτόν υπήρξε *τρισόλβιος*. Επομένως, η διαφορά του Κινύρα από τον Μίδα, αν έχουμε εννοήσει σωστά τα λεγόμενα του Πινδάρου, είναι ότι ο Κινύρας δεν έφθασε στην υπερβολική αγάπη του πλούτου, δεν περιέπεσε στην ύβρη και τελικά στη δυστυχία.

Στα αρχαία *Σχόλια* της *Ἰλιάδος*, με αφορμή τη διήγηση για τον θώρακα και την κυπριακή φιλοξενία, συναντούμε το υπερθετικής σημασίας επίθετο *ζάπλουτος* αναφερόμενο στον Κύπριο βασιλιά[885]:

> *οὗτος Θείαντος μὲν ἦν παῖς, βασιλεὺς δὲ Κύπρου· ὃς ζάπλουτος ὢν παριόντας Ἕλληνας ἐξένισε καὶ ὑπέσχετο αὐτοῖς ἐν Ἰλίῳ πέμψειν τὰ πρὸς τὸν βίον.*

Το πολύ σπάνιο αυτό επίθετο στους αρχαίους συγγραφείς[886] έχει να κάνει περισσότερο με τον πλούτο των υλικών αγαθών, σε αντίθεση με τα προαναφερθέντα *ὄλβιος* και *τρισόλβιος*.

Οι αναφορές στα παροιμιώδη πλούτη του Κινύρα πληθαίνουν κατά τους μεταχριστιανικούς χρόνους, καθώς το συγκεκριμένο θέμα γίνεται ιδιαίτερα αγαπητό στους κύκλους των στωικών και των νεοπλατωνικών φιλοσόφων, των σοφιστών και των ρητόρων. Η επικαιρότητα του θέματος εξηγείται από τη συχνή αντιπαράθεση που επιχειρούσαν οι συγγραφείς των χρόνων αυτών μεταξύ του υλικού πλούτου και της πενίας. Σε αντίθεση με τα υλιστικά πρότυπα των αυτοκρατορικών χρόνων, μετά το χριστιανικό δίδαγμα *Μακάριοι οἱ πένοντες*, η φτώχια έχει πλέον αναχθεί σε ανθρώπινη αρετή, σε κοινωνική αξία και σε ιδανικό πρότυπο ζωής.

Στον Μουσώνιο Ρούφο[887], τον περίφημο Ρωμαίο στωικό που έγραψε στα ελληνικά και είχε ιδρύσει ονομαστή σχολή φιλοσοφίας στη Ρώμη (δάσκαλο

---

[883] Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (1.14), ο Μίδας, ο γιος του Γορδία, ήταν ο πρώτος βάρβαρος βασιλιάς, ο οποίος αφιέρωσε αναθήματα —και μάλιστα τον ίδιο τον βασιλικό θρόνο του— στους Δελφούς και τον ακολούθησε ο Γύγης με τους χρυσούς κρατήρες του.

[884] LSJ⁹ σ.λλ. *ὄλβιος*, *ὄλβος*.

[885] *Σχόλ. Όμ. Ἰλ.* Λ 20a.

[886] Η λ. *ζάπλουτος*, για πρώτη φορά, απαντά στον Ηρόδ. 1.32, στο επεισόδιο Σόλωνος – Κροίσου, όταν ο σοφός νομοθέτης εξηγεί στον πολύ πλούσιο βασιλιά τον σαφή διαχωρισμό μεταξύ πλούτου και *ὄλβου*: *οὐ γάρ τι ὁ μέγα πλούσιος μᾶλλον τοῦ ἐπ᾽ ἡμέρην ἔχοντος ὀλβιώτερός ἐστι, εἰ μή οἱ τύχη ἐπίσποιτο πάντα καλὰ ἔχοντα εὖ τελευτῆσαι τὸν βίον. πολλοὶ μὲν γὰρ ζάπλουτοι ἀνθρώπων ἀνόλβοί εἰσι, πολλοὶ δὲ μετρίως ἔχοντες βίου εὐτυχέες.*

[887] Lesky 1196.

μεταξύ άλλων και του Επικτήτου), ξανασυναντούμε τον Κινύρα μαζί με ένα άλλο πρότυπο του υπέρμετρου πλούτου, τον Κροίσο[888]:

> *τῶν μὲν Κροίσου καὶ Κινύρου θησαυρῶν πενίαν ἐσχάτην καταψηφιούμεθα, ἕνα δὲ καὶ μόνον πιστεύσομεν εἶναι πλούσιον τὸν δυνάμενον κτήσασθαι τὸ ἀνενδεὲς πανταχοῦ.*

Εδώ βρίσκουμε τον απόηχο της βασικής αρχής του φιλοσόφου ότι ο άνθρωπος είναι ασθενής και μόνο η φιλοσοφία μπορεί να τον θεραπεύσει και ότι η αρετή βρίσκεται στην πρακτική, όχι σε θεωρίες και αξιώματα. Πλούσιος είναι ένας μόνος, εκείνος που δεν του λείπει τίποτα. Οι θησαυροί του Κροίσου και του Κινύρα, σύμφωνα με τη θεωρία του Ρούφου, αποδοκιμάζονται ως απόλυτη φτώχια.

Μαθητής του προηγούμενου υπήρξε και ο Δίων από την Προύσα, ο επονομαζόμενος Χρυσόστομος, ο οποίος τοποθετείται περίπου στα 40-120 μ.Χ.[889] Σε έναν από τους εξαιρετικούς του λόγους, ο σοφιστής αναφέρεται στα γνωστά ιδεώδη της αρχαιότητας (αγωνιστική επίδοση, ομορφιά, πλούτη κ.ά.) μνημονεύοντας, παράλληλα, τα μυθικά τους σύμβολα[890]. Τότε, λέει, άλλους τους θαύμαζαν για την ομορφιά τους και άλλους για τα πλούτη τους, όπως τον Ιάσονα και τον Κινύρα[891]:

> *καὶ τοὺς μὲν κάλλει, τοὺς δὲ ἐπὶ πλούτῳ ἐθαύμαζον, καθάπερ Ἰασίωνα καὶ Κινύραν.*

Το κείμενο θυμίζει έντονα το γνωστό προοίμιο του Τυρταίου με την παράθεση διάσημων από τον μύθο χαρισματικών ανθρώπων, αλλά, έμμεσα, και εκείνο το δίστιχο του Απολλωνίδη ή Απολλοδώρου από τη Νίκαια, όπου ο Κινύρας προβάλλεται ως αρχαίο πρότυπο όχι του πλούτου, αλλά της ομορφιάς, μαζί με τους δύο Φρύγες, τον Πάρι και τον Γανυμήδη[892]. Η περίπτωση του Κινύρα, θα λέγαμε, είναι από τις ελάχιστες στον μύθο, αφού το όνομά του έφθασε να συνδέεται στον απόλυτο βαθμό με αξίες της αρχαιότητας, όπως ο πλούτος, η ομορφιά, αλλά και ο πολύχρονος βίος, αν πιστέψουμε τη σχετική μαρτυρία του Πλινίου[893].

Το ότι το όνομα του Κινύρα, όπως του Κροίσου και του Μίδα, χρησιμοποιήθηκε από πολύ παλιά σε παροιμίες για τις περιπτώσεις υπερβολικού πλούτου επιβεβαιώνει και ο Διογενιανός, ο παροιμιογράφος, κατά τον 2ο αι. μ.Χ.[894]:

---

[888] Ρούφ. *Frag. min*. 34.1.

[889] Lesky 1140 κε.

[890] Είναι διαπιστωμένο ότι ο Δίων είχε ασχοληθεί πολύ με τον μύθο, ιδίως τον τρωικό· βλ. *ΕλλΜ* 1.145.

[891] Δί. Χρυσ. *Περὶ ἀρετ*. 8.27-8.

[892] *Ἀνθ. Παλ*.16.49: *θαύμασε τὸν Κινύρην ὁ πάλαι χρόνος ἢ Φρύγας ἄμφω, | σὸν δέ, Λέων, ἡμεῖς κάλλος ἀεισόμεθα.* Το συγκεκριμένο δίστιχο θα μπορούσε, βεβαίως, να αναφέρεται και στους δύο άλλους Φρύγες (Μίδα, Κροίσο) και να εννοεί τον θαυμασμό των αρχαίων για τον πλούτο τους· βλ. Baurain, *BCH* (1980) 302 σημ. 132.

[893] Plin. *Nat. hist.* 7.154.

[894] Διογενιαν. 8.53.

τὸν Μίδου πλοῦτον, καὶ Κροίσου, καὶ Κυνήρου (sic)*· ἐν ὑπερβολῇ ταῦτα.*

Ο Γαληνός δεν υπήρξε μόνο ο διασημότερος Έλλην ιατρός του 2ου αι. μ.Χ., αλλά και ένας σημαντικός φιλόσοφος επηρεασμένος από τις αρχές της Ακαδημίας και του Λυκείου. Σε ένα σχετικό με τη διάγνωση και την ίαση των ψυχικών παθών σύγγραμμά του ρωτάει: Ποιος δεν θα ήθελε να περάσει χωρίς λύπες όλη του τη ζωή; Ποιος δε θα προτιμούσε αυτό από το να αποκτήσει πλούτη περισσότερα από του Κινύρα και του Μίδα[895];

τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐθελήσειεν ἄλυπος εἶναι παρ᾽ ὅλον αὑτοῦ βίον; ἢ τίς οὐκ ἂν τοῦτο προέλοιτο τοῦ πλουτεῖν Κινύρου τε καὶ Μίδου μᾶλλον;

Επαναλαμβάνεται και εδώ το γνωστό μοτίβο σύγκρισης, όπως το γνωρίσαμε πρώτα στον Τυρταίο και μετά στον Πλάτωνα. Τα λεγόμενα του τελευταίου τα ξαναβρίσκουμε απαράλλακτα στον Κλήμη τον Αλεξανδρέα[896] και λίγο αργότερα στον νεοπλατωνικό φιλόσοφο του τέλους του 3ου αι. μ.Χ., τον Ιάμβλιχο από τη Συρία[897].

Σε έναν λόγο του σοφιστή Ιμερίου από τον 4ο αι. μ.Χ. συνυπάρχουν τα τρία, καθολικά αναγνωρισμένα, πρόσωπα του απόλυτου πλούτου: ο Λυδός Κροίσος, ο Φρυξ Μίδας και ο Κύπριος Κινύρας[898]:

εἴ μοι τοσοῦτον περιῆν χρυσίον, ὁπόσον Κροίσῳ τῷ Λυδῷ καὶ Μίδᾳ τῷ Φρυγὶ καὶ Κυπρίῳ Κινύρᾳ σύμπαντες ὑπάρξαι λέγουσιν.

Αναμφισβήτητα, το εν λόγω θέμα ήταν ένα από τα αγαπημένα του σοφιστή και μεγαλύτερου ρήτορα του ίδιου αιώνα, του Λιβανίου. Στα δύο σωζόμενα έργα του, τους *Λόγους* και τις *Επιστολές*, τα οποία αναφέρονται σε επίκαιρα γεγονότα της εποχής του και καθρεφτίζουν τη γενικότερη ηθική κατάσταση της τότε κοινωνίας των πόλεων της Ανατολής[899], η υλική υπεροχή του Κινύρα μνημονεύεται αρκετά συχνά. Είναι, άλλωστε, γενικά διαπιστωμένο ότι μια σειρά τόπων της βυζαντινής ρητορικής και επιστολογραφίας έχει παρθεί από την αρχαία ελληνική μυθολογία[900]. Η αναφορά σε ευρέως γνωστές μορφές, αλλά και σε σπανιότερα μυθολογικά παραδείγματα, αποβλέπει στο να υπογραμμίσει την πλατιά μόρφωση των λογίων της εποχής.

Σε ένα ενδιαφέρον χωρίο ενός λόγου του, ο Λιβάνιος δεν αντιπαραθέτει το τρίδυμο του αμύθητου πλούτου (Μίδας, Κινύρας, Κροίσος) με την πενία, όπως θα

---

[895] Γαλην. *Περὶ ἰδ. παθ.* 5.52.8-10.

[896] Κλήμ. Αλεξ. *Παιδαγ.* 3.6.34-35: *ἐὰν δὲ ἄρα πλουτῇ μὲν Κινύρατε καὶ Μίδα μᾶλλον, ᾖ δὲ ἄδικος καὶ ὑπερήφανος… ἄθλιός τέ ἐστι καὶ ἀνιαρῶς ζῇ καὶ οὐ ζήσεται.* Πβ. την αναφορά στον υπερβολικό πλούτο του Κ. και στα *Σχόλ. Κλήμ. Ἀλεξ.* 338.1: *Κινύρα*] *Κυπρίων βασιλεὺς ὑπερβάλλων πλούτῳ.*

[897] Ιαμβλ. *Προτρ.* 92.16.

[898] Ιμερ. *Λόγ.* 42.11.

[899] Lesky 1189-90.

[900] Hunger 339-40.

περιμέναμε, αλλά με τη σοφία των τριών κορυφαίων ρητόρων (Δημοσθένης, Ισοκράτης, Λυσίας), γιατί αυτός είναι ο πλούτος των Αθηνών[901]:

καίτοι τί τοσοῦτον ὁ Μίδας ὁπόσον ὁ Δημοσθένης; τί τοσοῦτον ὁ Κινύρας ὁπόσον Ἰσοκράτης; τί τοσοῦτον ὁ Λυδὸς ὁπόσον ὁ Λυσίας; τίς ἐγγὺς τῶν Ἀθηνῶν θήσεται τὰς Αἰγυπτίας Θήβας; τίς ἴσον κρινεῖ τὸν ἑκατέρας πλοῦτον, χρήματα καὶ σοφίαν; οὗτος γὰρ δὴ τῶν Ἀθηνῶν ὁ πλοῦτός ἐστι.

Το ίδιο τρίδυμο του απόλυτου πλούτου συναντούμε και στον λόγο του *Ὑπὲρ Ὀλυμπίου*[902]:

οὐδὲ γὰρ εἰ Μίδαν ὁμοῦ καὶ Κροῖσον καὶ Κινύραν πλούτῳ παρῄει καὶ χρήμασιν, οὐκ ἂν οἷός τ᾽ ἦν τοσούτων ἀνθρώπων τὴν δεινὴν ταύτην ἐπιθυμίαν ἐμπλῆσαι.

Τα ονόματα του Μίδα και του Κινύρα χρησιμοποιεί ο Λιβάνιος, σε άλλον λόγο του, σε θέση κατηγορουμένου για να δηλώσει την ιδιότητα του πολύ πλούσιου ανθρώπου[903]:

πολλοὶ κρουνοὶ τούτοις ῥέουσιν ἀπὸ πολλῶν τῶν πηγῶν ὁρμώμενοι καὶ πολλάκις ἕκαστον Μίδαν ποιοῦντες καὶ Κινύραν καὶ τὰ τούτων. τοσοῦτον μέν ἐστι τὸ παρὰ τῶν περὶ αὐτοὺς τῶν διδόντων, ὅπως αὐτοῖς ἐξείη λαμβάνειν, τοσοῦτον δὲ τὸ παρὰ τῆς τροφῆς τῶν λόχων.

Κατά παρόμοιο τρόπο, σε άλλο σημείο, βρίσκουμε το όνομα του Κινύρα μόνο του σε θέση κατηγορουμένου, δηλωτικό, προφανώς, της ίδιας ιδιότητας[904]:

ἐγὼ μὲν οὖν αὐτὸν εἴων ἄρχειν καὶ γίγνεσθαι Κινύραν, ὁ δὲ τοιαύτην κρηπῖδα βαλόμενος ἐπῳκοδόμει, πᾶσι μὲν οἷς ἐνῆν ὑβρίζων…

Αλλού, ο Κινύρας και ο Κροίσος μνημονεύονται μαζί με δύο άλλους ονομαστούς πλούσιους της αρχαιότητας, τον Γύγη και τον Καλλία και με τα μυρμήγκια των Ινδών. Σε ένα χωρίο που μας θυμίζει πολύ τα προαναφερθέντα κείμενα του Τυρταίου και του Δίωνος του Χρυσοστόμου, λέγεται ότι αυτοί οι εν λόγω ζάπλουτοι συνεχώς καλοτυχίζονται από ορισμένους, ενώ θα έπρεπε να καλοτυχίζεται ο Νέστωρ, ο Αργανθώνιος για τα χρόνια του, ο Πηλεύς για τους γάμους του, ο Άδωνις για την ομορφιά του και ο Ηρακλής για την αθανασία του[905]:

διαλέγονται δὲ ἀεὶ περὶ χρημάτων, ὥσπερ οἱ διψῶντες περὶ πηγῶν. μακαρίζουσιν οὐ Νέστορα, οὐκ Ἀργανθώνιον <τῶν ἐτῶν>, οὐ Πηλέα τῶν γάμων,

---

[901] Λιβαν. *Λόγ*. 55.21.
[902] Αυτ. 63.6.
[903] Αυτ. 47.31.
[904] Αυτ. 1.273.
[905] Αυτ. 25.23.

οὐκ Ἄδωνιν τοῦ κάλλους, οὐχ Ἡρακλέα τῆς ἀθανασίας, ἀλλὰ Καλλίαν καὶ Γύγην καὶ Κινύραν και Κροῖσον καὶ τοὺς ἐν Ἰνδοῖς μύρμηκας.

Εδώ πρέπει να υπενθυμίσουμε την εξής ιδιαιτερότητα: Ο Κινύρας είναι ο μόνος από την ανωτέρω χορεία των πλουσίων που θαυμαζόταν στα αρχαία χρόνια και για τον πολύχρονο βίο του, όπως ο Αργανθώνιος, αλλά και για το εξαιρετικό κάλλος του, όπως ο γιος του Άδωνις.

Σύμφωνα με τα νέα ιδεώδη, πρότυπο αρετής έφθασε να θεωρείται τώρα ο Ίρος, εκείνος ο Ιθακήσιος επαίτης, παρά ο Κινύρας[906]:

τὸ δὲ μέγιστον τῶν ἐν αὐτῷ, νομίζων τὴν μεγίστην ἀνάγκην ἀνάγκην εἰς ἀρετῆς ἄσκησιν εἶναι θεοὺς τιμῶν δέξαιτ᾽ ἄν Ἴρος γενέσθαι μᾶλλον ἢ μὴ τιμῶν Κινύρας.

Σε μια επιστολή του, ο Λιβάνιος αναφέρει για κάποιον δύο αντίθετες δυνατότητες· από τη μια, η ικανοποίηση με το μικρό κέρδος και από την άλλη, η επιθυμία να ξεπεράσει τον Κινύρα[907]:

ἔχων γάρ, εἴπερ ἐβούλετο, παρ᾽ ἡμῖν τὴν αὑτοῦ καρποῦσθαι τέχνην, οὗ δὴ γλῶτται <νιφάδεσσιν ἐοικυῖαι χειμερίῃσιν>, ὑπὸ σοὶ μικρὰ κερδαίνειν ἢ τὸν Κινύραν ἑτέρωθι βούλοιτ᾽ ἄν παρελθεῖν.

Ένας άπληστος άνθρωπος, όμως, μαθημένος να αρπάζει και να επωφελείται από παντού, θεωρεί μικρή ακόμα και την περιουσία του Κινύρα[908]:

δοκεῖ γάρ μοι πρὸς τὸ θυγάτριον βλέπων καὶ τὰ Κινύρου μικρὰ νομίζειν, ὥστε πανταχόθεν ἁρπάζειν…

Λίγα φαίνονται τα πλούτη του Κινύρα και του Γύγη, λίγος και ο χρυσοφόρος Πακτωλός, μπροστά στα πλούτη ενός διοικητή της Συρίας με καλό όνομα και δαπανηρές χορηγίες προς την πολιτεία, συγχρόνου του συγγραφέα[909]:

ἐν τοῖς παρ᾽ ἡμῖν λειτουργοῦσίν ἐστι συριάρχης ὀνόματι καλῷ τιμώμενος διὰ τὸ μέγεθος τῆς δαπάνης· καὶ γὰρ ὁ Πακτωλὸς αὐτῷ μικρὸν καὶ τὰ Κινύρου καὶ τὰ Γύγου.

Εκείνο που θεωρεί ο ρήτορας κατά πολύ ανώτερο και από τους θησαυρούς των Κροίσου, Γύγη και Κινύρα είναι η φιλία ενός ανθρώπου γενναίου και ικανού στον λόγο[910]:

---

[906] Λιβαν. *Έπιστ.* 571.2. Η χρήση του ονόματος του Ίρου ως συμβόλου της φτώχιας ήταν κάτι σύνηθες στους συγγραφείς της εποχής (πβ. Προκοπ. *Έπιστ.* 75, 99 και 131, όπου ο Ίρος αντιπαρατίθεται στον Μίδα)· βλ. Hunger 340.

[907] Λιβαν. *Έπιστ.* 503.3.

[908] Αυτ. 515.4.

[909] Αυτ. 1400.3.

[910] Αυτ. 1221.5.

ἔχομεν δὲ οὐκ ἀργύριον οὐδὲ χρυσίον, ἀλλ᾽ ὃ πολλῷ πάντων μεῖζον χρημάτων καὶ τῶν Κροίσου καὶ τῶν Γύγου καὶ τῶν Κινύρου, φιλίαν ἀνδρὸς τά τε ἄλλα γενναίου καὶ ῥητορικοῦ.

Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε ότι στον Λιβάνιο συναντούμε, για πρώτη φορά, την περίφημη φράση *Κινύρου τάλαντα* που έχει καταγραφεί ως παροιμιώδης σε συλλογές αποφθεγμάτων και παροιμιών από τους βυζαντινούς συγγραφείς σε πολύ μεταγενέστερους χρόνους[911]:

τοῦτον ἕνα δέομαι τῶν περὶ σὲ γενέσθαι καὶ λαβεῖν ἐξουσίαν εἰσιέναι τε καὶ λαλοῦντος ἀκούειν ἐκεῖνα τὰ ἥδιστά τε καὶ ὠφελιμώτατα. καὶ γὰρ ἂν μηδὲν ἕτερον προσγένηται τῇ διὰ τούτων τιμῇ, τό γε τούτοις τετιμῆσθαι τῶν Κινύρου ταλάντων ἀνδρὶ νοῦν ἔχοντι μεῖζον.

Μαθητής του Λιβανίου υπήρξε και ο μετέπειτα αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ιουλιανός ο Παραβάτης. Σε μια από τις επιστολές του, το όνομα του Κινύρα αναφέρεται ως συνώνυμο του πλούτου, μαζί με τα ονόματα του Τιθωνού και του Σαρδαναπάλου ως πρότυπα του μακρόχρονου βίου και της τρυφηλής ζωής αντίστοιχα[912]:

εἴη δὲ καὶ σὲ περὶ ταῦτα τριβόμενον καταγηρᾶσαι καὶ τοῦ Τιθωνοῦ βαθύτερον καὶ τοῦ Κινύρου πλουσιώτερον καὶ τοῦ Σαρδαναπάλου τρυφερώτερον, ὅπως καὶ τὸ τῆς παροιμίας ἐπὶ σοῦ πληρωθῇ· «δὶς παῖδες οἱ γέροντες».

Η *Σοῦδα* επεξηγεί την εν λόγω παροιμία, η οποία θα πρέπει να ήταν ευρέως γνωστή[913]:

ἐπὶ τῶν πολυχρονίων λεγόμενον. ὁ δὲ Τιθωνὸς ὑπέργηρως γενόμενος κατ᾽ εὐχὴν εἰς τέττιγα μετέβαλε· Κινύρας δέ, ἀπόγονος Φαρνάκης, βασιλεὺς Κυπρίων, πλούτῳ διαφέρων· Σαρδανάπαλος δέ, Ἀσσυρίων βασιλεύς, ἐπ᾽ ἀκολασίᾳ καὶ τρυφῇ διαβιοὺς ἐτελεύτησεν.

Για τον μητροπολίτη Γάζης Προκόπιο, τον φημισμένο ρήτορα και σοφιστή του 5ου-6ου αι. μ.Χ, έχει γίνει λόγος σε άλλο σημείο[914], όταν υπογραμμίσαμε τη σημασία της μαρτυρίας του σχετικά με την ιστορία του Κινύρα και της Μύρρας. Αλλά και το θέμα του εξαιρετικού πλούτου του Κινύρα δεν ήταν άγνωστο σε αυτόν τον άριστο ειδήμονα της κλασσικής παράδοσης[915]:

---

[911] Αυτ. 1197.5.
[912] Ιουλιαν. *Ἐπιστ*. 50.446.
[913] *Σοῦδ*. σ.λ. *καταγηρᾶσαι·* πβ. *Append. proverb*. 4.68.
[914] Βλ. ανωτ. σ. 50.
[915] Προκοπ. *Ἐπιστ*. 1.166.45.

πολὺ δὲ μᾶλλον ἥσθην ὅτι μοι καὶ ὑμᾶς γραμμάτων γέγονε πρόφασις. τούτου γὰρ εἴ ποτε λαβοίμην, ὑπὲρ τὸν Κινύραν εἶναι δοκῶ.

Τα αρχαία *Σχόλια*, σχεδόν αυτολεξεί, επαναλαμβάνει και ο Ευστάθιος[916]:

ὅτι ὁ Κινύρας κοινῶς ἢ Δωρικῶς ἢ καθ᾽ Ὅμηρον Ἰωνικῶς ὁ Κινύρης Θείαντος ἦν κατά τινας παῖς, βασιλεὺς Κύπρου ζάπλουτος, ὃς παριόντας τοὺς Ἀχαιοὺς ἐξένισε, ὑποσχόμενος καὶ ἐν Ἰλίῳ πέμψειν τὰ ἀναγκαῖα.

Κάνοντας λόγο για την κυπριακή φιλοξενία παρακάτω και πριν την αναλυτική περιγραφή του έξοχου θώρακα, ο βυζαντινός λόγιος δεν παραλείπει να υπογραμμίσει τη φήμη της Κύπρου για τον πλούτο και την ευδαιμονία της, για την οποία υπάρχουν πολλές διηγήσεις[917]:

οἷα δὲ ἡ Κύπρος εἰς πλοῦτον καὶ λοιπὴν εὐδαιμονίαν, αἱ ἱστορίαι δηλοῦσιν. ὅτι δὲ καὶ Ἄμασις πρῶτος ἀνθρώπων Κύπρον κατεστρέψατο εἰς φόρου ἀπαγωγήν.

Ο βυζαντινός λόγιος Μακάριος Χρυσοκέφαλος (1300-1382 μ.Χ.) και ο μεταγενέστερος Αρσένιος Μονεμβασίας ή Αριστόβουλος Αποστόλιος (1465-1535 μ.Χ.) υπήρξαν και συλλογείς παροιμιών και αποφθεγμάτων[918]. Για τη φράση *τὰ Κινύρου τάλαντα*, την οποία συναντήσαμε σε επιστολή του Λιβανίου, οι δύο συγγραφείς διευκρινίζουν πως αυτή λέγεται για εκείνους που τηρούν την ισότητα και τη δικαιοσύνη. Ενώ η ανάλογη φράση *τὰ Ταντάλου τάλαντα*, προσθέτει ο Μακάριος, λέγεται για τους πολύ πλούσιους[919]:

τὰ Κινύρου τάλαντα: ἐπὶ τῶν τὸ ἴσον καὶ τὸ δίκαιον φυλαττόντων.
τὰ Ταντάλου τάλαντα: ἐπὶ τῶν σφόδρα πλουσίων.

Η διευκρίνιση των βυζαντινών συγγραφέων για τα τάλαντα του Κινύρα μάς επαναφέρει στα λεγόμενα του Πινδάρου για τον θεόσταλτο *ὄλβο* του αγαπημένου των θεών ηγεμόνα των Κυπρίων. Δεν υπάρχει αμφιβολία, με βάση τις προηγηθείσες πηγές μας, ότι ο Κινύρας ήταν μια ιδιάζουσα περίπτωση εν συγκρίσει με τις υπόλοιπες περιπτώσεις των υπερβολικά πλουσίων. Δεν είναι μόνο ότι ήταν κατά πολύ πλουσιότερος από τους άλλους και λύγιζε από το βάρος των ταλάντων του, αλλά ήταν και ένας ευτυχισμένος, δίκαιος βασιλιάς που έχαιρε της εκτίμησης των συμπολιτών του. Αν ο πλούτος του είχε αποκτηθεί με βίαια και παράνομα μέσα ή με τη χρήση του *κεράμου* ως φυλακής κοντά στα μεταλλεία

---

[916] Ευστ. *Ὁμ. Ἰλ.* Λ 20.
[917] Αυτ. Λ 21.
[918] Ο Μακάριος (κατά κόσμον Μιχαήλ) Χρυσοκέφαλος έγραψε συλλογή αποφθεγμάτων και γνωμικών από αρχαίους συγγραφείς με τον τίτλο *Ῥοδωνιά*, από την οποία έχει εκδοθεί ένα μέρος με αλφαβητικά καταχωρισμένες παροιμίες (L.– S., *CPG* II.135-227)· βλ. *Tusculum Λεξ.* 510-511. Ο Αρσένιος επεξεργάστηκε μια συλλογή παροιμιών του πατέρα του Μιχαήλ Αποστολίου με τον τίτλο *Ἰωνία* (L.– S., *CPG* II.233-744 και έκδ. Walz)· βλ. *Tusculum Λεξ.* 71-72.
[919] Χρυσοκεφ. *Παροιμ.* 7.100· Αρσ. *Ἀποφθ.* 15.94a.

χαλκού, όπως υπέθεσε στο προαναφερθέν άρθρο του ο Baurain,[920] τότε ο ίδιος, αναμφισβήτητα, θα άφηνε στους μεταγενέστερους την ανάμνηση άδικης και τυραννικής συμπεριφοράς. Στην περίπτωση του, όμως, ισχύει το αντίθετο, γι' αυτόν τον λόγο δεν μπορούμε να δεχθούμε και την υπόθεση ότι εφηύρε κάποιο είδος φυλακής στην Κύπρο.

Όσον αφορά την πηγή του πλούτου του, όλα δείχνουν ότι δεν θα μπορούσε να είναι κάποια άλλη από την εξόρυξη και την εκμετάλλευση του χαλκού. Ο θώρακας του ομηρικού χωρίου, η μαρτυρία του Πλινίου για τον εφευρέτη της μεταλλουργίας Κινύρα, αλλά και η σχέση του με την Αφροδίτη, τον Πυγμαλίωνα και την ιερή μεταλλουργία, όπως παραπάνω αναλύθηκαν, οδηγούν αβίαστα σε αυτήν την υπόθεση. Παράλληλα, τα αρχαιολογικά δεδομένα της θεωρούμενης ως εποχής του από την Κύπρο, γενικότερα, και από τον ευρύτερο χώρο της Παλαιπάφου, ειδικότερα, φανερώνουν την υψηλή θέση της μεταλλουργίας στον πολιτισμό του νησιού. Ακόμη και το ρήμα *βρίθω* της πινδαρικής αναφοράς στον πλούτο του Κινύρα, αλλά και το ουσιαστικό *τάλαντα* των υστερότερων πηγών, με τη σημασία του φορτίου και του βάρους που περιέχουν, μας παραπέμπουν στον χαλκό και στα χάλκινα τάλαντα της Κύπρου. Τα τελευταία αποτελούν συχνό εύρημα των αρχαιολογικών ανασκαφών του νησιού[921]. Από τα σχετικά ευρήματα θυμίζουμε το πιο εύγλωττο παράδειγμα, τους λεγόμενους «θεούς των ταλάντων» της Έγκωμης, την άγνωστη αρσενική θεότητα και την Αφροδίτη πάνω σε χάλκινα τάλαντα.

Θα μπορούσαμε, επίσης, να φανταστούμε ότι η προέλευση αυτής της φήμης ανάγεται στα μεγάλα πλούτη, στα αναθήματα του ιερού της Αφροδίτης. Σύμφωνα με μεταγενέστερες μαρτυρίες, το ιερό της Πάφου ήταν πλουσιότατο[922]. Αν πιστέψουμε, όμως, τη μαρτυρία του Τακίτου, τα πλούτη αυτά δεν είχαν κάτι το εξαιρετικό και οφείλουν τη φήμη τους στην τάση των Ελλήνων να τα αποδίδουν με χαρά στους αρχαίους μύθους, σε μια αβέβαιη αρχαιότητα[923]. Από τις αρχαιολογικές έρευνες στον χώρο του ιερού, σε μια τοποθεσία λεηλατημένη ήδη από τα αρχαία χρόνια, δεν διαθέτουμε, σήμερα, χειροπιαστά δεδομένα αυτού του πλούτου, σε αντίθεση με τα πλούσια ευρήματα της ευρύτερης περιοχής της Παλαιπάφου, ιδίως τα ανευρεθέντα στους τάφους της Ευρετής[924].

Εν συνόψει, ο Κινύρας, από τη μια, παρουσιάζεται ως θεμελιωτής του υλικού πλούτου της Κύπρου μέσα από τη σχέση του με τη μεταλλουργία και, από την άλλη, ως τέλειος εκφραστής του, μέσα από τον παροιμιώδη και ιδεώδη πλούτο του.

---

[920] Baurain, *AC* (1981) 23-37· βλ. ανάλυση ανωτ. σ. 172 κε.

[921] Βλ. κατωτ. εικ. 19.

[922] Παυσ. 8.24.6: *ἔστι γὰρ καὶ ἐν Σικελίᾳ τῆς Ἐρυκίνης ἱερὸν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Ἔρυκος, ἁγιώτατόν τε ἐκ παλαιοτάτου καὶ οὐκ ἀποδέον πλούτῳ τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἐν Πάφῳ.*

[923] Tac. *Hist*. 2.4*: Titus spectata opulentia donisque regum quaeque alia laetum antiquitatibus Gaecorum genus incertae vetustati adfingit, de navigatione primum consuluit.*

[924] Βλ. ανωτ. σ. 138.

VII. ΚΙΝΥΡΑΣ ΚΑΙ ΑΦΡΟΔΙΤΗ

1. Η ίδρυση του ιερού της Πάφου

Η θρησκευτική ιδιότητα του Κινύρα στο πλάι της κύριας θεότητας της Κύπρου δεν μπορεί παρά να αποτελεί ένα από τα πιο κεντρικά και ουσιώδη κεφάλαια της έρευνάς μας. Η ανάλυσή μας δεν σκοπεύει, σε καμμιά περίπτωση, να εμπλακεί σε περίπλοκα ζητήματα που αφορούν την ίδια την Αφροδίτη. Πολλές υποθέσεις έχουν γίνει τόσο για την καταγωγή και την προέλευση της θεότητας[925], όσο και για την ετυμολόγηση του ονόματός της και των επιθέτων της[926]. Κατά τη γνώμη μας, το ζήτημα της προέλευσης της λατρείας της Αφροδίτης, αλλά και των ονομάτων της είναι εξαιρετικά πολύπλοκο και δεν θα πρέπει να εξετάζεται μονόπλευρα βάσει μιας και μόνο σχολής. Εξ άλλου, η Αφροδίτη δεν είναι μια και δεν λατρεύτηκε πανομοιότυπα σε όλους τους τόπους, στους οποίους διαμορφώθηκαν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της λατρεία της που εκφράστηκαν και με τις πολυάριθμες κατά τόπους επωνυμίες της[927]. Στην Κόρινθο λατρεύτηκε κυρίως η *Πάνδημος*, στην Αθήνα η *Εν Κήποις*, στη Σπάρτη ως *Αρεία*, στην Αμαθούντα ως *Ερμαφρόδιτος* κ.λπ. Με μια μοναδική εξαίρεση: Η κυπριακή μορφή της Αφροδίτης, ειδικότερα στην παφιακή της εκδοχή, υπερκέρασε τα στενά όρια του τόπου λατρεία της και έγινε *Κύπρις βασίλεια*, κατά τον Εμπεδοκλή[928].

Κύριος σκοπός μας είναι να επικεντρωθούμε στον σχολιασμό των αρχαίων μαρτυριών και συνεξετάζοντας τις πιο πρόσφατες αρχαιολογικές ενδείξεις από το ιερό της Πάφου, να φωτίσουμε, όσο αυτό είναι εφικτό, τον ρόλο αυτού του σημαντικού προσώπου που φέρεται να έθεσε τις βάσεις ενός φημισμένου ιερού

---

[925] Σχετικά με το ζήτημα της προέλευσης της Αφροδίτης, στη νεότερη έρευνα έχουν διαμορφωθεί τέσσερις βασικές σχολές: η ανατολική, η κυπριακή, η αυτόχθονη ελληνική και η ινδοευρωπαϊκή. Η πρώτη που είναι η ισχυρότερη —εκπροσωπούμενη μεταξύ άλλων από τους Roscher, Farnell, Rose και Burkert— προτείνει την καταγωγή της από την Ιστάρ-Αστάρτη. Η κυπριακή ομάδα, αποτελούμενη κυρίως από τους Hill, J. Karageorghis με τις μελέτες της *La Grande Déesse de Chypre* (1977) και *Kypris* (2005), Καραγιώργη και Χατζηιωάννου, υποστηρίζει ότι η Αφροδίτη ξεκίνησε από τη νεολιθική εποχή της Κύπρου ως Θεά-Μητέρα. Η αυτόχθονη ελληνική που θεωρεί ως αρχική κοιτίδα της θεάς τη Θεσσαλία, βρίσκει τη θεωρητική στήριξή της στο άρθρο του Dümmler σ.λ. *Aphrodite*, στο *RE* I.2 (1894) 2729-2787. Η ινδοευρωπαϊκή σχολή έχει ως βασική εκπρόσωπο την Boedeker, η οποία στη μελέτη της *Aphrodite' s Entry into Greek Epic* (1974), προτείνει την εισαγωγή της λατρείας της Αφροδίτης από τους Μυκηναίους στην Κύπρο και την επανεισαγωγή της από την Κύπρο, σε μεταγενέστερα χρόνια, στον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο. Υπάρχουν και κάποιοι μελετητές, οι οποίοι δεν αποδέχονται μια μόνο προέλευση, αλλά υιοθετούν μια μιγαδική, πολυσύνθετη και πολυσυλλεκτική μορφή της Αφροδίτης· βλ. Friedrich 9 κε. Για τις διάφορες σχολές, βλ. τη συνοπτική εισαγωγή της Budin.

[926] Για τις σημαντικότερες ετυμολογικές υποθέσεις, βλ. Κάρλα· Athanassakis.

[927] Dümmler, ό.π. (σημ. 925) 2773-4.

[928] Παράδοση από Πορφυρ. *Περὶ ἀποχ.* 2.21 και Αθήν. 12.510c.

και μιας κοσμογονικής λατρείας, πρωταρχικής όχι μόνο για τον τόπο του, αλλά για όλον τον αρχαίο κόσμο.

Οι παραδόσεις για την ίδρυση του προϊστορικού ναού, ο οποίος έμελλε στη μακρόχρονη πορεία του να γνωρίσει δόξα, πλούτη και παγκόσμια φήμη, θεωρούμενος ως ένας άλλος ομφαλός της γης μαζί με το δελφικό ιερό[929], είναι αναμενόμενο να είναι συγκεχυμένες και διιστάμενες.

Ο πρώτος που ασχολήθηκε με το θέμα είναι ο Ηρόδοτος, χωρίς όμως να μνημονεύσει το όνομα κάποιου ιδρυτή. Μιλώντας για το ιερό της Ουρανίας Αφροδίτης στην Ασκάλωνα της Συρίας, ο ιστορικός υποστηρίζει πως αυτό, σύμφωνα με τις πληροφορίες του, είναι το αρχαιότερο από όσα έχουν αφιερωθεί στη συγκεκριμένη θεότητα, και μάλιστα, όπως οι ίδιοι οι Κύπριοι λένε, Φοίνικες ορμώμενοι από αυτήν την περιοχή της Συρίας ίδρυσαν το ιερό της Κύπρου και το ιερό των Κυθήρων[930]:

> *ἔστι δὲ τοῦτο* (sc. *ἐν Ἀσκάλωνι*) *τὸ ἱρόν, ὡς ἐγὼ πυνθανόμενος εὑρίσκω, πάντων ἀρχαιότατον ἱρῶν, ὅσα ταύτης τῆς θεοῦ· καὶ γὰρ τὸ ἐν Κύπρῳ ἱρὸν ἐνθεῦτεν ἐγένετο, καὶ τὸ ἐν Κυθήροισι Φοίνικές εἰσι οἱ ἱδρυσάμενοι ἐκ ταύτης τῆς Συρίης ἐόντες.*

Δηλαδή, κατά τον Ηρόδοτο, οι ιδρυτές των δύο πιο φημισμένων ιερών της Αφροδίτης, αυτού της Πάφου (εννοείται) στην Κύπρο και αυτού των Κυθήρων, έχουν φοινικική καταγωγή και μάλιστα από την περιοχή της Ασκάλωνος. Ιδιαίτερης αξίας είναι η αναφορά του ιστορικού στην πηγή της πληροφόρησής του: *ὡς αὐτοὶ Κύπριοι λέγουσι*.

Ο Παυσανίας, όπως ήδη έχουμε σημειώσει[931], δίνει μια ανάλογη μαρτυρία με αυτή του Ηροδότου για την προέλευση του παφιακής λατρείας της Αφροδίτης. Οι πρώτοι από την ανθρώπινη φυλή που λάτρεψαν την Ουρανία Αφροδίτη ήταν οι Ασσύριοι, μετά την έμαθαν οι Πάφιοι στην Κύπρο και οι Φοίνικες στην Ασκάλωνα της Παλαιστίνης και από τους τελευταίους η λατρεία της πέρασε στους Κυθηρίους. Χωρίς να αρνείται την ομοιότητα ανάμεσα στην παφιακή και στην παλαιστινιακή λατρεία της Ουρανίας Αφροδίτης, αναφέρει ως άμεσο πρόδρομο του κυπριακού ιερού όχι το φοινικικό, αλλά το ασσυριακό μοντέλο αυτής της θρησκείας. Η μαρτυρία του Παυσανία συνάδει με τα όσα σήμερα υποστηρίζει η πλειοψηφία των ερευνητών σχετικά με την προέλευση της λατρείας της Αφροδίτης και του Αδώνιδος.

Αναμφισβήτητα, αμφότερες οι αρχαίες μαρτυρίες συνδέονται περισσότερο με τη διαδεδομένη αντίληψη, από τα αρχαία ήδη χρόνια, περί ανατολικής προέλευσης της λατρείας της Αφροδίτης και όχι τόσο με τις παραδόσεις της ίδρυσης του ναού της Παλαιπάφου. Έτσι ο Παυσανίας σε άλλο σημείο διαφοροποιείται από την προαναφερθείσα παραδοχή του για ασσυριακή καταγωγή της παφιακής λατρείας, λέγοντας ότι η ίδια η Παλαίπαφος και το ιερό της ιδρύθηκαν από τον Αρκάδα οικιστή, τον Αγαπήνορα, μετά τον Τρωικό. Προσθέτει, μάλιστα, την πληροφορία ότι μέχρι τότε η θεά τιμούνταν στην περιοχή

---

[929] Ησύχ. σ.λ. *γῆς ὀμφαλός*.
[930] Ηρόδ. 1.105.
[931] Παυσ. 1.14.7· βλ. ανωτ. σ. 115.

των Γόλγων και ύστερα η λατρεία της Παφίας Αφροδίτης μεταφέρθηκε στην Τεγέα από την κόρη του Αγαπήνορος, τη Λαοδίκη[932]:

> *Ἰλίου δὲ ἁλούσης, ὁ τοῖς Ἕλλησι κατὰ τὸν πλοῦν τὸν οἴκαδε ἐπιγενόμενος χειμὼν Ἀγαπήνορα καὶ τὸ Ἀρκάδων ναυτικὸν κατήνεγκεν ἐς Κύπρον, καὶ Πάφου τε Ἀγαπήνωρ ἐγένετο οἰκιστὴς καὶ τῆς Ἀφροδίτης κατεσκευάσατο ἐν Παλαιπάφῳ τὸ ἱερόν· τέως δὲ ἡ θεὸς παρὰ Κυπρίων τιμὰς εἶχεν ἐν Γολγοῖς καλουμένῳ χωρίῳ. χρόνῳ δὲ ὕστερον Λαοδίκη γεγοννῖα ἀπὸ Ἀγαπήνορος ἔπεμψεν ἐς Τεγέαν…*

Είναι αξιοπερίεργο πώς ο πολυταξιδεμένος[933] Παυσανίας και πιθανός επισκέπτης αυτού του σημαντικού λατρευτικού κέντρου —ο οποίος να θυμίσουμε μας διασώζει και τη σπάνια εκδοχή για τον γάμο του Τεύκρου με μια κόρη του Κινύρα[934]— δεν αναφέρεται καθόλου στις άλλες παραδόσεις για την ίδρυση του ιερού, τις οποίες διαβάζουμε σε έναν προγενέστερο ιστορικό, τον Τάκιτο.

Ο τελευταίος αναφερόμενος σε ένα ιστορικό γεγονός, στην επίσκεψη του Τίτου στον ναό της Παφίας Αφροδίτης, μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες για το ίδιο το ιερό. Ο Τίτος, αφού κοίταξε τα πλούτη και εκείνα τα άλλα που η φυλή των Ελλήνων με χαρά αποδίδει στους αρχαίους μύθους σε μια αβέβαιη αρχαιότητα, ζήτησε χρησμό από το παφιακό ιερό για το ταξίδι του. Συνεχίζοντας ο ιστορικός μνημονεύει δύο παραδόσεις σχετικές με την ίδρυση του ναού. Η αρχαία παράδοση αναφέρει ιδρυτή του ναού τον βασιλιά Αερία, αλλά μερικοί ισχυρίζονται ότι αυτό είναι το όνομα της ίδιας της θεάς. Η νεότερη παράδοση αναφέρει ότι ο ναός καθιερώθηκε από τον Κινύρα και ότι η θεά, μετά την ανάδυσή της από τη θάλασσα, ήρθε εκεί με τη βοήθεια των κυμάτων[935]:

> *conditorem templi regem Aëriam vetus memoria, quidam ipsius deae nomen id perhibent. fama recentior tradit a Cinyra sacratum templum deamque ipsam conceptam mari huc adpulsam.*

Είναι η πρώτη φορά που ο γνωστός, ήδη από τον Πίνδαρο, αγαπημένος ιερέας της Αφροδίτης παρουσιάζεται και ως ο ιδρυτής του φημισμένου ναού της. Στους μεταχριστιανικούς συγγραφείς διαβάζουμε συχνότερα για τον ρόλο του Κινύρα ως εισηγητή και οργανωτή των μυστηρίων της. Μόνο στον Φίρμικο Ματέρνο —έναν απολογητικό συγγραφέα που έζησε τον 4ο αι. μ.Χ. και φαίνεται από το πολεμικής διάθεσης έργο του πως γνώριζε πολλές λεπτομέρειες για τις ειδωλολατρικές λατρείες και τα τελετουργικά των μυστηριακών θρησκειών[936]— πληροφορούμαστε ότι ο Κινύρας ο Κύπριος είχε δωρήσει ναό στη φιλενάδα του την εταίρα (Αφροδίτη ήταν το όνομά της)[937]:

---

[932] Παυσ. 8.5.2.
[933] Lesky 1169.
[934] Παυσ. 1.3.2.
[935] Tac. *Hist*. 2.3.
[936] Albrecht II.1853-4.
[937] Firm. Matern. *De err*. 10.1.

audio Cinyram Cyprium templum amicae meretrici donasse (ei erat Venus nomen).

Δεν μπορούμε να υποτιμήσουμε αυτές τις μαρτυρίες, ιδιαίτερα την παλαιότερη του Τακίτου, ο οποίος αποδεδειγμένα ήταν καλά πληροφορημένος για τη λατρεία της Αφροδίτης στην Κύπρο. Και ενώ η *fama recentior* δεν μας ξενίζει, εφ᾽ όσον αφορά ένα πρόσωπο παλαιόθεν συνδεδεμένο με την Αφροδίτη, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε το ίδιο για τη *veterem memoriam*.

Ποιος είναι ο βασιλιάς *Αερίας* του παλαιού θρύλου που διεκδικεί, επίσης, τον τίτλο του ιδρυτή (*conditor*); Το πρόσωπο αυτό, εντελώς άγνωστο από άλλες πηγές, το ξανασυναντούμε σε ένα μεταγενέστερο έργο του Τακίτου. Εκεί μαθαίνουμε πως οι Κύπριοι μιλούσαν για τρία ιερά χτισμένα, το αρχαιότερο στην Αφροδίτη στην Πάφο, το δεύτερο στην Αφροδίτη στην Αμαθούντα από τον Αμαθούντα, τον γιο του Αερία, και το τρίτο στον Σαλαμίνιο Δία από τον Τεύκρο[938]:

> *exim Cyprii tribus de delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aërias, post filius eius Amathus Veneri Amathusiae et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, possuissent.*

Αλλά ούτε για τον φερόμενο γιο Αμαθούντα γνωρίζουμε τίποτε περισσότερο που να μας βοηθήσει στη γνώση που έχουμε για τον Αερία. Σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο μόνο, ένας Αμαθούς, από τον οποίο ίσως ονομάστηκε η πόλη, είναι γιος του Ηρακλέους[939]. Δεν ξέρουμε κατά πόσο μπορεί να μας βοηθήσει και η διευκρίνιση που μας δίνει ο ιστορικός για την παλαιά παράδοση σχετικά με τον Αερία, ότι δηλαδή μερικοί ισχυρίζονται πως Αερία ήταν το όνομα της ίδιας της θεάς. Η αναφορά του Τακίτου είναι το μοναδικό τεκμήριο για τη συγκεκριμένη επωνυμία της θεάς στην Πάφο.

Στον Ησύχιο διαβάζουμε την απομονωμένη, επίσης, πληροφορία ότι Αερία, που σημαίνει την ομίχλη στους Αιτωλούς, αποκαλούσαν την Κύπρο, όπως και τη Θάσο, την Αίγυπτο, τη Λιβύη, την Κρήτη, τη Σικελία και την Αιθιοπία[940]. Δύο είναι οι δυνατές ερμηνείες αυτής της ονομασίας, όσον αφορά την περίπτωση της Κύπρου. Η μια πιθανότητα είναι το νησί να πήρε το όνομα από τον *ἀέρα*, μια ετυμολόγηση που παραπέμπει και στο γνωστό της επίθετο *ἠνεμόεσσα*[941]. Η άλλη ερμηνεία είναι να πήρε το όνομά της από το λατινικό *aes, aeris* που σήμαινε τον χαλκό, κάτι ανάλογο με το όνομα *Κύπρος*, ετυμολογούμενο σύμφωνα με μερικούς από έναν προελληνικό όρο που σήμαινε τον χαλκό, το κυριότερο προϊόν του νησιού. Δεν αποκλείεται, λοιπόν, η συγκεκριμένη επωνυμία της κύριας θεότητας και το όνομα του βασιλιά, παραδιδόμενα και τα δύο μόνο από τον Τάκιτο, να έχουν σχέση με αυτήν τη σπάνια ονομασία του νησιού, προερχόμενη είτε από τους ισχυρούς ανέμους που έδερναν το νησί, είτε από τη λατινική ονομασία του χαλκού. Όσο για τη σχέση της Αφροδίτης με τον χαλκό και το φαινόμενο της ιερής μεταλλουργίας, έγινε ήδη λόγος. Από την άλλη, οι δυνατοί αέρηδες και τα κύματα

---

[938] Tac. *Ann*. 3.62.

[939] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Ἀμαθοῦς* (βλ. ανωτ. σ. 134).

[940] Ησύχ. σ.λ. *ἀερία· ὀμίχλη, παρὰ Αἰτωλοῖς. Θάσον τε τὴν νῆσον, καὶ Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην, καὶ Κρήτην, καὶ Σικελίαν, καὶ Αἰθιοπίαν, καὶ Κύπρον οὕτως ἐκάλουν*.

[941] Ορφ. *Ἀργ*. 1290: *Κύπρον ἠνεμόεσσαν*.

που αυτοί, συνήθως, σηκώνουν στο σημείο της θάλασσας που μυθολογείται ότι αναδύθηκε η αφρογεννημένη θεά, την έφεραν στον χώρο του αφιερωμένου ιερού της στην Πάφο[942]. Οι ισχυροί αέρηδες, προφανώς, είναι αυτοί που εμπόδιζαν τη βροχή να φθάσει στον βωμό της θεάς και να σβήσει την καθαρή φωτιά και τα ευώδη θυμιάματά του, μολονότι αυτός ως υπαίθριος ήταν εκτεθειμένος[943]. Εδώ, βεβαίως, ανακύπτει το ίδιο γριφώδες ερώτημα που ξανασυναντήσαμε με τα ζεύγη των ονομάτων *Κύπρος* και *Κύπρις*, *Πάφος* και *Παφία*: Το νησί *Αερία* έδωσε την επωνυμία της θεάς *Αερία* ή συνέβη η αντίστροφη πορεία;

Έχει προταθεί μια άλλη ενδιαφέρουσα σύνδεση από τον Tümpel[944]. Το όνομα του βασιλιά Αερία μπορεί να συσχετίζεται, μέσω της αρκαδικής αποικίας της Κύπρου, με τον Τεγεάτη Αέροπο και την κόρη του Αερόπη από το Κρήσιο της Τεγέας. Σύμφωνα με τον ανωτέρω, ίσως και η επωνυμία της Κρήτης, Αερία, να έχει να κάνει με την Τεγέα, μέσω των πόλεων που ίδρυσαν στο νησί οι γιοι του Τεγεάτη, οι Αρχήδιος, Γόρτυς και Κύδων. Να θεωρήσουμε, ανάλογα, και τα ονόματα Αερίας και Αερία της παλαιάς παράδοσης για την ίδρυση του παφιακού ναού, ακόμη και την επωνυμία της Κύπρου Αερία, αποτέλεσμα της έντονης παρουσίας στο νησί του αρκαδικού στοιχείου, ενός παράγοντα που επηρέασε βαθύτατα τον κυπριακό πολιτισμό, πρωτίστως δε την ίδια τη γλώσσα; Εμείς να προσθέσουμε στον συσχετισμό που προτείνει ο Tümpel και ένα άλλο δεδομένο, ενισχυτικό αυτής της προέλευσης: την άλλη γνωστή παράδοση περί ίδρυσης της Πάφου και του ιερού της από τον επίσης Τεγεάτη, τον Αγαπήνορα.

Από την πλευρά μας, προσθέτουμε στους προαναφερθέντες και έναν άλλο συσχετισμό. Με την ονομασία Αερία ή Ηερίη είναι γνωστό ένα επιφανές μυθικό πρόσωπο, η κόρη του ποτάμιου θεού Νείλου και γυναίκα του βασιλιά Βήλου, με τον οποίον απέκτησε τον Δαναό και τον Αίγυπτο. Παππούς του Βήλου, όμως, ήταν ο Έπαφος[945] και απόγονός του, σύμφωνα με μια εκδοχή, ήταν ο Πυγμαλίων, πρόσωπα που τυγχάνουν είτε να συσχετίζονται ετυμολογικά (Έ-*παφος*), είτε να συνδέονται πολύ στενά και ουσιαστικά με την Πάφο (Πυγμαλίων). Να είναι, άραγε, η επωνυμία Αερία της θεάς ή το όνομα του αρχαιότατου βασιλιά και ιδρυτή του ναού της Αερία, υπόμνηση αυτής της μακρινής Φοίνικος προγόνου του άλλου μυθικού βασιλιά της Πάφου, του Πυγμαλίωνος, ενός προσώπου που φέρεται να συνδέεται με την Αφροδίτη, όπως ο εγγονός του από την κόρη του Πάφο ή γαμπρός του από την κόρη του Μεθάρμη, ο Κινύρας;

Είναι προφανές ότι δεν είναι εφικτό, λόγω έλλειψης και άλλων μαρτυριών, να προσεγγίσουμε εύκολα αυτόν τον παλαιό θρύλο για τον αρχέγονο βασιλιά Αερία[946], από τη στιγμή που και ο Ρωμαίος ιστορικός, ο οποίος, οπωσδήποτε, θα είχε στη διάθεσή του περισσότερα στοιχεία από εμάς για το παρελθόν του ναού, αδυνατεί να υπεισέλθει σε διαφωτιστικές λεπτομέρειες. Από την άλλη, οφείλουμε

---

[942] Πβ. Tac. *Hist*. 2.3: *deamque ipsam conceptam mari huc adpulsam.*

[943] Αυτ. 2.3: *precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt.* Την πληροφορία ότι το τέμενος της Αφροδίτης δεν βρεχόταν μας δίνει και ο Πλίνιος (*Nat. hist.* 2.210).

[944] Tümpel σ.λ. *Aerias*, *RE* I.1 (1893) 677.

[945] Βλ. ανωτ. σ. 135 σημ. 668.

[946] Το θέμα, οπωσδήποτε, χρήζει περαιτέρω έρευνας και δεν είναι δυνατό να εξαντληθεί στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης.

να μην αγνοήσουμε τα λεγόμενα του Τακίτου για αυτόν τον άγνωστο από άλλες πηγές *conditorem templi et regem Aëriam*. Παλαιότερα, κάποιοι παρακινούμενοι από μια ανάγνωση ενός χειρογράφου των *Ἱστοριῶν* του Τακίτου από τον Αλκίατο, το οποίο δίνει *Uranium* αντί *Aeriam*, συνέδεσαν αυτήν την παλαιά παράδοση με τους παλαιούς δεσμούς της Ουρανίας Αφροδίτης και της Κύπριδος[947]. Ωστόσο, και αν ακόμη οι *Ἱστορίες* άφηναν να πλανάται μια αμφιβολία για την παραδιδόμενη γραφή του ονόματος, τα *Χρονικά* μαρτυρούν ότι, τουλάχιστον στον Τάκιτο, γίνεται σαφής λόγος για έναν βασιλιά με το όνομα Αερίας[948].

Ας έρθουμε τώρα στη *famam recentiorem*, την αφορώσα το κεντρικό πρόσωπο της έρευνάς μας, για το οποίο ο Τάκιτος αρκείται μόνο στο όνομά του, χωρίς να προσθέτει προσδιορισμούς που να δηλώνουν ιδιότητα ή καταγωγή, πράγμα που έκανε για τον Αερία της παλαιότερης παράδοσης. Ο Cinyras, σαφέστατα, είναι μια μορφή ήδη πολύ γνωστή στο ρωμαϊκό κοινό, κυρίως μέσα από την οβιδιακή αφήγηση της ιστορίας του με τη Μύρρα, μια μορφή άρρηκτα συνδεδεμένη με το ευνοούμενο από το ρωμαϊκό κράτος βασίλειο και ιερό της Πάφου. Πρόκειται, λοιπόν, για μια παράδοση νεότερη μεν από εκείνη για τον Αερία, όμως παγιωμένη στη συνείδηση όλων, φαίνεται να εννοεί ο Ρωμαίος ιστορικός. Από όσα λέει στη συνέχεια για το είδος της μαντικής τέχνης, για τις θυσίες, για τον βωμό και ιδιαίτερα για το γένος των Κινυραδών —πολύτιμες πληροφορίες στις οποίες θα αναφερθούμε διεξοδικότερα παρακάτω— καταλαβαίνουμε ότι ο ιστορικός γνώριζε καλά τον παφιακό ναό από γραπτές πηγές και προφορικές διηγήσεις αυτοπτών, μολονότι το ενδιαφέρον του για τη θρησκεία φαίνεται και εδώ, όπως και σε άλλες περιπτώσεις, να είναι απλώς αρχαιολογικό και όχι κάτι βαθύτερο[949].

Η νεότερη παράδοση αναφέρει συγκεκριμένα πως *a Cinyra sacratum templum deamque ipsam conceptam mari huc adpulsam*. Δύο είναι οι κατά παράταξη συνδεόμενες φήμες στην εν λόγω φράση: ότι ο ναός αφιερώθηκε από τον Κινύρα και ότι η ίδια η θεά, αφού βγήκε από τη θάλασσα, μεταφέρθηκε εκεί από τα κύματα. Όσον αφορά το πρώτο σκέλος, αυτό που μας προβληματίζει είναι με ποια σημασία χρησιμοποιεί εδώ το ρήμα *sacro* ο ιστορικός, με τη σημασία δηλαδή του αφιερώνω μόνο ή του κατασκευάζω και αφιερώνω μαζί[950]. Πάντως, όποια σημασιολογική απόχρωση και να έχει εδώ το συγκεκριμένο ρήμα, αυτό που φαίνεται να τονίζεται είναι η συμβολή του Κινύρα στον καθαγιασμό του ναού, στη διασφάλιση του ιερού του χαρακτήρα, ενώ για τον Αερία ειπώθηκε παραπάνω ότι ήταν απλώς ο οικοδόμος του ναού (*conditorem templi*).

Η ταυτότητα της θεάς του αφιερωμένου προς τιμή της ναού από τον Κινύρα προσδιορίζεται στο δεύτερο σκέλος της πρότασης. Πρόκειται για την θαλασσογεννημένη Ουράνια Αφροδίτη, την κόρη που αναδύθηκε από τον γονιμοποιημένο από το σπέρμα του Ουρανού αφρό της θάλασσας. Είναι η γνωστή ησιόδεια εκδοχή της γέννησης της Αφροδίτης από τον Ουρανό, με τη διαφορά ότι ο Ησίοδος θεωρεί την Κύπρο τον δεύτερο σταθμό της πορείας της θεάς μετά τα Κύθηρα και όχι τη γενέτειρά της. Εδώ ο Τάκιτος φαίνεται να ακολουθεί μεν την ησιόδεια εκδοχή, αλλά στην πιο διαδεδομένη της έκδοση, αυτή της γέννησης της

---

[947] Hill 69 σημ. 5.

[948] Πβ. Baurain, *BCH* (1980) 290.

[949] Rose, *ΙΛΛ* Β'.132.

[950] Glare σ.λ. *sacro*.

θεάς στην Πάφο. Το γεγονός ότι η παφιακή θρησκεία συνίστατο στη λατρεία της Ουρανίας Αφροδίτης συνάδει και με τις προαναφερθείσες μαρτυρίες του Ηροδότου και του Παυσανία για το ιερό της Πάφου.

Στις ανωτέρω αρχαίες παραδόσεις να προσθέσουμε και τα λεγόμενα του Διοδώρου Σικελιώτη πως οι περισσότεροι θεοί ξεκινώντας από την Κρήτη ήρθαν ύστερα σε πολλά μέρη της οικουμένης και πως η Αφροδίτη πήγε από την Κρήτη στα Κύθηρα και στην Πάφο της Κύπρου[951]:

> *τῶν γὰρ θεῶν φασὶ τοὺς πλείστους ἐκ τῆς Κρήτης ὁρμηθέντας ἐπιέναι πολλὰ μέρη τῆς οἰκουμένης… ὁμοίως δ᾽, Ἀφροδίτην ἐνδιατρῖψαι τῆς μὲν Σικελίας περὶ τὸν Ἔρυκα, τῶν δὲ νήσων περὶ Κύθηρα καὶ Πάφον τῆς Κύπρου, τῆς δὲ Ἀσίας περὶ τὴν Συρίαν.*

Εδώ, έχουμε μια αντίθετη πορεία από αυτή που προτείνει ο Ηρόδοτος και ο Παυσανίας. Η θεά ήρθε στην Πάφο από τα Κύθηρα και την Κρήτη, δηλαδή από τη Δύση και όχι από τη Συρία ή τη Ασσυρία. Τη δυτική προέλευση της Αφροδίτης (από την Κρήτη μάλλον) υπονοεί και εκείνος ο Ομηρικός ύμνος που αναφέρει ότι η θεά έφθασε στην Κύπρο με τη βοήθεια του Ζεφύρου, του δυτικού ανέμου[952]. Τα κρητομινωικά στοιχεία της λατρείας της Κύπριδος, εξάλλου, απηχεί και η παράδοση εκείνη για την Αφροδίτη-Αριάδνη της Αμαθούντος, αλλά και η φήμη για ένα ιερό άγαλμα της Κύπριδος που έφερε ο Θησεύς από την Κρήτη στη Δήλο[953].

Συνοψίζοντας τις αρχαίες μαρτυρίες, διαπιστώνουμε ότι, όντως, οι παραδόσεις για την ίδρυση του παφιακού ιερού είναι συγκεχυμένες. Πρώτα ο Ηρόδοτος μιλάει για Φοίνικες ιδρυτές, κατόπιν ο Τάκιτος για μια παλαιότερη παράδοση για έναν χτίστη του ναού ονόματι Αερία και για μια νεότερη φήμη περί αφιέρωσης του ναού από τον Κινύρα, μετά ο Παυσανίας υποστηρίζει την ασσυριακή προέλευση της παφιακής λατρείας, κάνοντας , όμως, λόγο και για την παράδοση που θέλει τον ναό ιδρυμένο από τον οικιστή Αγαπήνορα. Ο Φίρμικος Ματέρνος επαναλαμβάνει τη νεότερη φήμη για τον Κινύρα που συναντήσαμε στον Τάκιτο. Τέλος, ο Διόδωρος ο Σικελιώτης ανάγει τη λατρεία της Παφίας στην Κρήτη.

Οφείλουμε, στη συνέχεια, να εξετάσουμε τις αρχαιολογικές μαρτυρίες από τον χώρο του ιερού, για να βασιστούμε σε πιο χειροπιαστά δεδομένα και για να εξετάσουμε αν αυτές συνάδουν με κάποια ή με κάποιες από τις ανωτέρω φιλολογικές μαρτυρίες.

Θυμίζουμε ότι η χρονολόγηση του αρχαιότερου ιερού ανάγεται το πολύ μέχρι το 1200 π.Χ. και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του συνίστανται σε ένα ανοικτό τέμενος, σε ένα κτίριο σκεπασμένο από τη μια πλευρά, το οποίο προστάτευε τα άδυτα, σε ένα καλοχτισμένο κυκλώπειο τείχος από τεράστιους ογκόλιθους και σε άλλα κατάλοιπα, μεταξύ των οποίων ένας πήλινος λουτήρας και ένα τετράγωνο κιονόκρανο με βαθμίδες και κέρατα Αμάλθειας, τα τελευταία αιγαιακής μάλλον

---

951 Διόδ. Σικ. 5.77.4-5.

952 Ομ. ύμν. *Εἰς Ἀφρ.* 6.1 κε.

953 Πλουτ. *Θησ.* 20.3-7· βλ. σχετικά *ΑΚΕΠ* Α΄ αρ. 12 και *ΑΚυΓ*³ 30 F1 και σχόλια 608 κε.

επίδρασης[954]. Η χρονολόγηση και οι αιγαιακές επιδράσεις, επομένως, δείχνουν πως φαίνεται να αληθεύει εκείνη η φήμη σχετικά με τον Αγαπήνορα.

Από την άλλη, υπάρχουν αρχαιολογικές ενδείξεις ότι στην περιοχή της Παλαιπάφου λατρευόταν μια πανάρχαια θεότητα συνδεδεμένη με τη γέννηση και τη ζωή, ήδη από την χαλκολιθική περίοδο, από την 4η χιλιετία π.Χ[955]. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι ο τόπος ήταν ήδη ιερός και ότι, όταν ήρθαν οι Αχαιοί, βρήκαν μια καθιερωμένη λατρεία, την οποία προσάρμοσαν μέσω της ανέγερσης ενός μνημειώδους ιερού, του οποίου τα κατάλοιπα αποτελούν το αρχαιότερο σήμερα σωζόμενο ιερό της Πάφου. Συνεπώς, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε και εκείνες τις παραδόσεις που θέλουν τον Κινύρα, πριν από τον ερχομό των Αχαιών, ιδρυτή ενός ναού που πιθανότατα ανοικοδομήθηκε ή εξωραΐστηκε από τους Έλληνες αποίκους. Ακόμη, δεν είναι παράλογο και αυτή η παλαιότερη φήμη για τον βασιλιά Αερία που συναντούμε στον Τάκιτο να έχει βάση και να πρόκειται για ένα πρόσωπο που κάποια στιγμή, ίσως πριν την εποχή του Κινύρα, να συνδέθηκε με αυτήν την κυρίαρχη στο νησί, και ιδιαίτερα στην περιοχή της Πάφου, λατρεία.

Όσον αφορά τη μαρτυρία του Ηροδότου για Φοίνικες ιδρυτές του ιερού και τα λεγόμενα του Παυσανία για ασσυριακή προέλευση της λατρείας της Αφροδίτης, τα έντονα ανατολικά στοιχεία του ναού και της καθιερωμένης λατρείας υποδεικνύουν και μια τέτοια προέλευση. Το ανεικονικό άγαλμα της θεάς σε μορφή κώνου, οι πολλές ομοιότητες της Αφροδίτης με τις ανατολικές θεές Ινάννα, Ιστάρ και Αστάρτη, η ιδιαίτερη σχέση του βασιλιά με τη θεότητα (ιερός γάμος), η ιερή πορνεία, η τελετουργική χρήση αρωμάτων, οι σχέσεις της θεάς με τον Άδωνι, είναι μερικές από τις πολλές ενδείξεις που υποδηλώνουν τις ανατολικές καταβολές της λατρείας του παφιακού ιερού[956].

Τέλος, η μαρτυρία του Διοδώρου του Σικελιώτη για κρητική προέλευση της παφιακής λατρείας, έχει να κάνει περισσότερο με την παρουσία των Κρητών αποίκων στο νησί από τον 13ο αι. π.Χ., κυρίως κατά τον 11ο αι. π.Χ., και με το γεγονός ότι μαζί με τους Αχαιούς έδωσαν μια πιο δυτική μορφή στην κυπριακή Αφροδίτη, την εξανθρώπισαν και την εξωράισαν[957]. Την εξέλιξη μαρτυρεί η νέα εικονογραφία των πήλινων ειδωλίων από τη γεωμετρική και αρχαϊκή περίοδο, που παρουσιάζουν μια θεά της γονιμότητας, γνωστή ως η κρητική «θεά με τα υψωμένα χέρια», ντυμένη πλουσιοπάροχα που φέρει έναν πώλο και είναι μεγαλοπρεπής[958]. Αιγαιακής και περισσότερο κρητικής επίδρασης, επίσης, θεωρούνται, όπως προαναφέρθηκε, ο πήλινος λουτήρας και το κιονόκρανο με βαθμίδες και κέρατα της Αμάλθειας[959], κατάλοιπα από το αρχαιότερο ιερό του 12ου αι.

Το συμπέρασμά μας από την εξέταση και των αρχαιολογικών μαρτυριών από τον χώρο του ιερού της Πάφου είναι ότι οι ανωτέρω φήμες, άλλες περισσότερο

---

[954] Maier – Karageorghis, *Paphos* 81 κε.

[955] Peltenburg, *BeReCy* 117-120· Karageorghis J., *ChReCy* 22-3, καθώς και τις μελέτες της *GDCy* και *Kypris*.

[956] Karageorghis J., *RoSaPa* 155 κε.

[957] Αυτ. 168-9: ''D᾽ une déesse puissante, violente, liée aux forces vitales, dont certains Grecs se souviennent encore, ils ont fait une déesse humaine, trop humaine, simplement caractérisée par sa beauté et sa propension à l᾽ amour, avec des faiblesses de femme''.

[958] Βλ. κατωτ. εικ. 6.

[959] Βλ. κατωτ. εικ. 3.

άλλες λιγότερο, έχουν κάποια βάση και δεν αναιρούν, στην ουσία, η μια την άλλη. Αλληλοσυμπληρώνονται και όλες απηχούν, κατά συνοπτικό τρόπο, τις διαδικασίες πολλών αιώνων γύρω από την ίδρυση και την καθιέρωση του σημαντικού αυτού θρησκευτικού κέντρου.

Ο αποφασιστικός ρόλος του Κινύρα, μετά τη συνεξέταση των παρόντων δεδομένων, έγκειται στο εξής: Σε έναν τόπο ιερό, με μια ήδη καθιερωμένη λατρεία της θεότητας της γονιμότητας από τα χαλκολιθικά χρόνια, οικοδόμησε ή αφιέρωσε έναν ναό σε μια θεά με πολλές ανατολικές καταβολές και συνέστησε μια λατρεία με ανατολικές τελετουργίες, λαμβάνοντας υπ᾽ όψιν και τα στοιχεία της αυτόχθονης λατρείας. Η συμβολή των Αχαιών και Κρητών αποίκων, στη συνέχεια, ήταν να ανοικοδομήσουν και να εξωραΐσουν τον αρχέγονο ναό και να καταστήσουν πιο ανθρώπινη αυτή τη θεά, που χαρακτηρίζεται τώρα περισσότερο από την ομορφιά, την ερωτική της φύση, αλλά και τις γυναικείες αδυναμίες.

2. Ιερέας *κτίλος* και ερώμενος

Η ιερατική ιδιότητα του Κινύρα στο πλευρό της Αφροδίτης μνημονεύεται για πρώτη φορά από τον Πίνδαρο στον 2ο *Πυθιόνικο*, στον ύμνο του για τον Ιέρωνα των Συρακουσών. Από τα συμφραζόμενα αντιλαμβανόμαστε πως ο βασιλιάς των Κυπρίων εισάγεται από τον ποιητή ως ένα ανάλογο με αυτό του Ιέρωνος παράδειγμα ενάρετου και χαρισματικού ηγέτη, ευνοημένου από τους θεούς, ευεργετημένου από τους συμπολίτες του και εξυμνουμένου από τους ποιητές[960]:

ἄλλοις δε τις ἐτέλεσσεν ἄλλος ἀνὴρ
εὐαχέα βασιλεῦσιν ὕμνον ἄποιν᾽ ἀρετᾶς.
κελαδέοντι μὲν ἀμφὶ Κινύραν πολλάκις
φᾶμαι Κυπρίων, τὸν ὁ χρυσοχαῖτα προφρό-
νως ἐφίλησ᾽ Ἀπόλλων,

ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας.

Δεν θα σταθούμε στο αν η αναφορά στον Κινύρα έχει να κάνει και με τη φημολογούμενη κυπριακή καταγωγή του πατέρα του Ιέρωνος, του Δεινομένους, σχέση που υπογραμμίζει ο αρχαίος Σχολιαστής του Πινδάρου[961]. Δεν μας ενδιαφέρουν, επίσης, εδώ οι λεπτές αποχρώσεις του παραλληλισμού μεταξύ του Ιέρωνος και του Κινύρα[962] ούτε οι συμβολισμοί των θεοτήτων, με τις οποίες τα

---

[960] Πινδ. *Πυθ*. 2.13-17.

[961] *Σχόλ. Πινδ. Πυθ*. 2.27b-c: *διαπορεῖται δέ, τί δή ποτε εἰς τοὺς τοῦ Ἱέρωνος ἐπαίνους τὸν Κινύραν προσῆκται, εἰ μὴ ὅτι ταῖν θεοῖν ἱεροφάντης ἀπεδέδεικτο· Δεινομένους γὰρ υἱεῖς εἰσιν οἱ περὶ τὸν Ἱέρωνα τοῦ τὰ ἱερὰ ἐκ Τριοπίου τῆς Κύπρου εἰς Σικελίαν κομίσαντος. ὁ δὲ Κινύρας οὗτός ἐστιν, ἀφ᾽ οὗ οἱ ἐν Κύπρῳ Κινυρίδαι τῇ θεῷ ἀνιέρωνται. ἢ οὕτως· εἰσὶν οἱ λέγοντες τὸν Δεινομένην τὸν πατέρα Ἱέρωνος ἀνέκαθεν Κύπριον· διὸ νῦν εὐλόγως γράφων εἰς τὸν Ἱέρωνα μέμνηται Κινύρου.*

[962] Παραλληλισμό μεταξύ του Ιέρωνος και του Κ., βάσει των ομοιοτήτων μεταξύ του ιερού των Λοκρών και της Πάφου αντίστοιχα, επιχειρεί ο Curie, σ. 259 κε.

σημαίνοντα αυτά πρόσωπα συνδέονται στην πινδαρική ποίηση[963]. Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στη βαρυσήμαντη φράση που, εν είδει παράθεσης, προσδιορίζει τον Κινύρα: *ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας.*

Για τη σημασία της λέξης *ἱερεύς* (ιων. *ἱρεύς*) μπορούμε να είμαστε περισσότερο βέβαιοι. Πρόκειται, προφανώς, για εκείνο το πρόσωπο που μεσολαβεί στην επικοινωνία του ανθρώπου με τη θεότητα και ασκεί τα πατροπαράδοτα και νόμιμα έθιμα, τα σχετικά με τη λατρεία (θυσίες, μαντεία κ.ά)[964]. Ωστόσο, οι πληροφορίες μας για τους ιερείς από τα πρώιμα αυτά χρόνια είναι πενιχρές, καθώς οι γνώσεις μας προέρχονται κυρίως από υστερότερους χρόνους, όταν ιδρύθηκαν και αναπτύχθηκαν οι ναοί και τα ιερά των μεγάλων και των μικρότερων θεοτήτων και όταν οργανώθηκαν οι μεγάλες λατρείες με πανελλήνιο χαρακτήρα. Στον Όμηρο είναι γνωστοί μόνο τέσσερις ιερείς και μια ιέρεια, όλοι Τρώες στην καταγωγή[965], ενώ στους Έλληνες τον αντίστοιχο ρόλο του ιερεύοντος έχει ο μάντης Κάλχας, ο αρχηγός τους Αγαμέμνων και άλλοι που δεν προσωποποιούνται. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι στον Ησίοδο δεν κατονομάζεται κάποιος ιερέας ή ιέρεια. Από τις τέσσερις φορές που απαντά η λέξη *ἱρεύς* στον Ηρόδοτο, οι τρεις περιπτώσεις αφορούν ιερά της Αιγύπτου και της Φοινίκης[966] και η μια αφορά έναν ιερέα από το Ηραίο του Άργους[967], ενώ απαντά και ο όρος *ἱροφάνται* για ιερείς της ελληνικής αποικίας Γέλα της Σικελίας[968]. Στην πινδαρική ποίηση, εκτός από τον *ἱερέα* της Αφροδίτης Κινύρα εδώ, συναντούμε ακόμη την *ἱέρεα* του Απόλλωνος Πυθία[969] και τον *μάντι* και *ἱεραπόλο*, τον ανώτατο δηλαδή ιερέα της Βοιωτίας Αιολάδα[970].

Το ότι στον ελληνικό χώρο άργησε να καθιερωθεί η τάξη των ιερέων[971] μπορεί να ερμηνευτεί από τη λατρεία πάμπολλων κατά τόπους θεοτήτων. Στην Κύπρο, αντίθετα, η κυρίαρχη λατρεία μιας συγκεκριμένης θεότητας έχει καθιερωθεί από πολύ παλιά και ήταν φυσικό να έχει δημιουργηθεί νωρίτερα μια προνομιούχος ισχυρή τάξη για αυτόν τον σκοπό. Στην Πάφο ειδικότερα (το μαρτυρεί πρώτος ο Πίνδαρος εδώ και το επιβεβαιώνουν μεταγενέστερες μαρτυρίες) έχουμε το φαινόμενο ο βασιλιάς να έχει παράλληλα και την ιερή εξουσία και η κύρια θεότητα από την άλλη να αποκαλείται *Φάνασσα*.

Το επίθετο *κτίλος*, σύμφωνα με τα αρχαία *Σχόλια* στον Πίνδαρο, μπορεί να ερμηνευτεί ως πιστός, αγαπημένος, «χαϊδεμένος»[972], έχοντας υπ᾽ όψιν και τη χρήση της λέξης *κτιλεύομαι* αλλού στον Πίνδαρο με την έννοια του ημερεύω[973]. Η ερμηνεία αυτή του επιθέτου έχει ετυμολογική σχέση με το ομηρικό ουσιαστικό

---

963 Parry 25 κε.

964 LSJ[9] σ.λ. *ἱερεύς*.

965 Ιερείς αποκαλούνται οι Χρύσης (Α 370), Μάρων (ι 198), Δάρης (Ε 10) και Λαόγονος (Π 604) και ιέρεια η Θεανώ (Ζ 300).

966 Ηρόδ. 2.3, 2.44 και 2.110.

967 Αυτ. 6.81.

968 Αυτ. 7.153.

969 Πινδ. *Πυθ*. 4.6.

970 Πινδ. *Παρθ*. απ. 83.

971 Τούτο δεν αναιρεί την παλαιότατη παρουσία ιερέων, ιερειών και ιερουργών (πβ. τους αντίστοιχους όρους των μυκηναϊκών πινακίδων *i-je-re-u, i-je-re-ja, i-je-ro-wo-ko*).

972 Slater 243.

973 Πίνδ. απ. 223: *ἔνθα ποῖμναι κτιλεύονται κάπρων| λεόντων τε.*

κτίλος, δηλαδή το κριάρι[974]. Από την άλλη, σύμφωνα με τα *Σχόλια*, το επίθετο μπορεί να παράγεται από το *κτίσαι* που σημαίνει το *θρέψαι* και να σημαίνει, στην προκειμένη περίπτωση, «τον ιερέα που ανατράφηκε και κατοικούσε μαζί με τη θεά». Ένα ανάλογο επίθετο στον Πίνδαρο, προσθέτει ο Σχολιαστής, είναι το *ὀρείκτιτος* που λέγεται για τον αγριόκαπρο που έχει ανατραφεί στα βουνά[975]:

> *ὅτι κτίλον τὸν συνήθη καὶ εἰθισμένον τῇ χειρὶ προσηγόρευσε. καὶ αὐτὸς ὁ Πίνδαρος τὸ τιθασεύεσθαι κτιλεύεσθαι λέγει· ἔνθα* [*αἱ*] *ποῖμναι κτιλεύονται κάπρων καὶ λεόντων… ἄλλως· Ὅμηρος μὲν κτίλον τὸν προηγούμενον τῆς ποίμνης κριόν· ἡ δὲ τοῦ ὀνόματος ἐτυμολογία οὐχ οὕτως ἔχει. ἔστι γὰρ παρὰ τὸ κτίσαι, ὅ ἐστι τὸ θρέψαι· ὡς αὐτὸς ὁ Πίνδαρος ἐν ἄλλοις· ὀρεικτίτου συός, τοῦ ἐν ὄρει τεθραμμένου. νῦν δὲ τὸν ἱερέα. κτίλον Ἀφροδίτης οἱονεὶ σύνθρεμμα καὶ συνήθη τῇ θεῷ.*

Είτε αποδεχθούμε την προέλευση από το ομηρικό ουσιαστικό *κτίλος* είτε υιοθετήσουμε τον ετυμολογικό συσχετισμό με το *κτίζω*, η ουσία είναι ότι ο Κινύρας αναφέρεται εδώ ως πιστός, υπάκουος και προσφιλής ιερέας της Αφροδίτης.

Η Morpurgo[976] επιχείρησε να συσχετίσει τη λέξη *κτίλος* της πινδαρικής αναφοράς με υστερότερες μαρτυρίες για τελετουργικές συνήθειες στην Κύπρο που έχουν να κάνουν με θυσίες προβάτων και αγριόκαπρων στην Αφροδίτη, καθώς και με αρχαιολογικά ευρήματα από διάφορα μέρη που δείχνουν πρόσωπα πιστών ή ιερέων να φορούν ζωόμορφες μάσκες. Κατά τη γνώμη της, ο ιερέας *κτίλος* είναι πιθανότατα ο ιερέας, ο οποίος φορούσε μια τέτοια ζωόμορφη μάσκα αντλώντας με αυτόν τον τρόπο ιερή δύναμη για τα καθήκοντά του[977].

Δεν γνωρίζουμε αν πίσω από το *κτίλος* του Πινδάρου υπάρχουν αναμνήσεις από θηριομορφικές λατρείες της Κύπρου και θρησκευτικές συνήθειες, πάντως ο κριός ήταν, αναμφισβήτητα, ένα από τα πιο γνωστά ζωικά σύμβολα της Αφροδίτης, κυρίως της Πανδήμου, λόγω της γενετήσιας ορμής του και της γονιμοποιού του δύναμης[978]. Συχνά βλέπουμε την Αφροδίτη ή τον γιο της, τον Έρωτα, πάνω σε τράγο[979]. Την Πάνδημο Αφροδίτη συνοδεύει συχνά και ο τραγόμορφος Παν. Κατά την άποψή μας, δεν αποκλείεται το *κτίλος* εδώ να έχει να κάνει περισσότερο με τα λάγνα μυστήρια της Αφροδίτης στο ιερό της Πάφου που, κατά τους μεταγενέστερους συγγραφείς, πρώτος θέσπισε ο Κινύρας. Μπορεί να έχει σχέση τόσο με τον ιερό γάμο μεταξύ της θεότητας και του ιερέα-βασιλιά, όσο και με την ιερή πορνεία, φαινόμενα που πιστεύεται ότι διενεργούνταν στο παφιακό ιερό. Όπως ο *κτίλος* στην ομηρική σημασία του είναι ο κριός, δηλαδή ο

---

974 Ομ. *Ίλ.* Γ 196, Ν 492 · βλ. LSJ⁹ σ.λ. *κτίλος*.

975 *Σχόλ. Πινδ. Πυθ.* 2.31a-d.

976 Morpurgo, *ΚΤΙΛΟΣ* 30 κε.

977 Αυτ. 40.

978 Κατά τον Decharme, II.33, ίσως το σύμβολο αυτό μεταφέρθηκε από την Ασία.

979 Ο Παυσανίας (6.25.1) αναφέρει ένα άγαλμα του Σκόπα που παρουσίαζε την Πάνδημο Αφροδίτη πάνω σε τράγο. Για την Τραγία ή Επιτραγία Αφροδίτη, βλ. Preisendanz σ.λ. *Tragia*, στο Roscher, *Lex. Myth.* V (1916-1924) 1090-1091· για αναπαραστάσεις της Επιτραγίας Αφροδίτης, βλ. Delivorrias σ.λ. *Aphrodite*, *LIMC* II.1, σσ. 98-100 και II.2, σσ. 93-5 αρ. 947-76· βλ. κατωτ. εικ. 10 α.

αρχηγός και ο επιβήτορας συγχρόνως του κοπαδιού, ο ιερέας *κτίλος* Κινύρας είναι ο θρησκευτικός αρχηγός και ο πρώτος θεσπίσας (και διδάξας στην πράξη ίσως) των κρυφών μυστηρίων της θεάς του.

Η σχέση οικειότητας μεταξύ του Κινύρα και Αφροδίτης, την οποία υπονοεί εδώ ο Πίνδαρος με το επίθετο *κτίλος*, στους μεταγενέστερους συγγραφείς έφθασε να θεωρείται καθαρά ερωτική. Ο Κινύρας, χωρίς περιστροφές πλέον, περιλαμβάνεται στη χορεία των πολυάριθμων συντρόφων-εραστών της Αφροδίτης, οι οποίοι σχεδόν πάντα φημίζονται και για το εξαιρετικό κάλλος τους, όπως ταιριάζει, άλλωστε, σε μια θεά της ομορφιάς[980].

Ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς, ο Χριστιανός απολογητής του 2ου/3ου αι. μ.Χ. που στιγμάτισε την πολυθεΐα των Ελλήνων και τις ανθρώπινες αδυναμίες των θεών τους, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η Αφροδίτη, μετά την ντροπή που ένιωσε από τις σχέσεις της με τον Άρη, έτρεξε στην αγκαλιά του Κινύρα, παντρεύτηκε τον Αγχίση, έπιασε στα δίχτυα της τον Φαέθοντα και ερωτεύτηκε τον Άδωνι[981]:

> *αἱ δὲ ἀκολασταίνουσιν ἐμπαθέστερον ἐν τῇ μοιχείᾳ δεδεμέναι… Ἀφροδίτη δὲ ἐπ᾽ Ἄρει κατῃσχυμμένη μετῆλθεν ἐπὶ Κινύραν καὶ Ἀγχίσην ἔγημεν καὶ Φαέθοντα ἐλόχα καὶ ἤρα Ἀδώνιδος.*

Στο ίδιο έργο, πιο πριν, ο συγγραφέας μιλώντας για τον ρόλο του Κινύρα στην καθιέρωση των μυστηρίων της Αφροδίτης δεν δίστασε να αποκαλέσει τη θεά *πόρνην πολίτιδα*, δηλαδή πόρνη συμπατριώτισσά του, και *φίλη* του[982].

Το ίδιο πολεμικό ύφος συναντήσαμε παραπάνω και σε έναν άλλο ομοειδή συγγραφέα, τον Φίρμικο Ματέρνο. Σύμφωνα με αυτόν, ο Κινύρας έχει δωρήσει ναό στην *amicae meretrici (ei erat Venus nomen)*, δηλαδή στη φιλενάδα του την εταίρα (το όνομά της ήταν Αφροδίτη)[983].

Βαρύτερους χαρακτηρισμούς για την Αφροδίτη και το είδος των σχέσεών της με τον Κινύρα διαβάζουμε στον Θεοδώρητο, τον επίσκοπο Κύρρου (4ος/5ος αι. μ.Χ.), ο οποίος την αποκαλεί κοινή πόρνη, εταίρα και ερωμένη του, τολμώντας μάλιστα έναν παραλληλισμό της θεάς με τα δηλητηριώδη ερπετά που έχουν την ίδια προσηγορία[984]:

> *Ἀφροδίτην, οὐδὲ εὐεργεσίας τινὸς ἄρξασαν, ἀλλὰ καὶ ἀκολασίας γεγενημένην διδάσκαλον –χαμαιτύπην γὰρ αὐτὴν καὶ ἑταίραν γεγενῆσθαί φασι καὶ ἐρωμένην Κινύρου– θεὰν ὠνομάκασιν καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν· οἱ γὰρ δὴ καὶ τοῖς ἰοβόλοις τῶν ἑρπετῶν τήνδε τὴν προσηγορίαν προσνείμαντες σχολῇ γ᾽ ἂν τὰς γυναῖκας τοῦδε.*

Ο Engel θεωρεί τον Κινύρα κάτι σαν αντίγραφο του γοητευτικού γιου του, του Αδώνιδος, εξαιτίας του οποίου η θεά έχασε την καρδιά της, αλλά και των

---

980 Για το κάλλος του Κ. και τις αρχαίες μαρτυρίες, βλ. ανωτ. σ. 44 και σημ. 148.
981 Κλήμ. Αλεξ. *Προτρ*. 2.33.8-9.
982 Αυτ. 2.13 (βλ. κατωτ. σ. 200).
983 Firm. Matern. *De err*. 10.
984 Θεοδωρήτ. *Έλλην. θεραπ. παθ*. 3.30-31 (πβ. και το 8.26).

άλλων γνωστών εραστών της (Φαέθωνος, Αγχίση κ.ά.)[985]. Ο Frazer, εξετάζοντας το θέμα βαθύτερα, βλέπει τη σχέση ως μυθική απήχηση πιθανότατα ενός ιστορικού θεσμού, του ιερού γάμου της θεάς με τους εκάστοτε βασιλιάδες και ιδιαίτερα με εκείνους που είχαν φοινικική καταγωγή[986]. Θεωρεί πως αυτές οι ιστορίες περί του έρωτα της Αφροδίτης για δύο μέλη του βασιλικού οίκου της Πάφου συσχετίζονται και με τον μύθο ενός άλλου Φοίνικος βασιλιά της Πάφου, του Πυγμαλίωνος[987]. Ο τελευταίος, σύμφωνα με την εκδοχή του Φιλοστεφάνου, ερωτεύτηκε το άγαλμα της Αφροδίτης και συνουσιάστηκε μαζί του. Κατά τον Frazer, η ιστορία του Πυγμαλίωνος δεικνύει μια τελετουργία ιερού γάμου, στην οποία ο βασιλιάς παντρευόταν την εικόνα της Αφροδίτης ή μάλλον της Αστάρτης.

Αν και δεν είναι αποδεδειγμένο ότι υφίστατο ένας θεσμός ιερού γάμου στην Πάφο, υπάρχουν κάποιες ενδείξεις για την ύπαρξή του, πέρα από τους σχετικούς μύθους. Είναι γνωστό ότι η Αφροδίτη στις επιγραφές της Πάφου απαντά με την ονομασία *Fάνασ(σ)α*. Πρέπει να φτάσουμε στο μέσο του 3ου αι. π.Χ. για να δούμε το όνομα της θεάς πάνω σε αλφαβητικές επιγραφές της περιοχής[988]. Τον ίδιο τίτλο, της *Ἀνάσσης*, μας πληροφορεί ένα απόσπασμα του Αριστοτέλους έμμεσα παραδιδόμενο στον Αρποκρατίωνα[989], έφεραν οι σύζυγοι και οι αδελφές του βασιλιά της Κύπρου, ενώ ο τίτλος του *Ἄνακτος* ήταν προνόμιο των γιων και των αδελφών του. Γνωρίζουμε, επίσης, ότι οι Πάφιοι βασιλείς εξακολουθούσαν ακόμη και σε μια όψιμη εποχή να είναι οι ιερείς της *Fανάσ(σ)ας*.

Ο θεσμός της ιερής βασιλείας που συναντούμε στην Πάφο μέχρι και τον 4ο αι.π.Χ. δεν αποκλείεται, σε πολύ πρώιμους χρόνους, να εκφράστηκε μέσα από μια τελετουργία ιερού γάμου μεταξύ του βασιλιά-ιερέα και της θεάς. Το φαινόμενο έχει ανατολικές καταβολές και το συναντούμε στη Σουμερία, όπου ο Σουμέριος βασιλιάς ήταν ο αγαπημένος της θεάς και πήγαινε στον ναό για να ολοκληρώσει εορταστικά τον γάμο του[990]. Με άλλη μορφή το συναντούμε στην Αίγυπτο, όπου η μεγάλη ιέρεια ήταν η θεϊκή σύζυγος του Άμμωνος και απηχήσεις του διαπιστώνουμε ακόμη και στην Αθήνα, όπου η σύζυγος του βασιλιά, η *Βασίλιννα*, προσφερόταν στον θεό ως σύζυγος κατά τη διονυσιακή γιορτή των Ανθεστηρίων[991]. Οι «ιεροί γάμοι» του Πυγμαλίωνος πρώτα, μετά του Κινύρα και ύστερα του Αδώνιδος με την Αφροδίτη δεν άφησαν φαίνεται καθόλου χώρο για την παρουσία του νόμιμου συζύγου της, του Ηφαίστου, σε ένα νησί, που είχε κάθε λόγο ως θεότητα της χαλκουργίας να κυριαρχεί[992].

Τέλος, ένα άλλο στοιχείο που συνηγορεί για την τέλεση ιερογαμίας στην Πάφο, είναι η ιερή πορνεία, ένα φαινόμενο για το οποίο είμαστε περισσότερο βέβαιοι από τις αρχαίες μαρτυρίες. Η ερωτική ένωση του πρώτου ιερέα Κινύρα και της αγαπημένης του –της εταίρας κατά τους Χριστιανούς απολογητές Αφροδίτης–

---

985 Engel II.95-6.

986 Frazer, *Adon.* 42 κε.

987 Βλ. ανωτ. σ. 77 κε.

988 Karageorghis J., *NomGD* 115 κε. και *RoSaPa* 155 κε.

989 Αρποκρ. σ.λ. *ἄνακτες καὶ ἄνασσαι· … Ἀριστοτέλης γοῦν ἐν τῇ Κυπρίων πολιτείᾳ φησὶ «καλοῦνται δὲ υἱοὶ μὲν καὶ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως ἄνακτες, αἱ δὲ ἀδελφαὶ καὶ γυναῖκες ἄνασσαι»*.

990 Βλ. τη σχετική μελέτη του Kramer.

991 Burkert, *ΑΕΘ* 240 κε.

992 Borgeaud 156 κε.·βλ. ανωτ. σσ. 168-9.

γίνεται έτσι το αρχικό πρότυπο των συνευρέσεων που τελούνταν προς τιμή της θεάς στο ιερό της Πάφου.

3. Η οργάνωση της μυστηριακής λατρείας

Οι Χριστιανοί συγγραφείς, προκειμένου να τεκμηριώσουν την πολεμική τους κατά της πολυθεΐας, αντλούν κατά κανόνα από μεταγενέστερα εγχειρίδια, συχνά και με λεπτομέρειες που μας είναι άγνωστες από άλλες πηγές.

Σχετικά με το θέμα των μυστηρίων της Αφροδίτης στην Πάφο και τον ρόλο του Κινύρα, ο Κλήμης Αλεξανδρεύς αναφέρει ιδιαίτερα σημαντικές λεπτομέρειες[993]:

> *οὐ γάρ με ὁ Κύπριος ὁ νησιώτης Κινύρας παραπείσαι ποτ᾽ ἄν, τὰ περὶ τὴν Ἀφροδίτην μαχλῶντα ὄργια ἐκ νυκτὸς ἡμέρᾳ παραδοῦναι τολμήσας, φιλοτιμούμενος θειάσαι πόρνην πολίτιδα… ἤδη δέ, καὶ γὰρ καιρός, αὐτὰ ὑμῶν τὰ ὄργια ἐξελέγξω ἀπάτης καὶ τερατείας ἔμπλεα. καὶ εἰ μεμύησθε, ἐπιγελάσεσθε μᾶλλον τοῖς μύθοις ὑμῶν τούτοις τοῖς τιμωμένοις. ἀγορεύσω δε ἀναφανδὸν τὰ κεκρυμμένα οὐκ αἰδούμενος λέγειν ἃ προσκυνεῖν οὐκ αἰσχύνεσθε. ἡ μὲν οὖν «ἀφρογενής» τε καὶ «κυπρογενής», ἡ Κινύρᾳ φίλη (τὴν Ἀφροδίτην λέγω «τὴν φιλομηδέα, ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη,» μηδέων ἐκείνων τῶν ἀποκεκομμένων Οὐρανοῦ, τῶν λάγνων, τῶν μετὰ τὴν τομὴν τὸ κῦμα βεβιασμένων), ὡς ἀσελγῶν ὑμῖν μορίων ἄξιος* [*Ἀφροδίτη*] *γίνεται καρπός, ἐν ταῖς τελεταῖς ταύτης τῆς πελαγίας ἡδονῆς τεκμήριον τῆς γονῆς ἁλῶν χόνδρος καὶ φαλλὸς τοῖς μυουμένοις τὴν τέχνην τὴν μοιχικὴν ἐπιδίδοται· νόμισμα δὲ εἰσφέρουσιν αὐτῇ οἱ μυούμενοι, ὡς ἑταίρᾳ ἐρασταί.*

Ο Κινύρας, κατά τον Κλήμεντα, είναι αυτός που τόλμησε να μεταφέρει από τη νύκτα στην ημέρα τα γεμάτα λαγνεία όργια της Αφροδίτης, από φιλοδοξία να εκθειάσει τη συμπατριώτισσά του. Όσοι είναι μυημένοι στις κρυφές τελετές της αφρογεννημένης Αφροδίτης, ντρέπονται να μιλήσουν φανερά για αυτά, λέει ο απολογητής. Σε τι συνίστανται τελικά αυτές οι οργιαστικές τελετές; Από τα λεγόμενα συνάγεται πως ήταν ένα είδος μύησης στην τέχνη της πορνείας. Στους συμμετέχοντες προσφερόταν ένας βώλος αλατιού και ένα ομοίωμα ανδρικού μορίου, προς υπόμνηση της γέννησης της Αφροδίτης από τη θάλασσα και τα κομμένα γεννητικά όργανα του Ουρανού. Και μάλιστα αυτοί που μυούνται εισφέρουν στην Αφροδίτη ένα νόμισμα, όπως συνηθίζουν οι εραστές στην εταίρα.

Τα ίδια περίπου επαναλαμβάνει ο μεταγενέστερος Αρνόβιος. Ο Κινύρας διαδίδεται ότι υπήρξε ιδρυτής των κρυφών μυστηρίων της Αφροδίτης, στα οποία οι μύστες εισφέρουν σε αυτή μερικά χρήματα σαν σε ιερόδουλο και σε ανταπόδοση παίρνουν φαλλούς, σύμβολα της ευμενούς θεότητας[994]:

---

[993] Κλήμ. Αλεξ. *Προτρ*. 2.13-14.

[994] Arnob. *Adv. nat*. 5.19· για περαιτέρω ιστορικο-θρησκευτική ανάλυση του χωρίου, βλ. Mora, κυρίως 45 κε., 63.

necnon et Cypriae Veneris abstrusa illa initia praeterimus quorum conditor iudicatur Cinyras rex fuisse, in quibus sumentes ea certas stipes inferunt ut meretrici et referunt phallos propitii numinis signa donatos.

Στο ίδιο πνεύμα, ο σχεδόν σύγχρονός του Φίρμικος Ματέρνος υποστηρίζει τα εξής[995]:

audio Cinyram Cyprium templum amicae meretrici donasse (ei erat Venus nomen), initiasse etiam Cypriae Veneri plurimos et vanis consecrationibus deputasse. statuisse etiam ut quicumque initiari vellet, secreto Veneris sibi tradito, assem in manum mercedis nomine Deae daret. quod secretum quale sit, omnes taciti intelligere debemus, quia hoc ipsum propter turpitudinem manifestius explicare non possumus. bene amator Cinyras meretriciis legibus servit, consecratae Veneri a sacerdotibus suis stipem dari iussit, ut scorto.

Δηλαδή, ο Κινύρας ίδρυσε ναό, μύησε πάρα πολλούς στην Κυπρία και την παρέδωσε σε κούφιες αποθεώσεις. Και ακόμα είχε ορίσει ότι όποιος ήθελε να μυηθεί, αφού παραδοθεί στο μυστήριο της Αφροδίτης, να δίνει έναν οβολό στο χέρι της θεάς για αμοιβή. Αυτό το μυστήριο, συνεχίζει ο συγγραφέας, τι είδους είναι, όλοι οφείλουμε σιωπηλοί να αντιληφθούμε, γιατί τούτο, εξαιτίας της αισχρότητάς του, δεν μπορούμε να εξηγήσουμε πιο φανερά. Καλά την υπηρετεί ο εραστής της Κινύρας με εταιρικούς νόμους και διατάζει να δίδονται χρήματα από τους ιερείς στη θεοποιημένη Αφροδίτη σαν σε πόρνη.

Οι ανωτέρω μαρτυρίες των γνωστών για την πολεμική τους συγγραφέων ίσως αντικατοπτρίζουν την ύπαρξη μυστηρίων που έχουν να κάνουν με την αποκάλυψη των συνθηκών της γέννησης της Αφροδίτης στην ακτή της Κύπρου, δηλαδή με τα θεϊκά επιφάνεια[996]. Η παράδοση της γέννησης της Αφροδίτης, γνωστή ήδη από τον Ησίοδο, ανανεωνόταν μέσω αυτού του ασυνήθιστου τελετουργικού. Η προσφορά του φαλλού συμβόλιζε, πιθανότατα, τον ευνουχισμό του Ουρανού και ο κόκκος αλατιού την παρέμβαση της θάλασσας.

Εδώ, βεβαίως, ανακύπτει το εξής ερώτημα. Προϋπήρχε ένα τελετουργικό στο ιερό της Πάφου από τα τέλη της 2ης χιλιετίας, εμπνευσμένο ίσως και οργανωμένο από τον Κινύρα, ή μήπως ο μύθος της ησιόδειας *Θεογονίας* για τη γέννηση της Αφροδίτης διαμόρφωσε μια μεταγενέστερη θρησκευτική πρακτική; Δεν είμαστε σε θέση να αποφανθούμε από πότε και από ποιον εμπνευστή το συγκεκριμένο τελετουργικό αποτέλεσε μέρος της παφιακής λατρείας.

Εκείνο που μπορούμε να πούμε με περισσότερη βεβαιότητα είναι ότι η ιερή πορνεία, την οποία αναφέρουν έμμεσα τα κείμενα των πολεμικών συγγραφέων, φαίνεται πως είχε αρχαία παράδοση στην Κύπρο.

Η πιο παλιά μαρτυρία είναι αυτή του Ηροδότου, ο οποίος αναφερόμενος στην ιερή πορνεία στο ιερό της Αφροδίτης, ένα έθιμο των Βαβυλωνίων που παρόμοιό του υπάρχει και σε μερικά μέρη της Κύπρου, λέει τα εξής[997]: Κάθε γυναίκα ντόπια πρέπει να καθίσει στο ιερό μια φορά στη ζωή της και να έρθει σε

---

[995] Firm. Matern. *De err*. 10.1.

[996] Πβ. Pirenne-Delforge 343-4.

[997] Ηρόδ. 1.199.1-5.

συνουσία με ξένο άντρα. Εκεί όταν καθίσει μια γυναίκα, δεν φεύγει στο σπίτι της, πριν της ρίξει κάποιος ξένος χρήματα και έρθει σε συνουσία μαζί της, έξωθεν του ιερού. Ο άνδρας επικαλείται τη θεά Μύλιττα (η Αφροδίτη για τους Ασσυρίους). Τα χρήματα είναι ιερά και το καθήκον των γυναικών θεωρείται ιερό. Όσες έχουν ομορφιά και ανάστημα, λέει ο ιστορικός, απαλλάσονται γρήγορα, μα όσες είναι άσχημες, περιμένουν πολύ καιρό, έως τρία και τέσσερα χρόνια, για να εκπληρώσουν το έθιμο.

Ο Κλέαρχος από τους Σόλους, γεννημένος στη Κύπρο (4ος/3ος αι. π.Χ.), στο έργο του *Περὶ Βίων*, αποδίδει το έθιμο της υποχρεωτικής εκπόρνευσης των γυναικών πριν από τον γάμο τους, έθιμο που συναντά κανείς στους Λυδούς, στους Επιζεφυρίους Λοκρούς και στην Κύπρο, σε κάποια προσβολή ή τιμωρία[998].

Ο Έννιος αναφέρει ότι η Αφροδίτη πρώτη ίδρυσε την πορνεία και υπήρξε η ίδια εισηγήτρια του θεσμού στην Κύπρο, για να μη φαίνεται η μόνη ασελγής από όλες τις γυναίκες[999].

Διαφορετικά ερμηνεύει το γεγονός ο Πομπήιος Τρώγος (1ος αι. π.Χ.) στην *Ἐπιτομή* του Ιουστίνου, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι νεαρές Κύπριες εκδίδονταν σε καθορισμένες ημέρες πριν από τον γάμο τους, προκειμένου να φτιάξουν την προίκα τους και ως προσφορά στην Αφροδίτη για την υπόλοιπή τους αγνότητα[1000].

Εδώ θυμόμαστε, επίσης, και τους στίχους του Τερεντίου[1001] που κάνει λόγο για πολλά αγορασμένα κορίτσια που μεταφέρονται στην Κύπρο στο πανηγύρι της Αφροδίτης ή εκείνους του Κλαυδιανού[1002] που λέει ότι στο νησί της μητέρας των Ερώτων τα κορίτσια της Πάφου το καράβι προσμένουν.

Ας θυμηθούμε και τη μυθική διήγηση του Οβιδίου για τις Προποιτίδες της Κύπρου, τις πρώτες κοινές γυναίκες κατά τον Οβίδιο, που τιμωρήθηκαν από την Αφροδίτη, επειδή αρνήθηκαν τη θεότητά της[1003]. Ας θυμηθούμε τις ίδιες τις κόρες του Κινύρα, σύμφωνα με την εκδοχή του *Απολλοδώρου, την Ορσεδίκη, τη Λαογόρη και τη Βραισία, οι οποίες από οργή της Αφροδίτης κατέληξαν να πλαγιάζουν στην Αίγυπτο με ξένους άνδρες[1004].

Ακόμη και πίσω από τη διήγηση του Δίωνος Χρυσοστόμου για τους νόμους της Δημώνασσας κρύβεται η διαδεδομένη πρακτική της ιεροδουλίας στην Κύπρο[1005]. Σύμφωνα με τον πρώτο νόμο της Δημώνασσας[1006], όποια γυναίκα διέπραττε μοιχεία κουρευόταν και εξαναγκαζόταν σε πορνεία. Η πρώτη, μάλιστα, που τιμωρήθηκε ήταν η ίδια η κόρη της νομοθέτριας.

---

998 Κλέαρχ. Σολ. απ. 6 (έκδ. Müller, *FHG* II.305, παράδοση από Αθήν. 12.516a-b.): *οὐ μόνον δὲ Λυδῶν γυναῖκες ἄφετοι οὖσαι τοῖς ἐντυχοῦσιν, ἀλλὰ καὶ Λοκρῶν τῶν Ἐπιζεφυρίων, ἔτι δὲ τῶν περὶ Κύπρου, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ἑταιρισμῷ τὰς ἑαυτῶν κόρας ἀφοσιούντων, παλαιᾶς τινος ὕβρεως ἔοικεν εἶναι πρὸς ἀλήθειαν ὑπόμνημα καὶ τιμωρία*.

999 Enn. *Euh.* 11.142-146.

1000 Iust. *Epit. Hist. Phil*. 18.5.

1001 Ter. *Adelph.* 2.2.21-25.

1002 Claud. *In Eutr*. 63-66.

1003 Ov. *Met*. 10.238 κε.

1004 Βλ. ανωτ. σσ. 95-6.

1005 Pirenne- Delforge 366-7.

1006 Δί. Χρυσ. *Περὶ τύχ*. 64.3. Αναλυτικότερα για τη μυθική, αλλά με ιστορικό πυρήνα, μορφή της Δημώνασσας, βλ. *ΑΚυΓ*³ 75-6, 19 F1 και σχόλια 434-442.

Ο μαθητής του Αρνοβίου και επονομαζόμενος «Χριστιανός Κικέρων[1007]» Λακτάντιος (δεν πρέπει να τον συγχέουμε με τον γραμματικό Λακτάντιο Πλάκιδο) αναφέρει ότι πρώτη η Αφροδίτη θέσπισε την εταιρική τέχνη και το έθιμο στην Κύπρο οι γυναίκες να κερδίζουν χρήματα πηγαίνοντας με τους ξένους, για να μην είναι η μοναδική γυναίκα που είναι αδιάντροπη και επιθυμεί άντρες[1008].

Αναμφισβήτητα, το έθιμο της ιερής πορνείας που συναντούμε στην Κύπρο και ιδιαίτερα στην Πάφο είναι ένα από τα ανατολικά στοιχεία της λατρείας της Αφροδίτης[1009]. Το συναντούμε πρώτα στις προδρόμους της θεάς, στην Ινάννα, στην Ιστάρ και στην Αστάρτη. Το συναντούμε και σε άλλα περίφημα ιερά της Αφροδίτης, όπως στην Έρυκα, στους Επιζεφυρίους Λοκρούς και στην Κόρινθο. Δεν είναι τυχαίο, μάλιστα, ότι το ιερό της Πάφου και της Έρυκος ήταν τα πιο πλούσια και εύκολα αντιλαμβανόμαστε από πού προερχόταν η ευημερία των ιερών αυτών.

Επομένως, μπορεί τα μυστήρια του ιερού της Πάφου, για τα οποία κάνουν λόγο οι Χριστιανοί συγγραφείς, να περιέχουν και μεταγενέστερες διαμορφώσεις και εξελίξεις, δεν αποκλείεται, όμως, να πρωτοεισήχθησαν πολύ παλαιότερα, κατά την εποχή που ιδρύθηκε ο ναός. Ο Κινύρας, πάντως, φέρεται ως ιδρυτής του ναού και εισηγητής των μυστηρίων εκείνων που αποτελούσαν τη βάση της παφιακής λατρείας, το ίδιο το τελετουργικό. Φαίνεται πως έθεσε τις βάσεις και τα θεμέλια της λατρείας ως ιδρυτής και πρώτος ιερέας. Από εκεί και πέρα γνωρίζουμε και άλλες λεπτομέρειες της λατρείας, οι οποίες, δεν συνδέονται άμεσα με το δικό του πρόσωπο. Κρίνουμε πως σε αυτό το σημείο είναι η καταλληλότερη στιγμή να γνωρίσουμε καλύτερα τους συνεχιστές του.

4. Οι Κινυράδες ιερείς

Σε αντίθεση με τον επώνυμο γενάρχη τους, οι Κινυράδες, οι ιερείς της Αφροδίτης στην Πάφο, έχουν ένα ιστορικά τεκμηριωμένο λειτούργημα και κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την ιστορική τους ύπαρξη.

Οι βασιλείς της Πάφου για αιώνες μαζί με το βασιλικό αξίωμα κληρονομούσαν και το αξίωμα του αρχιερέα της Αφροδίτης. Ο Maier, ο οποίος έχει διενεργήσει ανασκαφές για πολλά χρόνια την περιοχή, έχει ταυτίσει μια κεφαλή από την Παλαίπαφο με τους ιερείς-βασιλείς[1010]. Το γλυπτό αυτό που χρονολογείται στα τέλη του 6ου αι. π.Χ. απεικονίζει το πρόσωπο ενός γενειοφόρου άνδρα με ωραία χαρακτηριστικά και ένα περίτεχνο διπλό στέμμα.

Ένας αριθμός συλλαβογραφικών επιγραφών από την Παλαίπαφο από τον 4ο αι. π.Χ. μνημονεύουν τους βασιλείς της Πάφου Τιμοχάρη, Εχέτιμο, Τίμαρχο και Νικοκλή συγχρόνως ως ιερείς της *Γανάσ(σ)ας* ή της Παφίας[1011]. Πρόκειται για ένα

[1007] Kenney – Klausen 369.

[1008] Lactant. *Div. Instit*. 1.17.

[1009] Burkert, *ΑΕΘ* 325 και 330 σημ. 9· περισσότερα για την ιερή πορνεία, βλ. Yamauchi 213 κε.· Λεντάκης· κυρίως την πιο πρόσφατη μελέτη της Budin, *SPA*, όπου και περαιτέρω βιβλιογραφία.

[1010] Maier, *PKCy* 376 κε. και εικ. 40.1· βλ. κατωτ. εικ. 9 (πάνω).

[1011] Masson, *ICS* 99 αρ. 4,103-4 αρ. 6-7, 112-5 αρ. 16-7.

φαινόμενο αδιανόητο για εκείνη την όψιμη εποχή που δεν μαρτυρείται σε κανένα άλλο βασίλειο της Κύπρου ή στις άλλες ελληνικές πόλεις, αλλά έχει μεγάλη παράδοση στα βασίλεια της Ανατολής[1012]. Μπορεί στις επιγραφές αυτές οι βασιλείς-ιερείς να μην αποκαλούνται Κινυράδες, όμως είναι σαφές τουλάχιστον σε δύο από αυτές, ότι ανάγουν τη γενιά τους και το κληρονομικό λειτούργημά τους στον Κινύρα[1013]:

Λεδρίῳ ἐν τεμένει Π [*αφίᾳ γέρας ἐκ πολυκλείτων*]
Ἀρχαῖος· πατέρων ἔστ[*ασ᾽ ἀγασσάμενος*]
υἱὸν Τιμάρχου Παφίων [*βασιλῆα φέριστον,*]
Νικοκλέα, Κινύρου θε[*ιοτάτου γενεᾶς.*]

[- υυ –υυ – *Π*]*αφίᾳ γέρας εἰκόνα τάνδε*
[- υυ – υυ – *μ*]*νᾶμα θυαπολίας*
[-υυ – υυ]*ων ἱερὸν νόον ἤθεσι τέχνας*
[-υυ – *Κινύ*]*ρου κλειζόμενος γενεᾶς.*

Και τα δύο επιγράμματα τοποθετούν τον Νικοκλή, τον γιο του επίσης βασιλιά Τιμάρχου, στη γενιά του θεϊκότατου Κινύρα. Από τα αναγραφόμενα του δεύτερου επιγράμματος κατανοούμε ότι ο βασιλιάς Νικοκλής ήταν *θυηπόλος* και τηρούσε το προγονικό έθιμο της ιερής τέχνης. Από τη λέξη *θυηπολία* που σημαίνει τη θυσία και γενικά τις μυστηριώδεις τελετές, τη μύηση και τη μαντεία[1014], μπορούμε να υποψιαστούμε ποια ήταν τα ιερατικά καθήκοντα των Κινυραδών.

Ένα ανέκδοτο που αναφέρει ο Πλούταρχος, αποκαλύπτει τον συσχετισμό των Κινυραδών ιερέων και των βασιλέων της Πάφου. Σύμφωνα με τον ιστορικό, ο Μ. Αλέξανδρος ήταν δυσαρεστημένος από τον άδικο βασιλιά που κυβερνούσε εκείνη την εποχή την Πάφο και θέλησε να εγκαταστήσει στον θρόνο έναν Κινυράδη που δεν ήταν τίποτα πλέον παρά ένας εξαθλιωμένος άνθρωπος. Ο Αλέξανδρος, αφού τον έντυσε βασιλικά, τον έκανε βασιλιά και έναν από τους εταίρους του. Το όνομά του ήταν Αβδαλώνυμος (ή Αραλύμονος σύμφωνα με άλλη γραφή)[1015]:

> *πάλιν ἐν Πάφῳ, τοῦ βασιλεύοντος ἀδίκου καὶ πονηροῦ φανέντος, ἐκβαλὼν τοῦτον Ἀλέξανδρος ἕτερον ἐζήτει, τοῦ Κινυραδῶν γένους ἤδη φθίνειν καὶ ἀπολείπειν δοκοῦντος. ἕνα δ᾽ οὖν ἔφασαν περιεῖναι πένητα καὶ ἄδοξον ἄνθρωπον ἐν κήπῳ τινὶ παρημελημένως διατρεφόμενον. ἐπὶ τοῦτον οἱ πεμφθέντες ἧκον, εὑρέθη δὲ πρασιαῖς ὕδωρ ἐπαντλῶν· καὶ διεταράχθη τῶν στρατιωτῶν ἐπιλαμβανομένων αὐτοῦ καὶ βαδίζειν κελευόντων. ἀχθεὶς δὲ πρὸς Ἀλέξανδρον ἐν εὐτελεῖ σινδονίσκῃ βασιλεὺς ἀνηγορεύθη καὶ πορφύραν ἔλαβε, καὶ εἷς ἦν τῶν ἑταίρων προσαγορευομένων· ἐκαλεῖτο δ᾽ Ἀβδαλώνυμος.*

[1012] Maier, ό.π. (σημ. 1010) 386· Karagheorgis J., *RoSaPa* 156 κε.
[1013] Βλ. *ΑΚυΓ*² 11 Ε13-14 κείμενο και μετάφραση, σχόλια 251 κε.· βλ. κατωτ. εικ. 11, 12.
[1014] LSJ⁹ σ.λ. *θυηπολία*.
[1015] Πλουτ. *Ἠθ.* (*Περὶ Ἀλεξ. τύχ.*) 340 C-D.

Το παραπάνω ανέκδοτο, του οποίου η ιστορική αξία αμφισβητείται, αποδεικνύει ότι η ιερωσύνη στην Πάφο είχε μεγάλη σπουδαιότητα, θρησκευτική και πολιτική. Αυτό φαίνεται και από το ότι, σύμφωνα πάλι με τον Πλούταρχο, ο Κάτων υποσχέθηκε στον Πτολεμαίο, αν του παραδώσει χωρίς αντίσταση την Κύπρο, να τον κάνει ιερέα της Αφροδίτης[1016]:

ἔπειθε τὸν Πτολεμαῖον ἄνευ μάχης εἴκειν, ὡς οὔτε χρημάτων οὔτε τιμῆς ἐνδεᾶ βιωσόμενον· ἱερωσύνην γὰρ αὐτῷ τῆς ἐν Πάφῳ θεοῦ δώσειν τὸν δῆμον.

Αν πιστέψουμε τη μαρτυρία του Διοδώρου[1017], οι Πάφιοι βασιλείς παρέμειναν αρχιερείς της Αφροδίτης μέχρι την εκθρόνισή τους από τον Πτολεμαίο τον Α΄. Στην εποχή αυτή, όπως συνάγεται από επιγραφή της Παλαιπάφου, ο κυβερνήτης της Κύπρου (*στρατηγός*) έχει πλέον το αξίωμα του αρχιερέα της Αφροδίτης στην Πάφο και σε όλη την Κύπρο[1018].

Το ότι οι Κινυράδες συνέχισαν να υπάρχουν, παρ᾽ όλες τις πολιτικές μεταβολές, το αποδεικνύουν εύγλωττα οι επιγραφικές μαρτυρίες. Έχουμε δύο αλφαβητικές επιγραφές από την Παλαίπαφο που χρονολογούνται στον 3ο αι. π.Χ. (περίπου 221-205 π.Χ.) η πρώτη και η δεύτερη στον 2ο αι. μ.Χ, αφιερωμένες στην Αφροδίτη Παφία και στην Αφροδίτη αντίστοιχα. Αμφότερες, αν και γραμμένες σε διαφορετικές εποχές, ουσιαστικά μιλούν για το ίδιο ιερατικό αξίωμα, για τον *ἀρχὸν τῶν Κινυραδῶν* και τον *Κινύραρχον*, δηλαδή για τον αρχηγό των Κινυραδών, τον αρχιερέα της Αφροδίτης[1019]:

Ἀφροδίτη Παφία
Δημοκράτης Πτολεμαίου
ὁ ἀρχὸς τῶν Κινυραδῶν
καὶ ἡ γυνὴ Εὐνίκη
τὴν ἑαυτῶν θυγατέρα
Ἀρίστιν.

[*Ἀφρο*]*δίτης*
Διονυσό[*δωρος Διονύσιον τὸν ὑιὸν*]*Διονυσίου*
Κινύρ[*αρχον τὸν εὐεργέτην τοῦ δή*]*μου φιλοτειμίας*
καὶ φι[*λαγαθίας ἕνεκεν*] *τὸν πατέρα.*

Αν τώρα πιστέψουμε τον Πτολεμαίο τον Μεγαλοπολίτη, ο Κινύρας και οι απόγονοί του (εννοούνται μάλλον οι Κινυράδες[1020]) έχουν ταφεί στο ιερό της Αφροδίτης[1021]:

[1016] Πλουτ. *Κάτ. Νεώτ.* 35.2.

[1017] Διόδ. Σικ. 20.49.1.

[1018] Mitford, *HIOPa* 34 αρ. 92: *Ἔλε*[*νο*]*ν τὸν συγγενῆ καὶ τροφέα τοῦ* | *βασιλέως καὶ* [*σ*]*τρατ*[*η*]*γὸν καὶ* ἀρχιερέα | τῆς *νήσου οἱ ἱερ*[*ε*]*ῖς τῆς Παφίας* | *Ἀφροδίτης εὐεργεσ*[*ίας*] *ἕνεκα τῆς εἰς ἑαυτούς.*

[1019] Για την πρώτη επιγραφή, βλ. Mitford, ό.π. (σημ. 1018) 13 αρ. 31· για τη δεύτερη επιγραφή, βλ. *ΑΚΕΠ* Δα΄ αρ. 20.7.

[1020] Σύμφωνα με τη μυθική παράδοση κανένα από τα παιδιά του Κ. δεν επέζησε, αφού όλα είχαν τραγικό τέλος· πβ. όσα αναφέρθηκαν ανωτ. σσ. 98-9.

Πτολεμαῖος δὲ ὁ τοῦ Ἀγησάρχου ἐν τῷ α τῶν περὶ τὸν Φιλοπάτορα ἐν Πάφῳ λέγει ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ Κινύραν τε καὶ τοὺς Κινύρου ἀπογόνους κεκηδεῦσθαι.

Την ύπαρξη των Κινυραδών, των αφιερωμένων στη θεότητα της Κύπρου από τον Κινύρα, επισημαίνουν και τα *Σχόλια* στον Πίνδαρο, τα αναφερόμενα στο γνωστό χωρίο από τον 2ο *Πυθιόνικο*[1022]:

ὁ δὲ Κινύρας οὗτός ἐστιν, ἀφ᾽ οὗ οἱ ἐν Κύπρῳ Κινυρίδαι τῇ θεῷ ἀνιέρωνται.

Λακωνικά είναι και τα σχόλια του Ησυχίου στο σχετικό λήμμα[1023]:

Κινυράδαι· ἱερεῖς Ἀφροδίτης.

Ο Τάκιτος είναι περισσότερο γενναιόδωρος στις πληροφορίες του σχετικά με το ιερατείο της Πάφου και τη λατρεία της θεάς, δεδομένης και της μυστικότητας που περιέβαλλε αυτά τα θέματα κατά την αρχαιότητα. Αναφέρει, αμέσως μετά την νεότερη παράδοση για την ίδυση του ιερού από τον Κινύρα, ότι η μαντική τέχνη εισήχθη από τον Κίλικα Ταμίρα, ότι οι Κινυράδες ανήκαν στη βασιλική οικογένεια (*regium genus*) της Πάφου, ότι μετά από τον διακανονισμό με το ξένο γένος των Ταμιραδών μόνο ο Κινυράδης ιερέας (*Cinyrades sacerdos*) μπορούσε να δώσει χρησμούς και ότι, παρόλο που όλων των ειδών τα σφάγια γίνονται δεκτά, μεγαλύτερη εμπιστοσύνη δίνεται στα σπλάγχνα των αρσενικών εριφίων[1024]:

sed scientiam artemque haruspicum accitam et Cilicem Tamiram intulisse, atque ita pactum ut familiae utriusque posteri caerimoniis praesiderent. ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur: certissima fides haedorum fibris…

Σε άλλο σημείο της έρευνάς μας αναφερθήκαμε στις παραδόσεις για τον Ταμίρα και τους Ταμιράδες, στις οποίες στηρίχτηκε και ο Gjerstad, ο πιο ένθερμος οπαδός της θεωρίας για την κιλικική καταγωγή του Κινύρα στους νεότερους χρόνους[1025]. Μιλήσαμε επίσης και για το είδος της μαντικής τέχνης των Κινυραδών που από τα λεγόμενα του Τακίτου προκύπτει ότι ήταν ηπατοσκοπία ή

[1021] Πτολεμ. Μεγαλ. 161 F 1 (έκδ. Jacoby, *FGrH* IIIB.66)· παράδοση από Κλήμ. Αλεξ. *Προτρ.* 3.45.4-5, Arnob. *Adv. nat.* 6.6 και Ευσεβ. *Εὐαγγ. προπ.* 2.6.6-7. Πβ. τη μαρτυρία ότι η Αφροδίτη είναι θαμμένη στην Πάφο μαζί με τον Κ. (*Μαρτύρ. Ἰγν. Ἀντιοχ*. 3.2.5), ανωτ. σημ. 7.

[1022] *Σχόλ. Πινδ. Πυθ*. 2.27b.

[1023] Ησύχ. σ.λ. *Κινυράδαι.*

[1024] Tac. *Hist*. 2.3.

[1025] Βλ. ανωτ. σσ. 111-2.

σπλαγχνοσκοπία (από τις δύο σημασίες του όρου *fibrae*), μια τεχνική που παραπέμπει σε ανατολικές θρησκευτικές πρακτικές[1026].

Οι θυσίες των ζώων πρέπει να γίνονταν σε άλλο μέρος, καθώς, όπως λέει ο Τάκιτος και όπως γνωρίζουμε και από άλλες πηγές[1027], απαγορεύεται να χύνουν αίμα στον βωμό, με προσευχές και καθαρή φωτιά θυμιατίζεται ο βωμός και δεν βρέχεται ποτέ από τη βροχή, αν και υπαίθριος. Το ομοίωμα της θεάς, συνεχίζει ο Ρωμαίος ιστορικός, δεν είναι σε ανθρώπινη μορφή παρά είναι ένας στρογγυλός όγκος, στην αρχή πλατύτερος και καθώς πηγαίνει προς τα πάνω, στενεύει στην περιφέρεια σαν τον κώνο, αλλά ο λόγος παραμένει σκοτεινός:

> *sanguinem arae obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. simulacrum deae non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metae modo exurgens, set ratio in obscuro.*

Ο Τάκιτος δεν παραλείπει να αναφέρει και το όνομα του ιερέα της Αφροδίτης, από τον οποίο ζήτησε χρησμό ο Τίτος (69 μ.Χ.) για να μάθει την έκβαση του ταξιδιού του στην Ιουδαία. Ο Σώστρατος (αυτό ήταν το όνομα του ιερέα), όταν είδε ότι τα σπλάγχνα των σφαγίων ήταν ευνοϊκά και κατάλληλα και ότι η θεά κατένευε με μεγάλους χρησμούς, αφού του είπε λίγα λόγια και συνηθισμένα, του ζήτησε να μιλήσουν μυστικά και του αποκάλυψε το μέλλον[1028].

> *Sostratus (sacerdotis id nomen erat) ubi laeta et congruentia exta magnisque consultis adnuere deam videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto futura aperit.*

Εδώ ο Σώστρατος ήταν ιερέας και μάντης μαζί, ένας *ιεροσκόπος*. Ας θυμηθούμε και τον *θυηπόλο* Νικοκλή της προαναφερθείσας κυπριακής επιγραφής του 4ου αι. π.Χ.

Ο Σουητώνιος κάνοντας λόγο για το ίδιο περιστατικό, την επίσκεψη του Τίτου στο ιερό της Πάφου, μιλάει επίσης για μαντείο (*oraculum*) της Παφίας Αφροδίτης[1029]:

> *sed ubi turbari rursus cuncta sensit, redit ex itinere, aditoque Paphiae Veneris oraculo, dum de navigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est.*

[1026] Βλ. ανωτ. σσ. 116-7.

[1027] Πβ. ανωτ. σσ. 36-7 τις αρχαίες μαρτυρίες για τον αρωματισμένο βωμό της Πάφου, τις προσφορές λιβανιού, μύρων και μελιού. Επίσης, πβ. τον μύθο των Κεραστών (Ον. *Met.* 10.223 κε.), όπου η Αφροδίτη της Αμαθούντος τιμώρησε τους Κεράστες, τους ιερείς του Διός, για τις αιματηρές θυσίες τους. Πάντως, δεν υπάρχει ομοφωνία στις πηγές ούτε προς τα είδη ούτε προς τον τρόπο των θυσιών προς την Αφροδίτη. Στην αρχή οι θυσίες πρέπει να ήταν αναίμακτες, αργότερα όμως θυσίαζαν και ζώα (ερίφια κατά Tac. *Hist*. 2.3, αγελάδες κατά Ον. *Met.* 10.271, πρόβατα και αγριόχοιρους κατά Ιωάνν. Λυδ. *Περὶ μην*. 4.65).

[1028] Tac. *Hist*.2.4.

[1029] Suet. *Tit*. 5.

Το ότι οι ιερείς της Αφροδίτης στην Πάφο ήταν μαζί και μάντεις επιβεβαιώνεται και από τον Χαρίτωνα τον Αφροδισιέα στο μυθιστόρημά του *Περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιρόην* (2ος αι. μ.Χ.), στη σκηνή όπου ο Χαιρεύς τιμώντας την Αφροδίτη στην Πάφο προσφέρει πολλά αναθήματα και σφάγια στις θυσίες και οι ιερείς-μάντεις τού αναγγέλλουν ότι τα σημάδια των θυσιών είναι καλά[1030]:

> *σκεπτομένου δὲ αὐτοῦ περὶ τῶν ἑξῆς ἀπήγγειλαν οἱ ἱερεῖς (οἱ αὐτοὶ δέ εἰσι καὶ μάντεις) ὅτι καλὰ γέγονε τὰ ἱερά.*

Πάντως από επιγραφικές μαρτυρίες της Παλαιπάφου διαπιστώνουμε ότι τις μαντείες τις έδιναν ειδικοί ιερείς και όχι κάθε ιερέας της Αφροδίτης. Οι επιγραφές μιλούν για *μαντιάρχους* ή *μαντιάρχας* δίπλα σε ονόματα ιερέων[1031].

Μεταξύ του προσωπικού της λατρείας γνωρίζουμε ότι υπήρχε και ο *ἀγήτωρ*, ένας ιερέας υπεύθυνος να οδηγεί τις θυσίες προς τιμή της Αφροδίτης στην Κύπρο[1032]. Μια επιγραφή που χρονολογείται στα έτη 105-95 π.Χ. δηλώνει ότι στην Πάφο ειδικότερα αυτή η κατηγορία των ιερέων-τελεταρχών αποτελούσε ένα κοινό[1033].

Δεν γνωρίζουμε ποια ήταν η σχέση των Κινυραδών και με μια άλλη ιερατική ομάδα της Κύπρου, τους *ἀχαιομάντεις*[1034].

Τι ήταν τελικά οι Κινυράδες; Από όλα τα παραπάνω και από αυτά που γνωρίζουμε για τα ιερατεία άλλων περιοχών, συνάγουμε τα εξής στοιχεία:

Οι Κινυράδες ήταν ένα πανάρχαιο ιερατικό γένος στην υπηρεσία της Αφροδίτης στην Πάφο. Όπως συνήθως συμβαίνει και με άλλα ιερατεία, λόγου χάριν τους Ευμολπίδες στην Ελευσίνα, τους Ανδροκλείδες στην Έφεσο κ.ά., υπάρχει ένας μυθικός ή ιστορικός γενάρχης που θέτει τα θεμέλια της λατρείας, από τον οποίο παίρνει την επωνυμία του όλη η γενιά.

Στην περίπτωση των Κινυραδών, ο γενάρχης τους τυγχάνει να μνημονεύεται ως ιερέας της Αφροδίτης για πρώτη φορά στον Πίνδαρο, γεγονός που τον καθιστά και τον πρώτο γνωστό ιερέα της θεάς στον κυπριακό και ευρύτερα στον ελληνικό χώρο. Είχε προηγηθεί και η ομηρική διήγηση που τον είχε παρουσιάσει ως ηγεμόνα της Κύπρου. Αλλά ο Κινύρας, αυτός ο βασιλιάς-ιερέας των μυκηναϊκών χρόνων, ανήκει περισσότερο στον μύθο, σε αντίθεση με τους συνεχιστές του που έχουν επιβεβαιωμένη ιστορική παρουσία.

Γνωρίζουμε από τις επιγραφικές προπάντων μαρτυρίες ότι μέχρι την πτολεμαϊκή περίοδο αρχηγός των Κινυραδών και αρχιερέας της Αφροδίτης ήταν ο εκάστοτε βασιλιάς της Πάφου. Αυτή η στενή σχέση μεταξύ του βασιλιά-ιερέα και

1030 Χαρίτ. 8.2.9.

1031 *ΑΚΕΠ* Δα' αρ. 70-70.4.

1032 Ησύχ. σ.λ. *ἀγήτωρ· ὁ τῶν Ἀφροδίτης θυηλῶν ἡγούμενος ἱερεὺς ἐν Κύπρῳ.*

1033 Mitford, *HIOPa* 37 αρ. 99: *Ἀφροδίτῃ Παφίᾳ.* | *τὸ κοινὸν τὸ Κυπρίων Ποταμῶν*[*α*] *Αἰγύπτ*[*ου*], | *τῶν ἐν Πάφῳ γεγυμνασιαρχηκότων* | *καὶ ἡγητορευκότων καὶ τῶν περὶ τὸν* | *Διόνυσον καὶ θεοὺς Εὐεργέτας τεχνιτῶν,*| *εὐνοίας χάριν.*

1034 Ησύχ. σ.λ. *ἀχαιομάντεις· οἱ τὴν τῶν… θεῶν ἔχοντες ἱερωσύνην ἐν Κύπρῳ.* Ο Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Γβ' αρ. 56, υποστηρίζει ότι αυτή η κυπριακή γλώσσα είναι μια επιπλέον μαρτυρία του αποικισμού της Κύπρου από τους Αχαιούς και προσθέτει ότι το θρησκευτικό λεκτικό, όπως και τα θρησκευτικά έθιμα, κρατούν πολύ αυστηρά την παράδοση.

της θεάς που στις επιγραφές αποκαλείται *Ἄνασσα* απηχεί μάλλον ανατολικές πρακτικές και ίσως πρόκειται για μια μορφή ιερογαμίας, πράγμα που φαίνεται και από την μυθική παράδοση για την ερωτική σχέση του γενάρχη τους με την Αφροδίτη.

Οι Κινυράδες πρέπει να ήταν αυστηρά και ιεραρχικά οργανωμένοι και επιφορτισμένοι με διαφορετικά καθήκοντα ο καθένας τους, πρωτεύοντα ή δευτερεύοντα. Αν και όλοι τους αποκαλούνταν γενικά ιερείς της Αφροδίτης, άλλοι ήταν υπεύθυνοι επί των θυσιών και των προσφορών, άλλοι έδιναν τις μαντείες, άλλοι διαχειρίζονταν τα οικονομικά του ναού, άλλοι ασχολούνταν με τις τελετές και τις μυήσεις, άλλοι ήταν οι θεματοφύλακες των γραπτών και των άγραφων νόμων κ.λπ.

Μια άλλη σημαντική πτυχή των καθηκόντων των Κινυραδών είχε να κάνει με τη μουσική και τα ιερά άσματα, με τις γιορτές προς τιμή της Αφροδίτης. Μην ξεχνάμε την πιθανή ετυμολογία που υιοθετήσαμε για τον Κινύρα. *Κινύρας* σημαίνει «λυριστής», άρα *Κινυράδες* σημαίνει «λυριστές». Για τον West, θυμίζουμε, ο Κινύρας δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο μυθικός επώνυμος πρόγονος των Κινυραδών, του σωματείου των μουσικών του ιερού που έλεγχαν την παφιακή λατρεία και οι *Κινυράδες* είναι η ελληνική απόδοση του φοινικικού **benê kinnûr*, «των γιων της λύρας», μιας σημιτικής ιδιωματικής έκφρασης για τους επαγγελματίες λυράρηδες[1035].

Θα συμφωνήσουμε εν μέρει με την άποψη του West και σε αυτό συνηγορούν οι ανωτέρω μαρτυρίες που κάνουν λόγο για ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων των ιερέων της Παφίας. Οι Κινυράδες και ο γενάρχης τους δεν ήταν μόνο μουσικοί στην υπηρεσία της Αφροδίτης, αν και τα ονόματά τους μας παραπέμπουν σε αυτήν την ιδιότητα, κάτι που συναντούμε και στην ανάλογη περίπτωση του Ευμόλπου και των Ευμολπιδών που, εκτός των άλλων καθηκόντων τους, «μέλπουν» τα μυστηριακά άσματα στα Ελευσίνια μυστήρια.

[1035] West, *EFH* 57.

VIII. ΜΟΥΣΙΚΟΣ, ΧΡΗΣΜΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΗΣ

1. Οι σχέσεις Κινύρα και Απόλλωνος

Στον 2ο *Πυθιόνικο* του Πινδάρου, ο Κινύρας έρχεται για πρώτη φορά σε στενή σχέση με μια ακόμη, πέραν της Αφροδίτης, σημαντική θεότητα, τον Απόλλωνα. Εκεί μαθαίνουμε πως οι ύμνοι των Κυπρίων εξυμνούν τον Κινύρα που αγάπησε σφοδρά ο χρυσομάλλης Απόλλων[1036]:

κελαδέοντι μὲν ἀμφὶ Κινύραν πολλάκις
φᾶμαι Κυπρίων, τὸν ὁ χρυσοχαῖτα προφρό-
νως ἐφίλησ᾽ Ἀπόλλων.

Τα *Σχόλια* στον Πίνδαρο δίνουν δύο ερμηνείες αυτής της αναφοράς, ότι ο Κινύρας ήταν, κατά μια εκδοχή, γιος του Απόλλωνος και ότι ο θεός τον αγάπησε όχι ως ερωμένο του, αλλά για την μουσική του επιδεξιότητα[1037]:

ἦν δὲ οὗτος Ἀπόλλωνος υἱός, ἢ Πάφου κατὰ ἐνίους.

οὐχ ὅτι ἐρώμενος Ἀπόλλωνος ὁ Κινύρας· ἀλλ᾽ ἀγαπᾶσθαί φησι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τὸ ἐγκωμιάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν μουσικῶν.

Ο Απόλλων εμφανίζεται ως πατέρας του Κινύρα και στα *Σχόλια* στον Θεόκριτο[1038]:

ὡραῖος χῷδωνις] *Κινύρου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Σμύρνης θυγατρός.*

Κατά περίεργο τρόπο, στα ομηρικά *Σχόλια* η σχέση Απόλλωνος και Κινύρα, από σχέση αγάπης που συναντούμε στον Πίνδαρο και από σχέση πατέρα-γιου στους άλλους Σχολιαστές, αντιστρέφεται σε σχέση μίσους και ανταγωνισμού που οδηγεί τελικά τον θεό να σκοτώσει τον ικανό μουσικό. Αυτό ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα της κατάρας του Αγαμέμνονος, καθώς ο Κινύρας αμέλησε την υπόσχεσή του για βοήθεια προς τους Αχαιούς[1039]:

φασὶ δὲ αὐτὸν ἀμελήσαντα ἐπικατάρατον γενέσθαι ὑπὸ Ἀγαμέμνονος· καὶ αὐτὸν μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἀναιρεθῆναι, ἐπειδήπερ ἡμιλλᾶτο αὐτῷ εἰς μουσικήν.

1036 Πινδ. *Πυθ.* 2.15-17.
1037 *Σχόλ. Πινδ. Πυθ.* 2.27a και 2.31b.
1038 *Σχόλ. Θεόκρ.* 1.98-99.
1039 *Σχόλ. Όμ. Ίλ.* Λ 20a.

Την εκδοχή των ομηρικών *Σχολίων* υιοθετεί και ο Ευστάθιος[1040]:

> *φασὶ δὲ αὐτὸν ἀμελήσαντα ἐπικατάρατον γενέσθαι ὑπὸ Ἀγαμέμνονος καὶ αὐτὸν μὲν ἀπολωλέναι ᾠδικῶς ἁμιλλώμενον τῷ Ἀπόλλωνι ὡς οἷα μουσικῆς τεχνίτην· διὸ καὶ Κινύρης ἐκλήθη παρωνύμως τῇ κινύρᾳ.*

Η αγάπη του Απόλλωνος για τον Κινύρα αποκτά ερωτική χροιά, όπως είναι αναμενόμενο, στους χριστιανούς συγγραφείς που δεν χάνουν ευκαιρία να στηρίξουν την πολεμική τους σε τέτοιου είδους φήμες, κάτι που συναντήσαμε και στη σχέση του Κινύρα με την Αφροδίτη. Ο Κλήμης Ρώμης στηλιτεύει τις μοιχείες των θεών και ακόμη περισσότερο τις αρσενοκοιτίες τους, όπως λόγου χάριν του Διός για τον Γανυμήδη, του Ποσειδώνος για τον Πέλοπα, του Απόλλωνος για πολλούς άνδρες (μεταξύ των οποίων και ο Κινύρας), του Διονύσου για τον Άδωνι[1041]:

> *οἱ ἀνόητοι δὲ μοιχείας λέγουσι τῶν θεῶν μηδὲ τῶν ἀρρένων τὰς μίξεις φυλασσομένων ὡς αἰσχράς, ἀλλὰ ἐπιτηδευόντων καὶ τοῦτο ὡς εὐπρεπές. αὐτίκα γοῦν αὐτός ὁ Ζεὺς Γανυμήδους ἐρᾷ, –Ποσειδῶν Πέλοπος–Ἀπόλλων Κινύρου, Ζακύνθου, Ὑακίνθου, Φόρβαντος, Ὕλα, Ἀδμήτου, Κυπαρίσσου, Ἀμύκλα, Τρωίλου, Βράγχου, Τυμναίου, Πάρου, Ποτνιέως, Ὀρφέως–Διόνυσος δὲ Ἀδώνιδος…*

Στις προαναφερθείσες μαρτυρίες για τις σχέσεις Απόλλωνος – Κινύρα πρέπει να προσθέσουμε και την επιγραφή από την Παλαίπαφο από τους χρόνους του Τιβερίου, μετά τη νέα ανάγνωση που πρότεινε πρόσφατα ο Cayla. Πιο συγκεκριμένα, ο εν λόγω μελετητής προτείνει την επίκληση *Κενυριστής* (δηλαδή *Κινυριστής*) αντί του *Κερυνήτης* για τον Απόλλωνα που είχε προτείνει ο Mitford, ως εξής[1042]:

> [*Νὴ τ*]*ὴν ἡμετέραν Ἀκραίαν Ἀφροδίτην κα*[*ὶ*]
> *τὴ*[*ν ἡμ*]*ετέραν Κόρην καὶ τὸν ἡμέτερον Ὑλά-*
> *τη*[*ν Ἀπόλλ*]*ω καὶ τὸν ἡμέτερον Κε*[*ν*]*υρ*[*ι*]*στήν*
> *Ἀπόλλω καὶ τοὺς ἡμετέρους Σωτῆρας.*

Η ανάγνωση του Cayla θεωρούμε ότι ρίχνει φως στην μέχρι τώρα σκοτεινή θέση του Απόλλωνος στον ιερό χώρο της Παλαιπάφου. Όλες αυτές οι αόριστες φήμες για τη σχέση του θεού της λύρας, της ποίησης και της μαντικής με τον Κινύρα αποκτούν τώρα υπόσταση. Η επωνυμία *Κενυριστής* του Απόλλωνος δεν είναι η μοναδική περίπτωση που ένας θεός φέρει επίκληση σχηματισμένη από όνομα ήρωα. Γνωρίζουμε την περίπτωση της Αφροδίτης Αριάδνης στην Αμαθούντα, τον Ποσειδώνα Ερεχθέα, τον Διόνυσο Καδμείο και όσον αφορά τον Απόλλωνα έχουμε περισσότερα και πλησιέστερα παραδείγματα, λόγου χάριν τον Απόλλωνα Σαρπηδόνιο, Αμυκλαίο, Υάκινθο ή Υακίνθιο κ.ά. Ο Κενυριστής

[1040] Ευστ. *Όμ. Ίλ.* Λ 20.
[1041] Κλήμ. Ρώμ. *Όμιλ.* 5.15.1-2.
[1042] Cayla 69 κε.

Απόλλων, είτε συσχετίζεται με τον Κινύρα από τη λέξη *κινύρα* (λύρα) είτε συσχετίζεται με τον Κινύρα από το ρήμα *κινύρομαι* (οδύρομαι, θρηνώ), έχει να κάνει με τη βασική του ιδιότητα ως θεού της μουσικής και της λύρας. Μια ανάλογη επίκληση του Απόλλωνος (και του Ορφέως) είναι το *Φορμικτής* που σημαίνει και αυτό «κιθαριστής».

Αναμφισβήτητα, οι σχέσεις του Κινύρα με τον Απόλλωνα, ήδη από τους αρχαίους συγγραφείς, έρχονται σε δεύτερη μοίρα εν συγκρίσει με τις σχέσεις του με την Αφροδίτη και δεν έχουν διερευνηθεί ιδιαίτερα, με μοναδική εξαίρεση την προαναφερθείσα εργασία του Cayla, ο οποίος βεβαίως επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην επιγραφή των χρόνων του αυτοκράτορα Τιβερίου. Το βέβαιο είναι ότι ο Κινύρας δεν φέρεται από τις πηγές να είχε κάποια ιερατική ιδιότητα στο πλάι του μεγάλου θεού, με τον οποίο όμως τον συνδέουν τόσα κοινά γνωρίσματα.

Είναι χρήσιμο να προσθέσουμε σε αυτό το σημείο μερικά ενδεικτικά στοιχεία για την ιστορία της λατρείας του Απόλλωνος στην Κύπρο γενικότερα και στην Πάφο ειδικότερα, δεδομένα που ίσως φωτίσουν περισσότερο τη σχέση του ίδιου του Κινύρα με τον Απόλλωνα.

Για τον Απόλλωνα αρκεί να πούμε ότι ήταν το ισοδύναμο του Διός στην Κύπρο, σύμφωνα με τον Ησύχιο [1043]:

Εἰλήτι· Ζεὺς ἐν Κύπρῳ.

Το *Εἰλήτι* ταυτίζεται με το επίθετο *Ἐλείτας* του Απόλλωνος που βρίσκεται σε δίγλωσση επιγραφή της Ταμασσού και δηλώνει ότι ο θεός ήταν προστάτης των *ἑλῶν*, δηλαδή των λιβαδιών. Το ότι ο Απόλλων στην Κύπρο ήταν κυρίως προστάτης των ποιμνίων και της βλάστησης που συντηρεί τη ζωή των ποιμνίων, το δηλώνουν τα σχετικά επίθετα που διαβάζουμε στις κατά τόπους επιγραφές, οι οποίες χρονολογούνται από τον 5ο αι. π.Χ. έως τον 4ο αι. μ.Χ.: *Κεραιάτης*, *Ὑλάτης*, *Ἐλείτης*, *Δαυχναφόριος* (= *Δαφνηφόρος*), *Μυρτάτης*, *Ληναῖος* κ.ά[1044].

Τόσο οι φιλολογικές μαρτυρίες όσο και τα αρχαιολογικά ευρήματα αποδεικνύουν την ευρύτατη διάδοση της λατρείας του θεού σε πολλές κυπριακές πόλεις, στην Ταμασσό, στο Κούριο, στο Ιδάλιο, στους Γόλγους, στους Χύτρους, στην Πάφο κ.ά.

Ο Απόλλων *Ἀλασιώτης*, ο οποίος δεν μπορεί παρά να σχετίζεται με την Αλασία της Εποχής του Χαλκού, λατρεύτηκε στην Ταμασσό και συνδέθηκε με τα μεταλλεία της περιοχής[1045]. Με τον Απόλλωνα *Ἀλασιώτη* ή *Κεραιάτη* ταυτίζεται ένα αγαλματίδιο του 12ου αι. π.Χ. από το ιερό της Έγκωμης που απεικονίζει έναν όρθιο και χαμογελαστό άνδρα με μεσογειακού τύπου χαρακτηριστικά, ο οποίος φέρει κωνικό σκούφο με κέρατα ταύρου. Σε αυτήν την πρώιμη μορφή του ο Απόλλων θεωρείται πως πρέπει να ήταν η προσωποποίηση ενός πρωτόγονου θηριόμορφου θεού προβάτων και βοδιών και τη συνέχεια αυτής της λατρείας τη συναντούμε στο Κούριο, όπου έχουμε και ιερό αφιερωμένο σε αυτόν τον θεό.

[1043] Ησύχ. σ.λ. *Εἰλήτι*.

[1044] *ΑΚΕΠ* Δβ'.33 κε. και Δα' αρ. 17-19.1.

[1045] Dussaud 74 κε.· Baurain, *BCH* (1980) 287 και σημ. 40· βλ. κατωτ. εικ. 20.

Όσον αφορά τη λατρεία του Απόλλωνος στην περιοχή της Πάφου (περιοχή που αποτελεί πάντα το κέντρο των ερευνών μας), εκτός από την επιγραφή της Παλαιπάφου με την επωνυμία *Κενυριστής* (Cayla) ή *Κερυνήτης* (Mitford), έχουν σωθεί πολλές επιγραφές από ένα χωριό της Πάφου, την Αμαργέτη, όπου διαβάζουμε την επωνυμία του *Ὀπάων* ή *Ἀπάων Μελάνθιος*. Το *Ὀπάων* ή *Ἀπάων* ερμηνεύεται ως ακόλουθος των ποιμνίων και το *Μελάνθιος* μας θυμίζει τον Μελάνθιο, τον *αἰπόλον αἰγῶν* στην *Ὀδύσσεια*[1046]. Αυτές οι επιγραφές δείχνουν ότι στην περιοχή μάλλον υπήρχε ιερό του Απόλλωνος και ότι η λατρεία του ήταν πολύ έντονη από τον ποιμενικό λαό της Πάφου. Ένα ιερό-μαντείο αφιερωμένο στον Απόλλωνα *Ὑλάτη*, τον προστάτη δηλαδή των δασών, βρέθηκε σκαμμένο μέσα σε βράχο στη νεκρόπολη της Νέας Πάφου[1047]. Από το χωριό Μαραθούντα της Νέας Πάφου έχουμε το επίθετο του Απόλλωνος *Μυρτάτης*, γραμμένο πάνω σε βωμό, από τον 3ο αι. π.Χ[1048]. Το επίθετο αυτό συνδέει, όπως και το *Ὑλάτης*, τον θεό με τη βλάστηση και ειδικότερα με τη μυρτιά, γνωστό και ως ένα από τα ιερά φυτά της Αφροδίτης, της κύριας θεότητας της Πάφου και όλης της Κύπρου.

Η μορφή του Κιθαρωδού Απόλλωνα, όπως είναι γνωστή από την ομηρική ποίηση, την ελληνική αγγειογραφία και πλαστική των αρχαϊκών χρόνων, στην Κύπρο αρχίζει να καθιερώνεται μόλις από τον 5ο αι. π.Χ. Σύμφωνα με τον Καραγιώργη, αν και υπάρχουν στην Κύπρο αρκετές παραστάσεις μορφών που παίζουν λύρα ήδη από την κυπρογεωμετρική περίοδο, δεν υπάρχει κανένας λόγος να ταυτίσουμε όλες αυτές τις μορφές με τον Απόλλωνα[1049].

Από τα μέχρι στιγμής δεδομένα εκτιμούμε πως η σύνδεση του Κινύρα με τον Απόλλωνα, την οποία πρώτος μνημονεύει ο Πίνδαρος, είναι επινόηση των αρχαϊκών χρόνων και πρέπει να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα τόσο της μεγάλης διάδοσης της απολλώνειας λατρείας στην Κύπρο[1050], όσο και ως ανάγκη να τεκμηριωθεί μυθικά η μαντική ικανότητα των Κινυραδών, αλλά και η εξέχουσα θέση της μουσικής και της ποίησης στις γιορτές γύρω από το ιερό της Πάφου. Το ομιλούν όνομα του Κινύρα ήταν μοιραίο να προσκολληθεί κάποια στιγμή στο όνομα του μεγάλου θεού της μουσικής και να γίνει γιος του (ως ένας άλλος Ορφεύς, Λίνος, Υμέναιος) ή ανταγωνιστής του στην μουσική (ως ένας άλλος Μαρσύας). Η παροιμιώδης για την ομορφιά και τη χάρη μορφή του ήταν μυθικά αναμενόμενο να γίνει αντικείμενο του έρωτα του θεού (ως ένας άλλος Υάκινθος ή Αμύκλας κ.λπ.).

Σε ένα άλλο επίπεδο, η σύνδεση του Κινύρα με τον Απόλλωνα θα μπορούσε να αντικατοπτρίζει τη γραμμή σύνδεσης των ιερών-μαντείων τους: της Πάφου και των Δελφών, των δύο αποκαλούμενων ομφαλών της γης[1051]. Ακόμη πιο πάνω, θα μπορούσε να απηχεί τη σχέση μεταξύ των δύο μεγάλων θεών, της κοσμογονικής δηλαδή λατρείας της Αφροδίτης και της ηλιακής φυσιογνωμίας του Απόλλωνος.

[1046] Για τα επίθετα αυτά, βλ. *ΑΚΕΠ* Δβ' αρ. 17.38-9, αρ. 17.42-54.
[1047] Mlynarczyk 239 κε.
[1048] *ΑΚΕΠ* Δβ' αρ. 17.41.
[1049] Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 114.
[1050] Για τη λατρεία του Απόλλωνος στην Κύπρο γενικά, βλ. Dietrich 1 κε.· Bennett 322 κε.· Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 30-32, 114-9 και 186-97.
[1051] Ησύχ. σ.λ. *γῆς ὀμφαλός· ἡ Πάφος. καὶ Δελφοί.*

2. Ο θεϊκός λυριστής της Πάφου

Σε διαφορετικά σημεία της μελέτης μας έγινε λόγος για τη σχέση του Κινύρα με τη μουσική. Μετά και από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για τη διάδοση της απολλώνειας λατρείας στην Κύπρο και για τη σύνδεση του Κινύρα με τον ελληνικό θεό της μουσικής, εδώ θα επιχειρήσουμε τη συνολική θεώρηση, την αξιολόγηση των ποικίλων δεδομένων μας και την εξαγωγή κάποιων λογικών υποθέσεων.

Στο κεφάλαιο για το όνομα του Κινύρα, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι το πιο πιθανό είναι να πρόκειται για εξελληνισμένο ομιλούν όνομα που συνδέει το πρόσωπο με το γνωστό ήδη από τα αρχεία της Ebla σημιτικό μουσικό όργανο *kinnaru*, ένα είδος λύρας ευρέως διαδεδομένης στις χώρες της Εγγύς Ανατολής, γνωστής και με τους τύπους *kinnôr*, *knr* κ.λπ. Όταν οι Έλληνες δανείστηκαν το μουσικό όργανο από την Ανατολή, υιοθέτησαν και την ονομασία του και την προσάρμοσαν στη δική τους γλώσσα. Ο δανεισμός πρέπει να έγινε πριν από τον 12ο π.Χ. και αυτό το συμπεραίνουμε από το γεγονός ότι βρέθηκε το ανθρωπωνύμιο *ki-nu-ra* σε δύο πινακίδες της Πύλου. Το ενδιαφέρον στοιχείο που αντλήσαμε από την ανάλυση των μυκηναϊκών επιγραφών είναι ότι στη μια εκ των δύο ο *ki-nu-ra* δύναται να έχει θρησκευτική απόχρωση. Αυτό σε συνδυασμό με τα όσα γνωρίζουμε για τη θεοποίηση της λύρας ήδη από την εποχή των Σουμερίων δημιουργεί την υποψία μήπως και αυτός ο *ki-nu-ra* είναι κάτι αντίστοιχο με τον γνωστό ιερέα-μουσικό της Κύπρου και μήπως έχει σχέση με τη γνωστή τοιχογραφία από το ανάκτορο της Πύλου, όπου απεικονίζεται ένας καθισμένος λυριστής ως άλλος Ορφεύς ή Απόλλων.

Το φαινόμενο της θεοποίησης της λύρας στους λαούς της Ανατολικής Μεσογείου έχει προσελκύσει τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον ειδικών μελετητών[1052]. Η συγκριτική εξέταση των γραπτών και αρχαιολογικών δεδομένων από τις χώρες της Μεσοποταμίας και της Συρίας-Φοινίκης έχει δείξει ότι η λύρα αποτελούσε μέρος του ιερού εξοπλισμού ενός ναού και συχνά στα κείμενα αποκαλείται θεϊκή ή γίνεται λόγος για μια θεότητα της λύρας. Αυτά που πρέπει να κρατήσουμε από όλο αυτό το πλούσιο υλικό είναι ότι συχνά ένας βασιλιάς-ιερέας έπαιζε ο ίδιος τη λύρα και ότι η ιερή λύρα (*balag* στη Σουμεριακή, *kinnarum* στη Σημιτική, *knr* στην Ουγκαριτική κ.λπ.) ήταν το αγαπημένο όργανο της Ινάννα-Ιστάρ και συνόδευε μουσικά τον γάμο της με τον Ντουμούζι.

Το στοιχείο του βασιλιά-ιερέα με τη λύρα το συναντούμε σε πολλά μυθικά ή ιστορικά παραδείγματα, όπως στον βασιλιά Σούλγκι της πόλης Ουρ, στον Κινύρα της Κύπρου, στον βασιλιά Δαυίδ, στον Ορφέα της Θράκης, στον Αμφίωνα και τον Κάδμο των Θηβών, στον Αχιλλέα κ.ά.

Αρκετά επίσης είναι τα παραδείγματα που αποδεικνύουν διαχρονικά τη θεϊκή φύση της μουσικής της λύρας. Αναφέρουμε ενδεικτικά κάποιες μαρτυρίες

[1052] Franlkin, *LyrGod* 39 κε. και *Lyr.*· βλ. κατωτ. εικ. 7, 8.

από τον ελληνικό χώρο, όπως τους θείους αοιδούς στην ομηρική ποίηση, την κεντρική θέση της λύρας στην απολλώνεια και στην ορφική θρησκεία, στους Πυθαγορείους, τη σημαντικότητα της μουσικής στον Πλάτωνα, τις αναφορές στα εκκλησιαστικά κείμενα στην ιερή μέθεξη που προκαλεί η λύρα και συγκεκριμένα η μουσική της *κινύρας*. Ακόμη και αυτός ο μύθος που θέλει τον Ερμή να κατασκευάζει τη λύρα και να τη χαρίζει στον Απόλλωνα δείχνει την πίστη στη θεϊκή προέλευση αυτού του οργάνου.

Ποιος μπορεί να ήταν αλήθεια ο βαθύτερος λόγος που ιεροποιήθηκε στις χώρες της Μεσογείου από τα πανάρχαια χρόνια η λύρα και συνδέθηκε με θρησκευτικά δρώμενα, αλλά και με άλλες σημαντικές εκδηλώσεις της θρησκευτικής και κοινωνικής ζωής, όπως η προφητεία, η θεραπεία, ο εξαγνισμός και η ίδρυση πόλεων; Οι ειδικοί υποστηρίζουν ότι η ήπια τονικότητα της μουσικής της λύρας μπορούσε, μέσω μιας μαγικής οδού, να επιφέρει την εγκαθίδρυση ή την αποκατάσταση της αρμονίας και της τάξης στον φυσικό και κοινωνικό κόσμο[1053].

Η άλλη σύμπτωση είναι περισσότερο αξιοσημείωτη. Ο Κινύρας δεν είναι ένας απλός βασιλιάς-ιερέας που ήταν και επιδέξιος μουσικός ταυτόχρονα. Ήταν ο αγαπημένος ιερέας της Αφροδίτης στην Πάφο και παράλληλα ο πατέρας του Αδώνιδος, κατά την κυπριακή εκδοχή. Το ότι το όνομά του δείχνει να προέρχεται ετυμολογικά από το αγαπημένο μουσικό όργανο της Ινάννα-Ιστάρ δεν τον κάνει έναν απλό οποιονδήποτε τεχνίτη της μουσικής. Στην ουσία είναι ένας εξέχων λυριστής, ένας θεϊκός λυριστής στην υπηρεσία της Αφροδίτης.

Αν προσθέσουμε σε όλα αυτά και τις φήμες για τις σχέσεις του Κινύρα με τον θεό της λύρας Απόλλωνα, τότε μπορούμε να είμαστε σχεδόν βέβαιοι ότι στη σχέση του Κινύρα με τη μουσική διακρίνουμε έναν σαφή ιστορικό πυρήνα που έχει να κάνει με τη λατρεία της Αφροδίτης και την πολιτιστική ζωή της Παλαιπάφου. Επισημαίνουμε για μια ακόμη φορά ότι μπορεί η ύπαρξη του Κινύρα να ίσταται ακόμη μεταξύ μύθου και ιστορίας, εφ᾽ όσον δεν υπάρχουν μέχρι στιγμής αδειάσειστες αποδείξεις της ιστορικής του ύπαρξης, ωστόσο το ιερό της Αφροδίτης και οι μαρτυρίες για τους Κινυράδες, τα μυστήρια και τις γιορτές που τελούνταν εκεί είναι αδιαμφισβήτητα.

Είναι οφθαλμοφανές ότι τα μουσικά ευρήματα από την Κύπρο και την Ελλάδα της 2ης χιλιετίας δεν μπορούν να συναγωνιστούν τον πλούτο των ευρημάτων, γραπτών και αρχαιολογικών, των ανατολικών περιοχών, οι οποίες ήταν και αυτές που έβαλαν πρώτες σε αρχαιότερους ακόμη χρόνους τα θεμέλια των μουσικών συστημάτων και αυτές που ανακάλυψαν τα περισσότερα μουσικά όργανα, μεταξύ των οποίων και τη λύρα. Ο περίφημος αρπίστας των Κυκλάδων, οι απεικονίσεις λύρας από τη μινωϊκή Κρήτη, ο λυριστής της πυλιακής τοιχογραφίας με την πεντάχορδη λύρα στα χέρια του, θραύσματα από λύρες σε μυκηναϊκές πόλεις και η αναφορά λυριστών (*ru-ra-ta-e*) σε πινακίδα των Θηβών είναι μερικά από τα τεκμήρια που έχουμε από τον ελληνικό χώρο.

Από την Κύπρο και ειδικότερα από την περιοχή της Παλαιπάφου διαθέτουμε δύο πολύ σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα λυριστών από τον 11ο αι. π.Χ. Το ένα από τάφο του οικισμού Σκάλες, είναι μια ανδρική πήλινη φιγούρα με λύρα στα χέρια, καθισμένη πλαγίως[1054]. Όπως έχουμε σημειώσει αλλού, η απεικόνιση

[1053] Franklin, *LyrGod* 42.

[1054] Karageorghis, *Skales* 90 αρ. 2 εικ. 73· βλ. κατωτ. εικ. 7.

ανδρικής φιγούρας, καθισμένης σε άλογο, είναι ένα ανατολικό χαρακτηριστικό για σημαντικές αρσενικές θεότητες και έχει μια παλαιότερη παράδοση στην Κύπρο, καθώς έχουν βρεθεί και άλλες τέτοιες μορφές, χωρίς τη λύρα, ήδη από τον 13ο αι.π.Χ. Το δεύτερο εύρημα προερχόμενο από τα Κούκλια[1055], είναι μια λεκάνη με δίχρωμο διάκοσμο από γεωμετρικά μοτίβα, δέντρα, πουλιά και ανθρώπινες μορφές. Μια από αυτές τις μορφές είναι όρθια και κρατάει λύρα, ενώ από την ζώνη της κρέμεται ξίφος.

Αυτές οι πρώιμες απεικονίσεις λυριστών από την Παλαίπαφο, και μάλιστα η πρώτη, θα μπορούσαν να συσχετιστούν πιθανότατα με τον Κινύρα, τον θεϊκό λυριστή της Παλαιπάφου[1056]. Αν δεν ισχύει ένας τέτοιος συσχετισμός, τουλάχιστον τα αρχαιολογικά ευρήματα αποτελούν απόδειξη ότι το παίξιμο της λύρας είχε βαθιές ρίζες στην περιοχή και αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής των κατοίκων της.

Εν πάση περιπτώσει, είναι αδιανόητο να φανταστούμε τη λατρεία της Αφροδίτης και τις γιορτές της χωρίς τη συνοδεία μουσικής. Αν, όπως οι περισσότεροι μελετητές δέχονται, η λατρεία αυτή έχει δανειστεί πολλά χαρακτηριστικά των ανατολικών θρησκευτικών προτύπων της, ο βασιλιάς-ιερέας Κινύρας προβάλλεται ως ο θεϊκός λυριστής που τραγουδάει τα ιερά άσματα προς τιμή της, με τη συνοδεία του αγαπημένου της οργάνου. Τη μουσική του επιδεξιότητα ο Κινύρας την κληρονόμησε στους απογόνους του, τους Κινυράδες. Αυτοί οι τελευταίοι, κατά την άποψη του West, δεν είναι τίποτε άλλο παρά το σωματείο των μουσικών του ιερού που έλεγχαν τη λατρεία, είναι η ελληνική απόδοση του φοινικικού **benê kinnûr*, «των γιων της λύρας», μιας σημιτικής ιδιωματικής έκφρασης για τους επαγγελματίες λυράρηδες[1057].

Το να μιλήσουμε για το είδος της μουσικής που πιθανότατα καλλιέργησαν οι Κινυράδες ιερείς της Πάφου και ίσως ο επώνυμος γενάρχης τους είναι ένα παράτολμο εγχείρημα. Ο Engel μίλησε για θρηνητική μουσική αυλού και αυτό το στήριξε στον εξής συλλογισμό[1058]: Αφού λέγεται ότι ο Κινύρας τόλμησε να συναγωνιστεί τον Απόλλωνα, τον θεό της λύρας, τότε λογικά ο αντίπαλος του θεού πρέπει να είναι παίκτης αυλού και όχι λύρας, όπως συμβαίνει και με τις περιπτώσεις του μυθολογούμενων διαγωνισμών του θεού με τον Λίνο και τον Μαρσύα. Άρα, η κινύρα, κατά τον Engel, είναι η κυπριακή ονομασία του αυλού και όχι της λύρας. Αυτό το συνέδεσε και με τη φοινικική ονομασία Γίγγρης για τον Άδωνι, τον γιο του Κινύρα, μια επωνυμία που συσχετίζεται με τη φοινικική λέξη *γίγγροι* που σημαίνει τον αυλό. Το συσχέτισε επίσης με την ομάδα των λέξεων *κινυρός*, *κινυρίζω*, *κινύρομαι* που σημαίνουν τον οξύ θρήνο.

Για την πιθανότατα ο Κινύρας να συνδέεται με τη θρηνητική μουσική εκφράσαμε τη θέση μας αναλυτικά σε άλλο σημείο της έρευνάς μας. Δεν αποκλείεται κάποια στιγμή ο Κινύρας, ως ιερέας της Αφροδίτης και πατέρας ταυτόχρονα του Αδώνιδος, να συνδέθηκε και με τα θρηνητικά άσματα για τον ετήσιο χαμό του θνήσκοντος θεού, κυρίως αυτά που αποτελούσαν τη βάση της

[1055] Του ιδίου, *MACy* 24 εικ. 16.

[1056] Κατά τη Voyatzis, σ. 161, «the lyre was meant to portray the figure as Kinyras»· βλ. κατωτ. εικ. 7.

[1057] West, *EFH* 57.

[1058] Engel II.109 κε.

γιορτής των Αδωνίων[1059]. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι πρέπει να δούμε τον Κινύρα ως παίκτη αυλού, όπως τον ήθελε ο Engel, και τη μουσική της κινύρας αποκλειστικά θρηνητική. Αντίθετα, στα περισσότερα κείμενα, λόγια και εκκλησιαστικά, η μουσική της κινύρας δείχνει να είναι κατευναστική και ήρεμη.

Η περίπτωση του Ευμόλπου και των Ευμολπιδών[1060] στο ιερό της Δήμητρος στην Ελευσίνα θεωρούμε ότι mutatis mutandis δίνει ένα μέτρο σύγκρισης για την περίπτωση του Κινύρα και των Κινυραδών στο ιερό της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο. Υπάρχουν πολλές και διαφορετικές παραδόσεις για τον Εύμολπο, τον μυθικό βασιλιά[1061] και πρώτο ιεροφάντη της Δήμητρος που τον θεωρούσαν άλλοτε γιο ή πατέρα του Μουσαίου και άλλοτε γιο ή μαθητή του Ορφέως. Η *Σοῦδα* αναφέρει ότι με τη λύρα του κέρδισε ένα βραβείο στα Πύθια, πως συνέθεσε τρεις χιλιάδες επικά τραγούδια, καθώς και τελετουργικά τραγούδια για τη Δήμητρα και για τα ελευσίνια μυστήρια[1062]. Κατά την παράδοση εξάγνισε τον Ηρακλή μετά τον φόνο των Κενταύρων και του δίδαξε τραγούδι και κιθάρα[1063]. Μια άλλη παράδοση, όμως, τον θέλει αυλητή, καθώς πρώτος αυτός εφηύρε την εκφώνηση των φωνηέντων με αυλό[1064]. Ως σύμβολό του είχε τον κύκνο, το «άσμα» του οποίου συνδεόμενο με τον θάνατο αποτελούσε αποχαιρετισμό της ζωής και ταυτόχρονα χαιρετισμό προς τη μέλλουσα ζωή.

Αν οι ιερείς των Ελευσινίων μυστηρίων πήραν το όνομά τους από τη μελωδική φωνή, την ευφωνία (*εὐμολπία*) του γενάρχη τους, οι ιερείς των μυστηρίων της Αφροδίτης πήραν την ονομασία τους από την ικανότητα του λυριστή γενάρχη τους[1065]. Η καλλιφωνία και η καλή γνώση της μουσικής τέχνης ήταν, όπως φαίνεται, απαραίτητα προσόντα του αρχαίου ιεροφάντη και τον βοηθούσαν στην καλύτερη απόδοση των ιερών ασμάτων και στην επιτέλεση της ιερής μυσταγωγίας.

[1059] Ο Ρισπέν, Α'.285, αναφέρει πως κατά την παράδοση, δημιουργός των εορταστικών ασμάτων και των ελεγειών για το θάνατο του Αδώνιδος ήταν ο Κ. Αυτό, ωστόσο, δεν συμπεραίνεται αβίαστα από τις σωζόμενες πηγές μας, αλλά είναι μια υπόθεση που στοιχειοθετείται από τις υπόλοιπες φήμες γύρω από τον Κ. (ιερέας της Αφροδίτης, ανατολική καταγωγή, σημασία του ονόματος, μουσική δεξιότητα, πατέρας του Αδώνιδος κ.λπ.). Για τα Αδώνια της Κύπρου δεν σώζεται αρχαία πηγή, σε αντίθεση με τις μαρτυρίες που έχουμε για τα Αδώνια άλλων πόλεων (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, Βύβλος κ.ά.). Περισσότερα για τα Αδώνια, βλ. Detienne, κυρίως 185 κε., 211 κε., 247 κε.· Σιέττος 37 κε.· Simms 121 κε.· Reed, *AAPPI* 319 κε.· Oakley – Reitzammer 142 κε.· βλ. κατωτ. εικ. 22, 23.

[1060] Για τον Εύμολπο και τους Ευμολπίδες, βλ. Engelmann σ.λ. *Eumolpos*, στο Roscher, *Lex. Myth*. I.1 (1884-1886) 266· Kern σ.λλ. *Eumolpidai*, *Eumolpos*, *RE* VI.1 (1907) 1115-6 και 1117-20 αντίστοιχα· Platthy 75-78.

[1061] Το *Πάρ. μάρμ*. 1.15 χρονολογεί τον Εύμολπο και την σύσταση των μυστηρίων της Ελευσίνος περίπου στα 1398-1373 π.Χ.

[1062] *Σοῦδ*. σ.λ. *Εὔμολπος*.

[1063] *Απολλοδ. *Ἐπιτ*. 3.24· Θεοκρ. *Εἰδύλλ*. 24.103-110.

[1064] Hyg. *Fab*. 273.

[1065] Για το ενδεχόμενο τα ονόματα *Εύμολπος*, *Κινύρας* κ.ά. να μην ήταν πραγματικά, αλλά τελετουργικοί χαρακτηρισμοί των αρχιερέων, βλ. ανωτ. σ. 53 και σημ. 210.

3. Προφήτης και ποιητής

Εκτός από δεινός μουσικός, ο Κινύρας φέρεται να ήταν και χρησμολόγος. Συγκαταλέγεται από τον Κλήμη τον Αλεξανδρέα στην ίδια ομάδα άλλων γνωστών Ελλήνων χρησμολόγων, μαζί με τους Βάκιδες, τις Σίβυλλες, τον Αρισταίο από την Κυρήνη, τον Αθηναίο Αμφιάραο, τους υπηρέτες του Απόλλωνος Άβαρι τον Υπερβόρειο και Αριστέα τον Προκοννήσιο, τον Επιμενίδη και τον Κομήτη από την Κρήτη, τον Άδμητο από τη Θεσσαλία, τον Ορφέα και πολλούς άλλους[1066]:

> *ἤδη δὲ καὶ παρ᾽ Ἕλλησι χρησμολόγοι συχνοὶ γεγονέναι, ὡς οἱ Βάκιδες… σιγάσθω γὰρ Κομήτης ὁ Κρής, Κινύρας ὁ Κύπριος, Ἄδμητος ο Θετταλός… ἤδη δὲ καὶ Ὀρφέα Φιλόχορος μάντιν ἱστορεῖ γενέσθαι ἐν τῷ πρώτῳ Περὶ μαντικῆς.*

Γενικά στους αρχαίους συγγραφείς η λέξη *χρησμολόγος* έχει δύο σημασίες, πρώτον αυτόν που δίνει τους χρησμούς, δεύτερον αυτόν που ερμηνεύει τους χρησμούς ή αυτόν που τους συλλέγει και τους χρησιμοποιεί για χρηματισμό[1067]. Με την πρώτη και αρχική σημασία ο όρος φαίνεται να δηλώνει τον μάντη και τον προφήτη, πιθανόν εκείνον που δίνει έμμετρους χρησμούς, ενώ η δεύτερη σημασία πρέπει να είναι σχετικά μεταγενέστερη[1068]. Ο όρος *χρησμολόγος* απαντά για πρώτη φορά στον Ηρόδοτο και συνδέεται άμεσα με την ποίηση, αφού λέγεται ότι ο Ακαρνάν Αμφίλυτος με θεία έμπνευση έδινε έμμετρους χρησμούς στον Πεισίστρατο[1069]. Οι πρώτοι χρησμολόγοι φαίνεται ότι ήταν ταυτόχρονα μάντεις και ποιητές και για να συνθέσουν τους έμμετρους χρησμούς τους χρησιμοποιούσαν τυπικές εκφράσεις ή λογότυπα, όντας γνώστες των κανόνων της oral poetry[1070].

Αυτή η μεμονωμένη πληροφορία του Κλήμεντος για τον χρησμολόγο Κινύρα δεν δείχνει αβάσιμη, αν τη συνδυάσουμε με το ιερατικό του αξίωμα και τη μουσική του δεξιότητα, αλλά και με τις φήμες για τις σχέσεις του με τον Απόλλωνα, ο οποίος εκτός από θεός της μουσικής ήταν και προστάτης της μαντικής[1071]. Ενισχύεται ακόμη περισσότερο μέσα από τις πολλές μαρτυρίες που έχουμε για την μαντική τέχνη των Κινυραδών και το ιερό-μαντείο της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο.

Όπως προαναφέραμε, ο Τάκιτος μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες για το είδος της μαντικής που ασκούσαν οι Κινυράδες ιερείς, ότι δηλαδή χρησμοδοτούσαν εξετάζοντας τα σπλάχνα των αρσενικών εριφίων. Έχει σημασία να επαναλάβουμε τις λεπτομέρειες της συγκεκριμένης περίπτωσης

[1066] Κλήμ. Αλεξ. *Στρωμ.*1.21.132-4.
[1067] LSJ[9] *σ.λ. χρησμολόγος*.
[1068] *ΑΚυΓ*[1] 350-1.
[1069] Ηρόδ. 1.62.4.
[1070] Platthy 5.
[1071] Burkert, *ΑΕΘ* 314.

χρησμοδότησης που περιγράφει ο Ρωμαίος ιστορικός, όταν ο Τίτος (69 μ.Χ.) ζήτησε χρησμό από το ιερό της Πάφου, προκειμένου να μάθει την έκβαση του ταξιδιού του στην Ιουδαία. Ο Σώστρατος (αυτό ήταν το όνομα του Κινυράδη ιερέα), όταν είδε ότι τα σπλάγχνα των σφαγίων ήταν ευνοϊκά και κατάλληλα και ότι η θεά κατένευε με μεγάλους χρησμούς, αφού του είπε λίγα λόγια και συνηθισμένα, του ζήτησε να μιλήσουν μυστικά και του αποκάλυψε το μέλλον.

Το ότι οι ιερείς της Αφροδίτης ήταν και μάντεις μαζί το βεβαιώνουν και άλλες πηγές. Ας θυμηθούμε τον Χαρίτωνα τον Αφροδισιέα που μιλάει για τους ιερείς-μάντεις της θεάς, τον Σουητώνιο που μιλάει για το *Paphiae Veneris oraculum* και τις κυπριακές επιγραφές από την Παλαίπαφο που κάνουν λόγο για τον *θυηπόλο* Νικοκλή ή για τους *μαντιάρχους*.

Βεβαίως οι ανωτέρω μαρτυρίες για τους Κινυράδες δεν κάνουν λόγο για έμμετρους χρησμούς ή για ποίηση, όπως στην περίπτωση του χρησμολόγου γενάρχη τους. Δεν πρέπει, όμως, να ξεχνούμε και τούτο, ότι ο Κινύρας φέρεται από την παράδοση να ήταν ένας χαρισματικός θρησκευτικός ηγέτης, όπως ο Ορφεύς, ο Εύμολπος και τόσοι άλλοι, και φέρεται να έζησε σε μια εποχή, όπου κυριαρχούσε η προφορική ποίηση.

Η μαρτυρία του Κλήμεντος με το να κατατάσσει τον Κινύρα στη χορεία των μυθικών ποιητών-μάντεων, τον καθιστά και «γενάρχη της κυπριακής λογοτεχνίας»[1072]. Αυτή η υπόθεση δεν φαίνεται και τόσο απίθανη, αν αναλογιστούμε την πλούσια χρησμολογική παράδοση της Κύπρου, στην οποία εντάσσεται ακόμη, εκτός από τον Κινύρα και τους Κινυράδες ιερείς, ο Φρασίος και ο Εύκλος.

Ο *μάντις τὴν ἐπιστήμην* Φρασίος ανάγεται συνήθως στην ίδια περίπου περίοδο —από τον Υγίνο[1073] λέγεται ότι ήταν ανιψιός του Πυγμαλίωνος— ή σε χρόνους παλαιότερους από τον Κινύρα, κατά την εποχή που βασίλευε στην Αίγυπτο ο Βούσιρις, σύμφωνα με τα λεγόμενα του *Απολλοδώρου[1074]. Όπως δηλώνει και το ομιλούν όνομά του, *Φρασίος* είναι ο *φράδμων* μάντης που δίνει συνετές συμβουλές, αυτός που υποδεικνύει το πρέπον με το χάρισμα της μαντείας[1075].

Ο μάντης Φρασίος, όμως, δεν συνδέεται άμεσα με την ποίηση, όπως ο Κινύρας και ο Εύκλος. Για την περίπτωση του χρησμολόγου-ποιητή Εύκλου έχουμε περισσότερες μαρτυρίες και, το σημαντικότερο, έχουμε δείγματα του έργου του. Συμπεριλαμβάνεται και αυτός στους χρησμολόγους του μακρινού παρελθόντος[1076], όπως ο Μουσαίος, ο Λύκος και ο Βάκις ή στους προ του Ομήρου συγγραφείς, όπως ο Λίνος, ο Θάμυρις, ο Ορφεύς, ο Μουσαίος κ.ά. Ο Παυσανίας μάς διασώζει με το όνομά του έξι στίχους από μια προφητεία του σχετικά με τη γέννηση του Ομήρου στην Κύπρο και κάνει λόγο για έναν άλλο χρησμό του που προφήτευε την εκστρατεία των Περσών στην Ελλάδα[1077]. Τα *Σχόλια* στον Πλάτωνα και ο Ησύχιος διασώζουν κάποιες μεμονωμένες γλώσσες από το έργο

[1072] *ΑΚυΓ*[1] 71.
[1073] Hyg. *Fab.* 56.
[1074] *Απολλοδ. *Βιβλ*. 2.5.2.
[1075] *ΑΚυΓ*[1] 71-2 και σημ. 1· αναλυτικότερα, βλ. Βαρβούνης, *Φρασ*. 21 κε.
[1076] Παυσ. 10.12.11· Τατιαν. *Πρὸς Ἕλλ*. 41· Ευσεβ. *Εὐαγγ. προπ*. 10.11.27-8.
[1077] Παυσ. 10.24.3.

του[1078]. Ενδείξεις και μαρτυρίες οδηγούν στον 7ο αι. π.Χ., μετά τον Όμηρο και τον Ησίοδο και κοντά τους, ως την πιο πιθανή εποχή της ακμής του. Η μελέτη των σωζόμενων στίχων του δείχνει έναν ποιητή με εξαιρετικές ικανότητες που δεν πρέπει λογικά, κατά την εποχή της ακμής της επικής ποίησης στην Κύπρο, να περιορίστηκε μόνο στους χρησμούς. Θεωρείται μάλιστα ως ο πιο πιθανός δημιουργός του πέμπτου Ομηρικού ύμνου *Εἰς Ἀφροδίτην*, όπου έχουμε έντονη την ομηρική επίδραση και τον προφητικό λόγο της θεάς[1079]. Ίσως ο Εύκλος να απέκτησε την ξακουστή φήμη του (το δείχνει και το όνομά του) και να ξεπέρασε τα όρια της Κύπρου με αυτόν τον ύμνο.

Πολύ πριν από τον Εύκλο, ο χρησμολόγος-ποιητής Κινύρας πιθανότατα έθεσε τις βάσεις όχι μόνο της μαντικής και της έμμετρης χρησμολογικής παράδοσης, αλλά και της ποίησης γενικότερα στην Κύπρο. Οι Ομηρικοί ύμνοι *Εἰς Ἀφροδίτην*, κάποιοι από τους οποίους αποδίδονται σε Κυπρίους δημιουργούς, τα *Κύπρια*, οι στίχοι του Εύκλου, οι αρχαϊκοί ποιητές Στασίνος και Ηγησίας ή Ηγησίνος, οι ύμνοι[1080] των Κυπρίων που υμνούν τον Κινύρα (κατά τη μαρτυρία του Πινδάρου), δεν μπορεί να προήλθαν από παρθενογένεση μόλις από τον 7ο αι. και μετά. Είναι ώριμα και ολοκληρωμένα δείγματα μιας μακροχρόνιας παράδοσης, η οποία έχει τις ρίζες της στους μουσικούς και ποιητικούς διαγωνισμούς (*ἀγῶνες*) που λάμβαναν χώρα στις γιορτές προς τιμή της Αφροδίτης στην Πάφο, στη Σαλαμίνα, στους Σόλους και σε άλλες κυπριακές πόλεις. Μια ιδέα για τους διαγωνισμούς αυτούς μας δίνουν οι στίχοι του έκτου ύμνου *Εἰς Ἀφροδίτην*, όπου ο ποιητής (πιθανότατα Κύπριος, ίσως ο Ηγησίνος[1081]) επικαλείται τη θεά να τον βοηθήσει να κερδίσει με την *ἀοιδήν* του τη νίκη σε αυτόν τον αγώνα[1082]:

Χαῖρ᾽ ἑλικοβλέφαρε γλυκειμίλιχε, δὸς δ᾽ ἐν ἀγῶνι
νίκην τῷδε φέρεσθαι, ἐμὴν δ᾽ ἔντυνον ἀοιδήν.
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ᾽ ἀοιδῆς.

[1078] *Σχόλ. Πλάτ. Ἱππ. Μείζ.* 295a· Ησύχ. σ.λλ. *ἀνύξιον, γάλας, κακόρας, καπατάς, Πελάνα, σκυδά.*

[1079] Για τον Εύκλο, βλ. *ΑΚυΓ*[1] 79 κε., 2T1-F10 και σχόλια 356 κε.· Ασλανίδου 165 κε.

[1080] Πινδ. *Πυθ.* 2.15-6: *κελαδέοντι μὲν ἀμφὶ Κινύραν πολλάκις| φᾶμαι Κυπρίων*. Ο Βοσκός, *ΑΚυΓ*[1] 348, υποστηρίζει ότι η λ. *φᾶμαι* (δωρ. τύπος του *φῆμαι*) σημαίνει βέβαια επαινετικοί ύμνοι, αλλά υποκρύπτει τη σημασία της προφητικής φωνής γενικά και ειδικότερα του χρησμού. Δεν αποκλείεται, επομένως, και εδώ να λανθάνει η εικόνα του χρησμολόγου Κ.

[1081] *ΑΚυΓ*[1] 123.

[1082] Ομ. ύμν. *Εἰς Ἀφρ.* 6.19-21.

IX. ΚΙΝΥΡΑΣ – ΣΜΥΡΝΑ – ΑΔΩΝΙΣ

1. Οι ελληνικές πηγές

Η ιστορία του Κινύρα, της Σμύρνας και του Αδώνιδος αποτελεί την κυπριακή εκδοχή της γέννησης του θνήσκοντος θεού. Εξηγήσαμε σε προγενέστερο κεφάλαιο πώς από τη διήγηση του Πανυάσσιδος, όπου τη θέση του Κινύρα κατείχε ο Ασσύριος βασιλιάς Θείας, περάσαμε σε μια παραλλαγή περισσότερο οικεία στην αντίληψη των Ελλήνων[1083]. Ο Κινύρας, γνωστός ήδη από την προομηρική παράδοση, από τον Όμηρο και την αρχαϊκή ποίηση, ήταν ένα πρόσωπο πιο κοντινό στους Έλληνες. Από τη στιγμή που ο Άδωνις συνδέθηκε με την Αφροδίτη, μοιραία συνδέθηκε και με τον Κινύρα και έγινε, τελικά, γιος του[1084].

Η εκδοχή του Πανυάσσιδος, την οποία ο *Απολλόδωρος ευτυχώς αναφέρει λεπτομερώς, έχει κύρια σημασία, αφού πάνω σε αυτήν βασίστηκε η κυπριακή παραλλαγή[1085]:

Εδώ, ο Άδωνις είναι ο καρπός της ανόσιας σχέσης του Ασσυρίου βασιλιά Θείαντος και της κόρης του Σμύρνας. Αυτή, εξ αιτίας της οργής της Αφροδίτης (επειδή δεν την τιμούσε), ερωτεύτηκε τον πατέρα της και με τη βοήθεια της παραμάνας της είχε σχέσεις για δώδεκα νύχτες με τον πατέρα της, χωρίς αυτός να γνωρίζει ποια είναι. Μόλις ο πατέρας της αντιλήφθηκε την απάτη, προσπάθησε να σκοτώσει την κόρη με το σπαθί του. Η Σμύρνα προσευχήθηκε στους θεούς να την κάνουν αόρατη και οι θεοί την μεταμόρφωσαν σε δένδρο που το λένε σμύρνα. Αφού πέρασαν δέκα μήνες, ο φλοιός του δέντρου άνοιξε και γεννήθηκε ο Άδωνις, που η Αφροδίτη για την ομορφιά του έκρυψε σε κιβώτιο και τον παρουσίασε στην Περσεφόνη. Εκείνη, θαμπωμένη από την ομορφιά του αγοριού, δεν της το έδινε πίσω. Τότε έγινε κρίση μπροστά στον Δία, ο οποίος διέταξε μια περίοδο να μένει ο Άδωνις στο σπίτι του, μια με την Περσεφόνη και την άλλη με την Αφροδίτη. Όμως, ο Άδωνις προσέφερε το δικό του μερίδιο στην τελευταία. Αργότερα ο Άδωνις πληγώθηκε στο κυνήγι από αγριογούρουνο και πέθανε.

Η αντίληψη ότι ο Άδωνις γεννήθηκε στο αγαπημένο νησί της Αφροδίτης υπερκέρασε τις άλλες εκδοχές για την γέννησή του. Από την εκδοχή του Πανυάσσιδος που θεωρούσε τον Άδωνι γιο του Θείαντος και της Σμύρνας, αλλά και την εκδοχή του Ησιόδου που τον θεωρούσε γιο του Φοίνικος και της Αλφεσίβοιας, δεν μας σώζεται σχεδόν τίποτα που να σχετίζεται με τον μύθο της ανατολικής προέλευσης του Αδώνιδος, πέρα από την έμμεση αναφορά των αρχαίων συγγραφέων. Αντίθετα, τα λογοτεχνικά κείμενα της κλασσικής και της αλεξανδρινής περιόδου αντανακλούν τη νησιώτικη προέλευση του προστατευόμενου της Αφροδίτης.

[1083] Βλ. ανωτ. σσ. 91 κε.

[1084] Πβ. Atallah 313 κε.

[1085] Παν. απ. 25 Μ. (παράδοση από *Απολλοδ. *Βιβλ*. 3.14.4).

Σύμφωνα με τον Αθήναιο, ο κωμικός ποιητής Πλάτων στην κωμωδία του *Ἄδωνις*, ονομάζει τον Κινύρα βασιλιά των Κυπρίων και του αποδίδει ως γιο τον κάλλιστο νέο, τον Άδωνι[1086].

Οι περισσότεροι μελετητές θεωρούν τον Πλάτωνα τον Κωμικό την πρώτη σωζόμενη πηγή που εντάσσει τον Άδωνι στην κυπριακή οικογένεια. Σύμφωνα, όμως, με την έκδοση των αποσπασμάτων του Αντιμάχου του Κολοφωνίου από τον West και τη διόρθωση σε ένα προβληματικό απόσπασμα του Πρόβου που αναφέρεται στον Αντίμαχο, θα πρέπει να προσθέσουμε και τον –περίπου σύγχρονο με τον Πλάτωνα– επικό ποιητή[1087].

Στα προαναφερθέντα αποσπάσματα δεν αναφέρεται το όνομα της Σμύρνας, της κόρης και συγχρόνως ερωμένης του Κινύρα, της αδελφής και συγχρόνως μητέρας του Αδώνιδος, ωστόσο είναι σίγουρο ότι πρέπει να αποτελούσε και αυτή βασικό πρόσωπο του συγκεκριμένου μύθου και στην κυπριακή παραλλαγή του. Εύγλωττη απόδειξη της διάδοσης του μύθου κατά τον 4ο αι. είναι η αναπαράσταση της Μύρρας, μαζί με την τροφό της, στο άνω μέρος μιας απουλιανής πελίκης (350 π.Χ. περίπου) που έχει ως βασικό της θέμα τον Άδωνι[1088]. Η Μύρρα κρατώντας στο χέρι της καθρέπτη συζητάει με την τροφό της. Βεβαίως, από τα στοιχεία αυτά δεν είμαστε σίγουροι αν πρόκειται για τη Μύρρα της κυπριακής ή της ανατολικής εκδοχής[1089]. Αν πιστέψουμε, πάντως, τις εμμέσως παραδιδόμενες μαρτυρίες του Ιωσήπου και του Σουητωνίου, η τραγική ιστορία του Κινύρα και της Μύρρας φαίνεται πως αποτέλεσε το θέμα ελληνικού δράματος του 4ου αι. π.Χ. που παιζόταν και στα θέατρα της Ρώμης κατά τον πρώτο μεταχριστιανικό αιώνα[1090].

Τη γραμμή του Πλάτωνος του Κωμικού, που ήθελε τον Κύπριο βασιλιά γεννήτορα του Αδώνιδος, υποθέτουμε πως θα ακολούθησαν και άλλοι δραματικοί ποιητές του 5ου, του 4ου και του 3ου αι. π.Χ., αν λάβουμε υπ᾽ όψιν ότι γράφτηκαν και άλλες κωμωδίες ή καλύτερα κωμωδοτραγωδίες με τον τίτλο *Ἄδωνις* ή άλλες που είχαν θέμα σχετικό με τον Άδωνι και τα Αδώνια[1091]. Για το πού έγκειται το κωμικό στοιχείο σε αυτές τις κωμωδίες, το ίδιο το απόσπασμα από τον Πλάτωνα τον Κωμικό μάς προδιαθέτει. Δύο θεοί ερίζουν για την καρδιά του καλλίστου Αδώνιδος, η Αφροδίτη δηλαδή και ο Διόνυσος· με την πρώτη ο νεαρός πράττει τα ανδρικά, με τον δεύτερο τα γυναικεία. Η διακωμώδηση αυτή είναι ενδεικτική, κυρίως, του ότι οι Αθηναίοι δεν αποδέχτηκαν ανεπιφύλακτα την λατρεία αυτού του ξενόφερτου θεού, αλλά τη διατήρησαν στο στενό πλαίσιο

1086 Πλάτ. Κωμ. *Ἄδων*. απ. 3 (έκδ. Edmonds, *FrAC* I.490)· βλ. ανωτ. σ. 91.

1087 Βλ. ανωτ. σ. 92-3.

1088 Βλ. Berger-Doer σ.λ. *Myrrha*, *LIMC* VI.2 , σ. 410 εικ. 2 (κατωτ. εικ. 21).

1089 Πβ. ανωτ. σημ. 11 όσα ειπώθηκαν για την πελίκη ίδιας περίπου εποχής, όπου η γυμνή μορφή γενειοφόρου άνδρα απέναντι από την Αφροδίτη έχει συσχετιστεί (πρόταση Loeb) με τον Κ. Αν δεχθούμε αυτήν την πρόταση, τότε η γυναικεία μορφή δίπλα του, ίσως, είναι η Μύρρα.

1090 Ακολουθεί διεξοδικότερη συζήτηση κατωτ. σ. 237 κε.

1091 Κρατ. απ. 15, Νικοφ. *Ἄδων*., Αραρ. *Ἄδων*. απ. 1, Αντιφάν. *Ἄδων*. απ. 13-15, Φιλιππίδ. *Ἀδωνιάζ*. απ. 1-3, Ευβούλ. *Ἄστυτ*. απ. 14 κ.ά. (έκδ. Edmonds, *FrAC*)· τραγωδίες με τον τίτλο *Ἄδωνις* έγραψαν οι Διονύσιος Α᾽ ο Τραγικός (76 F1, *TrGF* 1.242) και Πτολεμαίος Φιλοπάτωρ (119, *TrGF* 1.283)· βλ. ανωτ. σ. 42 και σημ. 138.

μιας ιδιωτικής υπόθεσης κάποιων ατόμων θηλυκού γένους, που στο κάτω κάτω δεν διέθεταν πολιτικά δικαιώματα[1092].

Από τους αλεξανδρινούς Διοσκορίδη και Βίωνα ο Άδωνις αποκαλείται απλά γιος του Κινύρα[1093]. Η Σμύρνα και το θέμα της μεταμόρφωσης εμφανίζεται, μετά τον Πανύασσι, ξανά στον Λυκόφρονα[1094], όπου όμως τοποθετείται στη Βύβλο και όχι στην Κύπρο. Είναι φανερό ότι η κυπριακή παραλλαγή του μύθου καθίσταται όλο και πιο δημοφιλής μεν από την ανατολική, αλλά δεν κατορθώνει να την εξαλείψει εντελώς.

Με το ίδιο θέμα υποθέτουμε ότι θα πρέπει να ασχολήθηκε και ο σύγχρονος του Καλλιμάχου Νίκανδρος στα *Ἑτεροιούμενα*, μια συλλογή από διηγήσεις μεταμορφώσεων στους ελληνικούς μύθους[1095]. Από τα λείψανα του έργου του και από το γεγονός ότι το μεταγενέστερο έργο του Αντωνίνου Λιβεράλι *Μεταμορφώσεων συναγωγή* (2ος αι. μ.Χ.) στηρίχθηκε στο δικό του, υποθέτουμε ότι και ο Νίκανδρος είχε υιοθετήσει την ανατολική εκδοχή της γέννησης του Αδώνιδος από την αιμομιξία του Θείαντος και της Σμύρνας. Την υπόθεση αυτή στηρίζουμε στην περίληψη για την Σμύρνα που διαβάζουμε στον Λιβεράλι[1096].

Δύο ακόμη συγγραφείς των ελληνιστικών χρόνων ασχολήθηκαν με την ιστορία της Σμύρνας και μάλιστα στην κυπριακή εκδοχή της, ο Θεόδωρος και ο Ξενοφών ο Κύπριος.

Σύμφωνα με πληροφορίες του Πλουτάρχου, ο Θεόδωρος, συγγραφέας των *Μεταμορφώσεων* έγραψε και αυτός για την τραγική ιστορία τα εξής: Η Σμύρνα, η κόρη του Κινύρα, από τον θυμό της Αφροδίτης, ερωτεύτηκε τον πατέρα της και φανέρωσε στην παραμάνα της την φοβερή ανάγκη που ένιωθε να ικανοποιήσει τον έρωτά της. Αυτή με δόλο παρέσυρε τον αφέντη της, λέγοντάς του πως μια κοπέλα γειτόνισσα είναι ερωτευμένη μαζί του και ντρέπεται στα φανερά να τον πλησιάσει. Ο Κινύρας πλάγιαζε μαζί της, μα όταν κάποτε θέλησε να γνωρίσει την ερωτευμένη και ζήτησε φως, σαν την είδε, με το σπαθί στο χέρι κυνηγούσε την αδιάντροπη. Και αυτή από πρόνοια της Αφροδίτης μεταμορφώθηκε στο ομώνυμο δέντρο[1097]:

> *Σμύρνα Κινύρου θυγάτηρ διὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἠράσθη τοῦ γεννήσαντος, καὶ τῇ τροφῷ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἔρωτος ἐδήλωσεν· ἡ δὲ δόλῳ ὑπῆγε τὸν δεσπότην· ἔφη γὰρ γείτονα παρθένον ἐρᾶν αὐτοῦ καὶ αἰσχύνεται ἐν φανερῷ προσιέναι. ὁ δὲ συνήει. ποτὲ δὲ θελήσας τὴν ἐρῶσαν μαθεῖν φῶς ἤτησεν, ἰδὼν δὲ ξιφήρης τὴν ἀσελγεστάτην ἐδίωκεν. ἡ δὲ κατὰ πρόνοιαν Ἀφροδίτης εἰς ὁμώνυμον δένδρον μετεμορφώθη· καθὰ Θεόδωρος ἐν ταῖς Μεταμορφώσεων.*

Δυστυχώς, από όλο το έργο του Θεοδώρου (1ο αι. π.Χ.;) δεν μας έχει σωθεί τίποτε άλλο, πέρα από την προαναφερθείσα μαρτυρία του Πλουτάρχου και τις πληροφορίες για την καταγωγή της Αλκυόνης, όπως αυτές βρίσκονται στον

[1092] Detienne 24.

[1093] *Ἀνθ. Παλ.* 7.407· Βί. Σμυρν. *Ἐπιτ. Ἀδών.* 91-2.

[1094] Λυκόφρ. 828 κε.

[1095] Για τα *Ἑτεροιούμενα* του Νικάνδρου, βλ. Forbes Irving 24 κε.

[1096] Αντων. Λιβ. *Μετ.* 34.

[1097] Πλουτ. *Ἠθ.* (*Συναγ. παραλλ.*) 310 F-311 A· πβ. Στοβ. 4.20b.71.1-9.

Οβίδιο[1098]. Ο τελευταίος φαίνεται ότι, εκτός των άλλων ελληνιστικών πηγών του (Νίκανδρο, Βοίο, Παρθένιο κ.ά.)[1099], στηρίχθηκε και στον Θεόδωρο για την περιγραφή των 250 περίπου μεταμορφώσεών του.

Η περίπτωση του Ξενοφώντος του Κυπρίου είναι αρκετά ενδιαφέρουσα, αλλά η παράδοση δίνει πενιχρά στοιχεία[1100]. Η μοναδική βέβαιη μαρτυρία για αυτόν τον συγγραφέα προέρχεται από το σχετικό λήμμα της *Σούδας*, από όπου πληροφορούμαστε εκτός από το όνομα και την καταγωγή του, την ειδολογική του κατηγορία ως συγγραφέα, καθώς και τον τίτλο και το γενικό περιεχόμενο του έργου του[1101]:

> *Ξενοφῶν, Κύπριος, ἱστορικός. Κυπριακά· ἔστι δὲ καὶ αὐτὰ ἐρωτικῶν ὑποθέσεων ἱστορία περί τε Κινύραν καὶ Μύρραν καὶ Ἄδωνιν.*

Η μαρτυρία της *Σούδας*, συνδυασμένη με μια σημαντική αναφορά του Διογένους του Λαερτίου[1102] για έναν Ξενοφώντα, πέμπτο στη σειρά μετά τον γνωστό συνονόματο ιστορικό, ο οποίος πραγματεύεται τερατώδεις μυθικές ιστορίες (*πέμπτος μυθώδη τερατείαν πεπραγματευμένος*) δίνει το στίγμα ενός συγγραφέα του 3ου / 2ου αι. π.Χ. περίπου. Αυτές οι μεμονωμένες πληροφορίες και το γεγονός ότι ο Ξενοφών ο Κύπριος και τα *Κυπριακά* του μνημονεύονται από τη *Σοῦδα*, αμέσως μετά από τη μνεία ιστορικών συγγραφέων με το δημοφιλές όνομα *Ξενοφῶν*[1103] που έγραψαν ερωτικά μυθιστορήματα, όπως τα *Βαβυλωνιακά* και τα *Ἐφεσιακά*, μας ωθούν να φανταστούμε ίσως έναν πρώιμο και ιδιότυπο εκπρόσωπο του ελληνικού μυθιστορήματος.

Ο Ξενοφών πήρε το μυθικό θέμα αυτού του τερατώδους έρωτα και έφτιαξε πιθανότατα ένα ερωτικό μυθογραφικό μυθιστόρημα. Συνδυάζοντας τα σωζόμενα δείγματα των ερωτικών μυθιστορημάτων από τον 2ο / 1ο αι. π.Χ. και εξής[1104], αλλά και τα λεγόμενα του Φωτίου που είχε καλύτερη γνώση αυτού του λογοτεχνικού είδους, μπορούμε να πούμε ότι επρόκειτο για *ἐρωτικὰ δράματα* που μερικοί τα πραγματεύονταν με σεμνό τρόπο, άλλοι λιγότερο σεμνά και άλλοι με αισχρό και αναιδή τρόπο[1105]. Το σύνηθες, πάντως, χαρακτηριστικό των μυθιστορημάτων αυτών ήταν η περιγραφή του ερωτικού πάθους με κόσμιο τρόπο, σε αντίθεση με τις μυθιστορίες του είδους των *Μιλησιακῶν διηγήσεων* του Αριστείδη του Μιλησίου (γύρω στο 100 π.Χ.)[1106]. Εκτός από το ερωτικό στοιχείο, η

[1098] Ό,τι γνωρίζουμε για τον Θεόδωρο περιλαμβάνεται στην έκδ. των Ll.-J., *SH* 359.

[1099] Forbes Irving 19.

[1100] Για τον συγγραφέα, βλ. *ΑΚυΓ*³ 28 F1 και σχόλια σ. 598 κε.

[1101] *Σοῦδ.* σ.λ. *Ξενοφῶν* .

[1102] Διογ. Λαερτ. *Φιλ. βί.* 2.59: *γεγόνασι δὲ Ξενοφῶντες ἑπτά· πρῶτος αὐτὸς οὗτος· δεύτερος Ἀθηναῖος, ἀδελφὸς Νικοστράτου τοῦ τὴν Θησηΐδα πεποιηκότος, γεγραφὼς ἄλλα τε καὶ βίον Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου· τρίτος ἰατρὸς Κῷος· τέταρτος ἱστορίαν Ἀννιβαϊκὴν γεγραφώς· πέμπτος μυθώδη τερατείαν πεπραγματευμένος· ἕκτος Πάριος, ἀγαλματοποιός· ἕβδομος κωμῳδίας ἀρχαίας ποιητής.*

[1103] Για το ενδεχόμενο να πρόκειται για ψευδώνυμο κατά μίμηση του κλασσικού ιστορικού Ξενοφώντος, βλ. Reardon 35 και 60-61· Holzberg 27.

[1104] Stephens – Winkler 23 κε.

[1105] Φωτ. *Βιβλ.* 94p.73b.28 κε.

[1106] Lesky 1172.

δραματοποίηση είναι ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των ερωτικών μυθιστορημάτων[1107]. Η ένταση και η αγωνία προκαλούνται με όλα τα μέσα. Περιπέτειες ακολουθούν η μια την άλλη, δραματικοί διάλογοι υπάρχουν κοντά σε μονόλογους γεμάτους πάθος.

Θα ήταν παράτολμο να μιλήσουμε για επιδράσεις ενός συγγραφέα, για την ύπαρξη και το έργο του οποίου στηριζόμαστε σε μια μόνο μεταγενέστερη λακωνική μαρτυρία, αυτή της *Σούδας*, και σε μια άλλη αβέβαιη, αυτή του Διογένους του Λαερτίου. Η ένταξή του, όμως, μέσα στην ελληνιστική παράδοση, από όψιμους εκπροσώπους της οποίας (ίσως τον Παρθένιο τον 1ο αι. π.Χ.) πιθανολογούμε ότι μεταδόθηκε η ιστορία του Κινύρα και της Σμύρνας στους Ρωμαίους (Κίννα, Οβίδιο κ.ά.), δεν αποκλείει και την πιθανότητα το πρωτότυπο έργο του Κυπρίου συγγραφέως να άσκησε επίδραση στους Ρωμαίους. Πιο συγκεκριμένα, η αφήγηση της ιστορίας του Κινύρα και της Μύρρας λίγο αργότερα από τον Οβίδιο, με τις σκηνές τις γεμάτες πάθος[1108] και ένταση, τις λεπτές ψυχολογικές αναλύσεις των προσώπων και τη δραματοποίηση των γεγονότων, μας δίνει μια ιδέα ίσως του χαμένου έργου του Ξενοφώντος. Παράλληλα, δεν αποκλείουμε το ενδεχόμενο, ο Ξενοφών να επηρέασε και Έλληνες συγγραφείς που ασχολήθηκαν με το θέμα και γενικότερα να συνέβαλε στη διαμόρφωση του ελληνικού μυθιστορήματος, όντας ένας πρώιμος συγγραφέας αυτού του είδους.

Για την περίπτωση του Παρθενίου οφείλουμε να είμαστε περισσότερο επιφυλακτικοί. Υποθέτουμε ότι ίσως ασχολήθηκε με το δημοφιλές κατά τους ελληνιστικούς χρόνους θέμα της μεταμόρφωσης της Σμύρνας, λόγω του ότι έγραψε *Μεταμορφώσεις* σε ελεγειακό μέτρο[1109]. Το χαμένο αυτό έργο και άλλα ποιήματά του γνωρίζουμε ότι άσκησαν τεράστια επίδραση στους Ρωμαίους ποιητές, μετά τη μετοίκηση του Παρθενίου στη Ρώμη ως αιχμαλώτου ενός Ρωμαίου, ονόματι Κίννα[1110]. Υποθέτουμε ακόμη ότι πρόκειται για τον νεωτερικό ποιητή Έλβιο Κίννα, καθώς παρατηρούμε σημαντική επίδραση του Παρθενίου στον Ρωμαίο ποιητή. Το πλέον αξιοσημείωτο είναι ότι ο Κίννας έγραψε ένα μυθικό επύλλιο με τον τίτλο *Zmyrna*, από το οποίο διασώθηκαν ελάχιστοι στίχοι[1111].

Τα *Σχόλια* στον Θεόκριτο αποδίδουν σύντομα την ιστορία της Σμύρνας με διαφορετικές λεπτομέρειες. Η αιτία του εγκλήματος, σύμφωνα με την εκδοχή του Θεοδώρου, όπως σημειώθηκε, ήταν η *μῆνις* της Αφροδίτης χωρίς να δίνονται περισσότερες εξηγήσεις. Ο Πανύασσις, στην ανατολική εκδοχή του, λέει ότι η Αφροδίτη είχε οργισθεί, διότι η Σμύρνα δεν την τιμούσε. Εδώ μαθαίνουμε μια διαφορετική εξήγηση της θεϊκής οργής: Όταν η Σμύρνα έλυσε τα μαλλιά της,

---

[1107] Αυτ. 1173.

[1108] Κατά τον Bömer, V.115, η ιστορία της Μύρρας είναι από τις πιο τολμηρές γενικά της ποίησης του Οβιδίου.

[1109] Το απ. 29 (βλ. κατωτ. σημ. 1117) του Παρθενίου που μιλάει για τον Αώο πολύ πιθανό να μιλάει για τον Άδωνι και να έχει σχέση με τον μύθο της Σμύρνας (πβ. ανωτ. σσ. 82-3 και κατωτ. σσ. 244-5 όσα αναφέρονται για το επίθ. *Αώος* του Αδώνιδος στην Κύπρο)· βλ. Lightfoot, *Parth*. 118 και σχόλια 181 κε.

[1110] *Σοῦδ*. σ.λ. *Παρθένιος*· περισσότερα για τη σχέση Παρθενίου και Κίννα, βλ. κατωτ. σ. 227 και σημ. 1117.

[1111] Cinn. *Zmyrn*. fr. 6-8· βλ. ανάλυση κατωτ. σσ. 227-8.

παινεύτηκε πως ούτε η Αφροδίτη έχει τέτοια μαλλιά. Άλλη διαφορά είναι ότι η Σμύρνα ξεγελούσε τον πατέρα της, γιατί ντυνόταν και συμπεριφερόταν σαν υπηρέτρια. Επίσης, το μυστικό της δεν φανερώθηκε αμέσως, αλλά αργότερα, όταν γέννησε τον Άδωνι. Από την εκδοχή του Σχολιαστή απουσιάζει η καθοριστική μορφή της παραμάνας που συναντούμε στον Θεόδωρο και στις άλλες πηγές, αλλά και η οργή του πλανημένου πατέρα που κυνηγάει να σκοτώσει την κόρη με το ξίφος του[1112]:

> *Κινύρου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Σμύρνης θυγατρός, ἥτις κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἠράσθη τοῦ πατρός, ὅτι λύσασα τὰς τρίχας οὐδὲ Ἀφροδίτην ἔχειν ἔφη τοιαύτας. καὶ ἐλάνθανε τὸν πατέρα στολιζομένη και συναναμιγνυμένη ὡς θεράπαινα. ὕστερον δὲ ἐγκυμονήσασα καὶ τεκοῦσα τὸν Ἄδωνιν ἐφωράθη καὶ αἰσχυνομένη ηὔξατο μεταβαλεῖν εἰς ὁμώνυμον φυτόν.*

Στα *Σχόλια* στον Κλήμεντα τον Αλεξανδρέα η κυπριακή ιστορία μνημονεύεται ως εξής[1113]:

> *Κινύρα*] *Κυπρίων βασιλεὺς ὑπερβάλλων πλούτῳ· οὗτος ἱστορεῖται κατὰ χόλον Ἀφροδίτης ἐρασθῆναι τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς Μύρρας, ἐξ ἧς Ἄδωνις.*

Στα *Σχόλια μυθολογικά* του *Νόννου συναντούμε τη διαφορετική εκδοχή, η Μύρρα να γεννάει τον Άδωνι, μετά την αιμομιξία με κάποιον Κινύρα, και να τον εκθέτει στο βουνό, επειδή δεν μπορούσε να αντέξει την ντροπή[1114]:

> *Μύρρα Κινύρου τινὸς γέγονε θυγάτηρ. αὕτη συνευνασθεῖσα τῷ ἰδίῳ πατρί, ἐπαιδοποίησεν ἐξ αὐτοῦ. ἐγκαλυπτομένη δὲ καὶ τὸ ἄγος οὐ φέρουσα, τὸ τεχθὲν βρέφος εἰς ὄρος ἐξέθετο.*

Τα ανωτέρω αποτελούν ένα μικρό μόνο μέρος της πλούσιας παράδοσης γύρω από τους μύθους του Κινύρα, της Σμύρνας ή Μύρρας και του Αδώνιδος. Μπορεί σε αρκετές πηγές να συναντούμε τον Κινύρα απλά ως πατέρα του Αδώνιδος[1115], όμως τα ελληνικά έργα, ποιητικά και πεζά, που πραγματεύτηκαν την σχέση του Κινύρα και της Σμύρνας από τον 5ο αι. και μετά, ουσιαστικά έχουν χαθεί. Σε αυτήν τη χαμένη παράδοση μπορούν να συμπεριληφθούν και τα έργα των Κυπρίων ποιητών, ιστορικών και μυθογράφων, οι οποίοι λογικά θα πρέπει να εμπνεύστηκαν από τον περίφημο μύθο του τόπου τους. Ενδεικτική της χαμένης, σχετικής με τον Κινύρα και τη Σμύρνα, ελληνικής παράδοσης και μυθογραφίας είναι η μαρτυρία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας κατά τον 4ο-5ο αι. μ.Χ.[1116]:

[1112] *Σχόλ. Θεόκρ.* 1.109a.
[1113] *Σχόλ. Κλήμ. Ἀλεξ.* 338.1.
[1114] *Νόνν. *Σχόλ. μυθ.* 5.38.
[1115] Πβ. Αιλιαν. *Ἰδιότ. ζώων* 9.36, όπου το αμφίβιο ψάρι «Άδωνις» οφείλει την ονομασία του στο παιδί του Κ. που μοίρασε τη ζωή του μεταξύ των θεαινών Αφροδίτης και Περσεφόνης.
[1116] Κυρίλλ. Αλεξ. *Ἡσ.* 70.440· πβ. Προκοπ. *Ἡσ.* 2137.47-49.

μυθολογοῦσί τινες τῶν παρ᾽ Ἕλλησι ποιητῶν Μύῤῥαν γενέσθαι τὴν τοῦ Κινύρου τινὸς θυγατέρα, ὃς δὴ καὶ ἀχαλίνοις ὁρμαῖς ταῖς εἰς φιληδονίαν ἡττώμενος, συνεπλέκετο μὲν ἀσελγῶς τῇ ἰδίᾳ θυγατρί.

2. Η λατινική αφήγηση του μύθου

Αν δεν ισχύει η ευρύτερα αποδεκτή υπόθεση[1117] ότι ο Γάιος Έλβιος Κίννας είχε ανάμεσα στα λάφυρά του από τον Γ' Μιθριδατικό πόλεμο (74-63 π.Χ.) τον ποιητή Παρθένιο από τη Νίκαια της Βιθυνίας, το βέβαιον είναι ότι ανήκοντας ο ίδιος στην ομάδα των ποιητών γύρω από τον σημαντικό γραμματικό Βαλέριο Κάτωνα, μαζί με τον Φούριο Βιβάκουλο, τον Τικίδα, τον Κάλβο και πιθανόν τον Κάτουλλο, κατέστη άριστος γνώστης της αλεξανδρινής τέχνης και θεματολογίας, με επίκεντρο την ποίηση του Καλλιμάχου και του Ευφορίωνος[1118]. Το κυριότερο έργο του Κίννα, τον οποίον ο Βιργίλιος θεωρούσε πολύ υψηλό πρότυπο για να μπορέσει και ο ίδιος ακόμη να το φτάσει[1119], ήταν ένα επύλλιο, δηλαδή μια μικρογραφία έπους στο αλεξανδρινό ύφος, με τον τίτλο *Zmyrna.* Από το επύλλιο, δυστυχώς, έχουν σωθεί τρεις αποσπασματικοί στίχοι σε δακτυλικό εξάμετρο και μια απομονωμένη λέξη[1120]:

te matutinus flentem conspexit Eous,
et flentem paulo vidit post Hesperus idem

at scelus incesto Zmyrnae crescebat in alvo

huius tabis

[1117] Η υπόθεση αυτή βασίστηκε κυρίως στη *Σοῦδ.* σ.λ. *Παρθένιος· Νικαεὺς ἢ Μυρλεανός, ἐλεγειοποιὸς καὶ μέτρων διαφόρων ποιητής. οὗτος ἐλήφθη ὑπὸ Κίννα λάφυρον, ὅτε Μιθριδάτην Ῥωμαῖοι κατεπολέμησαν· εἶτα ἠφείθη διᾶ τῆν παίδευσιν καὶ ἐβίω μέχρι Τιβερίου τοῦ Καίσαρος. ἔγραψε δὲ ἐλεγείας, Ἀφροδίτην, Ἀρήτης ἐπικήδειον τῆς γαμετῆς, Ἀρήτης ἐγκώμιον ἐν τρισὶ βιβλίοις· καὶ ἄλλα πολλά. περὶ μεταμορφώσεως ἔγραψε.* Δεν είναι σίγουρο, αλλά είναι πολύ πιθανό το απ. 29 του Παρθενίου να μιλάει για τον Άδωνι (πβ. Αώος- Άδωνις στην Κύπρο) και τον σχετικό μύθο της γέννησής του από τη Σμύρνα, στην κυπριακή εκδοχή του: … *Ἀῶος* …| < -υυ > *Κωρυκίων σεύμενος ἐξ ὀρέων.* Την υπόθεση ο μύθος της Σμύρνας να μεταδόθηκε στον Κίννα μέσω του Παρθενίου εκφράζει και ο Türk σ.λ. *Smyrna, RE* A III.1 (1927) 729· περισσότερα για τη σχέση Παρθενίου και Κίννα, βλ. Wiseman 47 κε.· Lightfoot, *Parth.* 11 κε.

[1118] Οι ποιητές αυτού του κύκλου ονομάζονται από τον Κικέρωνα (*Tusc.* 3.45) *poetae novi* ή περιφρονητικά *cantores Euphorionis,* διότι μιμούνταν τον Ευφορίωνα, έναν πολυγραφότατο ποιητή της ελληνιστικής περιόδου που έγραψε κυρίως επύλλια και ειδύλλια, με θέματα αρχαίους μύθους και παραδόσεις· για τη σχέση Κίννα και Ευφορίωνος, βλ. Watson 93 κε.

[1119] Verg. *Ecl.* 9.35-6· πβ. Serv. *Comm. in Verg. Ecl.* 9.35: *etiam Cinna poeta optimus fuit, qui scripsit Smyrnam.*

[1120] Cinn. *Zmyrn.* fr. 6-8 (έκδ. Blänsdorf , *FraPL* 220-1).

Ο στίχος *scelus incesto… crescebat in alvo* δεν αφήνει αμφιβολία ότι πρόκειται για τη γνωστή μέσα από τον μύθο Σμύρνα, ενώ μας θυμίζει τον στίχο του Οβιδίου που μιλάει για το βρέφος που ανόσια συνελήφθη και μεγάλωνε στο δέντρο από κάτω[1121]. Το ποίημα, ωστόσο, είναι καλύτερα γνωστό από τον Κάτουλλο, ο οποίος αναφέρει πως ο φίλος του έκανε εννιά χρόνια για να το γράψει[1122] και πως θα μείνει στην αιωνιότητα, αφού «θα το ξεφυλλίζουν οι ασπρομάλληδες αιώνες». Η αναφορά του Κατούλλου στον ποταμό Σάτραχο της Κύπρου υποδεικνύει ότι ο Κίννας είχε υιοθετήσει την κυπριακή και όχι την ανατολική εκδοχή του μύθου της Σμύρνας[1123]:

Zmyrna mei Cinnae nonam post denique messem
quam coepta est nonamque edita post hiemem,
milia cum interea quingenta Hortensius uno

Zmyrna cavas Satrachi penitus mittetur ad undas, 5
Zmyrnam cana diu saecula pervoluent.
at Volusi annales Paduam morientur ad ipsam
et laxas scombris saepe dabunt tunicas.
parva mei mihi sint cordi monimenta.…,
at populus tumido gaudeat Antimacho. 10

Φαίνεται να εννοεί ο Κάτουλλος: Μπορεί η πηγαία και ογκώδης ποίηση άλλων ποιητών που υιοθέτησαν τον βερμπαλισμό του Αντιμάχου να είναι πιο αποδεκτή και κατανοητή από το κοινό, σε σύγκριση με το έργο του Κίννα, αλλά τελικά η πρώτη θα αποδειχθεί εφήμερη. Πάντως, η πρόβλεψη του Κατούλλου για τον φίλο του δεν επαληθεύθηκε και η σκοτεινή, δύσκολη ποίηση του Κίννα σιγά σιγά ξεχάστηκε, τουλάχιστον από το ευρύ κοινό[1124]. Ενδεικτικό της σκοτεινότητας του έργου του, την οποία σκόπιμα επεδίωκε ο ποιητής ακολουθώντας το παράδειγμα ορισμένων Αλεξανδρινών, είναι ότι τόσο η *Zmyrna*, όσο και το υπόλοιπο έργο του, χρειάστηκε να σχολιαστούν στα μυθολογικά και γεωγραφικά σημεία τους ήδη από τους αρχαίους χρόνους[1125].

Αναφορά στον μύθο της Μύρρας έχουμε και στο *Ciris*, ένα νεωτερικού ύφους επύλλιο σε εξάμετρους στίχους, το οποίο συγκαταλέγεται από τον Αίλιο Δονάτο

[1121] Ov. *Met*. 10.503: *at male conceptus sub robore creverat infans*. Για τον παραλληλισμό του Κίννα με τον Οβίδιο, βλ. Bömer V.111· κυρίως το σχετικό άρθρο του Brugnoli 47 κε.

[1122] Πβ. Quint. *Instit*. 10.4.4: *nam quod Cinnae Zmyrnam novem annis accepimus scriptam*.

[1123] Catull. 95.

[1124] Ο σκοτεινός Κίννας, ωστόσο, φαίνεται πως διατηρούσε θαυμαστές ακόμη και στα χρόνια του Μαρτιάλη (Martial. 10.21.3-4).

[1125] Rose, *ΙΛΛ* Α΄.139. Τη *Zmyrna* σχολίασε, κατά τον Σουητώνιο (*De gramm*. 18), ο Λ. Κρασσίκιος και ήταν τόσο δημοφιλές το έργο του, ώστε γράφτηκε ένα ποίημα που έλεγε ότι η *Zmyrna* χρωστούσε τη φήμη της στον Κρασσίκιο: *L. Crassicius… donec commentario ''Zmyrnae'' edito adeo… uni Crassicio se credere Zmyrna probavit*.

στα νεανικά ελάσσονα έργα (*minora*) του Βιργιλίου, αλλά συχνά έχει αμφισβητηθεί η πατρότητά του και η χρονολόγησή του[1126]:

ille Arabae Murrae quondam qui cepit ocellos,
ut scelere infando (quod nec sinat Adrastea)
laedere utrumque uno studeas errore parentem.

Δεν είναι ξεκάθαρο ποια εκδοχή του μύθου ακολουθεί εδώ ο ποιητής, γιατί δεν κατονομάζεται ο πατέρας της *Murrae* (υπάρχουν και οι γραφές *Mirrae*, *Myrrhae*). Εν τούτοις, η αναφορά στην Αραβία δεν πρέπει να μας παραπλανά, εφ᾽ όσον την ξανασυναντάμε και στον Οβίδιο, ο οποίος, αν και ακολουθεί την κυπριακή εκδοχή, αναφέρει ότι η Μύρρα μετά την αποκάλυψη του εγκλήματός της περιπλανήθηκε στην Αραβία, όπου και μεταμόρφώθηκε στο ομώνυμο δέντρο[1127] .

Ο ελεγειακός Προπέρτιος, μαθητής του Καλλιμάχου και του Φιλητά, αρέσκεται να συσσωρεύει πλήθος υπαινιγμούς σε ελληνικούς μύθους, κατά τον τρόπο των Αλεξανδρινών. Σε δύο μόλις στίχους του περικλείει τα βασικά στοιχεία της ιστορίας, την ανήθικη σχέση της Μύρρας με τον πατέρα της και τη μεταμόρφωση της κόρης σε δέντρο[1128]:

crimen et illa fuit, patria succensa senecta
arboris in frondis condita Myrrha novae

Το ότι ο Προπέρτιος, ακολουθώντας τη γραμμή του Κίννα, τοποθετεί τον μύθο μάλλον στην Κύπρο και όχι στην Ανατολή (όπως έκανε πρώτος ο Πανύασσις, κατόπιν ο Λυκόφρων και άλλοι) φαίνεται και από το γεγονός ότι σε άλλη ελεγεία του τοποθετεί τον θάνατο του Αδώνιδος στο Ιδάλιο[1129]. Αξιοπρόσεκτο είναι ωστόσο ότι, διαφοροποιούμενος από τον Κίννα, υιοθετεί τον αιολικό τύπο του ονόματος της ηρωίδας, τύπο που θα χρησιμοποιήσουν και οι περισσότεροι Λατίνοι συγγραφείς.

Περνώντας στην αφήγηση του μύθου από τον Οβίδιο[1130], δεν μπορούμε να μη σταθούμε περισσότερο στις *Metamorphoses* του, καθώς είναι το μοναδικό σωζόμενο έργο που διασώζει την κυπριακή ιστορία άμεσα και αναλυτικά. Ο ποιητής αφιερώνει στην ιστορία της Μύρρας, του Κινύρα και του Αδώνιδος ένα μεγάλο μέρος του δεκάτου κεφαλαίου[1131]. Η ιστορία αυτή, μαζί με τους άλλους κυπριακούς μύθους των Κεραστών, των Προποιτίδων και του Πυγμαλίωνος, απαρτίζουν τον

[1126] *Cir.* 237 κε.· για το ζήτημα της χρονολόγησης του έργου και της ταυτότητας του συγγραφέα, βλ. Rose, *ΙΛΛ* Α᾽.263 κε.· Kenney – Klausen 628 κε.· περαιτέρω στην έκδ. του Lyne 48 κε.

[1127] Βλ. κατωτ. σ. 230.

[1128] Prop. 3.19.15-16.

[1129] Αυτ. 2.8.53-56.

[1130] Ο Οβίδιος επεξεργάζεται τις *Metamorphoses* του μεταξύ 2 και 8 μ.Χ.· βλ. Albrecht I.899. Το έργο γνώρισε μεγάλη εκδοτική επιτυχία στη Δύση κατά τους νεότερους χρόνους και ενέπνευσε πολλούς καλλιτέχνες· βλ. κατωτ. εικ. 27-31.

[1131] Η μορφή της οβίδειας Μύρρας, τα τελευταία χρόνια, έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον των ερευνητών και έχουν γραφτεί αξιόλογα άρθρα· ενδεικτικά, βλ. Brugnoli· Nagle· Scaffai· Ο᾽ Bryhim, *Myrr*.

κορμό του ορφικού άσματος θέτοντας κυρίως το θέμα της ευσέβειας[1132]. Οι Κεράστες και οι Προποιτίδες τιμωρήθηκαν από την προστάτιδα της Κύπρου για την ασέβειά τους[1133], αντίθετα με τον Πυγμαλίωνα, παππού του Κινύρα και προπάππου της Μύρρας που ευνοήθηκε δεόντως για την ευσέβειά του προς τη θεά. Στη συνέχεια, ως αντίθεση[1134] έρχεται το άνομο πάθος της Μύρρας για τον πατέρα της που, κατ᾽ ομολογία του Οβιδίου[1135], δεν ήταν αποτέλεσμα του έρωτα (*Cupido*) και της Αφροδίτης, αλλά των Τριών Αδελφών, δηλαδή των Ερινύων. Ας δούμε πώς ακριβώς εξελίσσεται η διήγηση[1136]:

Από την κόρη του Πυγμαλίωνος, την Πάφο, γεννιέται ο Κινύρας που θα θεωρούνταν καλότυχος, αν είχε μείνει χωρίς απόγονο. Από όλα τα μέρη της Ανατολής διαλεχτοί άρχοντες ζητούν το χέρι της κόρης του, της Μύρρας. Αυτή, όμως, αρνείται τα προξενιά, γιατί πάσχει από ένα απαγορευμένο πάθος, από τον παράφορο έρωτα για τον ίδιο τον πατέρα της. Ο Κινύρας, εν τραγική αγνοία του, ζητώντας από την κόρη του να μάθει τον λόγο των αρνήσεών της και ποιανού άντρα θα ήθελε να γίνει γυναίκα, παίρνει την απάντηση ότι εκείνη θα ήθελε να πάρει έναν άντρα «όμοιο» με τον πατέρα της. Η Μύρρα αποφασίζει να αυτοκτονήσει για να δώσει τέλος στον απαγορευμένο έρωτά της, αλλά την προλαβαίνει η γριά παραμάνα της, η οποία και ρωτάει τον λόγο της απόπειράς της. Η κόρη εμπιστεύεται το φοβερό μυστικό στη βάγια της και εκείνη, όταν βλέπει ότι μόνο ο θάνατος θα μπορούσε να τη γλυτώσει από το φοβερό αίσθημά της, υπόσχεται με όρκο να βοηθήσει τη Μύρρα, προκειμένου να ικανοποιήσει την επιθυμία της. Η κατάλληλη ευκαιρία δεν αργεί να δοθεί. Η μητέρα της Μύρρας, η Κεγχρηίς, λαμβάνει μέρος μαζί με άλλες ευσεβείς μητέρες στην ετήσια γιορτή προς τιμή της Δήμητρος. Ιερός κανόνας για τις γυναίκες που τελούσαν αυτά τα μυστήρια είναι η αποχή από την επαφή και την οποιαδήποτε συνάντηση με τον σύζυγό τους. Η απουσία της Κεγχρηίδος αφήνει ελεύθερο το πεδίο στην Μύρρα. Η συνεργός παραμάνα λέει στον ζαλισμένο από το κρασί αφέντη της πως μια κοπέλα, στην ηλικία της Μύρρας, είναι ερωτευμένη αληθινά μαζί του. Για εννιά νύχτες ο Κινύρας, εν αγνοία του, πλαγιάζει με την κόρη του στο σκοτάδι. Κάποια στιγμή θέλει να δει το πρόσωπο της κρυφής ερωμένης του και ρίχνει το φως πάνω της. Οργισμένος βγάζει το σπαθί για να σκοτώσει την κόρη, η οποία χάρη στο σκοτάδι γλυτώνει και περιπλανιέται στην Αραβία. Μετά από εννιά μήνες, κουρασμένη από το βάρος της μήτρας της, φθάνει στη χώρα του Σαβά. Εκεί παρακαλάει τους θεούς να την μεταμορφώσουν για να γλυτώσει από το βασίλειο των ζωντανών και των νεκρών. Η δέησή της εισακούστηκε και αμέσως μεταμορφώθηκε σε δέντρο που πήρε το όνομά της. Από τον φουσκωμένο κορμό του δέντρου γεννιέται το βρέφος που ανόσια συνελήφθη, ένα πανέμορφο αγοράκι. Τα χρόνια περνούν και ο Άδωνις αρέσει πολύ στην Αφροδίτη που τον κάνει εραστή της. Τελικά παρά τις συμβουλές της Αφροδίτης να αποφεύγει τα άγρια

[1132] Νικολόπουλος 26 κε.· βλ. κατωτ. εικ. 29.

[1133] Για τους αμαθουσίους μύθους των Κεραστών και των Προποιτίδων, όπως αυτοί έχουν παραδοθεί μόνο από τον Οβίδιο, βλ. τη διδακτορική διατριβή του Ο᾽ Bryhim, *Amath.*

[1134] Galinsky 88· ο Simpson, σ. 374, υποστηρίζει ότι το επεισόδιο της Μύρρας συνδέεται κατά ομοιότητα με το προηγούμενο.

[1135] Ον. *Met.* 10.311-4.

[1136] Αυτ. 298 κε.

θηρία, ο Άδωνις σκοτώνεται στο κυνήγι από τα δόντια αγριόχοιρου. Η Αφροδίτη θρηνώντας τον πρόωρο χαμό του, θέλει να κρατήσει κάτι από τον αγαπημένο της και να φτιάξει ένα αιώνιο μνημείο για το πένθος της. Ραντίζει το αίμα του με μυρωδάτο νέκταρ και ξεπετιέται αμέσως ένα λεπτεπίλεπτο κόκκινο άνθος που πήρε το όνομά του από τους ανέμους, η ανεμώνη.

Ένα καίριο ερώτημα που ανακύπτει είναι ποια στοιχεία της αφήγησης δανείστηκε ο ποιητής από την παράδοση και ποια αποτελούν προσωπική του επίνοια.

Η περίληψη του Πλουτάρχου που παραδίδει την ιστορία, όπως την διηγήθηκε ο Θεόδωρος, έχει πολλές ομοιότητες με την οβιδιακή. Ένα κοινό στοιχείο είναι ο ρόλος της τροφού στην εξέλιξη της υπόθεσης. Τόσο στον Θεόδωρο, όσο και στον Οβίδιο, το πρόσωπο αυτό είναι που αναλαμβάνει να εξυπηρετήσει την ικανοποίηση της αιμομικτικής επιθυμίας της Σμύρνας[1137]. Το στοιχείο αυτό ανάγεται, βεβαίως, και στην πρώτη εκδοχή της ιστορίας που πρώτος ο Πανύασσις διηγήθηκε. Εκεί, η Σμύρνα πλάγιασε με τον πατέρα της Θείαντα έχοντας ως συνεργό την παραμάνα της. Στην κυπριακή εκδοχή του Θεοδώρου και περισσότερο του Οβιδίου ο ρόλος της συνεργού-παραμάνας δίνεται λεπτομερέστερα. Η ένοχη αρωγή των υπηρετριών προς τους ερωτικά χειμαζόμενους αφέντες τους είναι ένα παλαιό λογοτεχνικό μοτίβο. Το συναντούμε και στον ανιψιό του Πανυάσσιδος, τον Ηρόδοτο[1138], στον *Ίππόλυτο* του Ευριπίδη με την τροφό της Φαίδρας[1139], στην ελληνική και ρωμαϊκή κωμωδία, καθώς και στο ελληνικό μυθιστόρημα.

Ένα στοιχείο που πιθανότατα αποδίδεται στον Οβίδιο είναι η δράση ενός άχρωμου προσώπου στις άλλες αφηγήσεις, της Κεγχρηίδος. Το συγκεκριμένο όνομα της μητέρας της Μύρρας και γυναίκας του Κινύρα δεν παραδίδεται από τις ελληνικές πηγές, παρά μόνο σε μεταγενέστερες λατινικές πηγές[1140] που προφανώς βασίστηκαν στον Οβίδιο. Η έχουσα, όπως αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο[1141], το σημαίνον όνομα Κεγχρηίς απουσιάζει από το σπίτι για εννιά μέρες και νύχτες, όσο διαρκεί η γιορτή προς τιμή της Δήμητρος, στην οποία μαζί με άλλες έγγαμες γυναίκες λαμβάνει μέρος. Το ότι η απουσία της μητέρας της Μύρρας είναι επινόηση μάλλον του Οβιδίου συνάγεται από το δεδομένο ότι τα ελληνικά Θεσμοφόρια διαρκούσαν 3 και όχι 9 ημέρες και ότι πιθανόν ο ποιητής είχε υπ᾽ όψιν τη ρωμαϊκή γιορτή *Sacrum Anniversarium Cereris*[1142].

Το τέχνασμα που μετέρχεται η τροφός, προκειμένου να κάμψει την ηθική αντίσταση του Κινύρα, ο οίνος[1143], είναι επίσης ένα καινούργιο στοιχείο που δεν

[1137] Βλ. κατωτ. εικ. 28.

[1138] Ηρόδ. 2.131. Οι θεραπαινίδες εδώ παραδίδουν την κόρη στον πατέρα της, τον βασιλιά της Αιγύπτου Μυκερίνο, που είναι ερωτευμένος μαζί της.

[1139] Την ομοιότητα της οβίδειας αφήγησης στο συγκεκριμένο επεισόδιο με την ευριπίδεια τραγωδία έχουν επισημάνει αρκετοί· βλ. Bömer V.115 κε.· Fantham 79. Να σημειωθεί ότι η τροφός της Μύρρας, η οποία δεν κατονομάζεται στον Οβίδιο ούτε στις υπόλοιπες ελληνικές και λατινικές πηγές, στον Αντωνίνο Λιβεράλι (ακολουθεί την ανατολική εκδοχή του μύθου) ονομάζεται *Ίππολύτη* (*Μετ*. 34).

[1140] Hyg. *Fab*. 58.

[1141] Βλ. ανωτ. σ. 87 κε.

[1142] Bömer V.147 κε.· Ο᾽ Bryhim, *Myrr*. 194.

[1143] Ov. *Met*. 10.438.

συναντούμε στις άλλες πηγές. Το ίδιο μέσο χρησιμοποιούν και οι βιβλικές αιμομίκτριες, οι κόρες του Λωτ[1144].

Κατά παρόμοιο τρόπο, θα μπορούσαν να απαριθμηθούν και άλλα στοιχεία της υπόθεσης που φαίνονται πρωτότυπα, όπως ότι, μολονότι η Μύρρα παρουσιάζεται ως κόρη του Κινύρα και δισέγγονη του Πυγμαλίωνος, την διεκδικεί όλη η νεολαία της Ανατολής[1145] ή ότι μετά την αποκάλυψη της ανόσιας πράξης περιπλανιέται στην Αραβία και σταματάει να γεννήσει στη χώρα του Σαβά[1146].

Η ουσία είναι ότι δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για το ποια στοιχεία δανείστηκε από την παράδοση ο Οβίδιος και ποια επινόησε. Δεν γνωρίζουμε, άλλωστε, πώς ακριβώς πραγματεύτηκε προηγουμένως την ιστορία ο Κίννας, πώς ο Παρθένιος, πώς ο Ξενοφών ο Κύπριος, πώς το χαμένο δράμα του 4ου αι. Ακόμη και η σύντομη περίληψη του Πλουτάρχου δεν είναι ξεκάθαρο αν αναπαράγει την εκδοχή του Θεοδώρου ή αν δίνει την εκδοχή, όπως αυτή είχε αποκρυσταλλωθεί με τα χρόνια[1147].

Αναμφισβήτητα, αυτά που πρέπει να αποδώσουμε στον Οβίδιο είναι ο ξεχωριστός τρόπος που αφηγείται την υπόθεση, τα τεχνικά μέσα του, οι λεπτομέρειες στην ψυχογράφηση των προσώπων και στην περιγραφή των γεγονότων. Επειδή, ωστόσο, έχει διαπιστωθεί ότι η ιστορία της Μύρρας θυμίζει τη δομή μιας τραγωδίας[1148], δεν θα ήταν άτοπο να υποθέσουμε ότι το δράμα *Κινύρας* ίσως επηρέασε τον δημιουργό.

Όσο για τον Κινύρα που συναντούμε στο έκτο κεφάλαιο των *Μεταμορφώσεων* φαίνεται κάπως διαφορετικός από αυτόν που πρωταγωνιστεί στην ιστορία του δεκάτου κεφαλαίου[1149]. Εκεί διαβάζουμε ότι σε ένα από τα υφαντά που έφτιαξε η Αθηνά κατά τον αγώνα της με την Αράχνη, σε μιαν άκρη παριστάνεται ο Κινύρας να θρηνεί ολομόναχος, ακαλιάζοντας τα σκαλοπάτια του ναού σαν να ήταν κόρες του, ξαπλωμένος στις πέτρες[1150]:

qui superest solus, Cinyram habet angulus orbum,
isque gradus templi, natarum membra suarum,
amplectens saxoque iacens lacrimare videtur.

Η εκδοχή αυτή απέχει από τη γνωστή ιστορία του Κινύρα και της Μύρρας που θα αφηγηθεί ο ποιητής στη συνέχεια, αν και υπάρχουν κάποια κοινά σημεία[1151]. Κατ᾽ αρχήν, το στοιχείο του θρήνου (*lacrimare*) είναι στενά συνδεδεμένο, τόσο με το όνομα του ίδιου του «λυριστή» Κινύρα όσο και με τον Άδωνι, αλλά και με τη Μύρρα που μεταμορφώθηκε στο ομώνυμο δέντρο, από το φλοιό του οποίου βγαίνει η μύρρα (συχνά τα δάκρυα της κόρης στον μύθο). Από την άλλη, η όλη σκηνή θυμίζει τις ελληνικές παραλλαγές για το τραγικό τέλος των διαφόρων

1144 Εβδομήκ. *Γένεσ*. 19.33.
1145 Ov. *Met*. 10.315-7.
1146 Αυτ. 476-8.
1147 Πβ. Forbes Irving 275.
1148 Joutour 147 κε.
1149 Bömer III.34.
1150 Ov. *Met*. 6.98-100.
1151 Πβ. Ribichini, *Kinyr*. 500.

θυγατέρων του Κινύρα[1152]. Η εικόνα, πάντως, του ολομόναχου Κινύρα ξανασυναντάται στον μύθο του Μήλου που παραδίδει ο Σέρβιος, όταν λέγεται ότι ο προστατευόμενος Μήλος ήταν ο μόνος που είχε απομείνει από τη γενιά του Κινύρα[1153]: *Melum autem puerum, qui de Cinyrae genere solus supererat*.

Εκτός από τις *Metamorphoses* του και δύο άλλα γνωστά έργα του Οβιδίου υπαινίσσονται την κυπριακή ιστορία, οι *Heroides* και οι *Fasti*, κάνοντας λόγο για το βλαστάρι του Κινύρα (*Cinyra creatum*), τον Άδωνι[1154].

Ύστερα από το έργο του Κίννα και ιδίως αυτό του Οβιδίου, η Μύρρα αποκτάει μεγάλη διασημότητα στη Ρώμη[1155].

Τον μύθο της κόρης του Κινύρα γνωρίζει και ένας άλλος συγγραφέας της αρχής των αυτοκρατορικών χρόνων (το μεγαλύτερο μέρος του έργου του πρέπει να τοποθετηθεί γύρω στο 60 μ.Χ.)[1156], ο Κολουμέλλας, στο αγροτικής θεματικής έργο του *De re rustica*. Στο δέκατο βιβλίο του που αναφέρεται στην κηπουρική και είναι γραμμένο σε αξιόλογους δακτυλικούς εξαμέτρους, απαριθμεί αρωματικά φυτά, μεταξύ των οποίων και την αχαϊκή μύρρα που ο χυμός της μιμείται τα δάκρυα της κόρης του Κινύρα[1157]:

et lacrimas imitata tuas, Cinyreia virgo,
sed melior stactis ponatur Achaica myrrha

Ο Στάτιος, με το να αποκαλεί τις μύρρες «βλαστήματα του Κινύρα» (*Cinyrea germina*), υπαινίσσεται σαφώς τον εν λόγω μύθο[1158]. Η μυθική μορφή της Μύρρας μνημονεύεται ακόμη από δύο ήσσονες ποιητές του πρώτου μεταχριστιανικού αιώνα, τον Νεμεσιανό και τον Μοδεστίνο. Ο πρώτος, στο έργο του *Cynegetica*, αναφέρει μαζί δύο συναφείς περιπτώσεις αιμομικτικού έρωτα, αυτές της Βυβλίδος και της Μύρρας, περιπτώσεις για τις οποίες είχε μιλήσει και ο Οβίδιος στις *Μεταμορφώσεις* του[1159]. Για την Μύρρα, ακολουθώντας την εκδοχή του Οβιδίου, λέει ότι μετά την αποκάλυψη του εγκλήματος περιπλανήθηκε στην Αραβία, όπου και μεταμορφώθηκε στο ομώνυμο δέντρο[1160]:

Byblidos indictum nulli scelus; impia Myrrhea
conubia et saevo violatum crimine patrem
novimus, utque Arabum fugiens cum carperet arva

[1152] Θυμίζουμε την εκδοχή (*Σχόλ. Ίλ.* Λ 20a, Ευστ. *Όμ. Ίλ.* Λ 20) για τις 50 κόρες, που εξ αιτίας της οργής του Απόλλωνος για τον πατέρα τους πήδησαν στη θάλασσα και μεταμορφώθηκαν σε αλκυόνες (σε πουλιά που βγάζουν θρηνητικές κραυγές) και την άλλη εκδοχή (*Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.3) για τις κόρες του Ορσεδίκη, Λαογόρη και Βραισία που έγιναν εταίρες στην Αίγυπτο, λόγω της οργής της Αφροδίτης· βλ. ανωτ. σ. 94 κε.
[1153] Serv. *Comm. in Verg. Ecl.* 8.37· βλ. ανάλυση του μύθου ανωτ. σ. 99 κε.
[1154] Ov. *Her*. 4.97 και *Fast*. 5.227.
[1155] Βλ. κατωτ. εικ. 24, 25.
[1156] Rose, *ΙΛΛ* Β'.145.
[1157] Colum. *De re rust*. 10.1.172.
[1158] Stat. *Silv*. 5.1.214.
[1159] Για τις ομοιότητες των ιστοριών Βυβλίδος και Μύρρας, βλ. Galinsky 88· Jouteur 152-4· κυρίως Nagle 301 κε.
[1160] Nemes. *Cyn*. 26-9.

ivit in arboreas frondes animamque virentem.

Σε ένα εντεκάστιχο απόσπασμα του Μοδεστίνου, η Μύρρα παρουσιάζεται, μαζί με άλλες εννιά ηρωίδες γνωστές από τη μυθική παράδοση ως θύματα άτυχου έρωτα (Φαίδρα, Σκύλλα, Διδώ, Κανάκη, Ευάδνη, Βυβλίς, Αρέθουσα κ.ά.), να κάνει συμβολικούς υπαινιγμούς στην ατυχία της. Η Μύρρα αναφωνεί «από τα κλαδιά μου», ενώ στον ίδιο στίχο, η Ευάδνη λέει «ας καούμε!»[1161]:

Myrrha, ''meis ramis'', Euhadneque ''igne crememus!''

Τους στίχους του Μοδεστίνου μοιάζει να ζωντανεύει μια απεικόνιση (δεύτερο μισό 2ου αι. μ.Χ.-πρώτο μισό 3ου αι. μ.Χ.) σε ένα fresco στο Museo Profano του Βατικανού, το οποίο ανακαλύφθηκε από τον Marancio το 1816 σε μια αρχαία ρωμαϊκή έπαυλη. Η Myrra (έτσι αναγράφεται), μαζί με άλλες τέσσερις τραγικές ηρωίδες (Κανάκη, Πασιφάη, Σκύλλα και Φαίδρα), παριστάνεται σε ολόσωμη ντυμένη μορφή σε στάση φυγής, πιθανόν τη στιγμή που φεύγει κυνηγημένη από τον πατέρα της[1162]. Να προσθέσουμε και την παλαιότερη τοιχογραφία από την Οικία των Διοσκούρων στην Πομπηία (70 μ.Χ.), όπου εικονίζεται η Μύρρα, τη στιγμή που έχει αρχίσει η μεταμόρφωσή της[1163]. Τα χέρια της μεταβάλλονται σε κλαδιά και το σώμα της σε κορμό, από όπου οι Νύμφες αναδέχονται τον Άδωνι.

Σε όλες τις προαναφερθείσες λατινικές αφηγήσεις, η Σμύρνα ή Μύρρα είναι το κεντρικό πρόσωπο της ιστορίας. Από πληροφορίες, όμως, που μας δίνει ο Ιώσηπος, την ημέρα που δολοφονήθηκε ο Καλιγούλας στη Ρώμη παιζόταν το δράμα *Κινύρας*, με υπόθεση την τραγική σχέση με την κόρη του. Αλλά για το έργο αυτό και για τη μαρτυρία που έχουμε ότι υπήρχε ελληνικό δράμα *Κινύρας* κατά τον 4ο αι. π.Χ., θα ακολουθήσει ιδιαίτερη συζήτηση.

Για την αμφισβητούμενη φιλολογική αξιοπιστία του μυθολογικού εγχειριδίου *Fabulae* που μας έχει παραδοθεί με το όνομα ενός λογίου της αυγούστειας εποχής, του Υγίνου έχει γίνει ήδη λόγος[1164]. Από το έργο αυτό πληροφορούμαστε την ιστορία της Σμύρνας και του Κινύρα, όπως την γνωρίζουμε, αλλά με κάποιες διαφορές και αντιφάσεις. Ο Κινύρας εδώ είναι βασιλιάς των Ασσυρίων, όπως είναι ο Θείας στην παραλλαγή του Πανυάσσιδος ή του Λιβεράλιδος. Σύζυγος του Κινύρα είναι η Κεγχρηίς, γνωστή και από τον Οβίδιο, στην περηφάνεια της οποίας για την ομορφιά της κόρης της οφείλεται η οργή της Αφροδίτης, με τα γνωστά τραγικά επακόλουθα. Η συνέχεια είναι η γνωστή. Η κόρη με τη βοήθεια της τροφού συνευρίσκεται με τον πατέρα της, εν αγνοία του, και μετά την αποκάλυψη μεταμορφώνεται σε δέντρο, από όπου γεννιέται ο Άδωνις[1165]:

[1161] Modest. 9 (έκδ. Wight – Duff, *MLP* 538-40).

[1162] Berger-Doer σ.λ. *Myrrha, LIMC* VI.2, σ. 410 αρ. 1 και σχόλια στο VI.1 σ. 692 κε. (κατωτ. εικ. 25 β).

[1163] Servais- Soyez σ.λ. *Adonis, LIMC* I.2, σ. 160 αρ. 3 και σχόλια στο VI.1 (ό.π. σημ. 1162) σ. 692 κε. Μια άλλη τοιχογραφία με τον μύθο της μεταμόρφωσης της Μύρρας από τις Θέρμες του Τίτου έχει χαθεί· βλ. Berger- Doer, ό.π. (σημ. 1162) VI.1 σ. 692 αρ. 5 σχόλια και σχέδιο της εικόνας (κατωτ. εικ. 25 α).

[1164] Βλ. ανωτ. σ. 48.

[1165] Hyg. *Fab*. 58.

Smyrna Cinyrae Assyriorum regis et Cenchreidis filia, cuius mater Cenchreis superbius locuta quod filiae suae formam Veneri anteposuerat. Venus matris poenas exsequens Smyrnae infandum amorem obiecit, adeo ut patrem suum amaret. quae ne suspendio se necaret nutrix intervenit et patre nesciente per nutricem cum eo concubuit, ex quo concepit, idque ne palam fieret, pudore stimulata in silvis se abdidit. cui Venus postea miserta est et in speciem arboris eam commutavit unde myrrha fluit, ex qua natus est Adonis, qui matris poenas a Venere est insecutus.

Σε άλλο σημείο του έργου μαθαίνουμε ότι ο Κινύρας, γιος του ή της Πάφου (μολονότι είχε ονομαστεί προηγουμένως βασιλιάς των Ασσυρίων), αυτοκτόνησε, διότι είχε σχέσεις με την κόρη του[1166].

Αξίζει να σημειώσουμε ότι το στοιχείο της αυτοκτονίας του πατέρα, λόγω της φοβερής πράξης του, το ξανασυναντούμε υπαινικτικά στη μαρτυρία του Ιωσήπου για το δράμα *Κινύρας* και στον Αντωνίνο Λιβεράλι, ο οποίος όμως υιοθετεί την ανατολική εκδοχή και βάζει στη θέση του πατέρα της Σμύρνας τον Θείαντα[1167].

Η κυπριακή παραλλαγή της γέννησης του Αδώνιδος παραμένει βαθιά ριζωμένη στους Ρωμαίους συγγραφείς της ύστερης αρχαιότητας[1168]. Ο Αυσώνιος, κατά τον 4ο αι. μ.Χ. εξακολουθεί να αποκαλεί, κατά τον οικείο τρόπο του Οβιδίου και των αλεξανδρινών, τον Άδωνι γιο του Κινύρα[1169]:

set tu parce feris venatibus et fuge nota
crimina silvarum, ne sis Cinyreia proles
accedasque iterum Veneri plorandus Adonis.

Ο Φουλγέντιος είναι ένας μυθογράφος που τοποθετείται με επιφύλαξη στον 5ο αι. μ.Χ. Αφιερώνει το όγδοο κεφάλαιο του τρίτου βιβλίου των *Mythologiarum* του στον μύθο της Μίρρας και του Αδώνιδος (*fabula Mirrae et Adonis*). Χωρίς να κατονομάζεται ο πατέρας της ηρωίδας και χωρίς ιδιαίτερες λεπτομέρειες γίνεται αναφορά στην αιμομιξία, στη μεταμόρφωση της κόρης και στη γέννηση του Αδώνιδος[1170]:

Mirra patrem suum amasse dicitur, cum quo debriato concubuit; cumque eam pater utero plenam rescisset, crimine cognito evaginato eam coepit persequi gladio illa in arborem myrram conversa est; quam arborem pater gladio percutiens, Adon exinde natus est.

[1166] Αυτ. 242.

[1167] Αντων. Λιβ. *Μετ*. 34.

[1168] Αναφορά στον μύθο της Μύρρας και σε άλλα έργα: Lactant. *Narr. fab*. 10.9 (κατονομάζεται ως πατέρας της Μύρρας ο Κ.), *Myth. Vat*. 1.200, 2.34, 3.11 και 3.17 (δεν κατονομάζονται οι γονείς της).

[1169] Aus. *Epist.* 14.41-3 (*Ausonius Theoni*)· επίσης, στο *Epigr*. 62.7 (*De Glaucia inmatura morte praevento*) μιλάει για τον *Cinyreius… Adonis*.

[1170] Fulgent. *Mythol.* 3.8.

Αξιοπρόσεκτες είναι οι διαφορές με την οβιδιακή αφήγηση. Ο αιμομίκτης πατέρας συνειδητοποιεί το έγκλημα από την εμφανή κοιλιά της κόρης του και όχι κατά την τελευταία νύκτα των μυστικών συνευρέσεών τους στο σκοτάδι. Αρχίζει να την κυνηγάει με το σπαθί του, εκείνη μεταμορφώνεται σε δέντρο και ο Άδωνις γεννιέται από το σχίσιμο του κορμού που καταφέρνει το σπαθί του πατέρα του. Αυτό σημαίνει ότι η Μύρρα, κατά τα λεγόμενα του Φουλγεντίου, δεν περιπλανήθηκε στην Αραβία, εκδοχή που υιοθέτησε ο Οβίδιος.

Από τη δεύτερη ομάδα *Σχολίων* του Σερβίου[1171] που αποδίδεται σε κάποιον άγνωστο συγγραφέα του 7ου αι. μ.Χ., μαθαίνουμε την ιστορία του Κινύρα, της Μύρρας και του Αδώνιδος. Ο Σέρβιος τοποθετεί ξεκάθαρα τον μύθο στην Κύπρο και κατονομάζει τον Κινύρα πατέρα της Μύρρας και του Αδώνιδος[1172]. Επαναλαμβάνεται η οβιδιακή αφήγηση, με κάποιες αξιοπρόσεκτες διαφορές. Κατά τον συγγραφέα, το εγκληματικό πάθος της κόρης αποδίδεται στην οργή του ήλιου, κάτι που μας θυμίζει τον Φουλγέντιο, όταν στο προαναφερθέν έργο του, πιο κάτω, εξηγεί τον μύθο από τον ρόλο που έχει ο ήλιος στην παραγωγή της μύρρας. Η Μύρρα, κυνηγημένη από το σπαθί του πατέρα της, καταφεύγει στα δάση, όπου μεταμορφώνεται σε δέντρο και γεννάει τον Άδωνι[1173]:

> *in Cypro insula regnavit Cinyras, habens filiam Myrrham nomine. quae solis ira in amores incidit patris, cum quo etiam ministerio nutricis concubuit: namque nutrix Myrrhae dixit Cinyrae, esse quandam puellam, quae eius amore flagraret et concubitum nocte in tenebris propter verecundiam expeteret virginalem. hoc Cinyras, incitatus libidine, pollicitus est. cupiens deinde videre vultus puellae lumen iussit inferri visamque filiam persequi cum gladio coepit, ut interficeret. quae gravida de patre confugit in silvas ibique mutata est in arborem nominis sui. sed infantem conceptum etiam in cortice retinuit et postmodum dente apri excisum emisit in lucem. qui a nymphis eductus, Adonis cognominatus est…*

Ένα καινούργιο στοιχείο είναι η πληροφορία που μας δίνει ο συγγραφέας ότι το δέντρο, από όπου γεννήθηκε ο Άδωνις, ανοίχτηκε από τα δόντια κάπρου. Ο Σέρβιος σε άλλο σημείο, όταν κάνει λόγο για την ίδια ιστορία με αφορμή τον σχολιασμό της φράσης της *Αἰνειάδος materna myrto*, διευκρινίζει ως προς αυτό ότι κάποιοι θέλουν το δέντρο να σχίζεται από το σπαθί του Κινύρα, ενώ κάποιοι άλλοι από τα δόντια του κάπρου[1174]:

> *quae cum infantem, quem intra uterum habuerat, etiam in cortico retineret, percussa, ut quidam voluunt, a patris gladio, ut quidam, ab apro…*

[1171] Για τον Σέρβιο (ορθότερα *Servius Danielis*), βλ. ανωτ. σσ. 50-1 και σημ. 194.

[1172] Εκτός από τα *Σχόλια* στον Βιργίλιο, σε ένα άλλο έργο του Σερβίου διαβάζουμε τους αλκμάνειους στίχους ενός αγνώστου σε εμάς λατινικού ποιήματος με αναφορά στην κυπριακή καταγωγή του Αδώνιδος (*De cent. metr*. 57: *de alcmanio… ''sua munera Venus alma rosas iuveni Cinyreiadae''*).

[1173] Serv. *Comm. in Verg. Ecl*. 10.18.

[1174] Serv. *Comm. in Verg. Aen*. 5.72.

Συνεχίζοντας ο Σέρβιος και διαφοροποιούμενος από την παράδοση που ήθελε τη Μύρρα να μεταμορφώνεται στο ομώνυμο βαλσαμόδεντρο, υποστηρίζει ότι η Μύρρα μεταμορφώθηκε σε μυρτιά που είναι και το αγαπημένο φυτό της Αφροδίτης, αφού λένε ότι σε αυτό έτρεξε η θεά να κρυφτεί, όταν βγήκε γυμνή από τη θάλασσα:

> *arborem quoque myrtum, ex qua puer natus fuerat, tutelae suae adscripsit: quamvis alis dicant, ideo myrtum Veneri dicatam, quia cum a mari exisset ne nuda conspiceretur, conlatuit in myrto…*

3. Το χαμένο δράμα *Κινύρας*

Η αναλυτική αναφορά στις ελληνικές και λατινικές πηγές του εν λόγω μύθου μάς έδωσε να καταλάβουμε πως τα σωζόμενα έργα και αποσπάσματα αποτελούν ένα μικρό μόνο μέρος της παράδοσης, η οποία πρέπει να ήταν πλούσια και διαφοροποιημένη από εποχή σε εποχή και από συγγραφέα σε συγγραφέα. Διαφορετική, επίσης, θα ήταν η αφήγηση της ιστορίας σε ένα μυθολογικό εγχειρίδιο από ό,τι σε ένα επύλλιο ή σε ένα εκτενές ποίημα ή σε ένα μυθιστόρημα.

Σημαντική θέση σε αυτή τη μακραίωνη πορεία υποθέτουμε ότι θα είχε το χαμένο δράμα του 4ου αι. π.Χ. *Κινύρας*[1175], για το οποίο έχουμε κάνει ήδη κάποιες σύντομες νύξεις. Για το έργο αυτό βασιζόμαστε μόνον σε δύο μεταγενέστερες πηγές, τον Ιώσηπο και τον Σουητώνιο.

Ο πρώτος, ένας σημαντικός Ιουδαίος ιστορικός, τοποθετείται στον πρώτο μεταχριστιανικό αιώνα[1176]. Έζησε για ένα μεγάλο διάστημα της ζωής του στη Ρώμη, όπου και πιθανότατα πέθανε μετά το 100 μ.Χ. Στο έργο του *Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία*, ο Ιώσηπος φθάνει στο σημείο να αφηγηθεί τα γεγονότα κατά την ημέρα της δολοφονίας του Καλιγούλα το 41 μ.Χ. Τελείται μια γιορτή προς τιμή του Καίσαρος στον Παλατίνο λόφο και, αφού μοιράζονται στο πλήθος φρούτα και σπάνια πτηνά, αρχίζει το θέαμα. Εκείνη τη στιγμή δίδονται δύο οιωνοί. Παριστάνεται ένας μίμος, κατά τον οποίον σταυρώνεται αιχμαλωτισμένος ηγεμόνας και ένας χορευτής παρουσιάζει ένα δράμα που λέγεται *Κινύρας*. Σε αυτό το δράμα και αυτός ο Κινύρας σκοτωνόταν και η κόρη του η Μύρρα και έτρεχε πολύ τεχνητό αίμα και γύρω από τον σταυρωμένο και γύρω από τον Κινύρα. Στη συνέχεια μαθαίνουμε από τον Ιώσηπο πως ο άλλος κακός οιωνός ήταν ότι εκείνη η ημέρα του χρόνου ήταν η ίδια ημέρα που ο Φίλιππος, γιος του Αμύντα και βασιλιάς των Μακεδόνων, δολοφονήθηκε από τον Παυσανία, έναν από τους εταίρους του, καθώς έμπαινε στο θέατρο[1177]:

> *καὶ γὰρ μῖμος εἰσάγεται, καθ᾽ ὃν σταυροῦται ληφθεὶς ἡγεμών, ὅ τε ὀρχηστὴς δρᾶμα εἰσάγει Κινύραν, ἐν ᾧ αὐτός τε ἐκτείνετο καὶ ἡ θυγάτηρ Μύρρα, αἷμά τε ἦν τεχνητὸν πολὺ καὶ τὸ περὶ τὸν σταυρωθέντα ἐκκεχυμένον*

[1175] *Τραγ. Ἀδέσπ.* F 5d (έκδ. *TrGF* 2.11).

[1176] Lesky 1102-3.

[1177] Ιωσήπ. *Ἰουδ. ἀρχ.* 19.94.

καὶ τὸ περὶ τὸν Κινύραν. ὁμολογεῖται δὲ καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην γενέσθαι, ἐν ᾗ Φίλιππον τὸν Ἀμύντου κτείνει Παυσανίας εἷς τῶν ἑταίρων εἰς τὸ θέατρον εἰσιόντα.

Ο Σουητώνιος, μερικά χρόνια αργότερα (2ο αι. μ. Χ.), ασχολούμενος με τη βιογραφία του Καλιγούλα αναφέρεται στην ημέρα της δολοφονίας του. Μιλάει και αυτός για σημαδιακά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στο θέατρο, όπως ότι κατά την ώρα που θυσίαζε, πιτσΙλίστηκε από το αίμα ενός φοινικόπτερου και ότι ένας ηθοποιός παντόμιμου, ονόματι Μνηστήρ, χόρεψε έναν τραγικό χορό που κάποτε είχε παρουσιάσει ο τραγωδός Νεοπτόλεμος στους αγώνες, κατά τη διάρκεια των οποίων δολοφονήθηκε ο βασιλιάς των Μακεδόνων Φίλιππος[1178]:

sacrificans respensus est phoenicopteri sanguine; et pantomimus Mnester tragoediam saltavit, quam olim Neoptolemus tragoedus ludis, quibus rex Macedonum Phillipus occisus est, egerat.

Ο Σουητώνιος δεν αναφέρει την ονομασία του δράματος, αλλά η ταυτόσημη σχεδόν μαρτυρία του Ιωσήπου δεν αφήνει αμφιβολίες ότι μιλούν για το ίδιο πράγμα, δηλαδή για το δράμα *Κινύρας*[1179]. Για τη γενικότερη αξιοπιστία των δύο συγγραφέων οι γνώμες διίστανται. Ο Ιουδαίος ιστορικός ήταν από το 64 μ.Χ. στη Ρώμη και βρισκόταν πολύ κοντά στα γεγονότα και στα πράγματα[1180]. Ο Ρωμαίος βιογράφος, από την άλλη, όντας γραμματέας και βιβλιοθηκάριος του Αδριανού είχε στη διάθεσή του τα αυτοκρατορικά αρχεία[1181]. Τα έργα αμφοτέρων είναι ιστορικές πηγές με αυθεντικά ντοκουμέντα, ωστόσο δεν απουσιάζουν καμμιά φορά από αυτά η φαντασία, το ανέκδοτο και το λαϊκό παραμύθι.

Μπορούμε να λάβουμε σοβαρά υπ᾽ όψιν τις συγκλίνουσες μαρτυρίες των ανωτέρω συγγραφέων; Η άποψή μας είναι ότι δεν έχουμε κανένα λόγο να τις θεωρήσουμε ανυπόστατες. Έχουμε να κάνουμε με δύο ανάλογα ιστορικά γεγονότα, τις δολοφονίες του Φιλίππου και του Καλιγούλα, μέσα σε θέατρο, κατά τη διάρκεια δραματικών αγώνων και γιορτών. Το γεγονός ότι εκείνη την ημέρα (την ίδια μάλιστα ημέρα του χρόνου) έτυχε να παρουσιάζεται το ίδιο δράμα είναι μια φοβερή σύμπτωση που ακούγεται απίστευτη, όμως δεν αποκλείεται και αυτό το αποδεικνύει η ίδια η ιστορία με τις ουκ ολίγες απίθανες συμπτώσεις της.

Συνδυάζοντας αυτές τις μαρτυρίες μπορούμε ίσως να μιλάμε για ένα ελληνικό δράμα, συγκεκριμένα για μια τραγωδία με τον τίτλο *Κινύρας*, που παιζόταν στα ελληνικά θέατρα τον 4ο αι. π.Χ., αλλά και τέσσερις αιώνες αργότερα στα ρωμαϊκά θέατρα. Επρόκειτο, δηλαδή, για ένα δημοφιλές έργο της αρχαιότητας, ενταγμένο από την αρχή κιόλας της δημιουργίας του στο ρεπερτόριο των ηθοποιών, που κατόρθωσε να επιβιώσει για εκατοντάδες χρόνια.

Διαβάζοντας προσεκτικά τα λεγόμενα του Ιωσήπου και του Σουητωνίου, μπορούμε να ανασυνθέσουμε περισσότερα στοιχεία αυτού του χαμένου δράματος,

---

[1178] Suet. *Cal.* 57.

[1179] Πβ. Csapo – Slater 235. Ωστόσο, η Easterling, *OAET* 330, θεωρεί βεβιασμένο το συμπέρασμα ότι το δράμα που παρουσιάστηκε στις Αιγές το 336 π.Χ. ήταν ο *Κινύρας*.

[1180] Lesky 1102.

[1181] Rose, *ΙΛΛ* Β᾽.230 κε., 343 σημ. 141· Albrecht II.1598 κε.

όπως αυτό τουλάχιστον παιζόταν διασκευασμένο στη Ρώμη, κατά τον πρώτο μεταχριστιανικό αιώνα. Ο μεν Ιώσηπος μιλάει για έναν *ὀρχηστή* που εισάγει το δράμα *Κινύρας*, ο δε Σουητώνιος μιλάει για έναν *pantomimum*, για έναν δηλαδή ηθοποιό παντόμιμου που ονομαζόταν Μνηστήρ. Οι δύο όροι ταυτίζονται. Ο ελληνικός όρος *pantomimus* που σημαίνει αυτόν που μιμείται τους πάντες είναι μια λέξη που επικράτησε στην Ιταλία κατά τους χρόνους του Αυγούστου αντί του άλλου ελληνικού όρου *ὀρχηστής*[1182]. Το ελληνικό όνομα Μνηστήρ μάς κάνει να υποθέσουμε ότι πιθανότατα επρόκειτο για έναν Έλληνα ηθοποιό[1183], μιας και στη Ρώμη το επάγγελμα του υποκριτή, όπως είναι γενικά παραδεκτό, θεωρούνταν υποτιμητικό και οι ηθοποιοί στρατολογούνταν συνήθως από τις τάξεις των μη Ρωμαίων πολιτών, των δούλων και των απελευθέρων[1184].

Ο παντόμιμος ήταν ένα χορευτικό θέαμα που αναπτύχθηκε κατά τη ρωμαϊκή αυτοκρατορική εποχή, κατά το οποίο ένας μόνο υποκριτής αφηγούνταν με χορευτικές κινήσεις την υπόθεση μιας ιστορίας που είχε τραγικό ή κωμικό θέμα[1185]. Ο υποκριτής που έπαιζε ταυτόχρονα ή διαδοχικά με τις κινήσεις του και τις χειρονομίες του διάφορα πρόσωπα, δεν πρόφερε ούτε μια λέξη και φορούσε μια όμορφη προσωπίδα με κλειστά χείλη που δεν του επέτρεπε να εκφράζεται με μορφασμούς[1186]. Η παράσταση συνοδευόταν από μουσική υπόκρουση και πολυπρόσωπη χορωδία. Τα θέματα που προτιμούνταν ήταν φρικιαστικοί μύθοι ή σκανδαλιστικές περιπέτειες, συνήθως διασκευές ελληνικών δραμάτων με κατάλληλες περικοπές, ώστε να παρουσιάζονται οι πιο χαρακτηριστικές στιγμές της υπόθεσης και τα κύρια σημεία του μύθου. Το είδος αυτό που οι Έλληνες αποκαλούσαν *παντόμιμον* ή *ἰταλικὴν ὄρχησιν* διαμορφώθηκε ως αυτοτελές θέαμα από τον Κίλικα Πυλάδη (22 π.Χ.) και τον Αλεξανδρέα Βάθυλλο, από τους οποίους ο πρώτος πιστεύεται ότι προσέθεσε τη χορωδία και την πολυμελή ορχήστρα και προτιμούσε σοβαρά θέματα συγγενικά με την τραγωδία, ενώ ο δεύτερος ανάλαφρες ιστορίες που θύμιζαν κωμωδίες ή σατυρικά δράματα. Η διαφορά με τον μίμο ήταν ότι ο παντόμιμος, όντας ένα εκλεπτυσμένο θέαμα, απαιτούσε ένα πιο καλλιεργημένο κοινό, ενώ ο μίμος ήταν θέαμα των λαϊκότερων στρωμάτων. Τα σωζόμενα αποσπάσματα είναι ελληνικά, αλλά γνωρίζουμε ότι γνωστοί Ρωμαίοι συγγραφείς, όπως ο Λουκανός και ο Στάτιος, έγραψαν λιμπρέτα για τον παντόμιμο.

Η ελληνική τραγωδία του 4ου αιώνα *Κινύρας* δεν πρέπει να ταυτίζεται με τον παντόμιμο της αυτοκρατορικής εποχής που, προφανώς, θα ήταν μια διασκευή της με περικοπές και αρκετές βιαιότητες πάνω στη σκηνή. Κατά τον Ιώσηπο, στο

[1182] *Σοῦδ.* σ.λ. *ὄρχησις παντόμιμος· ταύτην ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐφεῦρε, Πυλάδου καὶ Βακχυλίδου πρώτων αὐτὴν μετελθόντων·* πβ. Λουκιαν. *Περὶ ὀρχ.* 67: *οἱ Ἰταλιῶται τὸν ὀρχηστὴν παντόμιμον καλοῦσι.*

[1183] Για τη φήμη του ηθοποιού Μνηστήρος επί των χρόνων του Καλιγούλα, βλ. Easterling – Hall 27, 238· Lada-Richards 33, 60 και 189.

[1184] Easterling – Hall 225 κε.

[1185] Για τον παντόμιμο, βλ. τις αρχαίες μαρτυρίες Λουκιαν. *Περὶ ὀρχ.* και Λιβαν. *Λόγ.* 64 (*Πρὸς Ἀριστείδην ὑπὲρ τῶν ὀρχηστῶν*)· Wüst σ.λ. *Pantomimus*, *RE* XVIII.3 (1949) 833-869· Lesky 1030, 1109· Kokolakis 3 κε.· Easterling – Hall 27 κε.· *OCD* σ.λ. *pantomime*· επίσης, την πιο πρόσφατη μελέτη της Lada-Richards με περαιτέρω βιβλιογραφία.

[1186] Λουκιαν. *Περὶ ὀρχ.* 29. Ο καλλιτέχνης του παντόμιμου, συνήθως, ήταν γοητευτικός και αθλητικός τύπος, ντυμένος με υπέροχο μεταξωτό κοστούμι· πβ. Suet. *Cal.* 54.

δράμα και ο Κινύρας και η κόρη του, η Μύρρα, σκοτώνονταν και έτρεχε πολύ τεχνητό αίμα. Η τελευταία λεπτομέρεια δείχνει ότι, στη ρωμαϊκή του εκδοχή, αυτό το έργο είχε φόνους και φρικαλεότητες πάνω στη σκηνή, πράγματα ανήκουστα βεβαίως για την ελληνική τραγωδία, ακόμη και για αυτή του 4ου αι. π.Χ.

Οι γνώσεις μας για το ελληνικό δράμα του 4ου αι., εκτός από τον *Ῥῆσο* που έφτασε σε εμάς με το όνομα του Ευριπίδη, περιορίζονται σε αποσπάσματα, σε τίτλους τραγωδιών και σε ονόματα πολλών άγνωστων ποιητών[1187]. Παρατηρείται μια γενικότερη τάση προς το υπερβολικό, το θεατρικό, το «τραγικόν», όπως το εννοεί αυτή η εποχή[1188]. Η μετακλασσική τραγωδία[1189] ακολουθεί πολύ το υπόδειγμα της οψιμότερης τραγωδίας του Ευριπίδη με τα παιχνίδια της Τύχης και τις δραματικές επιπλοκές της. Ένα άλλο γνώρισμα είναι η ανεξαρτητοποίηση του μουσικού από το ρητορικό στοιχείο, δηλαδή η δημιουργία ενός ανεξάρτητου χορικού λυρισμού. Υπερτιμάται περισσότερο από τα κλασσικά χρόνια η σκηνοθεσία και η συμβολή του ηθοποιού. Θυμόμαστε μάλιστα τα λεγόμενα του Αριστοτέλους ότι στην εποχή του οι ηθοποιοί ήταν πιο σημαντικοί από τους ποιητές.

Το ότι κατά την εποχή του Φιλίππου ο Κύπριος ηγεμόνας Κινύρας πρωταγωνιστεί σε δράμα δεν είναι κάτι που πρέπει να μας εκπλήσσει. Αυτό που έλεγε ο Πίνδαρος στην αυγή των κλασσικών χρόνων[1190], δηλαδή ότι λέγονται τόσες πολλές ιστορίες γύρω από το όνομα του Κινύρα και ότι θα πρέπει ο ίδιος να πάρει βαθιά ανάσα και να σταθεί στα ελαφρά του πόδια, προτού μιλήσει —μια συνηθισμένη τακτική των ηθοποιών των τραγωδιών ερμηνεύουν οι Σχολιαστές του[1191]—, αντανακλά την αμετάπτωτη επικαιρότητα του Κυπρίου. Ο Πίνδαρος προτιμάει να μη μιλήσει για αυτές τις ιστορίες, προβάλλοντας τις δικές του επιφυλάξεις. Υποθέτουμε ότι μια από τις πολλές ιστορίες που είχαν ήδη προσκολληθεί ή άρχισε τότε να περιπλέκεται γύρω από τη μορφή του Κινύρα, είναι και αυτή της άνομης σχέσης του με την κόρη του Σμύρνα και η αλλόκοτη γέννηση του Αδώνιδος.

Η δραματοποίηση της ιστορίας είναι γνωστή, όπως σημειώθηκε παραπάνω, μέσα από το σωζόμενο απόσπασμα της κωμωδίας *Ἄδωνις* του Πλάτωνος του Κωμικού, ενός ποιητή σχεδόν σύγχρονου του Αριστοφάνους. Το λειψό δείγμα αυτού του έργου δεν μας επιτρέπει να πούμε πολλά. Αυτό που έχει σημασία, όμως, είναι ότι ο Κινύρας αποτελεί βασικό πρόσωπο αυτού του δράματος, όντας πατέρας του Αδώνιδος, και ότι η κυπριακή καταγωγή του Αδώνιδος έχει ενταχθεί στο θεματολόγιο των δραματικών ποιητών ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. Κωμωδίες ή κωμωδοτραγωδίες με τον τίτλο *Ἄδωνις* αποδίδονται και σε άλλους ποιητές του 5ου αι., όπως στον Νικοφώντα, και σε ποιητές της Μέσης Αττικής Κωμωδίας του 4ου αι., όπως τον Αραρώ, τον Αντιφάνη κ.ά. Ακόμη, γνωρίζουμε ότι ο Πτολεμαίος Φιλοπάτωρ (3ος αι. π.Χ.) και ο Διονύσιος Α΄, ο τύραννος των Συρακουσών, έγραψαν

[1187] *TrGF* τόμ. 1 και 2.

[1188] Lesky 867 κε.

[1189] Για τα γενικά γνωρίσματα του μετακλασσικού δράματος, βλ. Xanthakis-Karamanos, *Trag*. κυρίως 18 κε. και *Drammatica* 89 κε.

[1190] Πινδ. *Νεμ.* 8.19 κε.· βλ. ανάλυση του χωρίου ανωτ. σσ. 20-1.

[1191] *Σχόλ. Πινδ. Νεμ.* 8.28-34a.

τραγωδίες με τον τίτλο *Ἄδωνις*[1192]. Υποθέτουμε ότι και σε αυτά τα χαμένα δράματα ακολουθήθηκε, κατά πάσα πιθανότητα, η εκδοχή του Πλάτωνος του Κωμικού που παρουσίαζε τον Κινύρα πατέρα του Αδώνιδος.

Η διαφορά με τα δράματα, τα φέροντα τον τίτλο *Ἄδωνις*, είναι ότι στην τραγωδία *Κινύρας* που παιζόταν στα ελληνικά θέατρα του 4ου αι. η υπόθεση επικεντρώνεται στον Κινύρα και στην αιμομιξία με την κόρη του και όχι στον ίδιο τον Άδωνι που ήταν ο καρπός αυτής της ανόσιας σχέσης.

Οι πληροφορίες του Ιωσήπου σχετικά με τη διασκευή των χρόνων του Καλλιγούλα μιλούν για ένα δράμα με σκοτωμούς του Κινύρα και της κόρης του Μύρρας, με πολύ τεχνητό αίμα πάνω στη σκηνή. Οι φρικαλεότητες αυτές που ήταν χαρακτηριστικό των ρωμαϊκών θεαμάτων γενικότερα και του παντόμιμου των αυτοκρατορικών χρόνων, δεν συνηθίζονται στο ελληνικό θέατρο, μπροστά στα μάτια του κοινού. Να ήταν άραγε αυτοί οι σκοτωμοί ύστερη επινόηση του παντόμιμου, προσαρμοσμένη στις προτιμήσεις της εποχής ή μήπως υπήρχαν και στην τραγωδία του 4ου αι.; Αν ισχύει η δεύτερη πιθανότητα, τότε μιλάμε για μια τελείως διαφορετική παράδοση από αυτή που γνωρίζουμε. Όπως είναι γνωστό από τις άλλες πηγές (ελληνικές και λατινικές), η Σμύρνα / Μύρρα δεν σκοτώνεται παρά την καταδίωξη της από το ξίφος του πατέρα της, αλλά μεταμορφώνεται σε δέντρο. Ο Κινύρας πάλι δεν φέρεται να σκοτώνεται ή να αυτοκτονεί, με εξαίρεση τον Υγίνο[1193], ο οποίος κατατάσσει τον Κινύρα σε αυτούς που αφαίρεσαν την ίδια τους τη ζωή.

Όσον αφορά τώρα τη μαρτυρία του Σουητωνίου για τον τραγωδό Νεοπτόλεμο που παρουσίαζε το έργο αυτό στους αγώνες, κατά τη διάρκεια των οποίων δολοφονήθηκε ο Φίλιππος, έχει ιστορική βάση. Ο Ρωμαίος ιστορικός χρησιμοποιεί εδώ τον ελληνικό όρο *tragoedus* με την υστερότερη σημασία του ηθοποιού τραγωδίας και όχι με την παλαιότερη σημασία του ποιητή τραγωδίας[1194]. Πράγματι, από αρχαίες μαρτυρίες γνωρίζουμε για έναν ηθοποιό Νεοπτόλεμο, μεγάλης καλλιτεχνικής μόρφωσης και οικονομικής δύναμης, γεννημένο στη Σκύρο και σε αυτήν την καταγωγή οφείλει ίσως το όνομά του, δανεισμένο από τον ομώνυμο γιο του Αχιλλέως[1195]. Είχε τόσο μεγάλη καλλιέργεια και δύναμη, ώστε οι Αθηναίοι τον είχαν στείλει ως πρέσβη στις διαπραγματεύσεις που έκαναν για ειρήνη με τον Φίλιππο Β' της Μακεδονίας. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Δημοσθένους, μετά τη συνομολόγηση της ειρήνης το 346, ο Νεοπτόλεμος πούλησε την αθηναϊκή περιουσία του και πήγε να ζήσει στη Μακεδονία. Όταν ο Φίλιππος πανηγύριζε τους γάμους της κόρης του Κλεοπάτρας, τον κάλεσε να λάβει μέρος στις πανηγυρικές θεατρικές παραστάσεις που θα δίνονταν στο θέατρο των Αιγών. Στο βασιλικό συμπόσιο μάλιστα, ο Νεοπτόλεμος φέρεται να απήγγειλε στίχους από ένα άγνωστο ποίημα, τους οποίους ο Φίλιππος εννόησε προφητικούς για μια μελλοντική του νίκη κατά των Περσών, αλλά τελικά αποδείχτηκε ότι μιλούσαν

[1192] Βλ. ανωτ. σ. 42 και σημ. 137, σ. 222 και σημ. 1091.

[1193] Hyg. *Fab*. 248.

[1194] LSJ[9] σ.λ. *τραγῳδός*.

[1195] Όλες οι πηγές για τον ηθοποιό Νεοπτόλεμο στο άρθρο του Reincke σ.λ. *Neoptolemos*, *RE* XVI.2 (1935) 2470· Xanthakis-Karamanos, *Trag*. 12, 13· Easterling, *OAET* 326 κε.· Easterling – Hall 340-1.

για τη δική του δολοφονία την επόμενη κιόλας ημέρα[1196]. Ο περίφημος υποκριτής έτσι παρέστη στη δολοφονία του Φιλίππου από τον Παυσανία. Από τότε συνήθιζε να λέει πως η τραγωδία εκείνη, δηλαδή η δολοφονία που είδε με τα μάτια του, ήταν πολύ πιο συνταρακτική από τα έργα του Αισχύλου, του Σοφοκλέους και του Ευριπίδη, αφού είδε τον Φίλιππο να τον επικαλούνται την προηγουμένη ως δέκατο τρίτο θεό και την επόμενη ημέρα να τον σφαγιάζουν[1197].

Πρέπει να επισημάνουμε ότι ο Σουητώνιος δεν αναφέρει όνομα ποιητή ούτε στη μια ούτε στην άλλη περίπτωση, παρά μόνο τα ονόματα του τραγωδού Νεοπτολέμου και του παντόμιμου Μνηστήρος αντίστοιχα. Αυτό είναι ενδεικτικό του φαινομένου ότι στο μετακλασσικό δράμα άρχισε να υπερεκτιμάται η συμβολή του ηθοποιού σε σχέση με τον ρόλο του ποιητή, φαινόμενο που γίνεται εντονότερο στους μεταγενέστερους χρόνους, όπως λόγου χάριν με τους παντόμιμους της αυτοκρατορικής εποχής και της ύστερης αρχαιότητας.

Εν τέλει, το γεγονός και μόνο ότι η τραγωδία *Κινύρας* μπορεί να ερμηνεύτηκε από έναν εξέχοντα, πολλάκις βραβευμένο, ηθοποιό του μεγέθους του Νεοπτολέμου, κατά τη διάρκεια των εορταστικών εκδηλώσεων για τους γάμους της βασιλοκόρης με τον Αλέξανδρο των Μολοσσών, δείχνει ότι δεν θα ήταν ένα τυχαίο έργο κάποιου ασήμαντου ποιητή. Και το γεγονός επίσης ότι η διασκευή του παιζόταν πολλούς αιώνες αργότερα στο αυτοκρατορικό θέατρο της Ρώμης μάς επιτρέπει να μιλάμε, πιθανότατα, για ένα αξιόλογο έργο που θα είχε μακροχρόνια επιτυχία και διεθνή, για τα δεδομένα της εποχής, φήμη.

Δεν γνωρίζουμε, ακόμη, ποια μπορεί να είναι η σχέση αυτού του χαμένου δράματος με μια απουλιανή πελίκη, η οποία χρονολογείται περίπου στο 350 π.Χ. Το αγγείο αυτό που έχει ως κύριο θέμα τον Άδωνι εικονίζει στο άνω μέρος του τη Μύρρα με την τροφό της να συζητούν[1198]. Πρόκειται για την παλαιότερη μέχρι στιγμής βέβαιη αναπαράσταση της Μύρρας και του μύθου της, αφού οι επόμενες προέρχονται από τους μεταχριστιανικούς χρόνους[1199]. Επειδή έχει διαπιστωθεί ότι τα απουλιανά αγγεία συχνά απεικονίζουν σκηνές από δράματα του Ευριπίδη και από χαμένα μετακλασσικά δράματα[1200], αναρωτιόμαστε αν το συγκεκριμένο αγγείο έχει κάποια άμεση σχέση με το χαμένο δράμα *Κινύρας* του 4ου αι. ή αν

[1196] Διόδ. Σικ. 16.92-3.

[1197] Στοβ. 4.34.70.

[1198] Βλ. ανωτ. σ. 222 (κατωτ. εικ. 21).

[1199] Βλ. ανωτ. σ. 234 για τις ρωμαϊκές τοιχογραφίες με τη μορφή της Μύρρας. Έχουν βρεθεί, επίσης, νομίσματα του 2ου / 3ου αι. μ.Χ. στην Καρία και στη Λυκία της Μ. Ασίας, τα οποία απεικονίζουν τη μεταμόρφωση της Μύρρας· βλ. Berger-Doer σ.λ. *Myrrha*, *LIMC* VI.2, σ. 410 αρ. 3 a και σχόλια VI.1 σ. 692 (κατωτ. εικ. 26). Υπάρχει μια ακόμη ενδιαφέρουσα υπόθεση: Σε μια ελληνιστική τερρακόττα (325-250 π.Χ.) μια γυναίκα κρατάει αλάβαστρο και ραντίζει με άρωμα ένα καλάθι με τους «κήπους του Αδώνιδος» (κατωτ. εικ. 22). Οι Oakley – Reitzammer, σ. 142 κε., ταυτίζουν τη γυναίκα με τη Μύρρα, τη μητέρα του Αδώνιδος, και τη συσχετίζουν με την περιοχή που βρέθηκε το ειδώλιο (*Μύρινα* της Λήμνου).

[1200] Με τον όρο *απουλιανά* ή *απουλικά αγγεία* χαρακτηρίζεται η ερυθρόμορφη κεραμεική των εργαστηρίων της Απουλίας από το τελευταίο τέταρτο του 5ου μέχρι το τέλος περίπου του 4ου αι. π.Χ, υπό την επίδραση των αττικών αγγειογράφων. Για τα απουλιανά αγγεία και τη σχέση τους με το ελληνικό δράμα, βλ. Trendall – Cambitoglou, I.xlvi κε., κυρίως σ. li (εισαγωγή).

απεικονίζει απλώς μια σκηνή της ελληνικής μυθολογία από τον μύθο τον σχετικό με τη γέννηση του Αδώνιδος[1201].

4. Προσεγγίσεις του μύθου

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο, δεν μπορούμε να μην αναρωτηθούμε για τις βαθύτερες ερμηνείες του μύθου, δεν μπορούμε να μην αναζητήσουμε ποια γεγονότα τεκμηριώνει η συγκεκριμένη ιστορία, η οποία εκ πρώτης όψεως δείχνει να είναι πλαστή και ξενόφερτη.

Στα προηγούμενα κεφάλαια, όταν διερευνήσαμε τις πολλές φήμες που συσχετίζονται με το πρόσωπο του Κινύρα, διαπιστώσαμε ότι, άλλοτε περισσότερο άλλοτε λιγότερο, υποκρύπτουν κάποιο ίχνος ιστορικής αλήθειας. Οι στενές του σχέσεις, λόγου χάριν, με την Αφροδίτη και τον Απόλλωνα μπορούν να ερμηνευτούν από την περίοπτη θέση των λατρειών αυτών των θεοτήτων στην Κύπρο. Η φήμη για το περίτεχνο δώρο του Κινύρα προς τον Αγαμέμνονα μπορεί να συνδεθεί με την παρουσία των Αχαιών στην Κύπρο, παρουσία που αρχίζει να γίνεται αποικισμός από τον 13ο αι. π.Χ. και μετά, αλλά μπορεί να συνδεθεί επίσης με την υπεροχή της Κύπρου στον τομέα της μεταλλουργίας.

Δεν συμβαίνει το ίδιο με αυτήν την ιστορία, η οποία, υπενθυμίζουμε, δεν είναι πρωτογενής και αυτόχθονη. Είναι ένας μύθος που εξιστορείται για πρώτη φορά από τον Πανύασσι και τοποθετεί τη γέννηση του Αδώνιδος στην Ασσυρία. Κατά τον 5ο αιώνα εμφανίζεται η κυπριακή εκδοχή που τοποθετεί τη γέννηση του Αδώνιδος στην Κύπρο και βάζει τον Κινύρα στη θέση του Θείαντος. Κατά συνέπεια, ο Κινύρας άθελά του γίνεται αιμομίκτης με τη Σμύρνα και πατέρας του Αδώνιδος. Ποια πραγματική σχέση μπορεί να έχει λοιπόν με τον Κινύρα μια ξενόφερτη ιστορία, η οποία ήρθε από την Ανατολή και ρίζωσε εκ των υστέρων στο κυπριακό έδαφος; Το παράδοξο αυτό πρέπει να προβληματίσε τον *Απολλόδωρο που δεν υιοθετεί αυτήν τη διαδεδομένη από τα παλαιότερα χρόνια εκδοχή, αλλά θεωρεί τον Άδωνι γιο του Κινύρα μέσα από τη νόμιμη σχέση του με τη Μεθάρμη, κόρη του βασιλιά της Κύπρου Πυγμαλίωνος.

Είναι σαφές ότι η κυπριακή εκδοχή δεν δύναται να ερμηνεύεται με τον ίδιο τρόπο που ερμηνεύεται η πρωτότυπη ιστορία του Πανυάσσιδος. Κάτι που δικαιολογείται στην αρχική εκδοχή, δηλαδή, δεν σημαίνει ότι πρέπει οπωσδήποτε να δικαιολογηθεί και στην κυπριακή παραλλαγή. Η αιμομιξία του Κινύρα με τη Σμύρνα, για παράδειγμα, είναι ένα στοιχείο που έχει προσελκύσει το έντονο ενδιαφέρον των μελετητών. Ο Frazer επεχείρησε να ερμηνεύσει την αιμομιξία του Κινύρα και της Σμύρνας ως εξής[1202]: Σε μερικές περιοχές, το βασιλικό αίμα

[1201] Η εκτίμησή μας είναι ότι το πιθανότερο είναι να υπάρχει κάποια σχέση. Αν παραβάλουμε τη συγκεκριμένη πελίκη με την άλλη πελίκη (330 π.Χ. περίπου), όπου η ανδρική μορφή απέναντι στην Αφροδίτη είναι ίσως ο Κ. και η γυναικεία μορφή δίπλα του είναι η Μύρρα (βλ. ανωτ. σημ. 11), τότε μπορούμε μάλλον να μιλάμε για οικείο θέμα μεταξύ των αγγειογράφων του 4ου αι. π.Χ., εμπνευσμένο ειδικότερα από σκηνές του χαμένου δράματος *Κινύρας*.

[1202] Frazer, *Adon.* 38 κε.

μεταδιδόταν αποκλειστικά από τις γυναίκες. Αν ο βασιλιάς επιθυμούσε να συνεχίσει να κατέχει την εξουσία, δεν του απέμενε κανένα άλλο μέσο για να επιτύχει τους σκοπούς του, παρά μόνο να παντρευτεί την κόρη του και να διατηρήσει τον τίτλο που είχε εξ ίσου με την πρώτη σύζυγό του[1203].

Η ερμηνεία του Frazer για την αιμομιξία μεταξύ πατέρα και κόρης μπορεί να δικαιολογεί, ίσως, την αιμομιξία στην εκδοχή του Πανυάσσιδος, αλλά δεν καταλαβαίνουμε γιατί πρέπει να τη μεταφέρουμε αβασάνιστα από το ασσυριακό στο κυπριακό έδαφος. Οι αιμομιξίες μεταξύ του βασιλιά-πατέρα και κόρης, βεβαίως, είναι κάτι σύνηθες και στην ελληνική μυθολογία και αυτό μας το δίνει ο κατάλογος του Υγίνου[1204]: Ο Θυέστης ενώνεται με την κόρη του Πελόπεια, ο Κλύμενος ερωτεύεται την κόρη του Αρπαλύκη, ο Ερεχθεύς παντρεύεται την κόρη του Πρόκριδα κ.λπ.

Η ουσία είναι ότι ο Άδωνις, είτε με μητέρα τη Σμύρνα / Μύρρα είτε με μητέρα τη Μεθάρμη ή Θυμαρέτη, είθισται να συνδέεται συγγενικά με τον Κινύρα και όχι με κάποιο άλλον βασιλιά της Κύπρου ή της Ελλάδος. Η σύνδεση αυτή μεταξύ Κινύρα και Αδώνιδος δεν είναι καθόλου συμπτωματική και αδικαιολόγητη. Ο Κινύρας δεν είναι ένα οποιοδήποτε πρόσωπο, είναι πάνω από όλα ο αγαπημένος ιερέας της Αφροδίτης και ιδρυτής του παφιακού ιερού της.

Το μυθολογικό σύμπλεγμα Κινύρας– Σμύρνα– Άδωνις, από όποια οπτική γωνία και να το κοιτάξει κανείς, τεκμηριώνει εκ των υστέρων ένα αδιάσειστο γεγονός, την παλαιότατη λατρεία της Αφροδίτης στην Κύπρο και την αποφασιστική συμβολή των Κυπρίων στη διαμόρφωση αυτής της σημαντικής θεότητας. Κατά δεύτερο λόγο, ο ίδιος μύθος αντανακλά και τη συμβολή της Κύπρου στη διαμόρφωση και στη διάδοση της λατρείας του Αδώνιδος.

4.1 Ο Άδωνις της Κύπρου

Δυστυχώς, το θέμα της λατρείας του Αδώνιδος στην Κύπρο είναι από τα πλέον απροσπέλαστα και σκοτεινά. Οι περισσότερες μελέτες για τον Άδωνι εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στη Βύβλο, στην Αλεξάνδρεια και στην Αθήνα, δηλαδή σε περιοχές λατρείας του θεού, για τις οποίες υπάρχουν αρχαιολογικά ή φιλολογικά τεκμήρια. Για τη λατρεία του θεού στην Κύπρο τα αρχαιολογικά και επιγραφικά τεκμήρια είναι σχεδόν ανύπαρκτα, ενώ οι ενδείξεις περιορίζονται σε κάποιες όψιμες, αντιφατικές και αμφιλεγόμενες μαρτυρίες[1205].

Τα πράγματα περιπλέκονται από τις αναφορές των λεξικογράφων για τα πέντε διαφορετικά ονόματα του θεού στην Κύπρο: *Ἄῶος*, *Γαύας*, *Ἠοίης*, *Κίρις* / *Κίρρις* και *Πυγμαίων*.

[1203] Κατά ανάλογο τρόπο, ο Graves, I.72 σημ. 5, θεωρεί ότι η αιμομικτική σχέση του Κ. και της κόρης του Σμύρνας αντανακλά τη μητριαρχική περίοδο της ιστορίας, όταν ο βασιλιάς-ιερέας παντρευόταν την ιέρεια-κόρη του, προκειμένου να μην περάσει σε άλλα χέρια η εξουσία.

[1204] Hyg. *Fab*. 204, 253· Ov. *Met*. 2.590 κε.

[1205] Πβ. Pirenne-Delforge 363.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ονομασία *Ἀῶος*. Από τις πληροφορίες που μας δίνει το *Etymologicum Genuinum* στο σχετικό λήμμα[1206], μαθαίνουμε ότι *Ἀῶος* ονομαζόταν ο Άδωνις και από αυτόν οι βασιλιάδες της Κύπρου. Ο Ζωίλος ο Κεδρασεύς αναφέρει ότι ο Άδωνις ονομάστηκε έτσι από τη μητέρα του, διότι την κόρη του Θείαντος δεν την έλεγαν Σμύρνα, αλλά *Ἀῶα*. Ο Φιλέας, όμως, συνεχίζει ο βυζαντινός λεξικογράφος, αναφέρει πως πρώτος βασιλιάς ήταν ο *Ἀῶος*, γιος της Ηούς και του Κεφάλου, από τον οποίον πήρε το όνομά του κάποιο βουνό *Ἀώιον* και ο ένας από τους δύο ποταμούς που ρέουν από αυτό το βουνό (Σεράχης, Απλιεύς), που ο Παρθένιος το έχει ονομάσει *Ἀῶον*. Το *Etymologicum Magnum* στα παραπάνω για τη μαρτυρία του Φιλέα, προσθέτει την επεξήγηση ότι ο Παρθένιος ονόμασε τον ποταμό *Ἀῶον*, γιατί είναι στραμμένος στην Ανατολή και χύνεται στη θάλασσα[1207].

Οι πληροφορίες αυτές για τον Αώο-Άδωνι, για τους Αώους βασιλιάδες, για τον Αώο (γιο της Ηούς και του Κεφάλου), για το βουνό Αώιον και για τον ποταμό Αώον της Κύπρου, μπορούν να συνδεθούν με δύο από τις διάφορες γενεαλογικές εκδοχές για τον Κινύρα.

Κατά τη γενεαλογία του *Απολλοδώρου[1208], την οποία αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, η Ηώς ενώθηκε με τον Κέφαλο στη Συρία, τον γιο της Έρσης και του Ερμού, και γέννησε τον Τιθωνό. Ο τελευταίος γέννησε τον Φαέθωνα, του οποίου ο γιος Αστύνοος έκανε τον Σάνδοκο. Αυτός ήλθε στην Κιλικία, παντρεύτηκε τη Φαρνάκη και γέννησε τον Κινύρα. Ο Κινύρας έφθασε στην Κύπρο, έκτισε την Πάφο και αφού παντρεύτηκε τη Μεθάρμη, κόρη του βασιλιά Πυγμαλίωνος, απέκτησε τον Οξύπορο, τον Άδωνι, την Ορσεδίκη, τη Λαογόρη και τη Βραισία.

Κατά τον Σχολιαστή του Διονυσίου Περιηγητή[1209], ο Κέφαλος, γιος της Έρσης και του Πανδίονος, έρχεται στην Ασία και γεννάει τον Αώο και τον Πάφο. Ο δεύτερος κτίζει την ομώνυμη πόλη και αποκτάει τον Κινύρα. Ο τελευταίος παντρεύεται με τη Θυμαρέτη, κόρη του Φοίνικος Πυγμαλίωνος, και γεννάει τον Οξύπορο και τον Άδωνι.

Αν γίνουν πιστευτές οι ανωτέρω πηγές, σύμφωνα με τις οποίες ο Κινύρας και ο γιος του Άδωνις προέρχονται από ένα βασιλικό γένος, στο οποίο ανήκε κάποιος Αώος, τότε μπορεί κανείς να υποθέσει ότι ένας γιος του Κινύρα με το προγονικό όνομα Αώος ταυτίστηκε με τον Άδωνι, ίσως μετά θάνατον[1210]. Στην περίπτωση αυτή το Αώος που προφανώς σημαίνει Ανατολίτης[1211] και έχει σχέση με την πρόγονο Ηώ (Αυγή, Ανατολή), μπορεί να δηλώνει τόσο τις πιθανές ανατολικές ρίζες της οικογένειας του Κινύρα, όσο και την ανατολική προέλευση του θεού Αδώνιδος.

[1206] *Etym. Gen.* σ.λ. *Ἀῶος·* βλ. ανωτ. σημ. 374.

[1207] *Etym. Magn.* σ.λ. *Ἀῶος· Φιλέας δὲ πρῶτον βασιλέα Ἀῶόν, φησιν, Ἠοῦς ὄντα καὶ Κεφάλου· ἀφ᾽ οὗ καὶ ὄρος τι τῆς Κύπρου ὠνομάσθη Ἀῶον, ἐξ οὗ δύο ποταμῶν φερομένων, Σεράχου τε καὶ Ἁπλιέως, τὸν ἕνα τούτων ὁ Παρθένιος Ἀῶον κέκληκε, διὰ τὸ πρὸς τὴν ἠῶ τετραμμένην ἔχειν τὴν ῥύσιν.*

[1208] *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.3.

[1209] *Σχόλ. Διον. Περιηγ.* 509.

[1210] Βλ. *ΑΚυΓ*[1] 73-4 και σημ. 7.

[1211] Πβ. Ησύχ. σ.λ. *ἀώϊος· πρωϊνός, ὀρθρινός*, σ.λ. *Ἄωοι·* (…) *καὶ Κίλικες ἀπὸ Ἀώου τοῦ Κεφάλου.*

Μια διαφορετική ερμηνεία της ονομασίας Αώος έχει να κάνει περισσότερο με τη λατρεία της Αφροδίτης. Ο Ησύχιος διασώζει την κυπριακή γλώσσα *ἀοῖα* και παραθέτει την επεξήγηση που δίνει ο Ηγήσανδρος ότι είναι δέντρα που κόβονται και τοποθετούνται, προς τιμή της Αφροδίτης, στις εισόδους των σπιτιών στην Κύπρο[1212]. Πρόκειται για ένδειξη μιας μορφής ιερής δενδρολατρείας[1213], κάτι που συναντούμε και σε ανάλογες τελετές αναθέσεως ιερών δέντρων προς τιμή της θεάς της γονιμότητας στη μινωική Κρήτη και στις Μυκήνες[1214]. Η ερμηνεία αυτή ταιριάζει με την υπόσταση του Αδώνιδος ως θεού της βλάστησης, ενός θεού που γεννήθηκε από ένα δέντρο και με τον θάνατό του δημιουργήθηκε ένα λουλούδι, η ανεμώνη.

Σχετική με την παραπάνω είναι και η ερμηνεία που δίνει ο εκδότης του Ησυχίου Latte[1215]. Ο εν λόγω υποστηρίζει ότι ο τύπος *Ἀῶος*, όπως και ο επικός τύπος *Ἠοίης* του Πανυάσσιδος, ίσως έχουν να κάνουν με μια άλλη γλώσσα του Ησυχίου, τον τύπο *ἠώα* ή *ἠῴα* που σημαίνει την κέδρο. Αυτή την υπόθεση ενισχύει, προσθέτει ο Latte, και το γεγονός ότι, σύμφωνα με κάποιες πηγές, η μητέρα του Αδώνιδος λεγόταν Αώα και όχι Σμύρνα. Καταλήγει ο Latte ότι άλλοι έλεγαν ότι ο θεός γεννήθηκε από τη μύρρα και άλλοι από την κέδρο.

Η ονομασία *Γαύας* παραδίδεται μόνον από τον Σχολιαστή του Λυκόφρονος[1216], ο οποίος αναφέρει: *Γαύας δὲ ὁ Ἄδωνις παρὰ Κυπρίοις καλεῖται*. Ο Σχολιαστής συσχετίζει το επίθετο αυτό με το *αὔομαι*. *Γαύας* δηλαδή είναι ο νεκρός που ξηραίνεται στη γη. Πρόκειται ίσως για μια ετεοκυπριακή ονομασία που έχει να κάνει με τη βασική ιδιότητα του Αδώνιδος ως θεού του μαρασμού και της αναγέννησης της γης[1217].

Για την άλλη κυπριακή ονομασία του Αδώνιδος *Κίρις* ή *Κίρρις* αυτό που μπορούμε να πούμε μόνον είναι ότι θυμίζει πολύ τον αντίστοιχο ελληνικό όρο του σημιτικού ονόματος του θεού *Adon* που σημαίνει Κύριος[1218]. Ο Ησύχιος προσθέτει ότι εκτός από τον Άδωνι στην Κύπρο *κίρις* ονομαζόταν ο λύχνος στους Λάκωνες, αλλά και ένα όρνιο[1219].

Προβληματική είναι και η ονομασία *Πυγμαίων*. Κατά τον Ησύχιο[1220], *Πυγμαίων* είναι *ὁ Ἄδωνις παρὰ Κυπρίοις*. Περισσότερο ταιριαστή με την ιδιότητα του Αδώνιδος ως θεού της βλάστησης είναι η ερμηνεία που βλέπει συσχετισμό αυτού του επιθέτου με τον φοινικικό θεό *Pumaï*[1221]. Ο θεός αυτός της βλάστησης, ο οποίος λατρεύτηκε κυρίως στο Κίτιο της Κύπρου[1222], βρίσκεται και στο εξελληνισμένο όνομα του Φοίνικος βασιλιά του Κιτίου *Πυμάτωνος*, αλλά και στο

1212 Ησύχ. σ.λ. *Ἀοῖα· δένδρα κοπτόμενα καὶ ἀνατιθέμενα τῇ Ἀφροδίτῃ, ὡς ἱστορεῖ Ἡγήσανδρος, πρὸς ταῖς εἰσόδοις.*

1213 Βαρβούνης, *ΜΛΜ* 17-8 σημ. 5. Για τη δενδρολατρεία, βλ. Nilsson, *ΙΑΕΘ* 25.

1214 *ΑΚΕΠ* Γβ' αρ. 36.

1215 Latte I.497-8.

1216 [Τζέτζ.] *Λυκόφρ*. 831.

1217 Πβ. *ΑΚυΓ*[1] 365, σχόλια για τη γλώσσα *γάλας* ή *γάδας* (= γης) που διασώζει ο Ησύχιος και αποδίδει στον Εύκλο.

1218 Πβ. Dümmler σ.λ. *Adonis*, *RE* I.1 (1893) 385-395.

1219 Ησύχ. σ.λ. *κίρις· λύχνος Λάκωνες. ὄρνεον. ἢ Ἄδωνις. < Κύπριοι >.*

1220 Αυτ. σ.λ. *Πυγμαίων*.

1221 *ΑΚΕΠ* Γβ' αρ. 220.

1222 Dupont-Sommer 84.

όνομα μιας άλλης μυθικής μορφής της Κύπρου, του *Πυγμαλίωνος*[1223]. Σύμφωνα με μια διαφορετική ερμηνεία[1224], τόσο ο Πυγμαλίων όσο και ο Πυγμαίων Άδωνις ίσως έχουν σχέση με τις λέξεις *πύξ*, *πυγμή* και *πυγμαῖος*. Κατά τη γνώμη μας, οι ονομασίες *Πυγμαλίων* και *Πυγμαίων* Άδωνις μπορεί να έχουν κάποια σχέση και με τον *Πυγμαῖο*, τον εγγονό του Επάφου, από τον οποίο σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο[1225] προήλθαν οι *Πυγμαῖοι*. Πάντως, ανεξάρτητα από την ετυμολογική προέλευση των παρόμοιων κυπριακών ονομάτων τους, η μορφή του Πυγμαλίωνος και η μορφή του Αδώνιδος έχουν πολλά κοινά σημεία. Είναι και οι δύο ευνοούμενοι της Αφροδίτης και μάλιστα στον μύθο συνδέονται μεταξύ τους με συγγενική σχέση, αφού ο Πυγμαλίων φέρεται να ήταν πεθερός ή παππούς του Κινύρα, του πατέρα του Αδώνιδος.

Η καθιερωμένη ονομασία *Ἄδωνις* —εξελληνισμένος τύπος της κοινής σημιτικής προσφώνησης *Adon* (Κύριος)— που απαντά στις ελληνικές πηγές για πρώτη φορά στη Σαπφώ[1226], έχει διαβαστεί μόνον σε δύο επιγραφές κυπριακού ενδιαφέροντος. Μνεία του Αδώνιδος έχουμε σε μια επιγραφή που βρέθηκε στο ιερό του Απόλλωνος στο Κούριο. Εδώ ο ευνοούμενος του Αδριανού, ο νεαρός Αντίνοος που πνίγηκε στον Νείλο, παραλληλίζεται με τον ωραίο Άδωνι που θάφτηκε στην πατρική γη[1227]. Αλλά η συγκεκριμένη αναφορά δεν έχει να κάνει με τη λατρεία του Αδώνιδος στην Κύπρο, αφού ο παραλληλισμός ενός ωραίου νέου με τον Άδωνι είναι μια κοινότυπη λογοτεχνική φόρμουλα. Περισσότερο σημαντική είναι μια άλλη επιγραφή που βρέθηκε στον Πειραιά και χρονολογείται στον 3ο αι. π.Χ. Σε αυτή μαθαίνουμε ότι μια παροικία Σαλαμινίων (της Κύπρου) στον Πειραιά τελούσε γιορτή στην Αφροδίτη και γιόρταζε τα Αδώνια [1228].

Για τη λατρεία του θνήσκοντος θεού στην Κύπρο σημαντικές είναι και οι λακωνικές μαρτυρίες του Παυσανία και του Στεφάνου Βυζαντίου. Ο πρώτος[1229] αναφέρει ότι στην Αμαθούντα υπήρχε *Ἀδώνιδος… καὶ Ἀφροδίτης ἱερὸν ἀρχαῖον* και ο δεύτερος[1230] υποστηρίζει ότι στην Αμαθούντα *Ἄδωνις Ὄσιρις ἐτιμᾶτο, ὃν Αἰγύπτιον ὄντα Κύπριοι καὶ Φοίνικες ἰδιοποιοῦνται*. Είναι αποδεδειγμένο αρχαιολογικά ότι στην Αμαθούντα η Αφροδίτη λατρευόταν ως ντόπια θεά-προστάτισσα από τους αρχαίους χρόνους (8ος αι. π.Χ.)[1231]. Αυτό το βεβαιώνει και ο Τάκιτος, ο οποίος αναφέρει ότι το ιερό της Αμαθουσίας Αφροδίτης είναι δεύτερο σε αρχαιότητα, μετά το ιερό της Πάφου, και ότι ιδρύθηκε από τον Αμαθούντα, τον γιο του Αερία[1232]. Ο τελευταίος φέρεται από μια παλαιά παράδοση που παραδίδει επίσης ο Τάκιτος να ίδρυσε και τον ναό της Αφροδίτης στην Πάφο[1233].

[1223] Βλ. ανωτ. σ. 79 και σημ. 356.

[1224] Chantraine σ.λ. *πύξ*.

[1225] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Πυγμαῖοι· ἔθνος, ἀπὸ Πυγμαίου τοῦ Δώρου τοῦ Ἐπάφου*. Για την ετυμολογική και γενεαλογική σύνδεση του Επάφου με την Πάφο, βλ. ανωτ. σημ. 668.

[1226] Σαπφ. 140 a L. – P. Κατά Παυσ. 9.29.8, η Σαπφώ πήρε το όνομα *Οἰτόλινος* ή *Ἄδωνις* από τα έπη που έγραψε ο Πάμφως, ένας μυθικός υμνωδός της προομηρικής παράδοσης.

[1227] Mitford, *IKour* 197 αρ. 104.

[1228] *IG*² II (= Kirchner I) αρ. 1290.

[1229] Παυσ. 9.41.2.

[1230] Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Ἀμαθοῦς*.

[1231] Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 129 κε.

[1232] Tac. *Ann*. 3.62.

[1233] Tac. *Hist*. 2.3.

Αν συνδυάσουμε και τις περίεργες μνείες για τον Ερμαφρόδιτο, τον Αφρόδιτο και τη διπλή Αφροδίτη[1234], θα πρέπει να υποθέσουμε ότι η Αφροδίτη στην Αμαθούντα βρισκόταν σε συνδυασμό με αυτόν τον «αιγυπτιακής καταγωγής» Άδωνι-Όσιρι, ο οποίος ήταν επικεφαλής του θανάτου και της αναγέννησης της βλάστησης. Αυτή, όμως, η λατρεία του Αδώνιδος-Οσίριδος ή του Αδωνοσίριδος (σύμφωνα με την αιγυπτιακή συνήθεια να ενώνονται τα ονόματα δύο θεοτήτων) φαίνεται να είναι μεταγενέστερη και πιθανότατα της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής εποχής. Στην υπόθεση αυτή μας οδηγεί και μια επιγραφή που βρέθηκε στην ακρόπολη της Αμαθούντος, κοντά στον ναό της Αφροδίτης, με αφιέρωση στον Σάραπι και στην Ίσιδα από τον καιρό του Πτολεμαίου του Ζ' (144-118)[1235]. Ο Σάραπις είναι ένας χθόνιος θεός της πτολεμαϊκής περιόδου που έχει πάρει, εκτός από το όνομα, πολλά από τα χαρακτηριστικά του αιγυπτιακού θεού Οσίριδος-Άπιδος, ενώ η Ίσις έχει ταυτιστεί με την Αφροδίτη.

Εκτός από την περιοχή της Αμαθούντος, δεν γίνεται νύξη για την ύπαρξη ναού του Αδώνιδος ή τέλεσης των Αδωνίων σε άλλη περιοχή της Κύπρου. Για την Πάφο ειδικότερα, περιοχή που εστιάζεται κυρίως το ενδιαφέρον μας, οι σχετικές πληροφορίες είναι ανύπαρκτες. Πάντως, το ότι λατρεύτηκε στην Κύπρο ο Άδωνις και τελούνταν τα Αδώνια είναι κάτι σχεδόν βέβαιο που συνάδει με την κυρίαρχη ανατολικού τύπου λατρεία της Αφροδίτης, αλλά και με τους μύθους για τη γέννηση του Αδώνιδος από την κόρη του Κινύρα ή για τον θάνατό του στο Ιδάλιο.

Τέλος, μια ακόμη ισχυρή ένδειξη της λατρείας του Αδώνιδος στην Κύπρο είναι τα λείψανα, οι επιβιώσεις που σώζονται στη νεότερη Κύπρο και τα οποία έχουν προσελκύσει το λαογραφικό ενδιαφέρον. Πολλές ομοιότητες με την αρχαία λατρεία του Αδώνιδος έχει λόγου χάριν η εορτή της Ανάστασης του Λαζάρου[1236]. Στη Λάρνακα συνηθίζουν να ραίνουν ένα παιδί που παριστάνει τον Λάζαρο με λουλούδια, να βάζουν γύρω του φοινικιές και αναμμένα κεριά. Όταν ο Λάζαρος ανασταίνεται, οι γυναίκες τον ραντίζουν με ανθόνερο και ρόδα και του προσφέρουν γλυκό από τριαντάφυλλο.

Αλλά και οι αρχαίοι *Ἀδώνιδος κῆποι* φαίνεται πως επιβιώνουν στη σύγχρονη Κύπρο. Την παραμονή της εορτής του Αγίου Βασιλείου η κάθε οικογένεια έριχνε μέσα σε μικρά ξέβαθα καλάθια πολλούς σπόρους σιταριού και κριθαριού και τους ράντιζε με νερό ως τις 17 Ιανουαρίου, ανήμερα του Αγίου Αντωνίου. Τότε έπαιρναν αυτά τα φυτά που βλάσταιναν χωρίς χώμα και τα σκόρπιζαν στα χωράφια τους που τα είχαν σπείρει με σιτάρι ή κριθάρι και πίστευαν πως αυτό θα βοηθούσε τη βλάστηση και την ανάπτυξή τους[1237].

Ακόμη, κάποιες απηχήσεις των σχέσεων Αδώνιδος και Αφροδίτης έχουν ανιχνευθεί στις κυπριακές παραδόσεις για τον βίο του Αγίου Φανουρίου[1238]. Σύμφωνα με μια παράδοση, η μητέρα του Αγίου ήταν ελευθερίων ηθών· σύμφωνα με άλλη αυτός εν αγνοία του ήλθε σε επαφή με τη μητέρα του. Και ο Άδωνις, όταν ήταν βρέφος, προστατεύτηκε σαν γιος από την Αφροδίτη και, όταν ενηλικιώθηκε, υπήρξε εραστής της γνωστής για τα ελευθέρια ήθη της θεάς.

[1234] Βλ. ανωτ. σσ. 133-4 και σημ. 658.
[1235] Aupert – Hellmann 116.
[1236] Σιέττος 71-72.
[1237] *ΑΚΕΠ* Δβ' αρ. 15.1.
[1238] Παπαχαραλάμπους 30-31.

4.2 Η σμύρνα και η μυρτιά της Αφροδίτης

Αν τώρα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε την ιστορία αυτή μέσα από τη μορφή της Σμύρνας ή Μύρρας, θα οδηγηθούμε και πάλι στη λατρεία της Αφροδίτης. Το πρόσωπο αυτό δεν γίνεται μόνο μητέρα του Αδώνιδος, του αγαπημένου προστατευόμενου της Αφροδίτης· μεταμορφώνεται σε ένα αρωματικό φυτό που είτε ως σμύρνα ή μύρρα είτε ως μυρτιά είτε ως μυρίκη αποτελεί βασικό στοιχείο της λατρείας της και μάλιστα της παφιακής.

Μετά την αποκάλυψη της ανόσιας πράξης της, η κόρη από ευσπλαγχνία των θεών μεταμορφώθηκε στο ομώνυμο δέντρο, τη σμύρνα. Η ρητίνη που συλλέγεται από τον κορμό του δέντρου —τα δάκρυα της δυστυχισμένης κόρης κατά τον μύθο— είναι η ευωδιαστή *σμύρνα* ή *μύρρα*, μια πολύτιμη ουσία με πολλές χρήσεις[1239].

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι αρχαίοι δημιούργησαν ολόκληρο μύθο γι᾽ αυτό το αραβικής καταγωγής βαλσαμόδεντρο[1240]. Ο μύθος της Σμύρνας αποτελεί μια αιτιολογία για τη δύναμη της σμύρνας[1241]. Η κυριότερη χρήση της σμύρνας ήταν θρησκευτική. Το άρωμά της καταπολεμούσε τη δυσάρεστη οσμή του ψημένου κρέατος κατά τις αιματηρές θυσίες, συνήθως μαζί με άλλα ανατολίτικα αρώματα (θυμίαμα, λιβάνι κ.ά.) και συνόδευε αναίμακτες προσφορές και τελετουργικές πράξεις ή αποτελούσε μαζί με άλλα αρώματα τη θυσία αυτή καθαυτή. Γνωστή, ακόμη, ήταν η θεραπευτική και η ταφική της χρήση για την ταρίχευση των νεκρών.

Πέρα από αυτές τις χρήσεις, όπου συνήθως χρησιμοποιούνταν σε καθαρή και στέρεα μορφή, η σμύρνα ή μύρρα ήταν το βασικό συστατικό στην παρασκευή του μύρου[1242]. Με τα κάθε λογής μύρα, τις ποικιλίες και τον τρόπο παρασκευής των οποίων γνωρίζουμε λεπτομερώς από τις ειδικές εργασίες του Θεοφράστου, του Διοσκορίδη και του Πλινίου, οι αρχαίοι συνήθιζαν να ραντίζουν την κόμη τους ή να αλείφουν το σώμα τους και τα χρησιμοποιούσαν στις προσφορές προς τους θεούς, καθώς και στα ταφικά έθιμα.

Οι λέξεις *σμύρνα* ή *μύρρα* και *μύρον* δεν απαντούν στον Όμηρο. Από τις πρώτες αναφορές στην αρχαϊκή ποίηση και στην ιωνική ιστοριογραφία, υποθέτουμε ότι η σμύρνα και το μύρο εισήχθησαν στον ελληνικό χώρο, κατά τους αρχαϊκούς χρόνους, από την Ανατολή[1243]. Στην Κύπρο η σμύρνα ίσως ήταν

[1239] Steier *σ.λ. myrrha*, *RE* XVI.1 (1933) 1134-1146, με λεπτομερή ανάλυση των αρχαίων πηγών· LSJ⁹ *σ.λ. σμύρνα*.

[1240] Πβ. Atallah.

[1241] Csapo 268-9.

[1242] Πβ. Αθήν. 15.688c.

[1243] Για πρώτη φορά η λ. *σμύρνα*, στον αιολ. τύπο *μύρρα*, απαντά στη Σαπφώ (44 L. – P.), όπου λέγεται ότι *μύρρα* μαζί με άλλα αρώματα καίγονταν κατά τους γάμους του Έκτορος και της Ανδρομάχης στην Τροία. Στη συνέχεια, ο Ηρόδοτος (2.86 κε.) μιλάει για τη *σμύρνα* που χρησιμοποιούσαν οι Αιγύπτιοι στις ταριχεύσεις, ενώ ο συγγενής του ο

γνωστή από παλαιότερες περιόδους, λόγω της γειτνίασης και του εμπορίου με τις μυροπαραγωγούς χώρες. Το ότι η σμύρνα, το λιβάνι, το θυμίαμα και τα αρώματα είχαν θέση στη λατρεία της Κύπριδος επιβεβαιώνεται μέσα από τη μαρτυρία του Εμπεδοκλέους[1244] και υπονοείται μέσα από την αναφορά του Ομήρου για τον γεμάτο θυμιάματα βωμό της Πάφου[1245], αλλά δεν είμαστε σε θέση να αποφανθούμε πότε ακριβώς ξεκίνησε η χρήση τους.

Ο μύθος της Σμύρνας συνδέθηκε σε οψιμότερους χρόνους και με το ιερό φυτό της Αφροδίτης, τη μυρτιά. Ο αιολικός τύπος του ονόματος της κόρης που συνηθίζεται στα υστερότερα ελληνικά και στα λατινικά κείμενα (*Μύρρα*, *Myrrha*), αλλά και η συνήθης τοποθέτηση του μύθου στην Πάφο φαίνεται πως δημιούργησαν την πεποίθηση ότι η μυθολογική κόρη του Κινύρα και μητέρα του Αδώνιδος, η Σμύρνα, συμβολίζει το ιερό φυτό της Αφροδίτης, τη μυρτιά (*μυρσίνη* ή *μυρρίνη* ή *μύρτο*). Τη σύνδεση της μυθολογικής Μύρρας με τη μυρτιά της Αφροδίτης συναντούμε, όπως προαναφέρθηκε, για πρώτη φορά στον γραμματικό Σέρβιο[1246].

Σωστά ο Τζέτζης διευκρινίζει αργότερα ότι δεν πρέπει να θεωρούμε τη *μύρρα* ίδιο πράγμα με τη *μυρσίνη*[1247]. Πράγματι, οι ειδικοί γνωρίζουν καλά ότι πρόκειται για δύο διαφορετικής φύσης και προέλευσης αρωματικά φυτά. Η μυρτιά είναι ένα αειθαλές θαμνώδες φυτό με φύλλα που αναδίνουν άρωμα, με εύοσμα μικρά, λευκά συνήθως, άνθη και με μικρούς κοκκινόμαυρους καρπούς[1248]. Αντίθετα με τη σμύρνα που ευδοκιμεί στις αραβικές χώρες και είναι προϊόν του ανατολίτικου εμπορίου, η μυρτιά είναι ένα φυτό καθαρά ελληνικό, αφού απαντά αυτοφυές στην Ελλάδα και στην Κύπρο και σε άλλες μεσογειακές περιοχές. Η εξήγηση που μπορούμε να δώσουμε για τούτη τη σύμφυρση είναι ότι, όταν η ανατολίτικη σμύρνα πέρασε στην Κύπρο και στην Ελλάδα, αφομοιώθηκε μέσω του μύθου με την αυτοφυή μυρτιά[1249].

Από πολύ νωρίς η μυρτιά συνδέθηκε με τον γάμο και την Αφροδίτη. Το ότι η μυρσίνη μαζί με άλλα φυτά (συνήθως ρόδα, κυδώνια) ήταν σύμβολα του γάμου διαπιστώνεται από την πρώιμη αρχαϊκή ποίηση. Στον Στησίχορο διαβάζουμε ότι κατά τους γάμους του Μενελάου και της Ελένης έριχναν στην άμαξα της γαμήλιας πομπής *μύρσινα φύλλα*[1250]. Διηγούνται ακόμη πως ο Πέλοψ είχε υποσχεθεί στην Αφροδίτη ένα άγαλμα από ξύλο μυρτιάς, αν γινόταν ο γάμος του με την Ιπποδάμεια. Το όνομα *Μυρτίλος* είχε και ο νεαρός που είχε τον ρόλο του προξενητή αυτού του γάμου, αλλά, επειδή του είχαν υποσχεθεί ότι θα περνούσε μια νύχτα με την Ιπποδάμεια, με την οποία ήταν και αυτός ερωτευμένος, τον γκρέμισαν στην ανατολική ακτή της Πελοποννήσου που

Πανύασσις (βλ. ανωτ. σημ. 1085) είχε διηγηθεί την ιστορία της μεταμόρφωσης της Σμύρνας στο ομώνυμο δέντρο. Το *μύρον* αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Αρχίλοχο (205 W.).

[1244] Πορφυρ. *Περὶ ἀποχ*. 2.21.

[1245] Ομ. *Ὀδ.* η 363-5.

[1246] Serv. *Comm. in Verg. Aen*. 5.72. Ο Σέρβιος, σχολιάζοντας τη φράση του Βιργιλίου *materna myrto*, παραθέτει τη γνωστή ιστορία.

[1247] [Τζέτζ.] *Λυκόφρ*. 829.

[1248] Steier σ.λ. *myrtos*, *RE* XVI.1 (1933) 1171-1183.

[1249] Την ερμηνεία αυτή δίνει και ο Λαμπρινουδάκης 285 κε.

[1250] Στησίχ. 10 P.

ονομάστηκε *Μυρτῶον πέλαγος*[1251]. Στεφάνια από κλαδιά μυρτιάς φορούσαν οι νεόνυμφοι στην Αττική πληροφορούμαστε από τον Αριστοφάνη[1252] και μια ηρωίδα του ονόματι *Μυρρίνη*, υπακούοντας στις προτροπές της Λυσιστράτης, αλείφεται με αρώματα για να σαγηνεύσει τον σύζυγό της που, τελικά, εγκαταλείπει την κρίσιμη στιγμή[1253].

Την ιδιαίτερη σημασία της μυρτιάς, ειδικότερα για την παφιακή λατρεία από τους παλιούς χρόνους, αναδεικνύει ένα ανέκδοτο που παραδίδει ο Αθήναιος και αποδίδει σε έναν συγγραφέα από την Ναύκρατι, τον Πολύχαρμο, ο οποίος έγραψε ένα βιβλίο για την Αφροδίτη. Σύμφωνα με τα γραφόμενα του Πολυχάρμου, κατά την εικοστή πρώτη Ολυμπιάδα (περίπου το 688 π.Χ.), ένας συμπολίτης του πήγε στην Πάφο και αγόρασε ένα αγαλματάκι της Αφροδίτης, αρχαίας τέχνης. Στο ταξίδι της επιστροφής, ξέσπασε τρικυμία και όλοι κατέφυγαν στο άγαλμα της Αφροδίτης. Η θεά, επειδή ήταν ιδιαίτερα προσφιλής στους Ναυκρατίτες, ξαφνικά σκέπασε τα πάντα με πράσινη μυρτιά και γέμισε το πλοίο με γλυκύτατη μυρωδιά και έτσι, με αυτόν τον θαυματουργό τρόπο, έσωσε το πλήρωμα από τη ναυτία και έλαμψε ο ήλιος[1254].

Ο Κορνούτος (1ος αι. μ.Χ.) θεωρεί ότι το φυτό είναι ξεχωριστό για τη θεά *διὰ τὴν εὐωδίαν*[1255] και ο Πλούταρχος αναφέρει το *μύρτον Ἀφροδίτης φυτόν*[1256].

Ο Βιργίλιος μιλάει για τις μυρτιές της Πάφου που «ανταπαντούν» από το γερό κοτσάνι τους και, επειδή η Αφροδίτη θεωρούνταν μητέρα του Αινεία και των Ρωμαίων, αποκαλεί τη μύρτο μητρική[1257]. Σύμφωνα μάλιστα με τον Πλίνιο υπήρχε στη Ρώμη ένας βωμός αφιερωμένος στη *Venus Myrtea*[1258].

Κατά τα λεγόμενα του Οβιδίου, στο φυτό αυτό κρύφτηκε η θεά, μόλις βγήκε γυμνή από τη θάλασσα της Πάφου για να γλιτώσει από τις ενοχλήσεις των Σατύρων[1259].

Ο Σέρβιος παρουσιάζει μια διαφορετική εκδοχή για τους λόγους που η μυρτιά συνδέθηκε τόσο στενά με την Αφροδίτη. Μόλις η θεά βγήκε από τη θάλασσα, για να μη τη δουν γυμνή κρύφτηκε στη μυρτιά, είτε γιατί ως δέντρο είναι εύθραυστο, όπως ασταθής είναι ο έρωτας, είτε λόγω της ευχάριστης ευωδιάς της, σαν τα θελκτικά αρώματα των γλυκών ενώσεων[1260].

Από ένα άλλο σχόλιο του Σερβίου μαθαίνουμε μια διαφορετική παράδοση για τη δημιουργία της μυρτιάς, άγνωστη από άλλες πηγές[1261]. Μια όμορφη κοπέλα, η Μυρίνη, ήταν ιέρεια της Αφροδίτης, αλλά επειδή ήθελε να παντρευτεί, μεταμορφώθηκε από τη θεά στον ομώνυμο θάμνο. Ο Λατίνος γραμματικός δεν κατονομάζει το ιερό, υποθέτουμε ότι εννοούσε αυτό της Πάφου.

[1251] Κερένυϊ 314 κε.
[1252] Αριστοφ. *Ὄρν*. 160-1.
[1253] Αριστοφ. *Λυσ*. 839 κε.
[1254] Αθήν. 15.675f-676a. Η διήγηση αυτή εξηγεί γιατί ο στέφανος μυρσίνης ονομαζόταν από παλιά και *Ναυκρατίτης* (πβ. Ανακρ. 434 P.).
[1255] Κορνούτ. *Περὶ θ. φύσ*. 46.14.
[1256] Πλουτ. *Μάρκελλ*. 22.6.
[1257] Verg. *Ecl*. 2.64, *Aen*. 5.72.
[1258] Plin. *Nat. hist.* 15.121.
[1259] Ov. *Fast*. 4.142-3.
[1260] Serv. *Comm. in Verg. Aen*. 5.72.
[1261] Αυτ. 3.23.

Ο Φιλόστρατος περιγράφοντας έναν πίνακα με τον τίτλο *Ὑμνήτριαι* που παριστάνει τη γέννηση της Αφροδίτης στην Πάφο αναφέρει ότι γύρω από το ελεφάντινο άγαλμα της Αφροδίτης τρυφερά κορίτσια τραγουδούν μέσα σε δάσος από απαλές μυρτιές[1262].

Το ότι η Πάφος και η Κύπρος ήταν κατάφυτες από μυρτιές, είτε γιατί συνήθιζαν να τις φυτεύουν ως ιερό φυτό της κύριας θεότητας είτε γιατί ήταν αυτοφυείς, το αποδεικνύει, εκτός των ανωτέρω, και ένα άλλο γεγονός. Η άλλη κύρια θεότητα του νησιού, ο Απόλλων, αποκαλούνταν *Μυρτάτης*, θεός δηλαδή της μύρτου, σύμφωνα με μια επιγραφή του 3ου π.Χ. αι. από την ευρύτερη περιοχή της Πάφου. Η μυρτιά, πιθανότατα, συνδέθηκε με τον Απόλλωνα ως προστάτη της βλάστησης στην Κύπρο. Μπορεί, ακόμη, να έχει σχέση και με την ιδιότητά του ως θεράποντος θεού, αφού η μυρτιά έχει θεραπευτικές ιδιότητες[1263].

Ο μύθος της Σμύρνας συνδέθηκε και με άλλο αρωματικό φυτό, τη μυρίκη. Ο Ησύχιος, κάνοντας συσχετισμό με το ρήμα *μύρομαι* που σημαίνει «χύνω δάκρυα», αναφέρει ότι από τα δάκρυα της κόρης του Κινύρα φύτρωσε η μυρίκη και μνημονεύει ένα ιερό μέρος της Αφροδίτης στην Κύπρο με την ονομασία *Μυρῖκαι*[1264]. Με το φυτό αυτό που αντιπροσώπευε την ομορφιά και τα νιάτα[1265] συνδέθηκε η Αφροδίτη στην Κύπρο, αλλά και ο Απόλλων ο επονομαζόμενος Μυρικαίος στη Λέσβο[1266].

Εν συνόψει, η Σμύρνα / Μύρρα είναι μια πολυσήμαντη μορφή του κυπριακού μύθου. Μπορεί η αιμομιξία με τον Κινύρα να είναι ένα πλαστό στοιχείο του μύθου, υιοθετημένο από την ανατολική εκδοχή, όμως η μη αντικατάσταση του προσώπου της από κάποιο άλλο δηλώνει την απαραίτητη παρουσία της και στην κυπριακή εκδοχή της γέννησης του Αδώνιδος. Ο Θείας αντικαταστάθηκε από τον Κινύρα, διότι απλώς δεν ήταν απαραίτητη η παρουσία του στο κυπριακό σκηνικό. Η Σμύρνα παρέμεινε και στην κυπριακή εκδοχή, διότι συμβόλιζε πραγματικά στοιχεία της κυπριακής λατρείας, τη σμύρνα ή μύρρα και τη μυρτιά της Αφροδίτης[1267].

[1262] Φιλοστρ. *Εἰκ.* 2.1: *Ἀφροδίτην ἐλεφαντίνην <ἐν> ἁπαλοῖς μυρρινῶσιν ἄδουσιν ἁπαλαὶ κόραι.*

[1263] *ΑΚΕΠ* Δα' αρ. 17.41, Δβ' αρ. 17.41 Στην Κυρήνη, ο Απόλλων έφερε ένα συναφές επίθετο, το *Μυρτῶος*· βλ. Wernicke σ.λ. *Apollon*, *RE* II.1 (1895) 61.

[1264] Ησύχ. σ.λλ. *Μυρῖκαι, μυρίκη.*

[1265] Μπάουμαν 54.

[1266] *Σχόλ. Νικάνδρ. Θηρ.* 613a.

[1267] Βλ. κατωτ. εικ. 10 β.

Χ. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΙΝΥΡΑ. ΟΙ ΕΚΔΟΧΕΣ

1. Ένας βασιλιάς 160 ετών

Δεν είναι ασυνήθιστο η γέννηση και ο θάνατος ενός επιφανούς μυθικού προσώπου να διχάζουν τις γνώμες των μεταγενεστέρων, με αποτέλεσμα να έχουμε διαφορετικές εκδοχές για αυτά τα δύο πιο βασικά στάδια στην ανθρώπινη ζωή. Για το τέλος του Κινύρα, οι σωζόμενες εκδοχές είναι ενδιαφέρουσες και ποικίλλουν[1268]: από τον θάνατο σε πολύ προχωρημένη ηλικία (160 ετών), μέχρι τον βίαιο και ξαφνικό θάνατο ή την αυτοκτονία από ένοχες τύψεις για την αιμομιξία με την κόρη του. Ο Πτολεμαίος ο Μεγαλοπολίτης μάς διαβεβαιώνει, τουλάχιστον, για τον τόπο ταφής του[1269]: «Ο Κινύρας και οι Κινυράδες είναι θαμμένοι στο ιερό της Αφροδίτης στην Πάφο». Ένα τέτοιο μνήμα του ήρωα κτίστη κοντά στον ναό της πόλης του ταιριάζει με τις ελληνικές παραδόσεις[1270], όπως αυτή που ήθελε τον Μίνωα θαμμένο μέσα στον ναό της Αφροδίτης στη Μινώα της Σικελίας και τα οστά του να αποδίδονται στους Κρητικούς στις αρχές του 5ου αι. π.Χ.[1271]

Σύμφωνα με τον Πλίνιο, ο ποιητής Ανακρέων αποδίδει στον Αργανθώνιο, τον βασιλιά των Ταρτησίων, 150 χρόνια, στον Κινύρα των Κυπρίων 10 χρόνια περισσότερα, στον Αιγίμιο 200[1272]:

> *Anacreon poeta Arganthonio Tartesiorum regi CL tribuit annos, Cinyrae Cypriorum decem annis amplius, Aegimio CC.*

Προηγουμένως, ο Πλίνιος είχε αναφερθεί στον Ησίοδο που πρώτος ασχολήθηκε με ανθρώπους που έζησαν πολύ[1273]. Μετά γίνεται λόγος για τον Ανακρέοντα, τον Θεόπομπο, τον Ελλάνικο, τον Έφορο και άλλους συγγραφείς που μνημονεύουν παραδείγματα υπέργηρων ανθρώπων. Ο ίδιος, παρακάτω, εξηγεί αυτές τις υπερβολές ως άγνοια της χρονολογίας, καθώς κάποιοι αρχαίοι μετρούσαν κάθε έτος ανά εποχή, όπως οι Αρκάδιοι, των οποίων τα έτη διαρκούσαν τρεις μήνες, ή οι Αιγύπτιοι που μετρούσαν με βάση τη σελήνη[1274].

Η πληροφορία του Πλινίου, σχετικά με τη μαρτυρία του Ανακρέοντος, επιβεβαιώνεται, εν μέρει, από ένα απόσπασμα, όπου ο ποιητής αποποιείται το

[1268] Πβ. Ribichini, *Kinyr*. 481.

[1269] Πτολεμ. Μεγαλ. 161 F 1 (έκδ. Jacoby, *FGrH* IIIB.66)· παράδοση από Κλήμ. Αλεξ. *Προτρ.* 3.45.4-5, Arnob. *Adv. nat.* 6.6 και 2.6.6-7, Ευσεβ. *Εὐαγγ. προπ.* 2.6.6-7. Πβ. και την πληροφορία στο *Μαρτύρ. Ἰγν. Ἀντιοχ*. 3.2.5: *Ἀφροδίτη ἐν Πάφῳ μετὰ Κινύρου τέθαπται.*

[1270] Ο Blinkenberg, σ. 35, θεωρεί ότι αυτές οι παραδόσεις ανάγονται εν μέρει στους μυκηναϊκούς χρόνους.

[1271] Διόδ. Σικ. 4.79.3-4.

[1272] Plin. *Nat. hist.* 7.154.

[1273] Αυτ. 153 κε.

[1274] Αυτ. 156 κε.

«κέρας της Αμαλθείας» και τα 150 χρόνια ζωής του βασιλιά της Ταρτησσού, δηλαδή τον πολύ πλούτο και τη μακροζωία[1275]:

ἐγὼ δ᾽ οὔτ᾽ ἂν Ἀμαλθίης
βουλοίμην κέρας οὔτ᾽ ἔτεα
πεντήκοντά τε κἀκατὸν
Ταρτησσοῦ βασιλεῦσαι.

Δυστυχώς, δεν μπορούμε να εντοπίσουμε την ευρύτερη ενότητα, μέσα στην οποία εντάσσονται οι στίχοι[1276]. Το *ἐγὼ δ᾽* δείχνει πως ο ποιητής διαχωρίζει αντιθετικά τον εαυτό του από άλλους που επιδιώκουν αυτά, που αυτός απορρίπτει. Τις ίδιες παραδεδομένες αξίες, θυμόμαστε, είχε απορρίψει και ο Αρχίλοχος, όταν έλεγε ότι δεν τον ενδιαφέρουν τα πλούτη του Γύγη και οι μεγάλες τυραννίδες[1277]. Ο Στράβων[1278], πάντως, που παραδίδει το ανωτέρω απόσπασμα διευκρινίζει ότι πρόκειται για τον Αργανθώνιο της Ταρτησσού που τον αναφέρει και ο Ηρόδοτος. Ο τελευταίος λέει ότι ο Αργανθώνιος βασίλεψε 80 χρόνια και έζησε μέχρι τα 120[1279].

Δεν αποκλείεται και το παράδειγμα του μακρόβιου Κινύρα να προέρχεται από το συγκεκριμένο απόσπασμα του Ανακρέοντος είτε από κάποιο άλλο. Ο ποιητής των ωραίων πραγμάτων της ζωής (από το κρασί ως το τραγούδι και τον έρωτα) δεν εκτιμάει τα υπερβολικά πλούτη και την εξαιρετικά μακρόχρονη ζωή των βασιλιάδων. Το τελευταίο, άλλωστε, συνδέεται στενά με τα άχαρα γηρατειά, τα οποία είναι σαφές από την ποίησή του ότι αποστρέφεται βαθύτατα[1280]. Ο Κινύρας θα ήταν ένα εξαιρετικά επιτυχημένο παράδειγμα προς αποφυγή, κατά τα πρότυπα του ποιητή, αφού υπήρξε παροιμιώδης τόσο για τα πλούτη του όσο και για τη μακροζωία του.

Και ενώ η φήμη του υπερβολικού πλούτου του Κινύρα έχει παραδοθεί από πάμπολλες πηγές —από τον Τυρταίο μέχρι και τους βυζαντινούς παροιμιογράφους—, η φήμη για τη μακροζωία του δείχνει απομονωμένη, καθώς προέρχεται μόνο από τη μαρτυρία του Πλινίου.

Σίγουρα, η ηλικία των 160 χρόνων ακούγεται ενελώς υπερβολική διαχρονικά. Ίσως θα πρέπει να πιστέψουμε τις εξηγήσεις που δίνει ο ίδιος ο Πλίνιος για τον τρόπο που υπολόγιζαν οι αρχαίοι τα έτη. Σύμφωνα με τον Baurain[1281], η φήμη της πολύ προχωρημένης ηλικίας μπορεί να οφείλεται στο ότι ο Κινύρας (όπως ο Μίνως στην Κρήτη) ίσως να μην ήταν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, αλλά η ενσάρκωση του θεσμού της βασιλείας στην Κύπρο πριν από την άφιξη των Μυκηναίων στο τέλος του 13ου αι. π.Χ.

Η απίστευτη ηλικία του και η αναγωγή του σε μια πολύ μακρινή και άγνωστη αρχαιότητα δεν αναιρούν το ενδεχόμενο ο «ιστορικός» Κινύρας να έζησε

[1275] Ανακρ. 16 P.
[1276] Πβ. Σκιαδάς 2.357.
[1277] Αρχίλ. 19 W.
[1278] Στράβ. 3.2.14.
[1279] Ηρόδ. 1.163.
[1280] Πβ. Ανακρ. 50 P.
[1281] Baurain, *MUSJ* (1975-6) 540 σημ. 1· πβ. Ribichini, *Kinyr*. 496.

πάρα πολλά χρόνια για την εποχή του, ώστε να μείνει παροιμιώδης για τις μεταγενέστερες γενεές.

Η εκδοχή να βασίλεψε ο Κινύρας πολλά χρόνια και να πέθανε σε βαθύ γήρας υπονοείται και από τον Πίνδαρο. Όταν ο ποιητής αναφέρει τον Κινύρα ως παράδειγμα όλβιου και ευνοημένου από τους θεούς ανθρώπου και ως παράδειγμα ηγεμόνα που υμνήθηκε από τους συμπατριώτες του, το πιθανότερο είναι να είχε ένα ευτυχισμένο τέλος από φυσικά αίτια σε μεγάλη ηλικία και όχι έναν πρόωρο βίαιο ή τραγικό θάνατο[1282]. Για τον Πίνδαρο ο *ὄλβος*, δηλαδή η ευτυχία που επήλθε με τη χάρη του θεού, αυτή μονάχα μένει στους ανθρώπους· μια τέτοια ευτυχία καταφόρτωσε με πλούτη και τον Κινύρα κάποτε στην πελαγίσια Κύπρο.

Η μαρτυρία του Πινδάρου και η πολύ μεταγενέστερη παροιμία που κάνει λόγο για τα *δίκαια τάλαντα* του Κινύρα διαχωρίζει τον Κύπριο μεγιστάνα από τους άλλους γνωστούς ζάπλουτους της αρχαιότητας, όπως τον Τάνταλο, τον Μίδα, τον Κροίσο και τον Γύγη. Στην περίπτωση του Κινύρα έχουμε το εξής σπάνιο: Κάτι το υπέρμετρο και το υπερβολικό από μόνο του δεν οδήγησε στην αλαζονεία και την ύβρη, όπως συνήθως συμβαίνει· διατηρήθηκε η ισορροπία, το μέτρο και η πίστη στους θεούς.

Ο πλούτος και η σταθερή ευτυχία του Κινύρα οφείλονται στην αφοσίωσή του προς τους θεούς. Ποιοι είναι αυτοί οι θεοί; Ο Απόλλων και η Αφροδίτη, κατά τον Πίνδαρο. Ο πρώτος αγάπησε τον Κινύρα και στη δεύτερη ο Κινύρας υπήρξε αφοσιωμένος ιερέας.

Η μακροζωία, το κάλλος, η μουσική επιδεξιότητα και η τεχνική εφευρετικότητα που αποδίδονται από διαφορετικές πηγές στον Κινύρα έρχονται να συμπληρώσουν τις ευεργεσίες των θεών στο πρόσωπό του.

Όσον αφορά το δώρο της μακροζωίας μάς έρχονται στον νου δύο άλλα μυθικά παραδείγματα, αμφότερα πολύ κοντά στην περίπτωση του Κινύρα. Το πρώτο έχει να κάνει με τον Τιθωνό. Στην παραλλαγή του *Απολλοδώρου, ο Τιθωνός, ως γιος του Κεφάλου και της Ηούς, ανήκει στους προγόνους του Κινύρα[1283]. Πιο γνωστή, όμως, είναι η εκδοχή που θέλει τον ωραίο Τρώα (συγγενή των επίσης ωραίων Αγχίση, Γανυμήδη και Πάρι) να σαγηνεύει την Ηώ. Εκείνη τον ερωτεύεται παράφορα και παρακαλεί τον Δία να τον κάνει αθάνατο, ξεχνώντας, όμως, να ζητήσει και αιώνια νεότητα. Έτσι ο Τιθωνός γερνούσε, αλλά δεν πέθαινε. Το πάθημα αυτό του Τιθωνού απέτρεψε την Αφροδίτη, σύμφωνα με τα λεγόμενά της[1284], από το να κάνει αθάνατο τον Αγχίση.

Αφού, λοιπόν, η Αφροδίτη δεν μπορεί να κάνει τους ευνοούμενούς της αθάνατους και αγέραστους μαζί, τους χαρίζει μακρόχρονη ζωή. Υπάρχει μια υστερότερη παράδοση που αναφέρει ότι η Παφία θεά ευνόησε τον Πυγμαλίωνα με πολύχρονο βίο και του χάρισε άμαξα ημιόνων για να τον μεταφέρει ασφαλή

[1282] Πινδ. *Νεμ.* 8.16 κε.

[1283] *Απολλοδ. *Βιβλ.* 3.14.3 (βλ. ανωτ. σ. 81 κε.). Ο ευγενικής καταγωγής Τιθωνός εμφανίζεται μαζί με τον βαθύπλουτο Κ. στον Τυρτ. 12 W. (βλ. ανωτ. σ. 176). Επίσης, συναντούμε τον υπερβολικά γερασμένο Τιθωνό και τον υπερβολικά πλούσιο Κ. σε μια αρχαία παροιμία· βλ. Ιουλιαν. *Ἐπιστ.* 50.446, *Σοῦδ. σ.λ. καταγηρᾶσαι* και *Append. proverb.* 4.68 (βλ. ανωτ. σ. 184).

[1284] Ομ. ύμν. *Εἰς Ἀφρ.* 5.

μακριά από τους θανάσιμους κινδύνους[1285]. Η ευσέβεια του Πυγμαλίωνος προς την Αφροδίτη είναι γνωστή μέσα από τον Οβίδιο. Είναι γνωστό, επίσης, πώς η θεά ανταπέδωσε την αφοσίωση του Πυγμαλίωνος.

Τα παραδείγματα του πολύ γερασμένου Τιθωνού-τζίτζικα και του πολυχρονεμένου Πυγμαλίωνος που απόφευγε τον θάνατο ανεβασμένος στην άμαξά του, ανήκουν περισσότερο στη σφαίρα της ποιητικής μυθοπλασίας. Αντίθετα, η μακρόχρονη ζωή του Κινύρα, μια φήμη που ο Πλίνιος την ανάγει στον Ανακρέοντα, μολονότι δεν παραδίδεται από άλλες πηγές, φαίνεται αληθοφανής εκδοχή. Αυτό το στηρίζουμε, κυρίως, στο ότι ο Ανακρέων είναι μια πρώιμη πηγή, συνεπώς περισσότερο αξιόπιστη από μεταγενέστερες, και ότι η φήμη αυτή ενισχύεται από τους πινδαρικούς μακαρισμούς προς τον Κινύρα.

Εν τέλει, η ηλικία των 160 ετών είναι ένα υπερτονισμένο στοιχείο του μύθου. Μια μακρόχρονη ζωή, λόγου χάριν 100 ετών, για τα δεδομένα των προϊστορικών χρόνων αποτελούσε εξαίρεση του κανόνα, αλλά δεν ήταν κάτι ανέφικτο. Έχουμε, άλλωστε, μεταγενέστερα παραδείγματα ιστορικών προσώπων που έφθασαν σε αρκετά προχωρημένη ηλικία, όπως ο Σοφοκλής που πάτησε τα 90 και εξακολουθούσε να δημιουργεί. Αν ο μέσος όρος ζωής ήταν περίπου τα 35, μπορούμε να φανταστούμε πόσο περίεργο ήταν για τους αρχαίους να φθάσει κάποιος σε μια τόσο μεγάλη ηλικία.

2. Βίαιος θάνατος

Η εκδοχή ενός αναπάντεχου, βίαιου τέλους για τον Κινύρα μπορεί να υποτεθεί από ορισμένες πηγές, οι οποίες αναφέρονται στις σχέσεις του με τους Αχαιούς και συγκεκριμένα με τον Αγαμέμνονα.

Έχουμε αναλύσει σε προηγούμενο κεφάλαιο την επίμαχη μαρτυρία του Θεοπόμπου σχετικά με την απέλαση προς την περιοχή της Αμαθούντος αυτών που ήταν με τον Κινύρα, από τους Έλληνες που ήταν με την πλευρά του Αγαμέμνονος[1286]:

> *τίνα τε τρόπον Ἕλληνες οἱ σὺν Ἀγαμέμνονι τὴν Κύπρον κατέσχον ἀπελάσαντες τοὺς μετὰ Κινύρου.*

Η συγκεκριμένη φράση, όπως επισημάναμε, έχει μεταφραστεί και έχει εννοηθεί κατά πολλούς τρόπους[1287]. Άλλοι μεταφράζουν το υποκείμενο *οἱ σὺν Ἀγαμέμνονι* ως «ο Αγαμέμνων και οι Έλληνες που τον συνόδευαν»[1288]. Άλλοι μεταφράζουν πιο επιφυλακτικά «οι Έλληνες, αυτοί που ήταν με τον Αγαμέμνονα»[1289]. Με όποιον τρόπο και αν μεταφραστεί η φράση και άσχετα με το ζήτημα της πραγματικής παρουσίας ή μη του Αγαμέμνονος στην Κύπρο, είναι

[1285] Νόνν. 32.210-218.
[1286] Βλ. ανωτ. σ. 131, σσ. 153-4.
[1287] Baurain, *Amath.* (1984) 109 κε.
[1288] Hill 54.
[1289] *ΑΚΕΠ* Α' αρ. 14.7.

σαφές ότι εδώ γίνεται λόγος για επιθετική κίνηση των Ελλήνων εις βάρος *τῶν μετὰ Κινύρου*.

Τώρα, αν συνδυάσουμε με αυτήν την πληροφορία και την υπόλοιπη ανεκδοτολογική παράδοση που, αντίθετα με την ομηρική διήγηση για τον πολύτιμο θώρακα, μιλάει για εξαπάτηση των Αχαιών από τον Κινύρα και τον πήλινο στόλο του, ανακύπτει το εξής ερώτημα: Πώς φθάσαμε από την περίφημη κυπριακή φιλοξενία στην εξαπάτηση εις βάρος των Ελλήνων και, από την άλλη, στις επιθετικές κινήσεις εις βάρος των Κυπρίων;

Το χωρίο του Θεοπόμπου δεν αφήνει να εννοηθεί ότι ο ίδιος ο Κινύρας βρήκε τον θάνατο στα χέρια των Ελλήνων. Αυτή είναι μια υπόθεση που η σχετική φιλολογία (Θεόπομπος, Αλκιδάμας, ομηρικά *Σχόλια* κ.λπ.) για τις ακροβατικές σχέσεις Κινύρα και Αχαιών μάς επιτρέπει απλώς να κάνουμε. Τι το πιο λογικό ο Κινύρας, ως εκπρόσωπος της παλαιάς τάξης των Ετεοκυπρίων, να πρόβαλε αντίσταση ή αντίρρηση στο νέο κατεστημένο των Ελλήνων με οιονδήποτε τρόπο. Ο Θεόπομπος μιλάει για απέλαση των *μετά Κινύρου* από τους Έλληνες του Αγαμέμνονος. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι ο ίδιος ο Κινύρας μαζί με τους δικούς του διώχθηκε, αλλά μπορεί να σημαίνει επίσης ότι οι διάδοχοί του, σε μεταγενέστερους χρόνους, απελάθηκαν από τους Έλληνες αποίκους, μετά τον Τρωικό πόλεμο. Πάντως, για μια ακόμη φορά, επαναλαμβάνουμε αυτό που υποστηρίζουν οι αρχαιολόγοι, από τη μεριά τους: Οι έρευνες δεικνύουν ειρηνικά και όχι βίαια μέσα επιβολής των Ελλήνων στο κυπριακό έδαφος[1290].

Τα ομηρικά *Σχόλια* δίνουν ένα περισσότερο μεταφυσικό τέλος στον Κινύρα, εξ αιτίας της δυσαρέσκειας των Αχαιών για την ανυπακοή του. Επειδή αμέλησε να εκτελέσει τις υποσχέσεις του, λένε, πως ο Αγαμέμνων τον καταράστηκε και πως τον σκότωσε ο Απόλλων, γιατί τον συναγωνιζόταν στη μουσική και πως οι πενήντα κόρες του πήδηξαν στη θάλασσα[1291]:

> *φασὶ δὲ αὐτὸν* (sc. *Κινύρην*) *ἀμελήσαντα τῶν ὑποσχέσεων καταραθῆναι ὑπὸ Αγαμέμνονος· καὶ αὐτὸν μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἀναιρεθῆναι, ἐπειδήπερ ἡμιλλᾶτο αὐτῷ εἰς μουσικήν, τὰς δὲ θυγατέρας αὐτοῦ πεντήκοντα οὔσας ἁλέσθαι εἰς θάλασσαν.*

Η βαθύτερη, η αρχική αιτία είναι η κατάρα του Αγαμέμνονος. Η ευκαιρία να υλοποιηθεί η κατάρα δίνεται από ένα άσχετο με την πολιτική γεγονός, από έναν μουσικό διαγωνισμό του Κινύρα με τον Απόλλωνα.

Παρόμοιοι διαγωνισμοί του θεού της μουσικής έχουν διεξαχθεί με αντιπάλους επιδέξιους τεχνίτες μουσικών οργάνων, όπως τον Πάνα και τον Μαρσύα. Με τη λύρα που ήταν δώρο του Ερμή, ο Απόλλων νίκησε αμφοτέρους, διότι θέλησαν να τον ανταγωνιστούν με τους αυλούς τους. Μάλιστα τον Μαρσύα τον έγδαρε ζωντανό ή έβαλε έναν Σκύθη να τον κατακρεουργήσει[1292], ενώ τον Μίδα, που ως κριτής του αγώνα μεταξύ Απόλλωνος και Πανός ψήφισε υπέρ του δευτέρου, τον έκανε με αυτιά γαϊδάρου[1293]. Μια άλλη παράδοση λέει ότι ο

[1290] *ΙΕΕ* Α΄.352.

[1291] *Σχόλ. Όμ. Ίλ.* Λ 20a. Πβ. Ευστ. *Όμ. Ίλ.* Λ 20.

[1292] Jessen *σ.λ. Marsyas*, στο Roscher, *Lex. Myth*. II.2 (1894-1897) 2441-2443.

[1293] *ΕλλΜ* 2.152.

Απόλλων θύμωσε ακόμα και με τον Λίνο και τον σκότωσε, επειδή ο Λίνος προικισμένος από τη Μούσα μητέρα του με εξαιρετικές ικανότητες στη λύρα, τόλμησε να τον συναγωνιστεί[1294]. Θυμόμαστε ακόμη και τις ανάλογες τύχες του Θαμύριδος και των Σειρήνων, όταν από αχαλίνωτη αλαζονεία προκάλεσαν σε αγώνα άσματος τις Μούσες[1295]. Αυτές τύφλωσαν τον Θράκα αοιδό και τον καταδίκασαν να πάει στον υποχθόνιο τόπο των ασεβών. Στη δελφική *Νέκυια* του Πολυγνώτου, ο Θάμυρις φαινόταν πεσμένος κατάχαμα και αναμαλλιασμένος, με τη λύρα σπασμένη κοντά στα πόδια του. Είχε προηγηθεί ο οικτρός θάνατος που βρήκαν οι Σειρήνες από τις Μούσες, όταν θέλησαν να τις ανταγωνιστούν: Οι Μούσες μάδησαν όλα τα φτερά των Σειρήνων και έκαναν με αυτά στεφάνια για τον εαυτό τους[1296].

Ένας τέτοιος θάνατος του «λυριστή» Κινύρα μπορεί εύκολα να ερμηνευθεί, καθώς συνάδει με το ομιλούν όνομά του, το ιερατικό του αξίωμα, τις σχέσεις του με τον Απόλλωνα και τη μεγάλη διάδοση της απολλώνειας λατρείας στην Κύπρο. Το περίεργο είναι πως ο Απόλλων που φέρεται να σκότωσε τον Κινύρα είναι σε κάποιες πηγές πατέρας του, σε άλλες αγαπημένος του. Το ίδιο, ωστόσο, συμβαίνει και στην περίπτωση του Λίνου, του οποίου ο Απόλλων θεωρούνταν, κατά μια εκδοχή, πατέρας του, αλλά και στην περίπτωση του Θαμύριδος του οποίου ο πατέρας, ο Φιλάμμων, θεωρούνταν γιος του Απόλλωνος.

Η τιμωρία ενός χαρισματικού, αλλά προκλητικού, μουσικού από τον Απόλλωνα ή τις θεϊκές συνοδούς του, τις Μούσες είναι κάτι μυθικά αναμενόμενο. Αυτό που δεν μπορούμε, αντίθετα, να εννοήσουμε, μολονότι παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, λόγω του ιστορικού περιβλήματος και του ότι παραδίδεται από πολλές και διαφορετικές πηγές, είναι ποια ακριβώς ήταν η σχέση του Κινύρα με τον Αγαμέμνονα, πώς ξεκίνησε και πού κατέληξε[1297]. Μήπως η αρχική φιλία των δύο πολιτικών ανδρών που επισφραγίσθηκε με δώρα και φιλοξενίες, περνώντας από διάφορες φάσεις ενός περίεργου διπλωματικού παιχνιδιού, κατάντησε μια «καταραμένη» σχέση που προκάλεσε τον πολιτικό και τον φυσικό αφανισμό του Κυπρίου;

[1294] Αυτ. 3.171.

[1295] Αυτ. 3.300 κε.

[1296] Για τον μουσικό διαγωνισμό των Σειρήνων με τις Μούσες, βλ. Παυσ. 9.34.3· Platthy 221-222.

[1297] Βλ. κατωτ. εικ. 16.

3. Αυτοκτονία

Η εκδοχή της αυτοκτονίας συζητήθηκε, όταν έγινε λόγος για τις πηγές που παραδίδουν την ιστορία της σχέσης του Κινύρα με την κόρη του Σμύρνα.

Ο Υγίνος κατατάσσει τον Κινύρα, γιο του ή της Πάφου, σε όσους αφαίρεσαν οι ίδιοι τη ζωή τους, με την αιτιολογία ότι είχε σχέσεις με την κόρη του[1298]:

Qui se ipsi interfegerunt
Cinyras Paphi filius rex Assyriorum, quod cum Smyrna filia concubuerat.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Υγίνος, με όλες τις αντιφάσεις και τα οφθαλμοφανή λάθη του —όταν λόγου χάριν αποκαλεί τον Κινύρα βασιλιά των Ασσυρίων και συγχρόνως γιο της Πάφου — διαχωρίζει κάπως τον εαυτό του από τη βασική πλοκή του μύθου, όπως την κατέστησε ευρέως γνωστή στο ρωμαϊκό κοινό ο Οβίδιος. Μπορεί να συμφωνεί με τον τελευταίο στο όνομα της συζύγου του Κινύρα, της Κεγχρηίδος, και στο όνομα της Πάφου, της μητέρας του. Ο τίτλος, όμως, του βασιλιά των Ασσυρίων και η αυτοκτονία θυμίζουν την ανατολική παραλλαγή και μάλιστα, όπως την έχει διηγηθεί ο Αντωνίνος Λιβεράλις. Στο έργο του τελευταίου, πατέρας της Σμύρνας είναι ο Θείας από το όρος Λίβανος, ο οποίος μετά την αποκάλυψη της ασεβούς πράξης, αυτοκτονεί[1299]:

Θείας μὲν ὁ πατὴρ τῆς Σμύρνης διὰ ἔργον ἀθέμιστον ἑαυτὸν ἀνεῖλε…

Η εκδοχή της αυτοκτονίας του Κινύρα, όμως, δεν φαίνεται να είναι μια τόσο όψιμη επινόηση όσο είναι το έργο του Υγίνου, επηρεασμένο πιθανότατα, εκτός των άλλων, και από τον Λιβεράλι. Ο Ιώσηπος, περιγράφοντας το δράμα *Κινύρας* που παιζόταν κατά την ημέρα της δολοφονίας του Καλιγούλα (41 μ.Χ.), μιλάει για σκοτωμούς του ίδιου του Κινύρα και της κόρης του και για πολύ τεχνητό αίμα[1300]:

ὅ τε ὀρχηστὴς δρᾶμα εἰσάγει Κινύραν, ἐν ᾧ αὐτός τε ἐκτείνετο καὶ ἡ θυγάτηρ Μύρρα, αἷμά τε ἦν τεχνητὸν πολὺ… καὶ τὸ περὶ τὸν Κινύραν.

[1298] Hyg. *Fab*. 242.4. Στον κατάλογο του Υγίνου απαριθμούνται 15 γνωστές περιπτώσεις μυθικών αυτοκτονιών. Κατά τον Hoof, σ. 256 σημ. 37, έχουμε συνολικά 71 περιπτώσεις αυτοκτονιών γυναικών και 51 περιπτώσεις ανδρών. Στατιστικά, δηλαδή, αυτοί που αυτοκτονούν πιο συχνά στον μύθο είναι οι γυναίκες. Ειδικότερα, στις περιπτώσεις αιμομιξίας πατέρα και κόρης ή αδελφού και αδελφής, αυτές που φέρουν την ντροπή και αφαιρούν τη ζωή τους είναι οι συνήθως οι γυναίκες. Ο Κ., ο Κλύμενος και ο Μακαρεύς, όπως φαίνεται, είναι από τις σπάνιες περιπτώσεις αιμομικτών που δεν αντέχουν τη ντροπή· βλ. Hoof 118.

[1299] Αντων. Λιβ. *Μετ*. 34.

[1300] Ιωσήπ. *Ἰουδ. ἀρχ*. 19.94.

Προφανώς, εδώ ο Κινύρας σκοτώνει την κόρη (με το ξίφος του;) και σκοτώνεται ο ίδιος. Επισημάναμε παραπάνω πως ο παντόμιμος των ρωμαϊκών χρόνων εστίαζε το ενδιαφέρον του στις βίαιες σκηνές των γνωστών δραμάτων, κάτι που άρεσε στο κοινό της εποχής. Ήταν αυτοί οι σκοτωμοί επινοήσεις των διασκευαστών του δράματος των αυτοκρατορικών χρόνων ή μήπως υπήρχαν και στο ελληνικό πρότυπο που έπαιξε ο τραγωδός Νεοπτόλεμος το 323 π.Χ. στο θέατρο των Αιγών, την ημέρα που δολοφονήθηκε ο Φίλιππος; Αν αυτές οι βιαιότητες συμβαίνουν και στο ελληνικό έργο, τότε πρόκειται για μια παλαιά παράδοση.

Η αυτοκτονία του Κινύρα, στενά συνυφασμένη με τον ξενόφερτο μύθο της Σμύρνας και τη γέννηση του Αδώνιδος, δείχνει να είναι μια μυθική εκδοχή καθαρά πλαστή. Εν συγκρίσει με τις άλλες παραλλαγές, αυτή του φυσικού και ευτυχισμένου θανάτου σε βαθύτατο γήρας και αυτή του βίαιου θανάτου από τη δυσαρέσκεια του Αγαμέμνονος, φαίνεται να είναι ένα ποιητικό κατασκεύασμα, προσαρμοσμένο στις προδιαγραφές του μετακλασσικού δράματος, κυρίως στα μέτρα αυτών των διασκευών που παίζονταν κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες στα ρωμαϊκά θέατρα.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αναμφίβολα, οι αρχαίοι εμπνεύστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την αρχέγονη μορφή του Κινύρα. Ανεξάρτητα από την ιστορικότητα ή μη της ύπαρξής του, το γεγονός και μόνο ότι η προσωπικότητά του απασχόλησε τόσο έντονα και για μακρό χρονικό διάστημα τη σκέψη και τη φαντασία των αρχαίων δημιουργών ήταν το έναυσμα για να ασχοληθούμε περισσότερο σοβαρά μαζί του.

Κλείνοντας την έρευνά μας δεν θα επαναλάβουμε τα επιμέρους συμπεράσματά μας για το όνομα, τις γενεαλογίες, την πιθανή πατρίδα του, τη σχέση με τους Αχαιούς κ.λπ. Θα θέλαμε να παρουσιάσουμε, εν συντομία, την προσωπογραφία του Κινύρα, όπως αυτή διαγράφεται πλέον μετά την προηγηθείσα λεπτομερή ανάλυση του corpus των αρχαίων πηγών και την παράλληλη αξιολόγηση των νεότερων αρχαιολογικών ευρημάτων.

Περίπου στο δεύτερο μισό του 13ου αι. η Πάφος εξελίσσεται σε ένα από τα πιο ισχυρά κέντρα της Κύπρου. Η πόλη έχει ήδη αναπτύξει οικονομικές σχέσεις με την Ανατολή και τον κρητομυκηναϊκό κόσμο και ο πληθυσμός της απολαμβάνει τους καρπούς ενός πολιτισμού αρκετά υψηλού επιπέδου για τα δεδομένα της εποχής. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ευρύτερης περιοχής είναι ότι από τα χαλκολιθικά χρόνια, από την 3η χιλιετία δηλαδή, ο πολιτισμός της διακατέχεται από τη λατρεία της Μεγάλης Μητέρας, θεάς της γονιμότητας. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον γεννιέται από αυτόχθονες Κυπρίους (Ετεοκυπρίους) ή Σημίτες αποίκους ή έρχεται ως μετανάστης από την Ανατολή ένας άνδρας εξαιρετικής ομορφιάς, ο Κινύρας. Το όνομά του μπορεί να είναι δηλωτικό κάποιας εγγύτερης σχέσης του με τη μουσική και τη λύρα ή απλώς να εκφράζει τις συνήθειες και τα ιδεώδη της εποχής του.

Κάποια στιγμή ο Κινύρας, είτε διαδεχόμενος πρόγονό του στο βασιλικό αξίωμα είτε λόγω των εξαιρετικών προσόντων του, γίνεται ηγεμόνας της Πάφου, μπορεί και ενός μεγαλύτερου τμήματος της Κύπρου. Αναλαμβάνει πλούσια δράση σε θρησκευτικό επίπεδο οργανώνοντας και συστήνοντας τη μυστηριακή λατρεία της ντόπιας θεότητας. Συνενώνει τα υπάρχοντα λατρευτικά στοιχεία με τα ξενόφερτα (ανατολικά και αιγαιακά) και καθιερώνει μια νέα θεότητα της γονιμότητας, της οποίας γίνεται και ο πρώτος αφοσιωμένος ιερέας. Για να τιμήσουν την αποφασιστική συμβολή του στην οργάνωση και την καθιέρωση της καινούργιας λατρείας οι μετέπειτα ιερείς της Πάφου φέρουν το όνομα *Κινυράδες* και ο αρχιερέας τους αποκαλείται *Κινύραρχος*.

Ο Κινύρας δεν φιλοδοξεί απλώς να καταστήσει το ιερό της Πάφου ένα συνηθισμένο θρησκευτικό κέντρο, αλλά επιδιώκει να του προσδώσει και πολιτιστική αίγλη. Η μουσική, η ποίηση, η μαντική και άλλες τέχνες βρίσκουν γόνιμο έδαφος και θεσμοθετούνται καλλιτεχνικοί αγώνες, κατά τη διάρκεια των ετήσιων εορτών προς τιμή της *Γανάσ(σ)ας* (έτσι συνήθως αποκαλείται η θεά της

Πάφου σε κυπριακές επιγραφές των μεταγενέστερων χρόνων). Και επειδή τα επιφανή ιερά ήταν συγχρόνως και οικονομικά κέντρα, το παφιακό ιερό συνδέθηκε πολύ στενά με την κυριότερη πηγή πλούτου της Κύπρου, τη μεταλλουργία. Ο Κινύρας, βασιλιάς και ιερέας μαζί, ήταν υπεύθυνος όχι μόνο για την εξόρυξη του χαλκού από τα μεταλλεία, αλλά και για την εκμετάλλευση και τη διακίνησή του στον τότε γνωστό κόσμο. Προφανώς, οι οικονομικές δραστηριότητές του και οι πρωτοβουλίες του σχετικά με τη μεταλλουργία ήταν αυτές που κατέστησαν τον ίδιο έναν από τους πλουσιότερους ανθρώπους της αρχαιότητας. Σύμφωνα, όμως, με τις αρχαίες μαρτυρίες, ο πλούτος του, αν και υπερβολικός, ήταν δίκαιος και θεόσταλτος και δεν τον οδήγησε σε αλαζονεία και ύβρη, όπως συνέβη στις περιπτώσεις του Μίδα ή του Κροίσου.

Οι Αχαιοί, οι οποίοι έχουν εγκατασταθεί ως έμποροι στην Κύπρο ήδη από τον 15ο αι., στη διάρκεια του 13ου αι. αρχίζουν να φθάνουν κατά κύματα ως οικιστές πλέον. Η φήμη του πανίσχυρου βασιλιά Κινύρα δεν τους είναι άγνωστη και είναι λογικό να θέλουν να τον προσεταιριστούν, όταν ξεκινούν την προετοιμασία τους για την Τρωϊκή εκστρατεία. Ηγετικές φυσιογνωμίες, όπως ο Μενέλαος, ο Οδυσσεύς, ο Παλαμήδης κ.ά., λέγεται ότι αναλαμβάνουν τη στρατολόγηση του Κυπρίου, αλλά εκείνος, ενώ τους υπόσχεται σημαντική ναυτική βοήθεια και στέλνει στον αρχηγό τους Αγαμέμνονα έναν βαρύτιμο θώρακα ως δώρο για τη φιλία τους, τελικά μένει ουδέτερος κατά τη μεγάλη αναμέτρηση. Η αρχική πηγή, ο Όμηρος, δεν δίνει γενναιόδωρες πληροφορίες σχετικά με το συγκεκριμένο περιστατικό. Κάποιες μεταγενέστερες ανεκδοτολογικού περιεχομένου μαρτυρίες – βασιζόμενες πιθανότατα σε χαμένη διήγηση των *Κυπρίων*– μιλούν για ολοφάνερη εξαπάτηση των Αχαιών από τον Κινύρα, ακόμη για οργή του Αγαμέμνονος και για τιμωρία του ίδιου του Κινύρα ή των συντρόφων του.

Η θέση του Κινύρα στο πλάι της Αφροδίτης μοιραία τον συνδέει κάποια στιγμή (κατά πάσα πιθανότητα από τις αρχές του 5ου αι. π.Χ.) με τον μύθο του Αδώνιδος και ειδικότερα με τις συνθήκες της γέννησής του. Ο Κινύρας παίρνοντας τη θέση του Ασσυρίου Θείαντος γίνεται πατέρας του Αδώνιδος, γίνεται όμως και πατέρας της Σμύρνας. Από αυτή τη στιγμή και μετά η εικόνα του Κινύρα αμαυρώνεται. Ο ισχυρός ηγεμόνας κατά τον Όμηρο, ο όλβιος και αγαπημένος της Αφροδίτης και του Απόλλωνος κατά τον Πίνδαρο, ο «χαρίεις» Κινύρας του Αλκμάνος γίνεται άθελά του αιμομίκτης και ένας δυστυχισμένος άνθρωπος.

Η δραματοποίηση του μύθου του Κινύρα από τον 5ο αι. και περισσότερο από τον 4ο αι. και εξής τον καθιστά ένα τραγικό πρόσωπο, το οποίο διαφέρει αισθητά από τον Κινύρα της προομηρικής και της αρχαϊκής παράδοσης. Η ανάμειξη, ωστόσο, του ονόματός του στην ιστορία της Σμύρνας και του Αδώνιδος τον καθιστά και ένα ιδιαίτερα αναγνωρίσιμο πρόσωπο μεταξύ των συγγραφέων και τον διατηρεί στο προσκήνιο του λογοτεχνικού ενδιαφέροντος, τόσο κατά τους ελληνιστικούς και αυτοκρατορικούς χρόνους όσο και κατά την ύστερη αρχαιότητα. Ο στιγματισμός του Κινύρα εντείνεται στους μεταχριστιανικούς χρόνους. Δεν είναι μόνο η μυθολογούμενη αιμομιξία του με την κόρη του Σμύρνα που προκαλεί, δικαιολογημένα, τα βέλη των Χριστιανών συγγραφέων. Η «στενή» σχέση του με την Αφροδίτη και ο καθοριστικός ρόλος του στην καθιέρωση της λατρείας της ευθύνονται, επίσης, για τους βαρύτατους χαρακτηρισμούς και την αρνητική κριτική που υφίσταται η προσωπικότητά του.

Συμπερασματικά, η μορφή του Κινύρα δεν περιχαρακώνεται από την αρχή στα όρια που της θέτει η ομηρική ποίηση. Ενώ άλλοι ήρωες και βασιλιάδες από το ξεκίνημα της εμφάνισής τους έχουν ήδη λάβει και τα βασικά διακριτικά στοιχεία του μύθου τους, ο Κινύρας είναι μια πρωτεϊκή μορφή συνεχώς εξελισσόμενη και μεταβαλλόμενη ανά τους αιώνες. Θεωρούμε ότι η εργασία μας αναδεικνύει την πολυπλοκότητα και πολυμορφικότητα του μύθου και του προσώπου, αλλά επιτρέπει να αναδειχθεί και ένα ακόμη ενδιαφέρον στοιχείο: η υποψία για την ύπαρξη ιστορικού πυρήνα πίσω από τον μύθο. Ο Κινύρας είναι μια από εκείνες τις μορφές του ελληνικού μύθου (όπως ο Αγαμέμνων, ο Οδυσσεύς κ.ά.), οι οποίες, χωρίς να μπορούν ακόμη να ονομαστούν ιστορικές, προβάλλονται περισσότερο γήινες, περισσότερο ανθρώπινες και πιστευτές, από άλλες κοινές μυθοπλασίες. Εναπόκειται στη μελλοντική πρόοδο των επιστημονικών ερευνών να ισχυροποιήσει ή να αποδυναμώσει την υποψία μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ι. Γενική βιβλιογραφία

Albrecht — M. von Albrecht, *Ιστορία της Ρωμαϊκής Λογοτεχνίας (από τον Ανδρόνικο ως τον Βοήθιο και η σημασία της για τα νεότερα χρόνια)*, απόδοση-επιμέλεια Δ. Ζ. Νικήτα, τόμ. Ι-ΙΙ, Ηράκλειο (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης) 2002 [*Geschichte der Römischen Literatur*, I-II, München 1994²]

Alexiou — Margaret Alexiou, *Ὁ τελετουργικὸς θρῆνος στὴν ἑλληνικὴ παράδοση*, μετάφραση Δ. Ν. Γιατρομανωλάκη – Π. Ἀ. Ροϊλοῦ, Ἀθήνα (Μορφωτικὸ Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης) 2002 [*The Ritual Lament in Greek Tradition*, Cambridge 1974]

Ανδριώτης — Ν. Π. Ανδριώτη, *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη (Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη) 1983²

Arav. – God. – Sacc. — V. L. Aravantinos – L. Godart – Anna Sacconi, *Thèbes. Fouilles de la Cadmée, I. Les tablettes eu linéaire B de la Odos Pelopidou*, édition et commentaire, Pisa-Roma (Istituti Editoriali é Poligrafici Interazionali) 2001

Archi — A. Archi, ''Ebla and Eblaite'', στο C. H. Gordon – G. Rendsburg – N. H. Winter, *Eblaitica: Essays on the Ebla Archives and Eblaite Language*, vol. 1, Indiana (Eisenbrauns / Publications of the Center for Ebla Research at New York University) 1987, σσ. 7-17

Armstrong — J. I. Armstrong, ''The Arming Motif in the Iliad'', *AJPh* 79 (1958) 337-354

Astour, *HS* — M. Astour, *Hellenosemitica. An Ethnic and Cultural Study in West Semitic Impact on Mycenaean Greece,* with a Foreword by C. H. Gordon, Leiden (E. J. Brill) 1967

Aura Jorro — F. Aura Jorro, *Diccionario Micénico,* vol. I-II, Madrid (Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, Instituto de Filologia) 1985- 1993

Βαρβούνης, *ΜΛΜ* — Μ. Γ. Βαρβούνη, *Μυθολογικὰ καὶ Λαογραφικὰ*

Μελετήματα, Ἀθήνα (Ἐκδόσεις Τ. Μιχαλᾶ) 1990

Bennett – Olivier — L. Bennett Emmett – J.-P. Olivier, *The Pylos Tablets Transcribed,* vols. I-II, Roma (Edizioni dell᾽ atenes) 1973 -1976

Blakely — Sandra Blakely, *Myth, Ritual, and Metallurgy in Ancient Greece and Recent Africa*, Cambridge (Cambridge University Press) 2006

Bodson — Liliane Bodson, *ΙΕΡΑ ΖΩΙΑ. Contribution à l᾽ étude de la place de l᾽ animal dans la religion grecque ancienne,* Bruxelles (Académie Royale de Belgique / *Mémoires de la Classe des Lettres*)1978

Boeckh — A. Boeckh, *Pindari epiniciorum interpretatio Latina cum commentario perpetuo, fragmenta et indices*, Hildesheim (Olms) 1963 [Liepzig 1821]

Bömer — F. Bömer, *P. Ovidius Naso-Metamorphosen, Kommentar Buch I-XV*, Bde I-VII, Heidelberg (C. Winter) 1969-1986

Bowra, *ΑΕΛΠ* — C. M. Bowra, *Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Λυρικὴ Ποίηση*, τόμ. Α᾽: *Ἀλκμάν, Στησίχορος, Ἀλκαῖος, Σαπφώ*, τόμ. Β᾽: *Ἴβυκος, Ἀνακρέων, Σιμωνίδης, Ἀττικὰ συμποτικὰ τραγούδια*, μετάφραση Ἰ. Ν. Καζάζη, Ἀθήνα (Μορφωτικὸ Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης) 1983² [*Greek Lyric Poetry. From Alcman to Simonides*, Oxford 1961²]

Braudel — F. Braudel, *Οι μνήμες της Μεσογείου. Προϊστορία και Αρχαιότητα*, μετάφραση Κλεοπάτρας Ουγουρλόγλου, Αθήνα (Εκδόσεις «Νέα Σύνορα» Λιβάνη) 2000 [*Les mémoires de la Méditerranée*: *préhistoire et antiquite*, Paris (Éditions de Fallois) 1998]

Broadbent — Molly Broadbent, *Studies in Greek Genealogy*, Leiden (Brill) 1968

Budin, *SPA* — Stephanie Lynn Budin, *The Myth of Sacred Prostitution in Antiquity*, Cambridge-New York (Cambridge University Press) 2008

Burkert, *ΕΜΤ* — W. Burkert, *Ἑλληνικὴ Μυθολογία καὶ Τελετουργία, Δομὴ καὶ Ἱστορία*, μετάφραση Ἠλέκτρας Ἀνδρεάδη, Ἀθήνα (Μορφωτικὸ Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης) 1993 [*Structure and History in Greek Mythology and Ritual*, Berkeley 1979]

–, *ΑΕΘ* — –, *Ἀρχαία Ἑλληνική Θρησκεία (Ἀρχαϊκή καί Κλασσική Ἐποχή),* μετάφραση Ν. Μπεζαντάκου – Ἀφροδίτης Ἀβαγιανοῦ, Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) 1993 [*Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*, Uster (W. Kohlhammer) 1977]

Γιατρομανωλάκης — Γ. Γιατρομανωλάκη, *Δίκτης ο Κρητικός, Εφημερίδα του Τρωικού Πολέμου (όπως τη μετέφρασε ο Λεύκιος Σεπτίμιος από τα ελληνικά στα λατινικά)*, Αθήνα (Εκδόσεις Άγρα) 1996

CAD — A. L. Oppenheim – Erica Reiner – R. D. Biggs, *Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, vols. 1-21, Chicago (Oriental Institute) 1956-2000

CAH — *The Cambridge Ancient History*, vols. I-VII, Cambridge (Cambridge University Press) 1979³

Carpenter — R. Carpenter, *Folk Tale, Fiction and Saga in the Homeric Epics*, Berkeley-Los Angeles (University of California Press) 1956

Caubet — Anni Caubet, ''La musique à Ougarit: nouveaux témoignages matériels'', στο *Ugarit* (βλ. κατωτ. Γενική βιβλιογραφία), σσ. 9-31

Chantraine — P. Chantraine, *Dictionaire étymologique de la langue grecgue (Histoire de mots)*, avec un *Supplément*, Paris (Klincksieck) 1999 [1968-1980

Csapo — E. Csapo, *Theories of Mythology*, Oxford (Blackwell) 2005

Csapo – Slater — E. Csapo – W. J. Slater, *The Context of Ancient Drama*, Michigan (The University of Michigan Press / Ann Arbor) 1994

Curie — B. Curie, *Pindar and the Cult of Heroes*, Oxford (Oxford University Press / *Oxford Classical Monographs*) 2005

DCPP — *Dictionnaire de la civilisation phénicienne et punique*, directeur E. Lipińsky, équipe de rédaction C. Baurain, C. Bonnet, J. Deberch, E. Gubel, V. Krings, E. Lipińsky, Louvain (Éditions Brepols) 1992

Decharme — P. Decharme, *Ἑλληνικὴ Μυθολογία*, τόμ. I-III, μετάφραση Κ. Ζαρουκᾶ, κριτική-σχόλια Ἰ. Κ. Προμπονᾶ, Ἀθήνα (Ἐκδόσεις Μέρμηγκα) χ.χ.

Delcourt — Marie Delcourt, *Héphaïstos ou la légende du magicien*, Paris 1957

Dirlmeier — F. Dirlmeier, ''Homerisches Epos und Orient'', *RhM* 98 (1955) 18-37

Dyer — L. Dyer, *Studies of the Gods in Greece at Certain Sanctuaries Recently Excavated: Being Eight Lectures Given in 1890 at the Lowell Institute*, Elibron Classics (Adamant Media Corporation) 2001 [London (Macmillan) 1891]

Easterling, *OAET* — P. E. Easterling (ed.), *Οδηγός για την αρχαία ελληνική τραγωδία*, μετάφραση-επιμέλεια Λίνας Ρόζη – Κ. Βαλάκα, Ηράκλειο (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης / Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής) 2007 [*The Cambridge*

Companion to Greek Tragedy, Cambridge (Cambridge University Press) 1997]

Easterling – Hall — Pat Easterling – Edith Hall (eds.), *Greek and Roman Actors. Aspects of an Ancient Profession*, Cambridge (Cambridge University Press) 2002

Easterling – Knox — P. E. Easterling – B. M. W. Knox, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μετάφραση Ν. Κονομή – Χρ. Γριμπά – Μ. Κονομή, επιμέλεια Α. Στεφανή, Αθήνα (Παπαδήμας) 2000 [*The Cambridge History of Classical Literature*, vol. I: *Greek Literature*, Cambridge (University Press) 1985]

Edmunds, *AGM* — L. Edmunds, *Approaches to Greek Myth*, Baltimore (Edmunds Publications) 1990

ΕλλΜ — *Ελληνική Μυθολογία*, γενική εποπτεία Ι. Θ. Κακριδή, τόμ. 1-5, Αθήνα (Εκδοτική Αθηνών) 1986

Ζωγράφου-Λύρα — Γερασιμούλας Ζωγράφου-Λύρα, *Ο μύθος του Παλαμήδη στην αρχαία ελληνική γραμματεία*, διδακτορική διατριβή, Γιάννινα 1987

Fantham — Elaine Fantham, *Ovid's Metamorphoses*, Oxford (Oxford University Press / *Oxford Approaches to Classical Litterature*) 2004

Farnell — L. R. Farnell, *The Cults of the Greek States*, vols.. I-V, Oxford (Clarendon Press) 1896-1909

Faure — P. Faure, *Μύρα και αρώματα της αρχαιότητας*, μετάφραση Γ. Σπανού, επιμέλεια Χ. Α. Μπάλτα, Αθήνα (Παπαδήμας) 2004 [*Parfumes et Aromates de l' Antiquité* (Librairie Arthème Fayard) 1987

FCKP, *Troian* — M. I. Finley – G. L. Caskey – G. S Kirk. – D. L. Page., ''The Trojan War'', *JHS* 84 (1964) 1-20

Forbes Irving — P. M. C. Forbes Irving, *Metamorphosis in Greek Myths*, Oxford (Clarendon Press) 1990

Fraser – Matthews — P. M. Fraser – E. Matthews, *A Lexicon of Greek Personal Names*, vols. I-IIIA, Oxford (Clarendon Press) 1987-1997

Frisk — H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Bde I-III, Heidelberg (C. Winter) 1973² [1960-1972]

Galinsky — G. K. Galinsky, *Ovid' s Metamorphoses. An Introduction to the Basic Aspects*, Berkeley-Los Angeles (University of California Press) 1975

Glare — P. G. W. Glare, *Oxford Latin Dictionary*, Oxford (University Press) 1997

Gordon, *UL* — C. H. Gordon, *Ugaritic Literature. A Comprehensive Translation of the Poetic and Prose Texts*, Roma (Pontificum Institutum Biblicum) 1949

–, *ΟμΒ* — –, *Ὅμηρος καὶ Βίβλος. Ἡ καταγωγὴ καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς λογοτεχνίας τῆς Ἀνατολικῆς*

Μεσογείου, μετάφραση Δ. Ἰ. Ἰακώβ – Θ. Πολύχρου, Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) 1990 [*Homer and the Bibel. The Origin and Character of East Mediterranean Literature*, Ventnor 1955]

–, *UT* — –, *Ugaritic Textbook. Grammar, Texts in Transliteration, Cuneiform Selections, Glossary and Indices*, a revised edition, Roma (Pontificum Institutum Biblicum) 1998

Graves — R. Graves, *The Greek Myths*, vols. I-II, Edinburgh (Penguin books Ltd) 1960²

Gray, *MeWH* — D. H. F. Gray, ''Metal-Working in Homer'', *JHS* 74 (1954) 1-15

–, *MyNH* — –, ''Mycenaean Names in Homer'', *JHS* 78 (1958) 43-8

Grimal — P. Grimal, *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, επιμέλεια Β. Ἀτσαλου, Θεσσαλονίκη (University Studio Press) 1991 [*Dictionnaire de la Mythologie grecque et romaine*, Paris (Presses Universitaires de France) 1951]

Grimme — H. Grimme, ''Hethitisches im griechishen Wortschatze'', *Glotta* 14 (1925) 13-25

Gruppe — O. Gruppe, *Griechische Mythologie and Religionsgeschichte*, Bde I-II, München (G. H. Beck᾽sche Verlagsbuchhandlung Oskar Beck) 1906

Hainsworth — B. Hainsworth, στο Kirk, *Comm. Il.* (βλ. κατωτ. Γενική βιβλιογραφία), vol. III: books 9-12

Halleux — R. Halleux, ''Lapis-lazuli, azurite ou pâte de verre?, à propos de *kuwano* et *kuwanowoko* dans les tablettes mycéniennes'', *SMEA* 9 (1969) 48-66

Halliday — W. R. Halliday, *Indoeuropean Folk-Tales and Greek Legend*, Cambridge 1933

Harrison — Jane Ellen Harrison, *Αρχαίες Ελληνικές Γιορτές*, μετάφραση Ελένης Παπαδοπούλου, Αθήνα (Εκδόσεις Ιάμβλιχος) 1996 [*Prolegomena to the Study of Greek Religion*, Princeton (Princeton University Press / *Mythos Series*) 1991]

Hoffman — J. B. Hofmann, *Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*, ἐξελληνισθὲν ὑπὸ Α. Δ. Παπανικολάου, ἐν Ἀθήναις 1974 [*Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, München (Verlag von R. Oldenbourg) 1950]

Holzberg — N. Holzberg, *The Ancient Novel: An Introduction*, London and New York (Routledge) 1995

Hoof — A. J. van Hoof, *From Autothanasia to Suicide: Self-Killing in Classical Antiquity*, London-New York (Routledge) 1990

Hunger — H. Hunger, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία. Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τόμ. Α᾽. *Φιλοσοφία,*

	Ρητορική, Ἐπιστολογραφία, Γεωγραφία, μετάφραση Λ. Γ. Μπενάκη – Ἰ. Β. Ἀναστασίου – Γ. Χ. Μακρῆ, Ἀθήνα (Μορφωτικὸ Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης) 1987 [*Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, München (C. H. Beck᾽sche Verlagsbuchhandlung) 1978]
ΙΕΕ	*Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τόμ. Α᾽-ΙΣΤ᾽, Ἀθήνα (Ἐκδοτική Ἀθηνῶν) 1970-2000
Jouan	F. Jouan, *Euripide et les Légendes des Chants Cypriens. Des Origines de la Guerre de Troie à l' Iliade*, Paris (Société d᾽ éditions ''Les Belles Lettres'') 1966
Jouteur	Isabelle Jouteur, *Jeux de genre dans les Métamorphoses d᾽ Ovide*, Louvain-Paris-Virginia (Éditions Peeters/ *Bibliothèque d᾽ études classiques* 26) 2001
Καζαντζάκης – Κακριδής	Ν. Καζαντζάκη – Ἰ. Θ. Κακριδῆ, *Ὁμήρου Ἰλιάδα, Μετάφραση*, Ἀθήνα (Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας») 1985
Κακριδής, *ΠΟΗ*	Ἰ. Θ. Κακριδῆ, *Προομηρικά, Ὁμηρικά, Ἡσιόδεια*, Ἀθήνα 1980
Καλογεράς	Β. Καλογερᾶ, *Αἰσθητικὴ ἑρμηνεία τοῦ Ὁμήρου*. Ι. *Αἰσθητικὴ ἀνάλυση τῆς Ἰλιάδος*, Θεσσαλονίκη (ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ «Χρονικὰ» τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) 1983[5]
Kenney – Clausen	E. J. Kenney – W. V. Clausen, *Ιστορία της Λατινικής Λογοτεχνίας*, μετάφραση Θ. Πίκουλα, Α. Σίδερη-Τόλια, επιμέλεια Α. Στεφανή, Αθήνα (Παπαδήμας) 1998 [*The Cambridge History of Classical Literature*, II. *Latin Literature*, Cambridge 1982]
Κερένυϊ	Κ. Κερένυϊ, *Ἡ Μυθολογία τῶν Ἑλλήνων*, μετάφραση Δ. Σταθόπουλου, Ἀθήνα (Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας») 1974 [K. Kerényi, *Die Mythologie der Griechen*, I. *Die Götter- und Menschheitsgeschichten*, II. *Die Heroen-Geschichten*, Stuttgart (Clett-Cotta) 1951]
Kilmer	Anne D. Kilmer, ''The Discovery of an Ancient Mesopotamian Theory of Music'', *PAPhS* 115 (1971) 131-149
Kirk, *Comm. Il.*	G. S. Kirk (ed.), *The Iliad: A Commentary*, vols. I-VI, Oxford (Cambridge University Press) 1985-1993
Kokolakis	M. Kokolakis, *Pantomimus and the treatise Περὶ ὀρχήσεως*, Athens (A. Sideris) 1959 [ανάτυπο από το περιοδικό *Πλάτων* 11 (1959) 3-56]
Kramer	S. N. Kramer, *The Sacred Marriage Rite. Aspects of Faith, Myth and Ritual in Ancient Sumer*, Bloomington (Indiana University Press) 1969
Lada-Richards	Ismene Lada-Richards, *Silent Eloquence: Lucian and*

Pantomime Dancing, London (Duckworth) 2007

Λαμπρινουδάκης — Β. Κ. Λαμπρινουδάκη, *Μηροτραφής. Μελέτη περὶ τῆς γονιμοποιοῦ τρώσεως ἢ δεσμεύσεως τοῦ ποδὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ*, Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, Ἀθῆναι (*Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου* 12) 1971

Lang — M. B. Lang, *The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia, II. The Frescoes*, Princeton (Princeton University Press) 1969

Λεντάκης — Α. Λεντάκη, *Ιερά Πορνεία*, επιμέλεια Τατιάνας Ραΐση, Αθήνα (Δωρικός) 1990

Lesky — A. Lesky, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας*, μετάφραση Ἀ. Γ. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη (Ἐκδ. οἶκος Κυριακίδη) 1981[5] / 1983 [*Geschichte der griechischen Literatur*, Bern und München (Francke Verlag) 1971[3]]

Leumann — M. Leumann, *Homerische Wörter*, Basel (F. Reinhardt) 1950

LIMC — *Lexicon Icographicum Mythologiae Classicae*, voll. I-VIII.2, Zürich und München (Artemis Verlag) 1981-2000

Lipiński — E. Lipiński, *Dieux et déesses de l' univers phénicien et punique*, Louvain (Peeters Publishers) 1995

Littlewood — A. R. Littlewood, ''The Symbolism of the Apple in Greek and Roman Literature'', *HSPh* 72 (1967) 147-181

Loeb — E. H. Loeb, *Die Geburt der Götter in der griechischen Kunst der klassischen Zeit*, Ph. D. Dissertation, Jerusalem (Shikmona Publishing Company Limited) 1979

Lorimer — H. L. Lorimer, *Homer and the Monuments*, London (Macmillan Press) 1950

LSJ[9] — H. G. Liddel – R. Scott – H. S. Jones, *A Greek-English Lexicon*, with the assistance of R. McKenzie and with the co-operation of many Scholars, Oxford (Clarendon Press) 1940[9], with a *Revised Supplement* by G. W. Glare with the assistance of A. A. Thompson, Oxford (Clarendon Press) 1996

LSK — H. G. Liddel – R. Scott, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, μεταφρασθὲν ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ξ. Π. Μόσχου, πλουτισθὲν καὶ ἐκδοθὲν ἐπιστασίᾳ Μ. Κωνσταντινίδου, τόμ. I-IV, ἐν Ἀθήναις (Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀ. Κωνσταντινίδου) 1901

Martin — R. Martin, *Manuel d' Architecture grecque, I: Matériaux et techniques (Collection des manuels d' archéologie et d' histoire de l' art*), Paris (A. et J. Picard) 1965

Meyer	E. Meyer, *Geschichte des Altertum*, Bde I-V, Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft) 1965[4] [1884-1902]
Michaelides	S. Michaelides, *The Music of Ancient Greece. An Encyclopaedia,* London (Faber & Faber) 1978
Mora	F. Mora, *Arnobio e i culti di mistero (Analisi storico-religiosa del V libro dell' Adversus Nationes)*, Roma (L' Erma di Bretschneider) 1994
Morpurgo, *Myc. Lex*.	Anna Morpurgo, *Mycenaeae Graecitatis Lexicon,* Roma (Aedibus Athenaei) 1963
Morris	Sarah P. Morris, *Daidalos and the Origins of Greek Art*, Princeton (Princeton University Press) 1995
Morris – Powell, *NCH*	I. Morris – B. B. Powell (eds.), *A New Companion to Homer*, Leiden (Brill) 1997
Μπαμπινιώτης	Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα (Κέντρο Λεξικολογίας) 2002[2]
Μπάουμαν	Ε. Μπάουμαν, *Ἡ ἑλληνική χλωρίδα στό μύθο στήν τέχνη καί στή λογοτεχνία*, μετάφραση Π. Μπρούσαλη (Ἑλληνική Ἑταιρεία Προστασίας τῆς Φύσεως), Ἀθήνα 1999[2] [H. Baumann, *Die griechische Pflanzenwelt in Mythos, Kunst und Literatur*, München (Hirmer Verlag) 1982]
Μπένγκτσον	Χ. Μπένγκτσον, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος (ἀπό τίς ἀπαρχές μέχρι τή Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία)*, μετάφραση Ἀ. Γαβρίλη, πρόλογος Μ. Β. Σακελλαρίου, Ἀθήνα (Ἐκδοτικός οἶκος «Μέλισσα») 1991[2] [H. Bengtson, *Griechische Geschichte von der Anfängen bis in die römische Kaiserzeit*, Bde I-III, München 1969[4]]
Murr	J. Murr, *Die Pflanzenwelt in der griechischen Mythologie*, Innsbruck (Verlag Groningen) 1969 [1890]
Νικολόπουλος	Τ. Νικολόπουλου, *Ὀβιδίου Μεταμορφώσεων, βιβλίο δέκατο* (εἰσαγωγή-μετάφραση-σημειώσεις), Αθήνα (Ἐκδόσεις Στιγμή / *Βιβλιοθήκη Ἀρχαίων Συγγραφέων* 36) 2004
Nilsson, *OM*	M. P. Nilsson, *Ὅμηρος καὶ Μυκῆνες*, μετάφραση Ἰ. Κ. Μαζαράκη Αἰνιάν, Ἀθήνα (Ἐκδόσεις Δωδώνη) 1989 [*Homer and Mycenae*, London 1933]
–, *ΜΠΕΜ*	–, *Η μυκηναϊκή προέλευση της ελληνικής μυθολογίας*, μετάφραση Ι. Κ. Μαζαράκη Αινιάν, Αθήνα (Δωδώνη) 1985[2] [*The Mycenaean Origin of Greek Mythology*, Berkeley 1932]
–, *ΙΑΕΘ*	–, *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Θρησκείας*, μετάφραση Αἰκατερίνης Παπαθωμοπούλου, προλεγόμενα Δ. Σταθόπουλου, Ἀθήνα (Παπαδήμας) 1990[5] [*Geschichte der griechischen Religion*, Bde 1-2, München 1950]

Nougayrol	J. Nougayrol, ''Panthéon d᾽ Ugarit'', στο *Ugaritica* (βλ. κατωτ. Γενική βιβλιογραφία), σσ. 42-64
OCD	S. Hornblower – A. Spawforth, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford (Oxford University Press) 2003³
Ορλάνδος	Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου, *Τὰ ὑλικὰ δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα*, τεύχ. 1-2, Ἀθῆναι (Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία) 1994² [1955-58]
O᾽Sullivan	N. O᾽Sullivan, ''The Authenticity of [Alcidamas] *Odysseus*: Two New Linguistic Considerations'', *CQ* 58.2 (2008) 638-647
Page, *HHI*	D. L. Page, *History and the Homeric Iliad*, Berkeley-Los Angeles (University of California Press) 1959
Palmer	L. R. Palmer, *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford (Clarendon Press) 1963
Parke	H. W. Parke, *Τὰ Ἑλληνικὰ μαντεῖα*, μετάφραση Ἀ Ἰ. Βοσκοῦ, Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) 1979 [*Greek Oracles*, London 1967]
Peek	W. Peek, ''Das neue Alcman-Parthenion'', *Philologus* 104 (1960) 170-6
Penglase	Ch. Penglase, *Greek Myths and Mesopotamia. Parallels and Influence in the Homeric Hymn sand Hesiod*, London – New York (Routledge) 1994
Phillips	E. D. Phillips, ''A Suggestion about Palamedes'', *AJPh* 78 (1957) 267-278
Platthy	Jeno Platthy, *The Mythical Poets of Greece*, Washington (Federation of International Poetry Association) 1985
ΠΛΜπρ	*Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα Εγκυκλοπαίδεια*, Έκδοση συνεργασίας Grande Encyclopédie Larousse – Encyclopaedia Britannica – Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, τόμ. 1-61, Αθήνα (Πάπυρος) 1996-1997
Poulsen	Fr. Poulsen, *Der Orient und die frühgriechische Kunst*, Leipzig (Teubner) 1912
Price – Keans	S. Price – Emily Keans, *The Oxford Dictionary of Classical Myth and Religion*, Oxford 2003
Pritchard	J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton (Princeton University Press) 1955²
Προμπονάς, *ΜΕΠ*	Ἰ. Κ. Προμπονᾶς, *Ἡ Μυκηναϊκὴ Ἐπικὴ Ποίηση μὲ βάση τὰ Μυκηναϊκὰ κείμενα καὶ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη*, Ἀθήνα 1980
–, *ΣΕΜΦ*	–, *Σύντομος Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν Φιλολογίαν*, Ἀθήνα 1989
-, *Κέραμος*	–, «Το ομηρικό άπαξ ''χαλκέῳ ἐν κεράμῳ'' και το

σημερινό τοπωνύμιο ''Κέραμος''», στο *Πρακτικά Διήμερου Επιστημονικού Συνεδρίου ''Τα Κρητικά Τοπωνύμια'', Ρέθυμνο 6-7 Νοεμβρίου 1998*, σσ. 207-212

RE — A. F. Pauly – G. Wissowa – W. Kroll et al., *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumwissenschaft*, Neue Bearbeitung, Bde 1-84, Stuttgart (J. B. Metzler) 1893-1980

Reardon — B. P. Reardon, *The Form of Greek Romance*, Princeton (University Press) 1991

Renfrew – Wagstaff — C. Renfrew – M. Wagstaff, *An Island Polity. The Archaeology of Exploitation in Melos*, Cambridge (Cambridge University Press) 1982

Ρισπέν — Ἰ. Ρισπέν, *Ἑλληνικὴ Μυθολογία*, μετάφραση Ν. Τετενέ, ἐπιμέλεια Σπ. Μαρινάτου, τόμ. Α'-Β', Ἀθῆναι (Ἐκδόσεις «Περγαμηναί») 1954²

Roscher, *Lex. Myth.* — W. H. Roscher, *Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie*, Bde I-VI und 4 Supplementa, Leipsig und Berlin (Teubner) 1884-1937

Rose, *ΙΛΛ* — H. J. Rose, *Ἱστορία τῆς Λατινικῆς Λογοτεχνίας*, μετάφραση Κ. Χ. Γρόλλιου, τόμ. Α'-Β', Ἀθήνα (Μορφωτικὸ Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης) 1980² [*A Handbook of Latin Literature. From the earliest times to the death of St. Augustine*, London 1967]

Ruijgh — C. J. Ruijgh, *Études sur la grammaire et le vocabulaire du grec mycénien*, Amsterdam (A. M. Hakkert) 1967

Sacconi — Anna Sacconi, ''Il mito nel mondo miceneo'', *PP* 15 (1960) 161-187

Saïd – Tréd. – Boull. — Suzanne Saïd– Monique Trédé – A. le Boulluec, *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μετάφραση Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου – Δ. Τσιλιβερδή – Β. Πόθου – Α. Κυριαζόπουλου, επιστημονική επιμέλεια Γεωργίας Ξανθάκη-Καραμάνου, τόμ. I-II, Αθήνα (Εκδόσεις Παπαζήση) 2001-4

Salviat – Sevais — F. Salviat – J. Sevais, ''Stèle indicatrice thasienne trouvée du sanctuaire d᾽ Aléki'', *BCH* 88 (1964) 267-287

Simpson — M. Simpson, *The Metamorphoses of Ovid*, translated with an Introduction and Commentary, University of Massachusetts Press 2001

Σκιαδάς — Ἀ. Δ. Σκιαδᾶ, *Ἀρχαϊκὸς Λυρισμός*, τόμ. 1: *Καλλῖνος, Τυρταῖος, Ἀρχίλοχος, Μίμνερμος, Σόλων, Ξενοφάνης, Θεόγνις, Σημωνίδης, Φωκυλίδης, Ἱππῶναξ*, Ἀθήνα (Ἑλληνικὴ Ἀνθρωπιστικὴ Ἑταιρεία / *Μελέται καὶ Ἔρευναι* 31) 1982², τόμ. 2: *Ἀλκμάν, Σαπφώ, Ἀλκαῖος, Στησίχορος, Ἴβυκος,*

	Ἀνακρέων, Σιμωνίδης, Κόριννα, Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) 1981
Slater	W. J. Slater, *Lexicon to Pindar*, Berlin (de Gruyter) 1969
Snell	B. Snell, *Lexikon des frühgriechishes Epos,* Lieferung 14, Götingen (Vandenhoeck & Ruprecht) 1991
Snodgrass	A. Snodgrass, ''A Historical Homeric Society'', *JHS* 94 (1974) 114-125
Strauss	B. Strauss, *The Trojan War. A New History*, New York (Simon & Schuster) 2007
Stubbings	F. H. Stubbings, ''Arms and Armour'', στο Wace – Stubbings, *CH* (βλ. κατωτ. Γενική βιβλιογραφία), σσ. 504-522
TGrL	H. Stephanus, *Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης. Thesaurus Graecae Linguae*, voll. I-IX.2, Graz (Akademische Druck) 1954
Trendall – Cambitoglou	A. D. Trendall – A. Cambitoglou, *The Red-Figured Vases of Apulia*, vols. I-II, Oxford (Oxford Clarendon Press) 1978
Τσακαλώτος	Ε. Δ. Τσακαλώτου, *Λατινοελληνικὸν Λεξικόν*, Ἀθῆναι (Ἐκδοτικὸς οἶκος Σπ. Δαρέμα) 1926[5] [1894]
Tusculum Λεξ.	W. Buchwald – A. Hohlweg – O. Prinz, *Tusculum Λεξικόν Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα,* τόμ. I-II Αθήνα (Φούρλας) 1993 [*Tusculum Lexikon griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters*, München (Artemis Verlag) 1982[3]]
Ugarit	N. W. Wyatt – G. E. Watson – J. B. Lloyd (eds.), *Ugarit, Religion and Culture. Proceedings of the International Colloquium on Ugarit, Religion and Culture, Edinburgh, July 1994,* Münster 1996
Ugaritica	J. Nougayrol – E. Laroche – C. Virolleaud – C. F. A. Schaeffer, *Ugaritica V, Noveaux Textes Accadiens, Hourrites et Ugaritiques des Archives et Bibliotheques Privees d' Ugarit,* Paris (Institut Francais d' Archaeologie de Beyrouth/*Bibliotheque Archeologique et Historique* 80) 1968
Ventris – Chadwick	M. Ventris – J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek,* Cambridge 1973[2]
Wace – Stubbings	A. J. B. Wace – F. H. Stubbings (eds.), *A Companion to Homer*, London-New York (Macmillan & Co LTD) 1963
Watson	L. Watson, "Cinna and Euphorion", *SIFC* 54.1-2 (1982) 93–110
Webster, *MyH*	T. B. L. Webster, *From Mycenae to Homer. A Study in Early Greek Literature and Art,* London (Methuen & Co) 1958

West, *GrePo* — M. L. West, ''Greek Poetry 2000-700 B.C.'', *CQ* 23 (1973) 179-192

–, *EFH* — –, *The East Face of Helicon. West Asiatic Elements in Greek Poetry and Myth,* Oxford (Clarendon Press) 1997

–, *ΑΕΜ* — –, *Αρχαία Ελληνική Μουσική*, μετάφραση Στ. Κομνηνού, Αθήνα (Εκδόσεις Παπαδήμα) 1999 [*Ancient Greek Music*, Oxford (Oxford University Press) 1992]

White – Giangrade — Heather White – G. Giangrade, ''An Aeschylean Problem'', *Πλάτων* 54 (2004-2005) 43-45

Wiseman — T. P. Wiseman, *Cinna the Poet and other Roman Essays,* Leicester (Leicester University Press) 1974

Xanthakis-Karamanos, *Trag*. — Georgia Xanthakis-Karamanos, *Studies in Fourth-Century Tragedy*, Ἀθῆναι (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν) 1980

–, *Drammatica* — –, *Drammatica. Studies in Classical and Post-Classical Dramatic Poetry*, Athens 2002

Yamauchi — E. M. Yamauchi, ''Cultic Prostitution. A Case Study in Cultural Diffusion'', στο H. A. Hoffner (ed.), *Occident and Orient. Essays Presented to Cyrus H. Gordon*, Kevelaer/Neukirchen-Vluyn 1973, σσ. 213-222

II. Ειδική βιβλιογραφία

ΑΚΕΠ	Κ. Χατζηιωάννου, *Ἡ Ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς Ἑλληνικὰς Πηγάς*, τόμ. Α'-Στ', Λευκωσία 1971-1992
ΑΚυΓ (*ΑΚυΓ*[1], *ΑΚυΓ*[2], *ΑΚυΓ*[3], *ΑΚυΓ*[4])	Ἀ. Ἰ. Βοσκοῦ, *Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία*: 1: *Ποίηση Ἐπική Λυρική Δραματική*, 2008[2] – 2: *Ἐπίγραμμα*, με τὴν ἐπικουρία Αἰκατερίνης Θεοδωροπούλου, 1997 – 3: *Πεζογραφία*, με τὴν ἐπικουρία Αἰκατερίνης Θεοδωροπούλου, 2002 – 4: *Ἰατρική*, 2007, Συνεργάτες: Ἀ. Λουκάς, Ἔφη Χατζηαντωνίου-Δημοσθένους, Γεν. ἐποπτεία: Π. Σταύρου, Λευκωσία (Ἵδρυμα Ἀναστάσιος Γ. Λεβέντης)
ArchANE	P. Matthiae – A. Enea – L. Peyrone – F. Pinnock (eds.), *Procceedings of the First International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, Rome, May 18th-23rd 1998*, Rome (Università degli Studi di Roma ''La Sapienza'') 2000
Αρχιμ. Κυπρ.	Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ, *Ἱστορία Χρονολογικὴ τῆς Νήσου Κύπρου*, Ἔκδοσις παλιγγενεσίας μετὰ προλόγου ὑπὸ Θ. Παπαδοπούλλου, ἐν Λευκωσία 1971 [Ἐνετίησιν ἐν ἔτει 1788, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων]
Ασλανίδου	Τιτίκας Ἀσλανίδου, «Ὁ Κύπριος Εὔκλος καὶ οἱ χρησμολογίες του», *ΚυΣπ* 62-63 (1998-9) 165-176
Atallah	W. Atallah, *Adonis dans la littérature et l' art grecs*, Paris (Klincksieck) 1966
Athanassakis	A. N. Athanassakis, ''Hesiod's Folk Etymology and Aphrodite's Indo-European Origin'', *Στασῖνος* 10 (1980-1993) 9-24
Astour, *Onomast.*	M. Astour, ''Second Millennium B. C. Cypriot and Cretan Onomastica Reconsidered'', *JAOS* 84 (1964) 240-254
Aupert – Hellmann	P. Aupert – M.-Cr. Hellmann, *Amathonte I, Testimonia 1* (*Études chypriotes* 4), Paris (Recherche sur les civilisations, École Francaise d' Athènes) 1984
Βαρβούνης, *Φρασ.*	Μ. Γ. Βαρβούνη, «Ὁ μύθος τοῦ Φρασίου», *ΚυΣπ* 52-53 (1988-1989) 21-9
Baudissin	W. W. G. Baudissin, *Adonis and Esmun. Eine Untersuchung zur Geschichte des Glaubens an*

	Auferstehungsgötter und an Heilgötter, Leipsig (J. C. Hinrichs᾽sche Buchhandlung) 1911
Baurain, *MUSJ* (1975-6)	Cl. Baurain, ''Kinyras de Chypre. Légende ou réalité historique'', *MUSJ* 49 (1975-6) 523-540
–, *BCH* (1980)	–, ''Kinyras, La fin de l᾽ âge du bronze à Chypre et la tradition antique'', *BCH* 104 (1980) 277-308
–, *ONOMATA* (1980)	–, ''Kinyras: une étymologie obscure'', *ONOMATA* 5 (1980) 7-12
–, *AC* (1981)	–, ''KINYRAS ET KERAMOS. Remarques à propos de PLINE, *Hist. Nat.*, VII, 195 et d᾽ HOMÈRE, *Iliade*, V, 387'', *AC* 50 (1981) 23-37
–, *Amath.* (1981)	–, ''Un autre nom pour Amathonte de Chypre'', *BCH* 105 (1981) 361-372
–, *Amath.* (1984	–, ''Réflexions sur les origines de la ville d᾽ après les sources littéraires'', στο Aupert – Hellmann (βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 109-117
Belgiorno, *Aromata Cipria*	Maria Rosaria Belgiorno, *Aromata Cipria: l᾽ olio d᾽ oliva nei profumi e nei medicinali nella Cipro del 2000 a.C. = Cyprus perfumes: olive oil perfumes and medicaments in 2000 B.C. Cyprus*, Perugia (Edizioni Era Nuova) 2006
Bennett	C. G. Bennett, *The Cults of the Ancient Greek Cypriots*, London (Ann Arbor / Published on demand by University Microfilms International) 1980
Bikai	Patricia Bikai, ''The Phoenicians and Cyprus'', στο Karageorghis, *Cy11th* (βλ. κατωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 31-37
Blinkenberg	Chr. Blinkenberg, *Le temple de Paphos*, København 1924
Boedeker	Deborah Dickman Boedeker, *Aphrodite᾽ s Entry Into Greek Epic*, Leiden (J. Brill) 1974
Böhme	H. Böhme, ''Antike Anthropogenie-Vorstellungen in Ovid᾽s *Metamorphosen*: Prometheus-Deukalion-Pygmalion'' , στο Mayer – Neumann, *Pygmal.* (βλ. κατωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 89-125
Bonnet	Corinne Bonnet, *Astarté. Dossier documentaire et perspectives historiques*, Contributi alla storia della Religione Fenicio-Punica II, Roma (Consiglio Nazionale delle ricerche) 1996
Borgeaud	Ph. Borgeaud, ''L᾽ absence d᾽ Héphaistos'', στο D. van de Berghem (ed.), *Chypre des origines au moyen âge*, seminaire interdisciplinaire, semestre d᾽ eté, Université de Genève 1975, σσ. 156-159
Βοσκός, *ΑΚυΓ*	Βλ. ανωτ. *ΑΚυΓ*
–, *Μορφώ*	Ἀ. Ἰ. Βοσκοῦ, *Μορφὼ παροικήσουσι (Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρα)*, Λευκωσία Κύπρου (Χορηγός: Πολιτιστικὲς Ὑπηρεσίες Ὑπουργείου Παιδείας

καὶ Πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου) 1999

Bowra, *HWCy* — C. M. Bowra, ''Homeric Words in Cyprus'', *JHS* 54 (1934) 54-74

Brown Pairman — J. Pairman Brown, ''Kothar, Kinyras and Kythereia'', *JSS* 10 (1965) 197-219

Brugnoli — G. Brugnoli, ''Ovidi Zmyrna'', *RCCM* 24 (1982) 47-52

Bubenik — V. Bubenik, ''Evidence for Alašija in Linear B Texts'', *Phoenix* 28.2 (1974) 245-250

Bucholz — H. G. Bucholz, *Ugarit, Zupern und Ägäis. Kulturbeziehungen in zweiten Jahrtausend v. Chr.*, Münster (Eisenbrauns) 1999

Budin, *Aphr.* — Stephanie Lynn Budin, *The Origin of Aphrodite*, Bethesda (CDL Press)2003

Catling, *CyBronz* — H. W. Catling, *Cypriot Bronzework in the Mycenean World*, Oxford (Clarendon Press / *Oxford Monographs on Classical Archaeology*) 1964

–, *Panz.* — –,''Panzer'' στο H. G. Buchholz – J. Wiesner (eds.), *Archaeologia Homerica, Kriegswesen,* Teil 1. *Schutzwaffen und Wehrbauten*, Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht) 1977, E 74-118

Casson — S. Casson, *Ancient Cyprus*, London (Methuen and Co) 1937

Cayla — J. B. Cayla, ''À propos de Kinyras. Nouvelle lecture d᾽ une épiclèse d᾽ Apollon á Chypre'', *CCEC* 31 (2001) 69-81

Cesnola — L. P. di Cesnola, *Cyprus: Its Ancient Cities, Tombs, and Temples (A Narrative of Researches and Excavations during ten years᾽ residence as American Consul in the Island,* London (John Murray) 1877

Detienne — M. Detienne, *Οι κήποι του Άδωνη. Η μυθολογία των μυρωδικών στην αρχαία Ελλάδα*, εισαγωγή J.-P.Vernant, μετάφραση Κατερίνας Αλεξοπούλου – Σπ. Γεωργακόπουλου – Στ. Οικονόμου, Αθήνα (Πατάκης) 2004 [*Les Jardines d᾽ Adonis. La mythologie des aromates en Grèce*, Paris (Éditions Gallimard) 1972]

Devereux — G. Devereux, ''An undetected absurdity in Lucian᾽s *A true story* 2.26'', *Helios* 7.1 (1979-1980) 63-80

Dietrich — B. C. Dietrich, ''Some Evidence from Cyprus of Apolline Cult in the Bronze Age'', *RCCM* 2 (1960) 1-18

Donadi — F. Donadi, ''Autonno'', *BIFG* 5 (1982) 61-66

Δρακωνάκη — Ευ. Δρακωνάκη-Καζαντζάκη, «Αμαθουσία Αριάδνη και το έθιμο της Αρρενολοχείας. Μια θρησκειολογική και λαογραφική ανάλυση: Φιλολογική συμβολή στο Κρητο-μινωικό

υπόβαθρο της Κύπρου», *Στασῖνος* 11 (1994-2004) 41-98

Dugand — J.-E. Dugand, *Chypre et Cana'an*, Nice (*LAMA*, Université de Nice) 1973

Dupont-Sommer — A. Dupont-Sommer, ''Les Phéniciens à Chypre'', *RDAC* (1974) 75-94

Durie-Loucas — Eveline Durie-Loucas, ''Kinyras et la sacralisation de la fonction technique à Chypre'', *Métis* 4 (1989) 117-127

Dussaud — R. Dussaud, ''Kinyras. Étude sur les anciens cultes chypriotes'', *Syria* 27 (1950) 57-81

EMCy — J. D. Muhly – R. Maddin – V. Karageorghis (eds.), *Acta of the International Archaeological Symposium ''Early Metallurgy in Cyprus 4000-500 BC'', Larnaca 1-6 June 1981*, Nicosia 1982

Engel — W. Engel, *Kypros. Eine Monographie,* Bde I-II, Berlin (G. Reimer) 1841

Enmann — A. Enmann, *Kypros und der Ursprung des Aphroditenkultus,* Petersburg 1886

Franklin, *LyrGod* — J. C. Franklin, ''Lyre Gods of the Bronze Age Musical Koine'', *JANER* 6.2 (2006) 39-70

–, *Lyr.* — –, ''The Wisdom of the Lyre. Soundings in Ancient Greece, Cyprus and the Near East'', διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.Kingmixers.com, σσ. 1-19

–, *KinyrPy* — –, ''Kinyras at Pylos'', διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.Kingmixers.com, σσ. 1-20

Frazer, *Adon*. — J. G. Frazer, *Adonis, Attis, Osiris. Studies in the History of Oriental Religion*, London (Macmillan and Co) 1907²

Friedrich — P. Friedrich, *The Meaning of Aphrodite*, Chicago-London (University of Chicago Press) 1978

Gjerstad, *CCyGL* — E. Gjerstad, ''The Colonisation of Cyprus in Greek Legend'', *OpArch* 3 (1944) 107-123

–, *SCE* (1948) — –, ''The Cypro-Geometric, Cypro-Archaic and Cypro-Classical periods'', στο *SCE* (βλ. κατωτ. Ειδική βιβλιογραφία) IV.2 (1948)

Godart — L. Godart, ''Kupirijo dans les textes mycéniens'', *SMEA* 5 (1968) 64-70

Goren — Y. Goren – S. Bunimovitz – I. Finkelstein – N. Na'aman, "The Location of Alashiya: New Evidence from Petrographic Investigation of Alashiyan Tablets from El-Amarna and Ugarit", *AJA* 107 (2003) 233–255

Guerrini — L. Guerrini, ''Un balsamo ciprio in Alcmane (fr. 26, 71-72 Calame'', *Prometheus* 17 (1991) 204-212

Hermary — A. Hermary, ''Les fouilles françaises d' Amathonte'', στο Yon, *Kinyras* (βλ. κατωτ. Ειδική

βιβλιογραφία), σσ. 167-193

HGLC — Jacqueline Karageorghis – O. Masson (eds.), *Proceedings of an International Symposium Sponsored by the Pieridis Foundation ''The History of the Greek Language in Cyprus'', Larnaca, Cyprus, 8-13 Sept. 1986*, Nicosia (Pierides Foundation) 1988

Hill — G. F. Hill, *A History of Cyprus*, vol. I: *To the Conquest by Richard Lion Heart*, Cambridge (University Press) 1940

Jackson — S. Jackson, ''Callimachus᾽ Pupils and Adonis'', *MH* 55 (1998) 9-13

James — M. R. James, ''On the History and Antiquities of Paphos'', *JHS* 9 (1888) 175-192

Jirku — A. Jirku, ''Der Kyprische Heros Kinyras und der syrische Gott Kinaru (m)'', *F&F* 37 (1963) 211

Kapera, *TerraFleet* — Z. J. Kapera, ''The Terracotta Fleet of Kinyras'', *Filomata* 194 (January 1966) 195-202 [και περίληψη του άρθρου στα γερμανικά, ''Die Terrakotta Flotte des Kinyras'', *BCO* 14.1 (1969) 45-46]

–, *EHPaK* — –, ''Remarks on the Early History of the Paphos Kingdom'', στο *Πρακτικὰ τοῦ Πρώτου Διεθνοῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου, Λευκωσία 14-19 Ἀπριλίου 1969*, ἐπιμέλεια Β. Καραγιώργη – Ἀ. Χριστοδούλου, τόμ. Α᾽, Λευκωσία (Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν) 1972, σσ. 191- 199

–, *KinyrAch* — –, ''Kinyras i Achajowie. Uwagi o wezesnej historii Królestwa Pafijskiego = Kinyras and the Achaeans. Reflections on the History of the Kingdom of Paphos'', στο Uniwersytet Jagielloński, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 30, Kraków (Nakladem Uniwersytetu Jagiellońkiego) 1970, σσ. 7-16

–, *KinyrMygd* — –, ''Kinyras and the Son of Mygdalion. Two Remarks on the Ancient Cypriot Onomastica'', *FO* 13 (1971) 131-142

–, *Kinyras* — –, *Kinyras* (Bibliography of ancient Cyprus for the year 1978 with indexes for the years 1974-1978), Gothenburg (P. Äström᾽s Förlag) 1983

Karageorghis J., *GDCy* — Jacqueline Karageorghis, *La Grande Déesse de Chypre et son culte à travers l᾽ iconographie de l᾽ époque néolithique au VIe s. a. J.-C.*, Lyon (Maison de l᾽ Orient Mediterranée) 1977

–, *MythCult* — –, ''Mythology and Cult'', στο Maier – Karageorghis, *Paphos* (βλ. κατωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 357-375

–, *ChReCy* — –, ''On some Aspects of Chalcolithic Religion in

Cyprus'', *RDAC* (1992) 22-3

–, *NomGD* — –, ''Les noms de la Grande Déesse dans les inscriptions syllabiques chypriotes'', *CCEC* 27 (1997) 115-118

–, *RoSaPa* — –, ''Royaume et Sanctuaire à Palaepaphos'', *CCEC* 32 (2002) 155-169

–, *Kypris* — –, *Kypris. The Aphrodite of Cyprus (Ancient sources and archaeological evidence)*, Nicosia (A. G. Leventis Foundation, with the collaboration of the Cyprus Tourism Organisation) 2005

Karageorghis, *MACy* — V. Karageorghis, *Mycenaean Art from Cyprus*, Nicosia (Department of Antiquities, Cyprus) 1968

–, *Patriki* — –, ''A Deposite of Archaic Terracotta Figures from Patriki'', *RDCA* (1971) 27-36

–, *CyCret* — – (ed.), *Acts of an International Archaeological Symposium ''The Relations between Cyprus and Crete, ca. 2000-500 BC'', Nicosia 16-22 April 1978*, Nicosia (Department of Antiquities, Cyprus) 1979

–, *Pa-Ska* — –, *Palaepaphos-Skales. An Iron Age Cemetery in Cyprus*, Constanz (Universitätsverlag) 1983

–, *CyOrO* — – (ed.), *Acts of the International Archaeological Symposium ''Cyprus between the Orient and the Occident'', Nicosia 8-14 September 1985*, Nicosia (Department of Antiquities, Cyprus) 1986

–, *AegCy* — – (ed.), *Proceedings of the International Symposium ''The Civilizations of the Aegean and their Diffusion in Cyprus and the Eastern Mediterranean, 2000-600 B.C'', 18-24 September 1989*, Larnaca (Pierides Foundation) 1991

–, *Cy11th* — – (ed.), *Proceedings of the International Symposium ''Cyprus in the 11th Century'', Nicosia 30-31 October 1993*, Nicosia (The A. G. Leventis Foundation) 1994

–, *CyNE* — –, ''Patterns of Relations between Cyprus and the Near East during the Second and First Millennia BC'', στο *ArchANE* (βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 713-8

–, *AACy* — –, *Ancient Art of Cyprus (The Cesnola Collection in The Metropolitan Museum of Art)*, in collaboration with J. R. Mertens and M. E. Rose, New York (distributed by H. N. Abrams) 2000

Καραγιώργης, *Αρχ. Κύπρος* — Β. Καραγιώργη, *Ἀρχαία Κύπρος: Ἀπὸ τὴ Νεολιθική Ἐποχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς Ρωμαϊκῆς*, Ἀθήνα (Μορφωτικὸ Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης) 1978

–, *Αρκάδ.* — –, «Οἱ Ἀρκάδες στὴν Παλαίπαφο», *ΠΑΑ* 55 (1980) 72-85

–, *Μουσ. Κύπρ.* — –, *Τὸ Μουσεῖο τῆς Κύπρου, Λευκωσία*, Λευκωσία

(Ἐκδόσεις Ἐπιφανίου) χ.χ.

–, *ΠΕλλΚ* –, *Οι πρώτοι Έλληνες στην Κύπρο: Οι αρχαιολογικές μαρτυρίες*, μετάφραση Δ. Κυριακού – Κ. Τουλούμη, Αθήνα (Παπαδήμας) 1991 [*The End of the Late Bronze Age in Cyprus*, Nicosia 1990]

–, *ΕΘΗρΑΚ* –, *Ἕλληνες Θεοὶ καὶ Ἥρωες στὴν Ἀρχαία Κύπρο*, Ἀθήνα (Ἐμπορικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος) 1998

–, *Κύπρ.* –, *Κύπρος (Το Σταυροδρόμι της Ανατολικής Μεσογείου, 1600-500 π.Χ.)*, Αθήνα (ΚΑΠΟΝ) 2002

Κάρλα Γραμματικής Κάρλα, «Η Κύπρις Αφροδίτη. Μια ετυμολογική προσπέλαση», *Παρουσία* 1 (1994) 22-27

Kassianidou Vasiliki Kassianidou, ''Was Copper Production under Divine Protection in Late Bronze Age Cyprus? Some thoughts on an Old Question'', στο V. Kargeorghis – H. Matthäus – S. Rogge (eds.), *Proceedings of an International Symposium on Cypriote Archaeology ''Cyprus: Religion and Society from the Late Bronze Age to the End of the Archaic Period', Erlangen 23-24 July 2004*, Nicosia (Bibliopolis 2005), σσ. 127-141

Kirst S. Kirst, ''Kinyras, König von Kypros, und El, Schöpfer der Erde'', *F&F* 30 (1956) 185-9

Knapp A. B. Knapp, *Copper Production and Divine Protection. Archaeology, Ideology and Social Complexity on Bronze Age Cyprus*, Göteborg (P. Äström's Förlag / *SIMA Pocket- book* 42) 1986

Λεονάρδος Ι. Λεονάρδου, «Ο ρόλος του χαλκού στις σχέσεις της Κύπρου με τον λοιπό ελληνικό κόσμο», στο *Πρακτικά ΙΓ' Συμποσίου Αρχαίας Κυπριακής Γραμματείας ''Το Επίγραμμα στην Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία'', Λευκωσία 14 και 15 Δεκεμβρίου 2007*, Λευκωσία χ.χ., σσ. 82-97

Levine D. B. Levine, ''Lucian *True History* 2.26 reconsidered lust and punishment'', *Helios* 18 (1991) 31-33

Lücken G. von Lücken, ''Kult und Abkunft des Adonis'', *F&F* 36 (1962) 240-245

Maier – Karageorghis, *Paphos* F. G. Maier – V. Karageorghis, *Paphos*: *History and Archaeology*, in collaboration with Jacqueline Karageorghis and Marie-Louise von Wartburg, Nicosia (A. G. Leventis Foundation) 1984

Maier, *KinyrAgap* F. G. Maier, ''Kinyras and Agapenor'', στο Karageorghis, *CyOrO* (βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 311-320

–, *PKCy* –, ''Priest Kings in Cyprus'', στο Peltenburg, *ESCy*

(βλ. κατωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 377-391

–, *GECy* – ''Griechische Einwanderungen nach Cypern in der späten Bronzenzeit: Legenden und Realitäten'', στο N. Dimoudis – A. Kyriatsoudis (eds.), *Hellenische Mythologie / Vorgeschichte. Die Hellenen und ihre Nachbarn von der Vorgeschichte bis zur klassischen Periode, Tagung 9-11. 12. 1994 Ohlstadt / Oberbayern – Deutschland*, Altenburg (DZA Verlag für Kultur und Wissenschaft) 1996, σσ. 299-316

Μαντζουράνη Ελένης Μαντζουράνη, *Η Αρχαιολογία της Προϊστορικής Κύπρου*, Αθήνα (Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα) 2001

Masson, *ICS* O. Masson, *Les Inscriptions Chypriotes Syllabiques. (Recueil critique et commenté)*, Paris (Éditions E. de Boccard / École Française d᾽ Athènes, *Études Chypriotes* 1) 1983² [1961]

Masson – Mitford O. Masson – T. B. Mitford, *Les Inscriptions Syllabiques de Kouklia – Paphos*, Konstanz (Universitätsverlag GMBH) 1986

Mayer – Neumann, *Pygmal.* M. Mayer – G. Neumann (eds.), *Pygmalion: die Geschichte des Mythos in der abendländischen Kultur*, Freiburg (Rombach Wissenschaften / *Reihe Litterae* 45) 1997

Μενάρδος, *Τοπωνυμικόν* Σ. Μενάρδου, «Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου», *Ἀθηνᾶ* 18 (1906) 315-421

–, *ΤΛΜ* –, *Τοπωνυμικαὶ καὶ Λαογραφικαὶ Μελέται*, Λευκωσία (Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν) 1970

Mitford, *IRCy* T. B. Mitford, ''Notes on Some Published Inscriptions from Roman Cyprus'', *ABSA* 42 (1947) 201-230

–, *Ikour* –, ''The Hellenistic Inscriptions of Old Paphos'', *ABSA* 56 (1961) 1-41

–, *HIOPa* –, *The Inscriptions of Kourion*, Philadelphia (American Philosophical Society) 1971

Mlynarczyk Jolanta Mlynarczyk, ''The Paphian Sanctuary of Apollo Hylates'', *RDAC* (1980) 239-251

Morpurgo, *ΚΤΙΛΟΣ* Anna Morpurgo, ''ΚΤΙΛΟΣ (Pind. *Pyth*. II 17)'', *RCCM* 2 (1960) 30-40

Muhly J. D. Muhly, ''The Organisation of the Copper Industry in Late Bronze Age'', στο Peltenburg, *ESCy* (βλ. κατωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 298-314

Nagle B. R. Nagle, ''Byblis and Myrra. Two incest narratives in the Metamorphoses'', *CJ* 78 (1983) 301-15

Ντούμας	Χ. Γ. Ντούμα, «Τελχίνες», στο *Πρακτικά Διεθνούς Αρχαιολογικού Συνεδρίου ''Η Κύπρος και το Αιγαίο στην Αρχαιότητα. Από την Προϊστορική Περίοδο ως τον 7ο αι. μ. Χ.''*, *Λευκωσία 8-10 Δεκεμβρίου 1995*, Λευκωσία 1997, σσ. 79-82
Ξιούτας	Π. Ξιούτα, *Κυπριακὴ Λαογραφία τῶν ζῴων*, Λευκωσία (Κέντρο Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν) 1978
Ξυδάς	Χ. Χ. Ξυδᾶ, *Τὰ Κύπρια ἔπη (Προλεγόμενα-Κείμενο-Ἑρμηνευτικὸν ὑπόμνημα),* Ἐναίσιμος διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, Ἀθήνα 1979
Oakley – Reitzammer	J. H. Oakley – Laurialan Reitzammer, ''A Hellenistic Terracotta and the Gardens of Adonis'', *JHS* 125 (2005) 142-144
O᾽Bryhim, *Amath*.	S. O᾽Bryhim, *The Amathousians Myths of Ovid's Metamorphoses, book 10*, Austin (The University of Texas) 1991
–, *Myrr*.	–, ''Myrrha᾽s 'Wedding' (Ov. *Met*. 10.446-70)'', *CQ* 58.1 (2008) 190-195
Ohnefalsch-Richter	M. H. Ohnefalsch-Richter, *Kypros, Die Bibel und Homer. Beiträge zur Kultur-, Kunst-, und Religiongeschichte des Orients im Alterthume*, Text-Band, Berlin (A. Asher & Co) 1893
Otten	H. Otten, ''Ein Kanaanaïscher Mythus aus Bogazköy'', *MIO* I.1 (1953) 124-150
Παπαχαραλάμπους	Γ. Χ. Παπαχαραλάμπους, «Μαντικὰ Ὄνειρα καὶ λατρεία τοῦ Ἀδώνιδος», *ΚυΣπ* Ι᾽(1946) 25-35
Panagl	O. Panagl, ''Cyprus and Cypriots in the Homeric poems'', στο *HGLC* (βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 31-35
Picard	C. Picard, ''El, Kinyras ou quelque guerrier chypriote?'', *RA* 45 (1955) 48-49
Parry	H. Parry, ''Hieron and Ares, Kinyras and Aphrodite. Pindar᾽s *Second Pythian*'', *CEA* 14 (1982) 25-34
Peltenburg, *ESCy*	E. Peltenburg (ed.), *Early Society in Cyprus*, Edinburgh (University Press, in association with the National Museums of Scotland and the A. G. Leventis Foundation) 1989
–, *BeReCy*	–, ''The Beginnings of Religion in Cyprus'', στο Peltenburg, *ESCy* (βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 108-126
Περιστιάνης	Ἰ. Κ. Περιστιάνη, *Γενικὴ Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου (ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀγγλικῆς κατοχῆς*), μετὰ προλεγομένων Θ. Παπαδοπούλλου, Λευκωσία (Κ. Ἐπιφανίου / *Ἀρχαιολογικαὶ καὶ Ἱστορικαὶ Μελέται*) 1995 [Ἐν

Λευκοσία (Τύποις «Φωνῆς τῆς Κύπρου») 1910]

Pirenne-Delforge — Vinciane Pirenne-Delforge, *L᾽ Aphrodite grecque*, *Kernos* Supplément 4, Athénes-Liège (Centre International d᾽ Étude de la Religion Grecque Antique) 1994

Reed, *AAdon* — J. D. Reed, ''Antimachus on Adonis'', *Hermes* 124.3 (1996) 381-3

–, *AAPPI* — –, ''Arsinoe᾽s Adonis and the Poetics of Ptolemaic Imperialism'', *TAPhA* 130 (2000) 319-35

Reyes — A. T. Reyes, *Archaic Cyprus. A Study of the Textual and Archaeological Evidence*, Oxford (Clarendon Press) 1994

Ribichini, *Adon*. — S. Ribichini, ''*Adonis. Aspetti ''orientali'' di un mito greco*, Roma (Consiglio nazionale delle ricerche/ *Studi Semitici* 55) 1981

–, *Kinyr.* — –,''Kinyras di Cipro'', στο A. Brelich – V. Lanternari – M. Massenzio – D. Sabbatucci (eds.), *Religioni e Civiltà*, Bari (Edizioni Dedalo) 1982, σσ. 479-500

Richardson — N. J. Richardson, ''Homer and Cyprus'', στο Karageorghis, *AegCy* (βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία), σσ. 124-128

Rosati — G. Rosati, *Narciso e Pigmalione. Illusione e spettacolo nelle Metamorfosi di Ovidi*, Florence (Sansoni Editore) 1983

Roy — J. Roy, ''Pausanias VIII.5, 2-3 and VII, 53, 7: Laodice, Descendant of Agapenor; Tegea and Cyprus'', *AC* 56 (1987) 197-200

Σακελλαρίου — Ἀ. Ἀ. Σακελλαρίου, *Τὰ Κυπριακά, ἤτοι Γεωγραφία, Ἱστορία καὶ Γλῶσσα τῆς Νήσου Κύπρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον*, τόμ. Α᾽-Β᾽, Λευκωσία (Πολιτιστικὸν Ἵδρυμα Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ᾽) 1991 [Ἐν Ἀθήναις (Τύποις καὶ ἀναλώμασι Π. Δ. Σακελλαρίου) 1890-1891]

Scaffai — M. Scaffai, ''Mirra in Ovidio, tra elegia e tragedia (*Met*. 10, 298 sqq.)'', *InvLuc* 21 (1999) 371-387

SCE — E. Gjerstad – J. Lindros – E. Siogvist – A. Westholm et al., *The Swedish Cyprus Expedition. Finds and Results of the Excavations in Cyprus*, vols. I-IV.2, Stockholm und Lund (The Swedish Cyprus Expedition) 1934-1972

Schaeffer — C. Schaeffer, *Enkomi-Alasia. Nouvelles Missions en Chypre 1946-1950*, Paris 1952

Σιέττος — Γ. Σιέττου, *Τα αδώνια μυστήρια*, Αθήνα (Πύρινος Κόσμος) 1997

Simms — R. R. Simms, ''Mourning and Community at the Athenian Adonia'', *CJ* 93 (1998) 121-141

Soyez	Brigitte Soyez, *Byblos et la fête des Adonies*, Leiden (E. J. Brill) 1977
Σπυριδάκις, *ΚΒασ*	Κ. Σπυριδάκι, *Κύπριοι βασιλεῖς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (μετὰ εἰσαγωγῆς περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀρχαίας Κυπριακῆς Ἱστορίας)*, Λευκωσία (Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν / *Δημοσιεύματα Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν* ἀρ. 1) 1963
–, *ΜΔΛΑ*	–, *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Ἄρθρα*, τόμ. Α'-Δ', Λευκωσία 1973-1974
Stoichita	V. I. Stoichita, *The Pygmalion Effect. From Ovid to Hitchcock*, Translated by Alison Anderson, Chicago (University of Chicago Press) 2008
Strand	W. E. Strand, *Voices of Stone. The History of Ancient Cyprus*, Nicosia (Zavallis Press Ltd) 1974
Turner	M. Turner, ''Aphrodite and her Birds: The Iconology of Pagenstecher Lekythoi'', *BICS* 48 (2005) 57-96
Voyatzis	Mary E. Voyatzis, ''Arcadia and Cyprus: Aspects of Their Interrelationship between the Twelfth and Eighth Centuries B. C.'', *RDAC* (1985) 155-163
Webb	Jennifer Webb, *Ritual Architecture, Iconography and Practice in Late Cypriot Bronze Age*, Jonsered (*SIMA Pocket- book 75*) 1999
Wriedt – Rupp	Lone Sørensen Wriedt – D. W. Rupp, *The Land of the Paphian Aphrodite*, vol. 2, Göteborg (P. Äström's Förlag) 1993
Wright	G. R. H. Wright, *Ancient Building in Cyprus*, Leiden (E. J. Brill) 1992
Yon, *Kinyr*.	Marguerite Yon (ed.), *Kinyras. L' Archéologie française à Chypre, Table-ronde tenue à Lyon, 5-6 Novembre 1991*, Lyon (Diffusion de Boccard / *Travaux de la Maison de l' Orient* 22: Ouvrage publié avec le concours de la Fondation A. G. Leventis et de la Commission des Fouilles du Ministère des Affaires Étrangères) 1993
Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ*	Βλ. *ΑΚΕΠ* ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία

III. Εκδόσεις αρχαίων συγγραφέων και έργων

1. Γενικές εκδόσεις

ΑΚυΓ	Βλ. ανωτ. Ειδική Βιβλιογραφία
Beckby, *AGr*	H. Beckby, *Anthologia Graeca*, voll. 1-4, Münich (Ernst Heimeran Verlag) 1965-1968 [1957-1958]
Blänsdorf, *FraPL*	J. Blänsdorf, *Fragmenta poetararum Latinorum epicorum et lyricorum praeter Ennium et Lucilium*, post W. Morel novis curis adhibitis editit C. Büchner, Stutgardiae et Lipsiae (Teubner) 1995³
Boissonade, *Anecd. Gr.*	J. F. Boissonade, *Ανέκδοτα. Anecdota Graeca e codicibus regiis,* voll. I-V, Hildesheim (Olms) 1962 [Parisiis (Dupont) 1829-1833]
Buecheler – Riese, *AL*	F. Buecheler – A. Riese, *Anthologia Latina*, voll. I-III, Lipsiae (Teubner) 1894-1897
Edmonds, *FrAC*	J. M. Edmonds, *The Fragments of Attic Comedy after Meineke, Bergk, and Kock (augmented, newly edited with their contexts, annotated, and completely translated into English verse)*, vols. I-IIIB, Leiden (Brill) 1957-1961
Funk – Diekamp, *PA*	F. X. Funk – F. Diekamp, *Patres apostolici*, voll. I-II, Tübingen (Laupp) 1913³
Goodspeed, *AA*	E. J. Goodspeed, *Die ältesten Apologeten*, Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht) 1915
Gow, *BG*	A. S. F. Gow, *Bucolici Graeci*, Oxford (Clarendon Press) 1969 [1952]
Heitsch, *GDRK*	E. Heitsch, *Die griechishen Dichterfragmente der römischen Kaiserzeit*, Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht) 1963²
*IG*²	*Inscriptiones Graecae*, voll. I-XIV, Berolini (G. Reimer) 1913²-
Jacoby, *FGrH*	F. Jacoby, *Die Fragmente der griechischen Historiker*, Teil. I-III, Leiden (Brill) 1957-1969 [Berlin (Weidmann)-Leiden (Brill) 1923-1958]
Kirchner	J. Kirchner, *Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores*, partes I-III, Berolini (de Gruyter et socios) 1913-1940 [*IG*² vol. II/III]
Ll.-J., *SH*	H. Lloyd-Jones – P. S. Parsons, *Supplementum Hellenisticum,* Berlin-New York (de Gruyter) 1986

L. – P., *PLF*	E. Lobel – D. L. Page *Poetarum Lesbiorum Fragmenta*, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1963² [1955]
L. – S., *CPG*	E. L. Leutsch – F. G. Schneidewin, C*orpus Paroemiographorum Graecorum*, voll. I-II, Hildesheim (Olms) 1958 [Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht) 1839-1851]
Masson, *ICS*	Βλ. ανωτ. Ειδική Βιβλιογραφία
Migne, *PG*	J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, tom. 1-161, Paris 1857-1866
Müller, *FHG*	C. et Th. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, voll. I-V, Parisiis (Firmin Didot) 1868-1874
Müller, *GGM*	C. Müller, *Geographi Graeci Minores*, voll. I-II, Parisiis (Firmin Didot) 1855-1861
Page, *LGS*	D. L. Page, *Lyrica Graeca Selecta*, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1968
–, *PMG*	–, *Poetae Melici Graeci*, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1967²/1975 [1962]
Παπαδημητρίου	Ἰ.-Θ. Ἀ. Παπαδημητρίου, *Ἐλεγείqα καὶ Ἴαμβος*, Ἀθήνα 1984
Powell, *CA*	J. U. Powell, *Collectanea Alexandrina, Reliquiae minores poetarum Graecorum aetatis Ptolemaicae (323-146 B.C.)* Oxford (Clarendon Press) 1970 [1925]
POxy.	*The Oxyrhynchus Papyri*, voll. I-, London (Egypt Exploration Society) 1898-
SEG	P. Roussel – M. N. Tod – E. Ziebarth – L. Robert – A. G. Woodhead – A. M. Woodward et al., *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Lugduni Batavorum 1923- /Amsterdam 1991-
Stephens – Winkler	A. Stephens Susan – J. J. Winkler *Ancient Greek Novels: The Fragments*, Princeton (University Press) 1995
TrGF	*Tragicorum Graecorum Fragmenta*, vol. 1: Br. Snell, *Didascaliae Tragicae Catalogi Tragicorum et Tragoediarum Testimonia et Fragmenta Tragicorum Minorum*, 1971 – vol. 2: R. Kannicht – Br. Snell, *Fragmenta Adespota Testimonia volumini 1 Addenda Indices ad volumina 1 et 2*, 1981 – vol. 3: St. Radt, *Aeschylus*, 1985 – vol. 4 : St. Radt, *Sophokles*, 1977 – voll. 5.1-5.2: R. Kannicht, *Euripides*, 2004, Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht)
West, *IEG*	.L. West, *Iambi et Elegi Graeci*, voll. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1989-1992 [1971-1972]
Wight – Duff, *MLP*	J. Wight Duff – A. M. Duff, *Minor Latin Poets*, London (Heinemann) – Cambridge Massachusetts (Harvard University Press) 1968

2. Εκδόσεις κατά συγγραφέα ή έργο

Αθήν.

Kaibel	G. Kaibel, *Athenaei Naucratitae Dipnosophistarum libri XV*, voll. I-III, Stutgardiae (Teubner) 1965-1966 [Lipsiae 1887-1890]

Αιλιαν.

Scholfield	F. Scholfield, *Aelian*, *On the Characteristics of Animals*, with an English Translation, vols. I-III, London (Loeb) 1971 [1958-1959]

Αισχ.

Murray	G. Murray, *Aeschyli tragoediae*, Oxford (Clarendon Press) 1955²
TrGF	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

[Αλκιδ.]

Muir	J. V. Muir, *Alcidamas, The Works and Fragments,* edited with Introduction, Translation and Commentary, London (Bristol Classical Press) 2001

Αλκμ.

Page, *PMG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Ανακρ.

Page, *PMG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Ανθ. Παλ.

Beckby, *AGr*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Anth. Lat.

Buecheler – Riese, *AL*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Αντίμ.

Matthews, *Antim.*	V. J. Matthews, *Antimachus of Colophon, Text et Commentary*, Leiden-New York-Köln 1996

Αντιφάν.

Edmonds, *FrAC*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Αντων. Λιβ.

Gazzaniga	I. Gazzaniga, *Antoninus Liberalis, Metamorphoseon Synagoge*, verborun indicem adiecit locupletissimum A. Crugnola, Milano-Varese (Istituto editoriale cisalpino) 1962

***Απολλόδ.**

Frazer, *Apollod.*	J. G. Frazer, *Apollodorus, The Library*, with an English Translation, vols. I-II, London-Cambridge Massachusetts (Loeb) 1921
Wagner, *Epit.*	R. Wagner, *Epitoma Vaticana ex Apollodori Bibliotheca*, Hildesheim (Olms) 1971 [Leipzig 1891]

Απολλωνίδ.

Beckby, *AGr*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Append. proverb.	
L. - S., *CPG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Αραρ.	
Edmonds, *FrAC*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Αριστοτ.	
Ross	W. D. Ross, *Aristotle, De anima*, Oxford (Clarendon Press) 1967 [1961]
Αριστοφ.	
Hall – Geldart	F. W. Hall – W. M. Geldart, *Aristophanis Comoediae*, tom. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1906-1907
Arnob.	
Marchesi	C. Marchesi, *Arnobii Adversus nationes libri VII*, Torino (Paraviae / *Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum* 62) 1953²
Αροκρ.	
Dindorf, *Harpocr.*	W. Dindorf, *Harpocrationis lexicon in decem oratores Atticos*, tom. I-III, Groningen (Bouma᾽s Boekhuis) 1969 [Oxonii (e typographeo Academico) 1853]
Αρσέν.	
L. - S., *CPG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Walz	Chr. Walz, *Ἀρσενίου Ἰωνία. Arsenii Violetum*, Stuttgartiae (In Libraria Loeflundiana) 1832
Αρχίλ.	
West, *IEG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Aus.	
Peiper	R. Peiper, *Decimi Magni Ausonii Burdigalensis Opuscula*, Lipsiae (Teubner) 1886
Βί. Σμυρν.	
Reed, *Bi. Smyrn.*	J. D. Reed, *Bion of Smyrna, The Fragments and the Adonis*, Cambridge (Cambridge University Press) 1997
Γαλην.	
Boer	W. de Boer, *Galeni de propriorum animi cuiuslibet affectuum dignotione et curatione*, vol. 5.4.1.1, Leipzig (Teubner / *Corpus medicorum Graecorum*) 1937
Catull.	
Thomson	D. F. S. Thomson, *Catullus,* edited with a Textual and Interpretative Commentary, Toronto (University of Toronto Press) 1998
Cic.	
Pohlenz	M. Pohlenz, *M. Tulli Ciceronis Tusculanae Disputationes*, Stutgardiae 1965 [Lipsiae 1918]
Cinn.	
Blänsdorf, *FraPL*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Cir.

Lyne	R. O. A. M. Lyne, *Ciris. A poem attributed to Vergil*, edited with an Introduction and Commentary, Cambridge-London-NewYork-Melbourne (Cambridge University Press) 1978

Claud.

Platnauer	M. Platnauer, *Claudian*, with an English Translation, vols. I-II, London (Heinemann) – Cambridge Massachusetts (Harvard University Press) 1963 [1922]

Colum.

Forster – Heffner	E. S. Forster – E. H. Heffner, *Lucius Junius Moderatus Columella, De re rustica,* with a Recension of the Text and an English Translation, vols. I-III, London – Cambridge Mass. (Loeb) 1965

Δημόδ.

West, *IEG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Παπαδημητρίου	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Δίκτ.

Eisenhut	W. Eisenhut, *Dictys Cretensis, ephemeridos belli trojani libri, a Lucio Septimio ex Graeco in Latinum sermonem translati*, Leipzig (Teubner) 1973

Διογ. Λαέρτ.

Long	H. S. Long, *Diogenis Laertii Vitae philosophorum*, voll. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1964

Διογενιαν.

L. – S., *CPG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Διόδ. Σικ.

Vogel – Fischer	F. Vogel – K. T. Fischer, *Diodori bibliotheca historica*, voll. I-V, Stuttgart 1964 [Leipzig (Teubner) 1888-1906]

Διον.

Heitsch, *GDRK*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Διον. Τραγ.

TrGF	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Διοσκ.

Beckby, *AGr*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Διοσκ. Πεδ.

Wellman	M. Wellman, *Pedanii Dioscuridis Anazarbei de materia medica libri quinque*, voll. I-III, Berlin (Weidmann) 1958 [1907-1914

Δί. Κάσσ.

Boissevain	U. P. Boissevain, *Cassii Dionis Cocceiani historiarum Romanarum quae supersunt*, voll. I-III, Berlin (Weidmann) 1955 [1895-1901]

Δί. Χρυσ.

Arnim	J. von Arnim, *Dionis Prusensis quem vocant*

Chrysostomum quae exstant omnia, voll. I-II, Berlin (Weidmann) 1962 [1893-1896]

Εβδομήκ.
Rahlfs — A. Rahlfs, *Septuaginta*, voll. I-II, Stuttgart (Würtemberische Bibelanstalt) 1971 [1935]

Enn.
Vahlem — I. Vahlem, *Ennianae Poesis Reliquiae*, Amsterdam 1963 [Leipzig (Teubner) 1928]

Etym. Gen.
Jacoby, *FGrH* — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Etym. Gud.
Sturz — F. W. Sturz, *Etymologicum Graecae linguae Gudianum et alia grammaticorum scripta e codicibus manuscriptis nunc primum edita*, Hildesheim (Olms) 1973 [Leipzig (Weigel) 1818]

Etym. Magn.
Gaisford — Th. Gaisford, *Etymologicum Magnum*, Amsterdam (Hakkert) 1967 [Oxonii (Oxford University Press) 1848]

Εύβουλ.
Edmonds, *FrAC* — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Ευρ.
Murray — G. G. Murray, *Euripidis fabulae*, vols. I-III, Oxford (Clarendon Press) 1966 [1902]
TrGF — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

Ευσέβ.
Mras — K. Mras, *Eusebius Werke, Band 8: Die Praeparatio evangelica*, Teil. I-II, Berlin (Akademie Verlag) 1954-1956 [*Die griechischen christichen Schriftsteller* 43.1- 43.2]

Ευστ.
Bernhardy, *Dion. Perieg.* — G. Bernhardy, *Dionusius Periegetes*, Graece et Latinae cum vetustis commentariis et interpretationibus ex recensione et cum annotatione, partes I-II, Hildesheim-N. York (Olms) 1974 [Lipsiae (in Libraria Weidmannia) 1828]
Valk — M. van der Valk, *Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Iliadem*, voll. I-IV, Lugduni Batavorum (Brill) 1971-1987
Stallbaum — G. Stallbaum, *Eustathii archiepiscopi Thessalonicensis commentarii ad Homeri Odysseam*, voll. I-II, Hildesheim (Olms) 1970 [Leipzig (Weigel) 1825-1826]

Firm. Matern.
Ziegler — K. Ziegler, *Firmicus Maternus, De errore profanarum religionum*, Lipsiae (Teubner) 1953 [1907]

Fulgent.

Helm	R. Helm, *Fabii Planciadis Fulgentii V. C. Opera, accedunt Fabii Claudii Cordiani Fulgentii V. C. (De aetatibus mundi et hominis) et S. Fulgentii Episcopi super Thebaidem*, Stutgardiae (Teubner) 1970 [1898]
Ηρόδ.	
Hude	C. Hude, *Herodoti Historiae*, tom. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1927³/1966 [1908]
Ηρωδιαν.	
Lentz	A. Lentz, *Herodiani Technici Reliquiae*, tom. I-II2, Hildesheim (Olms) 1965 [Lipsiae (Teubner) 1867-1870]
Ησ.	
West, *Theog.*	M. L. West, *Hesiod, Theogony*, edited with Prolegomena and Commentary, Oxford (Clarendon Press) 1966/1982
M. – W.	R. Merkelbach – M. L. West, *Fragmenta Hesiodea*, Oxonii (Clarendon Press) 1967
Ησύχ.	
Latte	K. Latte, *Hesychii Alexandrini Lexicon*, vol. I:A-Δ, vol. II: E-O, Hauniae (Ejkar Munksgaarb) 1953-1966
Schmidt	M. Schmidt, *Ἡσύχιος. Hesychii Alexandrini Lexicon*, voll. I-V, Amsterdam (Hakkert) 1965 [Ienae 1852-1868]
Hyg.	
Rose, *Hyg.*	H. I. Rose, *Hygini fabulae*, Lugduni Batavorum (in aedibus A.W. Sitjthoff) 1963 [1933]
Θεμίστ.	
Schenkl – Downey	H. Schenkl – G. Downey – A. F. Norman, *Themistii orationes quae supersunt*, voll. I-III, Leipzig (Teubner) 1965-1974
Θεόδ.	
Ll. -J., *SH*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Θεόδ. Ὑρτ.	
Boissonade, *Anecd. Gr.*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Θεοδώρητ.	
Canivet	P. Canivet, *Théodoret de Cyr, Thérapeutique des maladies helléniques*, tom. I-II, Paris (Cerf) 1958
Θεόκρ.	
Gow, *BG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Θεόπομπ.	
Jacoby, *FGrH*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Θεόφρ.	
Wimmer	Fr. Wimmer, *Theophrasti Eresii Opera quae supersunt omnia*, tom. I-III, Lipsiae (Teubner) 1854-1862
Θουκυδ.	
Jones – Powell	H. S. Jones – J. E. Powell, *Thucydidis historiae*, vols. I-II, Oxford (Clarendon Press) 1942

Ιάμβλ.

Pistelli — H. Pistelli, *Iamblichi Protrepticus ad fidem codicis Florentini*, Stuttgart 1967 [Lipsiae (Teubner) 1888]

Ιμέρ.

Colonna — A. Colonna, *Himerii Declamationes et Orationes cum deperditarum fragmentis,* Romae (Polygraphica) 1951

Ιουλιαν.

Bidez — J. Bidez, *L'empereur Julien. Oeuvres complètes*, tom. I.1-I.2, Paris (Les Belles Lettres) 1960²

Isid.

Lindsay — W. M. Lindsay, *Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive Originum libri XX,* tom. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1911

Ίστρ.

ΑΚυΓ — Βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία

Iust.

Seel — O. Seel, *M. Iuniani Iustini epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, Stutgardiae (Teubner) 1985

Ιωάνν. Λυδ.

Wünsch — R. Wünsch, *Ioannis Lydi liber de mensibus*, Stuttgart 1967 [Leipzig (Teubner) 1898]

Ιώσηπ.

Thackeray — H. S. T. Thackeray – R. Marcus – A. Wikgren – L. H. Feldman, *Josephus*, vols. I-IX, London (Loeb) 1926-1965

Κεδρ.

Bekker — I. Bekker, *Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope*, voll. I-II, Bonn (Webber / *Corpus Scriptorum historiae Byzantinae*) 1838-1839

Κλέαρχ. Σολ.

Müller, *FHG* — Βλ. ανωτ. Γενικές Εκδόσεις

Κλήμ. Αλεξ.

Mondésert, *Protr.* — C. Mondésert, *Clément d' Alexandrie, Le protreptique*, Paris (Éditions du Cerf / *Sources chrétiennes* 2) 1949²

Stählin, *Strom.* — O. Stählin – L. Früchtel – U. Treu, *Clemens Alexandrinus*, voll. II-III, Berlin (Akademie-Verlag / *Die griechischen christlichen Schriftsteller* 15, 17) 1960-1970

Marrou, *Paedag.* — H.-I. Marrou – M. Harl – C. Mondésert – C. Matray, *Clément d' Alexandrie, Le pédagogue*, tom. 1-3, Paris (Éditions du Cerf / *Sources chrétiennes* 70, 108, 158) 1960-1970

Κλήμ. Ρώμ.

Rehm — B. Rehm – J. Irmscher – F. Paschke, *Die*

	Pseudoklementinen I. Homilien, Berlin (Akademie-Verlag) 1969²
Κορνούτ.	
Lang	C. Lang, *Cornuti theologiae Craecae compendium*, Leipzig (Teubner) 1881
Κρατ.	
Edmonds, *FrAC*	
Κύπρ.	
AKυΓ	Βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία
Κύριλλ. Αλεξ.	
Migne, *PG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Κωνστ. Πορφ.	
Pertusi	A. Pertusi, *Costantino Porfirogenito, De thematibus*, Vatican City (Biblioteca Apostolica Vaticana / *Studi e Testi* 160) 1952
Lactant.	
Brandt – Laubmann	S. Brandt – G. Laubmann, *L. Caeli Firmiani Lactanti opera omnia*, voll. I-II, Prag-Wien-Liepzig (*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* 19, 27.1-27.2) 1890-1897
Lactant. Plac.	
Magnus	H. Magnus, *P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon XV*, Berolini 1914
Λιβάν.	
Foerster	R. Foerster, *Libanii Opera*, voll. I-XII, Hildesheim (Olms) 1963 [Lipsiae (Teubner) 1903-1923]
Λουκιαν.	
Harmon	A. M. Harmon, *Lucian*, vols. I-V, Cambridge Mass. (Harvard University Press, Loeb) 1961-1972 [1913-1936]
Macleod	M. D. Macleod, *Luciani Opera*, vol. I, Oxford (Clarendon Press) 1972
Lightfoot, *Lucian*.	Jane L. Lightfoot, *Lucian, On the Syrian Goddess*, edited with Introduction, Translation and Commentary, Oxford (University Press) 2003
Lucan.	
Shackleton Bailey	D. R. Schackleton Bailey, *M. Annaei Lucani, De bello civili libri X*, Stutgardiae (Teubner) 1988
Λυκόφρ.	
Scheer	E. Scheer, *Lycophronis Alexandra cum scholiis*, voll. I-II, Berolini (Weidmannos) 1958 [1881-1908]
Holzinger	C. von Holzinger, *Lycophron, Alexandra*, griechisch und deutsch mit erklärenden Anmerkungen, Hildesheim-New York (Olms) 1973
;;Λυρ. Ἀδέσπ.	
Powell, *CA*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Macrob.	

Willis	J. Willis, *Ambrosii Theodosii Macrobii Saturnalia,* vol. I, Leipzig (Teubner) 1970
Martial.	
Heraeus – Borovskij	W. Heraeus – I. Borovskij, *M. Valerii Martialis Epigrammaton libri*, Leipzig (Teubner) 1982
Μαρτύρ. Ἰγνατ. Ἀντιοχ.	
Funk – Diekamp, *PA*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Modest.	
Wight – Duff, *MLP*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Myth. Vat.	
Bode	G. H. Bode, *Scriptores rerum mythicarum Latini tres Romae nuper reperti*, Hildesheim (Olms) 1968 [Cellis (E. H. C. Schulze) 1834]
Nemes.	
Wight -Duff, *MLP*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Νικοφ.	
Edmonds, *FrAC*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Νόνν.	
Keydell	R. Keydell, *Nonni Panopolitani Dionysiaca*, voll. I-II, Berlin (Weidmann) 1959
***Νόνν.**	
Nimmo Smith	J. Nimmo Smith, *Pseydo-Nonniani in iv orationes Gregorii Nazianzeni commentarii*, Brepols (Turnhout / *Corpus Christianorum Series Graeca* 27) 1992
Ξενοφ. Κύπρ.	
ΑΚυΓ	Βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία
Όμ.	
Allen	T. W. Allen, *Homeri Opera*, tom. I-V, Oxonii (Oxford Classical Texts) 1912/1983
Ομ. ύμν.	
ΑΚυΓ	Βλ. ανωτ. Ειδική βιβλιογραφία
West, *HoHy*	M. L. West, *Homeric Hymns, Homeric Apocrypha, Lives of Homer*, Cambridge, Massachusetts-London (Harvard University Press) 2003
Ορφ.	
Dottin	G. Dottin, *Les argonautiques d' Orphée*, Paris (Les Belles Lettres) 1930
Quandt	W. Quandt, *Orphei hymni*, Berlin (Weidmann) 1973³ [1962]
Ov.	
Frazer	J. G. Frazer, *Ovid's Fasti*, with an English Translation, London (Loeb) 1959
Showerman	G. Showerman, *Ovid, Heroides and Amores*, London-Cambridge Mass. (Loeb) 1963
Tarrant	R. J. Tarrant, *P. Ovidi Nasonis, Metamorphoses*, Oxonii (Oxford Classical Texts) 2004
Παν.	

Mattheus, *Pan.* (M.)	V. J. Mattheus, *Panyassis of Halikarnassos*, Text and Commentary, Leiden (E. J. Brill) 1974
Πάρ. μάρμ.	
Müller, *FHG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Παρθ.	
Lightfoot, *Parth.*	Jane L. Lightfoot, *Parthenius of Nicaea, The Poetical Fragments and the Ἐρωτικὰ Παθήματα,* edited with Introduction and Commentary, Oxford (Oxford Clarendon Press)
Πασχ. Χρον.	
Dindorf, *Chron. Pasch.*	L. Dindorf, *Chronicon Paschale*, voll. I-II, Bonnae (Weber / *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*) 1832
Παυσ.	
Spiro	F. Spiro, *Pausaniae Graeciae descriptio*, voll. I-III, Stuttgart 1967 [Leipzig (Teubner) 1903]
Πίνδ.	
Bowra, *Pind.*	C. M. Bowra, *Pindari carmina cum fragmentis*, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1965 [1935]
Πλάτ.	
Burnet	I. Burnet, *Platonis Opera*, tom. I-V, Oxonii (Clarendon Press) 1967-68 [1900-1907]
Πλάτ. Κωμ.	
Edmonds, *FrAC*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Plin.	
Rackham	H. Rackham – W. H. S. Jones – D. E. Eicholz, *Pliny, Natural History*, with an English Translation, vols. I-X, London (Loeb) 1938-1963
Πλούτ.	
Nachstädt	W. Nachstädt, *Plutarchi Moralia*, vol. II, Leipzig (Teubner) 1971
Lindskog – Ziegler	Cl. Lindskog – K. Ziegler, *Plutarchi Vitae parallelae*, voll. I-III, Leipzig (Teubner) 1957-1971
Πορφύρ.	
Nauck, *Porphyr.*	A. Nauck, *Porphyrii Philosophi Opuscula selecta*, Lipsiae (Teubner) 1886
Πράξ.	
Page, *LGS*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Prob.	
Thilo – Hagen	Βλ. κατωτ. **Serv.**
Προκόπ.	
Migne, *PG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Garzya – Loenertz	A. Garzya – R. J. Loenertz, *Procopii Gazaei epistolae et declamationes*, Ettal (Buch-Kunstverlag / *Studia Patristica et Byzantina* 9]) 1963
Prop.	
Barber	E. A. Barber, *Sexti Properti Carmina*, Oxonii 1953

Πτολεμ. Μεγαλ.
Jacoby, *FGrH* — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Πτολεμ. Φιλοπ.
TrGF — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Quint.
Winterbottom — M. Winterbottom, *M. Fabi Quintiliani Institutionis Oratoriae libri duodecim*, tom. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1970
Ρούφ.
Lutz — C. E. Lutz, *Musonius Rufus ''The Roman Socrates''*, New Heaven (Yale Univesity Press) 1947
Σαπφ.
L. – P. — E. Lobel – D. L. Page *Poetarum Lesbiorum Fragmenta*, Oxonii 1963² [1955]
Serv.
Thilo – Hagen — G. Thilo – H. Hagen, *Servii Grammatici qui feruntur in Vergillii Carmina Commentarii*, voll. I-III, Hildesheim 1961 [Lipsiae 1881-1887]
Luisides — L. L. Luisides, *Marii Servii Honorati Grammatici De Centum metris*, Athenis 1968
Σκόλ. Ἀλφ.
Heitsch — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Σκύλ.
Müller, *GGM* — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Σοῦδ.
Adler — Ada Adler, *Suidae Lexicon*, partes I-V, Lipsiae (Teubner) 1928-1938
Gaisford – Bernhardy — Th. Gaisford – G. Bernhardy, *Suidae Lexicon,* Graece et Latinae ad fidem optimorum librorum exactum, tom. I-II, Halle (sumptibus Schwetschkiorum) 1853
Σοφ.
TrGF — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Stat.
Vollmer — F. Vollmer, *Publius Papinius Statius, Silvarum libri*, Hildesheim-New York (Olms) 1971
Στέφ. Βυζ.
Meineke, *Steph. Byz.* — A. Meineke, *Stephan von Byzanz, Ethnika. Stephani Byzantii Ethnicorum quae supersunt*, Graz (Akademische Druck) 1958 [Berlin (Reimer) 1849]
Στησίχ.
Page, *PMG* — Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Στοβ.
Wachsmuth – Hense — C. Wachsmuth – O. Hense, *Ioannis Stobaei anthologium*, voll. I-V, Berolini (Weidmann) 1958 [Leipsig (Teubner) 1884-1912]

Στράβ.	
Meineke, *Strab.*	A. Meineke, *Strabonis Geographica*, voll. I-III, Lipsiae (Teubner) 1909-1913
Suet.	
Rolfe	J. C. Rolfe, *Suetonius*, with an English Translation, vols. I-II, London-Cambridge Massachusetts (Loeb) 1970 [1913-1914]
Σχόλ. Διον. Περιηγ.	
Bernhardy, *Dion. Perieg.*	Βλ. ανωτ. **Ευστ**.
Σχόλ. Εὐρ. Ἀνδρ.	
Murray	Βλ. ανωτ. **Ευρ**.
Σχόλ. Θεόκρ.	
Wendel	C. Wendel, *Scholia in Theocritum vetera*, Leipsig (Teubner) 1914
Σχόλ. Κλήμ. Ἀλεξ.	
Stählin – Treu	O. Stählin – U. Treu, *Clemens Alexandrinus*, vol. I, Berlin (Akademie Verlag / *Die griechischen christlichen Schriftsteller* 12) 1972³
Σχόλ. Νικάνδρ. Θηρ.	
Crugnola	A. Crugnola, *Scholia in Nicandri theriaka,* Milan (Istituto Editoriale Cisalpino) 1971
Σχόλ. Ὅμ.	
Erbse	H. Erbse, *Scholia Graeca in Homeri Iliadem (Scholia vetera),* voll. I-VII, Berolini (Walter de Gruyter) 1969-1988
Dindorf, *Sch. Od.*	W. Dindorf, *Scholia Graeca in Homeri Odysseam*, voll. I-II, Oxonii 1835
Σχόλ. Πίνδ.	
Drachmann	A. B. Drachmann, *Scholia Vetera in Pindari Carmina*, voll. I-III, Amsterdam 1969 [Leipsig (Teubner) 1903-1927]
Σχόλ. Πλάτ. Ἱππ. Μείζ.	
Burnet	Βλ. ανωτ. **Πλάτ**.
Tac.	
Moore – Jackson	C. H. Moore – J. Jackson *Tacitus, The Histories, The Annals*, with an English Translation, vols. I-IV, London (Loeb) 1962 [1925- 1937]
Τατιαν.	
Goodspeed, *AA*	Βλ. ανωτ. Γενικές Εκδόσεις
Ter.	
Kauer – Lindsay	R. Kauer – W. M. Lindsay, *P. Terenti Afri Comoediae*, apparatus curavit O. Skutsch, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1973 [1923]
Τζέτζ.	
Boissonade, *Tzetz.*	J. F. Boissonade, *Tzetzae Allegoriae Iliadis accedunt Pselli Allegoriae quarum una inedita*, Hildesheim (Olms) 1967 [Parisiis 1851]

Kiessling	Th. Kiessling, *Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου Βιβλίον Ἱστορικῆς τῆς διὰ στίχων πολιτικῶν Ἄλφα δὲ καλουμένης. Ioannis Tzetzae Historiarum variarum Chiliades*, Hildesheim (Olms) [Leipzig 1826]
[Τζέτζ.]	
Scheer	Βλ. ανωτ. **Λυκόφρ**.
Τραγ. Ἀδέσπ.	
TrGF	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Τυρτ.	
West, *IEG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Verg.	
Ribbeck	O. Ribbeck, *P. Vergili Maronis Opera*, voll. I-IV, Lipsiae 1894-1895
Φιλιππίδ.	
Edmonds, *FrAC*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Φιλοστέφ.	
Müller, *FHG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις
Φιλόστρ.	
Benndorf – Schenkl	O. Benndorf – K. Schenkl, *Philostrati maioris imagines*, Leipzig (Teubner) 1893
Φώτ.	
Henry	P. Henry, *Photius Bibliothèque*, tom. I-VIII, Paris (Les Belles Lettres) 1959 -1977
Naber	S. A. Naber *Photii Patriarchae Lexicon*, voll. I-II, Leiden (Brill) 1965 [1864-1868]
Χαρίτ.	
Blake	W. E. Blake, *Charitonis Aphrodisiensis Chaerea et Callirhoe amatoriarum narrationum libri octo,* Oxford (Clarendon Press) 1938
Χρυσοκέφ.	
L. – S., *CPG*	Βλ. ανωτ. Γενικές εκδόσεις

INDEX LOCORUM

Αθήν. 4.167d: **79**· 10.456a: **42**, **91**· 12.510c: **37, 81, 187**· 12.516a-b: **202**· 15.675f-676a: **251**· 15.688c: 249· 15.688f: **39**· 15.689d: **36**
Αιλιαν. *Ἰδιότ. ζῴων* 9.36: **226**
Αισχ. *Ἱκέτ*. 282-3: **80**
Παλαμ. F 181-182a: **159**
[Αλκιδ.] *Ὀδ.* 20-21: **31, 43, 155**
Αλκμ. 3 P.: **36**· 55 P.: **40, 72**· 58 P.: **40**· 59a P.: **40**
Ανακρ. 16 P.: **42, 254**· 50 P.: **254**· 434 P.: **251**
Ἀνθ. Παλ. 6.25: **50**· 6.26: **50**· 7.3: **27**· 7.365: **50**· 7.407: **44, 223**· 11.236: **41, 110**·16.49: **44**
Anth. Lat. 1017: **50**
Αντιφάν. *Ἄδων*. απ. 13-15: **42**, **222**· *Ὁμοπ*. απ. 175: **102**· *Στρατ*. απ. 202: **102**
Αντων. Λιβ. *Μετ*. 34: **69, 86, 123, 223, 231, 235, 259**
*Απολλοδ. *Βιβλ*. 2.1.3-4: **135**· 2.5.2: **219**· 3.1.1 : **113**· 3.9.1: **96**, **103**· 3.14.3: **76, 81, 90, 95, 233, 245, 255**· 3.14.3-4: **47, 69**· 3.14.4: **42, 86, 92, 114, 115, 123, 221**
Ἐπιτ. 3.3: **161**· 3.9: **31**, **47**, **95**, **155**· 3.24: **217**
Append. proverb. 4.68: **83, 177, 184, 255**
Αραρ. *Ἄδων*. απ. 1: **42, 222**
Αριστοτ. *Περὶ ψυχ*. 13: **167**
Αριστοφ. *Λυσ*. 839 κε.: **251**
Ὄρν. 160-1: **251**
Arnob. *Adv. nat*. 2.6.6-7: **45**, **104**, **253**· 5.19: **200**· 6.6: **45**, **104**, **206**, **253**· 6.22: **78**·
Αρποκρ. σ.λ. *ἄνακτες καὶ ἄνασσαι*: **199**
Αρσεν. *Ἀποφθ*. 15.94a: **52, 185**
Αρχίλ. 19 W.: **254**· 205 W.: **250**
Aus. *Epigr.* 62.7: **235**
Epist. 14.41-3: **235**

Βί. Σμυρν. *Ἐπιτ. Ἀδών*. 64-66: **38**· 78: **38**· 91-2: **44, 223**

Γαλην. *Περὶ ἰδ. παθ*. 5.52.8-10: **181**
Γοργ. *Ὑπὲρ Παλαμ*.: **159**

Catull. 95: **46, 228**
Cic. *Tusc*. 3.45: **227**
Cinn. *Zmyrn*. fr. 6-8: **225, 227**
Cir. 237 κε.: **47, 229**
Claud. *In Eutr*. 63-66: **202**
Colum. *De re rust*. 10.1.172: **47, 233**

Δημόδ. 2 W.: **110**· [3] W.: **41**, **110**· [4] W.: **110**· [5] W.: **110**
Δίκτ. 6.8: **49**
Διογ. Λαέρτ. *Φιλ. βί*. 2.59: **224**
Διογενιαν. 8.53: **181**
Διόδ. Σικ. 4.79.3-4: **253**· 5.77.4-5: **193**·16.92-3: **242**·19.79.4: **79**· 20.49.1: **205**
Διον. *Βασσ*. 2.1: **51**
Διον. Τραγ. *Ἄδων*. F 1: **42, 222**
Διοσκ. Πεδ. *Εὐπόρ*. 1.1, 2.27: **36**
Ὑλ. ἰατρ. 3.39: **38**
Δί. Κασσ. *Ῥωμ. ἱστ*. 54.23: **47**

Δί. Χρυσ. *Περὶ ἀρετ*. 8.27-8: **180**
Περὶ τύχ. β' 64.3: **202**

Εβδομήκ. *Βασιλ*. 1.10.5: **54·** 1.16.16: **54, 65·** 1.16.23: **54**
Γένεσ. 19.33: **232**
Enn. *Euh.* 11.142-146: **202**
Etym. Gen. σ.λλ. *Ἀῶος*: **82, 245·** *κινυρόμεναι*: **65**
Etym. Gud. σ.λλ. *Θείαν*: **69·** *κινύρα*: **66**
Etym. Magn. σ.λλ. *Ἄφακα*: **124·** *Ἀῶος*: **245·** *κινύρεσθαι, κινύρετο, κινυρή κινυρόμεναι*: **65**
Ευβούλ. *Ἄστυτ*. απ. 14: **42**, **222**
Ευρ. *Βάκχ*. 402 κε: **64**
Παλαμ. F 578-590: **159**
Φαέθ. F 771-786: **84**
Ευσεβ. *Εὐαγγ. προπ*. 2.6.6-7: **45**, **104**, **206**, **253·** 10.11.27-8: **219**
Ευστ. *Διον. Περιηγ.* 508-509: **39, 52·** 912: **124**
Ὁμ. Ἰλ. Λ 20: **31**, **53**, **157**, **185**, **211**, **232**, **257·** Λ 20 κε.: **52·** Λ 20-21: **157·** Λ 20-23: **157·** Λ 21: **185·** Λ 24: **148, 157·** Λ 24-6: **148·** Λ 24-28: **157·** Λ 46: **147·** Χ 499: **37**
Ὁμ. Ὀδ. θ 362: **135**

Firm. Matern. *De err*. 10: **198·** 10.1: **189, 201**
Fulgent. *Mythol.* 3.8: **235**

Ηρόδ. 1.14: **179·** 1.32: **179·**1.62.4: **218·** 1.105: **125**, **188·** 1.163: **254·** 1.199.1-5: **201·** 2.3: **196·** 2.44: **196·** 2.55 κε.: **103·** 2.86: **249·** 2.110: **196·** 2.131: **231·** 4.148: **32·** 6.47: **57·** 6.81: **196·** 7.153: **196**
Ηρωδιαν. *Περὶ καθ. προσῳδ*. 3.1.204, 3.242, 3.1.358: **51**

Ησ. *Θεογ*. 192 κε.: **18·** 205: **135·** 984 κε.: **83·** 986: **82·** 176-182: **126·** 188-206: **126**
απ. 139 M.-W.: **92, 123·** 240 M.-W.: **102**
Ησύχ. σ.λλ. *ἀγήτωρ*: **208** ·*ἀερία*: **190·** *ἀνύξιον*: **220·** *Ἀοῖα*: **82**, **246·** *Ἀφρόδιτος*: **133·** *ἀχαιομάντεις*: **208·** *ἀῴϊος*: **83**, **245·** *γῆς ὀμφαλός*: **136**, **188**, **213·** *Εἰλήτι*: **70**, **212·** *Ἐνδηΐδες*: **88·** *εὐρυμέδων*: **72·** *Ἠοίην*: **82·** *ἠώα*: **82·** *κάρπωσις*: **134·** *κέγχρος*: **88·** *κιλικίζεσθαι*: **110·** *κιλίκιος ὄλεθρος*: **110·** *κιννυρίδες*: **94·** *κινούρας*: **65·** *κινύρα*: **65·** *Κινυράδαι*: **206·** *Κινύρας*: **85·** *κίρις*: **246·** *Μάλικα*: **132·** *Μυρῖκαι*: **252·** *μυρίκη*: **37, 98, 252·** *Πείρηθοι*: **89·** *πελείους*: **103·** *Πυγμαίων*: **80**, **168**, **246**
Hyg. *Fab*. 56: **78·** 58: **48, 87, 234·** 204: **244·** 242: **48·** 242.4: **71, 251·** 248: **48, 241·** 251: **48·** 270: **44**, **47**, **48·** 270.1: **71·** 271: **48·** 273: **217·** 275.7: **71·** 204: **244·** 253: **244**

Θεμιστ. *Εἰς Κωνστάντ*. 54 a: **52, 156**
Χαριστ. 201c: **52, 156**
Θεοδ. Ὑρτ. *Ἐπὶ θαν. Μιχ. Παλαιολ*.: **52, 158**
Θεοδωρήτ. *Ἑλλην. θερ. παθ*. 3.30-31, 8.28: **198**
Θεοκρ. *Εἰδύλλ*. 15: **45·** 24.103-110: **217·** 26.9: **91**
Θεόπομπ. 115 F 103.3: **43, 76, 131**
Θεοφρ. *Περὶ ὀσμ*. 27.6: **36**
Περὶ λίθ. 55: **151**
Θουκυδ. 1.9: **153**

Ιαμβλ. *Προτρ*. 92.16: **181**
Ιμερ. *Λόγ*. 42.11: **181**
Ιουλιαν. *Ἐπιστ*. 50.446: **177**, **184, 255**

Isid. *Orig*. 5.27.31: **174**· 4.12.8, 17.9.14: **38**
Ἱστρ. F 45: **39**, **125**
Iust. *Epit. Hist. Phil*.18.5: **202**
Ιωάνν. Λυδ. *Περὶ μην*. 4.47: **112-113**· 4.65: **207**
Ιωσήπ. *Ἰουδ. ἀρχ*. 6.166, 6.168, 7.85, 7.306, 8.94, 8.176: **54**· 19.94: **43**, **237**, **259**

Κεδρ. *Σύν. ἱστ*. 1.29: **51, 86**
Κλέαρχ. Σολ. απ. 6: **202**
Κλήμ. Αλεξ. *Παιδαγ*. 3.6.34-35: **181**
Προτρ. 2.13: **198**· 2.13-14: **200**· 2.33.8-9: **84, 198**· 3.45.4-5: **45, 104, 206, 253**· 4.57.3: **78**
Στρωμ. 1.16.75: **165**· 1.21.132-4: **71**
Κλήμ. Ρώμ. *Ὁμιλ*. 5.15.1-2: **75, 211**
Κορνούτ. *Περὶ θ. φύσ*. 45.21-22: **135**· 46.9-12: **102**· 46.14: **251**
Κρατ. απ. 15: **42, 222**
Κυρίλλ. Αλεξ. *Ἡσ*. 70.440: **49, 226**
Κωνστ. Πορφ. *Περὶ θεμ*. 15.8-10: **39, 125**

Lactant. *Div. Instit*. 1.17: **203**
Lactant. Plac. *Narr. fab*. 10.9: **87**, **235**
Λιβαν. *Ἐπιστ*. 503.3: **183**· 515.4: **183**· 571.2: **183**· 1197.5: **184**· 1221.5: **184**· 1400.3: **183**
Λόγ. 1.273, 25.23, 47.31, 55.21, 63.6: **182**· 64: **239**
Λουκιαν. *Ἀληθ. ἱστ*. 2.25-7: **48, 76**
Λεξιφ. 10: **53**
Περὶ ὀρχ. 29: **239**· 58: **48**· 67: **239**
Περὶ Συρ. θ. 6: **123**· 9: **76, 124**
Ῥητ. διδ. 11.8: **44**
Lucan. *De bell. civ*. 8.716: **47**
Λυκόφρ. *Ἀλεξ*. 451: **88**· 479-85: **141**· 828 κε.: **223**
Λυρ. Ἀδέσπ. 37.32-3: **178**

Macrob. *Sat*. 3.8.2-3: **133-134**
Martial. *Epigr*. 8.28: **102**· 10.21.3-4: **228**
Μαρτύρ. Ἰγνατ. Ἀντιοχ. 3.2.5: **18, 206, 253**
Modest. 9: **234**
Myth. Vat. 1.34: **38**· 1.200, 2.34: **235**· 2.182: **38**· 3.17: **235**

Nemes. *Cyn*. 26-29: **47, 233**
Νικοφ. *Ἄδων*.: **47, 222**
Νόνν. 13.451-2: **51, 129**· 32.210-218: **78**, **256**
*Νόνν. *Σχόλ. μυθ*. 5.38: **226**

Ομ. *Ἰλ*. Α 370: **196**· Α 722: **32**· Β 108: **153**· Β 487-759: **30**· Γ 196: **197**· Γ 328-338: **147**· Δ 228: **72**· Ε 10: **196**· Ε 60: **152**· Ε 144: **84**· Ε 370 κε.: **103**· Ε 422, Ε 760: **145**· Ζ 300: **196**· Ζ 397: **110**· Ζ 415: **110**· Θ 144: **72**· Ι 612: **64**· Λ 19-23: **26, 143**· Λ 24-8: **26, 147**· Λ 32: **152**· Λ 234: **150**· Λ 620: **72**· Ν 492: **197**· Ξ 179: **152**· Ξ 217: **136**· Ο 309: **167**· Ο 455: **84**· Π 130-154: **147**· Π 604: **196**· Σ 474: **148**· Σ 482: **152**· Σ 570: **66**· Τ 364-399: **147**· Υ 237 κε.: **83**· Ψ 295:**154**· Ψ 561: **148**
Ὀδ. α 346: **32**· δ 81-83: **160**· δ 83: **145**· η 58 κε.: **72**· η 362 κε.: **37**· η 363-5: **250**· θ 360 κε.: **18**· θ 44-45: **32**· θ 362-366: **145**· θ 483: **32**· ι 198: **196**· λ 283: **161**· ν 27-28: **32**· ρ 199: **91**· ρ 424-449: **161**· ρ 442-443: **145**· ρ 440-444: **173**· ρ 445-449: **173**· σ 56 κε.: **79**· ψ 133: **32**· ψ 232: **91**
Ομ. ύμν. *Εἰς Ἀφρ*. 5: **255**· 5.58 κε.: **37**· 5.218 κε.: **83**· 6.1 κε.: **193**· 6.19-21: **220**· 10.4-5: **89**
Εἰς Ἑρμ. 47 κε.: **33**
Ορφ. *Ἀργ*. 1290: **190**
Ὕμν. 56: **38**
Ov. *Fast*. 4.142-3: **251**· 5.227: **46, 233**

Her. 4.97: **46, 233**
Met. 2.590 κε.: **244**· 10.223 κε.: **207**· 10.238 κε.: **96, 202**· 10.243 κε.: **78**· 10.247-248: **78**·10.271: **207**· 10.297-299: **72**·10.298 κε.: **37**, **46, 230**· 10.311-4: **230**· 10.315-7: **232**· 10.431 κε.: **87**· 10.438: **231**· 10.476-8: **232**· 10.503: **228**· 11.410-750: **94**

Παν. *απ.* 25 M.: **86, 92, 221**
Πάρ. μάρμ. 1.15: **217**· 2.41-42: **141**
Παρθ. *απ.* 29: **225**, **227**
Πασχ. Χρον. 66: **51, 85**
Παυσ. 1.3.2: **48, 90, 189**· 1.14.7: **48**, **115**, **125**, **188**· 2.3.2: **89**· 7.21.2: **103**· 8.5.2: **136**, **189**· 8.5.2-3: **97**· 8.24.6: **186**· 9.29.8: **249**· 9.34.3: **258**· 9.40.3-4: **167**· 9.41.2: **249**· 9.41.2-3: **134**· 10.12.11: **219**· 10.24.3: **219**
Πινδ. *Νεμ.* 8.16 κε.: **255**· 8.16-18 : **177**· 8.19 κε.: **20, 240**
Παρθ. απ. 83: **196**
Πυθ. 2.13-14: **162**· 2.13-17: **20**, **195**· 2.15.-16: **220**· 2.15-17: **210**· 2.16-17: **70**, **75**, **177**· 2.17: **93**· 3.5: **72**· 4.6: **196**
απ. 223: **196**
Πλάτ. *Νόμ.* 2.660e: **42, 178**
Συμπ. 180d-e: **126**
Πλάτ. Κωμ. *Ἄδων.* απ. 3: **42, 91, 222**
Plin. *Nat. hist.* 2.210: **191**· 4.57: **89**· 5.130: **129**, **136**· 7.153 κε.: **253**· 7.154: **41, 46**, **165**, **169**, **180**, **253**· 7.156 κε.: **253**· 7.195: **46**, **74**, **164**· 8.82: **75**· 12.132: **36**· 13.5: **39**· 15.121: **251**· 34.2, 34.94, 34.103 κε.: **165**· 37.119: **151**
Πλουτ. *Ἠθ. (Συναγ. παραλλ.)* 310 F-311A: **37, 45, 50, 223**· *Ἠθ. (Περὶ Ἀλεξ. τύχ.)* 340 C-D: **204**
Θησ. 20.3-7: **100, 193**
Κάτ. Νεώτ. 35.2: **205**
Μάρκελλ. 22.6: **251**
Πορφυρ. *Περὶ ἀποχ.* 2.21: **37, 82, 187, 250**· 2.54: **82**· 4.15.1-2: **77**

POxy. 2387: **36**· 15.1795: **178**
Πράξ. 747 P.: **41, 101**
Prob. *Comm. in Verg. Ecl.* 10.18: **42, 92**
Προκοπ. *Ἐπιστ.* 75, 99, 131: **183**· 1.166.45: **185**·
Ἠσ. 2137.47-49: **49, 226**
Prop. 2.8.53-56: **229**· 3.19.15-16: **47, 229**·
Πτολεμ. Μεγαλ. 161 F 1: **46, 104, 206, 253**
Πτολεμ. Φιλοπ. *Ἄδων.*: **42, 222**

Quint. *Instit.* 10.4.4: **228**

Ρούφ. *Frag. min.* 34.1: **180**

Σαπφ. 44 L. – P.: **249**· 140 a L. – P.: **41, 247**
Serv. *Comm. in Verg. Aen.* 1.693: **38**· 3.23: **251**· 5.72: **37, 51, 236, 250, 251**
Comm. in Verg. Ecl. 8.37: **51, 99, 233**· 9.35: **227**· 10.18: **51, 236**
Comm. in Verg. Georg. 3.5: **77**
Σκόλ. Ἀλφ. απ. 2.1: **178**
Σκύλ. απ. 103: **130**, **131**
Σοῦδ. σ.λλ. Εὔμολπος: **217**· *καταγηρᾶσαι*: **52, 83, 84, 177, 184, 255**· *κινύρα*: **53, 65**· *Κινύρας*: **53**· *Ξενοφῶν*: **45, 52, 224**· *ὄρχησις παντόμιμος*: **239**· *Παρθένιος*: **225**, **227**
Σοφ. *Θαμ.* F 236a-245: **75**
Ναύπλ. F 476-481: **159**
Παλαμ. F 425-438: **159**
Stat. *Silv.* 5.1.214: **47**, **233**
Στέφ. Βυζ. *σ.λλ. Ἀμαθοῦς*: **76**, **132**, **134**, **190**, **247**· *Βύβλος*: **122**· *Γολγοί*: **104**· *Εὐρυμέδων*: **73**· *Καρπασία*: **43**, **77**, **129**, **130**· *Κεγχρεαί*: **89**· *Κούριον*: **98**· *Κύπρος*: **39**, **43, 125**· *Μάριον*: **98**· *Πυγμαῖοι*: **247**
Στησίχ. 10 P.: **250**· 46 P.: **96**

Στοβ. 4.20b.71.1-9: **45**, **50**, **51**, **223**· 4.20b.73: **123**· 4.34.70: **242**
Στράβ. 1.2.32: **156**· 1.3.7: **113**· 3.2.14: **254**· 6.2.5: **73**· 14.6.3: **136**, **141**· 16.2.18: **123**
Suet. *Cal.* 54: **239**· 57: **43, 238**
Cat. 27.3: **174**
De gramm. 18: **228**
Tit. 5: **207**
Σχόλ. Διον. Περιηγ. 509: **71, 77, 81, 83, 85, 86, 90, 95, 245**
Σχόλ. Εὐρ. Ἀνδρ. 898: **167**
Σχόλ. Θεόκρ. 1.98-99: **210**· 1.109a: **70, 226**· 5.92e: **38**· 15.100-101: **104**
Σχόλ. Κλήμ. Ἀλεξ. 338.1: **181, 226**
Σχόλ. Λυκόφρ. 451: **88**
Σχόλ. Νικάνδρ. Θηρ. 613a: **263**
Σχόλ. Ὁμ. Ἰλ. I 612b: **64** ·Λ 20a: **69**, **71**, **154**, **179**, **210**, **257**· Λ 20b: **154**· Λ 20b T: **95, 155**· Σ 483: **76**
Ὀδ. ρ 443: **161**
Σχόλ. Πινδ. Νεμ. 8.28: **177**· 8.28-34a: **240**· 8.32a-34a: **20**
Πυθ. 2.27a: **70, 210**· 2.27b: **206**· 2.27b-c: **195**· 2.28: **71**· 2.31a-d: **197**· 2.31b: **210**
Σχόλ. Πλάτ. Ἱππ. Μείζ. 295a: **220**

Tac. *Agr.* 32.4: **174**
Ann. 3.62: **46**, **131**, **132**, **134**, **190**, **247**
Hist. 2.3: **111**, **112**, **131**, **132, 189**, **191**, **206**, **207**, **247**· 2.4: **46**, **186**, **207**
Τατιαν. *Πρὸς Ἕλλ.* 41: **219**
Ter. *Adelph*. 2.2.21-25: **202**
Τζέτζ. *Ἀλληγ. Ἰλ.* 456-464: **157**
Χιλ. 7.572: **113**· 7.574-5: **112**
[Τζέτζ.] *Λυκόφρ.* 450: **90, 97, 128**· 829: **250**· 831: **52, 104, 246**
Τραγ. Ἀδέσπ. F 5d: **43**, **93**, **237 κε.**
Τυρτ. 12 W.: **40, 176, 255**

Verg. *Aen.* 1.346-364: **77**· 1.415 κε.: **37**· 1.613-622: **77**· 1.690 κε.: **38**· 4.325: **77**· 5.72: **251**
Ecl. 2.64: **251**· 9.35-6: **227**

Φιλιππίδ. *Ἀδωνιάζ.* απ.1-3: **42, 222**
Φιλοστέφ. απ. 11: **39, 125**· απ. 13: **78**
Φιλοστρ. *Εἰκ.* 2.1: **252**
Φώτ. *Βιβλ.* 94p.73b.28 κε.: **224**· 176p.120a.20-22: **31, 43, 76, 131**·
Λέξ. σ.λλ. *κινύρα, κινύρεσθαι, κινυρή, μουσικά*: **65**

Χαρίτ. 8.2.9: **208**
Χρυσοκεφ. *Παροιμ*. 7.100: **52, 185**

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Η θάλασσα της Πάφου, όπου κατά τη μυθική παράδοση γεννήθηκε η Αφροδίτη.

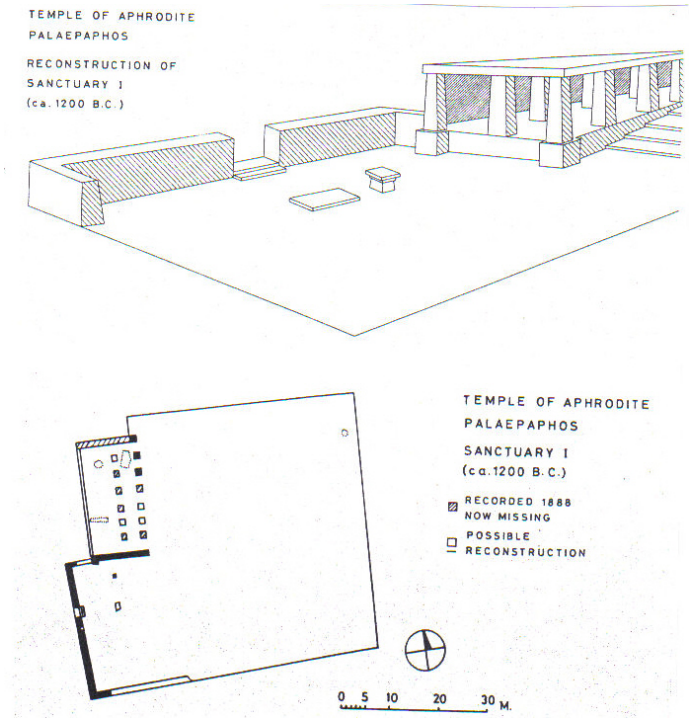

2. Το παλαιότερο ιερό της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο (περίπου 1200 π.Χ.).

3. Κιονόκρανο με κέρατα της Αμάλθειας. Ένα από τα λιγοστά κατάλοιπα του παλαιότερου ιερού.

α β

4. α. Απεικόνιση του ιερού σε ρωμαϊκά νομίσματα.
β. Αναπαράσταση του ναού της Αφροδίτης J. Fischer von Erlach (1721).

α

β

5. α. Η κυπριακή θεά της γονιμότητας (Ύστερη Χαλκοκρατία). Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.
β. Πήλινα ειδώλια της θεάς της γονιμότητας στη συνήθη στάση της Αστάρτης (13ος αι. π.Χ.). Λευκωσία, Κυπριακό Μουσείο.

α

β

6. α. Πήλινο ειδώλιο της θεάς με τα υψωμένα χέρια από το ιερό της Παλαιπάφου (7ος αι. π.Χ.). Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο.
β. Πήλινο ειδώλιο της θεάς με τα υψωμένα χέρια (αρχές 8ου αι. π.Χ.). Λάρνακα, Μουσείο Ιδρύματος Πιερίδη.

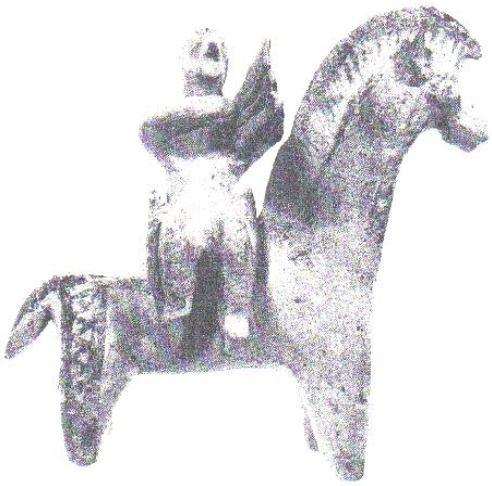

7. Ειδώλιο λυριστή από τάφο στον οικισμό Σκάλες της Παλαιπάφου (11ος αι. π.Χ.). Κατά τη Voyatzis, σ. 161, η θέση της μορφής, σε πλάγια στάση, πάνω σε άλογο θυμίζει ανάλογες απεικονίσεις αρσενικών θεοτήτων της Ανατολής. Ίσως, απεικονίζει αυτό που μπορεί να ήταν ο Κινύρας, ο κατ᾽ όνομα «λυριστής», στο ιερό της Πάφου.

α

β

8. Λυριστές της 2ης χιλιετίας π.Χ., πιθανότατα εκδηλώσεις ενός διαπολιτιστικού φαινομένου μεταξύ των λαών της Μεσογείου, της θεοποίησης της λύρας.
α. Τοιχογραφία από το μυκηναϊκό ανάκτορο της Πύλου (αναπαράσταση Piet de Jong).
β. Χανααναίος λυριστής από τη Μεγιδδώ της Ύστερης Χαλκοκρατίας. Μουσείο Ισραήλ (σχέδιο Anne Glynnis Fawkes).

9. Κεφαλές που, ίσως, απεικονίζουν βασιλιάδες της Πάφου και συγχρόνως ιερείς της Αφροδίτης, τους επονομαζόμενους Κινυράδες. Παλαίπαφος (ύστεροι αρχαϊκοί χρόνοι). Λίβερπουλ, Μουσεία Courtesy Merseyside.

α

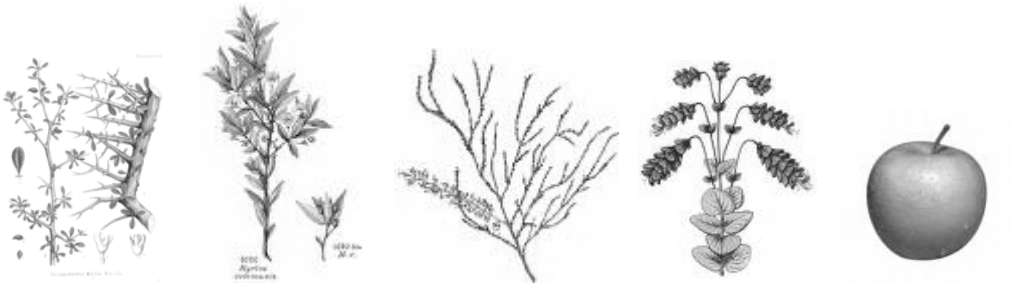

β

10. Σύμβολα της Αφροδίτης

α. Αριστερά: Ιερέας από τους Γόλγους (τέλη 6ου αι. π.Χ.). Το περιστέρι στο χέρι του τον συνδέει, κατά πάσα πιθανότατα, με τη λατρεία της Αφροδίτης. Δεξιά: Σύμπλεγμα Έρωτος με κριό από την Κύπρο των ελληνιστικών χρόνων. Ο κριός, όπως και το περιστέρι, ανήκει στα δημοφιλή σύμβολα και της Παφίας Αφροδίτης (πβ. τον Κινύρα ως *ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτης* κατά τον Πίνδαρο, τις *Paphiaeque columbae* του Μαρτιάλη, τον μύθο της Πέλειας σύμφωνα με τον Σέρβιο κ.ά.).

β. Από αριστερά προς τα δεξιά: Η σμύρνα ή μύρρα, η μυρτιά, η μυρίκη, ο αμάρακος και το μήλο είναι σύμβολα της λατρείας της Αφροδίτης που προσωποποιούνται μέσα από αιτιολογικούς μύθους στο ιερό της Πάφου. Ο Κινύρας στις σχετικές διηγήσεις παρουσιάζεται ως πατέρας ή προστάτης (στην περίπτωση του Μήλου) των αντίστοιχων μυθικών προσώπων.

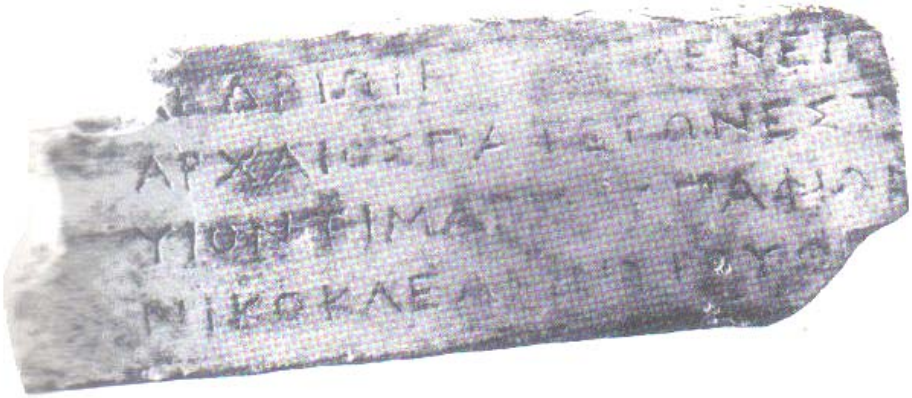

11. Επίγραμμα χαραγμένο σε βάση αγάλματος που βρέθηκε σε κοντινή απόσταση από το ιερό της Αφροδίτης. Χρονολογείται περίπου στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. Διαβάζουμε ότι ο Αρχαίος έστησε το άγαλμα ως δώρο στην Αφροδίτη τιμώντας τον Νικοκλή, γενιά του θεϊκότατου Κινύρα: … *Νικοκλέα, Κινύρου θε*[*ιοτάτου γενεᾶς*.].

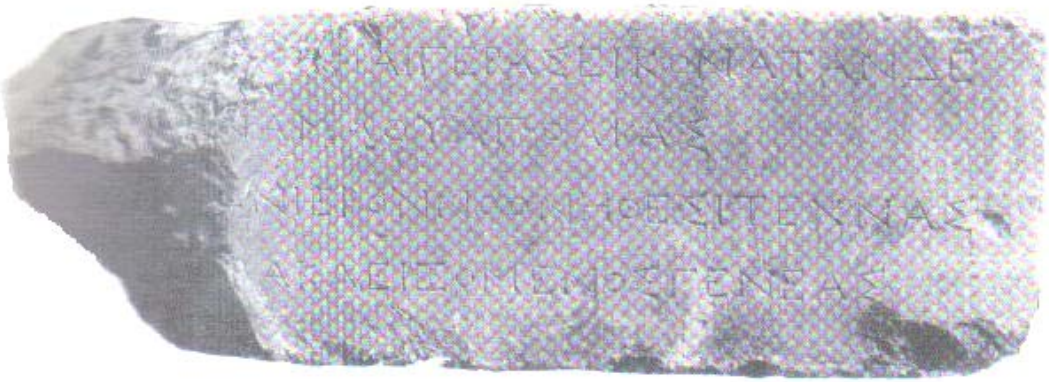

12. Επίγραμμα χαραγμένο πάνω στη βάση αγάλματος του τελευταίου Παφίου βασιλιά Νικοκλή (3ος αι. π.Χ.). Ο Νικοκλής αφιερώνει το άγαλμα στην Παφία ως ενθύμιο της ιερουργίας του και, όπως διαβάζουμε στον τέταρτο στίχο, εντάσσει τον εαυτό του στην ξακουστή γενιά του θεϊκότατου Κινύρα:... [– υυ – *Κινύ*]*ρα κλειζόμενος γενεᾶς*.

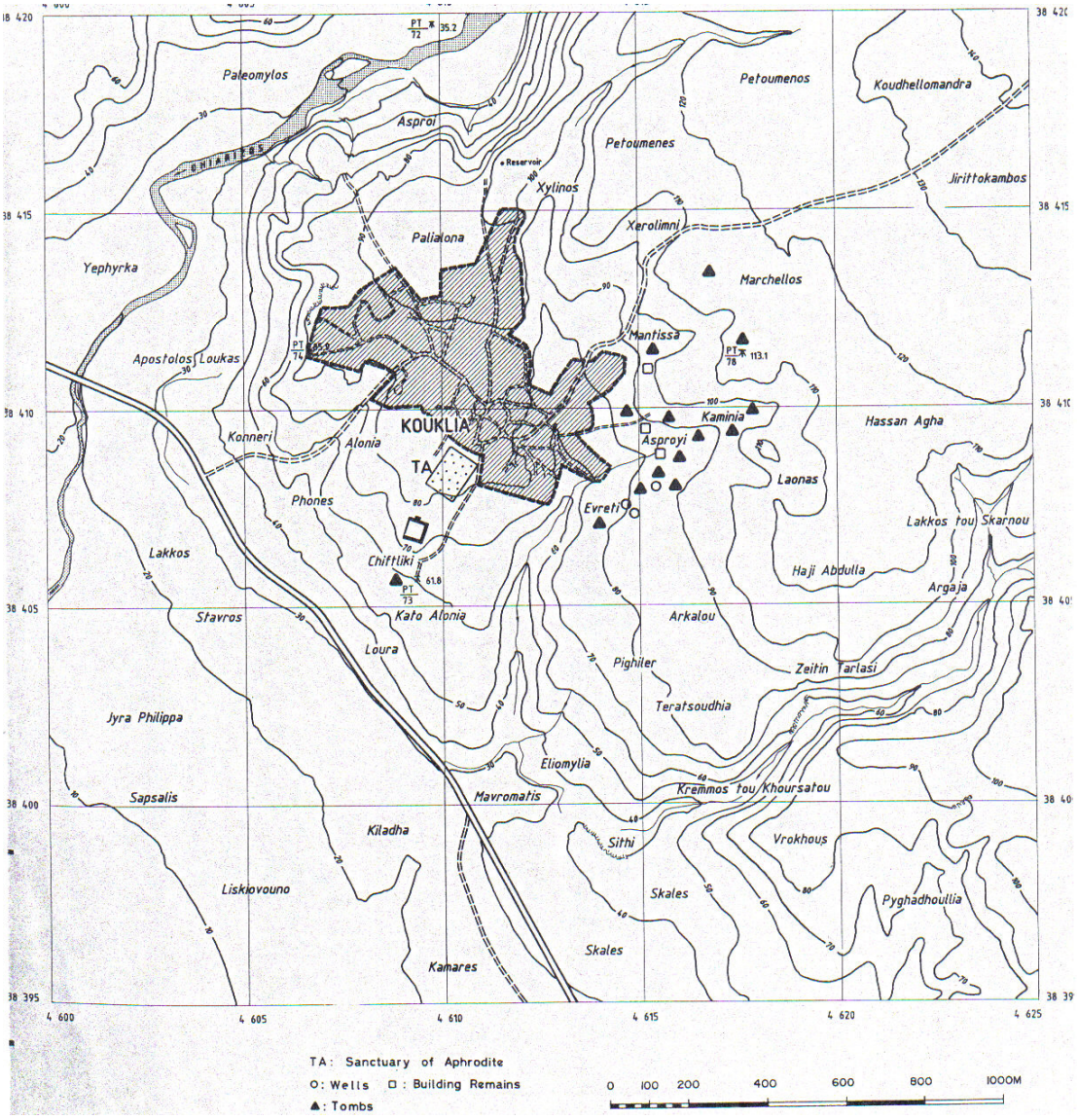

13. Η Παλαίπαφος (Κούκλια) και τα περίχωρά της (Σκάλες, Ασπρογή, Μάντισσα, Ευρετή, Τερατσούδια, Καμίνια κ.λπ.). Αν εξαιρέσουμε κάποιες νεκροπόλεις, η όλη περιοχή παραμένει βασικά ανεξερεύνητη.

14. Οι τάφοι της Ευρετής, ενός από τους οικισμούς της ευρύτερης περιοχής της Παλαιπάφου, πιστοποιούν ότι κατά τον 13ο αι. π.Χ. (φερόμενη και ως εποχή του Κινύρα) η Πάφος ήταν ένα από τα πιο ισχυρά και πλούσια κέντρα ολόκληρης της Κύπρου. Ανάμεσα στα πολλά χρυσά ενός από τους τάφους (28 κομμάτια!) και άλλα πολύτιμα ευρήματα, μια αριστουργηματική λαβή καθρέφτη από ελεφαντόδοντο. Λευκωσία, Κυπριακό Μουσείο.

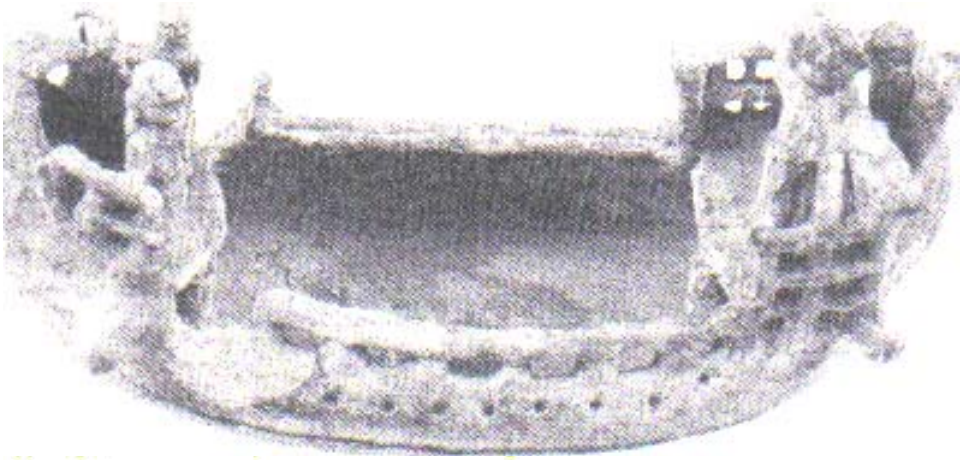

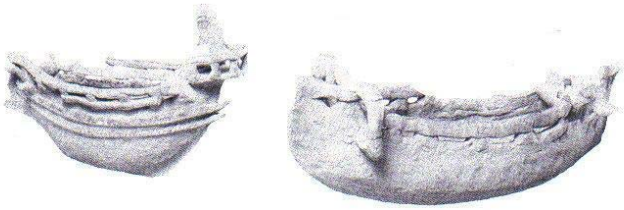

15. Πήλινα ειδώλια πλοίων από την Αμαθούντα (αρχαϊκοί χρόνοι). Σύμφωνα με τους περισσότερους μελετητές, τα συγκεκριμένα ομοιώματα θυμίζουν την ανεκδοτολογική παράδοση για τον «οστράκινο στόλο», τον οποίο φέρεται να έστειλε ο Κινύρας ως βοήθεια στους Αχαιούς εξαπατώντας τους.

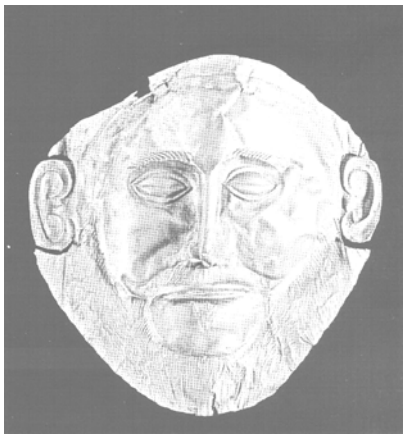

16. Η περίφημη προσωπίδα του Αγαμέμνονος (κατά τον Schliemann). Οι μυθολογούμενες φήμες για τις σχέσεις του αρχηγού των Ελλήνων με τον Κύπριο ηγεμόνα Κινύρα ποικίλλουν από τη φιλία και την εύνοια έως την οργή και τη θανάσιμη έχθρα.

α

β

17. Σύμφωνα με τον Όμηρο, ο Κινύρας έστειλε στον Αγαμέμνονα έναν εξαιρετικής τέχνης θώρακα φτιαγμένο από λουρίδες χρυσού, κασσίτερου και κυάνου, διακοσμημένο με επιβλητικές μορφές δρακόντων.
α. Ελλιπής χάλκινος θώρακας με έκτυπη διακόσμηση, Σαλαμίς της Κύπρου (8ος αι. π.Χ.).
β. Χάλκινο ειδώλιο πάνοπλου πολεμιστή από τμήμα διακόσμησης άρματος, Σαλαμίς της Κύπρου (700 π.Χ. περίπου). Ο θώρακας έχει ένθετο κύανο.

α β

18. Ιερή μεταλλουργία. Στην αρχαία Κύπρο, κατά περίεργο τρόπο, απουσιάζει ο Ήφαιστος, θεός της μεταλλοτεχνίας και σύζυγος της κύριας θεότητας του νησιού Αφροδίτης. Τον 12ο αι. συναντούμε ένα ανάλογο θεϊκό ζεύγος, τους λεγόμενους «θεούς των ταλάντων».
α. Κερασφόρα και οπλισμένη ανδρική μορφή, η οποία στέκεται πάνω σε βάση με σχήμα ταλάντου χαλκού. Ταυτίστηκε με τον άγνωστο θεό των μεταλλείων χαλκού στην Κύπρο. Έγκωμη (12ος αι. π.Χ.). Λευκωσία, Κυπριακό Μουσείο.
β. Η θεά της γονιμότητας πάνω σε βάση ταλάντου χαλκού έχει ερμηνευτεί ως σύντροφος του κερασφόρου θεού της Έγκωμης. Κύπρος (12ος αι. π.Χ.). Οξφόρδη, Μουσείο Ashmolean.

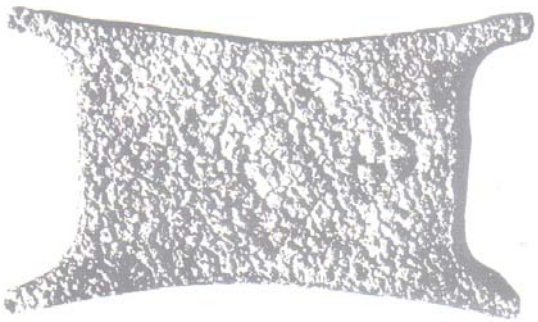

19. Τάλαντο χαλκού από την Έγκωμη (ΥΚ ΙΙΙ). Τα χάλκινα τάλαντα αποτελούν συχνό αρχαιολογικό εύρημα στην Κύπρο. Οι αναφορές των αρχαίων πηγών για τα *τάλαντα Κινύρου*, αλλά και για τις σχετικές με τη μεταλλουργία εφευρέσεις του Κινύρα, μάς προϊδεάζουν για την πιθανή πηγή του παροιμιώδους πλούτου του.

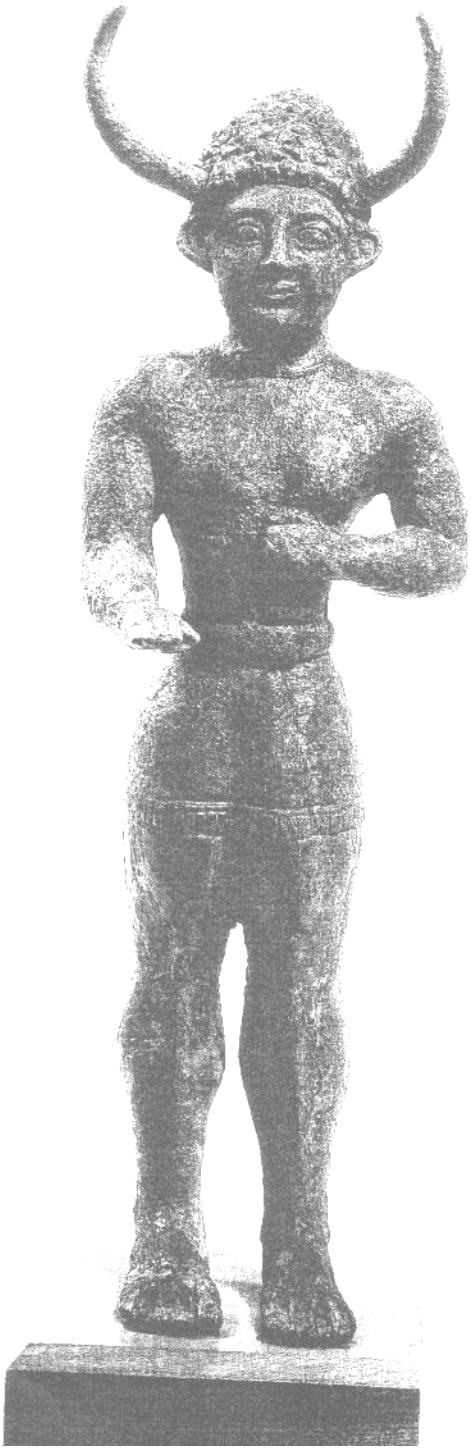

20. Ορειχάλκινο άγαλμα νεαρού θεού, Έγκωμη (12ος αι. π.Χ.). Ταυτίστηκε με τον Απόλλωνα Αλασιώτη ή Κεραιάτη. Στην Κύπρο έφθασε με τους πρώτους Αχαιούς αποίκους, πιθανόν από την Αρκαδία, όπου λατρευόταν ως θεός των ποιμένων. Λευκωσία, Κυπριακό Μουσείο.

21. Από τον 5ο αι. π.Χ. και μετά ο Κινύρας συνδέεται με τον Άδωνι και τη Σμύρνα ή Μύρρα. Εδώ η παλαιότερη σωζόμενη απεικόνιση της Μύρρας. Στο κάτω μέρος καθισμένος ο Άδωνις. Στο επάνω μέρος η νεαρή μορφή δεξιά με τον καθρέφτη στο χέρι ταυτίζεται με τη Μύρρα. Η ηλικιωμένη γυναίκα, με την οποία συνομιλεί η Μύρρα, ταυτίζεται με την τροφό της και συνεργό της στην ικανοποίηση του άνομου πάθους της για τον πατέρα της. Απουλιανή πελίκη του Ζωγράφου του Varrese (περίπου 350 π. Χ.).

22. Γυναικεία μορφή ραντίζει με αλάβαστρο ένα καλάθι γεμάτο καρπούς και φυτά. Σύμφωνα με πρόσφατη υπόθεση (Oakley – Reitzammer), πιθανότατα αναπαριστάνεται η μητέρα του Αδώνιδος Μύρρα να αρωματίζει τους λεγόμενους «κήπους του Αδώνιδος». Το ειδώλιο βρέθηκε στη Μύρινα (πβ. συσχετισμό με Μύρρα) της Λήμνου και χρονολογείται στους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους (325-250 π.Χ.). Παρίσι, Μουσείο Λούβρου.

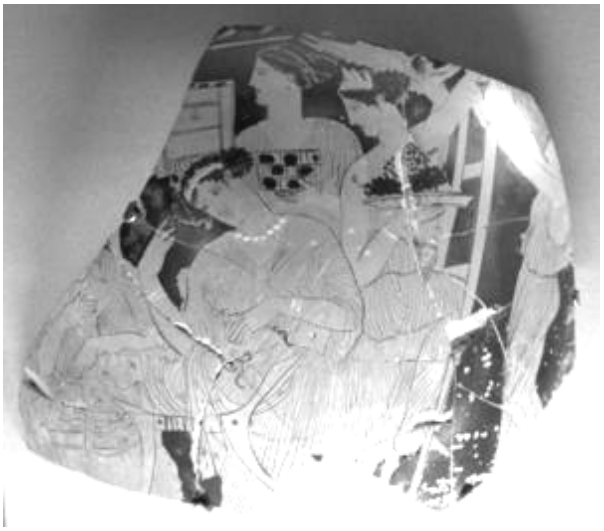

23. Τα Αδώνια της Κύπρου είναι μια εντελώς σκοτεινή υπόθεση. Εδώ θραύσμα από αττικό ερυθρόμορφο αγγείο με σκηνή από τα Αδώνια της Αθήνας (περίπου 430-420 π.Χ.). Γυναίκες, κατά κανόνα εταίρες, κρατούν καλάθια με τους «κήπους του Αδώνιδος» και θρηνούν επιδεικτικά τον ετήσιο χαμό του νεαρού θεού. Παρίσι, Μουσείο Λούβρου.

α

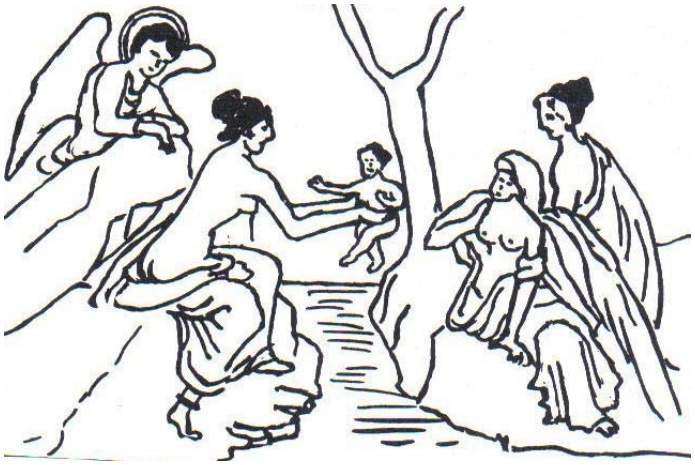

β

24. α. Τοιχογραφία με θέμα τη μεταμόρφωση της Σμύρνας και τη γέννηση του Αδώνιδος. Στο βάθος διακρίνονται ο κορμός και τα κλαδιά του δέντρου, στο οποίο μεταμορφώνεται η Σμύρνα, ενώ μπροστά βλέπουμε μια Νύμφη να παραλαμβάνει τον μικρό Άδωνι για να τον αναθρέψει. Πομπηία, Οικία των Διοσκούρων (70 μ.Χ.).
β. Σχέδιο της ανωτέρω τοιχογραφίας από S. Reinach.

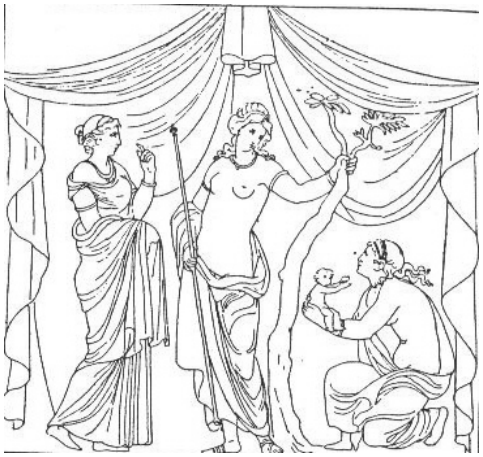

α

β

25. Η μορφή της τραγικής Μύρρας ήταν ιδιαίτερα προσφιλής στους Ρωμαίους.

α. Σχέδιο χαμένης τοιχογραφίας από τις Θέρμες του Τίτου στη Ρώμη. Η Αφροδίτη ημίγυμνη, με στέμμα και σκήπτρο, βαστάει με το αριστερό της χέρι το δέντρο που προέκυψε από τη μεταμόρφωση της Μύρρας. Μπροστά από το δέντρο μια γονατιστή Νύμφη παραλαμβάνει τον Άδωνι. Δεξιά της Αφροδίτης μια μορφή με χιτώνα και ιμάτιο, ίσως η Περσεφόνη.

β. Τοιχογραφία που βρέθηκε το 1816 σε ρωμαϊκή έπαυλη, σήμερα στο Μουσείο Profano του Βατικανού. Χρονολογείται μεταξύ β' μισού του 2ου αι. και α' μισού του 3ου αι. μ.Χ. Η Myrra (έτσι αναγράφεται) αναπαριστάνεται μαζί με άλλες άτυχες γυναίκες (Φαίδρα, Κανάκη, Πασιφάη, Σκύλλα) σε στάση φυγής να σηκώνει το χέρι της σαν να θέλει να ξεφύγει από την καταδίωξη του πατέρα της.

α

β

26. Νομίσματα από τη Λυκία και την Καρία της Μ. Ασίας που απεικονίζουν τον μύθο της μεταμόρφωσης της Μύρρας (2ος/3ος αι. μ.Χ.).
α. Σχέδια των νομισμάτων.
β. Αριστερά: Νόμισμα από την πόλη Μύρα (πβ. συσχετσμό με Μύρρα) της Λυκίας (238-244 μ.Χ.). Στην κορυφή ενός δέντρου διακρίνεται φιγούρα καλυμμένη με πέπλο, ενώ κάτω από το δέντρο δύο μορφές με φρυγικό σκούφο κρατούν διπλό πέλεκυ.
Δεξιά: Νόμισμα από την Αφροδισιάδα της Καρίας (253-268 μ.Χ.). Στη μέση μεγάλο δέντρο, κάτω από το οποίο διακρίνονται δύο φιγούρες με φρυγικό σκούφο και διπλό πέλεκυ.

α

β

27. Οι *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου κατέστησαν ευρύτερα γνωστή στη Δύση την ιστορία του Κινύρα και της Μύρρας.
α. Σχέδια του Raphael Regius από έκδοση του 1509. Αριστερά: Ο Κινύρας κυνηγάει τη Μύρρα με το σπαθί του. Δεξιά: Ο μικρός Άδωνις έρχεται στη ζωή μέσα από τον κορμό του βαλσαμόδεντρου.
β. Ο Κινύρας κυνηγάει τη Μύρρα μετά την τραγική αναγνώριση. Σχέδιο του Ludovico Dolce από έκδοση του 1558.

28. Έκδοση των *Μεταμορφώσεων* του Οβιδίου το 1581 με εικονογράφηση του Virgil Solis. Πάνω δεξιά: Η ιστορία του παππού του Κινύρα Πυγμαλίωνος. Κάτω: Η τροφός οδηγεί τη Μύρρα στην κλίνη του πατέρα της Κινύρα.

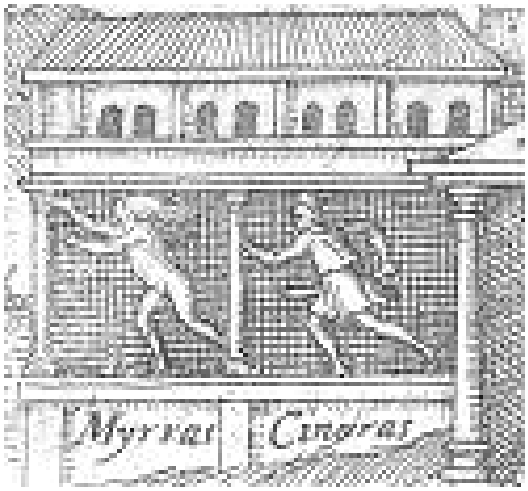

29. Πάνω: Πανοραμική εικονογράφηση του δέκατου κεφαλαίου των *Μεταμορφώσεων* του Οβιδίου από τον Matthaeus Merian το 1619. Διακρίνονται οι κυπριακές ιστορίες: Cipriotes (εννοούνται οι Κεράστες), Propetides, Pygmalion, Myrra-Cinyras.
Κάτω: Λεπτομέρεια.

30. Η μεταμόρφωση της Μύρρας (16ος αι.). Παρίσι, Μουσείο Petit-Palais.

31. Η υπερφυσική γέννηση του Αδώνιδος σε άλλα σχέδια των νεότερων χρόνων, εμπνευσμένα βασικά από την αφήγηση του Οβιδίου.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1: Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 121 εικ. 76
Εικ. 2: Maier – Karageorghis, *Paphos* 97 εικ. 81-82
Εικ. 3: Maier – Karageorghis, *Paphos* 101 εικ. 85
Εικ. 4: Maier – Karageorghis, *Paphos* 84 εικ. 65-67 [α], 86 εικ. 68 [β]
Εικ. 5: Karageorghis J., *RoSaPa* 171 εικ. 3 a [α]
Καραγιώργης, *Μουσ. Κύπρ.* 44 εικ. 42 [β]
Εικ. 6: Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 125 εικ. 77-78 [α, β]
Εικ. 7: Karageorghis, *Skales* 90 αρ. 2 εικ. 73
Εικ. 8: *IEE* Α'.329 [α]
http://www.Kingmixers.com/CLA196/CLA196abstract.html [β]
Εικ. 9: Maier, *PKCy* 378-9 εικ. 40.1-40.2, 381 εικ. 40.4
Εικ. 10: Karageorghis, *AACy* 172 [α, αριστερά]
Καραγιώργης, *Μουσ. Κύπρ.* 111 εικ. 107 [α, δεξιά]
http://www.images.google.com [β]
Εικ. 11: *ΑΚυΓ*² 83
Εικ. 12: *ΑΚυΓ*² 85
Εικ. 13: Maier – Karageorghis, *Paphos* 53 εικ. 28
Εικ. 14: Καραγιώργης, *Μουσ. Κύπρ.* 55 εικ. 55
Εικ. 15: *ΑΚυΓ*¹ 347 εικ. 93 [πάνω]
*ΑΚυΓ*¹ 197 εικ. 34 [κάτω]
Εικ. 16: *IEE* Α'.248
Εικ. 17: *ΑΚυΓ*¹ 344 εικ. 91 [α]
*ΑΚυΓ*¹ 342 εικ. 90 [β]
Εικ. 18: Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 33 εικ. 8 [α]
Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 34 εικ. 9 [β]
Εικ. 19: Καραγιώργης, *Ἀρχ. Κύπρ.* 62 εικ. 134
Εικ. 20: Καραγιώργης, *ΕΘΗρΑΚ* 31 εικ. 7
Εικ. 21: *LIMC* VI.2 410 εικ. 2
Εικ. 22: Oakley – Reitzammer pl. 6 a
Εικ. 23: http://www.en.wikipedia.org/wiki/Adonia
Εικ. 24: *LIMC* I.2 160 εικ. 3 [α]
Atallah 42 εικ. 3 [β]
Εικ. 25: *LIMC* VI.1 692 εικ. 5 [α]
LIMC VI.2 410 εικ. 1 [β]
Εικ. 26: Atallah 43 εικ. 4 [α]
LIMC VI.2 410 εικ. 3 a [αριστερά], I.2 160 εικ. 2 a [δεξιά]
Εικ. 27-29: http://www.latein-pagina.de/ovid/ovid m10.htm
Εικ. 30: http://www.mediteranees.net/mythes/myrrha/index.html
Εικ. 31: http://www.answers.com/topic/myrrha [πάνω]
http://www.dhushara.com/book/hieros.htm [κάτω]